THOMAS MANN ● LOTTE LA WEIMAR

Coperta: *Ion Petrescu*

Thomas Mann
LOTTE IN WEIMAR
Roman
Bermann-Fischer Verlag
Wien — 1947

THOMAS MANN

LOTTE LA WEIMAR

În romînește de
AL. PHILIPPIDE

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ
București — 1964

Oricît ne-ar înfrunta,
Vuind, vrăjmaşii,
Mereu noi vom cînta
Urmîndu-ţi paşii.
Curaj vom căpăta
Trăind în tine.
Dureze viaţa ta
Mult timp, spre bine!

DIVANUL AFUSEAN-RĂSĂRITEAN

CAPITOLUL ÎNTÎI

Într-o zi, încă văratică, de pe la sfîrşitul lui septembrie 1816, lui Mager, chelnerul hotelului La Elefant din Weimar, un om instruit, i s-a întîmplat ceva emoţionant şi care i-a pricinuit o tulburătoare bucurie. Nu că ar fi fost ceva nefiresc în acel eveniment, dar fapt este că lui Mager o bucată de vreme i s-a părut că visează.

În ziua aceea, dimineaţa, puţin după ceasurile opt, au sosit de la Gotha [1] folosind cursa obişnuită a poştalionului şi au tras la vestitul hotel din piaţă trei femei, care la prima vedere — şi chiar la a doua — nu aveau nimic deosebit ca înfăţişare. Legătura dintre ele se putea vedea uşor: erau mama, fiica şi camerista. Mager, gata să facă plecăciunile de bun sosit, stătea sub bolta de la intrare şi văzuse cum rîndaşul ajutase pe cele două dintîi să se coboare de pe scara trăsurii, în timp ce camerista, pe nume Klärchen, îşi lua rămas bun de la surugiul poştalionului, lîngă care şezuse şi cu care, după toate aparenţele, se împăcase foarte bine pe drum. Surugiul se uită zîmbind la dînsa cu coada ochiului, gîndindu-se probabil la dialectul în care vorbise fata, şi o petrecu din ochi, cufundat într-un soi de meditaţie zeflemistă, în timp ce Klärchen, tot răsucindu-se, suflecîndu-şi rochia şi făcînd graţii fără să fie nevoie, se dădu jos de pe capra înaltă a trăsurii. Surugiul trase de curea cornul care îi atîrna la spate, îl duse la buze şi începu să sune cu multă simţire, spre bucuria unor băieţaşi şi a cîtorva trecători matinali care se opriseră să vadă cine a sosit.

[1] Localitate din centrul Germaniei, în apropiere de Weimar, unde se petrece acţiunea cărţii.

Stînd tot cu spatele către hotel, doamnele mai zăboviră puţin lîngă trăsura poştei, ca să supravegheze descărcarea bagajului, de altfel destul de modest, în timp ce Mager aştepta clipa în care, liniştite în ce priveşte cuferele, aveau să se îndrepte către uşă, iar el avea să le întîmpine pe trepte, cu aerul lui de diplomat, cu un zîmbet curtenitor şi totodată uşor reţinut pe chipu-i palid, încadrat de o barbă roşiatică, în fracul lui încheiat pînă sus, cu cravata spălăcită în jurul gulerului larg şi cu pantalonii strîmţi atîrnînd peste căputele lăbărţate.

— Bună ziua, amice, spuse cea mai în vîrstă din cele două doamne, matroană destul de bătrîioară, de vreo şaizeci de ani cel puţin, cam rotofeie, îmbrăcată cu o rochie albă, cu o mantilă neagră, mitene de aţă şi o bonetă înaltă, de sub care ieşea la iveală un păr creţ, de culoare cenuşie, ce fusese pe vremuri blond. Ne trebuie locuinţă pentru trei persoane, o odaie cu două paturi pentru mine şi copila mea (copilă doamna cea tînără nu mai era de mult, avea vreo treizeci de ani şi ea, păr negru cîrlionţat şi un guleraş încreţit în jurul gîtului ; năsucul fin arcuit al mamei la ea devenise cam prea ascuţit, prea aspru) şi o odăiţă, nu prea departe, pentru camerista mea. Putem avea asta ?

Ochii ei albaştri, plini de o distinsă oboseală, priviră în sus pe deasupra chelnerului, către faţada hotelului. Gura mică, încrustată în grăsimea pe care vîrsta i-o adunase în obraji, avea mişcări deosebit de plăcute. În tinereţe fusese desigur mai drăgălaşă decît era acum fiică-sa. Ceea ce sărea în ochi în înfăţişarea acestei doamne era însă tremurul de sus în jos al capului, care în bună parte te făcea să crezi că ar fi fost doar o întărire a vorbelor rostite şi un îndemn de-a încuviinţa spusele ei, astfel încît cauza tremurului părea să fie mai mult vioiciunea decît slăbiciunea, sau, în orice caz, părea să fie şi una, şi alta.

— Desigur, răspunse chelnerul, conducînd spre uşă pe mamă şi pe fiică, în timp ce camerista venea după dînşii, legănînd în mînă o cutie de pălării. E drept că avem, ca de obicei, foarte multă lume şi ne-am putea trezi în situaţia de-a refuza chiar persoane de cea mai bună condiţie, totuşi nu ne vom cruţa nici o osteneală ca să îndeplinim dorinţa domniilor-voastre cum vom putea mai bine.

— Drăguţ din partea dumitale ! zise doamna cea străină, aruncînd fiică-si o privire veselă şi plină de înţeles cînd

auzi limbajul frumos ticluit şi totodată cu un puternic colorit turingo-saxon al chelnerului.

— Poftiţi, vă rog, poftiţi ! spuse Mager conducîndu-le politicos pe coridor. Biroul e pe dreapta. Doamna Elmenreich, patroana hotelului, va fi foarte bucuroasă. Pe aici, vă rog.

Doamna Elmenreich, cu un ac în formă de săgeată înfipt în păr, într-o rochie cu talia pe sub piept şi cu o jachetă tricotată, pe care şi-o punea din pricină că era nevoită să şadă prea aproape de uşă, trona lîngă un mănunchi de pene de scris, o nisiparniţă şi un abac, îndărătul unui soi de tejghea ce despărţea de restul odăii firida unde se afla biroul. Un funcţionar al hotelului, care tocmai ieşise de după pupitrul lui, parlamenta pe englezeşte mai la o parte cu un domn îmbrăcat într-un pardesiu cu guler înalt şi lat, desigur posesorul geamantanelor îngrămădite la intrare. Patroana, care se uita mai mult în treacăt la cei ce intrau, fără să ia bine seama la ei, răspunse salutului doamnei vîrstnice, precum şi la abia schiţata reverenţă a celei tinere, înclinînd cu demnitate capul şi ascultă plecînd urechea cererea cu privire la odăi transmisă de chelner, pentru ca să ia apoi un plan al casei, înrămat, peste care îşi plimbă cîteva clipe vîrful creionului.

— Douăzeci şi şapte, zise ea întorcîndu-se către servitorul cu şorţ care aştepta cu bagajele doamnelor. O cameră cu un singur pat însă nu am. *Mamzela* o să trebuiască să stea cu camerista contesei Larisch din Erfurt. Avem tocmai acuma o mulţime de oaspeţi cu oamenii lor de serviciu.

Klärchen, care stătea la spatele stăpînă-si, strîmbă din nas, dar aceasta încuviinţă.

— O să ne aranjăm şi aşa, zise stăpîna şi dădu să plece, cu rugămintea de a i se arăta odaia şi de a i se aduce acolo bagajele.

— Imediat, doamnă, spuse chelnerul. Mai trebuie de îndeplinit o formalitate. Vă rugăm din tot sufletul, cîteva rînduri. Nu de la noi porneşte toată această pedanterie, ci de la Sfînta Hermandad [1]. Aşa e dumneaei, nu-i chip să se schimbe. Legile şi regulile se moştenesc, ca să zicem aşa, ca o boală cronică. Îmi permiteţi a vă ruga să aveţi bunătatea ?...

Doamna rîse şi se uită din nou la fiică-sa, dînd din cap amuzată.

[1] Denumirea poliţiei secrete spaniole din vremea aceea, prin extensie — orice poliţie cu caracter inchizitorial.

— Ah da, zise ea, uitasem. Dacă aşa trebuie... De altfel, după cum văd, dumneata eşti om cu carte şi tare în citate. Dă-mi te rog cele trebuincioase!

Şi, apropiindu-se de masă, luă cu degetele fine ale mîinii înmănuşate cu mitene tibişirul atîrnat de o sfoară, pe care patroana i-l întinse, apoi, continuînd să zîmbească, se aplecă peste tabla unde mai erau înşirate cîteva nume.

Începu să scrie încet, şi pe măsură ce scria rîsul se potolea, lăsînd în urma lui doar chicote ca nişte oftaturi, ecouri ale veseliei pe cale de a se stinge. În vremea asta, tremurul de sus în jos al capului se observa şi mai bine, poate şi din cauza poziţiei incomode în care scria.

Toţi se uitau la dînsa. Dintr-o parte privea peste umărul ei fiică-sa, ridicîndu-şi sprîncenele frumoase şi armonios arcuite (le avea de la mamă-sa), cu buzele strînse într-o schimă batjocoritoare, iar de cealaltă parte, chelnerul Mager trăgea cu ochiul ca să vadă dacă umple cum trebuie rubricile însemnate cu roşu, dar totodată şi pentru a-şi mulţumi curiozitatea lui de provincial, împins de satisfacţia nu pe de-a-ntregul lipsită de acea răutate pe care o ai văzînd că a sosit clipa cînd rolul oarecum de efect al necunoscutului trebuie să înceteze, fiind nevoit să-şi spună numele şi să iasă din anonimat. Din vreun motiv sau altul, funcţionarul de la birou şi călătorul englez conteniseră vorba şi se uitau şi ei la doamna care scria dînd din cap şi forma literele cu luare-aminte, aproape ca un copil.

Mager citi, clipind din ochi: „Doamna consilier aulic [1] Charlotte Kestner [2], văduvă, născută Buff, din Hanovra, ultimul domiciliu în Goslar, născută la 11 ianuarie 1753 în Wetzlar; cu fiica şi camerista."

— E destul? întrebă doamna consilier aulic; şi, văzînd că nu-i răspunde nimeni, hotărî tot ea: Cred că-i destul.

Apoi, cu o mişcare energică, voi să pună pe masă tibişirul; uitînd însă că nu era slobod, smulse şi suportul de care era prins.

— Vai, ce neîndemînatică sînt! spuse ea înroşindu-se şi aruncînd din nou o scurtă privire către fiică-sa, care, cu

[1] Funcţie existentă pe vremuri la unele curţi princiare din Germania, Austria etc.

[2] Charlotte Buff (1753—1828), căsătorită în 1773 cu Johann Georg Christian Kestner (1741—1800). În timpul şederii la Wetzlar, localitate în Hessa-Nassau, pe malurile rîului Lahn, unde şi-a făcut practica juridică, Goethe i-a cunoscut, s-a îndrăgostit de Charlotte şi urmarea acestei iubiri a fost celebrul roman epistolar *Suferinţele tînărului Werther* (1774), în care Charlotte apare sub numele de Lotte, iar Kestner sub numele de Albert.

buzele strînse batjocoritor, stătea cu ochii plecaţi. Nu face nimic, se poate pune repede la loc cum a fost, şi gata. Iar acum, în sfîrşit, hai să ne ducem în odaie.

Şi cu oarecare grabă dădu să plece. Fiică-sa, camerista şi cu chelnerul, urmaţi de servitorul chel, care ducea geamantanele şi cutiile, porniră după dînsa prin coridor către scara ce urca la etaj. Mager nu mai sfîrşea cu clipitul din ochi. Bătea de cîteva ori repede din pleoape, de parcă ar fi confirmat ceva, apoi un scurt răstimp se uita ţintă cu ochii lui înroşiţi, şi îşi deschidea uşurel gura într-un fel care n-ai fi putut spune că e prostesc, ci oarecum bine chibzuit. Cînd ajunse la prima treaptă începu să vorbească, oprind în loc tot grupul.

— Vă rog să mă scuzaţi, zise el. Vă rog foarte mult să mă scuzaţi dacă întrebarea mea... Nu-i o curiozitate vulgară şi nelalocul ei... Avem într-adevăr cinstea... cu doamna consilier aulic Kestner, *madame* Charlotte Kestner, născută Buff, din Wetzlar ?...

— Da, eu sînt, confirmă zîmbind doamna cea în vîrstă.

— Vreau să spun... Da, desigur, aşa este... Voiam să întreb numai... dacă... în sfîrşit... e vorba de Charlotte... mai pe scurt, Lotte... Kestner, născută Buff, din casa ordinului teutonic [1] din Wetzlar... fostă...

— Da, chiar ea, dragul meu. Numai că nu sînt de loc „fostă", sînt aici, foarte prezentă, şi aş vrea să mă duc în cameră...

— Da, numaidecît, zise Mager, şi plecîndu-şi capul se repezi înainte, dar în clipa următoare se opri iar, pironit locului, şi îşi împleti degetele.

— O, ce minunăţie ! spuse el din adîncul inimii. Ce minunăţie, doamnă consilier aulic ! Să mă ierte doamna consilier aulic dacă mintea mea nu se poate încă obişnui cu identitatea aici prezentă şi cu perspectivele ce se deschid... E ceva, ca să zic aşa, căzut deodată din cer... Va să zică, hotelul nostru are cinstea şi nepreţuita distincţie de-a găzdui prototipul în carne şi oase, dacă-mi este îngăduit a mă exprima astfel... Într-un cuvînt, mi-a fost hărăzit să văd cu ochii mei pe Lotte a lui Werther...

— Într-adevăr, aşa este ! zise doamna consilier aulic cu un ton calm şi grav, în timp ce arunca o privire de dojană cameristei, care chicotea pe înfundate. Şi dacă acest lucru ar

[1] Ordin cavaleresc, care a luat naştere în Germania în secolul al XII-lea ; în epoca în care se petrece acţiunea romanului îşi pierduse cu totul importanţa.

fi un motiv mai mult ca să ne arăţi, ostenite cum sîntem de pe drum, camerele noastre, atunci aş fi foarte mulţumită.

— Într-o clipă, spuse chelnerul, şi porni cu paşi repezi. Camera numărul douăzeci şi şapte e — din păcate — la etajul al doilea. După cum observă doamna consilier, scara noastră nu e greu de urcat, totuşi, dacă am fi bănuit... Deşi e mare aglomeraţie la noi, totuşi, fără îndoială că... În orice caz, odaia e arătoasă, dă cu ferestrele spre piaţă şi e plăcută. Chiar acum de curînd au locuit în ea domnul şi doamna maior von Egloffstein din Halle, cînd au venit în vizită la mătuşa dumnealor, doamna prim-şambelan [1] Egloffstein. În octombrie 1813 [2] a stat tot în camera aceasta un aghiotant al alteţei-sale imperiale marele duce Constantin. Este oarecum o amintire istorică... Vai, doamne, dar ce vorbesc eu de nişte amintiri istorice care, pentru un om cu simţire, nu pot să se compare nici pe departe cu... Numai cîţiva paşi, doamnă consilier! De la scară mai faceţi doar cîţiva paşi pe coridor. După cum doamna consilier poate să observe, totul e proaspăt zugrăvit. După ce ne-au vizitat cazacii de la Don la sfîrşitul lui 1813, am fost nevoiţi să renovăm temenic totul — scări, camere, coridoare şi saloane — lucru care poate că trebuia de multă vreme să fie făcut. Şi iată că evenimentele năprasnice ale istoriei ne-au silit să-l împlinim, de unde s-ar putea să nu aibă loc dacă nu sînt stîrnite de evenimente năputea să nu aibă loc dacă nu sînt stîrnite de evenimente năprasnice. Nu vreau de altfel să atribui în chip exclusiv cazacilor meritul acestor renovări. Am mai avut şi prusaci şi husari unguri, fără să mai vorbim de franţuji, care au venit cei dintîi... Am ajuns. Poftiţi, vă rog, doamnă consilier aulic.

Şi, cu o plecăciune, deschise uşa la perete şi le făcu loc să intre. Femeile cercetară în fugă cu privirea perdelele din muselină scrobită de la cele două ferestre, consola dintre ele, cu oglinda puţin cam ştearsă în rama-i poleită, paturile cu cuverturi albe, care aveau un mic polog pentru amîndouă, precum şi toate celelalte lucruri de trebuinţă. O gravură în acvaforte, înfăţişînd un peisaj cu un templu antic, împodobea peretele. Duşumelele străluceau, bine lustruite.

— Foarte drăguţă odaia! spuse doamna consilier aulic.

— Am fi foarte fericiţi dacă doamnelor le-ar plăcea la noi. Dacă aveţi nevoie de ceva — aici e cordonul clopoţelului.

---

[1] Funcţie existentă pe vremuri la unele curţi princiare din Germania, Austria etc.

[2] În octombrie 1813, a avut loc bătălia naţiunilor de la Leipzig, în care coaliţia anglo-austro-prusiană a învins armatele napoleoniene.

De apă caldă, bineînţeles, am eu grijă. Am fi nespus de fericiţi dacă doamna consilier aulic ar fi mulţumită...

— Da, sigur că da. Doar nu sîntem atît de mofturoase. Mulţumesc, spuse ea servitorului, care după ce lăsase jos bagajele şi le pusese pe suportul de curele plecă. Şi mulţumesc şi dumitale, se adresă ea chelnerului, dînd din cap în semn că poate să plece. Avem acum tot ce ne trebuie, şi am vrea...

Mager însă nu se clintea din loc, ci stătea aşa, cu mîinile împreunate şi cu ochii lui înroşiţi adînciţi în ochii doamnei.

— O, doamne-dumnezeule ! exclamă el. Ce întîmplare vrednică să fie scrisă, doamnă consilier aulic ! Poate că doamna consilier nu-şi închipuie ce simte un om de inimă care, pe neaşteptate şi fără ca nici măcar să bănuiască, se pomeneşte în faţa unui eveniment ca acesta, cu nişte perspective atît de emoţionante... Domnia-voastră sînteţi, ca să zic aşa, obişnuită cu împrejurările la care mă refer şi cu o identitate sfîntă pentru noi toţi, şi desigur că toate acestea vi se par banale şi cotidiene şi nu cîntăriţi în toată amploarea ceea ce se poate petrece într-un suflet sensibil şi de mult îndrăgostit de literatură, care nici pe departe nu se aştepta la una ca asta, ce se petrece în acest suflet atunci cînd face cunoştinţă — dacă-mi este îngăduit să spun aşa şi vă rog să mă scuzaţi — atunci cînd se întîlneşte deodată cu o personalitate învăluită de strălucirea poeziei şi înălţată ca de nişte braţe de flăcări către cerul gloriei eterne...

— Uite ce, amice, răspunse doamna consilier cu un zîmbet de împotrivire, deşi tremurul capului, care la vorbele chelnerului se ivise din nou, foarte vizibil, ar fi putut să fie luat drept o încuviinţare. (Camerista stătea la spatele ei şi se uita cu o curiozitate amuzată la faţa emoţionată aproape pînă la lacrimi, a lui Mager, în timp ce fiica doamnei consilier, într-un colţ al camerei, se ocupa de bagaje cu o vădită nepăsare.) Uite ce, amice, eu sînt o femeie bătrînă şi fără pretenţii, un om ca mulţi alţii. Dumneata ai însă un fel de-a te exprima atît de neobişnuit şi de ales...

— Mă numesc Mager, zise chelnerul, ca şi cum ar fi vrut să dea o explicaţie ; spunea „Maher", cu pronunţia lui moale din Germania centrală ; rostit astfel, cuvîntul avea ceva rugător şi duios. Sînt, dacă nu sună cumva prea pretenţios ce spun, factotumul hotelului, mîna dreaptă, cum se zice, a doamnei Elmenreich, patroana ; dumneaei e văduvă de mai

multă vreme, domnul Elmenreisch a căzut în 1806 [1] jertfă evenimentelor istorice, în nişte împrejurări tragice, despre care nu e locul să vorbim. Cu o slujbă ca a mea, doamnă consilier aulic, şi în nişte vremuri ca acelea prin care a trecut oraşul nostru, ai prilejul să cunoşti tot felul de oameni şi vezi perindîndu-se prin faţa ta atîtea persoane importante prin originea sau prin meritele lor, încît în chip firesc intervine o anumită indiferenţă faţă de contactul cu personalităţi suspuse, care au un amestec în evenimentele istorice şi poartă nume ce inspiră respect şi pun în mişcare imaginaţia. Aşa este, doamnă consilier aulic. Dar iată că acuma această insensibilitate şi această nepăsare profesională au dispărut ! Trebuie să mărturisesc că în viaţa mea nu mi s-a întîmplat să primesc şi să slujesc pe cineva cu emoţia ce o simt acum în inimă şi-n minte, ceva care într-adevăr merită să fie scris. Ştiam, e drept, că preastimata doamnă, modelul acelei veşnic încîntătoare figuri, vieţuia printre muritori, şi anume în oraşul Hanovra, îmi dau acum bine seama că ştiam toate acestea. Totuşi, faptul că ştiam nu constituia pentru mine nici o realitate şi niciodată nu mi-am închipuit că voi avea posibilitatea să stau în faţa acelei făpturi sacre. Nici în vis nu m-aş fi gîndit. Cînd azi-dimineaţă m-am trezit din somn — şi-s numai cîteva ceasuri de atunci — eram convins că ziua de astăzi este la fel cu atîtea altele, o zi fără nimic deosebit în ea, plină de obişnuitele şi cuvenitele ocupaţii ale funcţiei mele la poartă şi la masă. Soţia mea — sînt însurat, doamnă consilier aulic, şi *madame* Mager îndeplineşte o funcţie specială la bucătărie — soţia mea va putea să certifice că n-am arătat cu nimic că aş fi avut presimţirea unui eveniment extraordinar. Mă gîndeam că diseară la culcare voi fi acelaşi om care am fost cînd m-am sculat. Şi acum, iată ! N-aduce anul ce-aduce ceasul. Cît de îndreptăţită se dovedeşte înţelepciunea poporului prin această observaţie simplă ! Doamna consilier aulic îmi va ierta desigur emoţia şi limbuţia, poate neîngăduită. Cînd ai inima plină te ia gura pe dinainte, zice poporul în felul lui de-a vorbi, care dacă nu e literar e totuşi atît de nimerit. Dacă ar şti doamna consilier aulic dragostea şi veneraţia ce o am, ca să zic aşa, din copilărie faţă de prinţul poeziei noastre, faţă de marele Goethe, şi dacă aţi şti ce mîndru sînt că în calitate de cetăţean al Weimarului pot spune despre acest om sublim că este al nostru... O, dacă aţi şti ce

[1] În 1806 au avut loc bătăliile de la Jena şi Auerstedt, în care Prusia a fost învinsă de armatele napoleoniene.

înseamnă pentru inima mea mai ales *Suferinţele tînărului Werther*... Dar mă opresc, doamnă consilier aulic, căci nu se cade să apreciez eu... deşi adevărul este că o operă sentimentală ca aceasta aparţine tuturor oamenilor şi dăruieşte oricui — fie mare, fie mic — cele mai adînci emoţii, în vreme ce numai păturile superioare ale societăţii pot avea pretenţia să înţeleagă lucrări ca *Ifigenia* [1] sau *Fiica naturală* [2]. Cînd mă gîndesc de cîte ori *madame* Mager şi cu mine am stat seara la lumina lumînării, aplecaţi cu suflete înduioşate pe acele pagini divine, şi cînd mă gîndesc că în clipa asta nemuritoarea lor eroină, celebră în lumea întreagă, se află în faţa mea în carne şi oase, iar eu, un om.... Vai, doamnă consilier aulic ! exclamă el, lovindu-se cu palma peste frunte. Vorbesc, vorbesc, şi îmi dau deodată seama cu spaimă că nici nu v-am întrebat dacă aţi luat cafeaua !

— Mulţumesc, răspunse doamna cea bătrînă, care ascultase efuziunea acestui om de treabă ferindu-şi privirea şi tremurînd uşor din buze. Am luat cafeaua la vreme. De altfel, dragă domnule Mager, dumneata mergi prea departe cu comparaţiile şi exagerezi grozav cînd mă confunzi, sau în sfîrşit confunzi fiinţa tînără care am fost cîndva cu eroina acelei cărţulii de care se vorbeşte atîta. Nu eşti cel dintîi căruia trebuie să-i spun asta ; ba chiar o spun mereu de patruzeci şi patru de ani încoace. Figura aceea de roman, care a dobîndit într-adevăr o viaţă atît de largă şi o realitate atît de puternică şi atît de ilustră încît cineva ar putea spune că dintre noi amîndouă ea este cea adevărată, lucru pe care însă eu nu l-aş admite de fel — fata aceea din carte se deosebeşte foarte mult de ce am fost eu altădată, ca să nu mai vorbim de ce sînt acum. De exemplu, oricine poate vedea că eu am ochi albaştri, în timp ce Lotte a lui Werther are ochi negri.

— O licenţă poetică ! zise repede Mager. Asta ar spune-o numai cine nu ştie ce înseamnă o licenţă poetică ! Şi totuşi, doamnă consilier aulic, licenţa asta nu poate smulge nici o fărîmă din identitatea existentă. Poate că poetul s-a servit de ea ca să ascundă ceva, ca să şteargă puţin urmele.

— Nu, spuse doamna consilier aulic, dînd negativ din cap, ochii cei negri vin din altă parte.

— Şi chiar de-ar fi aşa, spuse cu căldură Mager. Chiar dacă această identitate e puţintel micşorată din cauza abaterilor mărunte...

---

[1] *Ifigenia în Taurida*, tragedie de Goethe ; a apărut în prima ei formă în 1787.

[2] *Fiica naturală*, dramă de Goethe ; a apărut în 1804.

— Sînt abateri şi mai mari, îl întrerupse doamna, apăsînd cuvintele.

— ...rămîne totuşi pe de-a-ntregul neatinsă cealaltă identitate, care se încrucişează cu cea dintîi şi e nedespărţită de ea — identitatea cu sine însuşi, vreau să spun cu acea persoană la fel de legendară şi căreia marele nostru scriitor i-a făcut de curînd în amintirile sale un portret atît de emoţionant, şi dacă dumneavoastră, doamnă consilier aulic, nu sînteţi chiar pînă la ultimul amănunt Lotte a lui Werther, sînteţi însă leit şi fără nici o schimbare Lotte a lui Goe...

— Ascultă, dragul meu, zise doamna, silindu-l să se oprească. A trecut o bună bucată de vreme pînă cînd ai avut amabilitatea să ne arăţi odaia. Acum am impresia că nu ne laşi s-o ocupăm.

— Doamnă consilier aulic, se rugă chelnerul, cu mîinile împreunate, iertaţi-mă ! Iertaţi pe un om care... Purtarea mea e inadmisibilă, ştiu, şi totuşi vă rog să mă iertaţi... Voi pleca imediat... Şi de altfel, în afară de faptul că aşa cere respectul şi cuviinţa, mă trage de mult inima să mă duc ; cînd mă gîndesc că doamna Elmenreich desigur că habar n-are, că nici nu şi-a aruncat ochii pe tabelul oaspeţilor, şi chiar dacă şi i-a aruncat, ea cu mintea ei simplă... D-apoi *madame* Mager, doamnă consilier aulic ! De cînd tot vreau să mă duc la ea în bucătărie ca să-i servesc caldă marea veste literară ce interesează tot oraşul... Şi tocmai de aceea, doamnă consilier aulic, tocmai ca să completez vestea asta emoţionantă, mai îndrăznesc ceva, să-mi iertaţi numai o singură întrebare... Patruzeci şi patru de ani ! Şi în toţi aceşti patruzeci şi patru de ani, doamna consilier aulic nu l-a mai văzut de loc pe domnul consilier intim [1] ?

— Nu, nu l-am mai văzut, răspunse ea. Cunosc pe tînărul avocat doctor Goethe de pe Gewandsgasse din Wetzlar. Pe ministrul de stat din Weimar, pe marele poet al Germaniei, nu l-am văzut niciodată.

— Ce emoţionant ! spuse Mager abia şoptit. Ce emoţionant, doamnă consilier ! Şi prin urmare, doamna consilier a venit acum la Weimar ca să...

— Am venit, îi tăie vorba — puţin cam de sus — doamna cea bătrînă, am venit la Weimar ca s-o văd pe sora mea, doamna Ridel, al cărei soţ e consilier la Curtea de Apel. N-am mai văzut-o de mult, şi i-am adus-o şi pe fiică-mea, Charlotte, care a venit să mă viziteze din Alsacia, unde locu-

[1] Funcţie existentă pe vremuri la unele curţi princiare din Germania, Austria etc.

ieşte, şi mă însoţeşte în călătoria mea aici. Cu camerista sîntem trei — nu putem să cădem pe cap soră-mi, care are şi ea familie. De aceea am tras la hotel, dar avem să luăm masa la soră-mea. Acum eşti mulţumit ?

— Chiar foarte, foarte mulţumit, doamnă consilier aulic ! Deşi în felul acesta nu vom avea pe doamne la *table d'hôte* [1] la noi... Domnul şi doamna Ridel, pe Esplanadă la numărul 6. O ! ştiu foarte bine. Doamna consilier Ridel este aşadar născută... Da, sigur, ştiam şi asta ! Relaţiile şi raporturile le cunoşteam, dar nu mi-au venit acum în minte... Asta înseamnă că doamna consilier Ridel era şi ea în grupul de copii ce se îngrămădeau în jurul doamnei consilier aulic în vestibulul pavilionului de vînătoare atunci cînd Werther a sosit acolo prima oară, şi întindeau mînuţele ca să ia pîinea cu unt pe care doamna consilier aulic...

— În pavilionul acela nu era nici o doamnă consilier, îi tăie iar vorba Charlotte. Şi acum, înainte de a-i arăta cameristei noastre, care te aşteaptă, odăiţa ei, spune-ne mai bine dacă e departe de aici pînă la Esplanadă.

— Nu-i departe de fel, doamnă consilier. O distanţă de nimica toată. La noi la Weimar, distanţe mari nu sînt ; mărimea noastră stă în spirit. Voi fi foarte bucuros să conduc chiar eu pe doamna pînă la casa doamnei consilier Ridel, dacă nu preferaţi să luaţi o trăsură de piaţă sau o *portechaise* [2], de care nu ducem lipsă în oraşul nostru... Dar încă ceva, doamnă consilier aulic, numai asta vă mai întreb. Cu toate că aţi venit la Weimar în primul rînd ca s-o vedeţi pe doamna sora dumneavoastră, desigur că veţi avea prilejul să vă duceţi şi pe Frauenplan [3]...

— Da, da, o să vedem mai tîrziu. Şi acum, fă bine şi condu-o pe domnişoara în odaia ei, fiindcă după aceea o să avem nevoie de dînsa.

— Da, şi pînă acolo, ciripi Klärchen, să-mi spui unde stă acela care a scris *Rinaldo Rinaldini* [4], ah, ce carte straşnică ! De cinci ori am citit-o pînă acum, poate am norocul să-l văd o dată pe stradă...

---

[1] Pensiune (franc.).

[2] Mijloc de locomoţie, de forma unei lectici, purtată de obicei de doi oameni.

[3] Stradă principală din Weimar, pe care locuia Goethe.

[4] Christian Aug. Vulpius (1762—1827), cumnatul lui Goethe, autor de romane senzaţionale, foarte gustate pe vremea aceea, printre care se numără şi *Rinaldo Rinaldini*.

— Da, sigur, domnişoară, sigur că se poate, răspunse Mager, cu gîndul în altă parte, în timp ce se întorcea către uşă.

Ajuns aici, se opri din nou, apăsîndu-şi ca o frînă un picior în podea şi ridicîndu-l pe celălalt în aer, ca să-şi ţină echilibrul.

— Încă o vorbă, doamnă consilier. Numai un cuvîntel, cel din urmă şi repede spus. Doamna consilier înţelege desigur că atunci cînd cineva se găseşte pe neaşteptate în faţa modelului, cînd are norocul să ajungă chiar la sursă, vrea să afle cît mai mult, să se folosească de acest prilej... Doamnă consilier aulic, acea convorbire înainte de plecarea lui Werther, scena aceea în trei, atît de emoţionantă, în care a fost vorba de moartea mamei şi de despărţirea veşnică, atunci cînd Werther a luat-o pe Lotte de mînă şi a strigat: „Ne vom revedea, ne vom găsi, ne vom recunoaşte printre toate celelalte făpturi“ [1] — scena aceasta, doamnă consilier, e întemeiată pe realitate, nu? Domnul consilier intim n-a inventat-o, aşa s-a întîmplat într-adevăr...

— Da şi nu... da şi nu... spuse domol doamna, tremurînd din cap. Şi acuma, te rog du-te, du-te!

Şi emoţionatul Mager plecă cu Klärchen.

Charlotte răsuflă adînc şi îşi scoase pălăria. Lotte cea tînără, care în timpul acestei convorbiri atîrnase în dulap hainele ei şi ale mamei şi pusese lucrurile scoase din besactea parte pe toaletă, parte pe tăblia lavoarului, se uită cu un zîmbet zeflemitor la bătrîna doamnă.

—Ai păţit-o, zise ea. Steaua ta a fost descoperită. Efectul n-a fost rău de loc.

— Ah, draga mea, replică mama, steaua mea, cum zici tu, stea care este mai degrabă o cruce pe care trebuie s-o port şi care în sfîrşit tot o distincţie este, apare fără voia mea, n-am ce să fac, nu pot s-o ascund.

— Ar fi putut în orice caz să rămînă ascunsă ceva mai multă vreme, dacă nu chiar pe tot timpul călătoriei noastre aici, călătorie cam extravagantă, şi asta s-ar fi putut dacă ne-am fi dus să locuim la mătuşa Amalia, şi nu la hotel.

— Ştii foarte bine, Lottchen, că nu s-a putut. Unchiu-tău, mătuşă-ta şi verişoarele n-au o casă prea încăpătoare, cu toate că — sau tocmai din pricină că locuiesc într-un cartier distins. Era cu neputinţă să cădem trei oameni pe capul lor şi

[1] J. W. Goethe, *Suferinţele tînărului Werther*, în romîneşte de Al. Philippide. E.S.P.L.A., 1960, p. 74.

să-i silim, fie chiar numai pentru cîteva zile, să se înghesuie şi să stea incomod. Unchiu-tău are leafa de funcţionar, dar asupra lui s-au abătut necazuri mari, în 1806 a pierdut tot, aşa că nu-i om bogat şi n-ar fi frumos să trăim pe spinarea lui. Şi cine mi-ar lua oare în nume de rău faptul că mi-i dor s-o mai îmbrăţişez o dată pe Amalia noastră, sora mea cea mai mică, şi că vreau să mă bucur şi eu de fericirea pe care o gustă lîngă un soţ cumsecade ? Nu uita că le-aş putea fi şi de un mare folos. Unchiu-tău trage nădejde să capete un post de director la camera ducală [1] ; poate voi izbuti să-i îndeplinesc dorinţa prin legăturile şi vechile prietenii pe care le am aici. Şi momentul în care tu, copila mea, după zece ani de despărţire, eşti iar lîngă mine şi poţi să mă însoţeşti nu-i oare cel mai potrivit pentru această călătorie ? Ciudata soartă care mi-a fost dată trebuie oare să mă oprească de la cea mai îndreptăţită dintre pornirile inimii mele ?

— Nu, mamă, sigur că nu.

— Şi cine-şi putea închipui, urmă Charlotte, că vom da peste un entuziast ca ganymedele [2] acesta bărbos ? Şi Goethe se plînge în memoriile lui, socotind o calamitate curiozitatea cu care unii şi alţii îl întrebau mereu cine e adevărata Lotte şi unde stă ; el spune că n-a putut să scape de asta cu nici un incognito şi o numeşte, mi se pare, o adevărată penitenţă. Mai spune că dacă a păcătuit cumva cu cărticica lui, atunci şi-a ispăşit păcatul cu vîrf şi îndesat. Şi aici se vede bine cum bărbaţii — şi poeţii mai ales — se gîndesc numai la ei ; Goethe nu se gîndeşte că şi noi am suferit ca şi el din pricina acestei curiozităţi, şi înainte de toate nu ţine de loc seama ce ne-a făcut, mie şi lui bietu tată-tău, cu deplorabilul lui amestec de poezie şi adevăr...

— De ochi negri şi albaştri.

— Cine-i cu ponosul nu se sinchiseşte de zeflemele, şi mai ales de zeflemelele tale. Ce trebuia să fac ? Să-l dojenesc pe zăpăcitul ăsta că m-a luat, aşa, netam-nesam, drept Lotte a lui Werther ?

— A fost chiar atît de îndrăzneţ, încît te-a consolat cu privire la nepotrivirea ochilor, spunîndu-ţi că tu eşti Lotte a lui Goethe.

— Bine, dar nu l-am lăsat să continue şi l-am pus la locul lui fără să-mi ascund supărarea. Ar trebui să nu te

[1] Instituţie care se ocupa, în ţările germane, cu administrarea bunurilor princiare.
[2] De la Ganymede, personaj mitologic, paharnic al lui Zeus.

cunosc, draga mea, ca să nu-mi dau seama că, după felul tău sever de-a gîndi, ar fi trebuit de la început să nu-l las să meargă prea departe. Spune-mi însă cum. Să mă fi tăgăduit pe mine însămi ? Să-i fi spus că nu vreau să știu nimic despre mine și despre împrejurările vieții mele ? Dar am eu oare vreun drept de dispoziție asupra acestor împrejurări, care aparțin acuma lumii întregi ? Tu, dragă Lottchen, ai altă fire decît a mea — și lasă-mă să adaug că asta nu-mi micșorează cu nimic dragostea față de tine. Tu nu ești ce se numește un om afabil — ceea ce de altfel e cu totul altceva decît să fii devotat și gata să-ți dai viața pentru alții. Mi se pare chiar de multe ori că o viață de jertfă și de servicii aduse altora produce o anumită acreală, și putem să spunem fără laude și fără dojană, ba chiar cu mai multă laudă decît dojană, că produce o anumită asprime, care e foarte puțin prielnică afabilității. Tu, copila mea, nu trebuie să te îndoiești nici de stima pe care o am față de caracterul tău și nici de dragostea pe care o simt față de tine. De zece ani, ești în Alsacia îngerul păzitor al bietului tău frate, Karl, care și-a pierdut soția de tînără și și-a pierdut și-un picior — o nenorocire nu vine niciodată singură. Ce s-ar face fără tine băiatul meu atît de necăjit, săracul ? Tu ești pentru el infirmieră, ajutoare, gospodină, și pentru copiii lui ca o mamă. Viața ta este numai muncă și dragoste plină de abnegație. Cum să nu capeți prin asta o trăsătură adîncă de seriozitate, care nu suferă sensibilitatea inutilă — nici la tine, nici la alții ? Tu prețuiești mai mult ce este autentic decît ce este interesant — și bine faci ! Relațiile cu lumea pasiunilor și a spiritelor alese, relații ce ne-au fost nouă hărăzite...

— Nouă ? Eu nu cultiv de loc asemenea relații.

— Draga mea, ele au să ne rămînă și au să fie legate de numele nostru pînă la a treia și a patra generație, fie că ne place, fie că nu ne place. Și cînd oameni afectuoși ne roagă cu insistență — împinși de entuziasm sau numai de curiozitate, și hotarul între amîndouă e greu de tras — avem noi oare dreptul să facem pe zgîrciții și să respingem cu dispreț stăruințele lor ? Uite, aici e deosebirea dintre firea mea și a ta. Și viața mea a fost severă și n-a fost nici ea lipsită de renunțări. Am fost, cred, pentru iubitul și neuitatul tău tată o soție bună. I-am dăruit unsprezece copii, doi au murit, nouă i-am crescut și toți au ajuns oameni de treabă. Și eu am făcut sacrificii în viața mea. Dar asta nu m-a oprit să

fiu prietenoasă cu toată lumea, sau, cum spui tu cu dojană, să fiu bună şi blajină. Asprimea vieţii nu m-a înăsprit într-atîta încît unuia ca Mager să-i întorc spatele şi să-i spun : „Lasă-mă în pace, caraghiosule !“ Asta e peste puterile mele.

— Mamă dragă, răspunse Lotte cea tînără, vorbeşti ca şi cum ţi-aş fi făcut vreun reproş şi te-aş fi înfruntat cu obrăznicie. Dar eu nici n-am deschis gura. Atîta numai că mă supăr cînd văd pe unii şi pe alţii punînd bunătatea şi răbdarea ta la o încercare atît de grea cum s-a întîmplat acuma şi te obosesc cu agitaţia lor ; vrei să-mi iei în nume de rău supărarea ?... Rochia asta albă cu funde roze, spuse ea ridicînd în sus o toaletă pe care tocmai o scosese din cufărul mamei sale, ce zici, n-ar trebui puţin călcată înainte de-a o pune ? E boţită rău.

Doamna consilier aulic se înroşi. Îi stătea bine aşa. Asta o întinerea în chip minunat, dădea feţei sale prospeţime şi gingăşie. Privind-o ţi-o închipuiai cum fusese la douăzeci de ani. Ochii albaştri, dulceaţa căutăturii ei sub sprîncenele proporţionat arcuite, năsucul fin, gura mică şi plăcută, în lumina şi coloritul acestei feţe îmbujorate, luau din nou, timp de cîteva clipe, înfăţişarea lor fermecătoare de odinioară. Fiica vioaie a administratorului, mama copiilor lui, zîna balului de la Volpertshausen [1], se ivea din nou în chip uimitor de sub obrazul îmbujorat al bătrînei.

Doamna Kestner îşi scosese mantila neagră — rochia pe care o purta era tot atît de albă ca şi toaleta pe care i-o arăta fiică-sa, doar că aceea era mai de sărbătoare. Dintr-o predilecţie deosebită, ea purta numai rochii albe vara (şi acum, vremea încă nu se răcise). Cea pe care o ţinea în mînă fiică-sa avea însă şi funde roze.

Fără să vrea, amîndouă întoarseră capul — bătrîna de la rochie, tînăra de la îmbujorarea ce se ivise pe obrazul maică-si, îmbujorare care, din pricina strălucirii şi a efectului ei întineritor, o stingherea.

— Nu, nu-i nevoie, răspunse doamna Kestner la propunerea Charlottei. Să nu ne batem capul cu asta. E un crep care se îndreaptă repede dacă stă atîrnat în dulap, şi pe urmă cine ştie dacă voi avea ocazia să port rochia asta de gală ? !

— Şi de ce să n-o porţi ? zise fiică-sa. Atunci, de ce ai mai luat-o ? Dar tocmai pentru că sigur ai s-o pui cu vreo

[1] Suburbie a oraşului Wetzlar. Aici, cu prilejul unui bal dat la 9 iulie 1772, Goethe a cunoscut-o pe Charlotte Buff.

ocazie sau alta, dă-mi voie, dragă mamă, să revin la modesta mea întrebare dacă n-ai vrea să te hotărăşti odată să înlocuieşti fundele de la corsaj şi de la mîneci, care-s cam prea deschise, cu altele, de culoare mai închisă, de exemplu albastre. Asta se poate foarte repede...

— Ah ! Lasă-mă, Lottchen, spuse bătrîna, cu oarecare nervozitate. Draga mea, nu ştii ce înseamnă gluma. Nu înţeleg de loc de ce nu vrei cu nici un preţ să mă laşi să fac o mică şotie cu tîlc, o aluzie delicată pe care am plănuit-o. Drept să-ţi spun, cunosc puţini oameni cărora să le lipsească simţul humorului aşa cum îţi lipseşte ţie.

— Eu cred că despre un om pe care nu-l cunoşti sau pe care nu-l mai cunoşti nu trebuie să presupui numaidecît că are acest simţ, replică fiica.

Charlotte cea bătrînă mai voi să adauge ceva, dar conversaţia lor fu întreruptă de Klärchen, care intră aducînd apa caldă, le spuse că servitoarea doamnei contese Larisch nu-i de loc ursuză şi că are să se împace cu ea foarte bine, apoi le mai istorisi că hazliul domn Mager i-a promis că are să i-l arate neapărat pe domnul bibliotecar Vulpius, care a scris minunatul *Rinaldo* şi care de altfel e cumnat cu domnul von Goethe ; are să i-l arate cînd merge la slujbă şi are să-l poată vedea şi pe băieţelul acestuia cînd se duce la şcoală ; îl cheamă Rinaldo, ca şi pe eroul vestitului roman.

— Foarte bine, spuse doamna consilier ; şi acum uite că s-a făcut tîrziu. Lottchen, ia-o pe Klärchen şi duceţi-vă amîndouă pe Esplanadă la mătuşa Amalia, s-o anunţaţi că am sosit. Desigur nu ne aşteaptă şi crede că venim abia după amiază sau diseară ; îşi închipuie că ne-am oprit la familia Liebenau, din Gotha, numai că de data asta lucrurile s-au întîmplat altfel. Aşa, draga mea, du-te ; Klärchen are să întrebe pe unde s-o luaţi, sărut-o pe mătuşă-ta şi din partea mea şi împrieteneşte-te în vremea asta cu verişoarele tale. Ca o femeie bătrînă ce sînt, trebuie să mă culc un ceas, două, şi după ce m-oi odihni puţin vin şi eu.

O îmbrăţişă pe fiică-sa, ca de împăcare, răspunse cu un semn din cap la reverenţa cameristei şi rămase singură. Pe măsuţa de la oglindă erau cerneală şi pene de scris. Se aşează, luă o foaie de hîrtie, muie pana în cerneală şi, tremurînd uşor din cap, aşternu repede cuvintele pe care şi le pregătise mai de mult :

„Venerate prietene! Sosind pentru cîteva zile împreună cu fiica mea, Charlotte, în oraşul dumneavoastră ca să văd pe sora mea, aş vrea să vă prezint pe copila mea şi totodată m-aş bucura mult să revăd un chip care, în vreme ce noi amîndoi, fiecare în felul lui, am înfruntat viaţa, a ajuns atît de însemnat în lumea întreagă. Weimar, Hotelul La Elefant, 22 septembrie 1816, Charlotte Kestner, născ. Buff.“

Presără nisip, îl scutură, împături hîrtia, vîrînd cu dibăcie unul în altul capetele îndoite, şi scrise adresa. Apoi trase clopoţelul.

Capitolul al Doilea

Charlotte nu putu multă vreme să-şi găsească liniştea — pe care de altfel nici n-o prea căuta. E drept că, după ce îşi scoase mantila şi rochia şi se culcă pe unul din paturile cu polog de muselină, învelindu-se cu un pled, îşi acoperi ochii cu o batistă şi strînse pleoapele pentru a se apăra de lumină, fiindcă ferestrele nu aveau draperii groase. Ea însă năzuia mai mult spre gîndurile ei, care făceau să-i bată inima, şi nu către somnul pe care desigur că ar fi fost mai înţelept din parte-i să-l dorească ; şi făcea asta cu atît mai mult, cu cît credea că lipsa ei de înţelepciune e o dovadă de tinereţe şi un semn că vremea nu-i pustiise şi nu-i schimbase firea, ceea ce îi plăcea şi o făcea să zîmbească pe ascuns. Cuvintele aşternute odinioară de cineva într-o scrisoare de adio : „Şi eu, dragă Lotte, sînt fericit să citesc în ochii tăi convingerea că n-am să mă schimb niciodată“ [1], reprezintă credinţa tinereţii noastre, pe care de fapt nu o pierdem niciodată ; şi faptul că această credinţă s-a păstrat, că am rămas mereu la fel, că îmbătrînirea e ceva exterior, trupesc, şi că ea nu are nici o influenţă asupra statorniciei noastre lăuntrice, asupra acestui eu poznaş transmis de-a lungul deceniilor, iată o constatare pe care nu ne displace s-o facem la o vîrstă înaintată — ea este taina pe care, ruşinaţi şi bucuroşi totodată, o păstrăm sub demna înfăţişare ce ne-o dă vîrsta. Poţi să fii o femeie bătrînă, să spui tu singură, rîzînd ironic, că eşti bătrînă şi să călătoreşti cu o fiică de douăzeci şi nouă de ani, care mai e şi al nouălea copil născut de tine şi totuşi să te pomeneşti deodată că-ţi bate inima ca unei

[1] Citat dintr-o scrisoare a lui Goethe către Charlotte Buff (11 septembrie 1772).

şcolăriţe gata să facă o nebunie. Charlotte se gîndea că erau oameni cărora asta li s-ar fi părut un lucru minunat.

Printre ei, desigur că nu se putea număra Lottchen cea tînără. În ciuda sărutului de împăcare, mama tot mai era supărată pe ea din cauza criticii „fără humor" la adresa rochiei cu funde, care critică privea de fapt toată această călătorie atît de firesc şi de demn motivabilă, socotită însă de Lottchen drept „extravagantă". E neplăcut să călătoreşti cu un om prea pătrunzător, vrînd să-l faci a crede că de dragul lui călătoreşti şi care, dimpotrivă, vede că l-ai luat cu tine numai ca să-ţi slujească drept pretext. O privire pătrunzătoare ca asta e neplăcută şi supărătoare, ba chiar este o privire chiorîşă, care, dintre motivele încîlcite ale unei acţiuni, vede numai pe cele cu gingăşie ascunse. Şi numai pe ele le socoate drept adevărate, iar de cele făţişe şi exprimabile, oricît ar fi de onorabile, îşi bate joc, zicînd că sînt pretexte. Charlotte simţea cu mîhnire cît de jignitoare e o astfel de psihologie şi chiar orice psihologie, şi numai la asta se gîndise atunci cînd o dojenise pe fiică-sa din cauza lipsei ei de afabilitate.

Dar oare oamenii aceştia pătrunzători, se întreba ea, nu au nimic de care să se teamă ? Ce-ar fi dacă li s-ar plăti şi lor cu aceeaşi monedă şi s-ar scoate la iveală pricinile care-i fac să iscodească şi care nu-şi au rădăcina numai în dragostea de adevăr ? Răceala dispreţuitoare a tinerei Lotte ar putea şi ea să fie maliţios cercetată, şi rezultatul n-ar fi tocmai măgulitor. De întîmplări ca acelea pe care ea, mama, le-a trăit, copila aceasta vrednică de stimă n-a avut parte, şi cu firea sa, nu va avea parte niciodată, de pildă o întîmplare cum a fost aceea în trei, începută atît de frumos şi atît de pasnic şi care pe urmă, din cauza nebuniei unuia dintre părtaşi, a degenerat în chin şi rătăcire şi s-a preschimbat într-o mare ispită, biruită în chip cinstit de către o inimă vitează, pentru ca într-o bună zi — ce spaimă şi ce mîndrie totodată ! — s-o afle toată lumea, să se înalţe în suprareal, să capete o viaţă superioară, să frămînte şi să ameţească oamenii, ca odinioară inima unei fete, şi chiar să arunce o lume întreagă într-un extaz căruia de multe ori i s-a adus învinuirea că e primejdios.

„Copiii, se gîndi Charlotte, sînt aspri şi intoleranţi faţă de viaţa mamei, şi asta dintr-o pietate egoist prohibitivă, în stare să facă din iubire lipsă de iubire, pietate ce nu devine mai lăudabilă prin faptul că în ea se amestecă şi invidie femeiască — stîrnită de o aventură sentimentală a mamei şi care se travesteşte într-o ironică aversiune faţă de urmările

glorioase şi vaste ale aventurii." Nu, severa Lottchen nu trăise niciodată ceva atît de înfiorător de frumos, ceva atît de ucigător de dulce şi de vinovat totodată cum trăise mamă-sa în seara aceea, atunci cînd soţul era plecat de-acasă, şi celălalt venise, deşi pînă la Crăciun n-ar fi trebuit să vină, şi cînd ea trimisese zadarnic după nişte prietene, fiind nevoită totuşi să rămînă singură cu dînsul, iar el îi citise din Ossian [1], şi la durerea eroilor fusese copleşit de propria-i durere cumplită ; atunci cînd deznădăjduitul, atît de drag, îi căzuse la picioare, îi luase mîinile, acoperindu-şi cu ele ochii şi apăsîndu-şi cu ele sărmana lui frunte, aşa încît Lotte, cuprinsă de-o adîncă compătimire, îi strînsese şi ea mîinile, şi obrajii lor se atinseseră fără voie, şi lumea se mistuise parcă deodată în sărutările sălbatice cu care gura lui îi fripsese pe neaşteptate buzele, ce încercau zadarnic, bîiguind şi tremurînd, să se împotrivească...

Şi, deodată, se gîndi că nici ea nu trăise toate aceste lucruri. Ele se întîmplaseră în linii mari ; sub batista cu care îşi acoperise faţa, bătrîna doamnă începu să le compare cu realitatea cea măruntă, care nu fusese atît de furtunoasă. Tînărul acela zvăpăiat îi furase numai o sărutare — sau, dacă expresia asta nu se potrivea cu starea lor sufletească de-atunci, o sărutase din toată inima, vijelios şi totodată melancolic, cînd culegeau smeură, în lumina soarelui — o sărutare în pripă şi pătimaşă, cu aprindere şi duioasă dorinţă ; şi Lotte îl lăsase. Şi după aceea ea se purtase în viaţa de toate zilele tot atît de bine ca şi pe tărîmul înalt al Frumosului, şi tocmai de-aceea apărea acolo pentru vecie cu o atît de dureroasă nobleţe, fiindcă în viaţă ştiuse să se poarte aşa cum cerea chiar cea mai cucernică dintre fiice. Pentru că într-adevăr fusese o sărutare repezită şi fără rost, neîngăduită, în care nu te puteai încrede, venită parcă din altă lume, o sărutare de prinţ şi vagabond, faţă de care ea era şi prea bună, şi prea rea ; şi dacă bietului prinţ din lumea vagabonzilor îi dăduseră după aceea lacrimile, la fel ca şi ei, Lotte totuşi îi spusese cu o nemulţumire sinceră şi curată : „Să-ţi fie ruşine. Dacă se mai întîmplă încă o dată, să ştii că nu ne mai vedem ! Şi să ştii că asta nu rămîne numai între noi. Chiar azi am să-i spun lui Kestner." Şi cu toate că el o rugase să nu-i spună, Lotte

[1] La origine, numele unui războinic şi bard gaelic, presupus a fi trăit în secolul al III-lea. În 1760, poetul scoţian James Macpherson (1736—1796) a publicat *Poemele lui Ossian*, pe care pretindea că le-a tălmăcit din limba gaelică. În realitate, ele erau balade populare gaelice, în care Macpherson inserase versuri proprii, *Poemele lui Ossian* au avut mare influenţă asupra literaturii romantice.

vorbise cu logodnicul ei, pentru că el trebuia numaidecît să afle nu atît faptul că Goethe o sărutase, ci faptul că ea îl lăsase s-o sărute. Albert se arătase foarte îndurerat de acest lucru, şi în cursul convorbirii dintre dînşii, pe temeiul unei înţelegeri înţelepte şi nezdruncinate, ajunseseră la concluzia că e cuminte să-l înfrîneze puţin pe prietenul lor şi să-l facă să-şi dea seama cît mai bine de adevărata situaţie.

Cu ochii închişi, Lotte îşi amintea şi astăzi, după atîţia ani, cu o surprinzătoare claritate, mutra lui Goethe la primirea foarte rece făcută de cei doi logodnici a doua zi după sărutare şi îndeosebi a treia zi, cînd, seara, pe la zece, în timp ce şedeau în faţa casei, prietenul lor venise cu nişte flori, care fuseseră acceptate cu atîta nepăsare încît el le aruncase şi rostise tot felul de vorbe ciudate, întrebuinţînd figuri de stil. Sub părul pudrat şi răsucit rulou la urechi, faţa i se lungise, faţa aceea cu nasul mare şi tremurător, cu umbra subţire a mustăcioarei deasupra gurii gingaşe ca de femeie şi cu nişte ochi căprui, trişti şi rugători, care păreau prea mici faţă de mărimea nasului, dar erau împodobiţi cu nişte sprîncene negre, ca de mătase, surprinzător de frumoase.

Aşa se înfăţişase el a treia zi după ce o sărutase, atunci cînd Lotte, potrivit cu hotărîrea luată, îi spusese scurt şi aspru, ca să ştie bine ce are de făcut, să nu se aştepte din partea ei la altceva decît la prietenie. Nu bănuise Goethe oare nimic ? La hotărîrea asta răspicat rostită, obrajii i se subţiaseră deodată şi se făcuse atît de alb la faţă, încît ochii şi sprîncenele ieşiseră şi mai tare în relief, în contrast cu această paloare. Sub batista care-i acoperea faţa, Lotte îşi stăpîni un zîmbet emoţionat cînd îşi aduse aminte de mutra lui nemaipomenit de întristată şi de dezamăgită, mutră pe care ea după aceea o descrisese lui Kestner, ceea ce contribuise la hotărîrea ca la dubla aniversare, a lui Goethe şi a lui Kestner, la celebrul acum 28 august, să trimită acestui prieten drag şi zăpăcit, o dată cu Homer într-o ediţie de buzunar, şi o fundă, o fundă de la rochie, ca să aibă şi el ceva...

Charlotte se înroşi sub batista ei, şi bătăile inimii de şcolăriţă de şaizeci şi trei de ani se înteţiră şi se făcură mai dese. Lotte cea tînără încă nu ştia că mamă-sa mersese cu ingeniozitatea pînă într-atîta încît la corsajul rochiei pe care şi-o pregătise, o imitaţie a rochiei de pe vremuri, lăsase la o parte funda. Lipsea, locul unde fusese era gol, fiindcă funda se afla acum la Goethe, la prietenul rămas cu buzele umflate, căruia, în înţelegere cu logodnicul ei, Lotte i-o trimisese drept

consolare şi care acoperise în extaz, cu mii de sărutări, darul hărăzit cu atîta bunăvoinţă... Lotte, îngrijitoarea fratelui ei Karl, n-avea decît să-şi lase critic în jos colţurile gurii cînd va afla acest amănunt născocit de maică-sa ! Fusese născocit în amintirea tatălui familiei, a omului bun şi cinstit, care odinioară nu numai că încuviinţase darul, ci chiar el o îndemnase să-l facă şi, cu toate că suferise destul de pe urma şturlubaticului prinţ, plînsese împreună cu Lotte a lui atunci cînd plecase acela care era cît pe-aci să-i răpească tot ce-avea mai scump.

„A plecat", îşi spuseseră ei unul altuia cînd citiseră bileţelul scris în timpul nopţii şi în dimineaţa plecării : „Vă las fericiţi, dar nu plec din inimile voastre. Adio, de o mie de ori adio !" [1]

„A plecat", spuneau ei — cînd unul, cînd celălalt — şi toţi copiii umblau de colo pînă colo prin casă, de parcă ar fi căutat pe cineva, repetînd întristaţi : „A plecat !" Lottei îi dăduseră lacrimile cînd citise bileţelul ; putuse să plîngă fără să se ascundă de logodnicul ei cel atît de bun, căci şi lui i se umeziseră ochii, şi toată ziua aceea vorbise numai de prietenul plecat : că e un om cu totul remarcabil, cam bizar, e drept, cîteodată, uneori nu prea plăcut, dar plin de geniu şi cu o fire atît de deosebită şi de ciudată, un om în stare să te mişte adînc, insuflîndu-ţi milă, îngrijorare şi o admiraţie puternică.

Aşa vorbea bunul Kestner. Şi ce recunoscătoare i-a fost, şi ce legată s-a simţit de el, mai tare decît oricînd, fiindcă vorbea astfel şi socotea că e foarte firesc ca ea să plîngă după cel plecat ! Stînd aşa cu ochii închişi, în inima ei neliniştită se trezi din nou, cu toată puterea, aceeaşi recunoştinţă. Făcu o mişcare ca şi cum s-ar fi lipit cu încredere de pieptul lui Kestner, şi buzele ei repetară cuvintele rostite atunci : îşi exprimase mulţumirea că acel al treilea venit din altă parte a plecat fiindcă ea n-ar fi putut să răspundă sentimentelor lui. Şi Albert ascultase cu plăcere vorbele acestea, el, care simţise atît de puternic superioritatea şi firească strălucire a celui plecat, încît nu-şi mai dăduse seama de fericirea lor înţelept aşezată şi îi scrisese că-i lasă libertatea să aleagă între dînsul şi prietenul strălucit. Şi ea alesese — dacă mai trebuia să aleagă ! Îl alesese pe Kestner, care era din lumea ei, hărăzit şi potrivit pentru dînsa, pe Hans Christian al ei, şi asta nu numai pentru că dragostea şi fidelitatea fuseseră mai tari decît

[1] Citat din scrisorile lui Goethe către Charlotte Buff (10 şi 11 septembrie 1772).

ispita, ci şi din pricina fricii adînci pe care o simţea faţă de misterul ascuns în firea celuilalt — frica de ceva nenatural şi îndoielnic în firea lui, ceva despre care ea n-ar fi putut şi n-ar fi îndrăznit să spună ce este şi pentru care abia mai tîrziu găsise o expresie de jalnică autoînvinuire : „Monstrul fără ţel şi fără odihnă...“ Şi totuşi, ce ciudat lucru că un monstru putea să fie un băiat atît de plăcut şi de cumsecade, încît copiii îi simţeau lipsa şi spuneau cu mîhnire : „A plecat“.

O sumedenie de imagini ale acelor zile de vară îi veniră în minte, se iviră elocvente şi luminoase şi dispărură iar — scene în trei, cînd Kestner, nefiind ocupat la slujba lui, putuse să stea cu dînşii : plimbări pînă în vîrful dealului, de unde priviseră rîul şerpuind printre păşuni, satele din vale, castelul şi turnul de pază, ruinele mînăstirii şi ale cetăţii. Prietenul, vădit încîntat că poate gusta din plin frumuseţea priveliştii împreună cu nişte oameni plăcuţi, vorbea despre lucruri înalte, şi pe urmă deodată se apuca să istorisească tot felul de snoave, care-i făceau pe cei doi logodnici să se prăpădească de rîs. Îşi aminti apoi de ceasurile de lectură acasă sau pe iarbă, cînd le citise din Homer cel atît de preţuit sau din *Cîntecele lui Fingal* [1] şi cînd deodată, cu un entuziasm parcă mînios, cu lacrimi în ochi, zvîrlea cartea şi izbea cu pumnul în aer şi, văzînd mirarea lor, izbucnea într-un rîs sănătos... Şi scene în doi, între ea şi el, cînd o ajutase la treburile gospodăriei, în grădina de zarzavat, cînd curăţise cu ea fasole sau culesese fructe în grădina aşezămîntului Ordinului teutonic — un băiat foarte de treabă şi un prieten agreabil, pe care ea cu o privire sau o vorbă de înfrînare îl punea repede la locul lui dacă se lăsa dus cumva de gînduri triste. Vedea şi auzea tot, pe ea, pe el, gesturi şi mişcări ale feţei, chemări, îndemnuri, povestiri, glume, „Lotte !“ şi „Dragă Lotte !“ şi „Lasă mofturile şi urcă-te mai bine în copac şi aruncă-mi poamele în paner !“ interesant însă era că toate aceste imagini şi amintiri nu aveau, nu-şi căpătaseră imediat extraordinara lor claritate şi strălucire şi belşugul lor de detalii şi că la început memoria nu se preocupase prea mult să le păstreze în amănunt, ci abia mai tîrziu trebuise să le smulgă din adîncul ei, frîntură cu frîntură, vorbă cu vorbă. Ele fuseseră căutate, reconstituite şi scoase iar cu exactitate la iveală, cu motivele şi intenţiile lor, vernisate frumos şi aşezate parcă între policandre, din

[1] Finn sau Fingal (secolul al III-lea), rege al Morvenului (Scoţia), tatăl bardului Ossian.

pricina importanţei pe care, în chip cu totul nebănuit şi neaşteptat, o căpătaseră după aceea.

În bătăile mai repezi ale inimii pricinuite de această călătorie în ţara tinereţii şi care erau un fenomen firesc al ei, imaginile se amestecară, deveniră divagaţii de vis şi se topiră într-un somn care o ţinu vreo două ceasuri pe sexagenara obosită din pricină că se sculase cu noaptea-n cap şi de zdruncinul călătoriei.

În timp ce Charlotte Buff dormea, uitînd cu totul de starea ei, de camera străină de hotel, unde se afla acum, de staţia de poştă în drumul spre ţara tinereţii, la catedrala St. Jakob bătu zece şi după aceea unsprezece, dar ea tot mai dormea. Se deşteptă din somn singură, fără s-o trezească nimeni, dar sub influenţa unei apropiate jene exterioare pe care o preîntîmpina pregătită sufleteşte, pregătire ce n-ar fi fost atît de încordată şi plină de sensibilitate dacă n-ar fi existat şi presimţirea veselă şi totodată apăsătoare că trezirea nu se va datora surorii ei, care o aştepta, ci unor exigenţe mai tulburătoare.

Se sculă, se uită la ceas, se sperie văzînd cît era de tîrziu şi se gîndi că trebuie să plece la neamurile ei cît mai repede. Abia începuse să-şi refacă toaleta, că se auziră bătăi în uşă.

— Ce este ? întrebă ea făcînd cîţiva paşi şi cu oarecare iritare în glas. Nu se poate intra.

— Eu sînt, doamnă consilier, se auzi de-afară. Eu, Mager. Vă rog să mă iertaţi, doamnă consilier, că vă deranjez, este aici o persoană, *Miss* Cuzzle de la numărul 19, o călătoare din Anglia, care locuieşte la noi.

— Da, şi ?

— N-aş fi îndrăznit să vă incomodez, spuse Mager de după uşă, dar *Miss* Cuzzle a aflat de prezenţa în oraş, aici la noi, a doamnei consilier şi vă roagă să-i daţi voie să vă facă o vizită, o vizită foarte scurtă.

— Spune domnişoarei, zise Charlotte crăpînd puţin uşa, că îmi pare foarte rău, dar nu sînt îmbrăcată, iar de îndată ce voi fi gata va trebui să plec.

În oarecare contradicţie cu aceste cuvinte, îşi puse o rochie de casă, foarte hotărîtă să evite vizita intempestivă şi totuşi cu dorinţa de-a nu se simţi pe de-a-ntregul nepregătită chiar refuzînd.

— Nu-i nevoie să mai repet aceste cuvinte lui *Miss* Cuzzle, spuse Mager din coridor. E aici lîngă mine şi a auzit. Domnişoara zice că ar ţine foarte, foarte mult s-o vadă pe doamna consilier, fie numai o clipă.

— Dar n-o cunosc pe această *Miss*, răspunse Charlotte Buff cu o uşoară indignare.

— Da, tocmai asta e, doamnă consilier. *Miss* Cuzzle socoate că e de cea mai mare importanţă să facă imediat cunoştinţă cu dumneavoastră, chiar într-o formă cît mai fugitivă, dacă trebuie. *She wants to have just o look at you, if you please* [1], rosti el cu gura iscusit strîmbată, substituindu-se oarecum lingvistic persoanei care făcea cererea, ceea ce fu desigur pentru aceasta un semn că poate să ia din mîinile mijlocitorului acţiunea şi s-o ducă singură mai departe.

Fiindcă deodată se auzi de afară vocea ei piţigăiată de copil, rostind repede şi amestecat, duruind într-una cîte un răsunător *most interesting* [2] şi *highest importance* [3], într-un şuvoi nesfîrşit, ce nu părea că are de gînd să înceteze, aşa încît Charlotte nu mai avu încotro şi se convinse cu încetul că va putea să reziste mai bine dacă se va îndupleca în faţa stăruinţei îndîrjite a persoanei de la uşă şi îi va da drumul înăuntru. Nu avea de fel intenţia s-o ajute pe această persoană inoportună să-i răpească timpul, arătîndu-se binevoitoare. Totuşi, era prea germană ca să nu-şi afirme capitularea cu un *„Well, come in, please“* [4], spus jumătate în glumă, şi nu se putu stăpîni să nu rîdă de Mager cînd acesta deschise larg uşa, rostind un *„Thank you so very much“* [5] şi, după obiceiul lui, cu o plecăciune către interiorul camerei, făcu loc englezoaicei să intre:

— *Oh dear, oh dear* [6] ! spuse aceasta, o persoană mărunţică, plinuţă şi originală ca înfăţişare. *You've kept me waiting*, m-aţi lăsat să aştept, *but that is as it should be* [7]. Mi s-a mai întîmplat şi altă dată să am nevoie de multă răbdare pînă să-mi ajung scopul, *I am Rose Cuzzle. So glad to see you* [8].

Chiar acum a auzit de la cameristă, spuse ea, că *Mrs.* Kestner se află de azi-dimineaţă în oraş, aici la hotel, doar la

---

[1] Doreşte să vă vadă o clipă, dacă sînteţi bună (engl.).
[2] Cît se poate de interesant (engl.).
[3] De cea mai mare importanţă (engl.).
[4] Bine, poftiţi înăuntru (engl.).
[5] Vă mulţumesc nespus de mult (engl.).
[6] Oh, dragă, oh, dragă ! (engl.)
[7] Dar aşa trebuie să fie (engl.)
[8] Sînt Rose Cuzzle. Tare bucuroasă că vă văd (engl.).

cîteva camere depărtare de dînsa, şi imediat a venit s-o vadă, fără prea multă ceremonie. Ştie foarte bine *(„I realise")* ce rol important joacă *„in german literature and philosophy* [1]. „Sînteţi o femeie celebră, *a celebrity, and that is my hobby, you know, the reason I travel"* [2]. N-ar vrea oare *dear Mrs.* Kestner să fie atît de amabilă şi să-i permită a-i desena repede în albumul ei de schiţe chipul fermecător ?

Albumul îl ţinea la subsuoară : de format mare, cu tartaje de pînză. Capul domnişoarei Cuzzle era încărcat de bucle roşii ; şi faţa îi era foarte roşie, cu nasul cîrn şi pistruiat, cu buzele groase, dar plăcut răsfrînte, printre care se vedeau strălucind dinţii albi şi sănătoşi, iar ochii ei erau albaştri-verzui, puţintel saşii dar tot plăcuţi. Purta o rochie din stofă subţire şi înflorată şi ţinea pe braţ un bogat prisos de falduri, pe care-l dădea la o parte cu piciorul, iar din corsajul înalt, după moda antică, pieptul ei foarte decoltat, pistruiat ca şi nasul, părea gata să se rostogolească sprinţar. Pe umeri avea un voal. Charlotte nu-i dădu mai mult de douăzeci şi cinci de ani.

— Scumpa mea, zise bătrîna doamnă, cam stînjenită în educaţia ei burgheză de excentricitatea acestei apariţii, dar gata totuşi să arate toleranţa omului de lume, scumpa mea, preţuiesc interesul pe care vi-l inspiră modesta mea persoană. Daţi-mi voie să adaug că îmi place fermitatea dumneavoastră. Vedeţi însă singură cît de puţin sînt pregătită acum să primesc vizite, darămite să mai şi pozez pentru un portret ! Sînt tocmai pe punctul de-a pleca, mă aşteaptă nişte rude, la care ţin foarte mult. Mă bucur că am făcut cunoştinţă cu dumneavoastră — chiar aşa în fugă, cum aţi vrut chiar dumneavoastră şi cum trebuie şi eu să insist, cu toată părerea de rău. Acum ne-am văzut la faţă — mai mult decît atîta ar fi contrar înţelegerii luate împreună, aşa că să-mi daţi voie să adaug la cuvîntul de bun sosit pe acela de bun rămas.

Nu era sigur că *Miss* Rose pricepuse vorbele pe care le rostise Charlotte ; nu avu de loc aerul că ţine socoteală de ele. Spunîndu-i mereu *„dear"* doamnei consilier, începu să-i explice fără a şovăi, cu buzele ei caraghios de umflate şi în limbaju-i greoi, sensul şi necesitatea vizitei şi s-o facă să înţeleagă existenţa-i întreprinzătoare, pusă în slujba unei vînătoreşti pasiuni de colecţionar.

[1] În literatura şi filozofia germană (engl.).

[2] O celebritate, şi asta este mania mea, ştiţi, motivul pentru care călătoresc (engl.).

Era de fapt irlandeză. Călătorea şi desena, şi nu era uşor de lămurit care era aici scopul, şi care mijlocul. Talentul ei nu era desigur destul de mare ca să se poată lipsi de sprijinul pe care i-l dădea importanţa senzaţională a subiectelor ; iar vioiciunea şi activitatea practică erau prea mari ca să se poată mulţumi cu cultivarea în linişte a artei. De aceea o vedeai mereu alergînd după stelele istoriei contemporane şi după localităţi istoriceşte renumite, a căror înfăţişare o consemna în albumele ei, însoţind-o, dacă se putea, cu iscălitura autentică a modelului, luată adesea în condiţii foarte incomode. Charlotte asculta şi vedea cu mirare pe unde fusese tînăra aceasta. Desenase în cărbune podul de la Arcole [1], Acropole din Atena şi casa în care s-a născut Kant, la Königsberg. Într-o barcă şubredă pe care o închiriase cu cincizeci de lire, desenase în rada de la Plymouth [2] pe Napoleon pe Bellerophon [3] în clipa cînd acesta se urcase pe punte după masă, şi, stînd lîngă balustradă, luase o priză de tabac. Nu era un desen bun, recunoştea irlandeza : o mulţime de bărci care se înghesuiau, o sumedenie de bărbaţi, de femei şi de copii care strigau „ura !“ împrejurul ei, legănarea valurilor, precum şi timpul scurt al şederii împăratului pe punte, toate acestea dăunaseră foarte mult lucrului, aşa că eroul, cu bicorn, vesta bombată pe burtă şi pulpanele răşchirate ale hainei, apărea ca într-o oglindă diformantă, turtit de sus în jos şi ridicul de întins în lăţime. Totuşi, datorită unui ofiţer de pe corabia fatală, un cunoscut al ei, izbutise să capete iscălitura lui Napoleon, sau în orice caz o mîzgălitură grăbită, ce putea să treacă drept iscălitură. Nici ducele de Wellington [4] nu-i refuzase autograful. Congresul de la Viena [5] prilejuise o pradă strălucită. Marea repeziciune cu care lucra *Miss* Rose îngăduia chiar omului celui mai ocupat să-i facă pe plac. Prinţul

[1] Localitate în nordul Italiei, unde, în 1796, armatele franceze comandate de Napoleon au învins armata austriacă.

[2] Port de război, în sud-vestul Angliei.

[3] Vas englez de război, pe care a fost transportat Napoleon în Anglia, în 1815, după înfrîngerea de la Waterloo.

[4] Arthur Wellesley Wellington (1769—1852), principe englez, comandantul armatelor care l-au învins pe Napoleon la Waterloo.

[5] Congresul de la Viena a avut loc între 18.IX.1814 şi 9.VI.1815, ca urmare a înfrîngerii suferite de Napoleon la Leipzig şi după exilarea lui pe insula Elba.

Metternich [1], domnul de Talleyrand [2], Lord Castlereagh [3], domnul von Hardenberg [4] şi mulţi alţi parlamentari europeni făcuseră acest lucru. Ţarul Alexandru probabil că autentificase printr-o semnătură portretul său cu favoriţi şi împodobit cu un nas foarte caraghios numai pentru că artista se pricepuse să dea smocurilor de păr care îi împrejmuiau chelia aspectul unei cununi de lauri. Portretul doamnei Rahel von Varnhagen [5], al profesorului Schelling [6] şi al prinţului Blücher von Wahlstatt [7] dovedeau că *Miss* Cuzzle nu-şi pierduse timpul degeaba la Berlin.

Nicăieri, de altminteri, nu şi-l pierduse. Copertele de pînză ale mapei sale mai cuprindeau multe alte trofee, pe care le arăta Charlottei, însoţindu-le de comentarii vii, ce o uluiau pe doamna consilier. Acum venise la Weimar, ademenită de renumele acestui oraş, *„of this nice little place“* [8], ca fiind punctul central al culturii spirituale germane, vestit în lumea întreagă, pentru dînsa tărîm prielnic urmăririi unor celebrităţi vrednice de a fi vînate. Îi părea rău că a sosit aici atît de tîrziu. *Old* [9] Wieland [10] şi Herder [11], pe care îl numea un *„great preacher“* [12], precum şi *„the man who wrote the Räuber* [13] muriseră, şi nu-i mai putuse prinde. Oricum, după informaţiile ei, mai trăiau pe-aici scriitori care meritau să fie vînaţi, de pildă domnii Falk [14] şi Schütze [15]. Pe văduva lui

---

[1] Klement Lothar von Metternich (1773—1859), om de stat austriac, conducătorul Congresului de la Viena şi adversar al lui Napoleon.

[2] Charles Maurice de Talleyrand (1754—1838), om politic şi diplomat francez.

[3] Robert Stewart, viconte de Castlereagh, din 1821 marchiz de Londonderry (1769—1822), om politic englez, adversar al lui Napoleon.

[4] Karl August von Hardenberg (1750—1822), om politic prusian.

[5] Rahel Varnhagen von Ense (1771—1833) a reunit în salonul ei cele mai alese spirite ale vremii şi are meritul de a fi apreciat, prima în saloanele berlineze, valoarea lui Goethe.

[6] Friedrich Wilh. Schelling (1775—1854), unul dintre principalii reprezentanţi ai filozofiei idealiste germane.

[7] Gebhardt Leberecht Blücher von Wahlstatt (1742—1819), feldmareşal prusian.

[8] Al acestei mici localităţi drăguţe (engl.).

[9] Bătrînul (engl.).

[10] Christoph Martin Wieland (1733—1813), scriitor iluminist german.

[11] Johann Gottfried Herder (1744—1803), scriitor umanist german ; a avut merite deosebite în stimularea literaturii germane, din perioada *Sturm und Drang* şi perioada clasicismului. A fost chemat la Weimar ca preceptor al ducelui Carl August de Saxa-Weimar.

[12] Un mare predicator (engl.).

[13] Bărbatul care a scris *Hoţii*, (adică Schiller, care murise în 1805) (engl.).

[14] Johannes Falk (1768—1826), scriitor satiric şi pedagog german.

[15] Stephan Christian Schütze (1771—1839), literat german care a trăit la Weimar.

Schiller [1] o şi avea în mapă, tot aşa şi pe doamna Schopenhauer [2] şi două sau trei actriţe cu renume de la Teatrul Curţii, domnişoarele Engels şi Lortzing. Pînă la doamna von Heigendorf [3], adică Jagemann, încă nu ajunsese, urmărea însă acest scop cu un zel cu atît mai mare cu cît trăgea nădejde să pătrundă la curte cu ajutorul frumoasei favorite — şi spera asta cu atît mai mult cu cît prinsese un fir de legătură cu prinţesa moştenitoare [4]. Cît priveşte pe Goethe, al cărui nume, ca de altminteri toate celelalte nume, îl pronunţa atît de groaznic încît Charlotte multă vreme nu înţelese despre cine vorbea, *Miss* Cuzzle îi luase urma, dar încă nu putuse să dea de dînsul. Vestea că modelul binecunoscut al eroinei celebrului roman de tinereţe al lui Goethe se află încă de dimineaţă în oraş, în acelaşi hotel cu dînsa, într-o cameră aşezată aproape perete-n perete cu a ei, o electrizase — nu numai din pricina obiectului însuşi, ci pentru că făcînd această cunoştinţă, aşa cum mărturisi foarte deschis, avea de gînd să prindă doi şi chiar trei iepuri deodată : Lotte a lui Werther are să-i netezească fără îndoială drumul către autorul lui *Faust ;* iar acesta va trebui să spună doar un cuvint, şi îi va deschide uşa doamnei Charlotte von Stein [5], despre ale cărei trăsături comune cu figura Ifigeniei [6] se aflau cîteva indicaţii în carnetul ei de note, la capitolul *German literature and philosophy*, informaţie ce o împărtăşi cu o mare candoare surorii omonime a doamnei von Stein, din domeniul modelelor, aflată acum în faţa ei.

Aşa desfăşurîndu-se lucrurile, Charlotte, în capotul ei alb, nu stătu, după cum crezuse, numai cîteva minute cu această Rose Cuzzle, ci trei sferturi de ceas. Atrasă de farmecul naiv şi de vesela energie dovedite de fiinţa aceasta mărunţică, şi impresionată de toate mărimile pe care *Miss* Cuzzle izbutise să le prindă şi a căror urmă ştiuse s-o descopere, stătea la în-

[1] Charlotte von Schiller (1766—1826), soţia marelui poet german Friedrich Schiller.

[2] Johanna Schopenhauer (1766—1838), scriitoare germană, mama filozofului Arthur Schopenhauer.

[3] Karoline Jagemann (1777—1848), actriţă şi cîntăreaţă la teatrul din Weimar, favorita marelui duce Carl August.

[4] Se referă la Maria Pavlovna (1786—1859), sora împăratului Alexandru I, căsătorită din 1804 cu ducele Carl Friedrich de Saxa-Weimar, fiul lui Carl August.

[5] Charlotte von Stein (1742—1827), femeie instruită şi spirituală, iubitoare de poezie şi literatură. Goethe a nutrit pentru ea sentimente profunde, pe care şi le-a exprimat într-o corespondenţă bogată.

[6] Ifigenia, personajul din tragedia cu acelaşi nume de Goethe ; se caracterizează printr-o mare nobleţe sufletească.

doială dacă nu cumva trebuie să considere oarecum şi o nerozie acest sport cu arta, aşa cum era ispitită s-o facă. Se bizuia însă în intenţia ei de a trece acest lucru cu vederea pe faptul măgulitor că avea să fie şi dînsa aşezată printre oamenii mari al căror suflu se desprindea parcă din catastiful de vînătoare al domnişoarei Cuzzle, precum şi pe faptul că va face parte şi ea din cortegiul de celebrităţi cuprinse în aceste file. Victimă aşadar a propriei sale afabilităţi, Charlotte şedea zîmbitoare într-unul din fotoliile tapisate cu creton ale camerei de hotel şi asculta vorbăria artistei călătoare, care şedea în celălalt fotoliu şi o desena.

Făcea asta cu trăsături zgomotoase de virtuos, care nu păreau să fie întotdeauna izbutite, fiind executate la întîmplare, deoarece de multe ori le ştergea, de altfel fără nervozitate, cu o gumă mare. Faptul că ochii îi erau puţin saşii, neluînd parcă parte la ce vorbea, îţi făcea o impresie plăcută, veselă şi sănătoasă ; asta era şi impresia pe care ţi-o lăsa pieptul ei rotund şi buzele copilăresc pline, ce-ţi vorbeau de ţări îndepărtate, de întîlniri cu oameni celebri, pe cînd între buze dinţii străluceau cu smalţul lor alb. Situaţia era şi banală, şi interesantă, şi asta o făcea pe Charlotte să uite că timpul trece şi că e în întîrziere. Dacă Lottchen cea tînără ar fi fost de faţă şi s-ar fi supărat din pricina acestei vizite, n-ar fi putut să spună că pricina era grija faţă de neliniştea sufletească a mamei. Din partea acestei anglo-saxone nu te puteai teme de nici o indiscreţie — nu mergea atît de departe. Faptul era liniştitor şi făcea atrăgătoare conversaţia cu dînsa. Dintre ele amîndouă, ea vorbea, şi Charlotte o asculta cu plăcere. Ba chiar rîse din inimă de o întîmplare pe care i-o povesti Rose în timp ce lucra, şi anume cum izbutise ea în munţii Abruzzi [1] să includă în galeria ei pe un căpitan de bandiţi numit Boccarossa, un şef de bandă foarte temut din cauza vitejiei şi a cruzimii lui ; acesta, foarte încîntat de atenţia ce i-o acordase şi bucurîndu-se ca un copil de semeaţa înfăţişare a portretului său, poruncise oamenilor lui să tragă la plecarea irlandezei o salvă din flintele cu ţevi ca nişte pîlnii, şi îi dăduse o gardă s-o însoţească pînă va ieşi de pe teritoriul unde-şi exercita nelegiuirile. Doamna consilier făcu foarte mult haz de cavale-

[1] Lanţ de munţi în centrul Italiei.

rismul furtunos şi — după părerea ei — cam plin de vanitate al acestui tovarăş de album. Încă rîzînd şi prea distrată ca să se mire de ivirea lui bruscă în mijlocul camerei, Charlotte dădu cu ochii de Mager, chelnerul, care bătuse la uşă, dar din cauza rîsului şi a vorbei nu fusese auzit.

— *Beg your pardon* [1], zise el. Iertaţi-mă că vă întrerup. Domnul doctor Riemer [2] ar fi foarte fericit să prezinte doamnei consiiier aulic omagiile sale.

[1] Vă cer iertare (engl.)

[2] Friedrich Wilhelm Riemer (1774—1845), filolog şi istoric literar german, preceptor al fiului lui Goethe. Alături de Johann Peter Eckermann (1792—1854), a contribuit la punerea la punct a ediţiei complete a operelor lui Goethe.

CAPITOLUL AL TREILEA

Charlotte se ridică repede din fotoliu.

— Dumneata eşti, Mager ? întrebă ea surprinsă. Ce este ? Domnul doctor Riemer ? Care doctor Riemer ? Încă o vizită ? Ce înseamnă asta ? Nu mai primesc nici o vizită ! Cît e ceasul ? S-a făcut tîrziu de tot. Draga mea, spuse ea întorcîndu-se spre *Miss* Rose, trebuie să încheiem imediat convorbirea aceasta plăcută. Sînt nevoită să mă îmbrac şi să plec. Sînt aşteptată. Rămîi cu bine ! Şi dumneata, Mager, spune domnului aceluia că nu sînt acuma în stare să-l primesc, spune-i că am plecat...

— Foarte bine, zise chelnerul în timp ce *Miss* Cuzzle desena liniştită mai departe, foarte bine, doamnă consilier. Dar aş vrea să nu îndeplinesc porunca dumneavoastră înainte de-a fi sigur că doamna consilier cunoaşte identitatea domnului pe care l-am anunţat...

— Ce identitate ? strigă Charlotte mînioasă. Mai lasă-mă cu identităţile dumitale ! Spune acestui domn doctor...

— Neapărat ! zise supus Mager. Dar socot că e datoria mea să lămuresc pe doamna consilier că e vorba de domnul doctor Riemer, Friedrich Wilhelm Riemer, secretarul excelenţei-sale domnului consilier intim, care îl însoţeşte pe excelenţa-sa în călătorii... Nu e cu desăvîrşire exclus ca domnul doctor să fie purtătorul vreunui mesaj...

Charlotte se uită uluită la chelner, înroşindu-se şi tremurînd tare din cap.

— A ! da, spuse ea învinsă. Oricum însă, nu pot să-l văd pe domnul acesta, nu pot vedea pe nimeni şi chiar aş vrea să ştiu, Mager, cum îţi închipui dumneata că aş putea să primesc acum pe domnul Riemer ? Destul că mi-ai vîrît-o

aici pe *Miss* Cuzzle — mai vrei acum să primesc şi pe domnul Riemer, în halul în care sînt, şi în camera asta de hotel, răscolită.

— Dar nu-i nevoie să-l primiţi aici, zise Mager. Avem un parloar, un *parlour-room,* la primul etaj. Dacă doamna consilier îmi permite, am să rog pe domnul doctor Riemer să aştepte acolo pînă cînd doamna consilier îşi va face toaleta, şi pe urmă vă voi ruga să-mi daţi voie să vă conduc pentru cîteva minute...

— Sper, spuse Charlotte, că n-au să fie minute cum au fost acelea pe care le-am petrecut cu această simpatică doamnă. Draga mea, se întoarse ea către *Miss* Cuzzle, tot n-aţi terminat, şi eu sînt foarte grăbită. Vă mulţumesc foarte mult pentru plăcutul *intermezzo* al întîlnirii noastre, şi dacă vă mai lipseşte cumva vreun amănunt necesar desenului, va trebui să-l completaţi neapărat din memorie.

Dar nu era nevoie de asta, pentru că *Miss* Rose declară, descoperindu-şi într-un zîmbet dinţii, că a isprăvit.

— *I'm quite ready* [1], spuse ea, întinzînd braţele în care ţinea desenul şi examinîndu-l cu ochii pe jumătate închişi. *I think, I did it well* [2]. Vreţi să vedeţi ?

De văzut, mai mult Mager voia să vadă, şi chiar înaintă cîţiva paşi ca să privească.

— E un lucru foarte reuşit, îşi dădu el părerea, cu aerul unui cunoscător. Şi un document a cărui importanţă va dăinui.

Charlotte, care umbla încoace şi încolo prin odaie şi se pregătea să se îmbrace, abia aruncă o privire asupra desenului.

— Da, da, chiar foarte frumos, zise ea. Eu sînt oare ? O, da, este oarecare asemănare. A ! să mă iscălesc ? Poftim — dar repede.

Şi cu creionul de cărbune mîzgăli, fără să se aşeze, un autograf, care, în ceea ce priveşte repeziciunea, semăna cu al lui Napoleon. La vorbele de rămas bun ale irlandezei făcu un semn grăbit din cap. Lui Mager îi dădu însărcinarea de a-l ruga pe domnul doctor Riemer să aştepte cîteva minute în salonul hotelului.

Cînd fu gata cu îmbrăcatul — căci îşi pusese haine de stradă, pălărie, mantilă şi îşi luase punga şi umbrela — Charlotte ieşi din cameră pe coridor, unde o aştepta chelnerul. Acesta o conduse pe scară în jos, iar la primul etaj o pofti cu o plecăciune şi, după obiceiul lui, dîndu-se puţin înapoi, să

[1] Sînt gata (engl.).

[2] Cred că am făcut un lucru bun (engl.).

intre în salonul hotelului, unde, la apariţia ei, vizitatorul se ridică dintr-un fotoliu lîngă care îşi pusese pălăria înaltă.

Domnul Riemer era un bărbat trecut de patruzeci de ani, de statură mijlocie, cu părul încă intact şi negru, presărat doar ici şi colo cu cîte un fir alb, frizat în şuviţe pe la tîmple, cu ochi mari îndepărtaţi unul de altul şi puţin bulbucaţi, cu un nas drept şi cărnos şi o gură molatică, avînd o uşoară expresie de supărare, chiar de îmbufnare. Purta o haină lungă, neagră, cu un guler înalt, foarte ridicat la spate, iar în faţă deschis, lăsînd să se vadă vesta de pichet şi cravata. Mîna-i albă, avînd în degetul arătător un inel cu pecete, se sprijinea de măciulia de fildeş a unui baston de promenadă, cu canaf de piele.

— Sluga dumneavoastră, doamnă consilier aulic, zise el cu voce sonoră, înclinîndu-se. Trebuie să-mi aduc singur reproşul unei lipse de răbdare şi de consideraţie ce poate fi cu greu iertată, dînd buzna aşa la dumneavoastră. Fără îndoială că unui educator al tineretului nu-i şade bine să arate lipsa stăpînirii de sine. Totuşi, a trebuit să mă obişnuiesc cu faptul că din cînd în cînd poetul din mine dă educatorului cîte un bobîrnac plin de pasiune, şi de-aceea vestea care s-a răspîndit în tot oraşul mi-a stîrnit dorinţa irezistibilă de-a veni imediat să aduc omagiul meu şi să urez bun venit unei femei al cărei nume este atît de strîns legat cu istoria spirituală a ţării noastre, aş putea să spun chiar cu dezvoltarea noastră sufletească.

— Domnule Riemer, zise Charlotte în timp ce, nu fără o ceremonioasă promptitudine, răspundea la plecăciunea lui, atenţia pe care ne-o acordă un om cu meritele dumneavoastră nu poate să nu ne bucure.

Faptul că nu ştia tocmai bine care sînt aceste merite îi dădu oarecare nelinişte mondenă. Se bucură auzind că este educator, după cum se bucură să afle că e şi poet. În acelaşi timp însă, informaţiile lui îi stîrneau oarecare mirare şi chiar oarecare enervare, fiindcă i se părea că fac să scadă singura însuşire într-adevăr remarcabilă a acestui om, şi anume slujba lui *acolo*. Pricepu imediat că oaspetele ţinea foarte mult să ştie că valoarea şi demnitatea lui nu constau numai în acea însuşire — lucru care Charlottei i se părea o bizarerie din partea sa. În orice caz, trebuia să înţeleagă că pentru dînsa importanţa lui îşi avea temeiul numai în întrebarea dacă el venea *de-acolo* ca aducător al unei veşti, sau nu. Era hotărîtă să scurteze de la început convorbirea şi s-o îndrepte spre lă-

murirea acestei chestiuni — fiind mulţumită că îmbrăcămintea ei nu lăsa nici o îndoială în privinţa aceasta. Îşi urmă astfel vorba :

— Vă mulţumesc pentru ceea ce dumneavoastră numiţi nerăbdare în timp ce eu socot că este un impuls cavaleresc, pe care îl stimez. Mă mir însă că o problemă atît de personală cum este venirea mea la Weimar v-a şi ajuns la cunoştinţă şi mă întreb de la cine aţi putut afla — poate că de la sora mea, soţia consilierului de curte, adăugă ea cu oarecare grabă, la care tocmai vreau să mă duc şi care are să-mi ierte întîrzierea cînd am să-i spun ce vizită preţioasă am primit — şi de altfel am să-i pot spune drept scuză că înaintea acestei vizite am mai primit una, mai puţin însemnată, deşi destul de amuzantă : o desenatoare foarte iscusită, care a ţinut morţiş să facă în mare grabă portretul unei femei bătrîne, portret care, după cît am văzut, nu seamănă decît aproximativ. Dar nu vreţi să şedem ?

— Aşa, aşa ! zise Riemer, cu mîna pe spătarul unui fotoliu. După cît se pare, doamnă consilier aulic, aţi avut de-a face cu o natură dintre acelea în care dorinţa şi silinţa nu sînt proporţionate şi care vor să facă mult cu trăsături puţine.

Ce pot să prind în clipa asta
Nu este decît doar o schiţă,

recită el zîmbind. După cum văd, n-am fost eu cel dintîi aici, şi dacă într-o oarecare măsură mă simt mai puţin vinovat în ce priveşte nerăbdarea mea observînd că o împărtăşesc cu alţii, tocmai de aceea mi se pare mai urgentă nevoia de-a folosi cît mai bine momentul acesta favorabil. E drept că pentru noi oamenii, valoarea unui bun creşte în raport cu dificultatea de a-l dobîndi, şi mărturisesc că aş renunţa cu atît mai greu la fericirea de-a sta în faţa dumneavoastră, doamnă consilier, cu cît nu-i de loc uşor să-şi facă cineva drum pînă la dumneavoastră.

— De loc uşor ? se miră ea. Mie mi se pare că omul care are aici puterea de-a lega şi de-a dezlega toate, domnul Mager adică, nu are de fel mutra unui cerber...

— Nu, nu-i asta, zise Riemer. Dar, vă rog uitaţi-vă şi convingeţi-vă singură, doamnă consilier.

Şi o conduse la o fereastră care dădea, ca şi aceea de la camera Charlottei, în piaţă, şi trase perdeaua scrobită.

Piaţa, pustie dimineaţa, la sosirea ei, era acum plină de oameni care stăteau în grupuri şi se uitau la ferestrele hote-

lului. Mai cu seamă în faţa intrării era o adevărată năvală, o mulţime ce se îmbulzea sub privegherea a doi gardieni publici care se sileau să păstreze intrarea liberă, mulţime formată din meseriaşi, vînzători de prăvălie de ambele sexe, femei cu copii în braţe, precum şi din cetăţeni mai de seamă şi sporind într-una datorită tineretului care se aduna în grabă din toate părţile.

— O, doamne ! spuse Charlotte, care uitîndu-se afară începu să tremure şi mai tare din cap ; pentru cine e asta ?

— Pentru cine altcineva decît pentru dumneavoastră ? replică Riemer. Vestea că aţi sosit a mers ca vîntul. Pot să vă asigur, şi doamna consilier poate singură să vadă, că oraşul e ca un muşuroi de furnici răscolit. Fiecare speră să prindă măcar o lucire din persoana dumneavoastră. Toţi oamenii aceştia din faţa porţii aşteaptă să ieşiţi.

Charlotte simţi nevoia de-a se aşeza.

— Ah, doamne ! spuse ea. Asta mi-a făcut-o numai Mager cu afurisitul lui de entuziasm. A povestit la toată lumea despre sosirea noastră. A mai trebuit să vină şi mîzgălitoarea aceea ambulantă să nu mă lase să plec cît mai era ieşirea liberă ! Şi, mă rog, oare oamenii aceia din piaţă n-au altceva mai bun de făcut decît să asedieze locuinţa unei femei bătrîne ca mine, care numai a pasăre rară nu seamănă şi care ar vrea să-şi vadă în linişte de treburile ei ?

— Nu vă supăraţi, zise Riemer. Îmbulzeala asta e dovada unui sentiment mai nobil decît acela de simplă curiozitate, e dovada unei naive solidarităţi a locuitorilor din oraşul nostru cu cele mai înalte treburi ale naţiunii, dovada popularităţii de care se bucură spiritul, popularitate emoţionantă şi îmbucurătoare chiar atunci cînd este în joc şi un interes economic oarecare. Nu trebuie oare să ne arătăm mulţumiţi, urmă el în timp ce se întorcea de la fereastră cu neliniştita Charlotte, nu trebuie să ne arătăm mulţumiţi dacă mulţimea care, potrivit unei originare convingeri grosolane, dispreţuieşte spiritul, ajunge totuşi să-l stimeze şi să-l respecte în singurul mod pe înţelesul lui, şi anume atunci cînd spiritul se dovedeşte a-i fi şi util ? Acest orăşel, foarte mult vizitat de străini, trage o sumedenie de foloase palpabile de pe urma renumelui dobîndit de geniul german, care în ochii lumii întregi este concentrat aci — şi asta aproape numai într-o singură persoană. Nu-i de mirare deci că populaţia acestui oraş se simte datoare să respecte lucruri care altfel i s-ar părea că sînt fleacuri şi să iubească beletristica şi tot ce ţine de ea ca pe un lucru ce-i aparţine —

şi fireşte că, o dată ce operele spiritului îi rămîn inaccesibile, se interesează îndeosebi de cunoştinţele personale şi de prietenii intimi cu prilejul şi datorită cărora s-au născut aceste opere.

— Am impresia, replică Charlotte, că daţi acestei mulţimi de oameni cu o mînă numai ca să-i luaţi înapoi cu cealaltă ce i-aţi dat. Pe de o parte, vreţi să atribuiţi o cauză de o mare noblеţe spirituală acestei curiozităţi care pe mine mă oboseşte atît de mult, iar pe de altă parte puneţi rezultatul excelent pe seama unei preocupări vulgar-materialiste, fapt ce nu mi se pare îmbucurător de fel, ba chiar întru cît mă priveşte mă şi supără într-o oarecare măsură.

— Stimată doamnă, spuse el, nici nu-i nimerit să vorbeşti despre o fiinţă atît de echivocă cum este omul altfel decît în chip echivoc ; un asemenea mod de-a vorbi nu trebuie socotit drept o jignire adusă omenirii. Eu cred că nu eşti un pesimist răuvoitor, ci un prieten al vieţii, atunci cînd preţuieşti partea bună şi îmbucurătoare a fenomenelor ei, dar în acelaşi timp nu ignorezi reversul acestora, dosul tapiseriei, unde sînt multe noduri grosolane şi multe fire banale care atîrnă. Iar acelora care cască acum gura în piaţă am toate motivele să le iau apărarea în privinţa nerăbdării lor fiindcă numai situaţia mea de bine, de rău mai înaltă în societate mă desparte de dînşii, şi dacă din întîmplare nu mi-ar fi îngăduit acuma — ceea ce-i demn de pizmuit — să şed aici sus cu dumneavoastră, aş fi cu siguranţă jos, cu simpatica gloată, şi aş da de furcă gardienilor publici. Acelaşi impuls care îi mînă şi pe ei a determinat — dacă vreţi, într-un chip ceva mai înalt şi mai distins — şi acţiunea mea, cînd acum o oră bărbierul, în timp ce-mi săpunea faţa, mi-a adus ştirea că Charlotte Kestner a sosit azi-dimineaţă la opt, cu poştalionul, şi a tras la Hotelul Elefant. Ca şi el, ca tot Weimarul, ştiam, simţeam adînc cine este, ce înseamnă numele acesta, astfel încît n-am putut să rămîn între patru pereţi acasă şi, mai devreme decît avusesem de gînd, m-am îmbrăcat la repezeală, grăbindu-mă să vin aici să vă prezint omagiile mele — omagiile unui străin şi ale unui tovarăş de soartă, ba chiar ale unui frate, a cărui existenţă, în felu-i bărbătesc, este şi ea împletită în acea existenţă plină de măreţie pe care o lume întreagă o admiră — să vă prezint salutul frăţesc al unui om al cărui nume posteritatea îl va pomeni mereu ca pe acela al unui prieten şi ajutor, atunci cînd va fi vorba de faptele herculeene ale marelui om.

Charlotte, nu prea plăcut impresionată, observă că la aceste ambiţioase cuvinte expresia de jignire din jurul gurii lui Riemer se accentuase parcă şi mai mult, ca şi cum pretenţiile lui peremptorii faţă de posteritate ar fi fost de fapt mărturia unei neîncrederi faţă de dreapta lor satisfacere.

— Aşa ? spuse ea uitîndu-se la faţa lucioasă şi proaspăt bărbierită a savantului, va să zică bărbierul dumneavoastră a trăncănit ? Ei, la urma urmei, asta-i funcţia şi rostul lui. Dar abia acum un ceas ? Mi se pare că vă place să dormiţi tîrziu, domnule Riemer.

— Mărturisesc că da, replică el cu un zîmbet cam pleoştit.

Luaseră loc pe nişte jilţuri cu spătare curbate, la o măsuţă aşezată mai la o parte, sub un portret al marelui duce [1], care, avînd încă o înfăţişare tînără, cu botfori şi cu cordon de decoraţii, se sprijinea de un postament antic încărcat cu embleme războinice. Figura de ghips a zeiţei Flora [2], în haină lungă cu falduri, împodobea încăperea sumar mobilată, dar cu frumoase stucaturi mitologice. O sobă albă cu stîlpi, în jurul căreia se încolăcea un şirag de zeităţi, alcătuia în altă firidă un *pendant* al zeiţei.

— Mărturisesc, spuse Riemer, această slăbiciune a mea de-a dormi dimineaţa. Dacă s-ar putea folosi expresia *a ţine* la o slăbiciune, m-aş folosi de ea. Să nu sari din aşternut la primul cîntat al cocoşilor este de fapt semnul distincţiei, al omului liber, cu o situaţie socială favorabilă, şi eu mi-am păstrat totdeauna libertatea de a dormi tîrziu, chiar şi atunci cînd locuiam pe Frauenplan. Stăpînul casei a trebuit să-mi acorde asta, deşi el, avînd un cult minuţios, ca să nu zic pedant, al trupului, îşi începea ziua cu cîteva ceasuri mai devreme decît mi-o începeam eu. Oamenii se deosebesc între ei. Unul îşi află mulţumirea în faptul că o ia înaintea tuturor celorlalţi şi că se aşază la lucru cînd ceilalţi încă dorm ; altuia îi place să mai întîrzie ca boierii la sînul lui Morfeu [3], în timp ce nevoiaşii sînt de mult siliţi să se chinuiască trudind. Principalul este să fim toleranţi unii faţă de alţii — şi trebuie menţionat că în ce priveşte toleranţa, maestrul e mare, chiar dacă această atitudine a lui nu-ţi prieşte întotdeauna...

— Nu prieşte ? întrebă ea cu nelinişte.

— Am spus oare că „nu prieşte" ? replică el.

---

[1] Carl August, mare duce de Saxa-Weimar-Eisenach (1757—1828), al cărui ministru şi consilier a fost Goethe.

[2] Zeiţă din mitologia romană, protectoarea florilor primăverii.

[3] Zeul somnului şi al nopţii, în mitologia elină.

Tot timpul cît vorbise, se uitase într-una încolo şi-ncoace distrat, prin odaie. Acum, deodată, ca şi cum l-ar fi strigat cineva, o privi cu ochii lui puţin bulbucaţi şi cam îndepărtaţi unul de altul.

— Nu ! Te simţi chiar foarte bine în apropierea lui — ar fi putut oare altfel un om sensibil, plăsmuit ca mine, să reziste în preajmă-i nouă ani în şir ? Foarte, foarte bine. Sînt afirmaţii care cer să fie mai întîi, în chip hotărît, exagerate — pentru ca după aceea să aibă nevoie, aproape cu tot atîta hotărîre, să fie reduse şi limitate. E o extremă care include şi contrariul ei. Adevărul, stimată doamnă, nu se mulţumeşte întotdeauna cu logica ; ca să te menţii în cadrul lui, trebuie, ici şi colo, să te contrazici. Spunînd aceasta, dovedesc că nu sînt altceva decît discipolul omului despre care e vorba acum şi de la care auzim adeseori afirmaţii ce cuprind în ele propria lor contradicţie — dacă face asta de dragul adevărului sau dintr-un soi de viclenie şi... spirit poznaş — în nici un caz n-aş putea să hotărăsc. Aş accepta prima ipoteză, fiindcă el însuşi spune că e mai greu şi mai onest să-i mulţumeşti pe oameni decît să-i zăpăceşti... Dar mă tem să nu mă încurc. Eu slujesc adevărului atunci cînd vorbesc despre extraordinarul sentiment de satisfacţie pe care îl ai cînd te afli în preajma lui — şi totodată un sentiment contrar, de nelinişte, o stare atît de proastă încît îţi vine să te ridici de pe scaun şi s-o iei la fugă. Scumpă doamnă consilier, acestea se dovedesc a fi contradicţii care te ţin totuşi pe loc, te ţin nouă ani, te ţin treisprezece ani, fiindcă aceste contradicţii se rezolvă prin dragoste şi admiraţie, sentimente care sînt, aşa cum scrie la carte, mai presus de orice raţiune...

Se opri ca să înghită. Charlotte nu spuse nimic, în primul rînd pentru că voia să-l lase să vorbească mai departe, apoi pentru că începuse să compare în gînd informaţiile lui şovăitoare şi totodată apăsător de insistente cu propriile-i amintiri.

— În ce priveşte toleranţa lui, începu el iar, ca să nu spunem indulgenţa lui — după cum vedeţi, mi-am adunat bine gîndurile şi sînt departe de-a fi pierdut firul — trebuie să facem deosebire între o toleranţă datorată milei, şi anume milei creştine, creştină în înţelesul cel mai larg, sentimentul că e şi el supus greşelilor, că şi el are nevoie de indulgenţă, ori nici măcar asta, vreau cu alte cuvinte să spun că este o toleranţă ce izvorăşte din dragoste, şi alta provenită din indiferenţă, din dispreţ şi care e mai puternică, are un efect mai puternic decît orice asprime şi orice reprobare, şi care ar fi

insuportabilă şi nimicitoare dacă ar veni de la dumnezeu — în acest caz însă, după înţelegerea noastră, ar fi imposibil să-i lipsească dragostea — ceea ce ne face ca, fie chiar numai prin faptul că în această toleranţă iubirea şi dispreţul sînt într-o strînsă legătură, care numai divină nu este, şi poate că tocmai din cauza asta, nu numai să o suportăm, dar chiar să ne supunem ei, legîndu-ne pe toate viaţa... Dar ce voiam să spun ? Nu vreţi să-mi amintiţi cum am ajuns la toate aceste lucruri ? Mărturisesc că de data asta am pierdut firul.

Charlotte se uita la omul acesta care, cu mîinile-i de cărturar împreunate pe măciulia bastonului, privea în gol cu ochii lui mari ca nişte ochi de bou ; şi deodată îşi dădu seama cît se poate de limpede că nu venise pentru ea, de dragul ei, ci numai pentru ca datorită ei să aibă prilejul să vorbească de stăpînul şi maestrul lui, şi totodată desigur ca să dezlege o veche enigmă care poate că îl urmărise toată viaţa. Doamna consilier se pomeni că-şi asumă deodată rolul fiicei sale, care ştia să desluşească repede motivele de prim plan şi pretextele şi strîmba din nas la pioase amăgiri de sine ; era dispusă să ierte tinerei Lotte toate aceste manifestări, deoarece îşi spunea că nu are nici o răspundere cînd e vorba de păreri care ne sînt impuse şi că asemenea păreri au în ele ceva neplăcut. Gîndul că era considerată numai ca un mijloc pentru atingerea unui scop nu era nici el măgulitor ; totuşi, îşi dădea seama că nu putea să reproşeze nimic omului acestuia, fiindcă nici dînsa nu-l primise pentru că o interesa, tot aşa cum nici Riemer nu venise s-o vadă de dragul ei. Şi pe ea o adusese aici neliniştea, neliniştea pricinuită o viaţă întreagă de o veche întîmplare rămasă fără sfîrşit şi care cu timpul căpătase nişte proporţii neaşteptat de mari, dorinţa irezistibilă de-a face din nou să trăiască această întîmplare şi s-o lege de prezent în chip „extravagant". Vizitatorul şi ea erau complici oarecum şi tainic înţeleşi între ei, adunaţi împreună de o a treia voinţă, inspiratoare de dureroase fericiri, ce-i ţinea pe amîndoi într-o încordare chinuitoare şi la a cărei explicaţie şi posibilă rezolvare îşi puteau fi unul altuia de folos. Zîmbi artificial şi spuse :

— E de mirare oare, domnule Riemer, că pierdeţi firul, dacă vă lăsaţi ispitit să faceţi atît de vaste reflecţii morale şi atîtea distincţii cu privire la un fapt banal de omenesc cum este acela că dormiţi prea tîrziu ? Cărturarul din dumneavoastră vă joacă un renghi. Dar un lucru aş vrea să ştiu. În funcţia dumneavoastră de altădată, aceea care a durat nouă ani, puteaţi să vă permiteţi acea slăbiciune, cum spuneţi, şi

pe care eu o socot numai o obişnuinţă ca oricare alta ; acuma însă, dacă nu mă înşel, ocupaţi un post în învăţămînt, cred că sînteţi profesor de liceu, nu ? Se împacă oare acea predilecţie, căreia se pare că-i daţi o anumită importanţă, cu situaţia dumneavoastră actuală ?

— Da, desigur, răspunse Riemer în timp ce-şi puse picior peste picior, aşezîndu-şi de-a curmezişul pe genunchi bastonul şi ţinîndu-l de amîndouă capetele. Desigur că da, şi asta tocmai din consideraţie faţă de prima mea funcţie, prea cunoscută ca să nu se ţină seama de ea, şi care continuă şi acum paralel cu funcţia mea cea nouă. Doamna consilier are perfectă dreptate, spuse el, luînd o atitudine mai cumpănită, deoarece cea anterioară i se păru cu timpul că nu e cuviincioasă şi o împrumutase o clipă numai pentru plăcerea ce-o simţise văzînd că e atît de bine primit ; de patru ani sînt profesor la liceul de-aici şi am gospodăria mea ; momentul acestei schimbări a formei de viaţă a venit în chip inevitabil ; cu toate avantajele spirituale şi materiale, cu toate bucuriile oferite de viaţa în casa acestui mare om, pentru cineva care avea treizeci şi nouă de ani era oarecum o chestiune de onoare virilă, de susceptibilă onoare virilă, stimată doamnă, să stea, într-un fel sau altul, pe propriile-i picioare. Spun „într-un fel sau altul" fiindcă dorinţele mele, visurile mele ţintiseră mai sus decît această situaţie pedagogică de mijloc, şi acele visuri şi dorinţe încă nu s-au împăcat cu această situaţie ; ele năzuiau spre învăţămîntul superior, spre o activitate universitară, după exemplul veneratului meu profesor, vestitul specialist în filologie clasică Wolf [1], din Halle. Dar n-a fost dat să fie aşa, nu s-a putut aranja nimic pînă acum. E de mirare, nu ? S-ar putea crede că lunga şi ilustra colaborare cu maestrul ar fi trebuit să constituie cea mai elastică trambulină pentru înfăptuirea dorinţelor mele şi oricine ar putea să spună că unei atît de înalte şi influente prietenii şi protecţii i-ar fi fost uşor să-mi procure la vreo universitate germană catedra rîvnită. Citesc în ochii dumneavoastră întrebările acestea. N-am nimic de răspuns. Pot să spun numai atîta : încurajarea, protecţia, cuvîntul hotărîtor, care ar fi însemnat o răsplată, nu s-au produs ; împotriva oricăror aşteptări şi a oricăror socoteli, ele nu mi-au fost hărăzite. Dar ce rost are să cumpăneşti cu amărăciune toate acestea ? Şi totuşi, o faci de multe ori, şi ziua, şi noaptea, meditezi asupra acestei probleme, dar nu

[1] Friedrich August Wolf (1759—1824), profesor de filologie clasică la Universitatea din Halle şi cea din Berlin, vestit pentru studiile sale asupra lui Homer.

ajungi la nici un rezultat şi nu poţi să ajungi. Oamenii mari au destule lucruri în cap şi n-au vreme să se gîndească la existenţa şi la fericirea salahorilor de care se folosesc, oricîte merite ar avea aceştia faţă de dînşii şi de opera lor. De bună seamă că în primul rînd ei se gîndesc la propria lor persoană şi atunci cînd, contrar importanţei ce-o au pentru ei serviciile noastre, iau hotărîri potrivnice intereselor noastre particulare, declarînd că le sîntem absolut necesari lor şi creaţiei lor, faptul acesta e prea onorabil şi prea măgulitor pentru noi ca să nu ne înduplecăm şi să le facem voia, supunîndu-ne hotărîrii lor cu o bucurie în care se amestecă amărăciunea şi mîndria. Şi mie mi s-a întîmplat aşa ; acum de curînd mi s-a oferit o catedră la Universitatea din Rostock [1], dar, după ce am chibzuit bine, am refuzat-o.

— Aţi refuzat ? Pentru ce ?

— Pentru că voiam să rămîn la Weimar.

— În acest caz, domnule Riemer, să mă iertaţi, dar nu aveţi de ce să vă plîngeţi.

— M-am plîns oare ? întrebă el tot atît de mirat cum fusese şi prima dată. N-am avut de fel această intenţie ; probabil m-aţi înţeles greşit. Eu cel mult meditez asupra contradicţiilor vieţii şi ale inimii şi încerc, stînd de vorbă cu o femeie de duh, să le explic. Să mă despart de Weimar ? O, nu ! Îmi place Weimarul, sînt legat de el, de treisprezece ani m-am confundat ca cetăţean cu treburile publice ale oraşului. Am venit aici cînd aveam treizeci de ani, direct de la Roma, unde fusesem în calitate de preceptor al copiilor domnului ambasador von Humboldt [2]. Statornicirea mea aici o datoresc recomandării domniei-sale. Cusururi şi părţi slabe ? Weimar are cusururile şi părţile slabe care caracterizează omenirea — îndeosebi cea provincială. Orăşelul e meschin şi plin de clevetiri simandicoase, asta e sigur, înfumurat sus şi nătîng jos, aşa că unui om cinstit şi de treabă îi vine greu să stea aici, ca oriunde de altfel — aici poate mai greu ca în altă parte ; şoltici şi hoţi se găsesc ca pretutindeni — poate chiar mai mulţi decît aiurea — şi sus. Altminteri însă, e un orăşel vioi şi productiv şi nu ştiu dacă aş vrea şi aş putea să trăiesc în altă parte. Are lucruri remarcabile ; aţi văzut ceva ? Castelul ? Cîmpul de exerciţii ? Teatrul ? Parcul, care e foarte frumos ?... O să le vedeţi. Veţi observa că cele mai multe străzi sînt

[1] Localitate în nord-estul Germaniei, a cărui universitate a fost înfiinţată în 1419.

[2] Wilhelm von Humboldt (1767—1835), om de stat prusian, cu idei liberale, lingvist şi estetician.

strîmbe. Un străin care vine aici trebuie să ţină seama de faptul că toate lucrurile noastre remarcabile nu sînt remarcabile prin ele însele, ci pentru că sînt din Weimar. Din punct de vedere strict arhitectural, castelul nu e grozav, teatrul ţi l-ai fi închipuit mai impunător înainte de a-l vedea, şi cîmpul de exerciţii e un fleac. În sine nu-i nimic care să poată explica de ce un om ca mine trebuie numaidecît să-şi petreacă toată viaţa tocmai aici, între aceste culise şi aceste decoruri, să se simtă legat de aceste lucruri pînă într-atîta, încît să refuze o funcţie care se potriveşte de minune cu dorinţele şi cu visurile nutrite din tinereţe. Vorbesc iar de Rostock pentru că am impresia că dumneavoastră, doamnă consilier, vă miraţi de atitudinea mea în acestă chestiune. Atitudinea aceasta am luat-o fiindcă am fost nevoit s-o iau, am fost silit de împrejurări. Acceptarea menirii mele mi s-a refuzat singură — întrebuinţez într-adins această formă impersonală de vorbire, pentru că există lucruri pe care nu e nevoie să le refuze cineva, se refuză ele însele. Şi acest refuz, desigur, poate să capete o expresie personală datorită privirii sau fizionomiei cuiva de care atîrni. Nu orice om, stimată doamnă, este născut să meargă pe drumul lui propriu, să-şi trăiască viaţa lui proprie, să-şi făurească fericirea proprie, sau, şi mai bine spus : mulţi oameni care nu ştiau dinainte şi care credeau că pot nutri şi înfăptui planuri şi speranţe proprii observă la un moment dat că viaţa lor adevărată şi fericirea lor personală cea mai deplină constau tocmai în faptul că renunţă la ele — şi că în chip paradoxal ele rezultă, în ce-i priveşte, tocmai din renunţarea la sine însuşi, slujind o cauză străină. Şi un astfel de om nu este el însuşi şi nu poate să fie tocmai pentru că această cauză e foarte personală, ba chiar de fapt este o persoană, din care pricină şi serviciul ce-l are de îndeplinit e mai mult subordonat şi mecanic — însuşiri înălţate şi subliniate de altminteri prin nemaipomenit de marea onoare care, aşa cum socot contemporanii şi posteritatea, rezultă din serviciile aduse acestei cauze minunate. O onoare straşnică. S-ar putea spune că onoarea bărbătească constă în faptul că cineva îşi trăieşte o viaţă proprie şi îşi vede de treburile lui, fie ele cît de modeste. Pe mine însă soarta m-a învăţat că există o onoare amară şi una dulce, şi eu mi-am ales-o pe cea amară — în măsura în care un om este în stare să aleagă, nu ? în măsura în care nu alege soarta pentru el, nelăsîndu-i altă cale. Trebuie neapărat mult tact ca să te acomodezi cu asemenea hotărîri ale soartei, să pactizezi cu destinul tău, ca să zic aşa, şi să ajungi, dacă pot să mă exprim

astfel, la un compromis între onoarea amară şi onoarea cea dulce, către care dorinţa şi ambiţia năzuiesc totuşi întotdeauna. Susceptibilitatea bărbătească îndeamnă la aceasta, şi ea m-a dus la inconvenientele şi la inevitabilele dezacorduri ce au pregătit un sfîrşit lungii mele şederi în casa unde descinsesem prima oară şi m-au hotărît să accept un post în învăţămîntul secundar, de care nu m-am simţit atras niciodată. Acesta este compromisul — încuviinţat de altfel ca atare şi de autorităţile superioare — astfel încît orarul lecţiilor de greceşte şi latineşte, cum am spus, ţine seama şi de îndatoririle mele de onoare în afara catedrei şi îmi permite ca atunci cînd, ca astăzi de exemplu, sarcinile mele nu mă cheamă *acolo*, să uzez de prerogativa socială a somnului de dimineaţă. Am împins chiar şi mai departe şi am întărit acordul dintre onoarea amară şi cea dulce, care s-ar putea numi simplu onoarea bărbătească, şi mi-am întemeiat o gospodărie a mea. Sînt căsătorit de doi ani. Şi să vedeţi acum, stimată doamnă, caracterul de compromis propriu vieţii în general şi care în cazul meu iese la iveală în chip deosebit de frapant ! Pasul destinat să mă ajute să-mi dobîndesc o existenţă independentă, să-mi întăresc bărbăteasca dragoste de sine şi să mă emancipez din acea casă a onoarei amare, m-a legat din nou şi mai strîns de ea — mai bine zis s-a dovedit ca un lucru de la sine înţeles că făcînd acel pas nu mă îndepărtam de fel de pomenita casă, aşa încît nici nu poate fi vorba de un pas în înţelesul strict al cuvîntului. Şi asta deoarece Karoline, soţia mea — Karoline Ulrich, după numele ei de fată — e un copil al acelei case, o tînără orfană angajată acum cîţiva ani ca domnişoară de companie a doamnei consilier intim, care a răposat acum, de curînd. Căsătoria mea cu ea a fost dorinţa întregii familii, şi această dorinţă pe care o citeam în priviri şi în expresia feţei m-a făcut să ajung la un compromis cu nevoia mea de neatîrnare, mai ales că orfana îmi era simpatică... Îmi dau seama, stimată doamnă consilier, că bunătatea şi răbdarea dumneavoastră mă fac să vorbesc prea mult de mine...

— Nu, nu, vă rog, zise Charlotte, vă ascult cu tot interesul.

În realitate, îl asculta cu o uşoară neplăcere, în orice caz cu sentimente amestecate. Pretenţiile şi supărarea lui Riemer, vanitatea şi neputinţa lui, zadarnica lui năzuinţă către demnitate, toate acestea o iritau, îi inspirau dispreţ şi totodată o compătimire, la origine neprietenoasă, dar care alcătuia mijlocul de a ajunge şi a trece către un sentiment de solidaritate cu omul acesta, cuprinzînd totodată şi o anumită astisfacţie :

sentimentul că felul lui de-a vorbi îi îngăduia — indiferent dacă avea sau nu să facă aceasta — să-şi descarce şi ea sufletul şi să se liniştească.

Cu toate acestea, se sperie de întorsătura pe care el, ca şi cum i-ar fi ghicit gîndul, încercă s-o dea conversaţiei cu următoarele vorbe :

— Nu, zise el, nu abuzez de vesela blocadă, de asediul curiozităţii, ale cărei victime sîntem — nu e chiar atît de mult de cînd a trecut epoca războiului, încît să nu ne păstrăm cumpătul faţă de această situaţie şi chiar s-o suportăm cu humor. Vreau să spun că ar însemna să dau o greşită întrebuinţare acestui moment favorabil dacă m-aş conforma cu exagerată conştiinciozitate datoriei de-a mă prezenta domniei-voastre. Într-adevăr, ce m-a adus aici n-a fost dorinţa de-a vorbi, a fost dorinţa de-a privi şi de-a auzi. Am spus că momentul e favorabil ; ar fi trebuit să spun că este splendid. Mă aflu faţă-n faţă cu o fiinţă care merită şi căreia i se cuvine cel mai adînc şi mai respectuos interes, rîvna şi curiozitatea de toate nuanţele, de la cea copilăresc-populară, pînă la cea mai înaltă a spiritului — cu femeia care stă la începutul, sau aproape la începutul istoriei geniului, femeia al cărei nume zeul iubirii l-a împletit pe veşnicie cu viaţa acelui geniu şi deci cu dezvoltarea domeniului spiritual al patriei, cu imperiul gîndirii germane... Iar eu, sortit de asemenea să am un rol în această istorie şi, în felul meu bărbătesc, să-l ajut pe erou cu sfaturile mele, eu, care — ca să zic aşa — respir acelaşi aer eroic ca şi el, cum aş putea să nu văd în dumneavoastră o soră mai mare, în faţa căreia am simţit nevoia irezistibilă de-a mă pleca îndată ce a ajuns pînă la mine mireasma prezenţei dumneavoastră, o soră, o mamă, dacă vreţi, în orice caz un suflet apropiat, înrudit, faţă de care simt nevoia să vorbesc, destăinuindu-mă, dar şi mult mai mult decît atîta, nevoia s-o aud vorbind... Şi tocmai voiam să vă întreb ceva, întrebarea îmi stă de mult pe buze. Spuneţi-mi, scumpă doamnă, spuneţi-mi ca o răsplată pentru mărturisirile mele, desigur mai puţin importante... Se ştie, ştim cu toţii, şi omenirea înţelege asta foarte bine, că dumneavoastră şi soţul dumneavoastră răposat întru domnul, se ştie că aţi avut de suferit de pe urma indiscreţiei geniului, de pe urma modului său, greu de justificat din punct de vedere civic, de-a trata cu uşurinţă poetică persoana dumneavoastră şi chestiunile dumneavoastră particulare, de-a vă expune fără scrupul în faţa lumii, literalmente în faţa între-

gului pămînt, şi totodată de-a amesteca realitatea şi închipuirea cu acea primejdioasă artă ce dă realului un aspect poetic, iar imaginarului — pecetea realului, aşa încît deosebirea dintre amîndouă pare anulată şi nivelată, făcîndu-vă, cu alte cuvinte, să suferiţi din cauza lipsei de consideraţie, a jignirii faţă de fidelitate şi loialitate pe care el a săvîrşit-o negreşit atunci cînd, fără ştirea prietenilor, lucrînd pe ascuns, s-a apucat să proslăvească şi totodată să pîngărească cel mai gingaş lucru ce se poate întîmpla între trei oameni... Lumea ştia asta, stimată doamnă, şi ia parte la suferinţa dumneavoastră. Spuneţi-mi, vă rog, mi-aş da şi viaţa să aflu asta : cum v-aţi putut împăca, dumneavoastră şi răposatul consilier aulic, cu această experienţă uluitoare, cu acest destin de victime involuntare ? Vreau să vă întreb cum şi în ce măsură aţi izbutit să puneţi de acord durerea cauzată de această rană şi supărarea de-a vedea existenţa dumneavoastră tratată ca un mijloc pentru un anumit scop, cum aţi izbutit să puneţi de acord faptul amintit cu alte sentimente, de mai tîrziu, pe care desigur că vi le-a inspirat înălţarea şi considerabila cinstire a acestei existenţe ? Dacă aş putea să aflu de la dumneavoastră ceva în privinţa asta...

— Nu, nu, domnule Riemer, spuse brusc Charlotte, acuma nu. Am să vă spun mai tîrziu, sau, în orice caz, altă dată. Ţin să vă arăt că e mai mult decît *une façon de parler* [1] cînd vă asigur că vă ascult cu cel mai mare interes. Şi foarte bine fac, fiindcă relaţiile dumneavoastră cu geniul sînt fără vreo îndoială incomparabil mai importante şi mai demne de relevat...

— Asta e foarte discutabil, stimată doamnă.

— Să nu facem schimb de complimente ! Spuneţi-mi, nu sînteţi cumva din nordul Germaniei, domnule profesor ? După pronunţia dumneavoastră, aşa mi se pare.

— Sînt din Silezia, spuse domol Riemer, după o clipă de tăcere.

Şi el era împărţit între două sentimente. Refuzul doamnei consilier îl jignea ; dar faptul că îl îndemna să vorbească mai departe despre el însuşi îi era pe plac.

— Părinţii mei n-au fost dăruiţi cu prea multă avuţie, urmă el. Dar nu pot să le mulţumesc îndestul că au făcut totul ca să-mi dea putinţa să-mi cultiv darurile cu care m-a hărăzit dumnezeu şi să studiez. Profesorul meu, consilierul intim Wolf din Halle, ţinea foarte mult la mine. Dorinţa inimii mele a fost să-l iau de model. Cariera de profesor universitar,

[1] Un fel de a vorbi (franc.).

glorioasă şi înfrumuseţată cu vacanţe, oferind răgaz pentru frecventarea muzelor, de-a căror favoare nu sînt cu totul lipsit, mă atrăgea mai mult decît orice. De unde să iau însă mijloacele ca să pot trăi în timpul cît va trebui să aştept, în anii cît aveam să adăst la poarta templului? Mă ocupam încă de pe-atunci cu dicţionarul meu grecesc — poate că renumele său ştiinţific a ajuns pînă la dumneavoastră, l-am publicat în 1804, la Jena [1]. Merite foarte puţin lucrative, doamnă. Ca să mi le cîştig mi-a dat răgaz postul procurat de profesorul Wolf, ca preceptor al copiilor domnului ambasador von Humboldt, care tocmai atunci pleca la Roma. În situaţia aceasta, am petrecut cîţiva ani în oraşul etern. Pe urmă a venit o nouă recomandare, şi anume din partea patronului meu diplomat către ilustrul său amic din Weimar. Era în toamna lui 1803 — an memorabil pentru mine, şi care poate din pricina aceasta va fi memorabil cîndva şi pentru istoria intimă a literaturii germane. Am venit, m-am prezentat, am inspirat încredere, rezultatul primei mele convorbiri cu eroul a fost invitaţia de-a face parte dintre locatarii casei de pe Frauenplan. Cum era să nu preţuiesc invitaţia? N-aveam de ales. Nu aveam nici o perspectivă mai bună, nu aveam alta. Un post în învăţămînt îl socoteam prea jos, pe drept sau pe nedrept, ca fiind sub demnitatea mea, inferior faţă de calităţile mele...

— Dar dacă lucrurile stau aşa, domnule Riemer, atunci dumneavoastră trebuie să fi fost foarte fericit că aţi căpătat o funcţie şi o activitate care întreceau ca strălucire şi ca glorie nu numai un post în învăţămînt, ci oricare altă ocupaţie...

— Eram chiar foarte fericit, stimată doamnă. Eram foarte fericit şi mîndru. Gîndiţi-vă şi dumneavoastră: să fii zilnic alături de un asemenea om şi să stai de vorbă cu el zilnic! Cu un om al cărui geniu incalculabil eram destul de poet ca să-l pot măsura. Îi arătasem cîteva probe ale talentului meu, care, ca să nu zic mai mult — şi chiar scăzînd din aprecierea ce s-ar putea pune pe socoteala spiritului său foarte conciliant — cred că nu i-au displăcut. Fericit? Eram în cel mai înalt grad! La ce situaţie însemnată şi chiar de invidiat în lumea cultă şi în înalta societate mă ridica deodată această relaţie! Numai că, daţi-mi voie să vă spun deschis, în această situaţie se ascundea totuşi un ghimpe, şi ghimpele era faptul că nu aveam altceva de ales. Nu-i aşa că

[1] Riemer a publicat între 1802 şi 1804 un dicţionar elin-german.

necesitatea de-a fi recunoscător ne cam tulbură recunoştinţa ? Răpeşti oarecum recunoştinţei bucuria. Să vorbim cinstit : sîntem înclinaţi să devenim susceptibili faţă de cel ce ne obligă să-i fim recunoscători prin faptul că întrebuinţează în avantajul lui starea de constrîngere în care ne aflăm. Constrîngerea aceasta nu e din vina lui, ea se datoreşte inegalei repartiţii a bunurilor pămînteşti ; totuşi, el se foloseşte de această stare de constrîngere... Nu ştii asta pînă cînd n-ai simţit-o pe pielea ta... Dar, scumpă doamnă, să nu ne pierdem în astfel de consideraţii morale ! Chestiunea, chestiunea pentru mine atît de glorios înălţătoare era că marele nostru prieten credea că poate să mă folosească. Formal, funcţia mea era să învăţ greceşte şi latineşte pe August [1], singurul copil în viaţă al Christianei Vulpius, dar deşi în privinţa asta lucrurile merseseră pînă atunci foarte prost, mi-am dat seama în curînd că această îndatorire era destinată să rămînă neesenţială şi să treacă îndărătul altei meniri, mult mai frumoasă şi mult mai importantă, şi anume aceea de-a sluji persoanei şi operei tatălui. Lucrul acesta fusese hotărît foarte probabil de la început. Cunosc scrisoarea trimisă atunci de maestru profesorului şi protectorului meu la Halle, unde dădea ca motiv al angajării mele îngrijorarea lui faţă de slabele cunoştinţe ale lui August în domeniul clasic, un rău pe care, aşa cum se exprima el, n-a ştiut cum să-l înlăture. Aceasta era însă o politeţe faţă de marele filolog. În realitate, maestrul nostru nu pune mare preţ pe o educaţie şi pe o creştere şcolăreşte sistematică şi este înclinat să permită tineretului să-şi satisfacă pe cît posibil în libertate dorinţa de învăţătură, dorinţă pe care, după părerea lui, tineretul o are în chip firesc. Se vădeşte în privinţa aceasta indulgenţa lui, dorinţa lui de-a lăsa lucrurile să meargă de la sine, ceea ce poate să fie şi bine, recunosc, şi dovedeşte mărinimie, suveranitate, apărare a tineretului faţă de bucheală şi pedantism ; sînt de acord, şi totuşi în asta mai este ceva, ceva mai puţin îmbucurător — un dispreţ, o desconsiderare faţă de tineret şi de viaţa lui specifică, ale cărui drepturi şi îndatoriri el nu le recunoaşte atunci cînd pare să afirme că fiii există numai pentru a-şi ajuta părinţii şi că menirea lor este numai să-şi ajungă părinţii şi treptat să le continue viaţa...

[1] August von Goethe (1789—1830), fiul lui Goethe şi al Christianei Vulpius. Christiane Vulpius (1765—1816), tovarăşa de viaţă a lui Goethe, din 1806 soţia lui, era de origine foarte modestă.

— Dragă domnule Riemer, zise Charlotte, întotdeauna şi pretutindeni există nepotriviri şi neînţelegeri între părinţi şi copii şi multă intoleranţă din partea copiilor faţă de viaţa particulară a părinţilor, intoleranţă căreia îi corespunde o lipsă de înţelegere a părinţilor faţă de drepturile copiilor.

— Fără îndoială că da, spuse distrat musafirul, uitîndu-se în tavan. De multe ori, în trăsură sau în camera de studii, am stat de vorbă cu maestrul despre probleme pedagogice, am stat de vorbă, dar n-am discutat în contradictoriu, fiindcă grija mea nu era să-mi pun în valoare convingerile, ci să aflu cu o respectuoasă curiozitate convingerile lui. El socoate că educaţia tineretului este un proces de dezvoltare, care, în condiţii favorabile, şi de-aceea pentru fiul său el caută să le realizeze cît mai favorabile, în ce-l priveşte pe el, tatăl, fireşte, pentru că în privinţa mamei... aşadar, un proces de dezvoltare care în condiţii favorabile trebuie lăsat mai mult sau mai puţin să se producă de la sine. August e fiul lui — şi în această calitate s-a dezvoltat de la început existenţa băiatului, a tînărului acestuia, care în intenţia părintelui n-a fost destinat să fie altceva decît fiul său şi să-l despovăreze cu vremea de ocupaţiile-i obositoare de fiecare zi. Ideea aceasta i-a venit aşa, deodată, în timp ce copilul creştea. Despre o dezvoltare personală, despre o educaţie pentru el însuşi şi pentru ţelurile lui proprii a fost vorba mai puţin. Şi atunci, de ce să mai fie nevoie de atîta constrîngere şi de ce atîta sîcîială cu studii sistematice? Trebuie să ne gîndim că nici maestrul n-a trecut prin asta cînd era tînăr. Să spunem lucrurilor pe nume: o educaţie şcolară propriu-zisă n-a cunoscut la vremea lui, şi în adolescenţă şi în tinereţe n-a studiat cu temei şi cu profunzime. Asta nu se observă însă la el decît foarte greu şi numai cînd ai stat de multe ori de vorbă cu dînsul şi l-ai cunoscut bine, avînd tu însuţi un fond de învăţătură excepţional de temeinic, pentru că bineînţeles cu inteligenţa lui vie, cu memoria lui cuprinzătoare, cu vioiciunea spiritului său maestrul a prins din fugă şi a asimilat o mulţime de cunoştinţe şi mai ales, datorită unor însuşiri ce fac parte mai degrabă din domeniul vivacităţii spirituale, al graţiei, al formei, al elocinţei, el poate să le pună în valoare cu mai mare succes decît poate să-şi valorifice un învăţat ştiinţa lui mult mai adîncă...

— Vă ascult, zise Charlotte în timp ce, cu multă dibăcie, se silea să dea acelui tremur al capului, ce iar începuse să se observe, aparenţa unui gest de vioaie aprobare, vă

ascult cu o atenţie pe care încerc să mi-o explic. Aveţi un fel de a vorbi simplu şi totuşi emoţionant ; e emoţionant într-adevăr să auzi vorbindu-se despre un om mare nu numai cu entuziasmul obişnuit, ci cu calm şi răceală, cu un anumit realism, din experienţa vieţii de toate zilele. Cînd îmi amintesc şi eu şi îmi cercetez propriile mele observaţii — e drept că e mult de cînd le-am făcut, dar ele îl priveau tocmai pe tînărul despre al cărui fel comod de-a învăţa aţi vorbit adineauri, şi desigur cu acest fel comod el a izbutit atît de bine, încît şi-a arogat dreptul de a-l prefera unor metode mai severe — în sfîrşit, eu pe tînărul acela de douăzeci şi trei de ani l-am cunoscut bine, am avut ocazia să-l observ timp îndelungat şi pot să afirm cu siguranţă că în ce priveşte studiile, sîrguinţa şi zelul în îndeplinirea slujbei sale, toate acestea însemnau foarte puţin, pentru dînsul, chiar mai nimic. De fapt la Wetzlar n-a lucrat niciodată nimic, şi în privinţa asta trebuie să spun că era în urma colegilor săi, practicanţi la tribunalul din Wetzlar, Kielmannsegge, secretarul de legaţie Gotter, care scria şi el versuri, Born [1] şi toţi ceilalţi, chiar şi bietul Jerusalem [2], fără să mai vorbim de Kestner, care ducea o viaţă serioasă şi activă şi care mi-a dat posibilitatea să văd deosebirea şi să înţeleg că-i este uşor cuiva să facă pe craiul, să se arate sprinten, vesel, scînteietor şi spiritual şi să aibă succes la femei atunci cînd nu are nici o altă treabă şi se bucură de toată libertatea, în timp ce alţii, după o zi de lucru, obosiţi de griji şi de muncă, atunci cînd se întîlnesc cu iubitele lor desigur că nu se pot arăta aşa cum ar vrea ei. Am considerat întotdeauna acest lucru o nedreptate şi de aceea întotdeauna am ţinut seama cînd era vorba de Hans Christian al meu, deşi nu prea eram convinsă că majoritatea acelor tineri, dacă ar fi avut mai mult răgaz — şi oarecare răgaz aveau totuşi şi ei — ar fi dat dovadă de un spirit tot atît de strălucit şi de o minte tot atît de vioaie şi de ascuţită ca a prietenului nostru. Pe de altă parte însă, stăruiam să pun, într-o oarecare măsură, vioiciunea lui pe seama faptului că nu avea nici o treabă şi putea deci să se consacre pe de-a-ntregul prieteniei — într-o oarecare măsură numai, fiindcă în tot ce făcea punea atîta inimă şi

[1] Johann Heinrich Born, coleg al lui Goethe la Universitatea din Leipzig, cu care s-a întîlnit în 1772 la Wetzlar.

[2] Karl Wilhelm Jerusalem (1747—1772) a fost coleg cu Goethe la Wetzlar. Sinuciderea lui a fost unul din mobilurile care l-au determinat pe Goethe să scrie *Suferinţele tînărului Werther*.

avea, nu știu cum să spun, atîta strălucire vie, încît explicația aceasta nu era de-ajuns ; și chiar cînd era trist, și amar, și supărat pe lumea întreagă, se dovedea totuși mai interesant decît erau duminica toți cei care în timpul săptămînii lucrau de zor. Amintirile mele în privința aceasta sînt foarte clare. De multe ori eram îndemnată să mă gîndesc la o spadă de Damasc — n-aș putea să spun exact în ce sens anume — precum și la o butelie de Leyda, și asta în legătură cu noțiunea privitoare la încărcare, fiindcă dădea mereu impresia că e încărcat, foarte încărcat, și te gîndeai fără să vrei că dacă l-ai fi atins cu degetul te-ar fi zguduit așa cum se pare că sînt unii pești care au însușirea asta. Nu-i de mirare că alții, deși foarte distinși, păreau șterși cînd erau alături de dînsul și chiar cînd nu erau. Și mai avea, îmi aduc aminte, o privire deosebit de cuprinzătoare — și nu zic „cuprinzătoare" pentru că ochii lui, de un căprui-închis și cam apropiați unul de altul, ar fi fost foarte mari ; numai privirea lor era foarte cuprinzătoare și adîncă, într-un fel cu totul excepțional, și ochii se făceau foarte negri atunci cînd străluceau însuflețiți de un sentiment sincer. Mai are și azi ochii aceia ?

— Da, cîteodată sînt foarte adînci, zise Riemer.

Ochii lui, sticloși și proeminenți, avînd între ei o cută care dovedea meditație trudnică, arătau că nu ascultase cu luare-aminte ce vorbise Lotte și își urmărise propriile-i gînduri. De altminteri, nu i-ar fi stat bine de loc să observe cu ochii aceștia tremurul din cap al matroanei, deoarece în timp ce își ridica mîna lată și albă de pe măciulia bastonului ca să-și alunge o ușoară mîncărime a nasului, atingîndu-și-l delicat cu vîrful degetului înelar, așa cum fac oamenii distinși, se văzu limpede că și mîna aceasta tremura. Charlotte observă și ea, și asta o impresionă atît de neplăcut, încît își stăpîni tremurul ei, lucru pe care îl putea face foarte bine atunci cînd era atentă.

— E un fenomen, zise Riemer urmîndu-și drumul, e un fenomen demn să fie cercetat în adîncime și capabil să-ți dea de gîndit ceasuri întregi, deși gîndurile pe care ți le inspiră nu duc la nici un rezultat, așa încît a te ocupa cu ele poate fi caracterizat mai mult ca o visare decît ca o gîndire propriu-zisă, vreau să vorbesc de această pecete a divinității, adică a grației și a formei, pe care natura o pune, zîmbind oarecum, pe mintea unui om, făcînd din el un beletrist — un cuvînt și un nume rostite de noi în chip mecanic, ca să

exprimăm o categorie curentă, cu care omenirea s-a obişnuit, care însă, dacă o consideri mai de aproape, aşa cum trebuie, vezi că este o enigmă inexplicabilă şi tulburătoare, şi chiar puţin cam jignitoare. Era vorba, dacă nu mă înşel, de nedreptate ; şi aici este, fără îndoială, o nedreptate, o nedreptate naturală şi prin urmare vrednică de stimă, ba chiar foarte plăcută, şi totuşi nu lipsită de ghimpi supărători faţă de aceia cărora le este dat s-o vadă şi să o simtă în fiecare zi. Asişti astfel la schimbări de valoare, la devalorizări şi la supraestimări pe care le percepi cu satisfacţie, pe care le aprobi fără să vrei, căci, afară doar dacă nu eşti un răzvrătit împotriva lui dumnezeu şi a naturii, nu poţi să nu le încuviinţezi cu bucurie ; numai că, în taină şi cu toată discreţia, simţul dreptăţii te sileşte să le dezaprobi. De exemplu, ştii că eşti în posesia unei ştiinţe temeinic dobîndită — şi dobîndită de dragul ştiinţei — a unor cunoştinţe serioase, pe care ţi le-ai verificat în examene riguroase, şi asta pentru ca deodată să faci experienţa foarte frumoasă şi în acelaşi timp amar de rizibilă de-a vedea cum un om ca acesta, atît de original şi de înzestrat, un spirit deprins cu satisfacţiile, găseşte un crîmpei care constituie o lacună în această ştiinţă, pe care l-a prins cine ştie cum, din zbor, sau pe care chiar tu singur i l-ai servit — fiindcă aşa este : îi procuri ştiinţă, şi asta prin mijlocirea graţiei şi formei... dar astea-s numai vorbe... nu, ci pur şi simplu prin faptul că *el* prinde crîmpeiul şi îl reproduce — aşadar, cum am spus, oarecum prin adăugirea propriului său eu şi punîndu-i pecetea sa, dă acestui crîmpei o valoare monetară de două şi de trei ori mai mare decît au dat vreodată întregii noastre ştiinţe de cabinet lumea şi omenirea întreagă. Fapt este că o mulţime de oameni muncesc din greu, scormonesc pămîntul, scot minereul, aleg metalul curat şi îl adună, şi regele bate monedă din el... Acest drept regal ce este ? Se vorbeşte de personalitate — chiar el vorbeşte despre asta cu predilecţie ; după cum se ştie, a spus că personalitatea e cea mai mare fericire hărăzită oamenilor. Asta este o hotărîre a lui care ar avea deci pentru omenire o valoare absolută. O definiţie totuşi nu este, ci doar o descriere, şi atît ; şi într-adevăr, cum să defineşti un mister ? Omul nu poate vieţui fără taine, asta este evident. Cînd nu-i mai plac tainele religiei creştine, îşi nutreşte sufletul cu o taină păgînă, cu taina naturală despre personalitate. De tainele creştine, prinţul nostru spiritual nu prea vrea să audă. Poeţii şi artiştii care

au vreo legătură cu aceste taine trebuie să se aştepte la dizgraţie din partea lui. Taina asta, însă, el o preţuieşte foarte mult, pentru că e a lui... Taina aceasta este pentru noi oamenii cea mai mare fericire, fireşte că da — fiindcă altfel nu s-ar putea explica faptul că savanţii adevăraţi şi oamenii de ştiinţă nu numai că nu consideră drept un furt, ci socot chiar că este cea mai mare onoare să se strîngă în jurul marelui geniu, al omului plin de graţie, să formeze statul lui major şi curtea lui, să-i procure ştiinţă, să devină lexicoanele sale vii, care să-i stea mereu la dispoziţie, ca să nu aibă nevoie să-şi bată capul cu studiul — fără să mai vorbim că un om ca mine şi-a petrecut şi îşi petrece atîţia ani din viaţă aducîndu-i cu un zîmbet fericit, care de-atîtea ori mi se pare mie însumi nătîng, banale servicii de copist...

— Cum se poate, domnule profesor ? îl întrerupse Charlotte consternată ; doar nu vreţi să spuneţi că aţi îndeplinit atîta vreme pe lîngă maestru numai un serviciu de copist, subaltern şi nedemn de dumneavoastră ?

— Nu, răspunse Riemer după o clipă de reculegere. Nu vreau să spun asta. Dacă am spus-o am mers prea departe. Nu trebuie exagerat. Mai întîi, serviciile pe care te simţi onorat să le aduci unui om însemnat şi drag nu se pot aşeza într-o ierahie. Toate sînt la fel de mari sau de mici. Nu despre asta e vorba. Trebuie însă spus că a scrie după dictatul lui nu-i o treabă pe care o poate face un conţopist oarecare. Ar fi păcat s-o dai pe mîinile unui asemenea om... Să iei pentru asta ca secretar pe un John, pe un Kräuter sau pe un servitor înseamnă într-adevăr să dai porcilor mărgăritare ; pe un om cultivat, pe un om de spirit şi de gust, un lucru ca acesta îl umple de ciudă. Numai un astfel de ins, numai un cărturar ca mine, care poate să preţuiască o asemenea situaţie şi să-i înţeleagă tot farmecul, toată minunăţia şi toată înălţimea, numai acela e vrednic să îndeplinească o treabă de acest fel. Dictarea năvalnică şi dramatică a vocii lui plăcute şi sonore, creaţia aceasta neîntreruptă, ceasuri întregi, şi care se opreşte cîte o clipă tocmai din cauza prea marii repeziciuni, omul acesta care se plimbă cu mîinile la spate şi cu privirea îndreptată către o zare plină de viziuni, această chemare magică a cuvîntului şi a imaginii, o hălăduire în lumea spiritului cu o absolută libertate şi îndrăzneală, pe care cu pana muiată repede în cerneală o urmăreşti în scris cu multe prescurtări — aşa că după aceea mai rămîne de făcut şi o transcriere anevoioasă — stimată

doamnă, cînd ai trăit toate acestea, cînd te-ai delectat trăindu-le, atunci ţii la funcţia ta şi nu-ţi place s-o vezi ajunsă pe mîna unui nătărău. Desigur, trebuie remarcat şi, ca să te liniştești, trebuie să-ţi aduci aminte că nu e de fel vorba de o creaţie de moment, că aici nu e nici o minune care cade din cer, sînt tot lucruri pregătite şi dospite timp de zeci de ani, care ies la iveală şi din care o anumită parte a fost înjghebată în amănunt pentru dictare înainte de-a începe lucrul. Se cuvine să ţinem seama mereu de faptul că nu avem de-a face aici cu un improvizator, ci mai degrabă cu un om care ezită şi amînă şi e în acelaşi timp foarte minuţios şi nu se hotărăşte dintr-o dată şi, mai ales, are un fel de-a lucra nestatornic, oboseşte repede, nu se ţine multă vreme de unul şi acelaşi lucru şi, desfăşurînd o activitate foarte vie şi în mai multe direcţii, are de cele mai multe ori nevoie de ani şi ani ca să isprăvească o lucrare. E un om cu o fire în care totul se construieşte şi creşte în taină şi se dezvoltă în chip domol şi liniştit, care are nevoie să poarte o operă multă, multă vreme în mintea lui, uneori chiar din anii tinereţii, înainte de-a porni la înfăptuirea ei, un om a cărui sîrguinţă este în fond numai răbdare şi care, simţind o mare nevoie de variaţie, zăboveşte totuşi şi lucrează într-una cu stăruinţă şi fără încetare la acelaşi obiect un timp foarte îndelungat. Puteţi să mă credeţi că aşa este ; eu sînt un pasionat observator al acestei vieţi de erou. Se spune, şi o spune şi el, că nu vorbeşte despre ceea ce se alcătuieşte în adîncul firii lui, ca să nu strice cumva alcătuirea, şi nu destăinuieşte din asta nimănui nimic, din cauză că nimeni n-ar putea pricepe ascunsa stimulare productivă ce-l încîntă pe acela înlăuntrul căruia se produce. Dar discreţia nu este chiar atît de absolută. Domnul consilier aulic Meyer [1], Meyer acela care se ocupă cu arta şi face foarte mare caz de asta se laudă la toată lumea că maestrul i-a povestit o mulţime de lucruri din *Afinităţile elective* [2], cînd nu începuse încă să le scrie, ceea ce s-ar putea să fie adevărat, fiindcă şi mie mi-a expus o dată planul în chip foarte emoţionant şi chiar înainte de a i-l înfăţişa lui Meyer, cu deosebirea că eu nu mă laud cu asta faţă de toată lumea. Ce mă bucură pe mine la asemenea expuneri, la această expansiune şi permeabilitate este nevoia

[1] Hans Heinrich Meyer (1760—1832), pictor şi specialist în artă. L-a cunoscut pe Goethe în timpul călătoriei întreprinsă în Italia între anii 1784 şi 1788 şi a legat o strînsă prietenie cu el. Din 1792 a fost profesor la Academia de arte frumoase din Weimar.

[2] Roman de Goethe, apărut în 1809.

omenească, irezistibilă, nevoia de destăinuire ce iese la iveală. E un lucru plăcut şi consolator şi care te bucură să observi omenescul într-un om de geniu, să-i prinzi oarecum tertipurile şi dubletele şi să descoperi orînduirea care domneşte şi în această gospodărie spirituală, pe care mintea noastră n-o poate cuprinde. Acum trei săptămîni, la 16 august, stînd de vorbă cu mine, a spus ceva despre germani, ceva muşcător — se ştie că nu vorbeşte întotdeauna prea bine despre naţiunea lui. „Îi cunosc eu bine pe dragii mei germani, zicea maestrul. Ei mai întîi tac, pe urmă critică, pe urmă resping, pe urmă şterpelesc şi se ascund." Exact aşa a spus, mi-am notat asta imediat după convorbirea noastră, mai întîi pentru că mi s-a părut excelent spus şi în al doilea rînd pentru că mi s-a părut că felul lui de-a exprima cu asemenea limpezime stadiile proastei purtări a germanilor e un exemplu al elocvenţei sale atît de vii şi de volubile. Pe urmă însă am aflat de la Zelter [1] — acest Zelter e din Berlin, muzicant şi dirijor de cor, şi maestrul îl învredniceşte cu un tu fratern, ceea ce e cam de mirare, dar în sfîrşit trebuie să te închini în faţa acestor predilecţii, deşi eşti ispitit să spui parafrazînd pe Margarete [2]: „Nu înţeleg ce găseşte la el" — oricum, fie şi aşa! Şi, cum zic, aflu de la Zelter că afirmaţia asta notată de mine în ziua de 16 i-a transmis-o exact la fel în ziua de 9, într-o scrisoare trimisă din Tennstedt [3], ceea ce înseamnă că fraza aceasta, care se vede că i-a plăcut foarte mult, era de mult formată şi aşternută negru pe alb în clipa cînd mi-o servea mie drept ceva spontan, o mică înşelăciune de care a trebuit să iau cunoştinţă zîmbind. De altminteri, lumea unui om cu o minte atît de cuprinzătoare este şi ea o lume mărginită, închisă, un tot, în care motivele se repetă şi în care aceleaşi reprezentări revin la intervale mari. În *Faust*, în convorbirea aceea delicioasă din grădină, Margarete vorbeşte cu iubitul ei despre o soră mai mică, pe care mamă-sa n-o putuse alăpta şi pe care ea o crescuse singură, „cu lapte şi cu apă". Acestea toate rămăseseră departe în urmă, cînd, într-o bună zi, iat-o pe Ottilie [4] că-i hrăneşte şi ea pe copiii Charlottei [5] şi ai lui Eduard [6] „cu lapte şi apă".

[1] Karl Friedrich Zelter (1758—1832), muzician german. Legăturile lui de prietenie cu Goethe datează din 1802, fiindu-i consilier în problemele de muzică. A compus liduri şi balade, pe versuri de Goethe şi Schiller.

[2] Aluzie la Margarete, personajul din *Faust* de Goethe.

[3] Localitate balneară în apropiere de Erfurt (Turingia).

[4], [5], [6] Personaje din romanul *Afinităţi elective*.

Cu lapte şi apă. Ce adînc fixată a rămas imaginea asta a biberonului cu lapte şi apă în mintea lui colosală ! Lapte şi apă. N-aţi putea oare să-mi spuneţi cum am ajuns la lapte şi apă şi ce m-a adus la aceste detalii, care mi se par acuma cu totul lăturalnice şi de prisos ?

— Aţi pornit, domnule Riemer, de la cinstea cuvenită ajutorului şi concursului pe care l-aţi dat la opera marelui meu prieten din tinereţe, care ajutor desigur că va deveni cîndva istoric. Daţi-mi voie totodată să nu fiu cîtuşi de puţin de părere că aţi spus lucruri de prisos şi neinteresante.

— Nu tăgăduiţi, stimată doamnă ! Întotdeauna spui lucruri de prisos cînd e vorba de un subiect mare şi arzător, şi faci tot felul de consideraţii pe marginea lui cu o anumită înfrigurare ; şi cu asta nu numai că nu ajungi la ceea ce e într-adevăr important şi arzător şi zăboveşti prosteşte pe drum, dar chiar începi să-ţi dai singur de bănuit că tot ce spui e un pretext ca să eviţi tocmai miezul subiectului, adică ce este într-adevăr important. E aici ceva care te zăpăceşte, un soi de panică. Şi cred că trebuie să fie un fenomen de înfundare : întoarceţi repede o butelie cu gura în jos, şi lichidul nu va curge, se va opri în sticlă, deşi drumul îi este deschis. E o amintire şi o asociaţie, care nu sînt esenţiale şi de care iar mă ruşinez. Şi totuşi ! De cîte ori nu se pierd şi alţii în asociaţii neesenţiale, alţii mult mai mari decît mine, infinit mai mari decît mine ! Ca să vă dau un exemplu din activitatea mea auxiliară, sau, dacă e să vorbim adevărat, principală şi astăzi : Am început de anul trecut să alcătuim o nouă ediţie completă, în douăzeci de volume ; o editează Cotta [1] de la Stuttgart şi plăteşte pentru asta o sumă frumoasă, şaisprezece mii de taleri [2], un om mărinimos şi curajos Cotta ; face asta cu mari sacrificii, fiindcă adevărul este că pe o bună parte din opera maestrului publicul pur şi simplu nu pune nici un preţ. Şi aşa, în vederea acestei ediţii complete, am revăzut amîndoi, maestrul şi cu mine, *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister* [3]. Am citit împreună cartea, în întregime, de la A la Z, şi am putut astfel să fiu de folos elucidînd subtile şi dubioase chestiuni de gramatică şi dînd de asemeni sfaturi în ce priveşte ortografia şi punctuaţia, de

[1] Johann Friedrich Cotta (1764—1832), editorul tuturor marilor scriitori germani din epoca sa, fapt care l-a făcut celebru. A început tipărirea primei ediţii complete a operei lui Goethe, care cuprinde 40 de volume apărute între 1827 şi 1831, şi 20 de volume opera postumă, publicată între 1832—1842.

[2] Monedă de argint, care a circulat îndeosebi în ţările germanice.

[3] Roman de Goethe, apărut în 1796.

care nu e întotdeauna sigur. Pe urmă am avut ocazia să vorbesc cu el despre stilul lui, pe care l-am caracterizat şi l-am explicat, şi asta i-a făcut plăcere. Într-adevăr, maestrul ştie foarte puţin despre felul lui de-a lucra, chiar el singur spune că atunci cînd a scris *Wilhelm Meister* a lucrat absolut ca un somnambul, şi se bucură ca un copil cînd se vede explicat de altcineva în chip inteligent, şi asta iarăşi n-o poate face un Zelter sau un Meyer, asta e treabă de filolog. Minunate au fost ceasurile petrecute împreună cu lectura unei opere care e mîndria epocii noastre şi care la fiecare pas îţi dă prilej de încîntare, cu toate că, în chip surprinzător, poezia naturii şi descrierile de peisaje lipsesc aproape cu desăvîrşire. Şi pentru că vorbeam de asociaţii de prisos, ah ! stimată doamnă, ce prolixă şi rece comoditate te întîmpină uneori în cartea aceasta ! Ce păienjeniş de crîmpeie de gînduri fără importanţă ! Foarte adesea, şi trebuie să vezi limpede asta, farmecul şi meritul sînt de găsit numai în formularea definitivă, excelent potrivită şi reconfortant de exactă a unor lucruri gîndite şi rostite de multă vreme, formulare însoţită bineînţeles de o trăsătură nouă şi de un farmec nou, o îndrăzneală visătoare, şi o înaltă temeritate ce îţi taie răsuflarea — şi tocmai acest amestec contradictoriu de convenienţă şi cutezanţă, chiar de extravaganţă, este izvorul dulcii tulburări pe care ne-o dă acest autor unic în felul său. Cînd i-am spus o dată asta, cu toată precauţia cuvenită, a rîs şi mi-a răspuns : „Copile dragă, nu pot să schimb nimic ; ştiu că uneori băutura pe care v-o dau vi se urcă la cap, dar n-am ce să vă fac". Faptul că-mi spune „copile dragă", mie, om trecut de patruzeci de ani şi care e capabil să-l înveţe multe lucruri, poate să pară, luat în sine, ciudat ; pe mine însă mă înduioşează şi mă face să mă mîndresc, în orice caz e o dovadă de intimitate, în care deosebirea dintre servicii subalterne şi servicii superioare, dintre servicii demne şi nedemne, dispare cu totul. Servicii obişnuite de copist ? Daţi-mi voie să zîmbesc, stimată doamnă consilier ! Şi asta pentru că eu, timp de mai mulţi ani, i-am redactat corespondenţa, şi nu după dictare, ci independent, sau mai exact spus : substituindu-mă lui — în locul lui, în numele şi în spiritul lui. Aici, după cum vedeţi, independenţa este atît de mare, încît se preschimbă oarecum dialectic în contrarul ei şi devine o totală desprindere de sine, mergînd pînă acolo încît eu nu mai sînt prezent, şi prin mine vorbeşte numai el. Întrebuinţez nişte expresii atît de solemne şi de misterioase şi atît de întortocheate, încît acele

scrisori ale lui întocmite de mine sînt mai goetheene decît cele pe care mi le-a dictat el ; şi cum în societate activitatea aceasta a mea e cunoscută, de multe ori lumea stă la îndoială şi se întreabă dacă cutare sau cutare scrisoare e a lui sau a mea — şi trebuie adăugat că preocuparea asta e vană şi absurdă, pentru că, ori aşa, ori aşa, e acelaşi lucru. La îndoială de fapt stau şi eu, dar îndoiala mea se referă la problema demnităţii, care rămîne una dintre cele mai grele şi mai tulburătoare probleme. În subordonarea eului propriu poate fi, în general vorbind, ceva ruşinos — cel puţin aşa am uneori impresia. Cînd însă în felul acesta devii Goethe şi îi scrii scrisorile, cred că nu poate fi o cinste mai mare decît asta. Pe de altă parte însă, ne putem întreba : cine este el ? Cine este el, la urma urmei, că nu poate exista cinste mai mare decît să te confunzi cu el şi să-i sacrifici propriul tău eu ? Poezie, poezie splendidă — asta este. Şi eu sînt poet, *anch'io sono poeta* [1], un poet incomparabil mai mic decît el, spun asta cu ciudă, şi ce n-ar da cineva să fi scris *Inima-mi bătea* [2], sau *Ganymede* [3], sau *Cunoşti tu ţara* [4], măcar una dintre ele să fi scris, o, scumpă doamnă ! ce n-ar da cineva, presupunînd că ar avea foarte mult de dat ! La mine nu se găsesc rime frankfurteze [5], aşa cum întîlneşti la el de multe ori — rimează de exemplu *zeigen* [6] cu *weichen* [7], fiindcă şi cînd vorbeşte rosteşte *zeichen,* uneori chiar *zeischen* — rime de acestea eu nu am, mai întîi fiindcă nu sînt din Frankfurt şi al doilea pentru că nu mi le-aş permite. Sînt oare aceste rime singura trăsătură omenească în opera lui ? Nu, desigur, fiindcă opera aceasta e făcută de un om şi nu se compune numai din capodopere. De altfel, nici el nu-şi închipuie asta. „Cine poate să producă numai capodopere ?" zice el de multe ori, şi pe bună dreptate. Despre *Clavigo* [8], un prieten al lui din tinereţe care se pricepea, Merck [9], îl cunoaşteţi, spunea că e

[1] Şi eu sînt poet (ital.). Parafrazare după cuvintele *anch'io sono pittore* (şi eu sînt pictor), pe care le-ar fi rostit pictorul italian Antonio Correggio văzînd un tablou de Raffael Sanzio.

[2], [3], [4] Foarte cunoscute poezii de Goethe.

[5] Goethe era originar din Frankfurt pe Main, unde se vorbeşte în dialectul renan

[6] A arăta (germ.).

[7] A se da în lături (germ.).

[8] Dramă de Goethe, apărută în 1774.

[9] Johann Heinrich Merck (1741—1791), scriitor german ; a exercitat o mare influenţă asupra lui Goethe, avînd meritul de a fi publicat pe cheltuiala sa prima dramă a acestuia : *Götz von Berlichingen* (1773).

„un fleac", şi nici el nu pare să aibă altă părere, pentru că spune despre *Clavigo* : „Nu poate să fie perfect chiar orice lucru". Să fie oare modestie ? E o modestie suspectă. Şi totuşi, în adîncul sufletului e într-adevăr modest, modest aşa cum poate că altul în locul lui n-ar fi. Chiar şi descurajat l-am văzut cîteodată. După ce a isprăvit *Afinităţile elective* era într-adevăr descurajat, dar mai tîrziu a început să preţuiască lucrarea asta foarte mult, aşa cum se şi impune să fie. E sensibil la laude şi se lasă bucuros convins că o lucrare de-a lui e o capodoperă, deşi cu o clipă mai înainte avea serioase îndoieli cu privire la ea. Nu trebuie uitat că, pe lîngă modestie, el are şi o conştiinţă de sine, care pur şi simplu e uluitoare. E în stare să vorbească despre felul lui deosebit de-a fi, despre anumite slăbiciuni şi complicaţii ale firii sale şi după aceea să adauge în chipul cel mai natural : „Acestea toate trebuie socotite ca fiind reversul marilor mele calităţi". Rămîi cu gura căscată, vă asigur, cînd auzi una ca asta şi aproape că te îngrozeşti de atîta naivitate, dar trebuie negreşit să-ţi mărturiseşti că tocmai îmbinarea unor extraordinare calităţi spirituale cu o asemenea naivitate provoacă admiraţia lumii. Trebuie însă oare să ne declarăm mulţumiţi cu asta ? Poate fi o justificare suficientă pentru sacrificarea altora ? De ce numai el ? mă întreb de multe ori atunci cînd citesc alţi poeţi, pe Claudius [1] cel cucernic, pe Hölty [2], care e atît de plăcut, pe Matthisson [3] cel plin de noblеţe. Nu găsim şi la ei sunetul puternic al naturii, adîncimea şi intimitatea cîntecului german aşa cum găsim şi la el ? *Umpli iarăşi crîng şi vale* e un giuvaer, mi-aş da şi diploma de doctor să fi făcut numai două strofe din poezia asta. Dar oare *Luna a răsărit* a lui Claudius e mai puţin bună ? Şi oare i-ar fi ruşine dacă ar fi scris *Noapte de mai* a lui Hölty : „Cînd luna de-argint printre ramuri luceşte" ? Desigur că nu. Dimpotrivă ! Trebuie chiar să ne bucurăm că pe lîngă el se manifestă în chip remarcabil şi alţii, care nu se lasă înăbuşiţi şi întunecaţi de măreţia lui, ci opun naivităţii lui naivitatea lor şi cîntă ca şi cum el nici n-ar fi. Cîntecul lor ar trebui chiar să fie preţuit şi mai mult, pentru că s-ar cuveni să se considere nu numai valoarea absolută a unei opere, ci şi valoarea ei morală, întemeiată pe condiţiile în care un lucru a fost făcut.

[1] Matthias Claudius (1740—1815), poet german, autor de lieduri.

[2] Ludwig Chr. H. Hölty (1748—1776), poet german, autor de versuri pioase.

[3] Friedrich Matthisson (1761—1831), poet german ; poezia sa *Adelaide* a fost transpusă pe muzică de Beethoven.

Întreb deci : de ce numai el ? Ce alte calităţi îl fac să fie semizeu şi îl înalţă în slava cerului ? Un mare caracter ? Dar să ne aducem puţin aminte de Eduard, de Tasso [1], de Clavigo şi chiar de Meister şi de Faust ! Cînd se descrie pe el însuşi, descrie oameni problematici, oameni şovăitori şi slabi. Vă rog să mă credeţi, stimată doamnă, că de multe ori mă gîndesc la cuvintele lui Cassius din *Cezar* al lui Shakespeare : „O, zei, uimirea mă cuprinde astăzi/ Văzînd un om atîta de bicisnic/ În fruntea mîndrei lumi şezînd, el singur/ Păstrîndu-şi ramura de palmier." [2]

Urmară cîteva clipe de tăcere. Mîinile mari şi albe ale lui Riemer, cu inelul de aur cu pecete pe arătătorul dreptei, se vedeau cum tremură, deşi se odihneau pe cîrja bastonului, iar tremurul din cap al doamnei bătrîne se accentuase şi el din nou. Charlotte spuse :

— Aproape că m-aş simţi obligată, domnule Riemer, să sar şi să-l apăr pe prietenul din tinereţe al meu şi al bărbatului meu, pe autorul lui *Werther*, operă de care nu pomeniţi, deşi ea constituie fundamentul gloriei lui şi, după părerea mea, tot ce-a scris mai frumos, să-l apăr de o anumită împotrivire, pe care dumneavoastră — vă rog să mă scuzaţi — o arătaţi faţă de mărimea lui. Totuşi, sînt scutită de această ispită sau de această îndatorire cînd îmi amintesc că şi dumneavoastră daţi dovadă de solidaritate, ca să zic aşa, cu această mărime, ca şi mîne de altfel, şi că sînteţi de treisprezece ani prietenul şi ajutorul lui, iar critica dumneavoastră — ca să o numesc astfel — în sfîrşit, ceea ce am numit realismul modului dumneavoastră de-a privi lucrurile, presupune o mare şi sinceră admiraţie faţă de care intervenţia mea, apărarea ce aş încerca-o ar putea să pară ridicolă şi să fie greşit înţeleasă. Eu sînt o femeie simplă, pricep însă foarte bine că cineva poate spune anumite lucruri pentru că e pătruns de ele mai adînc decît oricare altul, de asemenea că obiectul de care e vorba poate să le suporte uşor şi că entuziasmul întrebuinţează uneori limbajul răutăţii, iar o critică maliţioasă e o formă a proslăvirii. Am nimerit, sau nu ?

— Sînteţi foarte bună, răspunse el, că luaţi partea celui care are nevoie şi corectaţi ce-am exprimat eu greşit. Ca să vă mărturisesc cinstit, nu ştiu ce-am spus, dar după vorbele

[1] Personajul principal din tragedia *Torquato Tasso* de Goethe, apărută în 1788.

[2] Citat din *Iuliu Cezar* de W. Shakespeare (Actul I, scena 3) în *Opere*, vol. II, pag. 272, E.S.P.L.A., 1955.

dumneavoastră înţeleg că am avut nenorocul să greşesc. De multe ori ne ia gura pe dinainte şi dăm unui cuvînt sau altuia o întorsătură comică, astfel că trebuie să rîdem şi noi cu cei care ne-au auzit. Cînd e vorba de un om mare greşim şi noi într-o măsură mai mare, un zeu ne suceşte vorbele în gură în aşa fel, încît lăudăm acolo unde vrem să criticăm şi blestemăm acolo unde vrem să proslăvim. Îmi închipui că în lăcaşul zeilor răsună rîsete homerice cînd gura noastră suferă o asemenea înfrîngere. Dar, serios vorbind, eu cred că nu-i de loc util şi nimerit să spunem mereu despre un om mare că e mare şi să vorbim frumos de culmile frumuseţii, cu o simplitate aproape neroadă. Chiar tocmai despre asta e vorba acum, de cea mai aleasă formă în care poate să apară măreţia pe pămînt : geniul poetic ; de măreţia sub chipul celei mai înalte amabilităţi, tot ce-i vrednic de admirat înălţat în măreţie. Toate acestea trăiesc printre noi şi vorbesc îngereşte. Îngereşte, scumpă doamnă ! Deschideţi opera lui, această operă care este o lume, deschideţi-o unde vreţi. Luaţi de exemplu *Prologul în teatru* [1] — l-am recitit chiar azi-dimineaţă, cînd îmi aşteptam bărbierul —, luaţi un pasaj accesoriu, dar atît de adînc şi de limpede cum este parabola cu moartea muştei :

Ea soarbe băutura trădătoare
Şi simte o adîncă voluptate,
Cu toate că plăpîndele-i picioare
Îi sînt acum de mult paralizate... [2]

— e o întîmplare rizibilă, un arbitrar orb, că am ales tocmai aceste rînduri şi nu altceva din nenumăratul belşug de frumuseţi, dar chiar asta, vedeţi cît de îngereşte e spus, cu avîntata expresie divină a perfecţiunii, şi cît de adînc e caracterizat, sub orice formă ai considera aceste versuri ; ca bucată teatrală, ca lid, ca povestire, ca un aforism german, totul purtînd pecetea celui mai personal farmec, farmecul lui Egmont [3]. Îl numesc aşa şi îmi vine în minte tocmai pasajul acesta, pentru că aici domneşte o deosebit de fericită unitate şi legătură lăuntrică, şi farmecul de loc ireproşabil al eroului corespunde farmecului operei în care apare şi care nici ea nu

[1] Se referă la primul prolog al lui *Faust* scris între 1797—1798, care era o imitaţie după drama *Sakuntala* de clasicul indian Kalidasa.

[2] Citat din poezia *Parabola*, scrisă de Goethe în 1810.

[3] Personajul principal din tragedia cu acelaşi nume de Goethe, scrisă în 1787.

este ireproşabilă. Sau luaţi proza maestrului, povestirile lui şi romanele — am mai atins această chestiune, mi-aduc confuz aminte că am vorbit despre asta şi că am greşit în anumite lucruri. Nu există ceva mai plăcut, nu există o genialitate mai simplă şi mai senină. Nu găsim nimic pompos, nici un sentiment sublim, nimic distins şi ales în exterior — dar în adîncime totul e minunat de distins şi de ales, aşa că oricare alt stil, şi în special stilul nobil şi ales, ţi se pare plat pe lîngă al lui ; nici urmă de solemnitate, de gesturi sacerdotale, nici o îngîmfare, nici o exaltare, nici o văpaie, nici o pălălaie a pasiunii — şi totuşi, în şoapte domoale şi blînde, zeul e prezent şi aici. S-ar putea spune că e cumpătare şi elegantă limpezime, dacă nu ne-am gîndi numaidecît că limbajul acesta ajunge întotdeauna la extrem, dar asta se întîmplă pe o linie mijlocie, cu măsură, cu o cuminţenie desăvîrşită ; îndrăzneala acestui limbaj e discretă, cutezanţa lui e magistrală, tactul poetic e fără cusur. Poate că greşeşc şi acuma spunînd asta, vă jur însă — deşi problema nu-i potrivită pentru jurăminte impetuoase — că şi acum mă silesc să rostesc adevărul ca şi adineauri, cînd am întrebuinţat expresii exact contrarii. Spun, încerc să spun următorul lucru : totul este exprimat la o scară vocală şi cu o tărie mijlocie, într-un chip foarte măsurat, foarte prozaic, dar prozaismul acesta e cel mai cutezător prozaism care s-a văzut vreodată : un cuvînt nou format are un înţeles de vrajă şi te poartă în lumea duhurilor, strălucitor totodată, minunat alcătuit, plăcut modulat, plin de un farmec copilăresc de cuminte, de-o cuviincioasă îndrăzneală.

— Vorbiţi admirabil, domnule Riemer. Vă ascult cu toată recunoştinţa pe care o trezeşte exactitatea. Aveţi un fel de-a vă exprima în privinţa conţinutului, care dovedeşte că v-aţi ocupat multă vreme şi în chip susţinut cu aceasta şi aţi cercetat totul cu multă ascuţime. Şi totuşi, daţi-mi voie să vă spun, nu sînt sigură că e cu totul nejustificată teama dumneavoastră de-a nu greşi şi acum cu privire la acest subiect extraordinar. Nu pot tăgădui că mulţumirea şi aprobarea mea sînt departe de-a însemna o satisfacţie propriu-zisă, o satisfacţie deplină. Elogiul pe care l-aţi rostit — poate tocmai din cauza exactităţii lui — are ceva depreciativ, a păstrat o nuanţă de critică maliţioasă, care mă nelinişteşte şi stîrneşte în inima mea o împotrivire — şi inima asta a mea e ispitită să socotească elogiul acesta drept un fals elogiu. Poate că o fi o neghiobie să spun mereu despre un lucru mare

că e mare, poate că aveţi dreptate cînd preferaţi să vorbiţi de asta cu o exactitate al cărei caracter, credeţi-mă, îl recunosc şi eu, o exactitate care ştiu foarte bine că provine din iubire. Totuşi, daţi-mi voie să vă întreb, poţi oare să pricepi numai cu ajutorul exactităţii opera entuziasmului poetic?

— Entuziasm, repetă Riemer, şi dădu din cap cîtva timp, greoi şi domol, peste cîrja bastonului, pe care îşi ţinea împreunate mîinile. Apoi, deodată, se opri şi îşi schimbă mişcarea într-o largă clătinare din cap la stînga şi la dreapta. Vă înşelaţi, zise el, nu e entuziasmat. E altceva; nu ştiu ce anume, ceva poate chiar mai mult decît atîta, să zicem: luminat; dar entuziasmat nu este. Puteţi să vi-l închipuiţi pe dumnezeu entuziasmat? Nu puteţi. Dumnezeu e un obiect al entuziasmului, dar el, în chip necesar, nu are entuziasm; sîntem nevoiţi să-i atribuim o răceală specifică, o indiferenţă nimicitoare. Pentru ce anume ar putea dumnezeu să se entuziasmeze? Cui să-i ia partea? El este totul, deci el este propria sa parte, este numai de partea lui însuşi, şi atitudinea lui este evident o ironie cuprinzătoare. Nu sînt teolog, stimată doamnă, şi nici filozof, dar experienţa m-a făcut de multe ori să mă gîndesc la înrudirea, la identitatea dintre tot şi nimic, *nihil*[1], şi dacă e permis să scoatem din acest cuvînt tulburător o imagine care să desemneze o caracteristică şi o atitudine faţă de lume, atunci spiritul totalităţii se poate numi, la fel de bine, spiritul nihilismului — de unde rezultă că e cu totul greşit să concepi pe dumnezeu şi pe diavol ca pe două principii contrarii, şi la drept vorbind, diabolicul e numai o parte — reversul, dacă vreţi — dar de ce reversul? — divinului. Şi cum ar putea să fie altfel? O dată ce dumnezeu e totul, atunci el este şi diavolul, şi nu te poţi apropia de dumnezeu fără ca în acelaşi timp să nu te apropii şi de diavol, astfel încît, ca să zicem aşa, într-un ochi se arată cerul şi iubirea, iar în celălalt — infernul celei mai glaciale negaţii şi al celei mai distrugătoare neutralităţi. Doi ochi însă, scumpă doamnă, fie că sînt mai apropiaţi, fie că sînt mai îndepărtaţi unul de altul, au *o singură* privire; şi acum vă întreb pe dumneavoastră: ce privire este aceea în care înspăimîntătoarea contradicţie dintre cei doi ochi dispare? Am să vă spun imediat, am să vă spun dumneavoastră şi am să-mi spun şi mie însumi. E privirea artei, a artei absolute, care este iubirea absolută şi

[1] Nimic (lat.).

totodată absoluta nimicire sau indiferenţă şi reprezintă cumplita apropiere de acel ceva, totodată dumnezeiesc şi diabolic, pe care îl numim „mărime". Asta este! Rostind ceea ce aţi auzit, îmi dau seama că asta era ce voiam să vă spun chiar din clipa cînd bărbierul meu mi-a adus vestea că sînteţi aici. M-am gîndit că o să vă intereseze, şi de aceea am venit aici şi totodată şi în interesul meu propriu, ca să spun ce am pe suflet. Puteţi să vă închipuiţi că nu e puţin lucru şi că e chiar emoţionant să faci zilnic experienţa aceasta, să stai într-una faţă-n faţă cu acest fenomen — şi că asta cere o anumită încordare, la care totuşi e imposibil să renunţi, ca să te duci la Rostock, unde asemenea lucruri hotărît că nu le afli... Şi, dacă vreţi să vă explic şi mai amănunţit, deoarece am impresia că n-am greşit presupunînd că asta o să vă intereseze şi că veţi dori să aflaţi şi mai multe de la mine, aşadar, dacă-mi daţi voie să mai rostesc cîteva vorbe despre acest fenomen, trebuie să vă spun că mi-a amintit adeseori de binecuvîntarea lui Iacob din *Scriptură*, la sfîrşitul Genezei, v-aduceţi aminte, unde se spune despre Iosif că a fost blagoslovit de atotputernic „cu binecuvîntări din înaltele ceruri şi binecuvîntări din adîncul cel de dedesubt". Să mă scuzaţi, faptul că vorbesc de acest loc din *Scriptură* este numai în aparenţă o digresiune — ştiu perfect ce spun şi nu sînt de fel în primejdie de a pierde firul. Vorbeam deci de înmănuncherea într-una şi aceeaşi fiinţă a celor mai înalte calităţi ale spiritului şi a celei mai uluitoare naivităţi, şi observam că această înmănunchere stîrneşte în omenire cea mai adîncă admiraţie. Tocmai despre asta este vorba şi în binecuvîntarea din *Biblie*. E vorba acolo de dubla binecuvîntare a spiritului şi a naturii, care, dacă ne gîndim bine, e binecuvîntarea întregului neam omenesc — şi de fapt este în acelaşi timp un blestem şi o aprehensiune. Omul aparţine naturii cu părţi considerabile ale structurii lui, cu alte părţi însă — şi putem spune cu cele mai importante — aparţine lumii spiritului, astfel încît, cu o imagine puţintel rizibilă, dar care exprimă bine latura aprehensivă a lucrului, am putea spune că stăm cu un picior într-o lume şi cu altul în cealaltă, o situaţie primejdioasă, ale cărei dificultăţi creştinismul ni le-a arătat în chipul cel mai adînc şi mai viu: eşti creştin atunci cînd îţi dai limpede seama de această situaţie îngrijorătoare şi de multe ori ruşinoasă şi cînd năzuieşti să scapi din cătuşele naturii şi să ajungi în curăţie şi în spiri-

tualitate. Creştinismul e năzuinţă — şi cred că nu greşesc dînd această definiţie. S-ar părea că bat cîmpii, dar nu vă temeţi de asta. Nu uit de unde am pornit şi ţin firele în mînă foarte strîns. Avem aşadar în faţa noastră fenomenul de care am vorbit, al mărimii, al omului mare, care de fapt este *om* în aceeaşi măsură în care este *mare*, întrucît acea binecuvîntare împletită cu blestem, acea aprehensivă dublă situaţie omenească atinge în el *culmea* şi pare să fie *desfiinţată*, spun desfiinţată, în sensul că aici nu mai poate fi vorba de năzuinţe şi de alte tînjeli de acelaşi soi, iar binecuvîntarea aceea totodată din înaltele ceruri şi din adîncul cel de dedesubt, nu mai are nici o nuanţă de blestem şi devine formula unei armonii şi a unei fericiri pămînteşti, nu vreau să spun numaidecît lipsită de umilinţă, dar imposibil de umilit şi de-o absolută noblеţe. Într-un om mare culminează spiritualul, dar fără ca el să arate vreo duşmănie faţă de fenomenele naturii, şi asta pentru că într-un om mare spiritul capătă un caracter faţă de care natura are încredere ca faţă de spiritul creator însuşi, fiindcă el este într-un fel legat de acesta, este şi el un spirit creator, un frate al naturii care îi descoperă bucuros tainele ; căci puterea de creaţie este elementul intim şi fratern ce uneşte spiritul şi natura, şi în această putere de creaţie ele sînt identice. Acest fenomen reprezentat de un spirit mare, care este totodată favoritul şi confidentul naturii, acest fenomen de armonie şi măreţie omenească necreştină, înţelegeţi că e în stare să înlănţuiască pe cineva nu nouă, nu paisprezece ani, ci o veşnicie şi că nici una dintre ambiţiile omeneşti a căror satisfacere ar fi legată de renunţarea la frecventarea lui nu poate să reziste şi să dăinuiască. Vorbeam de o onoare dulce şi de una amară — mi-aduc aminte că am stabilit această deosebire. Dar ce onoare ar putea fi mai mare decît faptul de-a fi în slujba acestui fenomen, decît fericirea de-a trăi în preajma lui şi de a-l sorbi din ochi — continuu ademenit de la prima sorbire ? M-aţi întrebat mi se pare dacă te simţi *bine* lîngă el. Parcă mi-aduc aminte că am pomenit de excepţionala mulţumire pe care o încerci în apropierea lui şi care totuşi e însoţită de o anume aprehensiune şi nelinişte, aşa încît uneori nu mai poţi şedea pe scaun şi îţi vine s-o iei la fugă... Acum îmi aduc aminte bine cu ce prilej am spus asta — cînd am vorbit de toleranţa lui, de îngăduinţa, de spiritul lui conciliant, acesta e mi se pare cuvîntul pe care l-am întrebuinţat, dar care te poate induce în

eroare pentru că te-ai putea gîndi cumva la bunătate, la spirit creştinesc şi aşa mai departe, dar ar fi cu totul fals, fiindcă spiritul conciliant nu formează un fenomen independent, ci este şi el legat de identitatea dintre Tot şi Nimic, dintre Atotcuprindere şi Nihilism, dintre Dumnezeu şi Diavol — este de fapt rezultatul acestei identităţi şi deci, scumpă doamnă, nu are nimic a face cu bunătatea şi se întemeiază mai degrabă pe o răceală cu totul specială, pe o nepăsare nimicitoare, pe neutralitatea şi indiferenţa artei absolute, care ţine numai la ea însăşi şi, cum spune cu o ironie totală versul : „s-a lăsat la voia întîmplării". El mi-a spus o dată în trăsură : „Ironia e grăuntele de sare datorită căruia mîncarea capătă gust". Cînd am auzit asta, nu numai că am rămas cu gura căscată, dar chiar m-au trecut fiorii ; fiindcă, stimată doamnă, dumneavoastră vedeţi în mine un om care cînd e vorba de lucruri înfiorătoare nu-i atît de surprins de această noţiune cum ar fi cineva care abia acum porneşte la drum ca să afle ce sînt fiorii ; totuşi mărturisesc că pe mine mă trec repede fiorii, şi aici era fără îndoială un bogat prilej pentru asta ! Ia gîndiţi-vă şi dumneavoastră ce înseamnă cuvintele lui : care va să zică, nimic nu are gust dacă nu are şi puţină ironie, adică nihilism. Asta înseamnă chiar nihilismul însuşi şi nimicirea entuziasmului, afară bineînţeles de acela faţă de arta absolută, dacă aşa ceva poate fi numit entuziasm. N-am uitat niciodată această afirmaţie, deşi am observat — o observaţie cam neplăcută — că în general ceea ce spune el se uită uşor. Se uită uşor. Asta poate să fie în bună parte din pricină că e un om pe care îl iubeşti şi eşti prea atent la vocea lui, la privirea lui şi la felul în care spune ceva, aşa încît îţi mai rămîne numai puţină atenţie pentru ceea ce spune — mai exact : poate că din ce spune nu rămîne prea mult atunci cînd elimini privirea, vocea şi gestul, fiindcă acestea sînt în strînsă legătură cu ceea ce vorbeşte ; şi la el conţinutul obiectiv este legat de persoana lui într-un grad neobişnuit de mare, şi mă încumet să afirm că e condiţionat chiar în ce priveşte adevărul profund, astfel încît de fapt conţinutul obiectiv fără adaosul şi fără sprijinul personal nu mai este de loc adevărat. Că e aşa, foarte bine, n-am nimic împotrivă. Totuşi, asta nu-i destul pentru a explica faptul că ceea ce spune el se uită atît de repede ; trebuie să mai fie aici o cauză care stă chiar în ceea ce spune, şi aici mă gîndesc la contradicţia pe care afirmaţiile lui o poartă de multe ori în ele

însele, o ambiguitate inexprimabilă, care după cît se pare e proprie naturii şi artei absolute şi totodată vătămătoare pentru trăinicia şi conservabilitatea celor spuse. Conservabil şi folositor bietului spirit omenesc este numai ceea ce-i moral. Tot ce nu-i moral ci elementar, neutral şi maliţios-tulburător, într-un cuvînt, o *fire demonică* — să ne oprim la această caracterizare : fire demonică am spus — tot ce vine dintr-o lume a nepăsării generale şi a toleranţei nimicitoare, o lume fără cauză şi scop, în care răul şi binele au acelaşi drept ironic, omul nu poate să reţină, pentru că nu poate avea nici o încredere în acest conţinut, afară doar de nemărginita încredere pe care totuşi poate s-o aibă în asemenea lucruri şi care dovedeşte că individul nu poate avea faţă de o contradicţie decît o atitudine contradictorie. Căci, scumpă doamnă, această nelimitată încredere corespunde unei imense blîndeţi, care e un atribut al demonului şi totodată i se opune, astfel încît îl contrazice şi îi răspunde : „De unde ştii ce-i trebuie omului ?“ şi-i mai spune : „O vorbă cinstită stîrneşte fapte mari. De-această vorbă are nevoie omul ; de ea ascultă şi se foloseşte.“ Şi astfel, numai din blajină indulgenţă, natura poznaşă a spiriduşului şi ironia atotcuprinzătoare devin morale, dar trebuie mărturisit că încrederea nemăsurată pe care le-o acorzi nu e de loc morală, că dacă ar fi n-ar mai rămîne atît de nemăsurată. E şi ea elementară, conformă naturii şi cuprinzătoare. E încrederea imorală, dar de care omul e pe deplin pătruns, încrederea într-o blajină indulgenţă, care face dintr-un om un duhovnic înnăscut, care ştie tot şi poate tot şi căruia poţi să-i spui tot, fiindcă simţi că el îi ajută pe oameni din dragoste faţă de ei, le face lumea mai bună şi îi învaţă cum să trăiască — şi asta nu din stimă, ci din iubire, sau să spunem mai degrabă din simpatie. Să preferăm acest cuvînt, care mie mi se pare că se potriveşte mai bine şi explică mai bine decît oricare alt cuvînt mai patetic mulţumirea aceea extraordinară pomenită de mine de cîteva ori şi pe care o simţi cînd eşti lîngă dînsul, mulţumire la care revin din cauză că pînă acum n-am izbutit încă să vorbesc pe larg despre ea. Nici mulţumirea nu e un cuvînt patetic, vreau să spun că nu e ceva de natură spirituală, ci mai degrabă — vedeţi ce greu găsesc cuvintele — mai degrabă ceva de natură expeditivă, senzorială, şi asta chiar dacă ai şi tu în tine însuţi contradicţia ta proprie, adică o extremă îngrijorare şi aprehensiune. Cînd am vorbit de scaunul pe care nu poţi să

şezi liniştit din cauză că-ţi vine s-o iei la fugă, aceasta trebuie pus în legătură cu caracterul nespiritual, nepatetic şi nemoral al mulţumirii ; şi înainte de toate, trebuie să admitem că această indispoziţie nu îşi are originea în noi, ci vine de acolo de unde ne vine şi mulţumirea, de care este legată, şi anume din identitatea dintre Tot şi Nimic, din sfera artei absolute şi a ironiei atotcuprinzătoare. Că *fericirea* nu locuieşte acolo, de asta mă tem cumplit, atît de cumplit, că uneori mi se strînge inima cînd mă gîndesc. Credeţi oare că Proteu [1] (care se transformă în toate formele şi în toate e la el acasă, care e mereu Proteu şi mereu altcineva şi se lasă la voia întîmplării) — credeţi oare că e o fiinţă fericită ? E un zeu, sau un fel de zeu, şi cei vechi ne-au învăţat că apropierea zeilor o simţim după o mireasmă foarte plăcută, pe care ei o răspîndesc ; şi tot după acest ozon divin pe care-l respirăm cînd sîntem lîngă el ne dăm seama că ne aflăm în preajma zeului — e o impresie plăcută, mai presus de orice descriere. Cînd zicem un zeu, exprimăm ceva necreştin şi desigur în toate acestea nu e nimic creştin, nici o credinţă în ceva bun pe lume şi nici o participare la vreun bine, vreau să spun că nu e nici un sentiment şi nici un entuziasm, fiindcă entuziasmul se referă la ceva din domeniul ideilor, pe cînd spiritul devenit pe de-a-ntregul natură preţuieşte foarte puţin ideile, este un spirit necredincios, fără simţire, sau în orice caz simţirea apare la el sub forma simpatiei şi a unei anumite senzualităţi, şi atitudinea lui este un scepticism total — scepticismul lui Proteu. Neasemuit de plăcută impresie pe care o simţim nu trebuie, după părerea mea, să ne facă să credem în chip greşit că aici domneşte fericirea. Fericirea, dacă nu mă înşel, există numai acolo unde este credinţă şi entuziasm, acolo unde este participare la ceva, şi nu acolo unde este ironie demonică şi nepăsare anihilantă. Ozon divin — o, da ! Nu te mai saturi respirîndu-l. Totuşi, lăsîndu-te fermecat nouă ani şi încă patru pe deasupra de acest *fluidum* faci totodată anumite experienţe şi observi anumite fenomene, fenomene pe care nu cred că le înţeleg greşit dacă le dau drept documente justificative cam neplăcute pentru ce spuneam adineauri despre fericire, adică : să ai parte de multă morocăneală, de plictiseală, să amuţeşti fără speranţă de a deschide gura, tot lucruri la care societatea trebuie să se aştepte de

[1] Personaj din mitologia greacă, zeitate marină, avînd darul de a prezice viitorul şi de a-şi schimba forma, după voie. Personajul Proteu se întîlneşte şi în *Faust*.

la el, dacă nenorocul vrea aşa — şi nu de la el ca amfitrion, nu, amfitrionul nu-şi permite asta, ci de la el ca musafir, cînd numai ce-l vezi că se închide într-o tăcere ursuză şi umb'ă de colo pînă colo, cu buzele strînse. Închipuiţi-vă ce calamitate şi ce apăsare! Toţi tac, fiindcă dacă el tace, cum poate altcineva să vorbească? Şi dacă el pleacă, se duc toţi pe la casele lor, murmurînd năuciţi: „Era prost dispus". Şi se întîmplă să fie de multe ori aşa. E vorba aici de o răceală şi o rigiditate, o etichetă cuirasată, îndărătul căreia se ascunde o misterioasă perplexitate, o slăbiciune şi o oboseală care îl cuprinde deodată, un monoton circuit al existenţei: Weimar-Jena-Carslbad-Jena-Weimar, o înclinaţie tot mai accentuată către singurătate, către închistare, către intoleranţă tiranică, către pedanterie, ciudăţenie, manierism magic — şi acestea, stimată, scumpă şi iubită doamnă, nu sînt numai efectele bătrîneţii, bătrîneţea nu e numaidecît aşa; eu văd, m-am deprins să văd în toate acestea semnele uşor înfiorătoare ale unei desăvîrşite neîncrederi şi ale ironiei demonice şi atotcuprinzătoare, care în locul entuziasmului pune conformismul, o activitate stranie şi o natură magică. Pe oameni ea nu-i stimează — sînt nişte bestii şi n-au să devină niciodată mai buni. În idei nu crede, libertatea, patria n-au nici un temei, sînt vorbe goale. Cum însă ea este esenţa artei absolute... dar crede oare el în artă? Nu crede. Ironia e suverană. „O poezie, l-am auzit spunînd o dată, nu e de fapt nimic. O poezie e ca o sărutare pe care o dai lumii. Dar din sărutări nu se nasc copii." Şi după asta n-a mai zis nimic. Dar parcă voiaţi să spuneţi ceva, dacă nu mă înşel...

Mîna pe care o întoarse spre ea, ca şi cum i-ar fi dat cuvîntul, tremura în chip nepermis şi îngrijorător. Nu părea că observă asta, şi cu toate că Charlotte ar fi dorit ca el să-şi tragă înapoi mîna, cît mai repede, profesorul o mai ţinu o bucată de vreme în aer, deşi degetele se bălăbăneau, zgîlţîite ca de un cutremur. Omul părea cu totul secătuit, şi nu era de mirare. Nu vorbeşte cineva atîta vreme şi cu atîta încordare despre asemenea lucruri, adică despre lucruri care te mişcă adînc, aşa cum îl mişcau pe Riemer, fără să se cheltuiască peste măsură şi să arate simptomele observate acum la el de Charlotte cu nelinişte şi — ca să întrebuinţăm un cuvînt al musafirului — cu „aprehensiune", şi totodată cu oarecare dezgust. Riemer era pa'id; picături de sudoare i se iviseră pe frunte, ochii lui bovini se holbau în gol, şi gura lui, deschisă, a cărei expresie era, de obicei, numai bo-

sumflată, căpătase acum înfăţişarea unei măşti tragice; răsufla greu, repede şi zgomotos.

Tremurul şi gîfîitul se potoliră numai cu încetul, şi, cum nici o femeie simţitoare nu găseşte că e plăcut şi potrivit să vadă pe un bărbat copleşit de sentimente apăsătoare — oricît ar fi ele de întemeiate — Charlotte încercă, foarte curajoasă — fiindcă şi emoţia, şi încordarea ei erau mari, chiar îngrijorătoare — să-l ajute să se liniştească, izbucnind într-un hohot de rîs stîrnit de gluma cu sărutarea. Şi într-adevăr, spiritul acela devenise pentru ea un motiv de replică; reacţionase chiar cu un gest pe care Riemer îl înţelesese drept un semn că amfitrioana vrea să spună ceva — şi nu greşise, deşi Lotte nu prea ştia ce voia să spună. Începu totuşi a vorbi cam la întîmplare:

— Dar de ce n-ar fi aşa, domnule Riemer? Nu faci nici un rău şi nici o nedreptate poeziei dacă o compari cu o sărutare. Dimpotrivă, e o comparaţie foarte frumoasă, care dă poeziei ce i se cuvine, şi anume caracterul poetic, şi o pune într-un contrast firesc şi onorabil cu viaţa şi cu realitatea... Vreţi să ştiţi, întrebă ea deodată, ca şi cum atunci şi-ar fi adus aminte de ceva care ar putea să-l distragă pe omul acesta tulburat şi să-i îndrepte gîndurile în altă parte; vreţi să ştiţi la cîţi copii am dat viaţă? La unsprezece — dacă-i număr şi pe cei doi pe care dumnezeu i-a luat iar la el. Scuzaţi-mă că mă laud, dar am fost o mamă pasionată şi fac parte dintre cele mîndre, care îşi scot la iveală meritele şi se fălesc cu belşugul lor — o creştină de altfel nu se poate teme că are s-o păţească din cauza asta aşa cum a păţit-o regina aceea păgînă — poate că mă ajutaţi să-mi aduc aminte cum o cheamă — o, da, Niobe[1], care a ajuns atît de nenorocită. Şi, de altfel, la noi în familie a fost întotdeauna belşug de copii, aşa încît nu-i un merit personal. Acasă am fi fost şaisprezece dacă cinci n-ar fi murit — ceata de copii cărora le slujeam de mamă înainte de-a fi eu însămi mamă a căpătat oarecare renume în lumea întreagă şi mi-aduc aminte cît s-a bucurat fratele meu Hans, care a fost întotdeauna în relaţii cordiale cu Goethe, cînd a citit *Werther*. La noi acasă, cartea trecea din mînă în mînă;

[1] Personaj din mitologia greacă, fiică a lui Tantal şi regină a Phrygiei, mamă a paisprezece copii. Sfidînd-o pe zeiţa Latona pentru că aceasta nu avusese decît doi copii, zeiţa s-a răzbunat, punînd să-i omoare toţi copiii. Durerea Niobei a fost atît de mare, încît Zeus, împlinindu-i voia, a prefăcut-o în stîncă.

erau două exemplare, pe care le desfăcusem în cîteva bucăţi, ca să le poată citi mai mulţi deodată, şi copiii, mai cu seamă Hans, nu mai puteau de mirare văzînd cît de exact erau descrise în roman întîmplări şi situaţii din casă, în timp ce noi, soţul meu şi cu mine, eram jigniţi şi îngroziţi văzîndu-ne expuşi astfel în faţa lumii, îngroziţi de atîta adevăr, de care era lipit atîta neadevăr...

— Tocmai despre asta, spuse musafirul, care începea acum să-şi vină în fire, tocmai despre aceste sentimente aveam de gînd să vă întreb...

— Văd că am ajuns şi aici, urmă Charlotte, nici eu nu ştiu cum, şi multe nu am de spus. Sînt răni cicatrizate, şi cicatricele abia dacă mai aduc aminte de dureri trecute. Cuvîntul „lipit" mi-a venit în minte pentru că atunci a jucat un rol în discuţie, şi în scrisori prietenul nostru protesta vehement împotriva lui. „Nu lipit: *împletit*, scria el, orice aţi spune voi şi orice ar spune alţii." [1] Bine, fie şi împletit. Cu asta, problema care ne privea pe noi nici nu se ameliora, nici nu se înrăutăţea. Îl consola pe Kestner, spunîndu-i că nu-i el Albert nici pe departe, da, dar dacă lumea credea aşa? Că eu nu-s Lotte, asta n-a pretins niciodată; chiar mi-a dat prin dragul meu soţ o mînă de ajutor, cu foarte multă căldură, trimiţîndu-mi vorbă că a-mi şti numele rostit cu respect de mii de buze e o răsplată împotriva oricăror clevetiri — şi poate că a avut dreptate. Pot să spun că, chiar de la început, nu-mi era atîta de mine cît de bărbatu-meu, pe care toate acestea îl supărau, şi m-am bucurat din toată inima de satisfacţiile dobîndite în viaţă datorită calităţilor lui excelente şi îndeosebi prin faptul că a fost tatăl celor unsprezece copii ai mei, copii faţă de care — trebuie spus asta spre lauda lui — celălalt de altfel a arătat întotdeauna mult interes şi dragoste. Ne-a scris o dată că ar vrea să-i boteze pe toţi fiindcă ţine la ei ca şi la noi, şi celui mai mare, născut în '74, i-am dat numele lui, deşi n-am fi vrut să-i spunem Wolfgang, aşa cum ţinea el morţiş, şi de altfel, fără ca el să ştie, i-am spus Georg copilului. În '83, Kestner i-a trimis siluetele [2] tuturor copiilor pe care îi aveam atunci, lucru care l-a bucurat foarte mult. Pe fiu-meu Theodor, medicul, care s-a însurat cu o fată din Frankfurt, născută Lippert, l-a ajutat acum şase ani să capete cetăţe-

[1] Citat dintr-o scrisoare a lui Goethe către J. Ch. Kestner (21 septembrie 1774).
[2] Desen de profil urmînd umbra proiectată de figură.

nia frankfurteză şi o catedră la institutul medico-chirurgical — după cum vedeţi, în cazul acesta a făcut uz de influenţa lui ; şi cînd, anul trecut, Theodor împreună cu frate-său August, consilierul de legaţie, l-a vizitat în timp ce era la doctorul Willemer [1], la Gerbermühle, el i-a primit pe amîndoi cu multă prietenie, a întrebat şi de mine ce mai fac şi le-a vorbit chiar şi de siluetele acelea, pe care tatăl lor i le-a trimis pe vremuri, cînd ei erau mititei, aşa încît îi cunoştea de mult. August şi cu Theodor mi-au descris cu de-amănuntul vizita. A vorbit pe larg despre siluete şi a regretat că acest mod lesnicios de-a da cuiva o amintire nu mai este la modă ; cu o siluetă aveai umbra fidel redată a unui prieten. A fost foarte cordial, doar puţin cam agitat cînd au trecut în grădină, unde se adunaseră mai mulţi musafiri ; umbla încolo şi-ncoace printre cei de faţă, cu o mînă în buzunar şi cu cealaltă la piept, şi cînd se oprea se muta de pe un picior pe celălalt sau se sprijinea de ceva.

— Parcă nu-l cunoaştem ! zise Riemer. Era prost dispus. Şi afirmaţia cu privire la obiceiul dispărut de a dărui siluete e absolut fără nici o importanţă, rostită numai ca să spună ceva, ceva nesincer. Nici nu trebuie luată în seamă.

— Nu ştiu dacă e aşa, domnule Riemer. Eu cred că el a preţuit farmecul şi utilitatea artei de-a decupa siluete. Cum ar fi putut să-şi facă o idee despre copiii mei altfel decît din siluetele pe care i le-am trimis, dacă ne gîndim că, deşi ţinea la ei atît de mult, n-a avut sau n-a găsit niciodată ocazia să-i cunoască şi nici să-l revadă pe vechiul său amic Kestner ? Siluetele au fost atunci foarte bine venite. Mai trebuie să ştiţi că la Wetzlar a avut şi silueta mea (aş fi curioasă să văd dacă a păstrat-o), şi nu mai putea de bucurie şi de recunoştinţă cînd Kestner i-a dăruit-o. Predilecţia lui pentru siluete datează desigur de-atunci.

— O, fără îndoială. Nu pot să vă spun dacă relicva se mai află la el. Ar fi foarte interesant de ştiut şi vă promit că o dată, într-un moment potrivit, o să-l întreb.

— Mi-ar plăcea să fac chiar eu asta. În orice caz, am aflat că pe vremuri a avut un adevărat cult pentru biata-mi siluetă. „De mii şi mii de ori o sărutam cînd plecam sau cînd mă întorceam acasă." [2] Aşa scria. În *Werther* reiese că mi-a

[1] Johann Jakob von Willemer (1760—1838), bancher din Frankfurt pe Main, soţul Mariannei von Willemer (1784—1860), dansatoare şi prietenă a lui Goethe, care a cîntat-o sub chipul Zuleicăi din *Divanul apusean-răsăritean* (1819).

[2] J. W. Goethe, *Suferinţele tînărului Werther*, E.S.P.L.A., 1960, p. 160.

dat imaginea înapoi ; dar, din fericire pentru noi toți, el nu s-a împușcat, așa că de bună seamă o mai are, dacă nu s-o fi distrus cu timpul. Și pe urmă, nici nu trebuia să mi-o dea înapoi mie, pentru că nu de la mine o avea, ci de la Kestner. Și acuma spuneți-mi, domnule Riemer, nu găsiți că în bucuria năvalnică pe care a arătat-o cînd a primit acest dar nu de la mine, ci de la logodnicul meu, va să zică de la noi amîndoi, și în atașamentul lui față de acest dar, nu găsiți că arată o mare cumpătare ?

— E o cumpătare de poet, spuse Riemer ; unui poet i se pare o mare avuție ceea ce altora li se pare nimica toată.

— Probabil că tot cumpătarea asta l-a făcut să se mulțumească numai cu siluetele copiilor, în loc să-i cunoască direct, lucru care s-ar fi putut întîmpla nespus de ușor cu prilejul atîtor călătorii. Și dacă August și cu Theodor n-ar fi luat inițiativa îndrăzneață să-l viziteze la Gerbermühle, el n-ar fi văzut pe nici unul dintre copiii mei, pe care totuși, cum spunea, ar fi vrut să-i boteze pe toți, pentru că ține la ei tot așa ca și la noi. Ca și la noi ! Vechiul lui prieten Kestner, dragul meu Hans Christian, a părăsit lumea aceasta și m-a lăsat singură acum șaisprezece ani, fără să-l fi revăzut ; Goethe a întrebat amabil pe copii cum îmi merge, dar n-a făcut niciodată nici cea mai mică încercare de a veni să mă vadă, și asta timp de o viață întreagă, a mea și a lui, și dacă n-aș fi luat eu acuma, cînd drumul e pe sfîrșite, inițiativa... și poate că ar fi fost bine să mai chibzuiesc, dar de fapt eu am venit aici s-o vizitez pe soră-mea Ridel, și ce-o fi mai departe, bineînțeles, depinde de împrejurări.

— Scumpă doamnă, spuse Riemer aplecîndu-se spre ea, dar fără s-o privească ; stătea cu ochii în jos, și fața lui deveni oarecum rigidă, în vederea celor ce avea de gînd să spună, și tot pentru asta își înăbuși puțin vocea. Scumpă doamnă, eu țin foarte mult seama de împrejurări și totodată înțeleg susceptibilitatea și ușoara amărăciune ce se arată în vorbele dumneavoastră, uimirea dureroasă în fața unei lipse de inițiativă, care nu e plăcută și care poate că nici nu e potrivită cu simțirea omenească. Vă rog să nu vă mirați de asta. Sau mai degrabă să vă gîndiți că acolo unde sînt multe motive de admirație sînt și motive de mirare, de uimire. El n-a venit niciodată să vă vadă pe dumneavoastră, care ați fost atît de aproape de inima lui și i-ați inspirat un sentiment nemuritor. E ciudat. Dar dacă admitem că legăturile ce le avem de la natură și prin rudenie sînt mai presus

decît înclinarea şi recunoştinţa, atunci o să vedeţi că descoperim fapte atît de neobişnuite, încît vă veţi consola de propria dumneavoastră experienţă tristă. Descoperim o plictiseală ciudată, unele obstacole sufleteşti greu de calificat, care pricinuiesc situaţii anormale, chiar scandaloase. Cum credeţi că s-a purtat el toată viaţa cu rudele lui de sînge ? Nu s-a purtat de fapt în nici un fel şi, ca să vorbim după principiile pietăţii obişnuite, le-a lăsat în părăsire în chipul cel mai groaznic. Chiar în tinereţe, cînd părinţii şi sora lui trăiau încă, un soi de teamă greu de judecat îl făcea să nu se ducă pe la ei şi chiar să nu le scrie. Pe singurul copil rămas în viaţă de la biata Cornelia, soră-sa, nu l-a luat niciodată în seamă ; nici nu-l cunoaşte. Unchilor, mătuşilor şi verilor lui din Frankfurt le-a dat încă şi mai puţină atenţie. Doamna Melber, sora mamei lui, stă la Frankfurt cu fiul ei — între ei nu-i nici o legătură, afară doar de un mic capital pe care aceştia i-l datorează din moştenirea mamei. Şi chiar mama, măicuţa, despre care el singur spune că era o fire veselă şi-i plăcea să povestească... Interlocutorul se aplecă şi mai mult, îşi coborî şi mai mult glasul, lăsîndu-şi ochii în pămînt. Stimată doamnă, cînd a răposat, acum opt ani (el tocmai se întorsese în frumoasa lui locuinţă, după o lungă şi plăcută călătorie la Carlsbad), n-o mai văzuse de unsprezece ani. Unsprezece ani fără s-o vadă, ce spun e adevărul curat — nu mai ştii ce să crezi. Moartea mamei l-a mîhnit, l-a zguduit adînc, am văzut cu toţii şi am ştiut asta, şi ne-am bucurat că întîlnirea lui cu Napoleon [1] la Erfurt i-a făcut bine şi l-a ajutat să suporte această lovitură. Şi totuşi, în unsprezece ani nu i-a trecut niciodată prin minte sau n-a găsit prilejul să se ducă în oraşul lui şi să-şi vadă casa părintească. O, desigur, sînt scuze şi motive care l-au putut împiedica : război, boală, călătorii la băi, de care avea nevoie. Le pun şi pe acestea la socoteală, pentru a nu omite nimic, dar şi cu primejdia de a-mi slăbi argumentarea, fiindcă tocmai călătoriile la băi i-ar fi putut oferi prilejul unui drum la Frankfurt. Dar nu s-a folosit de prilejul acesta — să nu mă întrebaţi de ce, că nu ştiu ! Mi-aduc aminte cum la şcoală, în ora de religie, profesorul încerca zadarnic să ne facă să înţelegem o vorbă a mîntuitorului către mama sa şi care nouă ni se părea de nesuferit, chiar monstruoasă : „Femeie, ce am eu a face

[1] Goethe l-a întîlnit pe Napoleon la Erfurt în 1808, cu prilejul întrevederii împăratului francez cu Alexandru I, ţarul Rusiei.

cu tine ?“ Profesorul ne asigura că înţelesul nu-i aşa cum sună vorbele, nici felul nerespectuos în care i se adresează, nici ceea ce urmează după asta ; fiul lui dumnezeu vrea numai să spună că subordonează condiţia noastră omenească menirii sale înalte, de mîntuire a oamenilor. Dar degeaba, profesorul nu izbutea să ne împace cu un text care ni se părea atît de puţin exemplar, încît nici unul dintre noi n-ar fi putut să-l rostească. Scuzaţi-mi această amintire din copilărie ! Se potriveşte cu problema de care vorbim şi fără să vreau se strecoară în strădaniile mele de-a vă face să vi se pară plauzibil un lucru ciudat şi de-a vă aduce o consolare în ce priveşte lipsa aceea de iniţiativă atît de surprinzătoare. Cînd în ’14, pe la sfîrşitul verii, în călătoria lui prin regiunea Mainului, s-a oprit şi la Frankfurt, nu mai fusese de şaptesprezece ani în oraşul lui natal. Ce poate să însemne asta ? ! Ce teamă, ce jenă prohibitivă, ce pudoare amestecată cu ranchiună determină raporturile geniului cu obîrşia lui şi cu punctul lui de plecare, cu pereţii care l-au văzut în stare de crisalidă şi între care a crescut, luîndu-şi apoi zborul şi împrăştiindu-se în lumea largă ? I-e teamă să nu-l dea de ruşine, sau i-e ruşine lui de ei ? Putem numai să ne întrebăm şi să facem numai presupuneri. Nici oraşul şi nici maică-sa nu s-au arătat cîtuşi de puţin supăraţi de asta. Ziarul din Frankfurt a consacrat prezenţei lui în oraş un articol (îl am) ; cît despre maică-sa, ce să spun, respectul faţă de celebritatea lui a fost întotdeauna egal cu mîndria de a fi dat lumii o asemenea minune şi cu dragostea ei fără margini faţă de dînsul. E drept că nu se ducea s-o vadă, dar i-a trimis, volum cu volum, noua ediţie completă a operelor lui, şi primul volum, acela cu poeziile, îl avea întotdeauna cu dînsa. Pînă în anul morţii a primit opt volume, şi le-a dat la legat, pe jumătate în piele...

— Dragă domnule Riemer, zise Charlotte, vă asigur că nici atitudinea flegmatică a oraşului natal, nici dragostea mamei nu mă fac să mă ruşinez. Dacă vă înţeleg bine, vreţi să mă îndemnaţi să iau exemplu de la ei — ca şi cum aş avea nevoie de asta ! Măruntele mele constatări le-am făcut pe îndelete, nu fără să-mi dau seama de ciudăţenia lucrului, dar fără amărăciune. După cum vedeţi, acuma procedez şi eu ca profetul, care s-a dus la munte cînd a văzut că muntele nu vrea să vină la el. Dacă profetul ar fi susceptibil, n-ar veni. Şi vine numai întîmplător, să nu uităm ; dar nu se gîndeşte să evite muntele, fiindcă tocmai asta ar însemna susceptibili-

tate. Vă rog să înţelegeţi însă, nu vreau să spun cu asta că sînt întru totul de acord cu resemnarea scumpei noastre răposate, doamna consilier Goethe. Sînt şi eu mamă, am născut o mulţime de feciori, şi toţi au ajuns oameni vrednici şi cu vază. Dar dacă vreunul dintre ei s-ar purta cum s-a purtat cu doamna consilier feciorul dumisale şi ar sta unsprezece ani fără să mă vadă, în timp ce s-ar tot plimba pe la băi, apoi i-aş arăta eu lui, vă rog să mă credeţi, şi l-aş scărmăna aşa cum trebuie !

Charlotte părea cuprinsă de o veselă mînie. Bătea cu umbrela în podea, întărind astfel vehemenţa cuvintelor ; fruntea sub părul cărunt i se înroşise, gura i se strîmbase aşa cum se strîmbă o gură care nu se pregăteşte numai să zîmbească, iar în ochii ei albaştri pluteau lacrimi de energie — în orice caz, lacrimi. Şi de-aceea îi scînteiau ochii în timp ce îşi urma vorba.

— Nu, trebuie să mărturisesc că nici nu m-aş gîndi, ca mamă, să mă mulţumesc numai cu atîta ; şi purtarea moderată a fiului n-aş putea s-o accept nici chiar ca revers al superiorităţii lui, oricît ar fi ea de mare. În cazul acesta, aş veni cum vine profetul la munte, să-i vîr minţile-n cap. Nu mă îndoiesc că mă credeţi capabilă de aşa ceva. Chiar şi acuma, după cum vedeţi, am venit să pun rînduială pe muntele ăsta — şi nu pentru că aş avea vreo pretenţie faţă de el, ferească dumnezeu, doar nu i-s mamă, şi poate să se arate moderat faţă de mine cît îi place, deşi nu vreau să tăgăduiesc că am cu muntele o socoteală veche, o socoteală care încă n-a fost încheiată, şi că tocmai socoteala asta veche, neîncheiată şi chinuitoare, s-ar putea să mă fi adus aici...

Riemer o privi cu atenţie. Cuvîntul „chinuitor" pe care îl rostise era cel dintîi pe deplin potrivit cu expresia gurii şi cu lacrimile din ochi. Omul acesta greoi se minună şi admiră felul cum izbutesc femeile să facă aşa ceva şi să-şi păstreze şiretenia chiar cînd sînt cuprinse de un sentiment puternic. Doamna consilier îşi pregătise mai dinainte un text care atribuia epitetului de chinuitor, un chin de-o viaţă întreagă, lacrimilor, buzelor strînse, un sens fals, dînd loc unei interpretări greşite, astfel încît în clipa cînd fu rostit cuvîntul ce exprima sensul cel adevărat, acel text era de mult într-un raport înşelător cu ansamblul, şi asta pentru ca nu cumva să aibă cineva dreptul şi nici să se gîndească să raporteze cumva acel text la cuvîntul rostit acum, ci mai degrabă să-l înţeleagă tot în sensul celor exprimate mai înainte, prin care ea îşi asigurase

din vreme dreptul să rostească acest epitet şi să pregătească lucrurile aşa ca să nu fie înţelese fals... „Un sex rafinat, se gîndi Riemer. Colosal de dibaci în disimulare, capabil să amestece în chip indisolubil disimularea şi sinceritatea, născut pentru viaţa mondenă şi pentru intriga sentimentală. Noi bărbaţii sîntem nişte neciopliţi în comparaţie cu ele, nişte bădărani nepotriviţi într-un salon. Şi dacă i-am ghicit jocul şi i-am descoperit tertipurile, asta s-a întîmplat numai pentru că şi eu ştiu ce înseamnă chinul, un chin oarecum înrudit cu al ei, şi pentru că sîntem complici, complici în chinuri"... Nici nu se gîndi să mai adauge ceva, ca să n-o stingherească. Se uită cu ochii lui, îndepărtaţi unul de altul, la buzele schimonosite ale doamnei consilier, aşteptînd ca ea să urmeze. Charlotte spuse :

— Patruzeci şi patru de ani, dragă domnule Riemer, care s-au adăugat la cei nouăsprezece pe care îi aveam atunci, au rămas o enigmă, o enigmă chinuitoare, de ce n-aş spune ; moderaţia lui în ce priveşte siluetele, moderaţia în ce priveşte poezia, moderaţia în ce priveşte sărutările, din care, aşa cum spune el, nu se nasc copii, fiindcă într-adevăr copiii au venit din altă parte, unsprezece la număr, dacă socotesc şi pe cei care-au murit : ei s-au născut din dragostea cinstită şi sinceră a lui Kestner al meu. Trebuie să gîndiţi şi să vă imaginaţi bine acest lucru ca să înţelegeţi că toată viaţa mea n-am putut să-i dau de rost. Nu ştiu dacă vă este cunoscută situaţia... Kestner a venit la noi la Wetzlar în '68, ca secretar al lui Falcke — Falcke era trimisul ducatului Bremen [1] la Wetzlar — toate acestea au să joace odată şi odată un rol în istorie, şi orice om cu pretenţii de cultură va trebui să le ştie, de asta puteţi fi sigur. Aşadar, Kestner a fost trimis la noi ca secretar de legaţie. Era un om potolit, sincer şi serios ; eu, fată de cincisprezece ani — că atîta aveam atunci — m-am ataşat de dînsul cînd a început să vină pe la noi prin casă, în familia noastră foarte numeroasă, care cu un an mai înainte pierdusem pe scumpa şi neuitata noastră mamă, lucru cunoscut de toată lumea, din *Werther*, aşa că tata, administratorul, rămăsese singur cu droaia de copii ; eu, a doua ca vîrstă, nu eram nici eu mai mult decît o copilă încă, a trebuit totuşi să iau locul mamei în casă şi în gospodărie, să le şterg năsucurile şi să le dau să mănînce, cum mă pricepeam, şi să conduc treburile cum puteam mai bine, fiindcă Line, sora mai

[1] În perioada respectivă, Germania era împărţită într-o sumedenie de ducate şi principate.

mare, nu avea nici gust şi nici îndemînare pentru aşa ceva. Mai tîrziu, în '76, ea s-a măritat cu consilierul aulic Dietz şi a avut cu el cinci băieţi, dintre care cel mai mare, Fritz, a ajuns la rîndul lui consilier aulic la arhiva Curţii de Apel — toate astea vor trebui aflate odată, pentru că au să fie cercetate din motive culturale, de-aceea le spun de pe acum, şi le spun şi ca să vă arăt că sora noastră mai mare, Caroline, a ajuns mai tîrziu, în felul ei, o femeie minunată, trebuie să avem grijă ca istoria să-i dea şi ei locul cuvenit. Pe vremea aceea însă nu era minunată de loc, minunată eram eu, aşa ziceau toţi, deşi eram subţirică de tot, blondă ca paiul şi cu ochi albaştri ; abia în următorii patru ani m-am mai împlinit puţintel — am impresia că asta s-a întîmplat cu un anumit scop, ca să-i fiu pe plac lui Kestner, din dragoste pentru el, care din pricina felului minunat cum mă descurcam în gospodărie pusese chiar de la început ochii pe mine, ochi de îndrăgostit, ca să spunem lucrurilor pe nume, şi, cum în orice împrejurare el ştia bine ce vrea, chiar de la început, aproape din prima zi, şi-a dat seama că numai pe mine o să mă ia de soţie şi de gospodină, atunci cînd are să aibă o slujbă şi o leafă care să-i permită să mă ceară în căsătorie. Asta era, firește, şi condiţia pusă de tatăl meu, administratorul ; el voia ca mai întîi Kestner să ajungă la o situaţie bună şi să fie în stare să susţină o familie, şi după aceea să ne dea binecuvîntarea, fără să mai spun că eu aveam de-abia cincisprezece ani şi eram slăbuţă ca un pui de găină. Totuşi, încă de atunci ne-am logodit pe tăcute şi ne-am legat unul de altul. Kestner, dragul de el, mă voia neapărat pentru minunăţia mea, iar eu doream din toată inima să-l iau de bărbat fiindcă ştiam că mă vrea şi fiindcă aveam încredere în sinceritatea lui — în sfîrşit, eram logodiţi, ţineam unul la altul, şi eram hotărîţi să ne unim pe toată viaţa ; şi dacă în următorii patru ani m-am împlinit trupeşte şi, ca să zic aşa, am luat înfăţişare de femeie, o înfăţişare foarte plăcută, asta desigur că s-ar fi întîmplat oricum, firește, pentru că îmi venise vremea să mă fac din copilă femeie şi, poetic spus, să mă dezvolt feciorelnic — asta s-ar fi întîmplat în orice caz. Eu însă, în inima mea, îmi închipuiam lucrurile altfel — eu ziceam că mă împlinesc zi cu zi după un anumit plan al meu, din iubire faţă de omul acela de treabă care mă voia de soţie, şi din încredere în cinstea lui, pentru ca în clipa cînd va fi în stare să se prezinte şi să mă ceară să mă pot şi eu prezenta bine ca mireasă şi viitoare mamă... Nu ştiu dacă înţe-

legeți, dar țin foarte mult să scot în evidență faptul că, după părerea mea, mă împlinisem ca femeie numai pentru el, bunul și credinciosul meu, care mă aștepta, și numai pentru el mă făcusem acum fată drăguță sau, în sfîrșit, plăcută la vedere.

— Cred că înțeleg bine, spuse Riemer cu ochii plecați.

— Bun, și cînd lucrurile stăteau așa, iată că a venit un al treilea, prietenul, amabilul părtaș, care dispunea de timp din belșug ; a venit dinafară și s-a cuibărit în această situație și în aceste condiții de viață gata pregătite, ca un fluture frumos și ca o pasăre de vară. Să mă scuzați că-i zic fluture, fiindcă desigur nu era un băiat atît de ușuratic — adică era el și ușuratic, cam extravagant și cam cochet în ce privește îmbrăcămintea, un crai care făcea pe sprințarul și pe voinicul și silea repede pe cel mai priceput om de lume din cercul lui să-și dea cărțile pe față, cele mai bune dansatoare erau bucuroase să-i întindă mîna — așa era — și totuși, vioiciunea și strălucirea nu i se potriveau întotdeauna, fiindcă era prea copleșit de sentimente și de gînduri, dar tocmai sentimentele adînci și gîndurile mari făceau legătura între gravitate și ușurătate, între melancolie și mulțumire de sine, și trebuie spus că, luat în întregime, era foarte agreabil : drăguț, și de treabă, și gata oricînd să regrete sincer nebuniile pe care le făcea. Lui Kestner și mie ne-a plăcut de la început — țineam unul la altul tustrei, din tot sufletul. El, cel venit dinafară, era încîntat de situația în care ne găsise și se bucura să stea în preajma noastră și să poată sorbi, ca prieten și ca părtaș, din această prietenie, avînd vreme destulă, fiindcă ocupațiile lui de la Curtea de Apel nu-l interesau, le socotea serbede și nu lucra mai nimic, în timp ce Kestner, ca să poată să ajungă repede mai sus, de dragul meu, se spetea muncind în cămăruța lui de la legație. Sînt convinsă și azi, și consider lucrul acesta drept o contribuție importantă la cercetarea și la memorarea acestui episod, sînt convinsă că prietenul nostru era încîntat și de faptul că logodnicul meu avea atîtea treburi pe cap — nu pentru că din cauza asta el avea mai multe posibilități și sorți de izbîndă în ce mă privește, nu era necinstit, nimeni nu poate să spună că era necinstit. Și la început nu era îndrăgostit de mine, trebuie să știți asta, era îndrăgostit de uniunea dintre mine și Kestner, de fericirea care ne aștepta, și scumpul meu Hans Christian era fratele lui de cruce tocmai de dragul acestei iubiri ; sînt sigură că Goethe nu se gîndea să-i înșele prietenia, ci îl îmbrățișa cu toată sinceritatea, ca să mă poată iubi și pe mine împreună

cu el şi să ia parte la legătura noastră bine hotărîtă —cu braţul pe umărul lui Kestner şi cu ochii la mine — şi desigur că uneori se întîmpla ca braţul să rămînă cam mult pe umăr, pentru ca ochii să aibă timp să privească în altă parte. O, domnule Riemer, de cîte ori de-a lungul anilor nu m-am gîndit la acestea toate, şi cînd eram însărcinată, şi cînd îmi creşteam copiii, mereu, mereu ; pînă-n ziua de azi ! O, doamne ! îmi dădeam seama bine, şi ar fi trebuit să nu fiu femeie ca să nu-mi dau seama, că, încetul cu încetul, ochii lui nu mai erau de acord cu fidelitatea lui, că el începuse să nu mai fie îndrăgostit de logodna noastră, ci de mine, adică de ceea ce aparţinea lui Kestner şi de ceea ce ajunsesem eu să fiu în aceşti patru ani de dragul lui Hans Christian, pentru el, care voia să mă aibă pe toată viaţa şi voia să fie tatăl copiilor mei. O dată prietenul nostru mi-a dat ceva să citesc, ceva care mi-a arătat şi avea chiar drept scop să-mi arate cum stau lucrurile şi ce simte el pentru mine, deşi îşi sprijinea braţul pe umărul lui Kestner — era ceva tipărit, publicat undeva, fiindcă scria şi compunea mereu. Adusese la Wetzlar un manuscris, un fel de dramă, *Götz von Berlichingen cu mîna de fier,* pe care prietenii lui de la pensiunea Kronprinz [1] o cunoşteau, şi de aceea îl şi porecliseră „vrednicul Götz". Dar mai scria şi recenzii, şi alte lucruri de felul acesta, şi ceea ce-mi adusese el acuma era tot o recenzie publicată în *Frankfurter Gelehrten Anzeigen* [2], în care era vorba de un volum de poezii al unui evreu polonez. Dar despre evreu şi despre poeziile acestuia nu vorbea decît puţin şi trecea apoi repede, ca şi cum nu s-ar fi putut abţine de la asta, la povestea unui tînăr şi a unei fete pe care acel tînăr o întîlneşte la ţară. Eu, cu toată ruşinea şi cu toată modestia, am fost nevoită să mă recunosc în fata aceea, pentru că textul era împănat cu aluzii la persoana şi la viaţa mea, la paşnicul cerc de familie, în care fata aceasta iubitoare şi pricepută în gospodărie era ca o a doua mamă şi avea atîta bunătate şi atîta drăgălăşie, încît sufletul ei atrăgea în chip irezistibil toate inimile (reproduc chiar vorbele lui), şi că poeţii şi înţelepţii ar trebui să ia lecţii de la ea şi, entuziasmaţi, să înveţe ce înseamnă virtutea înnăscută, precum şi bunătatea şi graţia înnăscute. În sfîrşit, aluziile nu mai conteneau, şi ar fi trebuit să fiu proastă de tot ca să nu văd

[1] Se referă la „Cercul cavalerilor mesei rotunde", care a luat fiinţă în 1772, la Wetzlar, şi care-i grupa pe prietenii lui Goethe.

[2] Ziar înfiinţat la Frankfurt pe Main în 1772, de către Georg Schlosser şi Johann Heinrich Merck ; a devenit organul de presă al curentului *Sturm und Drang*.

unde voia să ajungă ; situaţia era de aşa fel, încît ruşinea şi modestia, oricît s-ar fi împotrivit recunoaşterii, nu izbuteau totuşi s-o împiedice. Mai rău decît toate şi ceea ce mă îngrozea cumplit era că tînărul oferea fetei inima lui, tînără şi arzătoare ca şi inima ei, făurită să năzuiască împreună cu ea spre fericiri mai îndepărtate şi mai trainice ale acestei lumi (asta era expresia lui) şi în a cărei „tovărăşie dătătoare de viaţă“ (cum să nu recunosc această tovărăşie dătătoare de viaţă ?) să tindă către zările de aur ale unei veşnice vieţuiri împreună (citez textual) şi ale unei iubiri fără de moarte.

— Doamnă consilier, dumneavoastră daţi acum la iveală nişte lucruri straşnice ! exclamă Riemer întrerupînd-o. Revelaţi nişte lucruri a căror importanţă pentru cercetarea literară n-o preţuiţi cum se cuvine. Nu se ştie nimic despre această recenzie — eu aud acum întîia oară despre ea. Bătrînul nu mi-a vorbit... maestrul nu mi-a vorbit niciodată nimic despre documentul acesta. Desigur că l-a uitat...

— Nu cred, spuse Charlotte. Aşa ceva nu se uită. „Să năzuiască împreună cu ea spre fericiri mai îndepărtate şi mai tainice ale acestei lumi“, asta hotărît că n-a uitat, aşa cum n-am uitat nici eu.

— Este evident, spuse cu aprindere Riemer, că toate astea au o strînsă legătură cu *Werther* şi cu întîmplările care îi stau la bază. Stimată doamnă, acesta este un lucru de cea mai mare importanţă ! Aveţi articolul ? Trebuie cercetat, trebuie pus la dispoziţia filologiei...

— Aş fi foarte onorată, zise Charlotte, dacă aş putea să aduc un serviciu ştiinţei cu această informaţie, deşi trebuie să spun că nu mai am nevoie să-mi cuceresc faţă de ştiinţă asemenea merite mărunte.

— Foarte adevărat ! Foarte adevărat !

— Nu am recenzia privitoare la evreul acela, urmă ea. În privinţa aceasta sînt nevoită să vă pricinuiesc o decepţie. Mi-a dat-o atunci numai ca s-o citesc şi a ţinut foarte mult s-o citesc în faţa lui, lucru pe care nu l-aş fi făcut dacă aş fi bănuit conflictul ce avea să se iţte între modestia şi spiritul meu de pătrundere. I-am dat înapoi foaia, fără să-l privesc, aşa că nu ştiu ce mutră o fi făcut. M-a întrebat, cu glas stăpînit : „Îţi place ?“ Eu i-am răspuns rece : „Evreul acela n-are să fie prea încîntat.“ „Dar ea, Lottchen, e încîntată ?“, Eu sînt cu sufletul liniştit“, i-am spus. „O, dacă şi al meu ar fi aşa !“ a strigat Goethe, ca şi cum n-ar fi fost destul recenzia şi ar mai fi fost nevoie şi de strigătul acela ca să văd că braţul

zăbovea uitat pe umărul lui Kestner şi că toată viaţa se adunase în ochi, în ochii cu care el privea ceea ce aparţinea lui Hans Christian şi ceea ce eu devenisem numai pentru Kestner, sub privirea lui, care încălzea şi înviora. Da, tot ce eram şi aveam şi tot ceea ce trebuia să numesc farmecul celor nouăsprezece ani ai mei aparţinea dragului meu Hans Christian şi era hărăzit planurilor noastre oneste de viaţă, nu înflorea pentru „mai tainice fericiri" şi nici pentru vreo „iubire fără de moarte", nu, de fel. Veţi înţelege însă, domnule Riemer, şi lumea întreagă sper că va înţelege, că o fată se bucură atunci cînd această înflorire n-o vede numai unul singur, n-o vede numai acela căruia îi este făgăduită şi care, aş putea spune, este pricina ei, ci o văd şi alţii, pentru că aceasta ne confirmă valoarea, nouă şi aceluia ce e stăpîn pe ea — aşa cum mă bucuram eu cînd vedeam pe dragul meu tovarăş de viaţă bucurîndu-se sincer de succesele mele faţă de alţii şi mai ales faţă de prietenul deosebit şi genial pe care îl admira şi în care avea încredere ca şi în mine, sau, mai bine zis, altfel decît în mine, într-un fel mai puţin onorabil ; în mine avea încredere pentru că era sigur de raţiunea mea şi presupunea că ştiu ce vreau ; în prietenul nostru însă avea încredere tocmai fiindcă el nu ştia de loc ce vrea şi trăia pierdut şi fără un ţel anume, în nori, ca un poet ce era. Aşadar, vedeţi care era situaţia, domnule Riemer ! Kestner avea încredere în mine fiindcă mă lua în serios, în prietenul nostru avea însă încredere fiindcă nu-l lua în serios, deşi îl admira foarte mult pentru strălucirea şi pentru geniul lui şi îi era milă de suferinţele pe care i le pregătea iubirea fără ţel, iubire de poet. Şi mie îmi era milă de el fiindcă suferea din cauza mea şi fusese cuprins de o tulburare atît de mare din prietenie faţă de noi, dar mă supăra şi faptul că logodnicul meu nu-l lua în serios şi îi arăta încredere într-un fel ce nu-l onora prea mult ; de aceea, uneori mi se cam strîngea inima, avînd impresia că i se răpeşte ceva lui Kestner dacă mă transpun în situaţia prietenului nostru şi mă simt jignită prin felul de încredere ce i-l arăta, cu toate că faptul acesta mă şi liniştea şi îmi îngăduia să închid un ochi şi să nu dau prea mare atenţie cînd vedeam cum prietenia lui Goethe degenera în chip îngrijorător în timp ce îşi lăsa braţul să zăbovească îndelung pe umărul lui Kestner. Nu ştiu dacă înţelegeţi şi dacă vedeţi clar că sentimentul acesta de jignire era din partea mea semnul unei oarecare înstrăinări faţă de datorie

şi de raţiune şi că încrederea şi calmul lui Kestner mă făceau să fiu un pic cam uşuratică.

— Am şi eu, zise Riemer, datorită înaltelor mele îndatoriri, oarecare cunoştinţe în ce priveşte subtilităţile acestea şi cred că pricep destul de bine situaţia de atunci. Îmi dau seama, totodată, doamnă consilier, de dificultăţile pe care vi le-a dus această situaţie.

— Vă mulţumesc, spuse Charlotte, şi mulţumirea mea pentru înţelegerea ce mi-o arătaţi nu e micşorată de faptul că de-atunci a trecut multă vreme. Timpul joacă aici un rol foarte mic, mai mic decît în orice altă împrejurare a vieţii, şi trebuie să spun că — în ciuda celor patruzeci şi patru de ani care au trecut — situaţia de-atunci a rămas intactă în amintire, copleşindu-mi gîndurile cu prezenţa ei neclintită. În toţi aceşti ani — şi-n bucurii, şi-n suferinţe — n-a trecut o zi fără să mă gîndesc cu încordare la întîmplările de-atunci ; consecinţele lor şi tot ce a rezultat din ele pentru lumea intelectuală fac ca lucrul să fie foarte comprehensibil.

— Cu totul comprehensibil.

— Ce frumos e, domnule Riemer, acest „cu totul comprehensibil" rostit de dumneavoastră ! E ceva care face bine şi dă curaj. Cine e gata în orice clipă să spună această vorbă bună este un interlocutor desăvîrşit. Am impresia că ceea ce numiţi „înaltele dumneavoastră îndatoriri" s-a extins şi asupra dumneavoastră, hărăzindu-vă multe din însuşirile unui duhovnic, căruia poţi să-i spui tot, fiindcă pentru el orice lucru este „cu totul comprehensibil". Îmi daţi curaj să vă mai mărturisesc ceva care îmi stă pe suflet, despre anumite experienţe făcute de mine şi care mi-au dat multă bătaie de cap, şi atunci, şi mai tîrziu. Vreau să vorbesc de rolul şi de caracterul acestui al treilea, care vine dinafară şi îşi depune oul de cuc al sentimentului său într-un cuib gata făcut. Vă rog să nu vă scandalizaţi din cauza expresiei „ou de cuc" — aduceţi-vă aminte că aţi pierdut dreptul de-a vă supăra din clipa cînd mi-aţi luat-o înainte rostind expresii de acest fel, să zicem îndrăzneţe sau scandaloase. Aşa, de exemplu, aţi vorbit de o „fire demonică" — „demonic" nu e mai puţin grav decît „ou de cuc". Ce-am spus eu e numai expresia unei necontenite, şi îndelungate, şi ostenitoare frămîntări a minţii — vă rog să luaţi aminte că zic expresia, şi nu rezultatul ! Altminteri n-ar fi prea frumos şi nici demn, mărturisesc. Nu, astfel de caracterizări sînt oarecum datorate tot încordării, şi nimic altceva... Spun şi nu vreau să spun decît atît : un

tînăr onest ar trebui să-şi aleagă singur fata căreia îi închină dragostea sa şi căreia îi aduce omagiile sale — omagii ce sînt totodată şi o cerere în căsătorie şi care, bineînţeles, o impresionează pe fată, şi o impresionează cu atît mai mult atunci cînd tînărul e mai deosebit, mai scînteietor şi mai plăcut în felul lui de-a se purta, ceea ce trezeşte în inima ei o firească simpatie ; tînărul acesta aşadar ar trebui să-şi aleagă el însuşi fata, în adevăratul înţeles al cuvîntului, s-o descopere el pe drumul vieţii, singur să-i recunoască valoarea şi s-o scoată din întunericul necunoaşterii ca s-o iubească. Şi acum de ce nu v-aş pune şi dumneavoastră întrebarea pe care mi-am pus-o mereu în toţi aceşti patruzeci şi patru de ani : cum rămîne cu onestitatea unui tînăr — oricît ar fi de plăcută societatea lui — care nu are această independenţă în ce priveşte găsirea fetei şi dragostea faţă de dînsa şi vine să joace rolul celui de-al treilea şi să iubească ceea ce a înflorit pentru altul şi datorită altuia ? Un tînăr care se îndrăgosteşte de logodna altora, se instalează frumos în ceea ce şi-au creat pentru viaţă alţii şi profită lacom de ceea ce au pregătit alţii. *Iubirea faţă de logodnica altuia* — acesta este gîndul care mi-a frămîntat mintea în tot timpul căsătoriei şi al văduviei mele, o iubire de altfel sinceră şi faţă de logodnic, o iubire care, deşi însoţită de solicitările firesti oricărei iubiri, nu se gîndeşte de fel să încalce drepturile primului descoperitor, sau cel mult doar cu o sărutare, care lasă cu inimă de frate descoperitorului şi logodnicului toate drepturile şi îndatoririle lui vitale şi spune de la început că pe copiii născuţi din această legătură are să-i boteze el, sau dacă asta nu se va putea, măcar va lua cunoştinţă de siluetele lor... Dacă după acestea toate aţi înţeles ce înseamnă iubirea faţă de logodnica altuia, vă daţi seama cum un asemenea lucru a putut să frămînte o viaţă întreagă mintea cuiva. Şi aşa a fost pentru mine fiindcă nu izbuteam să înlătur un anume cuvînt şi fiindcă, în ciuda voinţei mele şi cu toată teama pe care mi-o insufla, nu puteam întotdeauna să-l ocolesc, şi cuvîntul acesta era „parazitism“...

Urmară cîteva clipe de tăcere. Bătrîna tremura din cap. Riemer închise ochii şi strînse din buze, rămînînd aşa cîtva timp. Apoi spuse cu accentuată linişte :

— Cînd aţi avut curajul să rostiţi acest cuvînt, aţi fi putut să vă gîndiţi că nici mie nu-mi va lipsi curajul să-l aud. Veţi fi de acord cu mine cînd vă voi spune că spaima care ne-a ameninţat pe amîndoi o clipă este numai spaima de

legăturile şi ecourile divine cuprinse în acest cuvînt şi pe care desigur că le-aţi avut în vedere atunci cînd l-aţi lăsat să vă zboare de pe buze. Sînt cu totul la înălţimea acestui gînd, vă rog să nu aveţi în privinţa asta nici o grijă. Există un parazitism divin, o coborîre a zeităţii în viaţa omenească, cu care mintea noastră e foarte obişnuită, o participare hoinară a zeilor la fericirea pămîntească, o alegere de sus a unui lucru care a şi fost ales jos, pe pămînt, dragostea zeilor faţă de soţia unui bărbat destul de cucernic şi de respectuos ca să nu se simtă micşorat şi înjosit de această copărtăşie, ba chiar dimpotrivă, să se simtă înălţat şi onorat. Încrederea lui, toleranţa lui, îşi are originea tocmai în caracterul de divinitate hoinară a copărtaşului, căreia, indiferent de respectul şi de pioasa admiraţie ce o stîrneşte, îi este inerentă o reală lipsă de importanţă — menţionez aceasta pentru că aţi vorbit de o „neluare în serios". Divinul într-adevăr nu trebuie luat cu totul în serios — cel puţin în măsura în care se manifestă în firea omenească. Logodnicul pămîntean are dreptate să-şi spună : „Dă-i pace, e numai un zeu", frază în care, bineînţeles, cuvîntul „numai" poate exprima din plin un sentiment sincer faţă de natura superioară a celui care-i este copărtaş la iubire.

— Chiar aşa şi era ; era plin de acest sentiment, ba chiar într-o măsură prea mare, atît de mult încît dragul meu Kestner de multe ori era cuprins de îndoială şi se întreba dacă faţă de pasiunea mai înaltă, deşi nu în totul demnă de a fi crezută a celuilalt, el mai putea fi vrednic să mă ia de soţie, dacă mă va putea face fericită cum m-ar fi făcut celălalt şi dacă n-ar fi fost mai bine să renunţe la mine, oricît de dureroasă ar fi fost renunţarea. Mărturisesc că erau momente în care nu eram dispusă, nu eram gata din toată inima să-i alung această îndoială. Şi trebuie notat, domnule Riemer, că toate acestea se întîmplau deşi aveam amîndoi o tainică impresie că această pasiune, oricîtă suferinţă ar fi provocat ea, era un fel de joc, pe care nu se putea întemeia ceva omenesc, un mijloc afectiv pentru scopuri ce depăşeau realitatea — aproape că am fi spus : scopuri extraumane...

— Scumpă doamnă, spuse discipolul, mişcat, şi totodată, cu exigenţă didactică, ridicîndu-şi arătătorul pe care purta inelul, poezia, cu toată esenţa ei divină, nu e ceva extrauman. De nouă ani şi încă patru pe deasupra sînt salahorul şi secretarul ei intim, şi frecventînd-o îndeaproape am strîns o mulţime de informaţii cu privire la ea, aşa că pot să spun multe

despre acest lucru. Poezia, dacă judecăm drept, este un mister, este umanizarea divinului, ea e de fapt tot atît de umană pe cît e de dumnezeiască — un fenomen care aminteşte de tainele cele mai adînci ale credinţei noastre creştine, dar totodată şi de delicioase păgînisme. Fie din cauza dublei sale naturi dumnezeieşti şi omeneşti, fie din cauză că este frumuseţea însăşi, poezia înclină într-un fel spre autooglindire, lucru ce ne readuce în minte vechea şi drăgălaşa imagine a băiatului care se apleacă fermecat către reflexul propriei sale frumuseţi [1]. Aşa cum limba vorbită se oglindeşte în poezie zîmbind, tot aşa fac şi sentimentul, gîndul, pasiunea. Egoista mulţumire de sine poate fi din punct de vedere burghez considerată drept puţin onorabilă. În cercuri mai înalte însă, numele ei nu mai sună urît — cum să nu fie mulţumită de sine, cum să nu-şi placă ei însăşi frumuseţea, poezia ? Îşi place sie însăşi chiar în cea mai chinuitoare pasiune şi este omenească în suferinţă, divină însă în mulţumirea de sine. Poeziei poate să-i placă forme şi feluri de iubire speciale, cum ar fi de exemplu iubirea faţă de logodnica altuia, aşadar faţă de ceva oprit şi interzis. Am observat că îi place foarte mult să vină împodobită cu semnele seducătoare ale obîrşiei sale, dintr-o lume străină, neburgheză, să pătrundă în relaţiile dintre doi oameni, să participe la ele, îmbătată de păcatul pe care îl săvîrşeşte şi pe care şi-l ia asupră-şi. Poezia seamănă aici foarte mult cu un mare senior care, în faţa unei fete din popor care îl adoră [2], el jucînd faţă de dînsa fără nici o trudă rolul unui îndrăgostit obişnuit, îşi leapădă mantia şi apare într-un splendid costum de curtean... De natura aceasta este mulţumirea de sine a poeziei.

— Am impresia, zise Charlotte, că mulţumirea aceasta de sine e însoţită de prea multă moderaţie şi cumpătare pentru ca eu să-i recunosc justificarea. Tulburarea mea de-atunci — o tulburare durabilă, mărturisesc — era pricinuită mai înainte de toate de rolul vrednic de milă cu care se împăca divinul, cum îi spuneţi dumneavoastră, şi care stîrnea compătimire. Aţi dat unui cuvînt groaznic, care mi-a scăpat, un înţeles înalt şi maiestuos, şi vă mulţumesc. Totuşi, ca să spunem adevărul, faptul că-l aveam în preajma noastră

[1] Se referă la personajul mitologic Narcis, vestit pentru frumuseţea lui, care, îndrăgostit de propria-i imagine oglindită în apă şi neputînd s-o prindă, a murit tînjind după ea.

[2] Aluzie la Klärchen şi la Egmont, personajele principale din drama *Egmont* (Actul III, scena 2).

pe-acest auditor divin era penibil şi eram cuprinşi de uimire şi de oarecare ruşine din pricina situaţiei ce ne silea să ne fie milă de acest al treilea, aciuat pe lîngă noi, de acest prieten atît de superior ca strălucire nouă muritorilor. Ce nevoie avea să facă pe omul care capătă de pomană ? Într-adevăr, desenul cu silueta mea şi funda, pe care i le-a trimis Kestner, ce erau altceva decît pomană ? Ştiu că reprezentau în acelaşi timp şi un soi de ofrandă, un dar expiator — eu, logodnica, mă pricepeam în astfel de lucruri, şi darul era făcut cu încuviinţarea mea. Totuşi, domnule Riemer, o viaţă întreagă m-am tot gîndit la faptul că tînărul zeu s-a mulţumit numai cu atîta. Am să vă povestesc ceva, ceva la care de asemenea m-am gîndit mereu de patruzeci de ani încoace, fără să-i dau de rost — un lucru spus de Born, Born practicantul, care era pe vremea aceea la noi la Wetzlar, fiul primarului din Leipzig, cunoscut al lui Goethe de la universitate. Born era prieten cu dînsul şi cu noi, mai ales cu Kestner ; era un tînăr foarte de treabă, binecrescut, cu un mare simţ al cuviinţei, de-aceea anumite lucruri nu-i plăceau. Cum am aflat mai tîrziu, pe Born îl îngrijora atitudinea divinului faţă de mine, atitudine care avea aerul unei distracţii amoroase, primejdioase pentru Kestner, pentru că îmi făcea curte ca şi cum ar fi vrut să mă smulgă logodnicului meu şi să mă ia el. Born i-a spus asta şi l-a mustrat, aşa cum mi-a povestit mai tîrziu, cînd cel în cauză plecase. „Frate, i-a spus el, aşa nu poate să mai meargă, unde vrei să ajungi şi ce vrei să faci ? Din cauza ta, fata are să intre în gura lumii, şi îţi spun drept că dac-aş fi în locul lui Kestner nu mi-ar plăcea de fel. Gîndeşte-te bine ce faci !“ Şi ştiţi ce i-a răspuns ? „Sînt destul de nebun, a zis el, ca să cred că fata asta e deosebită de celelalte, şi dacă m-ar înşela cumva (*eu* să-l înşel pe el, aşa a zis), dacă ar fi atît de ordinară şi s-ar folosi de Kestner ca temei al purtării ei, pentru a putea să tragă foloase şi mai mari de pe urma farmecelor sale, atunci clipa care mi-ar dezvălui lucrul acesta, cea dintîi clipă care mi-ar aduce-o mai aproape, ar fi şi cea de pe urmă a cunoştinţei noastre.“ Ce ziceţi de asta ?

— E un răspuns foarte nobil şi delicat, spuse Riemer cu ochii plecaţi, dovedind încrederea pe care o avea în dumneavoastră şi convingerea că nu-i veţi înţelege greşit omagiile.

— Să nu i le înţeleg greşit !... Şi astăzi mă silesc să nu le înţeleg greşit, dar cine oare le înţelege bine ? Nu, putea

să fie liniştit, nu mă gîndeam de loc să trag foloase de pe urma farmecelor mele întemeindu-mă pe faptul că eram logodită ; eram prea proastă pentru asta, sau, cum zicea el, nu destul de ordinară. În acelaşi timp însă, şi tocmai dimpotrivă, nu făcuse el oare din Kestner şi din logodna mea cu acesta temeiul purtării lui şi al pasiunii lui, hărăzită unei fete care avea o legătură şi căreia nu-i era permis „să se apropie prea mult de el" ? Oare nu el mă înşela pe mine şi mă chinuia cu puterea lui de atracţie genial de captivantă, care îmi tulbura sufletul şi pe care, aşa cum singur era convins, nu aveam voie, nu voiam şi nu puteam s-o urmez ? Şi Merck cel deşirat, prietenul lui, a venit o dată la Wetzlar — mie nu-mi plăcea, se uita mereu batjocoritor şi parcă supărat, o mutră antipatică ; atunci cînd îl vedeam mi se strîngea inima, dar era inteligent şi în felul lui ţinea la *el* foarte mult, cum nu ţinea la nimeni, am văzut numaidecît, şi din pricina asta mă împăcam şi eu cu dînsul la urma urmei. Ce i-a spus am aflat mai tîrziu. Ne adunasem o dată să dansăm şi să jucăm gajuri, la domnişoarele Brandt — Annchen şi Dorthelchen, fetele lui Brandt avocatul, care stăteau alături de noi şi cu care eram prietenă. Dorthel era frumoasă şi înaltă, mult mai arătoasă decît mine, căci eu mai eram încă subţirică, cu toată înflorirea mea de dragul lui Kestner ; avea nişte ochi negri ca murele, pe care i-i invidiam, fiindcă ştiam că lui în fond ochii negri îi plac şi îi preferă ochilor albaştri. Şi iată că lunganul de Merck îl ia deoparte pe Goethe şi îi spune : „Eşti un prost ! Ce te tot învîrţi pe lîngă fata asta logodită şi pierzi vremea degeaba ? Uită-te mai bine la Dorothea, cea cu ochi negri şi cu trup de Junonă [1], ocupă-te de ea, ar fi mai bine pentru tine, căci e liberă, neangajată. Dar tu dacă nu-ţi pierzi timpul degeaba nu te simţi bine." Annchen, sora Dorotheei, a auzit şi mi-a spus mai tîrziu. Mi-a mai povestit că la vorbele lui Merck el a rîs numai şi n-a luat în seamă reproşul că pierde vremea degeaba — lucru, dacă vreţi, cu atît mai măgulitor pentru mine cu cît nu era de părere că-şi pierde vremea şi nu socotea faptul că Dorthelchen era nelogodită drept o calitate mai mare decît cele pe care le aveam eu. Poate că nici nu considera asta drept calitate, sau o socotea drept una de care nu avea nevoie. Totuşi, Lottei din *Werther* i-a dat ochii negri ai Dorotheei, dacă or fi într-adevăr ai ei. Se zice că ar fi ochii Maximi-

[1] Zeiţă din mitologia latină, avînd o înfăţişare maiestuoasă.

lianei La Roche, măritată cu Brentano [1] la Frankfurt, şi la care se ducea foarte des cînd aceasta abia se măritase, înainte de-a scrie *Werther*, pînă ce, într-o bună zi, bărbatul i-a făcut o scenă, că i-a trecut pofta să-i mai viziteze. Lumea zice că ar fi ochii ei, şi mulţi au neruşinarea să spună că Lotte a lui Werther nu are din mine mai mult decît din multe altele. Ce ziceţi de asta, domnule Riemer, şi cum judecaţi acest lucru, ca om de litere ? Nu-i oare o impertinenţă şi nu trebuie oare să mă supere cumplit faptul că nu mai pot să fiu Lotte din pricina ochilor negri ?

Riemer văzu cu emoţie că plîngea. Întorcîndu-şi faţa, bătrîna doamnă căuta să şi-o ascundă, căci năsucul i se înroşise, şi buzele îi tremurau ; degetele subţiri scotoceau în grabă prin pungă după o batistă, ca s-o ia înaintea lacrimilor ce erau gata să izvorască din ochii albaştri de nu-mă-uita, care clipeau repede. Dar se întîmplă ca şi adineauri — Riemer observă aceasta din nou : plîngea dintr-un motiv simulat. Repede şi cu şiretenie, dintr-o nevoie feminină de-a se preface, improvizase un motiv ca să atribuie un sens simplu şi luminos, deşi cam nesăbuit, unor lacrimi de nedumerire, gata de mult să ţîşnească, lacrimi din pricina unui lucru imposibil de înţeles, lacrimi de care îi era ruşine. Ţinu cîtva timp batista în podul palmei, apăsînd-o pe ochi.

— E posibil, scumpă doamnă ? zise Riemer. Poate oare o îndoială, atît de lipsită de gust, asupra situaţiei dumneavoastră glorioase să vă atingă şi să vă mîhnească măcar o clipă ? Poziţia noastră în momentul acesta, asediul ale cărui răbdătoare şi — după cum cred — chiar bucuroase victime sîntem acum, ar trebui să nu vă mai lase nici o îndoială şi să vă daţi seama în cine vede naţiunea adevăratul şi unicul model al acelei nemuritoare figuri. Spun asta ca şi cum ar mai putea să rămînă vreo îndoială în ce priveşte gloria dumneavoastră după cele afirmate de maestrul însuşi în... — daţi-mi voie o clipă !... — în partea a treia a memoriilor sale. Să vă aduc aminte ? El spune acolo că aşa cum un artist alcătuieşte o Venus din mai multe femei frumoase, tot aşa şi-a luat şi el îngăduinţa să creeze pe Lotte a lui din mai multe fete drăguţe ; dar trăsăturile principale, adăugă Riemer, au fost luate

[1] Maximiliane La Roche (1756—1793), fiica scriitoarei Sophie de La Roche, prietenă cu Wieland, s-a căsătorit cu bancherul frankfurtez Peter Brentano, mult mai în vîrstă decît ea. Charlotte Buff şi soţul ei, precum şi Maximiliane La Roche şi soţul ei au fost prototipurile lui Goethe pentru Lotte şi Albert din *Suferinţele tînărului Werther*.

de la cea mai iubită — de la cea mai iubită, scumpă doamnă ! Şi a cui e casa şi familia, al cui e caracterul, ale cui sînt înfăţişarea şi activitatea veselă pe care le descrie el cu o delicateţe ce nu mai lasă loc la nici o confuzie în — o clipă, să-mi amintesc ! — în cartea a douăsprezecea ? Oameni care n-au altă treabă pot să trăncănească în voie dacă Lotte a lui Werther are un model sau mai multe — eroina unuia dintre episoadele cele mai emoţionante din viaţa eroului, Lotte a tînărului Goethe, stimată doamnă, nu e în orice caz decît una singură...

— Am mai auzit asta adineauri, zise ea apărînd cu un zîmbet de după batistă şi înroşindu-se. Mager, chelnerul de-aici, şi-a permis să facă şi el această remarcă.

— Nu-mi pare rău de loc, spuse domol Riemer, dacă în constatarea unui adevăr sînt pus alături de simplicitatea însăşi.

— În fond, zise ea cu un uşor oftat şi tamponîndu-şi ochii cu batista, nu-i un adevăr atît de surescitant, trebuie să remarc asta. Pentru un episod, desigur, e destul o eroină. Dar au fost o sumedenie de episoade — se zice că ar mai fi şi acuma. E un şirag în care mă aşez şi eu...

— ...un şirag nemuritor ! completă el.

— ...în care, corectă ea, m-a aşezat soarta. N-am s-o acuz. Mi-a fost mai binevoitoare decît altora dintre noi, pentru că mi-a hărăzit o viaţă folositoare alături de omul vrednic căruia i-am păstrat o înţeleaptă credinţă. Sînt în şirul acesta figuri mai palide şi mai triste, care au pierit în izolare şi mîhnire şi şi-au găsit liniştea într-un mormînt timpuriu. Totuşi, cînd el scrie că s-a despărţit de mine nu fără durere, dar cu cugetul mai curat decît de Friederike [1], trebuie să spun că şi în cazul meu ar fi trebuit să-l mustre puţin conştiinţa pentru că mă hărţuise destul cu solicitările lui fără ţel, eu fiind logodită, şi-mi înciudase cumplit sufletul ! Cînd a plecat, şi i-am citit scrisoarea, şi cînd ne-am văzut iar singuri, noi, oameni simpli, numai noi amîndoi, ne-a cuprins tristeţea, şi toată ziua numai de el am vorbit. Dar ne părea şi bine — scăpasem de-o apăsare — şi îmi aduc aminte cum mă gîndeam că din clipa aceea va începe iarăşi viaţa noastră de toate zilele,

[1] Se referă la Friederike Brion (1752—1813), iubita din tinereţe a lui Goethe, pe care a cunoscut-o la Sesenheim în Alsacia, pe cînd era student la Strassbourg. Episodul acesta este povestit în una dintre cele mai frumoase părţi ale operei sale *Poezie şi adevăr* (Partea a doua — Cartea a zecea şi Partea a treia — Cartea a unsprezecea), a cărei publicare începe în 1819

o viaţă firească, dreaptă şi paşnică, şi va rămîne aşa pe veci. Vorbă să fie ! N-a trecut mult, şi ne-am pomenit cu *Werther*, şi eu am devenit iubita nemuritoare — nu singura, doamne fereşte, e un şirag întreg, însă cea mai celebră şi cea de care oamenii se interesează mai mult. Şi acum aparţin istoriei literare, sînt un obiect de cercetare şi de pelerinaj şi un chip de madonă într-o firidă, în faţa căruia se înghesuie lumea în domul umanităţii. Asta mi-a fost soarta ; dar, cu voia dumneavoastră, eu mă tot întreb cum am ajuns aici. A trebuit ca tînărul care toată vara aceea m-a ispitit şi m-a tulburat să ajungă un om atît de mare şi să ajung şi eu mare împreună cu el, văzîndu-mă astfel fixată pe toată viaţa în încordarea şi în exaltarea dureroasă în care m-au aruncat atunci solicitările lui fără rost. Ce sînt bietele mele cuvinte prosteşti pe care acuma îmi dau seama că le-am rostit pentru eternitate ? Atunci cînd ne-am dus cu trăsura la bal cu vară-mea şi a venit vorba despre romane şi pe urmă despre plăcerea dansului, am spus şi eu ba una, ba alta, fără să-mi treacă prin gînd că vorbesc pentru sute de ani şi că toate astea au să apară într-o carte şi au să rămînă pe vecie. Dacă aş fi ştiut că-i aşa, aş fi tăcut sau aş fi încercat să spun ceva care să se potrivească mai bine cu nemurirea. Ah ! mi-i ruşine cînd citesc, domnule Riemer, mi-i ruşine să stau cu vorbele acelea în firida mea, în faţa lumii întregi. Dar şi tînărul acela ar fi trebuit — că doar era poet — să mi le aranjeze puţin, să le facă mai ideale şi mai inteligente, ca să pot să mă înfăţişez mai frumos cu ele în firida mea din domul umanităţii — ar fi fost chiar de datoria lui să facă asta, o dată ce m-a luat aşa pe neaşteptate cu dînsul în lumea veşniciei...

Plîngea iar. E destul să înceapă lacrimile, că pe urmă curg repede. Dezaprobîndu-şi cu o clătinare din cap soarta, îşi puse iar batista în podul palmei şi şi-o apăsă pe ochi.

Riemer se aplecă şi îi atinse uşor cealaltă mînă, pe care doamna consilier şi-o ţinea pe genunchi îmbrăcată în mitenă alături de pungă şi de mînerul umbrelei.

— Scumpă doamnă, zise el, emoţia pe care vorbele dumneavoastră au stîrnit-o atunci în inima tînărului va fi mereu împărtăşită de o întreagă omenire simţitoare — de lucrul acesta s-a îngrijit el ca poet, şi cuvintele nu au mare importanţă... Intră ! spuse el maşinal, fără să se mişte şi fără să-şi schimbe tonul domol şi mîngîietor cu care vorbea. Bătuse cineva la uşă. Cu toată modestia, puteţi fi convinsă, urmă Riemer, că numele dumneavoastră va străluci mereu

printre numele de femei care marchează epocile ilustrei lui opere şi pe care oameni de cultură le vor memora ca pe amorurile lui Zeus. Obişnuiţi-vă cu gîndul — dar v-aţi obişnuit de mult — că dumneavoastră, ca şi mine, faceţi parte din grupul de oameni, bărbaţi, femei, fete, asupra cărora, datorită lui, lumina istoriei, a legendei, a nemuririi, cade ca şi asupra celor ce au stat în preajma lui Isus... Ce este ? întrebă el, tot cu aceeaşi voce domoală, dar ridicînd capul.

În odaie intrase Mager. Auzind că este vorba de domnul nostru Isus Cristos, îşi împreună mîinile.

CAPITOLUL AL PATRUL A

Charlotte îşi înfundă cu grabă batista în pungă. Clipi apoi repede din ochi şi, cu un uşor sughiţ de plîns, trase cu putere aerul pe năsucul ei înroşit. Lichida astfel o situaţie pe care o şi anulase apariţia chelnerului. Mutra pe care o făcu acum aparţinea unei situaţii noi şi era o mutră foarte supărată.

— Mager ! Iar ai venit ? întrebă ea tăios. Parcă ţi-am spus că am de vorbit lucruri importante cu domnul Riemer şi nu vreau să mă tulbure nimeni.

Mager ar fi putut să conteste această afirmaţie, dar, respectuos, nu încercă să-i combată iluzia.

— Doamnă consilier, spuse el, în timp ce ridică spre ea mîinile gata împreunate, vă rog să binevoiţi a fi sigură că am amînat cît am putut mai mult, şi chiar pînă la extrem, deranjul pe care vi-l fac. Sînt dezolat, dar n-am mai avut încotro. De mai bine de patruzeci de minute, mai aşteaptă un oaspete ; o doamnă din înalta societate a oraşului doreşte s-o primiţi. Nu puteam să mai întîrzii şi să n-o anunţ, şi de-aceea m-am hotărît, bizuindu-mă pe echitatea domnului doctor Riemer, precum şi pe echitatea dumneavoastră, deoarece, fără îndoială, asemenea altor persoane marcante şi mult solicitate, sînteţi obişnuită să vă împărţiţi timpul şi bunăvoinţa în aşa fel încît să fie primiţi cît mai mulţi...

Charlotte se ridică.

— Asta e prea din cale-afară, Mager, spuse ea. De trei ceasuri sau mai mult, nu ştiu, deoarece am şi dormit în vremea asta, vreau să plec şi să mă duc la rudele mele, care desigur că sînt îngrijorate din cauza mea, şi acuma dumneata vrei să mă mai ţii pe loc cu alte vizite ! E într-

adevăr prea din cale-afară. M-am supărat pe dumneata chiar de la început, cînd a venit *Miss* Cuzzle, şi m-am supărat şi cînd a venit domnul Riemer, deşi mi-am dat seama că în ce-l priveşte a fost vorba de o vizită de un interes cu totul deosebit. Acuma iar vrei să mă ţii pe loc. Să ştii că încep să mă îndoiesc în chip serios de devotamentul pe care zici că-l ai faţă de mine, dacă mă laşi să ajung la cheremul publicităţii.

— Doamnă consilier, spuse chelnerul, cu ochii înroşiţi, supărarea dumneavoastră sfîşie o inimă care şi aşa e sfîşiată de un conflict între două îndatoriri la fel de sacre. Căci cum să nu recunosc ca sacră îndatorirea ce o am de-a apăra pe ilustrul nostru oaspete de orice jignire? Binevoiască însă domna consilier ca, înainte de-a mă condamna definitiv, să considere că unui om ca mine trebuie să-i fie tot atît de sacre şi întru totul de înţeles sentimentele unor persoane distinse, cărora vestea prezenţei dumneavoastră în hotelul nostru le insuflă arzătoarea dorinţă de-a se înfăţişa înaintea dumneavoastră.

— Ar trebui mai întîi să aflu, zise Charlotte cu o privire severă, cine a răspîndit vestea.

— Cine este oaspetele? se informă Riemer, care se ridicase şi el.

Mager răspunse:

— *Domnişoara Schopenhauer.* [1]

— Hm! făcu Riemer. Stimată doamnă, omul este oarecum îndreptăţit să ia asupra lui îndatorirea de-a anunţa această vizită. E vorba, dacă-mi daţi voie să vă informez, de Adele Schopenhauer, o tînără foarte cultivată şi de familie bună, fiica doamnei Johanna Schopenhauer, o văduvă bogată din Danzig, care locuieşte în oraşul nostru de vreo zece ani, o prietenă devotată a maestrului, de altfel literată şi ea, ţinînd şi un salon literar, unde maestrul, pe vremea cînd făcea mai des vizite, îşi petrecea de multe ori seara. Aţi avut bunăvoinţa să consideraţi convorbirea noastră ca fiind destul de interesantă. Dacă însă această convorbire nu v-a obosit şi dacă timpul vă mai îngăduie, aş îndrăzni să vă sfătuiesc să acordaţi domnişoarei cîteva clipe. În afară de darul pe care îl veţi face astfel unei inimi tinere şi simţitoare, ar fi, pot să garantez, un prilej pentru dumneavoastră să aflaţi multe lucruri despre condiţiile şi împrejurările în care se desfăşoară viaţa noastră la Weimar — un prilej

[1] Adele Schopenhauer (1797—1849), literată germană, sora filozofului Arthur Schopenhauer.

în orice caz mai bun decît acela oferit de conversația cu un erudit solitar. În ce-l privește pe acesta, spuse el zîmbind, se va retrage acum de aici, unde, din nefericire, trebuie singur să se acuze că a zăbovit prea mult...

— Sînteți prea modest, domnule Riemer, replică Charlotte. Vă mulțumesc pentru ceasul în care am stat de vorbă și care va rămîne în amintirea mea ca un eveniment prețios și important.

— Au fost de fapt două ceasuri, observă Mager, în timp ce doamna consilier îi întinse lui Riemer mîna, pe care el o luă înclinîndu-se cu emoție. Au fost două ceasuri, dacă pot să-mi îngădui această observație marginală. Și fiindcă în felul acesta prînzul cam întîrzie, ar fi foarte recomandabil ca, înainte de-a o introduce aici pe domnișoara Schopenhauer, doamna consilier să se reconforteze cu o mică gustare, o ceașcă de supă tare, cu biscuiți, sau un păhărel de vin unguresc.

— Nu mi-e foame, spuse Charlotte, și de altfel sînt în deplina posesie a puterilor mele. Cu bine, domnule Riemer! Sper să vă mai văd zilele acestea. Iar dumneata, Mager, roag-o pe domnișoara să vină, dar cu remarca, ține bine minte, că nu mi-au mai rămas decît vreo cîteva minute ca să-i spun bună ziua și că și minutele acestea le răpesc în chip cu totul nejustificat iubitelor mele rude, care mă așteaptă.

— Foarte bine, doamnă consilier! Îmi dați voie să vă spun însă că lipsa de apetit nu-i o dovadă a inutilității mîncării. Dacă doamna consilier îmi permite să revin la recomandarea mea de-a lua o gustare... Asta i-ar face foarte bine doamnei consilier, și atunci poate că domnia-sa ar fi dispusă să ia în seamă propunerea prietenului meu, gardianul public Rührig... El se îngrijește acum, împreună cu un camarad de-al său, de păstrarea ordinii în fața hotelului și a fost adineauri la mine în hol. Zicea că publicul ar pleca mai repede și s-ar împrăștia mulțumit dacă ar putea să o vadă măcar o clipă pe doamna consilier, și ați face totodată și autorităților și ordinii publice un serviciu dacă ați binevoi să vă arătați mulțimii în pragul ușii de la intrare, sau măcar la fereastră...

— Nu, asta în nici un caz, Mager! Cu nici un preț! E o idee absolut ridicolă, absurdă! Nu cumva vor să rostesc și o cuvîntare? Nu, n-am să mă arăt, sub nici un motiv! Doar nu sînt o potentată...

— Sînteţi mai mult, doamnă consilier ! Mai mult şi mai important decît atît ! La treapta actuală a culturii noastre, mulţimea nu aleargă după potentaţi, aleargă după aştrii vieţii spirituale.

— Fleacuri, Mager ! Cunosc eu mulţimea şi motivele curiozităţii ei, care în fond are foarte puţin a face cu spiritul. Astea sînt farafastîcuri. Cînd am să isprăvesc cu musafirii, am să plec şi n-am să mă uit nici în dreapta, nici în stînga. Aşa că nici nu poate fi vorba „să mă arăt".

— Doamna consilier va face cum va crede de cuviinţă. E dureros însă pentru mine să-mi spun că dacă aţi fi luat o mică gustare poate că aţi fi văzut lucrurile într-o altă lumină... Mă duc s-o înştiinţez pe domnişoara Schopenhauer.

Charlotte se folosi de puţinele minute în care rămase singură şi se apropie de fereastră ca să se uite prin perdelele de muselină, pe care le ţinu strîns cu mîna, convingîndu-se că jos în piaţă totul rămăsese la fel şi că asediul asupra intrării hotelului nu slăbise de loc. În timp ce privea, capul îi tremura tare, şi obrajii îi erau roşii de atîtea lucruri senzaţionale rostite în convorbirea cu ucenicul maestrului. Întorcîndu-se de la fereastră, îşi apăsa obrajii cu dosul degetelor ca să încerce dinafară fierbinţeala care îi tulbura ochii. Nu minţise cînd spusese că se simte vioaie şi odihnită, deşi îşi dădea seama că vioiciunea asta e puţin cam febrilă. Era cuprinsă de o nevoie de expansiune şi de o înfrigurată locvacitate, o poftă nerăbdătoare de-a continua să discute, precum şi convingerea aproape temerară că are acum o uşurinţă de-a vorbi puţin obişnuită, gata să exprime cele mai dificile lucruri. Se uită cu oarecare curiozitate la uşa pe care trebuia să intre noul musafir.

Adele Schopenhauer, anunţată de Mager, se scufundă într-o reverenţă adîncă, din care doamna consilier, dîndu-i mîna, o ridică plină de amabilitate. Domnişoara — de vreo douăzeci şi ceva de ani, după aprecierea Charlottei — nu era de loc frumoasă, dar avea o expresie inteligentă ; chiar felul în care, din primul moment şi după aceea mereu, încerca să-şi ascundă strabismul foarte vizibil al ochilor ei galben-verzui, fie clipind des, fie întorcîndu-şi repede privirile încolo şi-ncoace şi uitîndu-se în sus, dădea impresia unei inteligente nervoase, iar gura ei, e drept că mare şi subţire, dar zîmbind isteţ şi în chip evident pricepută în vorbe bine ticluite, te făcea să treci cu vederea nasul, ce atîrna lung, gîtul, prea lung şi el, şi urechile, cumplit de clăpăuge, pe lîngă care

niște bucle în *accroche-coeurs* [1] cădeau pe obraji, ivindu-se de sub pălăria de paie garnisită cu trandafiri, puțin cam extravagantă. Domnișoara era firavă. Un piept alb dar plat se pierdea în bluza de batist cu mîneci scurte, deschisă la gît, ce se prindea de umerii slabi cu un guleraș încrețit. Mitene ajurate, la capătul brațelor subțiri, lăsau slobode degetele uscate, cu unghii albe. Ținea cu ele pe lîngă mînerul umbrelei de soare, cîteva lujere de flori, învelite în hîrtie de mătase, și un pachețel făcut sul.

Începu imediat să vorbească, repede, ireproșabil, fără pauze între fraze și cu o pricepere pe care Charlotte i-o bănuise după forma gurii, ce arăta inteligență. Făcea o ușoară spumă la colțurile buzelor, așa încît cuvintele, curgătoare și cu un ușor accent saxon, se rostogoleau literalmente ca unse, și doamna consilier nu se putea opri să nu se întrebe cu oarecare grijă dacă va mai avea acum prilejul să-și satisfacă pofta de vorbă.

— Doamnă consilier, spuse Adele, vă sînt nespus de recunoscătoare că bunăvoința dumneavoastră mi-a acordat atît de repede fericirea să vă prezint omagiile mele — nici n-am cuvinte să vă exprim ceea ce simt. Și, fără pauză, urmă : Fac asta nu numai pentru modesta mea persoană, ci și în numele — n-aș putea să spun din însărcinarea cercului nostru literar, căci n-am avut încă posibilitatea s-o obțin — așadar în numele cercului muzelor noastre, al cărui spirit și admirabilă coeziune s-au dovedit în chip strălucit a fi la înălțime cu prilejul minunatei dumneavoastră prezențe aici, deoarece chiar unul dintre membrii noștri, iubita mea prietenă contesa Line Egloffstein, mi-a adus imediat vestea înaripată, după ce o aflase de la camerista dumneavoastră. Conștiința îmi șoptește că ar fi trebuit să-i spun Muselinei — vă rog să mă scuzați, acesta e numele pe care-l poartă în cercul nostru Line Egloffstein ; toate avem nume de acestea, ați rîde dacă le-ați auzi — așadar ar fi trebuit să-i spun Linei, drept răsplată pentru vestea ce mi-a dat-o, că am de gînd să întreprind pasul făcut acum ; desigur că ar fi venit cu mine. Dar, în primul rînd, am luat această hotărîre abia după plecarea ei, și în al doilea rînd aveam motive temeinice să doresc a vă ura bun sosit la Weimar numai *eu singură*, și să vorbesc cu dumneavoastră între patru ochi... Îmi dați voie să vă ofer cîteva flori : ochiul-boului, nemțișor și betu-

[1] Cîrlionți pe tîmplă (franc.).

nii, precum şi această modestă mostră a sîrguinţei noastre artistice.

— Draga mea, replică Charlotte amuzată, fiindcă felul cum pronunţa Adele „betunii" îi stîrnea rîsul — rîs pe care de altfel nu încerca să şi-l ascundă, deoarece s-ar fi putut pune pe seama numelui „Museline" — draga mea, e minunat ce-mi spuneţi. Ce îmbinare de culori plină de gust! Şi ce flori minunate, trebuie numaidecît să le punem în apă. Petunii atît de frumoase — şi iar o apucă rîsul — nu-mi aduc aminte să fi văzut vreodată...

— Sîntem o regiune bogată în flori, zise Adele. Flora ne ocroteşte. Şi aruncă o privire către statuia de ghips din fireidă, urmînd: Seminţele de flori din Erfurt sînt renumite în lumea întreagă de mai bine de un secol.

— Minunat! repetă Charlotte. Şi asta, care ziceţi că e o probă de artă weimareză, ce este? Sînt bătrînă şi curioasă...

— O! Denumirea dată de mine era foarte eufemistică. O jucărie, doamnă consilier, un lucru făcut de mîinile mele, o foarte modestă ofrandă de bun sosit. Îmi daţi voie să vă ajut s-o despachetaţi? Aşa, împrejur, dacă-mi permiteţi. Un decupaj de siluete, lucrat din hîrtie neagră lucioasă şi lipită cu grijă pe carton alb, un grup, după cum vedeţi. Nu-i nimic altceva decît cercul nostru literar, asemănător ca portret, atît cel puţin cît am izbutit. Asta e Museline, despre care v-am vorbit, Line Egloffstein. Cîntă admirabil şi e doamna de onoare favorită a prinţesei noastre moştenitoare. Asta de-aici e sora ei Julie, pictoriţa, fată frumoasă, numită Julemuse. Asta sînt eu, Adelmuse, imagine de loc flatată, după cum vedeţi, şi aceasta care mă cuprinde de mijloc cu braţul e Tillemuse, adică Ottilie von Pogwisch [1] — un căpşor drăguţ, nu?

— Foarte drăguţ, spuse Charlotte, toate sînt foarte drăguţe şi nemaipomenit de vii. Admir, scumpa mea, iscusinţa dumitale. Ce bine lucrat! Dantelele şi năsturaşii, picioruşele scaunelor şi ale meselor, buclele, năsucurile şi genele — toate, toate sînt nemaipomenit de bine. Mie mi-a plăcut întotdeauna arta de-a decupa siluete şi întotdeauna am fost de părere că desuetudinea în care au căzut e o pierdere pentru suflet şi minte. De-aceea mă bucură şi mai mult deosebita sîrguinţă cu care văd că se manifestă aici un talent natural extraordinar, cu nişte rezultate excelente...

[1] Ottilie von Pogwisch (1796—1872), căsătorită în 1817 cu August von Goethe

— Aici, la noi, trebuie să-ţi cultivi talentele, spuse domnişoara, şi mai întîi de toate trebuie să ai numaidecît un talent oarecare, pentru că altfel nu poţi răzbate în societate şi nu te ia nimeni în seamă. La noi, fiecare aduce prinos muzelor, aşa cer bunele maniere, şi asta chiar înseamnă într-adevăr *bune* maniere, nu ? Se pot concepe altele mult mai rele. Eu de mică am avut un exemplu excelent în mama, care de mult, înainte de-a veni aici, pe cînd trăia tata, picta, dar de-abia la Weimar a început să-şi cultive această însuşire ; pe lîngă asta m-a întrecut la pian şi a luat şi lecţii de italiană cu Fernow[1], istoricul de artă, care a stat multă vreme la Roma şi care a murit nu demult. A acordat întotdeauna o mare atenţie modestelor mele încercări poetice, deşi ei nu i-a fost dat să facă versuri, cel puţin în germană nu, fiindcă în italieneşte a compus o dată un sonet în stilul lui Petrarca, sub îndrumarea lui Fernow. E o femeie admirabilă. Vă închipuiţi ce impresie a produs asupra mea cînd aveam treisprezece-paisprezece ani şi am văzut-o cum a prins rădăcini aici şi cît ai clipi din ochi a făcut din salonul ei locul de întîlnire al tuturor oamenilor de litere. Dacă izbutesc să realizez ceva în arta siluetelor, asta o datoresc numai ei şi exemplului ei, fiindcă a fost şi continuă să fie o maestră în flori decupate, şi însuşi domnul consilier intim, cînd venea la noi la ceai, privea cu mare satisfacţie siluetele ei...

— Goethe ?

— Da, da. Nu s-a lăsat pînă n-a convins-o pe mama să decoreze un paravan cu flori decupate, şi chiar a ajutat-o, cu multă sîrguinţă, să le lipească. Îl văd şi acum cum stătea în faţa paravanului cînd a fost gata şi cum îl admira ; vreo jumătate de ceas a stat...

— Goethe ?!...

— Da, da. Dragostea pe care omul acesta mare o arată faţă de produsele meşteşugului şi ale iscusinţei de orice fel, într-un cuvînt faţă de opera mîinii omeneşti, este într-adevăr emoţionantă. Nu-l cunoşti dacă nu-i cunoşti această latură.

— Ai dreptate, zise Charlotte. Eu îl cunosc sub acest aspect şi văd că a rămas tot vechiul meu prieten, adică vreau să spun tot atît de tînăr. Cînd eram tineri, atunci la Wetzlar, îi plăceau broderiile pe care le făceam eu cu mătase colorată, şi de multe ori mi-a dat o mînă de ajutor la schiţele

[1] Karl Ludwig Fernow (1763—1808), istoric de artă, reprezentant al neoclasicismului.

pe care le desenam pentru lucrări de acest fel. Mi-aduc aminte de un templu al iubirii, care n-a fost terminat niciodată. Pe treptele lui stătea o femeie ; tocmai sosise dintr-un pelerinaj şi era întîmpinată de prietenele ei. S-a ocupat foarte mult de lucrarea aceasta...

— Minunat ! strigă oaspetele. Povestiţi nişte lucruri grozave. Mai spuneţi, vă rog, mai spuneţi.

— Aşa, deodată, nu, draga mea, zise Charlotte. Mi-ar părea rău dacă aş uita să te rog să te faci comodă, şi chiar fără de asta amabilitatea dumitale şi darurile acestea mă determină să regret şi mai tare că te-am lăsat să aştepţi atîta...

— Eram sigură că aşa va fi, replică Adele, aşezîndu-se alături de bătrîna doamnă pe o canapea, doar mi-am închipuit că nu sînt nici singura, nici prima persoană care rupe cordonul popularităţii dumneavoastră ca să ajungă mai repede să vă vadă. Eraţi ocupată cu o conversaţie desigur foarte interesantă. M-am întîlnit cu unchiul Riemer cînd pleca...

— Cum, e unchiul...

— O, nu. Îi spun aşa de cînd eram mică. De altfel am spus şi spun aşa tuturor musafirilor care vin la mama la ceai duminica şi joia, şi obişnuiţilor casei şi celor care ne vizitează numai cîteodată : Meyer şi Schütze şi Falk şi soţiile, şi baronul Einsiedel [1], traducătorul lui Terenţiu [2], maiorul von Knebel[3] şi consilierul de legaţie Bertuch[4], care a înfiinţat *Die Allgemeine Literaturzeitung*, Grimm[5], şi prinţul Pückler[6], şi fraţii Schlegel[7], şi Savigny[8]. Da, tuturor acestora le spun unchi şi mătuşi. Chiar şi lui Wieland îi spuneam unchi.

---

[1] Friedrich Hildebrand von Einsiedel (1750—1828), scriitor, prieten cu Goethe.

[2] Publius Terentius Afer (aprox. 190—159 î.e.n.), unul dintre cei mai de seamă autori de comedii din literatura latină.

[3] Karl Ludwig von Knebel (1744—1834), ofiţer prusian între 1763 şi 1774, a părăsit armata cu gradul de maior ; împrietenindu-se cu Goethe, s-a stabilit la Weimar, unde s-a distins ca traducător al scriitorilor latini Propertius şi Lucretius.

[4] Friedrich Justin Bertuch (1747—1822), scriitor şi librar din Weimar. În 1785 a înfiinţat împreună cu Wieland şi Schütz *Die Allgemeine Literaturzeitung*.

[5] Jacob Grimm (1785—1863), filolog şi istoric, celebru pentru culegerea de basme întocmită împreună cu fratele său, Wilhelm Grimm (1786—1859).

[6] Hermann von Pückler-Muskau (1785—1871), adjutant al ducelui de Saxa-Weimar.

[7] August Wilhelm Schlegel (1767—1845), estetician şi critic, reprezentant al romantismului german, traducător strălucit al lui Shakespeare.

Friedrich Schlegel (1772—1829), lingvist şi estetician, unul dintre teoreticienii romantismului german.

[8] Friedrich Karl von Savigny (1779—1861), jurist şi om de stat prusian, cu vederi reacţionare.

— Şi lui Goethe tot aşa îi spui ?

— Lui nu. Dar doamnei consilier intim îi ziceam mătuşă.

— Domnişoarei Vulpius ?

— Da, doamna von Goethe, care a murit de curînd. Îndată după ce s-a căsătorit cu ea a adus-o la noi, numai la mama, pentru că în alte locuri era cam greu. S-ar putea spune că şi marele om aproape numai la noi venea, fiindcă, deşi curtea şi societatea încuviinţaseră să trăiască împreună, căsătoria legală nu le era pe plac.

— Şi baroana von Stein, întrebă Charlotte, ai cărei obraji se înroşiseră uşor, a fost şi ea contrariată ?

— Ea mai mult decît toţi. Sau cel puţin a vrut să dea impresia că dezaprobă mai ales legalizarea legăturii, deşi, în realitate, legătura însăşi a necăjit-o nespus de mult încă de la început.

— Lucru foarte de înţeles.

— O, desigur ! Pe de altă parte însă, a fost frumos din partea maestrului nostru că a făcut-o pe biata femeie soţia lui legitimă. În 1806, în nişte timpuri foarte grele, cînd cu invazia francezilor [1], a stat cu credinţă şi curaj lîngă dînsul, şi el a socotit că doi oameni care au trecut împreună prin asemenea încercări trebuie să stea tot împreună în faţa lui dumnezeu şi a oamenilor.

— E adevărat că purtarea ei lăsa cam mult de dorit ?

— Da, era ordinară, zise Adele. *De mortuis nil nisi bene* [2], dar trebuie spus că era cît se poate de ordinară, mîncăcioasă şi umflată, cu faţa roşie şi nebună după dans, şi pe deasupra îi mai plăcea şi băutura, chiar peste măsură. Întotdeauna o vedeai cu actori şi băieţi tineri, chiar şi acum, cînd începuse să îmbătrînească, mereu pe la sindrofii, şi pe la petreceri, şi la plimbări cu sania, şi pe la baluri studenţeşti ; studenţii din Jena îşi permiteau chiar tot felul de grosolănii faţă de ea.

— Şi Goethe tolera o purtare ca asta ?

— Închidea ochii şi chiar făcea haz. S-ar putea spune că, într-un fel, favoriza viaţa liberă pe care o ducea ea şi cred că o făcea ca să aibă la rîndul lui dreptul să-şi salveze libertatea propriei simţiri. Un poet de geniu nu poate să-şi culeagă inspiraţia numai din viaţa conjugală.

---

[1] În 1806, după bătăliile de la Jena şi Auerstedt, Napoleon a ocupat Europa pînă la Niemen.

[2] Despre morţi nu trebuie să vorbeşti decît de bine (lat.).

— Cum văd, dispui de nişte puncte de vedere foarte largi şi foarte îndrăzneţe.

— Sînt din Weimar, spuse Adele. Aici amorul are o trecere deosebită, i se acordă drepturi foarte mari, dar în limitele cuviinţei. Trebuie spus, de asemenea, că critica societăţii noastre cu privire la dragostea de viaţă cam grosolană a doamnei consilier intim a fost mai mult de natură estetică decît morală. Dar cine voia să fie drept cu dînsa trebuia să recunoască negreşit că a fost în felul ei o soţie excelentă pentru marele ei soţ. A avut întotdeauna grijă de sănătatea lui, care constituia o permanentă preocupare pentru el, şi era plină de înţelegere pentru condiţiile de lucru în care îşi scria producţiile, deşi nu pricepea absolut nimic din ele — nici un cuvînt, domeniul spiritului fiindu-i ferecat cu şapte lacăte — dar îşi dădea seama de importanţa operei lui pentru lumea întreagă şi avea mare respect faţă de această importanţă. Chiar după ce s-a căsătorit, maestrul şi-a păstrat obiceiurile de celibatar şi îşi petrecea o bună parte a anului la Jena, la Carlsbad, la Töplitz[1]. Totuşi, cînd în iunie trecut Christiane a murit, de nişte convulsiuni de care suferea, în braţele unor îngrijitoare străine, pentru că şi el zăcea în pat în ziua aceea, sănătatea lui lăsînd de mai multă vreme de dorit, în timp ce ea era întruparea însăşi a vieţii — cu laturile ei neestetice şi respingătoare — după ce-a murit, se zice că maestrul a venit, s-a aruncat pe patul ei şi a strigat: „Nu se poate, nu se poate să mă laşi!"

Charlotte nu spuse nimic, din care pricină domnişoara Schopenhauer, a cărei politeţe nu suferea ca o conversaţie să încezească, se grăbi să continue.

— Oricum, spuse ea, mama a făcut foarte bine cînd, numai dînsa singură din toată societatea de-aici, a primit pe doamna Goethe şi cu mult tact a ajutat-o să iasă din încurcătură. Cu asta, îl lega şi mai mult pe maestru de salonul ei, care lua o amploare tot mai mare şi a cărui atracţie principală era el, firește. Tot ea m-a îndemnat să-i spun fostei domnişoare Vulpius „mătuşă". Lui Goethe însă nu i-am spus niciodată „unchiule". Nu se potrivea. E drept că îi eram simpatică şi că stătea de vorbă cu mine. Mi se îngăduia să suflu în felinarul care îi lumina drumul cînd venea la noi, îi arătam jucăriile mele, şi o dată a dansat o ecoseză cu păpuşa mea favorită. Totuşi, nu puteam să-i spun „unchiule", era un personaj care inspira prea mult

[1] Localitate balneară în Boemia, astăzi Teplice.

respect, nu numai mie, care eram mică, ci şi celor mai mari, am observat asta. Dacă era adeseori tăcut şi într-un fel chiar stingherit cînd venea şi se apuca să deseneze la mesuţa lui, totuşi în salon domina, şi asta numai din cauză că toţi se dădeau după dînsul, şi-i tiraniza pe cei din jurul lui, nu atît din pricină că ar fi fost el tiran, cît din pricină că ceilalţi i se supuneau şi îl sileau cu tot dinadinsul să facă pe tiranul. Şi chiar aşa şi proceda şi îi dirija pe toţi, bătea în masă şi dădea dispoziţii într-o chestiune sau alta, citea balade scoţiene şi cerea ca doamnele să repete în cor refrenul, şi vai de cea care începea să rîdă ; îndată fulgera din ochi şi spunea : „Nu mai citesc". Şi mama izbutea numai cu mare greutate să restabilească situaţia, făgăduind că pe viitor disciplina are să fie respectată. Sau se amuza să sperie grozav pe cîte o cucoană mai fricoasă povestind întîmplări cumplite cu fantome. În general, îi plăcea să tachineze pe toată lumea. Mi-aduc aminte cum într-o seară l-a făcut pe bătrînul unchi Wieland să-şi iasă din fire pentru că îl contrazicea într-una, şi nu din convingere, ci numai din plăcerea de a-l necăji ; Wieland însă a luat lucrurile în serios şi s-a supărat foarte tare, şi atunci imediat Meyer şi Riemer, trabanţii lui Goethe, au început să-l consoleze, vorbindu-i cam de sus şi dăscălindu-l : „Dragă Wieland, nu trebuie s-o iei aşa !" Şi cît eram de mică, mi-am dat seama că asta n-a fost prea frumos, şi toţi îşi dădeau seama, numai Goethe nu, ceea ce e curios.

— Da, curios, într-adevăr.

— Am avut întotdeauna impresia, urmă Adele, că societatea, cel puţin societatea noastră germană, în tendinţa ei de-a se supune cuiva, îşi strică ea singură stăpînii şi favoriţii şi îi sileşte să abuzeze în mod penibil de superioritatea lor, ceea ce dă loc la o situaţie care nu mai poate să bucure nici pe unii, nici pe alţii. O seară întreagă a chinuit Goethe pe musafiri, pînă la epuizarea totală, cu o glumă întinsă la nesfîrşit, şi anume ca, pe baza cîtorva recuzite, să se ghicească conţinutul unor piese noi, pe care nimeni nu le cunoştea şi care tocmai se repetau atunci sub conducerea lui. Era ceva cu totul imposibil, o problemă cu prea multe necunoscute. Nimeni n-a putut găsi o legătură, şi feţele se făceau tot mai lungi, şi căscatul tot mai des. El însă nu se lăsa şi insista mereu, supunîndu-i pe toţi la torturile plictiselii, aşa încît oaspeţii se întrebau : Oare el nu-şi dă seama la ce constrîngere îi supune ? Nu, nu-şi dădea seama, societatea

îl obişnuise să nu-şi mai dea seama de acest lucru, şi totuşi nu-i de crezut că nu s-a plictisit de moarte el însuşi cu jocul acela groaznic. Tirania este negreşit o treabă plicticoasă.

— S-ar putea să ai dreptate, draga mea.

— După părerea mea, urmă Adele, el n-a fost născut să fie tiran, ci mai degrabă prieten al oamenilor. Am tras concluzia asta din faptul că-i place şi se pricepe foarte bine să-i facă pe oameni să rîdă. Cu o asemenea însuşire, cineva nu este tiran. Îşi arată însuşirea aceasta şi atunci cînd citeşte ceva, şi atunci cînd povesteşte şi observă lucruri comice, şi cînd înfăţişează oameni caraghioşi. Nu citeşte întotdeauna bine, asta o recunosc toţi. E drept că îi asculţi cu plăcere vocea profundă, care sună frumos, şi te uiţi cu drag la figura lui emoţionată de lectură. La scenele grave, însă, cade repede în patetic şi în declamatoriu, şi vocea îi devine prea răsunătoare, ceea ce nu e plăcut întotdeauna. Dimpotrivă, comicul îl exprimă cu atîta naturaleţe şi vigoare, cu un simţ de observaţie atît de minunat şi cu o atît de impecabilă redare, încît toţi sînt entuziasmaţi. Iar cînd istoriseşte anecdote hazlii sau cînd se pierde în descrierea unor absurdităţi fantastice, atunci literalmente toţi rîd cu lacrimi. Lucru interesant de observat : în operele lui predomină, în general, o mare fineţe şi un mare echilibru în caracterizări, care desigur cîteodată pot să ne facă să surîdem, dar să rîdem nu, după cîte ştiu. Personal însă, nimic nu-i place mai mult decît să-i vadă pe oameni că se tăvălesc de rîs la ceea ce povesteşte el, şi am văzut cu ochii mei cum, o dată, unchiul Wieland şi-a înfăşurat capul cu un şervet şi l-a rugat să se mai oprească un pic, că nu mai poate, şi de altfel toţi la masă nu mai puteau sufla de-atîta rîs. El de obicei în asemenea situaţii îşi păstrează seriozitatea ; are însă un fel al lui de-a lua parte la rîsul şi la veselia generală, clipind din ochi şi uitîndu-se la ceilalţi cu o curiozitate plină de haz. De multe ori m-am gîndit care-i cauza că unui om atît de mare, care a trecut prin atîtea, a cunoscut şi a realizat atîtea lucruri, îi place să-i facă pe oameni să rîdă cu hohote.

— Cauza trebuie să fie, zise Charlotte, că şi-a păstrat tinereţea şi a rămas fidel rîsului şi veseliei, cu toată gravitatea vieţii lui de azi. Nu m-aş mira să fie aşa şi mi-ar plăcea să fie. În tinereţea noastră am rîs de multe ori împreună, am rîs din belşug, în doi sau în trei ; şi tocmai

în momentele în care credeam că alunecă spre îndurerare şi se pierde în melancolie, deodată se înviora, schimba tonul şi ne făcea să rîdem, întocmai aşa cum îi face să rîdă cu snoavele lui pe oaspeţii mamei dumitale.

— O, mai povestiţi, doamnă consilier ! se rugă fata. Mai povestiţi ceva despre acele zile nemuritoare ale tinereţii în doi sau în trei ! Vai, ce proastă sînt ! Doar ştiam la cine vin, la cine mă îndemna inima să mă duc. Şi acuma aproape că mi-a ieşit din minte cu cine stau alături pe canapeaua asta ; abia cuvintele dumneavoastră îmi aduc aminte iarăşi şi aproape că mă sperii dîndu-mi seama. O, mai vorbiţi, mai vorbiţi despre vremea de atunci, vă implor !

— Eu aş vrea mai bine, zise Charlotte, să te ascult pe dumneata, draga mea. Tot ce-mi spui îmi face atît de mare plăcere, încît mereu îmi reproşez că te-am lăsat să aştepţi atîta şi îţi mulţumesc încă o dată pentru răbdarea dumitale...

— O, cît despre răbdarea mea... Eram nespus de nerăbdătoare să vă văd, pe dumneavoastră, înaltă doamnă, să vă văd şi poate să vă şi dezvălui în multe privinţe inima mea, aşa încît nu merit să fiu lăudată pentru răbdarea pe care am avut-o de dragul acestei nerăbdări. De multe ori ceea ce-i moral reprezintă numai un produs şi un mijloc al pasiunii, iar arta, de exemplu, o putem numi înalta şcoală a răbdării în nerăbdare.

— A, foarte nostim ce spui, copila mea ! Un *aperçu*[1] inteligent. Văd că pe lîngă celelalte talente ai şi o aplecare serioasă către filozofie.

— Sînt din Weimar, replică Adele, şi aici toată lumea filozofează. Cînd cineva vorbeşte franţuzeşte după ce a stat zece ani la Paris, nu e de mirare. Şi noi, în cercul muzelor, ne ocupăm cu filozofia şi cu critica, în aceeaşi măsură ca şi cu poezia. Citim între noi nu numai poeziile noastre, ci şi lucrări de cercetări şi de analiză consacrate lecturilor noastre, despre tot ce e nou în domeniul minţii, cum se zicea altădată — acuma se spune „spirit" şi „cultură". Dar noi nu vrem ca bătrînul consilier intim să ştie despre reuniunile noastre.

— Nu ? De ce ?

— Din mai multe motive. Mai întîi, el are o ironică aversiune faţă de femeile literate şi ne temem să nu rîdă de aceste lucrări ale noastre, la care noi ţinem foarte mult.

[1] Observaţie (franc.).

Desigur, nu s-ar putea spune că e împotriva femeilor, asta ar fi o afirmaţie greu de susţinut. Şi totuşi, în atitudinea lui faţă de femei este ceva tranşant, aş spune chiar ceva grosolan — un partizanat bărbătesc care ar vrea să ne interzică orice acces la poezie şi la înaltele îndeletniciri ale spiritului, iar gingăşia noastră sufletească o vede într-o lumină comică. Nu pot afirma că are neapărat vreo legătură cu asta, dar ştiu că o dată, văzînd nişte cucoane care culegeau flori dintr-o grădină, a spus că parcă ar fi nişte capre sentimentale. Socotiţi că expresia aceasta e plină de sensibilitate?

— Nu tocmai, răspunse Charlotte rîzînd. Rîd, lămuri ea, pentru că felul acesta răutăcios de-a se exprima are în sine ceva foarte nimerit. Dar bineînţeles că nu trebuie să gîndeşti cu răutate.

— Nimerit, zise Adele, chiar aşa şi este. O vorbă ca asta nimereşte şi dă o lovitură mortală. Acuma, cînd mă duc să mă plimb nu mă mai pot apleca să strîng la pieptul meu copiii primăverii fără să-mi apar mie însămi ca o capră sentimentală, şi chiar atunci cînd scriu o poezie în albumul meu, fie una de-a mea, fie a altcuiva, tot aşa îmi apar.

— Nu trebuie să-ţi faci inimă rea din pricina asta. Dar din care altă cauză nu vreţi să ştie Goethe de lucrările voastre estetice, ale dumitale şi ale prietenelor dumitale?

— Să vă spun, scumpă doamnă consilier, din cauza primei din cele zece porunci.

— Cum adică?

— Prima poruncă spune: Să nu ai alţi dumnezei în afară de mine. Am ajuns aici iarăşi la capitolul tiraniei — o tiranie care nu e impusă de împrejurări şi de care societatea nu e vinovată, ci o tiranie naturală, legată de o anumită măreţie dominatoare, pe care o respecţi şi o cruţi, fără să i te supui însă. Goethe este mare şi bătrîn şi nu-i deprins să preţuiască ce vine după el. Viaţa însă merge înainte, ea nu stă pe loc nici pentru cei mai mari, iar noi sîntem copiii noii vieţi, noi Muselinele şi Julemusele, o generaţie nouă, şi nu sîntem nişte capre sentimentale, ci nişte minţi independente şi avansate, care ţinem de timpul nostru şi de gustul epocii noastre, şi cunoaştem zei noi. Cunoaştem şi iubim pictori cum sînt pioşii Cornelius[1] şi

[1] Peter von Cornelius (1783—1867), pictor german, unul dintre maeştrii genului monumental.

Overbeck [1], despre ale căror tablouri l-am auzit spunînd o dată că ar fi gata să tragă cu pistolul în ele, şi pe minunatul David Caspar Friedrich [2], despre ale cărui lucrări zice că le poţi înţelege tot atît de bine şi dacă le întorci cu susul în jos. „Asta nu poate să meargă!", tună el — incontestabil un tunet tiranic, dar pe care noi, în cercul nostru al muzelor îl lăsăm respectuoase să răsune şi să treacă, în timp ce în albumele noastre transcriem versuri de Uhland [3] şi citim povestirile groteşti şi atît de minunate ale lui Hoffmann [4].

— Nu-i cunosc pe autorii aceştia, zise rece Charlotte. Îmi închipui că nu vrei să spui că prin grotescul lor îl ajung pe autorul lui *Werther.*

— Nu-l ajung, zise Adele, şi totuşi — iertaţi-mi paradoxul! — îl întrec, şi asta pur şi simplu din cauză că sînt mai înaintaţi în timp şi reprezintă o treaptă nouă, sînt mai aproape de noi, ne sînt mai dragi, mai înrudiţi cu noi, ne spun lucruri mai noi şi mai personale decît un mare om rigid ca o stîncă, ce se înalţă în vremea noastră nouă, porunceşte şi dictează oprelişti. Vă rog să nu ne socotiţi drept nerespectuoase. Nerespectuos e numai timpul, care lasă în urmă ce e vechi şi aduce cu el mereu lucruri noi. Desigur, uneori după lucruri mari aduce lucruri mărunte, dar ceea ce aduce e pe măsura lui şi a copiilor lui, e plin de viaţă şi de actualitate, şi ne priveşte pe noi cu o precizie fără îndoială lipsită de pietate, vorbind însă direct inimii şi nervilor acelora cărora le aparţine şi care îi aparţin, acelora care au contribuit la ivirea lucrurilor noi.

Charlotte nu răspunse nimic la asta.

— Familia dumneavoastră, domnişoară, zise ea, schimbînd vorba şi cu o amiciţie puţin cam artificială, e originară, după cît ştiu, din Danzig.

— Da, doamnă. Familia mamei — din moşi-strămoşi, a tatei — de mai puţină vreme. Bunicul tatei s-a stabilit ca mare negustor în republica Danzigului [5], dar Schopenhauerii sînt de origine olandeză, şi dacă ar fi să ne luăm

[1] Johann Friedrich Overbeck (1789—1869), pictor german, unul dintre reprezentanţii de seamă ai genului monumental.

[2] David Caspar Friedrich (1774—1840), pictor german, şeful şcolii romantice.

[3] Ludwig Uhland (1787—1862), poet german, reprezentant al romantismului tîrziu.

[4] E.T.A. Hoffmann (1776—1822), unul dintre cei mai de seamă scriitori germani, totodată pictor şi muzician de talent.

[5] Danzigul (astăzi Gdansk), port la Marea Baltică, constituia împreună cu teritoriul înconjurător „oraşul liber Danzig", cu o conducere autonomă.

după predilecţiile tatei, se pare că ar fi fost de origine engleză ; tata era un mare prieten şi admirator a tot ce este englez, el însuşi un perfect *gentleman* şi casa lui din Oliva [1] era clădită şi amenajată în stil englezesc.

— Familia noastră, familia Buff, observă Charlotte, se zice că ar fi de origine engleză. Dovezi încă n-am găsit pînă acum, deşi, din motive uşor de înţeles, m-am ocupat mult de istoria familiei noastre, am făcut chiar sîrguincioase studii genealogice şi am adunat multe documente importante — mai ales după ce a murit dragul meu Hans Christian, cînd am avut mai mult timp pentru asemenea cercetări.

Faţa Adelei rămase o clipă lipsită de orice expresie, fiindcă ea nu văzu imediat „motivele uşor de înţeles" ale acelor studii. Apoi, deodată, pricepu şi exclamă :

— O, ce merituoase, ce demne de recunoştinţă sînt cercetările dumneavoastră ! Ce noroc pentru posteritate că va putea, datorită ostenelilor dumneavoastră, să aibă informaţii exacte despre obîrşia familiei unei femei alese cum sînteţi dumneavoastră şi atît de însemnată pentru istoria sufletului omenesc !

— Tocmai aceasta, spuse cu demnitate Charlotte, este şi părerea mea, şi chiar mai mult decît atîta, e o certitudine, deoarece văd că ştiinţa se ocupă chiar de pe acum de originea mea, aşa că mă simt datoare să-i dau o mînă de ajutor în chestiunea respectivă. Am izbutit să urmăresc familia mea în ramificaţiile ei pînă dincolo de epoca războiului de treizeci de ani [2]. Un Simon Heinrich Buff a trăit între 1580 şi 1650 şi a fost căpitan de poştă la Butzbach în Wetterau [3]. Fiul lui a fost brutar. Dar chiar unul dintre fiii acestuia, Heinrich, a ajuns capelan şi mai tîrziu *pastor primarius* [4] la Münzenberg [5], şi de-atunci încoace mai toţi din familia Buff au fost pastori de parohii rurale la Crainfeld, la Steinbach, la Windhausen, la Reichelsheim, la Gladerbach şi la Niederwöllstadt [6].

— E important, e minunat, e foarte interesant, spuse Adele dintr-o suflare.

---

[1] Localitate climatică în imediata apropiere a Gdanskului.

[2] Adică pînă în secolul al XVII-lea, războiul de treizeci de ani avînd loc între 1618 şi 1648.

[3] Depresiune în Hessa (vestul Germaniei).

[4] În religia protestantă şi uneori şi în cea catolică, denumire pentru preotul paroh (lat.).

[5] Localitate în Wetterau.

[6] Localităţi în Hessa.

— M-am gîndit, replică Charlotte, că are să vă intereseze, cu toată slăbiciunea dumneavoastră faţă de micile *nouveauté*[1]-uri ale vieţii literare. Am mai izbutit pe lîngă asta să îndrept o eroare care mă priveşte pe mine personal şi care ameninţa să se perpetueze necorectată. Ziua mea de naştere a fost sărbătorită întotdeauna la 11 ianuarie, şi Goethe o ştia atunci şi o ştie probabil şi acum. În realitate însă, eu m-am născut la 13 şi am fost botezată a doua zi — catastiful bisericii din Wetzlar nu lasă nici o îndoială în privinţa asta.

— Trebuie întreprins totul, spuse Adele, şi în ce mă priveşte sînt hotărîtă să-mi dau întreaga silinţă pentru ca adevărul asupra acestui punct să fie cunoscut fiecăruia. În primul rînd ar trebui ca domnul consilier intim să-l afle, şi desigur vizita ce-aveţi să i-o faceţi va fi cel mai bun prilej pentru aceasta ! Dar scumpele obiecte pe care le-aţi lucrat pe cînd eraţi copilă încă, broderiile pe care în vremuri nemuritoare le-aţi lucrat sub ochii lui, acel templu al iubirii neterminat şi toate celelalte, spuneţi-mi, vă rog, ce s-a întîmplat cu aceste relicve ? Tocmai vorbeaţi de ele, dar, spre marea mea părere de rău, am început să discutăm de altceva...

— Există toate, răspunse Charlotte, şi am avut grijă ca aceste obiecte foarte neînsemnate în sine să fie conservate şi bine păzite. Le-am dat fratelui meu Georg, care încă pe vremea cînd mai trăia tata îl ajuta în administraţie şi a fost urmaşul lui în slujbă. Lui i-am încredinţat aceste suveniruri, templul, nişte zicători brodate în ghirlandă, două punguliţe împletite, albumul de desen şi altele. Trebuie să ne gîndim că în viitor ele vor avea o valoare de muzeu, ca şi casa şi ograda din Wetzlar şi odaia de jos, unde am stat de atîtea ori cu *dînsul,* şi tot aşa şi încăperea din colţ, de la etaj, care dă spre stradă, denumită de noi salonaş, cu figuri de zei pe tapete şi cu vechiul ceasornic de perete, al cărui cadran înfăţişează un peisaj şi pe care de atîtea ori cînd venea la noi l-a auzit cum bătea şi suna orele. După părerea mea, salonaşul acesta e şi mai bun de muzeu decît odaia cea mare de jos şi, dacă ar fi după mine, amintirile acelea acolo ar trebui aşezate, sub sticlă, şi înrămate.

— Oamenii viitorului, proroci Adele, nu numai din ţara noastră, ci şi străinii care au să vină aici în pelerinaj au să vă fie recunoscători pentru aceasta.

[1] Noutăţi (franc.).

— Aşa sper şi eu, zise Charlotte.

Conversaţia se opri. Politeţea domnişoarei Schopenhauer păru o clipă în eclipsă. Se uita în jos la vîrful umbrelei, pe care o mişca încolo şi-ncoace. Charlotte aştepta plecarea ei, fără ca totuşi s-o dorească atît de mult, cum ar fi cerut situaţia. De-aceea, parcă îi păru chiar bine cînd fata începu iar să vorbească, tot atît de curgător ca şi mai înainte.

— Scumpă doamnă consilier, sau, dacă îmi îngăduiţi să spun, stimată prietenă, sufletul meu e plin de reproşuri ce mi le fac singură, şi dacă cel mai aspru dintre toate este că abuzez fără scrupul de timpul pe care mi-l dăruiţi, un reproş aproape tot atît de grav este acela că nu mă folosesc cum trebuie de acest dar... Părăduiesc în chip culpabil o ocazie rară şi fără să vreau mă gîndesc la motivul unui basm popular — noi tinerii de astăzi ţinem foarte mult la poezia basmelor — un basm în care cineva capătă printr-o vrajă puterea de a-şi satisface trei dorinţe, dar de trei ori doreşte lucruri fără importanţă şi mărunte, în loc să dorească ceva bun şi esenţial. Aşa şi eu, vorbesc cu dumneavoastră despre tot felul de lucruri şi nu pomenesc nimic tocmai de ceea ce îmi stă pe inimă, de un lucru care — daţi-mi voie să vă mărturisesc în sfîrşit ! — m-a adus la dumneavoastră, fiindcă sper să capăt de la dumneavoastră, cu privire la acest lucru, un sfat şi un ajutor. Desigur că v-aţi şi supărat deoarece am îndrăznit să vă ţin de vorbă cu tot felul de fleacuri privitoare la cercul nostru poetic. Şi totuşi, n-aş fi vorbit, dar grija şi teama pe care aş vrea acum să vi le destăinuiesc sînt în legătură tocmai cu acest cerc.

— Dar despre ce este vorba, cine sau ce anume îţi inspiră atîta grijă ?

— Un suflet de om, doamnă consilier, o prietenă scumpă mie, singura prietenă pe care o am, draga mea, fiinţa cea mai bună, cea mai nobilă şi cea mai vrednică să fie fericită şi pe care o văd încurcată într-un destin fals, absolut fără nici o necesitate şi totuşi în aparenţă inevitabil, lucru care mă duce la disperare — într-un cuvînt, Tillemuse...

— Tillemuse ?

— Da, mă iertaţi, e numele pe care îl poartă în cercul muzelor, am mai pomenit de ea adineauri — o cheamă pe numele ei adevărat Ottilie, Ottilie von Pogwisch.

— A ! Şi ce destin o ameninţă pe domnişoara von Pogwisch ?

— E gata să se logodească.

— A, da... şi cu cine ?

— Cu domnul consilier cameral von Goethe.

— Nu mai spune ! Cu August ?

— Da, fiul lui Goethe şi al domnişoarei Vulpius. Moartea doamnei consilier intim face acum posibilă o legătură care, cît timp Christiane Vulpius trăia, nu se putea realiza, fiindcă se împotriveau familia Ottiliei şi societatea.

— Şi ce anume ţi se pare îngrijorător în legătura aceasta ?

— Daţi-mi voie să vă povestesc, se rugă Adele. Daţi-mi voie ca povestind să lepăd povara ce-mi apasă inima şi să vă rog a da ajutor unei fiinţe bune, ameninţate de-o mare primejdie. Fiinţa aceasta desigur că ar fi foarte supărată pe mine dacă ar afla de intervenţia mea, intervenţie de care însă are atîta nevoie şi pe care o merită.

Şi disimulîndu-şi strabismul cu o privire repede în tavan, domnişoara Schopenhauer îşi începu destăinuirile ; în timp ce vorbea, colţurile gurii ei mari şi inteligente se umezeau din cînd în cînd.

Capitolul Al Cincilea

Povestirea Adelei

Dinspre tată, Ottilie se trage dintr-o familie de militari originară din Holstein [1] şi Prusia. Căsătoria mamei ei, o Henckel von Donnersmarck [2], cu domnul von Pogwisch a fost o căsătorie din dragoste, la care din nefericire raţiunea a contribuit prea puţin. Cel puţin asta era părerea bunicii Ottiliei, contesa Henckel, o doamnă nobilă, aşa cum erau în secolul trecut: cu minte limpede şi hotărîtă, fără fasoane, spirituală, brutal de caustică şi neputînd să sufere mofturile. Ea fusese întotdeauna împotriva consecinţelor pe cît de frumoase pe atît de necugetate, către care fiica ei fusese împinsă din dragoste. Domnul von Pogwisch era sărac, Henckelii din ramura aceasta erau şi ei săraci, de aceea contesa, cu doi ani înainte de bătălia de la Jena, a intrat în slujbă la curtea din Weimar, ca maestră de ceremonii pe lîngă tînăra noastră prinţesă de la răsărit, proaspăt măritată, care devenise acum prinţesă moştenitoare. Voia să capete un post asemănător şi pentru fiica ei şi în timp ce îi deschidea această perspectivă se străduise din toate puterile să desfacă o căsătorie a cărei fericire era din ce în ce mai ameninţată să fie înăbuşită de greutăţi materiale tot mai mari. Solda ofiţerilor prusaci era mică pe vremea aceea, era imposibil să poată duce cu ea o viaţă potrivită cu rangul ce-l aveau. Încercările de-a fi cît de cît la înălţime provocau încurcături pecuniare tot mai grele; în sfîrşit, existenţa sfărîmată a soţilor dădu prilej dorinţelor doamnei Henckel von Donnersmarck să

[1] Regiune în nordul Germaniei, în vecinătatea Danemarcii.
[2] Veche familie nobiliară, originară din Silezia.

triumfe. Se hotărî despărţirea prin bună înţelegere, deocamdată fără divorţ în faţa tribunalului.

N-a ştiut nimeni ce s-a petrecut în inima soţului care lăsa în grija tovarăşei lui de nevoi două fetiţe, pe Ottilie şi pe sora ei mai mică, Ulrike. Desigur că teama de-a nu fi alungat din cariera militară, ereditară în familie, carieră ce-i era dragă şi singura pe care putea s-o îndeplinească, i-a smuls tragica hotărîre. Inima soţiei lui a sîngerat şi nu e exagerat dacă spunem că de la acea capitulare în faţa necesităţii şi a stăruinţelor unei mame, îmbinate cu această necesitate, ea n-a mai avut nici o clipă de fericire. Cît despre fete, figura tatălui lor, care era un bărbat frumos şi cu o înfăţişare cavalerească, a rămas neştearsă în sufletele lor, mai ales în sufletul Ottiliei, mai romantic şi mai profund. Toată viaţa psihică şi comportarea sufletească a Ottiliei faţă de evenimentele şi de opiniile vremii au fost, cum veţi vedea, determinate veşnic de amintirea celui plecat.

După despărţire, doamna von Pogwisch a stat cîţiva ani la Dessau [1], unde — împreună cu fiicele sale — a dus o viaţă retrasă cît au ţinut vremurile de ruşine şi de ocară care au văzut dezastrul armatei lui Frederic cel Mare [2], prăbuşirea patriei, trecerea statelor din sudul şi vestul Germaniei sub dominaţia teribilului corsican [3]. În 1809, cînd contesa cea bătrînă a putut să-şi împlinească promisiunea de a-i procura o funcţie la curte, în calitate de doamnă de onoare pe lîngă ducesa Luise [4], doamna von Pogwisch a venit la noi la Weimar.

Ottilie avea pe atunci treisprezece ani. Era un copil deosebit de bine înzestrat şi plin de originalitate. Dezvoltarea ei s-a săvîrşit în chip cam agitat şi cam dezordonat, fiindcă serviciul la curte nu este prea favorabil ordinii casnice, şi, cum mama avea multe obligaţii oficiale, fetele au fost lăsate cam de capul lor. Ottilie a locuit la început în etajul de sus al palatului, apoi la bunică-sa. Îşi petrecea timpul, rînd pe rînd, la mamă-sa, la contesa cea bătrînă, cu tot felul de lecţii şi pe la prietene, printre care m-am numărat în curînd şi eu, deşi eram puţin mai mare. Ea

[1] Localitate în Saxonia, nu departe de Weimar.

[2] Armatele prusace, care cîştigaseră victorii pe vremea lui Frederic al II-lea (1712—1786), au fost învinse în mai multe bătălii de armatele lui Napoleon.

[3] Napoleon, originar din Corsica, a creat în 1806, din toate statele germane, în afară de Prusia şi Austria, Confederaţia renană, care a dăinuit pînă în 1813, după dezastrul de la Leipzig.

[4] Luise de Hessa-Darmstadt, căsătorită în 1775 cu ducele Carl August.

lua foarte des masa la doamna von Egloffstein, soţia primului-şambelan, cu ale cărei fiice eram prietene bune de tot. Acolo ne-am legat sufleteşte, o legătură a cărei vechime nu trebuie s-o socotim după anii ce s-au scurs, pentru că a fost o perioadă de mare progres vital, în timpul cărora, din nişte pui mărunţi, cum eram, am ajuns oameni cu experienţă. Într-o anumită privinţă — şi dragostea mea faţă de dînsa mă face să spun asta cu plăcere — în această prietenie Ottilie avea conducerea spirituală, datorită caracterului ei deosebit şi datorită unei precoce originalităţi în felul de-a judeca lucrurile.

Asta e adevărat, mai cu seamă în ce priveşte chestiunile politice. Astăzi, lumea noastră, după grele încercări şi zguduiri ce-au dat prilej acelui monstru genial s-o răstoarne, s-a liniştit, sub ocrotirea puterilor bazate pe o sfîntă ordine [1], puteri care, îndeosebi în conştiinţa publică şi individuală, lasă loc liber chestiunilor pur umane ; pe vremea aceea, însă, chestiunile politice stăpîneau în chip aproape exclusiv domeniul sufletului. Ottilie se ocupa cu pasiune de politică şi avea în această problemă păreri care o deosebeau adînc de toţi cei din jurul ei, fără a-şi arăta atitudinea de opoziţie ascunsă ; numai mie mi se destăinuia, mie, care eram confidenta ei şi simţeam şi gîndeam la fel cu dînsa, fiindcă mă atrăsese de mult în lumea convingerilor şi speranţelor sale, astfel încît împreună cu ea gustam acum plăcerea şi exaltarea tainei.

Ce taină anume ? Într-un stat care făcea parte din Confederaţia renană şi al cărui duce dobîndise iertarea de la demonul victorios, stăpînind acum ţara ca vasal fidel al acestuia ; într-un stat în care toţi, cu nezdruncinată fidelitate, se supuneau geniului cuceritorului şi aveau încredere în misiunea lui de orînduitor al lumii şi de organizator al continentului, dacă nu cu entuziasm, în orice caz cu devotament, Ottilie a mea era o prusacă înflăcărată. Fără să se lase influenţată de ruşinoasa înfrîngere a armatei prusace [2], era convinsă că germanii de la nord sînt superiori celor din Saxonia şi Turingia, printre care, cum zicea ea, era condamnată să trăiască şi faţă de care avea un dispreţ ascuns, cunoscut numai de mine, confidenta ei. Sufletul îndrăgostit

[1] Se referă la Sfînta Alianţă, organizaţie creată de monarhii din Europa, după căderea imperiului lui Napoleon, pentru a înăbuşi mişcarea revoluţionară şi de eliberare naţională din Europa.

[2] Se referă la înfrîngerea suferită de armatele prusace în 1806, la Jena şi Auerstedt.

de eroism al acestei copile era dominat de un singur ideal, şi anume ofiţerul prusac. Inutil să spun că imaginea acestui cult avea, mai mult sau mai puţin limpezi, trăsăturile tatălui dispărut, transfigurate de amintire. Şi totuşi, erau în joc aici sentimente şi simpatii mai generale ale familiei ei, ce o făceau să presimtă evenimente îndepărtate, care pe noi ceilalţi nu ne atrăseseră încă, dar cu care ea intrase în contact şi la care participa într-un chip ce mie mi se părea profetic, după cum s-a şi dovedit în curînd.

Ghiciţi desigur la ce amănunte vreau să mă refer. E vorba de redresarea morală care în ţara ei de baştină a urmat prăbuşirii : respingerea dîrză, înlăturarea şi distrugerea acelor tendinţe — e drept că plăcute şi subtile, dar moleşitoare — ce contribuiseră la prăbuşire ; eroica purificare a poporului de toate mofturile şi fleacurile care amăgesc mintea şi strică moravurile, şi oţelirea lui pentru ziua victoriei, care va aduce răsturnarea dominaţiei străine şi instaurarea libertăţii. Era prima afirmare a ceva care şi aşa ne apasă : sărăcia ; era un legămînt de nevoie, şi tot nevoia inspiră şi celelalte două virtuţi şi cerinţe călugăreşti : castitatea şi ascultarea ; la mare preţ era acum abnegaţia, era spiritul de jertfă, disciplina în comun, viaţa în slujba patriei. Despre acest proces moral săvîrşit în tăcere, tot atît de inaccesibil duşmanului şi asupritorului ca şi tainica refacere a armatei, se ştia foarte puţin în lumea noastră îngustă, care, fără să-şi facă prea multe griji, şi chiar cu convingere, se ţinea departe de aceste aspiraţii victorioase — deşi cu oarecare amărăciune faţă de pretenţiile şi de poverile impuse de tiran. În cercul nostru, în societatea noastră, numai Ottilie participa la acţiunea aceasta cu o sensibilitate entuziastă şi discretă. În preajma noastră însă, pe ici, pe colo, mai erau oameni, învăţaţi şi profesori, care — alături de tînăra generaţie — se manifestau ca nişte susţinători ai mişcării de înnoire. Prietena mea a intrat în curînd într-un schimb activ de idei şi de sentimente cu dînşii.

Aşa, de pildă, la Jena era Heinrich Luden [1], profesorul de istorie, un om excelent, însufleţit de un puternic patriotism. În ziua ruşinosului dezastru i-au fost distruse toate mobilele din casă şi tot materialul ştiinţific, aşa că atunci cînd s-au întors, el şi cu soţia lui, au găsit numai pereţii

[1] Heinrich Luden (1780—1847), istoric burghez cu vederi progresiste, iniţiatorul organizaţiilor liberale studenţeşti care luptau împotriva hotărîrilor reacţionare şi antinaţionale luate prin Congresul de la Viena (1815) şi pentru unitatea Germaniei.

goi şi o murdărie cumplită. Dar profesorul nu s-a descurajat; zicea că numai să fi cîştigat noi bătălia, şi ar fi suportat cu bucurie orice pierdere şi, chiar sărac lipit pămîntului, i-ar fi fugărit pe duşmani chiuind. Dar şi aşa, a rămas neclintit în credinţa lui că patria se va ridica şi propovăduia neobosit studenţilor acest lucru. Mai era apoi aici, la Weimar, Passow [1], profesor de liceu, originar din Mecklenburg [2], înzestrat cu un puternic talent oratoric; n-avea decît douăzeci şi unu de ani, era foarte învăţat şi cu idei mari, iubind cu înfocare patria şi libertatea. Preda limba greacă (şi frate-meu Arthur [3], care locuia la el, a învăţat cu dînsul în particular), precum şi estetica şi filozofia limbii. Ideea nouă şi originală care stătea la baza lecţiilor lui era că trebuie întinsă o punte între ştiinţă şi viaţă, de la cultul antichităţii la o concepţie patriotică germană şi burghez-liberală — cu alte cuvinte, aplicarea în chip viu şi util a realităţii eline la actualitatea noastră politică.

Cu asemenea oameni întreţinea Ottilie tainice legături, aproape că aş putea spune: conspirative. În acelaşi timp însă, ea ducea viaţa unei tinere elegante din înalta noastră societate, filofranceză şi devotată *imperator*-ului, şi n-am putut niciodată să-mi înlătur impresia că gusta această dublă existenţă, la care luam şi eu parte, ca prietenă şi confidentă, cu un anumit sibaritism [4], şi îi găsea chiar un farmec romantic. Era farmecul împotrivirii, şi asta, după părerea mea, a jucat un rol important şi regretabil în aventura sentimentală în care prietena mea dragă a intrat de patru ani încoace şi din ale cărei mreje aş da tot ce am ca s-o scap.

În primele luni ale anului campaniei din Rusia [5], August von Goethe a început să facă asiduu curte Ottiliei, încercînd să-i cîştige iubirea. În preajma Anului Nou se întorsese de la Heidelberg [6] şi aproape imediat obţinuse un post în administraţia curţii şi a statului: a fost numit gentilom al curţii şi asesor activ la camera ducală de conturi. Dar „activitatea" în ce priveşte îndatoririle legate de aceste funcţii era, după dorinţa ducelui, în chip prevenitor limi-

[1] Franz Ludwig Karl Friedrich Passow (1786—1833), profesor de filologie clasică la Weimar.

[2] Regiune în nord-estul Germaniei.

[3] Se referă la Arthur Schopenhauer (1788—1860), filozof idealist german.

[4] Mod de viaţă trîndav, luxos şi desfrînat.

[5] Adică 1812.

[6] Vestit centru universitar în sud-vestul Germaniei.

tată, deoarece funcțiile nu trebuiau să stinghereaască slujba lui August pe lîngă marele său părinte, pe care trebuia să-l scape de tot felul de sîcîieli cotidiene și de mărunțișuri domestice și să-l reprezinte în diverse formalități sociale și chiar în călătoriile de inspecție la Jena ; mai îndeplinea pe lîngă asta și funcția de custode al colecțiilor și de secretar, mai ales că tocmai atunci domnul Riemer plecase din casă în urma căsătoriei lui cu Karoline Ulrich, domnișoară de companie a doamnei consilier intim.

Tînărul August se supuse acestor îndatoriri cu punctualitate și chiar — în privința celor domestice — cu o pedanterie migăloasă foarte potrivită cu răceala — spun deocamdată numai răceala, dar aș putea să completez : cu răceala intenționată a caracterului său. La drept vorbind, nu simt nevoia să mă grăbesc să cercetez ascunzișurile acestui caracter ; amîn asta dintr-o anumită sfială, care este de fapt, în chip destul de ciudat, rezultatul compătimirii și totodată al aversiunii. De altfel, nu sînt nici primul și nici singurul om căruia tînărul i-a făcut această impresie : Riemer de exemplu — chiar el mi-a spus — era cuprins încă de pe atunci de-o adevărată frică de August, și a tradus în faptă atît de repede hotărîrea lui de a-și întemeia o gospodărie tocmai din cauza întoarcerii acasă a fostului său elev.

Ottilie începuse pe vremea aceea să meargă pe la curte, și poate că acolo a cunoscut-o August. S-ar putea totuși s-o fi văzut prima oară chiar acasă, la concertele care ani de zile au avut loc în fiecare duminică la Goethe, precum și la repetițiile acestor concerte. Prietena mea, pe lîngă toate celelalte însușiri firești și toate celelalte farmece ale sale, are și o voce dulce și limpede, pe care aș numi-o mijlocul de exprimare și instrumentul trupesc al sufletului ei muzical. Datorită acestei voci, a fost chemată să facă parte din micul cor care o dată pe săptămînă repeta acasă la maestru, iar duminica la amiază se producea la masă și după masă în fața oaspeților.

În acest privilegiu datorit vocii sale era inclus și acela de a-l cunoaște personal pe marele poet, care se poate spune că de la început a pus ochii pe Ottilie ; îi plăcea să stea cu ea de vorbă, glumea și nu-și ascundea de loc bunăvoința prietenească față de „mica persoană", cum îi zicea el... Mi se pare că n-am încercat încă să vă dau o imagine a vrajei pe care o răspîndea figura ei — de altfel e și greu de descris prin cuvinte, deși farmecul ei feciorelnic neobișnuit

cîntăreşte greu, ba este chiar de însemnătate hotărîtoare. Nişte ochi albaştri, vii, un păr blond şi bogat, un trup mai degrabă scund, foarte puţin junonic, delicat, sprinten şi agreabil — în sfîrşit, exact tipul care a avut întotdeauna norocul să placă unui gust personal, şi să placi unui asemenea om înseamnă să ajungi la cea mai mare glorie în domeniul simţirii şi al poeziei. Nu spun mai mult. Amintesc doar că, după cum se ştie, cu o varietate mondenă şi foarte agreabilă a acestui tip s-a ajuns la o logodnă celebră, care n-a avut nici o urmare, dar a provocat probabil supărarea tuturor păzitorilor distanţelor sociale.[1]

Aşadar, cînd fiul uşuraticului logodnic de odinioară a început să facă asiduu curte Ottiliei — el vlăstar ilegitim al unei nobleţi foarte recente, iar ea o Pogwisch-Henckel-Donnersmark — s-a ivit bineînţeles, pentru îngustimea de vederi a aristocraţiei, un prilej de supărare la fel cu acela de altădată din Frankfurt; numai că de astă dată nu s-a făcut atîta vîlvă, fiind un caz cu totul neobişnuit şi din cauză că această noblete nouă, dar maiestuoasă, avea dreptul să-şi afişeze şi să-şi pună în valoare pretenţiile şi în ce priveşte fiul, cu deplină conştiinţă şi suficienţă. Exprim aici numai părerea mea personală, dar ea se întemeiază pe-o dureros de exactă observaţie a evenimentelor şi cred că nu e greşită. Părerea mea este aşadar că mai întîi tatăl s-a interesat de Ottilie şi numai atenţia favorabilă pe care i-a arătat-o Goethe a atras asupra ei atenţia fiului, o atenţie devenită repede pasiune, dovedind că are aceleaşi gusturi ca şi tatăl lui — fapt adeverit de altfel şi în alte privinţe — sau cel puţin aşa părea, fiindcă în realitate era vorba de o dependenţă şi o preluare şi, între noi fie spus, el personal nu are nici un fel de gust în nimic, ceea ce a ieşit cu prisosinţă la iveală în raporturile lui cu femeile. Dar despre asta, mai tîrziu, şi chiar şi atunci prea devreme în chestiunea aceasta! Mai bine să vorbim de Ottilie.

Pentru a exprima starea în care se găsea fiinţa aceasta drăgălaşă pe vremea cînd l-a întîlnit întîia oară pe domnul von Goethe, cuvîntul „aşteptare" ar fi cel mai nimerit. Curtezani avusese ea, încă de cînd era copilă, şi primise multe omagii, pe care le luase mai mult în glumă. Cu

[1] Se referă la Lili Schönemann (1758—1817), căsătorită în 1778 cu bancherul Bernhard Friedrich von Türckheim. A fost logodită cu Goethe în timpul şederii acestuia la Frankfurt pe Main. Episodul acesta este relatat de Goethe în opera sa *Poezie şi adevăr*.

adevărat îndrăgostită nu fusese încă şi era în aşteptarea primei iubiri. Inima ei era — ca să zic aşa — gătită cu toate podoabele ca să întîmpine pe atotputernicul zeu, şi în sentimentele ce i le inspira acest curtezan cu totul deosebit, de-o înaltă obîrşie ilegitimă, ea a crezut că recunoaşte puterea zeului. Veneraţia ei faţă de marele poet era bine-înţeles foarte adîncă; atenţia favorabilă arătată de el o măgulea nesfîrşit de mult — nu-i de mirare deci că o atrăgea în chip irezistibil curtea pe care i-o făcea fiul, cu încuviinţarea făţişă a tatălui şi, ca să zicem aşa, în numele lui. Era ca şi cum prin mijlocirea tinereţii fiului, întinerit în el, tatăl însuşi i-ar fi făcut curte. „Tînărul Goethe" o iubea — şi Ottilie, fără nici o şovăire, vedea în August pe omul destinului ei, fiind sigură că îl iubeşte.

Am impresia că era cu atît mai mult convinsă cu cît i se părea sie însăşi mai neverosimile înclinarea ei şi faptul că îi plăcea acest om în care i se întrupase soarta. Ottilie ştia despre iubire doar atîta: că e o putere capricioasă şi imprevizibilă, o putere suverană ce dă raţiunii cu tifla şi îşi revendică drepturile fără să-i pese de sentinţele inteligenţei. Şi-l închipuia cu totul altfel pe alesul inimii ei: format după propria-i imagine, mai vesel, mai vioi, mai luminos decît era August. Faptul că se potrivea atît de puţin cu imaginea preconcepută i se părea o romantică dovadă că dragostea ei era profundă. Copil fiind, August nu-ţi producea de loc bucurie, iar ca adolescent nu promitea mare lucru. Toţi ziceau că n-are să trăiască, iar în ce priveşte însuşirile spirituale, printre prietenii familiei domnea impresia că n-o să fie mare lucru de capul lui. Cu vremea însă, copilul bolnăvicios devenise un tînăr voinic şi arătos — puţintel cam greoi la înfăţişare şi cam ursuz, cam întunecat, şi spunînd asta mă gîndesc mai ales la ochii lui, care erau frumoşi sau mai bine zis ar fi putut să fie frumoşi, dacă ar fi avut mai multă expresivitate în priviri. Vorbesc de persoana lui în trecut ca s-o pot vedea mai bine, prin perspectiva timpului, şi s-o pot judeca mai nestingherită. Însă tot ce povestesc despre el se potriveşte pentru bărbatul de douăzeci şi şapte de ani, chiar mai bine decît pentru tînărul de acum cîţiva ani, de pe vremea cînd a cunoscut-o pe Ottilie. Nu era un om de societate, plăcut şi vioi. Spiritul lui parcă ar fi fost mereu apăsat de plictiseală, de o melancolie ce s-ar fi putut numi mai degrabă disperare şi care răspîndea împrejurul lui o impresie de pustiu. Era

evident că această lipsă de veselie şi această sumbră renunţare îşi aveau cauza în situaţia lui de fiu, în teama ce i-o dădea veşnica ameninţare de-a fi comparat cu tatăl.

Fiul unui om mare — asta înseamnă un noroc, o favoare a soartei şi totodată o povară şi o permanentă degradare a propriei individualităţi. Cînd era adolescent, tatăl lui îi dăduse un album, inaugurînd prima pagină cu semnătura sa, album care în decurs de cîţiva ani, aici la Weimar, precum şi în localităţile unde a călătorit împreună cu fiul său, la Halle, Jena, Helmstadt, Pyrmont şi Carlsbad, s-a umplut cu semnăturile tuturor celebrităţilor din Germania şi chiar din străinătate. Nu exista în album nici o însemnare în care să nu se pomenească de însuşirea cea mai nepersonală a fiului, dar care era ideea fixă a tuturora : însuşirea de-a fi fiul tatălui său. Poate fi înălţătoare — dar şi capabilă să sperie pe un tînăr — fraza aceasta, scrisă de profesorul Fichte [1], filozoful : „Naţiunea cere lucruri mari de la dumneavoastră, unicul fiu al unui om unic în epoca noastră". În schimb, ne putem închipui ce efect a avut asupra tînărului reflecţia cu care un funcţionar francez a împodobit albumul : „Rareori fiii unui om mare sînt luaţi în seamă de posteritate". Trebuie ea privită ca un îndemn de-a fi o excepţie ? Dar şi asta avea ceva penibil. Mai degrabă cred că se putea înţelege în sensul inscripţiei pusă de Dante deasupra porţii Infernului [2].

De necaz, August s-a hotărît să evite orice prilej care ar fi putut să dea naştere acestei comparaţii negative. A renunţat cu o deosebită grijă la orice ambiţie poetică, la orice legătură cu lumea literelor, şi a făcut aceasta aproape cu amărăciune, cu brutalitate, nevoind să mai fie socotit decît un om practic, obişnuit, un simplu om de afaceri şi de lume, de-o inteligenţă mijlocie. Veţi spune că în această dîrză renunţare la o activitate superioară la care nu-şi îngăduia să ajungă, şi pe care, chiar dacă exista în germen în el, trebuia să şi-o tăgăduiască şi să şi-o înăbuşe ca să nu fie supus iar fatalei comparaţii, veţi spune că în această renunţare apare o mîndrie atrăgătoare şi vrednică de stimă. Totuşi, incertitudinea faţă de sine însuşi, nemulţumirea şi proasta lui dispoziţie, neîncrederea lui, iritabilitatea nu erau făcute să atragă şi nu îngăduiau să-l califici drept mîndru. Mai curînd trebuie spus că nu mai era

[1] Johann Gottlieb Fichte (1762—1814), filozof german.

[2] Voi care intraţi aici, lăsaţi orice speranţă (Dante — *Infernul*, cîntul III).

mîndru. Suferea de mîndrie sugrumată. Ajunsese la situaţia lui prezentă prin condiţiile favorabile datorate originii sale — mai exact s-ar putea spune : pe care i le impusese această origine. Se complăcuse în aceste condiţii, fără ca totuşi să le aprobe cu totul, şi neputînd să împiedice ca ele să-i slăbească şi conştiinţa de sine. Educaţia lui a fost foarte liberă, foarte destrămată şi îngăduitoare. Funcţiile pe care le-a avut i-au fost atribuite fără ca el să fi avut nevoie să-şi arate prea mult cunoştinţele şi capacităţile. Ştia prea bine că nu le căpătase datorită meritelor lui, ci datorită protecţiei. Altul s-ar fi bucurat de această situaţie ; el însă era astfel făcut, încît suferea. Foarte frumos din partea lui, numai că nu se gîndea de loc să renunţe la avantajele pe care le avea.

Să nu uităm şi altceva ! Să nu uităm că August nu era numai fiul tatălui său, ci era şi fiul mamei lui, fiul domnişoarei Vulpius, şi că asta pricinuia o dezbinare specială în situaţia sa în lume, ca şi în conştiinţa sa, un conflict între distincţiile de tot felul, între noblеţe şi originea lui hibridă. În chestiunea asta nu schimba nimic faptul că ducele, la cererea tatălui, prieten cu el, acordase băiatului, cînd avea unsprezece ani, un decret de legitimare de care era legat şi un titlu de noblеţe. Tot aşa n-a schimbat nimic nici căsătoria părinţilor, şase ani după aceea. „Un copil al iubirii" : definiţia asta stăruia în mintea tuturor — şi în a lui — tot aşa cum era şi „unicul fiu al unui om unic". O dată stîrnise chiar un mic scandal, cînd, la o petrecere dată cu prilejul zilei de naştere a ducesei, frumuşel cum era la treisprezece ani şi costumat ca zeu al amorului, fusese pus să ofere înaltei doamne flori şi versuri. Lumea protestase, fiindcă un copil al iubirii nu trebuie să apară în chip de Cupidon în faţa unor persoane distinse. O fi aflat şi el de această mustrare ? Nu ştiu. Dar desigur că mai tîrziu în viaţă a mai avut ocazia să întîlnească asemenea împotriviri. Situaţia lui era apărată de gloria şi de autoritatea tatălui şi de bunăvoinţa ducelui faţă de acesta. Dar era o situaţie echivocă. Avea prieteni — sau ce se numeşte prieteni — de la liceu, de la slujbă, de la curte. Dar *un* prieten nu avea. Pentru asta era prea bănuitor, prea închis, prea conştient de situaţia lui deosebită, şi în sensul înalt, şi în sensul dubios. Lumea în care trăise fusese întotdeauna amestecată : lumea oferită de mamă-sa era cam boemă — multă actorime, mult tineret chefliu ; şi nemai-

pomenit de devreme s-a dedat şi el la băutură. Soumpa noastră baroană von Stein mi-a spus că o dată, cînd August avea unsprezece ani, la o sindrofie de-a mamă-si, a băut nu mai puţin de şaptesprezece pahare de şampanie şi că ea, cînd venea pe la dînsa, cu mare greutate îl ţinea să nu bea. Baroana von Stein zicea — oricît ar părea de ciudat să spui asta despre un copil — că bea din nevoia de a-şi îneca în băutură necazul, un necaz care avea un motiv anumit desigur, fiindcă tocmai pe vremea aceea suferise un şoc — cînd îl văzuse pe tată-su plîngînd la vederea lui. Era atunci cînd cu boala gravă a maestrului, catarul şi erizipelul, care l-au dus la un pas de groapă. Vindecîndu-se foarte greu, plîngea de slăbiciune; plîngea, mai cu seamă, cînd îl vedea pe băiat — şi acesta, ca să-şi dea curaj, a găsit de cuviinţă să bea şaptesprezece pahare. De altfel, maestrul n-ar fi fost prea îndreptăţit să-l dojenească, deoarece legăturile lui cu darul divin al lui Bacchus au fost întotdeauna foarte strînse şi i le-a permis de timpuriu şi fiului său. Nu ne putem opri să punem pe seama înclinaţiei lui vechi şi, din păcate, mereu sporite către plăcerile lui Bacchus tot ce e dubios în caracterul lui August — irascibilitatea, melancolia, violenţa şi grosolănia.

Aşadar, Ottilie a crezut că găseşte pe omul ce-i era predestinat, întruchiparea destinului ei, în tînărul acesta, care îi aducea omagiile lui, nu prea atrăgătoare şi nu prea amuzante. Credea că îl iubeşte, oricît de neverosimil era acest lucru, sau tocmai fiindcă, aşa cum spuneam, era atît de neverosimil. Noblefea ei sufletească, simţul ei poetic pentru trăsăturile tragice şi îngrijorătoare ale existenţei lui August o întăreau în această credinţă. Visa să-l mîntuie de demonul lui, să fie îngerul lui păzitor. Am vorbit de farmecul romantic pe care îl gusta ea în dubla-i existenţă de domnişoară de onoare la curtea din Weimar şi de patrioată prusacă, în taină. Dragostea pentru August o făcu să simtă acest farmec într-o formă nouă şi accentuată. Contradicţia dintre părerile sale şi acelea ale familiei celui pe care îl iubea făcea să culmineze paradoxul pasiunii ei şi chiar tocmai din cauza asta i se părea că este într-adevăr o pasiune.

Nu mai trebuie să spun că eroul nostru spiritual, cu care Germania se mîndreşte, care a sporit în chip atît de minunat gloria naţiunii, n-a luat parte împreună cu noi nici la durerea pricinuită de prăbuşirea patriei, nici la entu-

ziasmul ce ne-a cuprins inimile cînd a sunat ceasul eliberării, şi că el — şi într-un caz, şi în altul — s-a arătat rece şi distant şi, ca să zic aşa, ne-a lăsat singuri în faţa duşmanului. Acesta-i adevărul. Trebuie să-l uităm însă, să ne înăbuşim durerea pe care o simţim şi s-o acoperim cu admiraţia faţă de geniul său — cu iubirea faţă de marea lui personalitate. Dezastrul de la Jena i-a adus şi lui mari neplăceri, dar nu din partea francezilor victorioşi, ci, chiar înainte de bătălie, din partea prusacilor cartiruiţi la Weimar, care au intrat în casa lui din parc şi au spart uşile şi mobilele ca să facă foc. A avut de suferit şi din pricina celor întîmplate după aceea. Se zice că năpasta de-atunci l-a costat două mii de taleri şi vreo douăsprezece vedre de vin ; nişte soldaţi fugari au pătruns pînă în odaia lui de culcare. Dar a scăpat neprădat, pentru că i s-a trimis imediat o gardă de la curte. Au stat în gazdă la el mareşali : Ney, Augereau, Lannes, şi mai pe urmă a venit şi domnul Dénon [1], pe care îl cunoscuse la Veneţia, inspector general al muzeelor imperiale şi consilierul lui Napoleon în chestiuni de artă, adică : pentru ridicarea obiectelor de artă din ţările învinse...

Maestrul s-a bucurat că omul acesta era cartiruit la el. De altfel, în general ţinea să arate că întîmplările acelor vremuri l-au atins foarte puţin. Profesorul Luden, care a avut atîta de suferit de pe urma lor, mi-a povestit cum, la vreo lună după catastrofă, l-a întîlnit la Knebel. Toţi cei care erau acolo vorbeau de nenorocirea aceea cumplită, şi domnul von Knebel a exclamat de cîteva ori : „E groaznic ! E înfiorător !“ Goethe însă a mormăit numai cîteva cuvinte ininteligibile, şi cînd Luden l-a întrebat cum a suportat excelenţa-sa acele zile de ocară şi de năpastă, el a răspuns : „Nu pot să mă plîng de nimic. Ca un om care, de pe o stîncă trainică, se uită la marea furtunoasă şi nu poate da nici un ajutor naufragiaţilor şi totodată nu poate fi atins de valuri — ceea ce, după spusele unui antic, trebuie să fie un sentiment plăcut“... Şi aici s-a oprit, ca să-şi aducă aminte de numele acelui antic ; dar Luden, care ştia, n-a vrut să i-l spună, în timp ce Knebel, cu toate exclamaţiile lui anterioare, i-a şoptit : „Lucreţiu [2] !“ „Da, da, Lucreţiu“, a confirmat Goethe şi a încheiat : „Aşa şi eu : am stat liniştit, şi

[1] Dominique Vivant de Dénon (1747—1825), critic de artă, colecţionar şi grafician francez.

[2] Se referă la poetul latin Titus Lucretius Carus (aprox. 96—55 î.e.n.).

am aşteptat să treacă toată zarva aceea cumplită". Luden m-a asigurat că a simţit în piept fiori de gheaţă cînd a auzit aceste vorbe rostite într-adevăr cu o anumită mulţumire. L-au mai cuprins de cîteva ori fiorii în cursul acelei conversaţii, fiindcă, atunci cînd a mai rostit cu glas tremurat cîteva cuvinte despre nenorocirea şi ruşinea patriei şi despre credinţa lui sfîntă în ridicarea acesteia, Knebel a exclamat de cîteva ori: „Bravo! Foarte bine!" Goethe însă n-a scos un cuvînt şi a rămas impasibil, aşa încît maiorul, după ce a isprăvit cu exclamaţiile lui, a îndrumat conversaţia spre literatură, iar Luden n-a mai stat mult şi a plecat.

Astea mi le-a istorisit Luden, omul acela minunat. Dar cum l-a scărmănat maestrul pe Passow al nostru de la liceu din cauza părerilor lui, am auzit eu cu urechile mele, fiindcă asta s-a întîmplat în salonul mamei, şi eram şi eu acolo, copilă încă pe vremea aceea. Passow, care era un vorbitor excelent, spusese cu înflăcărare că dezvăluind antichitatea elină şi arătînd dezvoltarea spiritului grecesc, el se sileşte să sădească măcar în sufletele cîtorva ceea ce germanii ca popor au părăsit cu desăvîrşire: dragostea de libertate şi dragostea de patrie. (E de observat aici cum oameni ca Passow îşi deschideau inima fără grijă şi fără teamă în faţa titanului, fiindcă ei nu-şi puteau închipui şi nici pe departe nu credeau că e posibil să se opună cineva ideilor ce lor li se păreau atît de sănătoase şi demne de a fi însuşite. A trecut mult pînă şi-au dat seama că marele om nu voia de loc să fie alături de ei şi că nu trebuie să vorbeşti aşa faţă de dînsul.) „Ascultă! i-a spus Goethe atunci lui Passow. Îmi închipui că şi eu ştiu ceva despre antici, dar cred că simţul libertăţii şi dragostea de patrie pe care vreţi să le luaţi de la ei sînt în primejdie şi sînt pe punctul de-a deveni în orice clipă *o schimonoseală*." N-am să uit niciodată cu cîtă rece amărăciune a rostit el cuvîntul „schimonoseală", care este cea mai grea vorbă de ocară de care dispune. „Existenţa noastră burgheză, a urmat el, se deosebeşte foarte mult de aceea a anticilor, şi raporturile noastre cu statul sînt cu totul altele. Germanul, în loc să se limiteze numai la el însuşi, trebuie să cuprindă în el lumea ca să poată avea o înrîurire asupra acesteia. Ţelul nostru nu trebuie să fie o izolare duşmănoasă faţă de celelalte popoare, ci relaţii prietenoase cu lumea întreagă, cultivarea virtuţilor sociale, chiar în dauna sentimentelor înnăscute, şi chiar a drepturilor înnăscute." Ultima frază a rostit-o ridicînd poruncitor glasul şi

bătînd cu arătătorul în mesuţa din faţa lui. Pe urmă a mai spus : „E şi copilăresc, şi de prost gust să înfruntăm pe cei sus-puşi şi să ne opunem cu îndărătnicie unui învingător fiindcă noi sîntem plini de antichitatea greacă şi romană, iar el ştie puţin sau nu ştie nimic despre asemenea lucruri. Asta e mîndrie profesorală, o mîndrie care face pe cineva ridicol şi îi e şi dăunătoare." Apoi, după o pauză, întorcîndu-se către tînărul Passow, care tăcea uluit, a încheiat cu un ton mai cald, dar mai înăbuşit : „Nu vreau de loc, domnule Passow, să te jignesc. Ştiu că intenţiile dumitale sînt bune. Dar nu e destul să ai intenţii bune şi curate ; trebuie să consideri şi urmările acţiunii pe care o întreprinzi. De acţiunea dumitale mă îngrozesc, pentru că ea e o formă preliminară, încă mărinimoasă şi nevinovată, a unui lucru înspăimîntător care cîndva, în viitor, se va manifesta printre germani ca o nebunie cumplită şi de care dumneata singur ai să te cutremuri şi ai să te răsuceşti în groapă, dacă ai să mai auzi acolo ceva."

Vă închipuiţi uluirea ce a urmat ; ai fi auzit o muscă bîzîind. Mama a izbutit numai cu multă greutate să îndrepte conversaţia spre o temă inofensivă. Dar aşa era el, asta era atitudinea lui atunci, atitudine cu care ne îndurera pe toţi şi lovea cu vorba sau tăcerea lui în ce-aveam noi mai sfînt. Pricina era desigur admiraţia lui faţă de împăratul Napoleon ; în 1808, acesta îl remarcase în văzul tuturor şi îi dăduse Legiunea de onoare [1], de care poetul nostru spunea întotdeauna că e decoraţia cea mai dragă lui. Vedea în Napoleon un Jupiter, mintea ce orînduieşte lumea întreagă, iar în formaţia de state germane concepută de Napoleon, în unirea regiunilor sudice, vechi şi neaoşe ale Germaniei în Confederaţia renană, vedea ceva nou, proaspăt şi dătător de speranţe, ceva de la care aştepta o înviorare şi o înălţare a vieţii spirituale germane, în relaţii fructuoase cu cultura franceză, căreia el, cum singur spunea, îi datora atît de mult. Trebuie să vă gîndiţi că Napoleon îl invitase stăruitor, chiar îi ceruse, să vină să stea la Paris, şi că Goethe multă vreme s-a gîndit serios să se mute acolo, cercetînd modalităţile practice pentru aceasta. După întîlnirea de la Erfurt, între el şi împărat existau relaţii personale. Napoleon îl tratase — ca să zic aşa — ca pe un egal, şi maestrul o fi căpătat poate certitudinea că domeniul său spiritual, germanismul lui, nu sînt ameninţate

[1] Decoraţie instituită de Napoleon, în 1802.

de nici o primejdie din partea lui Napoleon şi că geniul acestuia nu era duşmanul geniului său, oricîte motive ar fi avut restul lumii să tremure în faţa împăratului.

Aţi putea spune că aceasta e o siguranţă şi o amiciţie egoistă, dar în primul rînd trebuie spus că egoismul unui astfel de om nu este o chestiune particulară, ci se justifică în ceva mai înalt şi mai general; şi în al doilea rînd: oare numai el singur avea aceste convingeri şi vederi? Desigur că nu — şi asta în ciuda atîtor poveri şi greutăţi pe care teribilul protector le impunea şi ţărişoarei noastre. Primul nostru ministru, excelenţa-sa domnul von Voigt [1], de exemplu, era convins că în curînd Napoleon va răsturna pe ultimul său adversar, şi atunci o Europă unită se va bucura de pace sub sceptrul lui. L-am auzit de multe ori spunînd asta în societate şi ştiu de asemeni că prin 1813 dezaproba ce se întîmpla în Prusia şi spunea că acolo au de gînd să procedeze ca în Spania, *invito rege* [2]. „Bietul rege! zicea el; îmi pare rău de ce-o să i se întîmple, mai ales că nu are nici o vină în privinţa asta! Avem nevoie acum de toată înţelepciunea şi de toată prudenţa de care sîntem capabili, şi trebuie să fim calmi, nepărtinitori şi cu credinţă faţă de împăratul Napoleon, dacă nu vrem să pierim şi noi." Aşa vorbea acest înţelept şi conştiincios om de stat care ne guvernează şi azi. Şi ducele oare nu făcea la fel? Chiar şi după Moscova [3], cînd împăratul a trimis repede armate noi, şi ducele nostru l-a însoţit pînă la Elba, unde Napoleon se ducea să-i bată pe prusaci şi pe ruşi, care, contra tuturor aşteptărilor noastre, se coalizaseră împotriva lui, în timp ce noi crezusem că regele Prusiei [4] are să se alăture iar lui Napoleon şi are să meargă cu el împotriva celorlalţi; chiar şi atunci Carl August s-a întors acasă entuziasmat, captivat cu totul de „acest om într-adevăr extraordinar", cum se exprima el, şi care i se părea un trimis al lui dumnezeu, un Mahomed.

Dar după bătălia de la Lützen [5] a venit bătălia de la Leipzig [6], şi s-a sfîrşit cu trimisul lui dumnezeu! În locul entuziasmului faţă de erou a apărut alt entuziasm, acela faţă

[1] Christian Gottlob von Voigt (1743—1819), prieten cu Goethe şi Schiller.

[2] Fără voia regelui (lat.).

[3] Adică în 1812.

[4] Se referă la Friedrich Wilhelm al III-lea (1770—1840).

[5] Localitate în apropiere de Leipzig, unde a avut loc o mare bătălie în campania din 1813.

[6] Bătălia naţiunilor în care Napoleon a fost înfrînt (1813).

de patrie şi de libertate, entuziasmul lui Passow ; şi trebuie să spun că e curios cît de repede şi de uşor se lasă oamenii convinşi şi transformaţi sufleteşte de evenimentele exterioare şi de nenorocirea unui om în care au crezut. Dar şi mai penibil este să vezi cum un om mare şi proeminent e dezmințit de evenimente, dovedindu-se că n-a avut dreptate, în timp ce alţii, mult mai mărunţi decît el, au văzut mai bine lucrurile. Goethe spusese întotdeauna : „Degeaba vă scuturaţi lanţurile, dragii mei ; e prea puternic, n-aveţi ce-i face !“ Şi deodată, lanţurile au căzut, ducele şi-a pus uniformă rusească, l-am împins pe Napoleon pînă dincolo de Rin, şi cei cărora maestrul le spunea cu compătimire „dragii mei“, Ludow şi Passow şi alţii, se ridicau acuma în faţa lui ca învingători, dovedindu-se că au avut dreptate. Anul 1813 a însemnat triumful lui Luden faţă de Goethe, trebuie să spunem asta. El singur de altfel a convenit că-i aşa ruşinat şi pocăit, şi a scris pentru curtea din Berlin piesa festivă *Epimenide* [1], unde spunea aşa : „Mă ruşinez de vremea inactivă, cu voi să sufăr ar fi fost mai bine,/ Căci datorită suferinţei voastre sînteţi mai mari acuma decît mine“. Şi mai adăuga : „Cel care din abis a răsărit, de către-o soartă aprigă trimis,/ O lume-ntreagă chiar de-a cucerit, se va întoarce totuşi în abis !“

Cum vedeţi, asta menea el împăratului lui, lui Jupiter stăpînitorul, care era acum în abis — cel puţin, în piesa festivă ; pentru că de gîndit eu cred că şi acuma gîndeşte tot aşa ca şi atunci cînd spunea „dragii mei“.

August, fiul lui şi iubitul Ottiliei, a avut exact aceleaşi păreri politice ca şi tatăl său ; în problema asta repeta pur şi simplu ce spunea maestrul. Era cu totul pentru Confederaţia renană, în care vedea unită partea aceea din Germania ce avea însemnătate pentru cultură, şi se arăta plin de dispreţ faţă de barbarii de la nord şi de la sud, atitudine mult mai puţin potrivită lui decît lui Goethe-bătrînul, pentru că el însuşi avea în firea lui ceva barbar, ceva excesiv, chiar ceva grosolan, amestecat cu o tristeţe care nu-i dădea un aer distins, ci tulbure şi neplăcut. În 1811, Napoleon a trimis ca ministru plenipotenţiar la noi, la Weimar, pe baronul

[1] Se referă la poemul dramatic al lui Goethe *Trezirea lui Epimenide* (1814). Epimenide, un adolescent din Creta, fiul unei nimfe, ar fi dormit, conform legendei, într-o peşteră timp de 40 de ani ; după miraculoasa sa trezire a fost privit de concetăţeni drept un favorit al zeilor.

de Saint-Aignan [1], un om plăcut şi cultivat, trebuie s-o spunem, şi un mare admirator al lui Goethe, care s-a împrietenit repede cu dînsul. August s-a grăbit şi el să lege prietenie cu secretarul baronului, domnul von Wolbock, fapt pe care îl menţionez, mai întîi ca să vă arăt unde îşi găsea tînărul prietenii şi în al doilea rînd fiindcă acest domn von Wolbock, atunci cînd — în decembrie 1812 — Napoleon, întorcîndu-se de la Moscova, a trecut prin Erfurt, l-a salutat pe Goethe în numele împăratului. Asta desigur că însemna ceva şi pentru August, deoarece avea un adevărat cult pentru tiran — cult care după părerea mea nu-i şedea bine de loc, fiindcă adoraţia lui nu avea nici un fundament spiritual. Şi azi chiar mai păstrează o colecţie de portrete ale lui Napoleon şi alte relicve napoleoniene, colecţie pentru care tatăl lui i-a dăruit şi crucea Legiunii de onoare, întrucît acum nu mai poate s-o poarte.

Putem spune că foarte rar legăturile iubirii au prins împreună două inimi mai deosebite. August o adora pe Ottilie aşa cum îl adora pe Napoleon — nu pot să nu fac comparaţia aceasta, oricît ar părea de ciudată ; iar biata mea prietenă (vedeam asta cu spaimă şi îngrijorare) îi întîmpinase cu tandreţe curtea lui greoaie, convinsă fiind de atotputernicia neînduplecată a zeului iubirii, care, rîzînd, triumfează asupra tuturor părerilor şi concepţiilor. Situaţia în privinţa aceasta era mai grea pentru ea decît pentru el, care putea să-şi exprime pe faţă convingerile, pe cînd Ottilie trebuia să şi le ascundă. Cît despre ceea ce prietena mea numea iubirea ei, aventura ei sentimental-contradictorie cu fiul marelui scriitor, nu avea nevoie să şi-o ascundă în lumea noastră restrînsă, unde sentimentul şi cultivarea lui sînt cu delicateţe ridicate la mare cinste şi se bucură de simpatia generală. În ce mă priveşte, am fost confidenta ei îngrijorată şi am trecut cu fidelitate alături de dînsa prin toate stadiile şi episoadele aventurii ei. Ea s-a destăinuit şi mamei sale, şi a putut să facă asta cu atît mai uşor cu cît şi doamna von Pogwisch se afla de mai multă vreme în aceeaşi situaţie, şi la confesiunile fiicei sale a replicat cu confesiuni asemănătoare. Ea ţinea la contele Edling [2], bărbat frumos, din Germania de sud, mareşal al palatului şi ministru, care era şi tutore al fetelor ei,

[1] Nicolas-Marie de Saint-Aignan (1770—1858), general şi diplomat francez din timpul lui Napoleon.

[2] Albert von Edling (1774—1841), mareşal al curţii şi intendent general al teatrului din Weimar, s-a căsătorit cu principesa Ruxandra Sturza (1786—1844).

prieten al casei, şi în curînd chiar mai mult. Doamna von Pogwisch spera că o să-i ceară mîna — avea şi motive să spere — şi aştepta de la el cuvîntul decisiv, care însă întîrzia. Astfel, Amor oferea mamei şi fiicei un bogat material de confidenţe reciproce despre bucuriile şi necazurile cotidiene, despre extazele, speranţele şi decepţiile pe care el le acordă din belşug.

August şi Ottilie se întîlneau la curte, la teatru, acasă la tatăl lui şi în societate. Dar cei doi îndrăgostiţi nu se întîlneau numai în societate, şi pentru asta cele două parcuri de pe malul rîului Ilm [1], cu pavilioanele lor, unul aparţinînd lui Goethe, celălalt bunicii Ottiliei, ofereau prilejul cel mai favorabil. O însoţeam pe prietena mea la toate aceste întîlniri şi mă minunam întotdeauna cînd vedeam cît e de fericită alături de dînsul, cum suspină cînd se desparte de el şi cum se înroşeşte, îmbrăţişîndu-mă cu recunoştinţă pentru că eram alături de ea ; fiindcă mie, drept să spun — şi asta nu numai din cauza rolului meu de însoţitoare şi confidentă — întîlnirile mi se păreau foarte plicticoase, şi conversaţia — foarte searbădă şi forţată. Vorbe fără haz şi fără entuziasm ba despre un dans, ba despre vreo bîrfeală de la curte, ba despre o călătorie proiectată sau făcută ; conversaţia se mai înviora puţin numai cînd tînărul povestea despre slujba pe care o îndeplinea pe lîngă tatăl lui. Ottilie însă nu voia să-şi mărturisească ei însăşi plictiseala. Se purta ca şi cum la aceste întîlniri şi plimbări atît de deşarte sufletele lor s-ar fi apropiat, şi tot în sensul acesta vorbea şi cu doamna von Pogwisch, iar mamă-sa probabil, după toate aparenţele, îi spunea la rîndul ei că domnul von Edling e pe punctul de a-i cere mîna.

Aşa stăteau lucrurile cînd a intervenit în viaţa Ottiliei un eveniment despre care nu pot vorbi fără o adîncă şi înălţătoare emoţie, deoarece am simţit amîndouă că în acest eveniment s-a strîns toată frumuseţea şi măreţia vremii noastre, îmbrăcînd pentru noi un aspect cu totul personal.

Zorii anului 1813 s-au ivit. Ce lucruri minunate s-au întîmplat atunci în Prusia — avîntul patrioţilor, victoria lor asupra spiritului şovăitor al regelui, înfiinţarea corpului de voluntari [2] în care floarea tineretului ţării s-a grăbit să se înroleze, renunţînd cu entuziasm la confort şi trai comod ca

[1] Rîu în pădurea Turingiei (nord-estul Germaniei).

[2] Se referă la corpul de voluntari alcătuit în 1813 de ofiţerul prusian Adolf von Lützow (1782—1834), din care făceau parte îndeosebi studenţi, aparţinînd statelor germane.

să-şi dea viaţa pentru patrie — despre toate acestea, cum am mai spus, la început au sosit numai ştiri puţine şi înăbuşite. Un lucru iarăşi despre care v-am mai vorbit este legătura sufletească a prietenei mele cu societatea tatălui ei dispărut şi care desigur că era susţinută de veşti mai precise, primite de la rudele din Prusia. Gingaşa-i fiinţă se înfiora şi se înflăcăra la contactul cu ceea ce se pregătea, cu ceea ce se şi îndeplinea, cu ceea ce ea, deşi trăind în mediul nostru idilic, dorise de multă vreme să se întîmple şi prevăzuse că se va întîmpla. Poporul de eroi din care simţea că face parte, ca sînge şi ca spirit, se răscula, ca să se scuture de ocara tiraniei franceze! Fiinţa ei întreagă se înălţa entuziasmată, şi aşa cum Prusia ei, cu exemplul pe care îl da, înflăcăra toată Germania la lupta pentru onoare şi libertate, tot aşa şi ea mă antrena şi pe mine şi mă făcea părtaşa urii şi a speranţei sale arzătoare. Acum însă nu numai Ottilie nutrea la Weimar aceste sentimente. Conspiraţia patriotică ardea mocnit şi aici, printre cei pretins credincioşi Confederaţiei renane şi cultului lui Napoleon ; şi tineri nobili, cum erau consilierul cameral von Spiegel şi consilierul de stat von Voigt, ţineau pe ascuns şi cu multe riscuri legătura cu prusacii din Jena, transmiţîndu-le acestora veşti despre ce se întîmpla la Weimar. Ottilie intrase în legătură cu ei şi lua parte în şoaptă şi cu patimă la uneltirile lor. Se juca cu propria-i viaţă, iar eu — pe de o parte ca s-o mai înfrînez puţin, pe de altă parte prinsă în aceeaşi vîltoare — împărtăşeam cu ea aceste secrete politice, aşa cum împărtăşeam tainele inimii sale de fată la întîlnirile cu August von Goethe. N-aş putea să spun care din amîndouă mă îngrijora şi mă speria mai mult.

Se ştie cît de puţin încurajatoare au fost la început evenimentele militare. Ottilie a avut fericirea să vadă uniforme prusace la Weimar, fiindcă pe la mijlocul lui aprilie, în ziua de 16 — mi-aduc aminte cu precizie — un detaşament de husari şi de vînători călări au făcut o incursiune în oraşul nostru, a luat prizonieri pe soldaţii francezi — puţini la număr — care erau aici, şi după aceea a plecat iar. Un pîlc de cavalerie franceză, care la vestea asta a sosit de la Erfurt, n-a mai găsit nici un prusac în oraş şi s-a întors de unde venise ; prea repede desigur, fiindcă a doua zi dimineaţă — închipuiţi-vă ce bucurie pe Ottilie! — au intrat în oraş

trupe de cavalerie ale lui Blücher cel tînăr [1], tot husari şi vînători. Locuitorii i-au primit cu urale. Şi a început un dans şi un chef cu o nepăsare şi o lipsă de grijă care pentru oricine s-ar fi gîndit puţin numai a bine nu era şi care chiar după vreo cîteva ceasuri a fost amar ispăşită. „Francezii!" s-a auzit deodată strigînd prin oraş, şi eliberatorii noştri au sărit de la băutură şi au pus mîna pe arme. Erau trupele generalului Souham [2], care pătrunseseră în oraş, superioare ca număr. După o scurtă luptă, francezii au fost iarăşi stăpîni pe oraş. Îngrijorate de soarta eroilor noştri, cărora cu cîteva clipe mai înainte le dam de mîncare şi de băut, stăteam acum în odăiţa noastră şi ne uitam de după perdele la învălmăşeala de pe străzi, de unde se auzea sunet de goarne şi pocnet de arme şi de unde repede lupta s-a mutat în parc, apoi afară din oraş. Victoria a fost a duşmanului. Ah! el era obişnuit să învingă, şi — fără să vrea — toţi vedeau în victoria lui victoria ordinii asupra rebeliunii — o rebeliune copilărească şi nătîngă, dovadă că a fost înăbuşită imediat.

Liniştea şi ordinea sînt binefăcătoare, ori de unde ar veni. Trebuia acum să ne îngrijim de cartiruirea francezilor, cartiruire impusă oraşului pînă la extrema limită a puterilor lui şi care avea să-l împovăreze multă vreme. Dar se făcuse iar linişte, circulaţia pe stradă era permisă pînă la apusul soarelui, şi burghezul, sub ocrotirea, apăsătoare desigur, a învingătorului, putea să-şi vadă iar de treburi.

Nu ştiu ce imbold ascuns, ce presimţire a făcut-o pe Ottilie ca a doua zi după prînz să iasă să se plimbe, luîndu-mă şi pe mine cu ea. După o noapte în care plouase, o zi senină de aprilie te ademenea cu văzduhul ei plin de soare şi de dulci speranţe primăvăratice. La asta se adăuga şi curiozitatea de-a umbla în voie pe străzile care cu o zi înainte vuiau de zgomotul luptei, de-a vedea urmările lăsate de bătălie, ziduri de case lovite de gloanţe şi ici şi colo cîte-o pată de sînge pe vreun perete, privelişte ce te umplea de groază, o groază în care noi femeile amestecăm întotdeauna şi o admiraţie sfioasă, chiar un entuziasm, faţă de curajul şi dîrzenia bărbătească.

Ca să ajungem la cîmp şi la verdeaţă am luat-o amîndouă de la palat pe Ackerwand şi pe urmă către Ilm, pe-al cărui

[1] Franz Blücher von Wahlstadt (1778—1829), fiul lui Gebhardt; a luat parte la campania din 1813—1814.

[2] Joseph Souham (1760—1837), general francez, care l-a trădat în mai multe rînduri pe Napoleon.

mal, pe cărări care străbăteau pajişti şi tufişuri, ne-am îndreptat, trecînd pe la Borkenhäuschen [1], spre Casa romană [2]. Pămîntul scormonit şi, pe-alocurea, sfărîmături de arme şi echipamente arătau că lupta, fuga şi urmărirea se întinseseră pînă aici. Vorbeam de ce văzusem şi de ce ar mai putea să se întîmple de-acum înainte, de vestea că oraşele saxone fuseseră ocupate de trupe răsăritene, de situaţia grea în care se afla Weimarul, între Erfurt, fortăreaţa napoleoniană, şi prusieni şi ruşi, care înaintau, de încurcătura în care se găsea ducele, de plecarea arhiducelui în Boemia centrală şi de acea a ministrului Franţei la Gotha. Şi despre August vorbeam, după cît îmi aduc aminte, şi despre tatăl lui, care urmase sfaturile celor apropiaţi şi părăsise şi el oraşul ameninţat: cu o zi înainte, dimineaţă, nu cu mult înainte de-a intra în oraş soldaţii lui Blücher, plecase cu trăsura la Carlsbad; cu siguranţă că se întîlnise cu ei în drum.

Să mergem mai departe de locul unde ajunsesem nu ni se părea prea nimerit, aşa că ne gîndeam să ne întoarcem înapoi, cînd, deodată, printre vorbele noastre, răzbătu pînă la noi un sunet, pe jumătate chemare, pe jumătate geamăt, care ne pironi pe loc. Am tras cu urechea, înfiorate. Dintr-un tufiş de lîngă drum s-au auzit din nou geamătul şi chemarea. De spaimă, Ottilie mă apucase de mînă; îndată însă îmi dădu drumul, şi amîndouă, întrebînd: „E cineva aici?“, ne-am strecurat printre tufişurile cu crengi înmugurite. Cine-ar putea descrie mirarea, emoţia şi nedumerirea noastră? În tufiş, pe iarba umedă, şedea un tînăr de-o mare frumuseţe, un războinic rănit, unul dintre cei alungaţi cu o zi în urmă, cu buclele blonde năclăite şi lipite de creştet, cu o barbă abia mijită, încadrînd o faţă cu trăsături luminoase, ai cărei obraji roşii de febră contrastau înspăimîntător cu paloarea de ceară a frunţii; uniforma îi era udă leoarcă, ţeapănă de noroiul de care era mînjită şi care începuse să se usuce, iar în partea de jos îmbibată de sînge, de asemeni pe jumătate uscat. Spectacol groaznic şi totuşi înălţător, răscolind cele mai adînci sentimente! Vă închipuiţi întrebările îngrijorate şi pline de simpatie cu care l-am copleşit ca să ne spună unde e rănit şi ce s-a întîmplat cu el. „Cerul vă aduce“, a răspuns tînărul, vorbind cu un accent prusac, clănţănind din dinţi şi, la fiecare mişcare pe care o făcea, trăgînd printre buze aerul, în timp ce faţa frumoasă

[1], [2] Clădiri aflate în parcul din Weimar, construite în vremea lui Carl August şi a lui Goethe.

i se schimonosea de durere. „M-a nimerit un glonte în şold cînd cu petrecerea de ieri, aşa că a trebuit deocamdată să renunţ la mersul obişnuit în picioare şi am venit pîn-aici pe brînci. Atîta, că-i cam umed, mai ales c-a şi plouat azinoapte. Zac de ieri după-amiază, dar ar fi mai bine dac-aş sta în pat, fiindcă mi se pare că am şi puţintică febră."

Eroul, în nenorocirea lui, se exprima în felul acesta glumeţ, studenţeşte. Şi chiar era student, aşa cum ne-a spus imediat. „Heinke Ferdinand, a zis el, student în drept la Breslau şi voluntar. Şi acum oare ce-au să facă doamnele cu mine?" a întrebat el apoi, şi avea de ce să ne întrebe, fiindcă nu cred să fi avut cineva vreodată nevoie de un sfat aşa cum aveam noi atunci: zăpăceala în care ne aruncase această întîmplare, apariţia subită a idolului nostru, eroul prusac, devenit deodată o realitate atît de apropiată şi de individualizată şi atît de vulgară în vorbire, purtînd şi numele burghez de Heinke, nu era menită de loc să ne ajute a ne recăpăta prezenţa de spirit şi puterea de-a lua o hotărîre. Ce era de făcut, într-adevăr? Vă puteţi închipui sfiala de care erau cuprinse două fete gîndindu-se că trebuie să pună mîna pe un tînăr în carne şi oase, rănit la şold, şi pe lîngă toate şi foarte frumos! Ce să facem cu el: să-l ridicăm, să-l luăm cu noi? Şi unde? Sigur că nu în oraş, care de altfel era plin de francezi. Dar chiar pînă la un adăpost mai apropiat, cum era Borkenhaüschen, nu ne-ar fi ajutat puterile să-l ducem şi nici el n-ar fi putut să meargă pînă acolo. După cum spunea, rana nu mai sîngera, dar piciorul îl durea foarte tare şi nici vorbă să poată umbla, chiar dacă l-am fi sprijinit. Nu ne rămînea altceva de făcut — şi asta era şi părerea lui — decît să-l lăsăm pe erou acolo unde era, la adăpostul precar al tufişului, iar noi să ne întoarcem în oraş, să dăm de veste unor persoane de încredere despre preţioasa noastră descoperire şi să ne sfătuim cu ele ce trebuie făcut — bineînţeles, cu toată discreţia şi fără să afle altcineva. Pe Ferdinand nimic nu-l înfricoşa mai tare decît ideea că ar putea să cadă prizonier, şi avea de gînd, după ce se va vindeca, să-şi reia serviciul în oştire şi să continue lupta pînă-l va da peste cap pe „Nöppel", cum îi zicea el corsicanului, va elibera patria şi va preface în cenuşă Parisul.

Aceste proiecte le rostea clănţănind din dinţi şi nepomenind nimic de greutăţile ce stăteau deocamdată în calea salvării lui. Ca să-i liniştească setea chinuitoare, Ottilie găsi în punguliţă nişte bomboane de mentă, cu care el începu imediat

să se delecteze. O sticluță cu săruri pe care o aveam la mine și pe care i-am oferit-o a refuzat-o cu bărbătesc dispreț, a primit însă șalurile noastre, pe care i le-am lăsat — unul strîns ghem drept pernă, iar celălalt drept cuvertură, cam subțire e drept. Pe urmă am plecat, și el ne-a spus la despărțire : „Vedeți și faceți ceva, domnișoarelor, ca să scap de buclucul ăsta ! Îmi pare rău că trebuie să mă lipsesc deocamdată de prețioasa dumneavoastră societate. A fost, *parole d'honneur* [1], o plăcută diversiune în singurătatea mea." Așa vorbea mereu, cu nepăsare eroică — deși era într-o situație grea, între viață și moarte. I-am făcut o reverență, la care el, cum ședea lungit, ne-a răspuns cu o mișcare de parcă ne-ar fi salutat cu călcîiele, și am plecat grăbite...

Cum am ajuns în oraș, aproape că nici n-aș putea spune. Pe aripile entuziasmului, ale fricii și ale încordării — pentru că trebuia totuși să ne păzim să nu observe nimeni înaripareа noastră. Nu izbuteam de loc să alcătuim un plan pentru a-l ascunde pe acel om minunat. În mijlocul gîndurilor noastre șovăitoare, un singur punct era clar : că el nu mai putea să șadă încă o noapte afară și trebuia numaidecît dus într-o casă sigură și îngrijit bine. O dată cu această hotărîre, care nu suferea amînare, simțeam dorința ca amîndouă să luăm parte la îngrijirea lui. Bineînțeles că trebuia să destăinuim asta și mamelor noastre ; dar dacă puteam fi sigure că vor fi de acord cu noi, cum puteau ele să ne sfătuiască și să ne ajute ? Trebuia numaidecît să ne ajute un bărbat ; și atunci ne-am gîndit să cerem acest lucru domnului von Spiegel, șambelanul, care știam că are aceleași păreri ca și noi și, fiind el însuși inițiatorul fatalei incursiuni prusiene, avea toate motivele să dea ajutor unei victime a acelui atac. Pe-atunci era încă în libertate ; abia cîteva zile după aceea a fost arestat, împreună cu prietenul său von Voigt, în urma denunțului unui concetățean lacom de bani, și ar fi plătit amîndoi cu moartea patriotismul lor cutezător dacă Napoleon, cînd a trecut iar prin Weimar, nu i-ar fi grațiat, din curtoazie față de ducesă.

Asta în secret. În cele ce urmează n-am să mă pierd în detalii. E destul să spun că von Spiegel nu ne-a înșelat așteptările și imediat s-a arătat energic și activ, punînd în mișcare tot ce trebuia pentru ca lucrurile să iasă bine. A făcut rost de o targă, care, bucată cu bucată, a fost dusă pe as-

[1] Pe cinstea mea (franc.)

cuns în parc, rănitul a căpătat în curînd hrană şi întăritoare, un chirurg l-a pansat, iar către seară, îmbrăcat civil, a fost dus fără nici o piedică la marginea oraşului, la palat, unde şambelanul îi pregătise, în înţelegere cu intendentul, drept adăpost şi ascunzătoare, o cămăruţă la mansardă, în aripa veche a clădirii, deasupra porţii, în aşa-zisa bastilie [1].

Acolo, neştiut de nimeni, prietenul nostru a stat pînă s-a vindecat, adică vreo cîteva săptămîni. Rana de la picior făcuse puroi, iar după o noapte petrecută în parc, pe ploaie, s-a declarat şi un catar la piept, cu o tuse grozavă, care a mărit febra şi durerile şi care l-ar fi îngrijorat pe doctor dacă tinereţea şi natura sănătoasă a pacientului, precum şi voioşia lui, tulburată cel mult de dorinţa-i nerăbdătoare de-a putea cît mai repede să se ducă iar la război, n-ar fi fost o garanţie certă că se va vindeca. Ottilie şi cu mine împreună cu doctorul, care venea regulat, şi cu bătrînul intendent al palatului, care aducea bolnavului de mîncare, îl îngrijeam cu rîndul pe Ferdinand. Urcam în fiecare zi treptele putrede ale scării către cămăruţa fermecată, ducîndu-i vin, dulciuri şi tot soiul de bunătăţi, şi cîte ceva de citit, stînd de vorbă cu el, îndată ce a început să fie mai bine, citindu-i şi întocmind scrisori pentru el. Zicea că sîntem îngerii lui ; fiindcă sub felul lui de-a fi, prozaic şi voios, se ascundea multă simţire şi duioşie, şi chiar dacă nu împărtăşea interesul nostru pentru literatură şi spunea rîzînd că nu-l pricepe şi în afară de studiile lui juridice nu are în gînd decît patria şi ridicarea ei, pentru care îşi abandonase studiile, trebuia să constatăm un lucru, şi anume că cineva poate să dispreţuiască poezia şi poate să nu înţeleagă nimic din ea atunci cînd o întrupează el însuşi — într-adevăr, nouă ni se părea că omul acesta frumos, bun şi distins e poezia întruchipată în faptă, că e împlinirea visurilor noastre ; din pricina aceasta, o dată, cînd tocmai ieşisem de la dînsul şi coboram, Ottilie m-a luat în braţe, fără o vorbă, dar în chip foarte grăitor, iar eu, răspunzînd gîndurilor ei, am sărutat-o la rîndul meu cu foc — un schimb de sentimente din pricina căruia, pe scara aceea veche şi şubredă, era cît pe-aci să ne pierdem echilibrul.

Acele puţine săptămîni au fost pline de emoţie şi de înălţare sufletească ; ele au dat vieţii noastre un conţinut neasemuit de frumos ; ne bucuram adînc văzînd cum tînărul erou, după numai cîteva zile de îngrijire, a început să meargă re-

[1] În sensul de turn de apărare.

pede şi de la o zi la alta spre vindecare şi ne împărtăşeam una alteia, ca două surori, încîntarea şi sentimentele ce le aveam faţă de omul minunat aflat sub îngrijirea noastră. Că în aceste sentimente de caritate şi patriotism se amesteca şi ceva mai tandru şi mai inefabil, şi asta în inimile amîndurora, vă închipuiţi desigur foarte bine. Dar şi de data asta sentimentele mele însoţeau numai, cu fidelitate, pe acelea ale fermecătoarei Ottilie şi, ca să zic aşa, le dădeau precădere — ceea ce era în firea lucrurilor. O parte nu prea mare din recunoştinţa lui Ferdinand s-o fi îndreptat şi către mine, fiinţă puţin arătoasă, dar faţă de simplicitatea-i spirituală, care stătea atît de bine figurii lui, şi faţă de totala sa indiferenţă în ce priveşte darurile cu care mă înfăţişam în lipsa unei străluciri exterioare, m-am hotărît de la început să nu am nici o speranţă şi, cu înţelepciune, să mă mulţumesc în tot acest roman cu un rol de confidentă. Firea mea se potrivea cu aceasta. Mă fereau de gelozie nu numai iubirea faţă de prietena mea şi faptul că mă simţeam mîndră de drăgălăşenia ei ; nu numai faptul că Ferdinand se purta în fond cu amîndouă la fel şi — după cum observam cu o mulţumire ce poate fi iertată din punct de vedere omenesc — păstra şi faţă de prietena mea tonul unei slobode prietenii ; dar pe lîngă acestea toate mi-a mai venit ceva în ajutor ca să mă ferească de gelozie : speranţa că, datorită acestei noi întîmplări pe care o trăia acum, Ottilie ar putea rupe cu folos legătura ei cu August von Goethe, legătură care mie mi se părea atît de neplăcută şi de nefericită. De-aceea nu mi-am ascuns mulţumirea şi uşurarea atunci cînd, atîrnată de gîtul meu, Ottilie mi-a mărturisit că ceea ce simte faţă de Ferdinand e cu totul altceva decît ce simţise inima ei pînă atunci şi acum viaţa a învăţat-o ce deosebire este între o prietenie adîncă şi o iubire adevărată. Bucuria mea auzind acestea a fost micşorată numai de consideraţia că Heinke nu era nobil, ci doar fiul unui blănar din Silezia şi deci nu era o partidă pentru Ottilie von Pogwisch. Dacă numai conştiinţa acestui fapt o fi fost sau nu cauza pentru care Ferdinand păstra faţă de ea o atît de strictă prietenie, este altă chestiune.

Cum în timpul cît i-a trebuit lui Heinke să se vindece sezonul monden se sfîrşise — teatrul, ce e drept, nu se închisese încă, dar recepţiile de la curte încetaseră, iar sindrofiile şi balurile, ai căror matadori fuseseră în ultima vreme ofiţerii francezi, erau acum mai puţin numeroase — îl vedeam

şi noi pe August mai rar decît în timpul iernii. Totuşi, întîlnirile, plimbările şi *rendez-vous*-urile cu el prin parcuri nu fuseseră cu totul întrerupte, deşi după plecarea tatălui său el avea acuma mai multă treabă decît înainte. Întîmplarea cu Ferdinand fusese tăinuită cu multă grijă şi nimeni în afară de iniţiaţi şi părtaşi nu ştia de existenţa lui în cămăruţa de la castel ; Ottilie s-a simţit însă obligată să-i spună şi asesorului de la curtea de conturi, desigur că în primul rînd dintr-o obligaţie prietenească, dar şi dintr-o anumită curiozitate, după cum mi se părea mie, curiozitatea de-a vedea cum are să primească el vestea aventurii noastre şi ce va exprima chipul lui cînd va afla. Atitudinea lui August a fost calmă, chiar zeflemistă, mai ales după ce a întrebat, aşa ca în treacăt, cine sînt părinţii lui Heinke şi a aflat că sînt burghezi. În sfîrşit, a arătat o participare şi un interes atît de mic faţă de toate cele istorisite de noi şi a dat a înţelege destul de clar că nu vrea să se amestece în această poveste, încît pe urmă numai foarte rar, pe scurt şi pe departe, am mai vorbit despre asta cu dînsul, aşa că tînărul von Goethe n-a ştiut nimic sau aproape nimic despre vindecarea eroului nostru, despre scurta-i şedere după aceea în oraş şi despre plecarea lui.

Spunînd acestea, am anticipat poate mersul lucrurilor. Mai curînd decît gîndeam, Ferdinand a putut să se dea jos din pat şi să-şi încerce piciorul, umblînd sprijinit în baston prin cămăruţa lui. Aerul primăverii, care deocamdată intra doar printr-o ferestruică de mansardă în adăpostul său, l-a ajutat să se însănătoşească şi să se învioreze, şi ca să poată trage mai bine folos de pe urma lui i-am găsit altă locuinţă. Un văr al intendentului, care avea un atelier de cizmărie în Kegelplatz, i-a făcut rost convalescentului, chiar în aceeaşi casă, de o cameră la parter, aşa că, la 1 iunie, Ferdinand s-a mutat acolo din ascunzătoarea lui romantică. Putea acum să şadă pe o bancă la soare, pe malul rîului, sau să treacă podul şi să se plimbe pe la Schiesshaushölzchen şi pe Tiefurter Allee.

În evenimentele internaţionale era acum o perioadă de acalmie : armistiţiul acela care avea să dureze numai pînă către sfîrşitul verii — nu zic din nefericire, pentru că ce-a urmat după aceea a dus la glorie şi la libertate, e drept că pe un drum plin de groază şi de o mare suferinţă. Viaţa în oraşul nostru, în ciuda greutăţilor de pe urma cartiruirii, cu care de bine, de rău ne obişnuisem, era liniştită. Sindrofiile

continuau, deşi într-o măsură mai mică, şi în acest început de vară, îmbrăcat civil, războinicul nostru, ai cărui obraji se împlineau şi se rumeneau văzînd cu ochii, a luat şi el parte, cu prudenţa cuvenită, la unele dintre reuniunile noastre. La mama mea, la mama Ottiliei, la doamna von Egloffstein, în salonul doamnei von Wolzogen [1] şi în alte case, am petrecut multe ceasuri de voioşie şi de simţire adîncă împreună cu tînărul erou, care, datorită frumuseţii şi simplităţii lui cavalereşti, era primit pretutindeni cu simpatie şi admiraţie. Profesorul Passow mai ales era foarte înflăcărat fiindcă vedea în el, cu drept cuvînt, întruparea frumuseţii eline, îmbinată cu eroismul patriotic al eliberării ; atîta numai, că mergea, ca bărbat, cam departe — pentru gustul meu — în adoraţia faţă de tînărul nostru, dîndu-mi prilejul să observ — nu întîia, nici ultima oară — că spiritul naţional, războinic, e în legătură cu un entuziasm sporit al bărbaţilor faţă de propriul lor sex, entuziasm nu prea îmbucurător pentru noi femeile, şi pe care îl cunoşteam din moravurile, ciudate în privinţa asta, ale spartanilor.

Ferdinand păstra faţă de toată lumea atitudinea lui obişnuită, egală şi voioasă, iar purtarea sa faţă de noi, adică faţă de Ottilie, nu i-ar fi dat domnului von Goethe nici un prilej de gelozie dacă cei doi tineri, deosebiţi între ei ca cerul de pămînt, s-ar fi întîlnit vreodată, lucru pe care însă prietena mea ştia să-l evite. Era limpede că domnişoara von Pogwisch, din pricina sentimentelor ce le nutrea pentru eroul nostru, credea că se face vinovată faţă de adoratorul cel posomorît şi socotea acele sentimente drept un furt săvîrşit în dauna îndatoririlor de prietenie faţă de August von Goethe, aşa încît, dacă cei doi s-ar fi întîlnit, conştiinţa ei ar fi suferit ; şi oricît aş fi admirat cultura morală care o îndemna să aibă această concepţie, eram silită să remarc cu mîhnire că speranţele ce mi le făurisem, socotind că întîmplarea cu Heinke ar putea să slăbească legăturile cu fiul omului ilustru, care pe mine mă îngrijorau, aceste speranţe nu voiau să se realizeze. „Da, Adele, îmi spuse Ottilie o dată, în timp ce ochii ei albaştri se întunecau, am văzut fericirea ; lumina şi armonia mi-au apărut în făptura lui Ferdinand al nostru. Totuşi, oricît ar fi de adîncă înrîurirea ce o au asupra mea, exigenţele pe care durerea şi tulburarea sufletească le impun mărinimiei noastre sînt mai puternice, şi eu,

[1] Karoline von Wolzogen (1763—1847), cumnată şi biografă a lui Schiller.

în adîncul sufletului, îmi cunosc destinul." „Cerul să te aibă în sfînta lui pază, scumpa mea!" asta e tot ce am putut să răspund, şi am simţit o răceală în inimă, cum se întîmplă atunci cînd întîlnim, pironită asupra noastră, privirea neclintită a fatalităţii.

Heinke a plecat. Aveam să ne mai întîlnim cu el. Deocamdată însă, după o şedere de şapte săptămîni în mijlocul nostru, pornise la el în Silezia, să-şi vadă părinţii iubiţi, blănarii, să aştepte acolo pînă avea să se vindece bine piciorul şi pe urmă să se întoarcă iar pe front. Cînd ne-am despărţit de dînsul, Ottilie şi cu mine am plîns, dar ne-am îmbărbătat iarăşi, jurîndu-ne una alteia că prietenia noastră va fi de-acum înainte un cult al amintirii lui eroice. El ne înfăţişase în carne şi oase figura ideală a tînărului german înflăcărat de patriotism, aşa cum îl descria cîntăreţul *Lirei şi spadei* [1], şi cum o făptură în carne şi oase e întotdeauna deosebită puţin de ideal şi produce în chip inevitabil oarecare deziluzii, sincer vorbind e bine şi de folos cînd această făptură prin absenţa ei se transfigurează iar în ideal. În ultima vreme, Ferdinand ni se arătase mereu îmbrăcat civil, acuma însă, după ce plecase, noi îl vedeam în gînd cu hainele glorioase cu care îl întîlnisem întîia oară — un mare avantaj, cînd ne gîndim cît de mult înalţă uniforma pe un bărbat. Într-un cuvînt, după ce a plecat, figura lui a devenit în mintea noastră tot mai luminoasă, în timp ce, după cum veţi vedea, figura celuilalt, a lui August, s-a învăluit în nori tot mai deşi.

La 10 august, armistiţiul s-a sfîrşit. În vremea asta, Prusia, Rusia, Austria, precum şi Anglia s-au coalizat împotriva împăratului Franţei. La noi, la Weimar, ajungeau numai ştiri vagi şi puţine despre victoriile comandanţilor prusieni Blücher şi Bülow, Kleist, Yorck, Marwitz şi Tauentzien. Pe noi, fetele, ne umplea de o mare mîndrie gîndul că Ferdinand al nostru ia cu siguranţă parte la aceste victorii; iar gîndul că sîngele lui tînăr, jertfit patriei, poate că înroşea de pe acum verdeaţa cîmpului de luptă ne înfiora. Nu ştiam mai nimic. Barbarii de la nord şi de la răsărit înaintau — asta era singura ştire pe care o aveam; dar cu cît înaintau şi se apropiau mai mult, cu atîta li se dădea mai rar numele acesta de „barbari", şi simpatiile şi speranţele populaţiei şi ale societăţii noastre se îndepărtau de francezi: în bună parte

[1] Theodor Körner (1791—1813), poet german, însufleţit de idei patriotice, mort pe cîmpul de luptă.

pentru simplul fapt că lumea începea să vadă în „barbari" pe învingători şi toţi sperau să-i îmbuneze încă de la distanţă, arătîndu-se supuşi şi devotaţi ; dar cauza principală este că oamenii sînt nişte fiinţe supuse, pe care le mînă nevoia de a fi de acord întotdeauna cu condiţiile şi evenimentele exterioare şi cu puterea care la un moment dat domină ; în cazul de faţă, destinul însuşi parcă indica şi poruncea o schimbare de opinii. Numai în cîteva zile, barbarii rebeli împotriva ordinii au devenit eliberatorii, al căror succes şi a căror înaintare făceau ca entuziasmul general faţă de popor şi de patrie şi ura împotriva francezului asupritor să se transforme într-un salt impetuos.

Pe la mijlocul lui octombrie am văzut, cu admiraţie îngrozită, pe cazaci în Weimar. Ministrul Franţei a fugit, şi dacă n-a fost insultat cînd a plecat, asta s-a întîmplat numai din cauză că lumea nu era absolut sigură ce întorsătură vor lua lucrurile şi cum trebuia să se poarte ca să fie în armonie cu puterea şi cu succesul. În noaptea de 20 spre 21 au pătruns în oraş cinci sute de călăreţi cazaci ; colonelul lor, pe care îl chema von Geismar, s-a dus chiar atunci noaptea la palat, a intrat în odaia de culcare a ducelui, cu căciula pe-o ureche, l-a sculat din somn şi i-a adus vestea că aliaţii au dobîndit victoria la Leipzig. A spus apoi că a fost trimis de ţarul Alexandru, cu misiunea de-a ocroti familia ducală. Înălţimea-sa a aflat astfel cum stau lucrurile şi ce atitudine trebuie să ia acum un prinţ înţelept ca să se ralieze fără întîrziere destinului şi să se dea după mersul evenimentelor.

Ce timpuri au fost atunci, scumpă doamnă ! Pline de zgomotul luptelor ce aveau loc în jurul oraşului şi uneori chiar pe străzile lui. Îngrozitor ! Francezi, renani, cazaci, prusieni, unguri, croaţi, sloveni, o mulţime de figuri cumplite se perindau la nesfîrşit, şi cum retragerea francezilor către Erfurt lăsase oraşul de reşedinţă la îndemîna aliaţilor, care imediat au şi intrat în el, ne-am pomenit cu o avalanşă de încartiruiri, ce împovărau fiecare gospodărie — mică sau mare — cu nişte obligaţii excesive, uneori chiar imposibil de îndeplinit. Oraşul, înţesat de oameni, a văzut multă strălucire şi măreţie : doi împăraţi — al Rusiei [1] şi al Austriei [2] —, precum şi prinţul de coroană al Prusiei [3] şi-au avut aici cîtva timp curtea ; şi cancelarul Metternich a venit ; mişunau

[1] Alexandru I (1777—1825).

[2] Francisc I (1768—1835).

[3] Friedrich Wilhelm al IV-lea (1795—1861), din 1840 rege al Prusiei.

demnitari şi generali. Dar numai cei mai săraci din oraş, cărora nu li se putea cere nimic, fiindcă n-aveau ce da, numai aceia aveau vreme să privească şi să se bucure — noi ceilalţi, înghesuiţi cum eram şi obligaţi să facem mereu servicii, aveam treabă pînă peste cap ; fiecare era foarte ocupat şi nu se mai gîndea la altceva decît cum să răspundă cerinţelor, nemaiavînd vreme să se intereseze cum îi merge vecinului, aşa că de multe ori aflam cu întîrziere ce i s-a întîmplat cutăruia sau cutăruia dintre noi în împrejurările de atunci.

În situaţia aceasta grea, anevoioasă, cu toate că strîmtoarea era la fel pentru toţi în ce priveşte exteriorul, exista totuşi o deosebire lăuntrică : strîmtorarea era suportată mai uşor de cei cărora părerile lor şi bucuria ce-o simţeau văzînd cum cauza patriei învinge le dădeau o mulţumire şi o răsplată sufletească cu mult mai presus de necazuri şi nevoi şi îi ajutau să reziste — chiar dacă ajutorul venea din partea unor prieteni, cazaci, başchiri şi husari de la răsărit, care se purtau uneori cu trufie. Şi mama mea, şi mama Ottiliei aveau în gazdă mari comandanţi, cu adjutanţii şi cu ordonanţele lor, şi noi, fetele, eram literalmente reduse la situaţia de servitoare faţă de aceşti oaspeţi poruncitori. Ottilie însă, într-adevăr eliberată, deoarece nu mai trebuia să-şi ascundă sentimentele ei prusiene, strălucea de bucurie şi îmi împărtăşea şi mie — mai înclinată spre descurajare — entuziasmul său faţă de epoca măreaţă în care trăiam şi care nouă ne apărea sub nişte trăsături iubite şi glorioase, trăsăturile tînărului erou salvat de noi, care contribuia acum, la locul lui, nu ştiam unde, la desăvîrşirea sîngeroasei opere a libertăţii.

Acestea erau sentimentele noastre, sentimente care, cu mici nuanţe personale, nu se deosebeau de acelea ale întregii populaţii. Cu totul altfel stăteau lucrurile în familia celebră cu care Ottilie avea legături atît de ciudate şi atît de îngrijorătoare, după cum socoteam eu ! Marele poet al Germaniei era pe vremea aceea omul cel mai nefericit din oraş, din ducat şi poate chiar din toată ţara, însufleţită de sentimente înalte. În 1806 nu fusese nici pe jumătate atît de nefericit. Scumpa noastră doamnă von Stein spunea că a devenit melancolic. Pe toţi îi prevenea să nu-i vorbească despre politică ; de altfel, ca să nu spun decît atîta, el nici astăzi nu ia parte la entuziasmul nostru. Zicea de anul acela al ridicării noastre, care a rămas însemnat cu roşu în istoria ţării, că e anul „tristeţii şi al spaimei". Şi totuşi, de spaima incontestabilă a acelui an el fusese scutit mai mult decît ori-

care dintre noi. În aprilie, cînd teatrul războiului amenința să se mute încoace, cînd prusienii și cu rușii au ocupat dealurile din împrejurimi și cînd aproape că era să înceapă o bătălie la Weimar, desigur urmată de prădăciuni și incendii, August și doamna consilier n-au vrut să lase un om de șaizeci și trei de ani, solid ce-i drept, dar cu o sănătate delicată și avînd tabieturile lui de mult fixate și statornice, n-au vrut să-l lase expus la jigniri și neajunsuri, ce aveau să fie desigur mult mai grele decît acelea din 1806. L-au convins deci să plece în grabă — în Boemia lui iubită, la Töplitz, unde putea să stea și să lucreze liniștit și să-și termine volumul al treilea al memoriilor, în timp ce mama și fiul aveau să rămînă acasă, pentru a înfrunta necazurile vremii. Era bine așa, nu zic că nu. Trebuie să spun însă că alții dezaprobau această plecare și vedeau în ea numai grija egoistă a unui domn mare de-a se cruța pe sine. Dar oamenii lui Blücher, care venind încoace s-au întîlnit cu trăsura lui la ieșirea din Weimar și au recunoscut imediat pe autorul lui *Faust*, gîndeau desigur altfel în privința aceasta, dacă n-or fi crezut cumva că a ieșit să se plimbe. L-au înconjurat și l-au rugat în naivitatea lor să le binecuvînteze armele, lucru pe care, după oarecare împotrivire, el l-a făcut cu cuvinte pline de căldură — o scenă frumoasă, nu ? numai că puțin cam precară și cam penibilă, din cauza înțelegerii greșite care-i stătea la bază.

Maestrul nostru a rămas în Boemia pînă la sfîrșitul verii. Pe urmă, cum nici acolo nu mai era în siguranță, s-a întors, dar numai pentru vreo cîteva zile, fiindcă se auzea că austriecii au pornit de la sud-est către Weimar, și atunci August l-a îndemnat iar să plece : de data asta s-a dus la Ilmenau [1], unde a rămas pînă la începutul lui septembrie. După aceea l-am avut iar în mijlocul nostru, și dacă-l iubim trebuie să spunem că din ceea ce am avut de suferit atunci a îndurat și el destul, chiar prea destul. Era tocmai vremea cînd povara încartiruirii devenise mai grea decît oricînd. Chiar și frumoasa lui casă, care ar fi fost de dorit să fie cruțată, a ajuns — de voie, de nevoie — han : o săptămînă în șir a avut zilnic douăzeci și patru de persoane la masă. Generalul austriac, contele Colloredo, a locuit la el. O dată — ați auzit desigur, căci toată lumea a vorbit de asta — cu o ciudată inconștiență, sau poate că era sfidare ori poate credea că mari seniori, cum erau contele și cu el, trăiau într-o lume a lor, departe de pasiunile mulțimii, o dată, cum spun,

[1] Localitate climatică în pădurea Turingiei.

maestrul l-a întîmpinat şi l-a salutat pe general purtînd Legiunea de onoare pe piept. „Ei, drace ! a strigat Colloredo, destul de grosolan. Cum se poate purta aşa ceva ?“ I-a spus asta *lui !* Maestrul n-a priceput. N-a răspuns nimic generalului. Dar după aceea a spus altora : „Cum asta ? Fiindcă împăratul a pierdut o bătălie, eu să nu mai port decoraţia pe care mi-a dat-o ?“ Chiar cei mai vechi prieteni nu-l mai înţelegeau, şi nici el nu-i mai înţelegea pe ei. După generalul austriac a venit domnul ministru von Humboldt, cu care Goethe avea de douăzeci de ani legături spirituale, un vechi cetăţean al lumii, şi chiar în mai mare măsură decît scriitorul — întotdeauna îi plăcuse să stea mai mult în străinătate decît în ţară. Din 1806 era prusian, un bun prusian, cum se spune, adică nimic altceva. Asta se datorează lui Napoleon — ce-i al lui e-al lui : i-a transformat mult pe germani. Laptele cosmopolitismului, el l-a preschimbat în sînge clocotitor de zmeu şi a făcut din versatilul umanist Humboldt un patriot înverşunat şi un propovăduitor al războaielor de eliberare ! E vina sau e meritul cezarului că ne-a schimbat părerile şi ne-a readus la noi înşine ? Las pe alţii să hotărască.

Din ce-au discutat atunci împreună ministrul prusian şi maestrul nostru s-au aflat multe lucruri, aşa că în societatea noastră toţi ştiau despre ce a fost vorba. Humboldt, care respirase atmosfera Berlinului, se aşteptase încă din primăvară ca fiul lui Schiller şi fiul lui Goethe să ia arma în mînă pentru Germania, asemenea tînărului Körner. Acum îl întrebase pe vechiul prieten ce părere are în privinţa asta şi pe August ce s-a hotărît să facă, dar nu aflase la acesta din urmă decît o indiferenţă posacă, iar la Goethe — supărare, neîncredere şi dezaprobare faţă de tot ce părea celorlalţi atît de măreţ şi de splendid. „Eliberare ?“ îl auzi Humboldt întrebînd. E o eliberare care duce la pieire. Leacul e mai rău decît boala. Napoleon încă n-a fost învins şi va mai trece mult pînă va fi. Acum e ca un cerb hăituit, dar asta înseamnă o joacă pentru el, şi e încă posibil ca la un moment dat să-l vezi cum se întoarce şi trînteşte jos toată haita. Să zicem însă că se va prăbuşi ; ce-are să fie atunci ? Poporul s-a deşteptat într-adevăr şi ştie oare ce vrea ? Dar ştie oare cineva ce se va întîmpla după căderea stăpînitorului ? Dominaţia rusească în locul celei franceze ? Cazaci la Weimar — nu-i tocmai ce-ar fi vrut el, maestrul. Să fie faptele lor mai plăcute decît ale francezilor ? Prietenii ne-ar jefui tot aşa

cum ne-au jefuit duşmanii. Chiar şi soldaţilor noştri li se pradă transporturile alcătuite cu atîta greutate. Acesta este adevărul, pe care unii vor să-l înfrumuseţeze cu ficţiuni sentimentale. Poporul laolaltă cu poeţii lui, care se distrug cu politica, se află într-o stare de înfierbîntare cu totul neconvenabilă. În sfîrşit, e o grozăvie.

Şi era într-adevăr o grozăvie, scumpă doamnă. Dar mai rău şi mai ruşinos pentru entuziasmul nostru era că groaza maestrului se dovedea îndreptăţită de tot ce se întîmpla în fiecare clipă, de realitatea nemijlocită a lucrurilor. E adevărat că retragerea francezilor şi urmărirea lor au pricinuit cea mai cumplită distrugere şi secătuire. Oraşul nostru, guvernat acum de un colonel prusian, un adevărat căpcăun, asistat şi de un comandant de etape rus şi de unul austriac, era mereu copleşit de trupe de diferite naţionalităţi, în trecere sau staţionate. De la Erfurt, care era împresurat, erau trimişi încoace răniţi, mutilaţi, bolnavi de dizenterie şi de tifos, ca să fie internaţi în lazaretele noastre. Şi în curînd bolile au început să se întindă şi asupra populaţiei oraşului. În noiembrie aveam cinci sute de cazuri de tifos, la o populaţie de şase mii de suflete. Medici nu erau — se îmbolnăviseră şi ei. Falk, scriitorul, şi-a pierdut patru copii într-o lună ; a albit de nu-l mai cunoşteai. În multe case n-a mai rămas nimeni, toţi au murit. Teama de molipsire paraliza orice viaţă. De două ori pe zi se afuma cu smoală în tot oraşul. Dricurile nu mai pridideau să ducă morţii. Au fost şi sinucideri, din pricina mizeriei.

Acesta era tabloul exterior a lucrurilor, realitatea dacă vreţi, şi cine nu izbutea să se ridice deasupra ei, la ideile de libertate şi de patrie, se simţea prost. Mulţi izbuteau. În primul rînd profesorii Luden şi Passow, şi cu ei Ottilie. Faptul că prinţul poeţilor nu izbutea sau nu voia era, poate, cel mai amar dintre necazurile noastre. Atitudinea lui o cunoşteam foarte bine de la fecioru-său — de altfel acesta nu era decît ecoul maestrului, şi dacă această alăturare, copilăreşte de fidelă, la părerile tatălui, era înduioşătoare, avea totuşi în ea ceva nenatural, ceva ce sporea şi mai mult durerea pricinuită de vorbele lui. Cu capul plecat, ridicîndu-şi spre el numai din cînd în cînd ochii, al căror albastru scînteia de lacrimi, Ottilie îl asculta cînd repeta ce spusese tatăl său lui Humboldt şi altora despre mizeria şi erorile epocii noastre. De asemenea şi despre absurdităţile şi ridicolul ei. Şi e drept că, judecînd într-un anumit fel, puteai să găseşti ceva absurd şi ceva ridicol în purtarea de-atunci a

oamenilor, care erau toţi exaltaţi, ameţiţi, înălţaţi şi totodată reduşi spiritualiceşte de o pasiune unică. La Berlin, Fichte, Schleiermacher [1] şi Iffland [2] umblau înarmaţi pînă-n dinţi şi-şi zăngăneau sabia de caldarîm. Domnul von Kotzebue [3], celebrul nostru autor dramatic, voia să înfiinţeze un corp de amazoane, şi sînt sigură că dacă proiectul s-ar fi realizat, Ottilie s-ar fi înrolat imediat, ba chiar m-ar fi tîrît şi pe mine în treaba asta, oricît mi se pare de excentrică această idee, astăzi, cînd judec cu mintea limpede. Nu era o vreme a bunului-gust, desigur că nu, şi cine căuta numai asta, cine umbla numai după cultură, chibzuială şi severă autocritică, acela rămînea cu buzele umflate. De exemplu, nu găseai gust în poeziile pe care le dădea la iveală acea epocă frămîntată şi pe care astăzi le socotim drept respingătoare, deşi cînd le citeam atunci ni se umpleau ochii de lacrimile însufleţirii populare. Tot poporul făcea poezii, se entuziasma şi se exalta în apocalipsuri, viziuni profetice, într-un crunt paroxism al urii şi al răzbunării. Un pastor a publicat un poem satiric despre nimicirea Marii Armate a lui Napoleon în Rusia, poem care în ansamblu, ca şi în detalii, era pur şi simplu indecent. Scumpă doamnă, entuziasmul e frumos, dar atunci cînd îi lipseşte prea din cale-afară bucuria spirituală şi cînd burtăverzii exaltaţi sînt însetaţi de sîngele duşmanului pentru că s-a întîmplat ca tocmai acel moment istoric să le dea prilejul de a-şi arăta poftele bestiale, atunci spectacolul, bineînţeles, este penibil. Trebuie să recunoaştem că toate furioasele elucubraţii rimate care năpădiseră ţara şi aveau de scop să batjocorească, să înjosească, să insulte pe omul în faţa căruia mai ieri toţi cei care urlau acuma se prosternaseră cu teamă şi credinţă, toate aceste elucubraţii întreceau orice măsură, nu aveau nici un haz, sfidau raţiunea şi decenţa, şi asta cu atît mai mult cu cît ele nu se îndreptau împotriva tiranului, ci împotriva parvenitului, a fiului poporului şi al revoluţiei, împotriva celui ce adusese vremea nouă. Chiar şi Ottilie era, fără s-o mărturisească, neplăcut impresionată de poeziile batjocoritoare şi infamante şi greoi scrise, împotriva „Calfei de croitor Nicolas“ — vedeam asta foarte bine. Cum să nu fi simţit cezarul culturii germane, poetul Ifigeniei, dezgust faţă de mentalitatea poporului său ?

[1] Friedrich Schleiermacher (1768—1834), profesor german de teologie, aparţinînd cercului romanticilor, predicator influent.

[2] August Wilhelm Iffland (1759—1814), actor german şi director de teatru la Mannheim şi Berlin.

[3] August von Kotzebue (1761—1819), autor dramatic german.

„Tot ce nu sună ca vînătoarea lui Lützow [1], se tînguia el — şi noi îl auzeam prin gura fiului său — e dat deoparte şi nu are trecere." Asta ne durea ; dar trebuie, poate, totodată să ne dăm seama că el, laolaltă cu cîrpăcelile însetate de sînge, dispreţuia şi poeziile talentaţilor cîntăreţi ai libertăţii Kleist [2] şi Arndt [3] şi spunea despre ele că sînt un exemplu prost — şi trebuie să ne dăm seama de asemeni că după prăbuşirea eroului său el nu se aştepta decît la haos şi la barbarie.

După cum vedeţi caut — oricît mi s-ar părea mie însămi de curios — să iau apărarea marelui nostru scriitor şi să justific răceala şi nepăsarea pe care le arăta atunci — şi încerc asta cu atît mai bucuros cu cît izolarea lui spirituală trebuie să-i fi adus nespusă suferinţă, chiar dacă în ce priveşte literatura el era în oarecare măsură obişnuit de multă vreme cu lipsa de înţelegere a poporului faţă de el şi cu clasica distanţă dintre el şi spiritul popular. Ce nu pot să-i iert însă şi n-am să-i iert niciodată este ce a făcut el atunci cu fiul lui, ceva care avea să aibă urmări atît de grele, de chinuitoare pentru sufletul, şi aşa întunecat, al lui August — şi deci şi pentru dragostea Ottiliei.

Pe la sfîrşitul lui noiembrie al acelui an măreţ şi teribil a lansat şi ducele, după exemplul Prusiei, un apel pentru înrolarea voluntarilor, silit fiind la aceasta de dorinţa poporului, de avîntul războinic, mai cu seamă al profesorilor şi studenţilor de la Jena care ardeau de nerăbdare să poarte arme şi aveau o entuziastă susţinătoare în iubita ducelui, frumoasa doamnă von Heigendorf, adică Jagemann — fiindcă ceilalţi sfetnici ai ducelui erau împotrivă. Domnul ministru von Voigt era de părere că e mai bine să se înăbuşe văpaia tineretului. Nu e nevoie, nu e de dorit, zicea el, ca oamenii cultivaţi să meargă la război ; băieţii de ţărani pot să facă asta — şi s-o facă mai bine. Studenţii care vor să se înroleze sînt tocmai cei mai înzestraţi şi cei mai promiţători ca pregătire ştiinţifică din Jena. Nu trebuie lăsaţi să plece.

Asta era şi părerea maestrului nostru. Puteai să-l auzi dezaprobînd ideea voluntarilor şi întrebuinţînd la adresa favo-

[1] Aluzie la poezia cu conţinut patriotic de Theodor Körner intitulată *Lützow's wilde Jagd* (Cumplita vînătoare a lui Lützow).

[2] Heinrich von Kleist (1777—1811), unul dintre cei mai de seamă scriitori romantici germani.

[3] Ernst Moritz Arndt (1769—1860), scriitor german însufleţit de idei patriotice, purtător de cuvînt al luptătorilor pentru unitatea Germaniei.

ritei ducelui nişte expresii pe care nici nu vi le pot repeta. Faţă de militarii de meserie zicea că are toată stima, dar voluntariatul, războiul de *guerilla*, pe cont propriu şi în afara rîndurilor, asta este o îndrăzneală nepermisă. Primăvara fusese la Dresda, la Körneri, al căror fiu plecase cu corpul de vînători al lui Lützow — fără îngăduinţa, în orice caz fără aprobarea prinţului, care era aliatul fidel al împăratului. Zicea că este o atitudine rebelă şi că toată această acţiune arbitrară de soldaţi amatori e o cîrpăceală care poate pricinui autorităţilor numai neplăceri.

Aşa vorbea el, omul cel mare şi puternic. Şi chiar dacă distincţia făcută de Goethe între armata regulată şi cea a voluntarilor era puţin cam artificială şi rostită numai ca să-i acopere nepăsarea faţă de mişcarea patriotică, nepăsare pe care o manifesta mereu şi pretutindeni, un lucru totuşi trebuie spus. Trebuie spus şi trebuie convenit că în chestiunea voluntarilor — considerînd lucrurile în chip obiectiv şi nu ideal — el avea perfectă dreptate. Instrucţia lor era superficială ; ca să vorbim sincer, nu făceau nimic, şi din punct de vedere practic s-au dovedit absolut de prisos. Aveau ofiţeri incapabili, mulţi dintre ei au dezertat, mai toată vremea steagul lor sta la depozit, şi după victoria din Franţa ducele i-a trimis pe tineri la vatră, cu o scrisoare de mulţumire, în care era vorba numai de imaginea popular-poetică a avîntului lor războinic. În anul următor, înainte de Waterloo, nici n-au mai fost trimişi pe front. Asta ca observaţie marginală. Poetul nostru, lipsit de entuziasm cum era, văzuse limpede lucrurile şi faptul că a fost de la început contra voluntariatului spunînd despre doamna Heigendorf că e desfrînată şi ahtiată după soldaţi — fără să vreau am rostit una din expresiile lui dure — toate acestea erau din cauză că el, în adîncul inimii, era în general contra războiului de eliberare şi a frămîntărilor pe care le aduce — trebuie să spunem asta cu o durere mereu înnoită.

Apelul ducelui a fost lansat, şi înscrierile au început. Au fost cincizeci şi şapte de călăreţi şi nouăzeci şi şapte de pedestraşi. Toţi cavalerii noştri, tot tineretul nostru s-a înscris : von Gross, gentilom la curte, von Seelbach, şeful protocolului, domnii von Helldorff şi von Hässler, consilierul provincial von Egloffstein, domnul von Poseck, şambelan al curţii, vicepreşedintele von Gersdorf — în sfîrşit, toţi. Înrolarea devenise ceva de *bonton*, era de *rigueur*, dar tocmai faptul că datoria patriotică lua o formă mondenă era frumos şi măreţ.

August von Goethe n-a avut încotro şi a trebuit să se ralieze şi el la părerea generală — nu puteai să faci acum opinie separată, era şic şi onorabil să te înrolezi, aşa că s-a înrolat şi el — cam tîrziu, al cincizecilea dintre voluntarii pedestraşi, fără să fi cerut aprobarea tatălui său, cu care, imediat după ce pasul a fost făcut, se pare că a avut o scenă foarte agitată. Goethe ar fi spus că pasul acesta e nătîng şi ingrat, şi de supărare n-a mai vorbit cîteva zile cu bietul August, care nici pe departe nu făcuse asta din entuziasm.

E adevărat că fără fiu-său îi era foarte greu şi nu avea în el nimic care să-l ajute să treacă peste aceste greutăţi. De cînd profesorul Riemer se mutase din casă şi se însurase cu domnişoara Ulrich (desigur că şi din cauza lui August, care fusese arogant şi chiar aspru cu omul acesta susceptibil), slujba de secretar pe lîngă Goethe o deţinea un oarecare John, un om nu prea plăcut la vedere, aşa că maestrul avea desigur nevoie de fiu-său pentru lucrările lui şi pentru tot felul de treburi. Dar tot atît de sigur este că ideea de-a se lipsi de el îl irita disproporţionat de mult şi că această disproporţie se îmbina foarte bine cu animozitatea lui faţă de ideea voluntariatului — şi cu alte animozităţi, şi mai puternice, dintre care aceasta era numai o expresie şi totodată un pretext. Nu voia cu nici un preţ ca August să se ducă pe front şi a făcut tot posibilul ca să nu-l lase să plece. S-a adresat pentru asta domnului ministru von Voigt, şi chiar ducelui însuşi. Scrisorile în care se referă la acest lucru şi al căror conţinut l-am aflat de la August nu se pot caracteriza decît numindu-le *à la Tasso* — pentru că aveau necumpătarea disperată şi excesivă a acelui al doilea eu al său. Scria acolo că pierderea fiului său, necesitatea de-a introduce pe un străin în intimitatea corespondenţei, a producţiei sale literare şi a tuturor treburilor lui l-ar pune într-o situaţie insuportabilă şi i-ar face existenţa imposibilă. Toate acestea erau disproporţionate, dar el îşi punea în cumpănă existenţa — o existenţă impunătoare ; şi talerul balanţei în care era pusă trebuia să se lase în jos foarte mult, aşa că ministrul şi ducele s-au grăbit să-i facă pe plac. Desigur, numele lui August nu putea să fie şters de pe lista voluntarilor — asta nu mergea, ar fi fost ruşinos şi dezonorant. Ceea ce însă Voigt a propus şi ducele a aprobat, nu fără a strîmba din nas la graba cu care August a primit aranjamentul, a fost ca tînărul deocamdată să plece cu consilierul de curte Rühlmann, să ia parte la tratativele cu privire la fondurile necesare aprovizio-

nării militare, tratative care aveau loc la Frankfurt [1], cartierul general al aliaţilor, iar la întoarcere să îndeplinească pe lîngă prinţul moştenitor Carl Friedrich [2], şeful nominal al voluntarilor, o funcţie tot atît de nominală, de adjutant, şi deci să poată rămîne pe lîngă tatăl său.

Aşa s-a întîmplat, şi păcat de dumnezeu că s-a întîmplat aşa ! De Anul Nou, August s-a dus la Frankfurt numai ca să nu fie la Weimar în ziua cînd (era la 14 ianuarie) au depus jurămîntul în catedrală camarazii lui, voluntarii pedestraşi şi călări, şi la o săptămînă după plecarea lor în Flandra s-a întors ca să-şi ia în primire funcţia de adjutant al prinţului. Şi-a pus, ca şi acesta, uniforma de vînător, şi Goethe a spus că „s-a luat după cornul de vînătoare". „Fiu-meu s-a luat după cornul de vînătoare", zicea el, ca un fel de explicaţie, şi era foarte mulţumit, ca şi cum totul ar fi fost cum nu se poate mai bine ! Dar, vai ! nu era de loc aşa. Toţi dădeau din umeri cînd vedeau pe tînărul de douăzeci şi patru de ani care rămăsese acasă şi toţi dezaprobau pe un tată care nu numai că nu împărtăşea noua viaţă patriotică a poporului german, dar silea şi pe fiul lui să stea deoparte. Evident că August era într-o situaţie falsă faţă de camarazii lui, înrolaţi ca şi el şi care acum înfruntau primejdiile frontului. Întorşi acasă, toţi aveau să fie tovarăşii lui de slujbă şi de viaţă. Se mai puteau închipui între el şi aceştia relaţii colegiale ? Ar mai fi vrut ei să-i acorde stimă şi prietenie ? Laşitate, cuvîntul acesta de reproş plutea în aer... Şi aici trebuie să fac o observaţie şi anume în ce priveşte felul nedrept în care viaţa lasă lucrurile să se desfăşoare ; aceeaşi faptă săvîrşită de doi oameni e judecată în chip deosebit : la unul e socotită drept ceva natural şi permis, la celălalt drept ceva de ruşine şi de ocară. Cauza este desigur deosebirea dintre oameni şi împrejurarea că, din motive adînci şi personale, care determină judecata noastră morală şi estetică, unuia nu i se potriveşte de loc ce altuia i se potriveşte foarte bine, sau mai bine zis, ceea ce la unul pare un lucru firesc şi de la sine înţeles, la altul pare o schimonoseală penibilă. Eu am un frate, stimată doamnă, îl cheamă Arthur — e un tînăr savant, un filozof ; n-a făcut filozofie de la început, fusese îndrumat să ajungă om de afaceri, aşa că a trebuit să-şi completeze studiile mai tîrziu : v-am mai spus că a urmat elina cu domnul Passow. Are o minte ascuţită, fără îndoială, deşi e cam amar în părerile lui despre lume şi

[1] Se referă la oraşul Frankfurt pe Oder (estul Germaniei).

[2] Carl Friedrich (1783—1853), fiul lui Carl August, a domnit între 1828 şi 1853.

oameni; sînt mulţi care îi prevăd un viitor strălucit, şi primul care spune asta e chiar el însuşi. Bun, frate-meu era şi el din generaţia celor care şi-au lăsat studiile ca să se arunce în lupta pentru patrie, dar nimeni nu se gîndea că el va face asta, nimeni nici nu-şi închipuia măcar că el ar putea face acest lucru, şi asta din simplul motiv că acela care se gîndea mai puţin la o asemenea acţiune, acela care nu se gîndea de loc, era Arthur Schopenhauer. A dat bani pentru înarmarea voluntarilor, dar ca să meargă cu ei nici nu i-a trecut prin gînd ; a lăsat acest lucru, în chipul cel mai natural, pe seama speciei de oameni pe care el o numeşte de obicei „marfa de serie a naturii". Şi totuşi, nimeni nu s-a mirat. Indiferenţa cu care lumea a primit atitudinea lui a fost deplină, nu s-a deosebit cu nimic de o aprobare, şi cu ocazia asta am văzut mai clar decît oricînd că numai armonia şi acordul unanim ne satisfac din punct de vedere moral şi estetic şi ne smulg încuviinţarea.

Toţi strîmbau din nas faţă de purtarea lui August. O aud şi acum pe scumpa noastră doamnă von Stein : „Goethe n-a vrut să-l lase pe fecioru-su să se ducă voluntar. Ce ziceţi de asta ? E singurul tînăr din lumea bună care a rămas acasă." O aud şi acuma pe doamna von Schiller : „Cu nici un preţ, pentru nimic în lume nu l-aşi fi împiedicat pe Karl al meu să plece ! Toată existenţa lui, toată fiinţa lui, ar fi fost sfărîmată — ar fi ajuns melancolic băiatul !" Melancolic, oare prietenul nostru n-a ajuns şi el melancolic ? De altminteri, fusese întotdeauna. Dar din acel moment nenorocit, sărmanul său suflet s-a tulburat din ce în ce mai tare şi a luat forma în care înclinaţii destructive, ce existau în firea lui, au ieşit acuma cu violenţă la iveală : băutura fără măsură şi frecventarea femeilor uşoare (iertaţi-mă dacă vă jignesc auzul cu aceste cuvinte) ; nevoia lui în această privinţă a fost întotdeauna foarte mare, şi un suflet curat nu poate să nu se întrebe cum înclinarea amintită a putut să se împace cu melancolia şi cu dragostea lui pentru Ottilie, dragoste pe care patima aceasta o stînjenea desigur şi o umbrea. Dacă m-aţi întreba — căci neîntrebată aş ezita să-mi exprim părerea — v-aş răspunde că în aceste desfrînări era dorinţa de a-şi arăta în alt domeniu, desigur mai puţin onorabil bărbăţia, pe care societatea i-o punea la îndoială.

Sentimentele mele faţă de toate acestea erau foarte amestecate. În inima mea se luptau compătimirea cu dezgustul — asta în privinţa lui August. În privinţa tatălui său lupta se dădea (şi nu numai în inima mea, ci şi în aceea a multor al-

tora) între veneraţia faţă de el şi dezaprobarea pentru gestul său, străin de idealurile vremii, de-a nu lăsa pe August să urmeze marea pornire a generaţiei lui. În toate acestea se amesteca, în taină, speranţa că rolul ruşinos jucat de tînărul Goethe, desconsiderarea lui, destrăbălarea lui, de care toată lumea vorbea, au să-i înstrăineze sufletul scumpei mele prietene şi că voi putea şi eu să scap de durerea ce mi-o pricinuia legătura Ottiliei, nepotrivită şi primejdioasă, dacă ea va renunţa în sfîrşit şi se va despărţi de un tînăr a cărui atitudine era atît de potrivnică convingerilor ei celor mai sfinte şi ale cărui relaţii de pe vremea aceea nu-i făceau de loc cinste. Speranţa mea, scumpă doamnă, nu s-a împlinit. Ottilie, patrioata, admiratoarea lui Ferdinand Heinke, a stat alături de August, a rămas fidelă prieteniei cu el, l-a dezvinovăţit şi chiar i-a luat apărarea în societate ori de cîte ori se ivea prilejul. Cînd cineva vorbea despre faptele lui urîte, prietena mea ori nu credea, ori explica totul cu mărinimie, punîndu-le pe seama unei tristeţi romantice, a unui demonism, de care biata fată credea că-l va putea mîntui.

„Crede-mă, Adele, îmi spunea ea, că August nu e un om rău, în nici o privinţă, oricît ar vrea semenii lui să-l ponegrească ! Îi dispreţuiesc pe toţi aceştia, şi aş vrea ca el să poată împărtăşi mai bine acest dispreţ, fiindcă atunci n-ar mai da atîta prilej răutăţii lor să-l bîrfească. În conflictul dintre oamenii reci şi ipocriţi şi un ins singur o vei afla întotdeauna pe Ottilie de partea celui singur. Se poate oare îndoi cineva de nobilul fond sufletesc al fiului unui asemenea tată ? August mă iubeşte, Adele, iar eu, vezi tu, am rămas cu iubirea mea în urmă şi datoare faţă de el. Am încercat o mare fericire — marea noastră fericire cu Ferdinand, şi fiindcă gust fericirea aceasta, o gust încă în amintire, nu mă pot opri să nu o socotesc ca o creanţă faţă de August, ca o datorie de a cărei scadenţă privirea lui întunecată îmi aminteşte mereu. Da, sînt datoare faţă de dînsul ! Şi dacă e adevărat ce se spune despre el, şi mă înfior cînd aud, oare asta nu-i din cauza disperării pricinuită de mine ? Fiindcă, să ştii, Adele, atîta timp cît a crezut în mine, a fost altfel !“

Mi-a vorbit de multe ori aşa, şi în această privinţă iarăşi sentimentele mele erau împărţite şi contradictorii. Pe de o parte mă durea să văd că nu poate să scape de nefericitul acela şi că gîndul de a i se da pe veşnicie, aşa cum dorea tatăl lui, îi stătea agăţat de suflet ca un cîrlig de undiţă. Pe de altă parte însă, vorbele ei îmi insuflau o dulce mîngîiere şi o linişte

morală ; căci dacă uneori față de prusianismul ei, față de sentimentele ei războinic-patriotice mă cuprindea teama că în gingașul și luminosu-i trup se ascunde un suflet aspru și barbar, atitudinea arătată față de August, conștiința că de dragul lui se desprinde din înclinația ce-o resimțea către frumoasa și simpla figură de erou al lui Heinke al nostru, toate acestea mă făceau să regăsesc mărinimia rafinată și delicata alcătuire a sufletului ei, și-o iubeam din pricina asta și mai tare, îngrijorarea mea față de dînsa crescînd și ea o dată cu acest spor de iubire.

În mai 1814, calamitatea cu August a ajuns la culme. Campania se sfîrșise. Parisul fusese cucerit, și la 25 ale lunii voluntarii din Weimar s-au întors acasă, fără să fi făcut mare lucru pentru patrie, dar glorioși și sărbătoriți. Încă de mult mă temeam de acest moment și, într-adevăr, primejdia pe care o înfățișa era chiar așa cum mi-o închipuisem. La întoarcere, domnii nu s-au sfiit să arate celor de-același rang cu dînșii, care rămăseseră acasă, dispreț și batjocură, fără nici un înconjur și în chipul cel mai crud. Am avut astfel încă o dată prilejul să verific în această împrejurare ce puțină crezare dau eu sinceității sentimentelor pe care le afișează oamenii drept cauză a faptelor lor. Indivizii nu acționează prin ei înșiși, ci după situația în care se află și care le oferă un anumit clișeu de atitudine convențională. Dacă situația le îngăduie să fie cruzi, atunci cu atît mai bine. Fără să ezite o clipă, ei se folosesc temeinic de această îngăduință și cu atîta însuflețire, încît nu mai poate exista nici o îndoială că cei mai mulți oameni așteaptă ca împrejurările să le dea prilejul să fie aspri și cruzi și să le permită să fie brutali după plac. August a avut naivitatea sau îndrăzneala sfidătoare de a-și întîmpina camarazii în uniformă de voluntar, așa cum se și cuvenea, ca aghiotant al prințului, comandantul de onoare al voluntarilor. Dar tocmai din cauza asta — cum e ușor de înțeles — a stîrnit batjocura și disprețul celor întorși de pe front. Nu degeaba scrisese Theodor Körner : „Rușine ție, ce-ai rămas acasă / Și-ți vezi în liniște de somn și masă ; / Ești un nemernic și un păcătos !“ Versurile acestea se potriveau de minune și toată lumea le cita cu glas tare. O făcea mai cu seamă un căpitan de cavalerie von Werthern-Wiesa, care se silea să tragă toate foloasele din această situație atît de favorabilă grosolăniei. El e acela care a făcut aluzie la împrejurările nașterii lui August și la originea lui după mamă, origine care, zicea căpitanul, explică purtarea tînărului Goethe, lașă și nepotrivită unui

gentilom. Domnul von Goethe s-ar fi repezit la el cu sabia (pe care pînă atunci n-o întrebuinţase niciodată), dacă nu l-ar fi oprit cei care erau de faţă. Rezultatul acestei scene a fost o provocare la duel, cu condiţii foarte aspre.

Domnul consilier intim era atunci în localitatea balneară Berka, aici în apropiere, şi lucra la *Epimenide*. Iffland, directorul teatrului din Berlin, îi propusese să compună un spectacol festiv pentru întoarcerea din război a regelui Prusiei, şi el găsise propunerea atît de onorabilă şi de ademenitoare, încît lăsase deoparte alte lucrări literare şi se apucase să scrie această alegorie despre cel care a dormit îndelung, atît de plină de înţelesuri şi atît de deosebită de toate spectacolele festive din lume. „Îmi pare rău de-odihna neactivă", scria el, şi : „Să se întoarcă în abis !" Şi deodată se pomeneşte cu o scrisoare de la o doamnă de la curte, doamna von Wedel, care îi povesteşte despre situaţia lui August, despre conflictul lui cu căpitanul şi despre ce avea să urmeze. Imediat, Goethe a luat contramăsurile necesare. După cum îl cunosc eu, cred că posibilitatea de a-şi pune în valoare relaţiile şi de-a se folosi de influenţa lui ca să-l scape pe fiu-său de duel, aşa cum îl scăpase de front, îi dădea o anumită satisfacţie, care întrecea grija ce-o avea faţă de viaţa lui August, fiindcă lui întotdeauna i-au plăcut excepţia aristocratică şi nedreptatea distinsă. A rugat pe doamna von Wedel să intervină, a scris primului-ministru. Un înalt funcţionar, consilierul intim von Müller, s-a dus la Berka, prinţul moştenitor şi chiar şi ducele însuşi s-au ocupat de această chestiune ; căpitanul a fost obligat să-şi ceară scuze, şi conflictul a fost aplanat. August, avînd acoperire din sfere înalte, era inatacabil, vocile critice au lăsat-o mai domol, dar n-au amuţit ; duelul, care n-a mai avut loc, mai degrabă a sporit dispreţul public faţă de curajul lui August ; toţi dădeau din umeri, îl evitau ; de-aci înainte n-a mai fost vorba nicicum de relaţii amicale între el şi camarazii lui, şi cu toate că domnul von Werthern primise de sus un bobîrnac din cauza acelei aluzii răutăcioase şi fusese chiar pedepsit cu arest, totuşi faptul că August era copil nelegitim şi, ca să zicem aşa, numai pe jumătate pursînge, lucru care fusese aproape uitat, a ieşit acum şi mai tare la iveală în conştiinţa oamenilor, amestecîndu-se cu reproşurile ce i le aduceau toţi pentru atitudinea lui. „Desigur, nici nu putea să fie altfel", zicea lumea. Sau : „Se cunoaşte din cine se trage". Desigur, trebuie spus că mamă-sa, cu felul ei de viaţă, nu prea ţinuse socoteală de nimic şi, ahtiată după petreceri cum era, cam dăduse

de vorbit la Weimar — nu că s-ar fi purtat rău, ci mai mult ridicol şi fără demnitate...

Totuşi, merită a fi amintit, spre onoarea greoiului curtezan al Ottiliei, că lucrurile acestea l-au atins adînc şi dureros. El ne-a arătat-o într-un chip ciudat de indirect, şi anume prin veneraţia lui tot mai pasionată şi chiar încăpăţînată faţă de eroul învins, de omul de pe insula Elba. În fidelitatea exaltată faţă de împărat şi în dispreţul faţă de „renegaţii" care nu voiau să li se aducă aminte că numai cu puţin înainte cinstiseră ziua lui Napoleon ca pe cea mai mare sărbătoare a anului, încerca August să-şi afle curajul şi mîndria — lucru lesne de înţeles, fiindcă într-adevăr nu suferea el oare împreună cu împăratul şi din cauza lui ? Nu îndura el ocară şi ruşine pentru că nu plecase cu ceilalţi pe front împotriva lui Napoleon ?

Faţă de tatăl său, care era mai presus de părerile şi de modele mulţimii, August putea să-şi exprime supărarea pricinuită de desconsiderarea lui, sub forma unui entuziasm deosebit pentru Napoleon. Dar el făcea asta şi cu noi, fără scrupul şi cu încăpăţînare, deşi prin vorbele rostite jignea adînc sentimentele Ottiliei. Faptul că ea răbda, firește cu lacrimi în ochii ei frumoşi, excesele egoiste ale tînărului Goethe (lui aceste excese îi făceau bine, nepăsător cum era faţă de durerea pricinuită altora şi poate chiar stimulat de ea) îmi dădea speranţa că tainicele mele dorinţe se vor împlini, fiind puţin probabil că sentimentul tandru şi precugetat al prietenei mele faţă de August va putea să reziste multă vreme la greşitele lui procedee, şi cu atît mai puţin probabil cu cît îndărătul cultului său insistent pentru Napoleon se mai ascundea ceva, sau mai degrabă nu se ascundea, ci se travestea în acest cult, ca să poată ieşi şi mai bine în evidenţă. Acel ceva era gelozia lui, al cărei obiect devenise tînărul Heinke, aflat iar printre noi, şi August ne spunea mereu cu dispreţ despre el că este tipul teutonului aliat cu barbaria, tip ce contracarează în chip stupid planul de redresare continentală a cezarului.

Ferdinand al nostru venise iar la Weimar — de fapt asta era a doua oară cînd se întorcea la noi. Prima dată fusese după bătălia de la Leipzig, cînd stătuse aici cîteva săptămîni ca aghiotant al comandantului prusian, frecventase iar societatea noastră şi se bucurase de simpatia generală. Acum, după căderea Parisului, se întorsese din Franţa, decorat cu Crucea

de fier [1] ; şi vă puteţi închipui că, la vederea acestei insigne sfinte pe pieptul lui, sentimentele noastre feciorelnice, şi acelea ale Ottiliei îndeosebi, faţă de tînărul acela minunat au izbucnit din nou, cu cea mai mare însufleţire. Ce ne mai potolea puţin era atitudinea lui la fel de radioasă şi de amicală, mereu plină de recunoştinţă, dar în acelaşi timp cam rezervată, arătată faţă de noi la întrevederile tot atît de dese ca şi altădată, atitudine care, aşa cum ne-o spuneam nouă înşine, nu se potrivea întru totul cu sentimentele noastre faţă de dînsul. Am aflat în curînd cauza acestei atitudini, o cauză firească, dar ea — trebuie iar să mărturisesc — ne-a deziluzionat puţin. Ferdinand ne-a spus un lucru pe care nu ştiu din ce motiv nu ni-l spusese pînă atunci, dar acum s-a găsit dator să ni-l destăinuiască, şi anume că acasă în Silezia îl aşteaptă o logodnică iubită şi că la întoarcere are de gînd să se căsătorească.

Uşoara tulburare a sentimentelor în care ne-a aruncat această veste pe noi, cele două prietene, e lesne de înţeles. Nu-i vorba de o durere, de-o decepţie — aşa ceva nu putea să fie, deoarece relaţiile noastre cu Ferdinand erau acelea ale unui entuziasm şi ale unei admiraţii spirituale, amestecată desigur şi cu conştiinţa unui drept asupra plăcutei sale persoane, pe care îl aveam ca salvatoare ale lui. El era pentru noi mai mult o personificare decît o persoană — chiar dacă nu se poate face o distincţie destul de clară între amîndouă ; totuşi, se poate afirma că în ultimă analiză însuşirile persoanei însăşi o fac capabilă să devină personificare. Oricum, sentimentele noastre faţă de tînărul erou, sau, scoţîndu-mă pe mine din cauză, sentimentele Ottiliei nu fuseseră niciodată legate de speranţe şi dorinţe concrete, deoarece asemenea speranţe şi dorinţe nu puteau să se nască, din pricina originei lui Ferdinand, care era fiu de blănar. În asemenea împrejurări şi cu acest punct de vedere, mai degrabă eu aş fi putut, aşa cum mă gîndeam adesea, să nutresc astfel de gînduri ; în ceasuri de slăbiciune, visam că farmecul prietenei mele, inaccesibilă pentru el, va înlocui lipsa mea de farmec şi-l va face pe tînăr să se apropie de mine, înnodînd o legătură de ale cărei primejdii cumplite mă înfioram şi care mă făceau să mă dau înapoi... nu însă fără să le examinez cu un anume interes beletristic ; şi îmi spuneam că visarea mea ar fi demnă s-o ia un Goethe ca subiect pentru o delicată expunere etico-senzuală.

Bineînţeles, Ottilie şi cu mine nici n-am putut, nici nu ne-am îngăduit să spunem ceva scumpului nostru prieten

[1] Decoraţie prusiană de război, instituită în 1813.

despre dezamăgirea pe care o simţişem. Am răspuns la mărturisirea lui cu cele mai calde urări, puţin înlesnite numai, de faptul că el ne cruţase atîta vreme — o stare care de altfel noi am fi dorit să mai dureze. Vestea că Ferdinand e logodit ne cam tulburase puţin, stîrnindu-ne şi o suferinţă, pe care nu ne-o mărturiseam nici nouă însene decît pe jumătate. Ceva vag şi cu neputinţă de definit, ca un vis, ca o speranţă, ne părăsea acum, ceva care dăduse o dulceaţă deosebită prieteniei noastre cu dînsul. Noi însă, fără ca să ne fi înţeles mai dinainte, căutam să scăpăm de acest sentiment cam neplăcut, incluzînd în stima noastră faţă de el şi pe logodnica lui şi păstrîndu-ne mereu entuziasmul, care de-aci încolo deveni un dublu cult, al eroului şi al iubitei lui — fata aceea germană, de-a cărei vrednicie nu ne îndoiam o clipă şi pe care ne-o înfăţişam ca pe o Thusneldă [1] şi încă şi mai mult : ca pe Dorothea [2] lui Goethe — bineînţeles cu ochi albaştri, şi nu cu ochi negri.

Cum să explic că am ascuns faţă de August logodna lui Heinke, aşa cum acesta o ascunsese atîta timp faţă de noi ? Ottilie a vrut aşa şi n-am întrebat-o de ce. Trebuie să spun însă că lucrul acesta mă mira, deoarece ea socotea înclinaţia pentru tînărul războinic drept o vină faţă de îndrăgostitul cel melancolic ; totuşi, nu voia să arate lui August că acea înclinaţie, chiar lăsînd la o parte condiţiile sociale, nu prezenta nici o primejdie pentru el şi că putea fi considerată fără scop şi fără perspectivă, deşi, dacă i-ar fi spus asta, August s-ar fi liniştit şi poate că l-ar fi determinat să aibă faţă de Ferdinand o atitudine măcar indiferentă, dacă nu amicală. Eu am urmat, docilă, instrucţiunile Ottiliei. Invidia tînărului Goethe, felul urît în care vorbea de Ferdinand meritau consolare, nu satisfacţie. Şi pe urmă : oare într-o bună zi irascibilitatea lui nu va ajunge atît de departe — necontenita jignire a sentimentelor Ottiliei nu va duce în sfîrşit la o ruptură, pe care eu în ascuns o doream, pentru mîntuirea sufletului ei ?

Şi aşa s-a şi întîmplat, stimată doamnă. Deocamdată, la început cel puţin, totul a mers după dorinţa mea ascunsă. Întîlnirile noastre cu domnul von Goethe au căpătat pe vremea aceea un caracter tot mai precar şi mai certăreţ ; mereu scene şi iar scene ; August, posomorît şi supărat din cauza defăimă-

[1] Tipul femeii germane — soţia lui Arminius, conducătorul unui neam germanic care i-a învins pe romani în anul 9 î.e.n.

[2] Personajul feminin din epopeea burgheză *Hermann şi Dorothea* (1797) de Goethe, prototipul „virtuţilor" mic-burgheze.

rilor şi din cauza geloziei lui neconsolate, ne reproşa şi ne acuza necontenit că am stricat prietenia cu dînsul de dragul unui nătărău bine făcut, al unui neamţ bădăran. Ottilie, fără să spună un cuvînt despre situaţia lui Heinke acasă la el în Silezia, jignită în fidelitatea ei, se arunca plîngînd la pieptul meu, şi asta tot aşa mereu, pînă cînd o dată s-a ajuns la un *éclat*[1], în care, ca de obicei, chestiunile personale s-au amestecat cu cele politice ; într-o după-amiază, în grădina contesei Henckel [2], August iar a început să proslăvească cu frenezie pe Napoleon, nu fără expresiile de care se servea ca să discrediteze pe adversarii împăratului francez, dar care aveau de scop evident să lovească în Ferdinand. Ottilie i-a replicat arătîndu-şi scîrba faţă de acel flagel al popoarelor, dînd şi ea la rîndul ei tineretului care se împotrivise în chip glorios lui Napoleon trăsăturile eroului nostru ; eu am susţinut-o. August, galben de mînie, a declarat atunci cu glas sugrumat că între el şi noi s-a sfîrşit totul, că nu ne mai cunoaşte, că de acum înainte nu mai existăm pentru dînsul, şi a plecat furios din grădină.

Eu, deşi zguduită, atinsesem ţelul dorinţelor mele, şi am şi mărturisit Ottiliei deschis acest lucru. Folosindu-mă de toată elocvenţa mea, am încercat s-o consolez şi s-o fac să uite cearta cu domnul von Goethe, arătîndu-i că relaţiile cu dînsul n-ar fi putut duce niciodată la un rezultat bun. Dar degeaba vorbeam. Prietena mea dragă ajunsese într-o stare groaznică, şi îmi era milă cumplit de ea. Gîndiţi-vă şi dumneavoastră ! Tînărul pe care îl iubea cu exaltare era al alteia, iar acela căruia, cu mărinimosul gînd de a-l mîntui, era gata să-i jertfească viaţa îi întorsese spatele, după ce îi respinsese prietenia prin cuvinte violente. Şi asta nu era tot ! Cînd, în părăsirea ei, Ottilie s-a aruncat la pieptul mamei sale, a dat de-o inimă care chiar atunci fusese lovită şi ea de-o cumplită decepţie, şi avea ea însăşi prea mare nevoie de consolare ca să mai fie în stare să aducă mîngîiere altora. După nimicitoarea scenă cu August, Ottilie, sfătuită de mine, plecase, pentru cîteva săptămîni, la nişte neamuri din Dessau. A trebuit să fie însă chemată în grabă, să se întoarcă repede acasă. Se întîmplaseră lucruri cumplite. Contele Edling, tandrul prieten al casei şi tutore al copiilor, „vicetăticul", cel mai frumos bărbat din tot ducatul, pe a cărui cerere în căsătorie doamna von Pogwisch contase în chip atît de sigur şi avusese atîtea

[1] O izbucnire (franc.).

[2] Contesa Henckel von Donnersmark, bunica Ottiliei.

motive să conteze, deodată, fără să spună o vorbă despre speranţele pe care le stîrnise, se însurase cu o prinţesă Sturza, venită din Moldova !

Vai, ce toamnă şi ce iarnă a fost atunci, scumpă doamnă ! Spun asta nu atîta pentru că în februarie Napoleon a fugit de pe insula Elba şi a trebuit să fie din nou învins, cît o spun cu privire la cerinţele impuse de soartă mamei şi fiicei — la încercările la care au fost supuse demnitatea şi puterile lor sufleteşti, încercări ce erau atît de asemănătoare la amîndouă. Doamna von Pogwisch era silită să se întîlnească la curte aproape zilnic cu contele şi foarte des şi cu tînăra lui soţie şi, cu moartea în inimă, nu numai să arate o zîmbitoare prietenie, ci să facă asta faţă de o lume care îi cunoştea foarte bine speranţele spulberate şi se bucura de necazul ei. Ottilie, chemată să o sprijine în această încercare, ce aproape că întrecea puterea omenească, trebuia şi ea să suporte cu o atitudine cît mai demnă cearta cu domnul von Goethe, care era de asemenea cunoscută în lumea bună şi urmărită cu multă curiozitate, mai ales că el nici nu se mai uita la dînsa, o repezea ostentativ şi tăios. Iar rolul meu era să mă strecor mîhnită printre aceste neînţelegeri — cu inima zdrobită şi eu, fiindcă nu cu mult înainte de Crăciun Ferdinand ne părăsise ca să se ducă în Silezia şi să se însoare cu Thusnelda sau Dorothea — în realitate o chema Fanny ; şi oricît de puţin natura mă îndreptăţise să am vreo speranţă în privinţa lui şi oricît mă sortise să fiu numai confidentă, mi-a hărăzit totuşi şi mie o durere adîncă din cauza pierderii lui, deşi în cazul meu ea amestecase şi un sentiment de uşurare, chiar ceva ca un fel de blîndă satisfacţie. Pentru o fată urîtă e mai uşor să practice împreună cu o fată frumoasă cultul amintirii faţă de un erou dispărut, aşa cum făceam noi acuma iarăşi, decît să împartă cu fata frumoasă ingrata fericire a prezenţei fizice a eroului.

Tot aşa cum plecarea tînărului nostru şi căsătoria lui fuseseră pentru mine o eliberare binevenită, deşi îi simţeam lipsa, tot aşa vedeam cu satisfacţie că acelaşi lucru i se întîmpla şi Ottiliei după cearta cu August. Cu toată situaţia penibilă creată în societate, ea îmi mărturisi că această ceartă îi face bine, că o socoate ca pe o fericire şi o eliberare, că acuma între ea şi el totul s-a sfîrşit, şi inima i se poate odihni în liniştea nepăsării după neînţelegerile extenuante din care fusese alcătuită această legătură. Acum va putea să slăvească nestingherită înalta amintire a lui Ferdinand şi totodată să se consacre mamei sale îndurerate, aducîndu-i mîngîiere. Era foarte frumos

spus. Dar eu nu puteam să-mi alung cu totul îngrijorarea ce-o simţeam din pricina ei. August era fiul lui Goethe — asta rămînea însuşirea principală a vieţii lui. În el aveai de-a face cu marele său părinte, care desigur că nu aproba ruperea legăturilor de prietenie cu Ottilie, lucru făcut de August fără permisiunea tatălui său, iar acesta cu siguranţă că avea să-şi pună în joc autoritatea ca să repare lucrurile. Ştiam că el doreşte să favorizeze o legătură îngrijorătoare pentru mine. Pasiunea tulbure a fiului pentru Ottilie era numai expresia, rezultatul acestei dorinţe şi al acestei voinţe. El iubea în prietena mea tipul de femeie care plăcea tatălui său ; iubirea lui era imitaţie, moştenire, supunere, tăgăduirea acestei iubiri — un act de falsă independenţă, o răzvrătire, a cărei durată şi putere, din nefericire, eu trebuia să le socot foarte neînsemnate. Şi Ottilie ? Se îndepărtase ea oare de fiul acestui tată ? Puteam eu s-o consider salvată ? Mă îndoiam — şi aveam dreptate să mă îndoiesc.

Zguduirea cu care primea anumite ştiri, din ce în ce mai numeroase pe vremea aceea, despre felul de viaţă al lui August mă făcea să constat că neîncrederea mea e îndreptăţită. Multe erau faptele care răpeau tînărului ţinuta morală şi îl făceau să caute uitarea şi să se arunce în viaţa către care firea lui robustă, într-un anumit fel dubios, şi sinistru senzuală îl aruncase întotdeauna. Defăimarea lui în societate, atunci cînd cu voluntarii, cearta lui cu Ottilie, conflictul interior şi probabil şi exterior în care, din cauza acestei certe, intrase cu tatăl său şi deci cu sine însuşi — înşir toate acestea nu ca să scuz viaţa desfrînată pe care o ducea, aşa cum şuşoteau toţi, ci numai ca să dau o explicaţie. Auzeam despre toate astea din multe părţi, între altele de la fiica lui Schiller, Karoline, şi de la fratele ei Ernst, în legătură cu plîngeri împotriva lui August din pricina firii lui din ce în ce mai nesuferite, pornită pe scandaluri şi pe grosolănii. Se spunea că bea fără măsură şi că într-o noapte, beat fiind, s-a luat la bătaie nu ştiu cu cine, s-a făcut de ruşine şi a fost dus la poliţie şi ţinut în stare de arest ; numai datorită numelui lui treaba asta s-a muşamalizat. Că umbla cu femei, pe care nu le pot numi decît muieruşte, tot oraşul ştia. Pavilionul de la Ackerwand pe care domnul consilier intim i-l dăduse ca să-şi ţină acolo colecţia de minerale şi de fosile (August era şi el colecţionar pasionat, ca şi tatăl lui) îi servea adeseori, se pare, de adăpost pentru rătăcirile lui. Se ştia că are legături de dragoste cu soţia unui husar şi că acesta închide ochii, fiindcă nevastă-sa aduce

cadouri acasă. Era cît o prăjină, lungă şi ciolănoasă, dar destul de frumuşică, şi lumea rîdea de nişte cuvinte pe care i le-ar fi spus August, şi anume că e lumina vieţii lui, cuvinte pe care ea, din vanitate, le răspîndea în toate părţile. Mai rîdea lumea şi de alte întîmplări, scandaloase, dar şi amuzante. Cică o dată bătrînul Goethe i-ar fi întîlnit pe cei doi seara în grădină şi le-ar fi spus doar atîta : „Nu vă deranjaţi, copii !" şi a luat-o prin altă parte. Nu garantez că e chiar aşa, dar s-ar putea să fie, fiindcă asta se potriveşte foarte bine cu indulgenţa morală — ca să nu zic mai mult — a renumitului nostru scriitor, indulgenţă pe care mulţi i-o reproşează, dar pe care eu mă feresc s-o judec.

Doar atîta daţi-mi voie, vă rog, să încerc să explic, un lucru la care m-am gîndit de multe ori — de altfel nu cu conştiinţa prea împăcată, ci mai degrabă cu îndoială şi întrebîndu-mă dacă se cade ca eu sau altcineva să nutrească asemenea gînduri. Vreau să spun : aveam impresia despre anumite însuşiri, care la fiu se înfăţişează sub un aspect nefericit şi distrugător, că există şi la tatăl lui, deşi cu greu observi că sînt aceleaşi, şi deşi veneraţia şi admiraţia ar putea să te facă să nu accepţi asemenea păreri. În cazul tatălui, ele se menţin într-un echilibru plăcut, fructuos şi amabil, şi lumea le întîmpină cu bucurie, pe cînd la fiu se manifestă în chip grosolan, nespiritual şi iremediabil, şi apar ca respingătoare şi ruşinoase din punct de vedere moral. Luaţi de exemplu o operă atît de minunată şi de fermecătoare, fermecătoare chiar din punct de vedere moral, cum este romanul *Afinităţile elective*. Această lucrare, care tratează adulterul cu genialitate şi cu o mare fineţe, a fost taxată ca imorală de către burghezime, dar bineînţeles că orice om cu mentalitate clasică respinge acest reproş grosolan şi bigot şi dă din umeri cu dispreţ. Şi totuşi, scumpă doamnă, chestiunea nu e chiar atît de simplă. Cine ar putea, cu mîna pe conştiinţă, să tăgăduiască că în această operă măreaţă există totuşi un element problematic în ce priveşte morala şi chiar — iertaţi-mi cuvîntul ! — ipocrit, un îngrijorător joc de-a v-aţi ascunselea cu căsătoria, o concesie dezmăţată şi fatalistă făcută misticii naturii... Chiar moartea, vedeţi — ea, care trebuie considerată ca mijlocul prin care natura morală caută să-şi salveze libertatea — chiar moartea însăşi nu este oare de fapt simţită şi înfăţişată acolo ca un sprijin şi ca ultimul dulce refugiu al poftei senzuale ? Ah, ştiu cît de absurd şi cît de infam poate să pară faptul de-a

vedea în desfrînarea şi în libertinajul lui August un rezultat, într-o altă formă, neplăcută şi supărătoare, al însuşirilor ce au dat naştere unui dar făcut omenirii întregi, aşa cum este romanul acela. Am mai vorbit de anumite obiecţii ale conştiinţei, de care e legată uneori cercetarea critică a adevărului şi care pun chestiunea dacă adevărul este ceva ce merită osteneală, dacă este menită cunoaşterea noastră să-l obţină şi dacă nu sînt cumva adevăruri la care nu putem ajunge.

Ottilie era prea tare mişcată şi prea tulburată de ştirile privitoare la felul de viaţă al domnului von Goethe ca să mă facă să cred că într-adevăr nu-i pasă de persoana dumisale. Ura ei împotriva soţiei husarului era făţişă — o ură căreia i s-ar fi putut da un nume mai potrivit. Sentimentele unei femei cinstite faţă de asemenea creaturi, cărora bărbatul iubit le acordă o atenţie senzuală şi care în raport cu femeia cinstită se bucură de un avantaj josnic, dar practic, sînt desigur un abis. Dispreţul şi dezgustul o fac fireşte să-şi desconsidere rivala infamă şi s-o situeze sub nivelul propriei demnităţi ; dar acea cumplit de ciudată formă a invidiei numită gelozie se iveşte, şi înălţînd-o fără voia ei pe rivală la acelaşi nivel cu dînsa, o transformă într-o egală vrednică de ură — datorită faptului că amîndouă sînt femei. E de asemenea de presupus că imoralitatea bărbatului, cu tot dezgustul ce-l inspiră, exercită totuşi o adîncă şi teribilă putere de atracţie asupra unui astfel de suflet, atracţie care poate trezi din nou o dragoste aproape stinsă, şi, cum la o fire nobilă orice simţire capătă nobleţe, dragostea aceasta capătă caracterul unei jertfiri, al dorinţei ca, datorită devotamentului ei, să-l readucă pe bărbat la ce are mai bun în conştiinţa lui.

Cu un cuvînt, nu eram de loc sigură că prietena mea nu va întîmpina favorabil o încercare de apropiere din partea lui August şi că acesta nu va trebui să facă mai curînd sau mai tîrziu un asemenea pas silit de înalta voinţă ce stătea în spatele voinţei lui şi faţă de care el, prin ruperea prieteniei cu Ottilie, se revoltase în chip zadarnic. Aşteptările mele, temerile mele s-au înfăptuit. Anul trecut în iunie — mi-aduc aminte de seara aceea, parcă ar fi fost ieri — eram la curte în galeria oglinzilor, Ottilie şi cu mine, prietena noastră domnişoara Karoline von Harstall şi un domn von Gross, cînd deodată, August, care de cîtva timp ne dădea tîrcoale, s-a apropiat de grupul nostru şi s-a amestecat şi el în vorbă. La început nu s-a adresat nici uneia dintre noi în particular, pe urmă — a fost atunci un moment de încordare în care toţi a

trebuit să dăm dovadă de multă stăpînire de sine — pe urmă brusc a întrebat-o ceva pe Ottilie şi a continuat să discute cu dînsa. Conversaţia s-a desfăşurat pe un ton monden, despre război şi despre pace, despre listele morţilor, despre confesiunile tatălui său, despre balul dat de prusieni, unde fusese un cotilion minunat. August îşi ridica tot timpul ochii la cer, atitudine care nu se potrivea cu indiferenţa formală a vorbelor rostite atît de el cît şi de noi, iar la despărţire, cînd i-am făcut reverenţa de plecare (noi de mult am fi vrut să plecăm), a ridicat iar ochii la cer şi chiar cu insistenţă.

„Ai văzut cum îşi tot ridica ochii în sus?" am întrebat-o pe Ottilie cînd am ajuns pe scară. „Da, am văzut, mi-a răspuns ea, şi asta m-a cam îngrijorat. Crede-mă, Adele, că nu vreau de loc să-l văd întorcîndu-se la dragostea de altădată ; prefer vechiului chin o indiferenţă cu care mă împac foarte bine." Aşa a spus. Dar gheaţa se rupsese, discordia publică se sfîrşise. Domnul von Goethe a căutat să se apropie şi mai mult, la teatru şi în societate ; şi cu toate că Ottilie se ferea să rămînă singură cu dînsul, aşa cum voia August, ea mi-a mărturisit că privirile lui, care îi aduceau aminte de vremurile de odinioară, o mişcau în chip deosebit şi că, văzînd expresia de nemărginită nefericire cu care se uita la dînsa, vechiul sentiment de vinovăţie faţă de el se trezea din nou în inima sa. Dar cînd i-am vorbit de teama mea, de nenorocirea pe care prevedeam că o va aduce reluarea relaţiilor cu acest om violent şi destructiv, cu care nu se poate lega o prietenie, pentru că va cere întotdeauna mai mult decît ar vrea ea să dea, dacă ar fi să mă iau după spusele ei, Ottilie mi-a răspuns : „Fii pe pace, draga mea, sînt liberă şi voi rămîne aşa pe veci. Uite, mi-a dat o carte — *Minunata călătorie în jurul lumii în trei săptămîni,* de Pinto [1] — şi încă n-am deschis-o. Dacă mi-ar fi dat-o *Ferdinand,* fii sigură că aş şti-o pe de rost." Era drept ce spunea. Că nu-l iubea, asta credeam. Şi totuşi, era asta oare o consolare, o certitudine ? Vedeam că e fascinată de August şi de gîndul de-a fi a lui, ca pasărea de şarpe. Mă apuca nebunia cînd mă gîndeam că ar putea să fie soţia lui, dar la ce altceva puteau să ducă toate acestea ? Erau lucruri care îmi sfîşiau inima, lucruri de neînţeles. Convingerea mea că nenorocitul acesta are să-i distrugă viaţa mai că era să fie confirmată cu anticipaţie, fiindcă astă-toamnă prietena mea s-a îmbolnăvit grav, probabil în urma frămîn-

[1] Fernam Mendes Pinto (1514—1583), scriitor portughez care a călătorit în Etiopia şi Extremul Orient.

tărilor sufleteşti. A zăcut de gălbinare trei săptămîni, cu o căldare de catran sub pat — se pare că dacă te uiţi la catran îţi trece mai repede. Dar cînd, după ce s-a vindecat, s-a întîlnit iar cu dînsul în lume, August parcă nici n-ar fi observat că ea a lipsit atîta vreme. N-a pomenit un cuvînt despre asta.

Ottilie s-a supărat foarte tare, i s-a întors boala şi iar a trebuit să stea o săptămînă şi să se uite la catran. „Aş fi renunţat şi la cer pentru dînsul, spunea ea plîngînd la pieptul meu, şi el m-a înşelat!" Şi ce credeţi că s-a întîmplat? Peste două săptămîni a venit sărmana la mine, palidă ca o moartă, şi mi-a povestit, uitîndu-se ţintă în gol, că August i-a vorbit de viitoarea ei căsătorie cu dînsul, foarte calm, ca de un lucru bine stabilit! Ce părere aveţi? Se poate închipui ceva mai groaznic? Nu-i făcuse niciodată nici o declaraţie, nu-i spusese că o iubeşte, şi nu se poate afirma că *vorbise* cu ea vreodată despre căsătorie; cel mult făcuse vagi aluzii, în treacăt, înfiorător de în treacăt. „Şi tu ce-ai zis? am strigat eu. Te conjur, Tillemuse, dragostea mea, spune, ce-ai răspuns?" Mi-a mărturisit că n-a putut scoate nici un cuvînt.

Vă închipuiţi cum m-am revoltat împotriva sinistrei neobrăzări a fatalităţii! Mai era un bastion care îi rezista: persoana femeii a cărei existenţă ar fi însemnat o piedică serioasă dacă domnul von Goethe, aşa cum se cuvenea, ar fi cerut-o pe Ottilie mamei sau bunicii ei — persoana aceasta era doamna consilier intim, Christiane, fosta domnişoară Vulpius. Şi iată că în iunie, anul acesta, a murit. A căzut aşadar şi obstacolul acesta, ba chiar mai mult decît atîta: cu moartea ei, situaţia a devenit, în chip ameninţător, şi mai acută, fiindcă August trebuie acum să aducă neapărat în casa părintească o nouă stăpînă. Din cauza doliului şi din cauza sezonului mort, în timpul verii s-a întîlnit mai rar cu Ottilie. În vremea asta s-a mai ivit o întîmplare, despre care nu pot să vă dau informaţii mai precise, fiindcă e înconjurată de mister, un mister totodată vesel şi întristător, dar a cărui fatală importanţă nu poate fi pusă la îndoială. La începutul lui august, Ottilie s-a întîlnit pe Ackerwand cu domnul consilier intim, marele poet al Germaniei.

Repet: cu privire la felul cum a decurs această întîlnire trebuie să vă rămîn datoare cu informaţiile, deoarece nu am absolut nici una. Cu un ton glumeţ, care în fond nu e de loc vesel, Ottilie refuză să mi le dea. Îi face plăcere să învăluie această întîmplare într-un soi de taină de-o maliţioasă solemnitate. „Goethe, îmi răspunde ea zîmbind cînd stărui cu

întrebările, nu dă amănunte despre convorbirea lui cu împăratul Napoleon şi ascunde de lume şi chiar de prieteni amintirea acestei convorbiri, ca o comoară păzită cu străşnicie. Iartă-mă, Adele, dacă îl iau ca model şi nu-ţi spun decît doar atîta, că a fost fermecător cu mine."

A fost fermecător cu ea — atîta vă pot spune şi eu, scumpă doamnă. Şi cu aceasta îmi închei povestirea, care, după cum vedeţi, e dintre acelea ce fac plăcere şi se isprăvesc cu o logodnă sau cu speranţa unei apropiate logodne. Dacă nu se întîmplă vreo minune şi dacă nu se pune cerul împotrivă, atunci curtea şi oraşul pot să se aştepte ca evenimentul să se producă pe la Crăciun, în orice caz sigur la Anul Nou.

CAPITOLUL AL ŞASELEA

Povestirea domnişoarei Schopenhauer a fost redată aici fără întrerupere. În realitate însă, şuvoiul de vorbe cu accent saxon al gurii sale mari şi dibace la vorbă a fost întrerupt de două ori, pe la mijloc şi către sfîrşit, şi prima, şi a doua oară de către Mager ; chelnerul a apărut de două ori în *parlour-room*, ca să anunţe cîte ceva, cerîndu-şi mii de scuze şi arătîndu-se foarte necăjit de datoria pe care trebuie s-o îndeplinească.

Prima oară a anunţat că a venit camerista doamnei consilier intim Ridel. Mesagera se află jos în vestibul, zise el, şi întreabă în chip stăruitor ce face doamna consilier aulic şi cît mai stă aici, deoarece toată lumea de pe Esplanadă, unde prînzul se răceşte, e foarte îngrijorată, neştiind ce s-a întîmplat cu domnia-sa. Zadarnic a încercat Mager s-o facă a înţelege că plecarea ilustrei musafire a Hotelului Elefant spre doamna sora dumisale întîrzie din cauză că au sosit vizite importante, pe care el, Mager, nu se încumetă să le tulbure. Camerista, după ce a aşteptat puţin, l-a silit totuşi să facă acest pas şi a insistat ca prezenţa ei aici să fie numai-decît anunţată, deoarece are ordin strict s-o ia pe doamna consilier aulic şi s-o conducă în casa de pe Esplanadă, unde neliniştea şi foamea sînt de pe acum considerabile.

Charlotte se înroşise şi se ridicase cu o expresie a feţei şi cu un gest ce păreau să spună în chip hotărît : „Da, e de neiertat. Cît o fi ceasul ? Trebuie să plec ! De data asta trebuie să încheiem discuţia !“ În chip surprinzător, totuşi ea, după acest elan, se aşeză iar şi rosti tocmai contrariul celor aşteptate ;

— Bun, Mager, ştiu că nu vrei să mă deranjezi încă o dată. Spune cameristei să mai aibă răbdare sau să plece — chiar aşa, mai bine să plece, şi să comunice doamnei consilier să nu mă aştepte cu masa, am să vin de îndată ce treburile au să-mi permită, şi că nu-i nici un motiv să fie îngrijorată din pricina mea. Natural, familia e neliniştită, cine n-ar fi neliniştit, şi eu sînt, fiindcă nici nu mai ştiu cît e ceasul şi nu mi-am închipuit că are să se întîmple aşa. Dar, în sfîrşit, asta e situaţia, acuma, cînd nu mai sînt o persoană particulară, am altceva mai deosebit de făcut decît să nu întîrzii la masă. Fata să dea de veste acasă că mi s-a făcut portretul, că pe urmă am discutat lucruri importante cu domnul Riemer, şi acuma mai am de ascultat povestirea domnişoarei şi nu pot să plec aşa, la mijlocul ei. Să comunice asta şi să nu uite mai ales să spună că e ceva foarte important şi că şi eu sînt neliniştită, dar a trebuit să mă adaptez împrejurărilor şi-i rog şi pe ei să facă la fel.

— Foarte bine, vă mulţumesc, răspunse Mager, împăcat şi plin de înţelegere.

Apoi părăsise salonul, iar domnişoara Schopenhauer, cu gura odihnită, îşi reluase povestirea cam de-acolo de unde fetele îl găsesc pe Ferdinand în parc şi pe urmă, pe aripile entuziasmului, se întorc repede în oraş.

A doua oară, chelnerul a bătut cînd povestirea ajunsese la soţia husarului şi la *Afinităţile elective*. Bătu mai tare decît întîia oară şi intră cu o figură ce arăta că de data asta se crede îndreptăţit să le întrerupă şi nici un scrupul şi nici o îndoială nu-l mai stînjenesc. Stăpîn pe situaţie, anunţă:

— *Domnul consilier cameral von Goethe.*

La auzul acestui nume, fu rîndul Adelei să sară de pe sofa, dar Charlotte continuă să şadă — nu fiindcă era indiferentă, ci mai degrabă fiindcă simţise că deodată o părăsesc puterile.

— *Lupus in fabula!*[1] exclamă domnişoara Schopenhauer. Doamne, ce-i de făcut? Mager, nu vreau să mă întîlnesc cu domnul consilier! Aranjează cum ştii! Trebuie să mă faci să ies de aici cum te-i pricepe, fără să mă observe! Mă bizui pe dumneata!

— Nici o grijă, domnişoară, răspunsese Mager, nici o grijă! Întîmplător, m-am gîndit că veţi dori acest lucru, deoarece cunosc cît de delicate sînt raporturile în buna societate, şi

[1] Vorbeşti de lup şi lupul la uşă (lat.).

știu că niciodată nu se poate ști. Am comunicat domnului consilier cameral că doamna consilier aulic e pentru moment ocupată și l-am rugat să intre puțin la bufet. Vrea să ia un păhărel de maderă, dar eu i-am lăsat toată sticla la dispoziție. Sînt deci în situația de-a spune doamnelor că pot să termine conversația domniilor-lor, și după aceea voi cere domnișoarei îngăduința de-a o conduce, neobservată de nimeni, prin vestibul, înainte de-a anunța pe domnul consilier cameral că doamna consilier aulic îl poate primi.

Doamnele îl lăudaseră pe Mager pentru acest aranjament, și el plecase. Adele spusese apoi :

— Scumpă doamnă, îmi dau seama de importanța acestei clipe. Fiul a sosit — asta înseamnă un mesaj din partea tatălui. A aflat și el de prezența dumneavoastră aici, prezență care îl privește în mod deosebit ; și cum ar fi putut să fie altfel, cînd vizita dumneavoastră a produs senzație și cînd Fama [1] Weimarului e o zeiță foarte sprintenă ? ! El trimite după dumneavoastră, se prezintă în persoana vlăstarului său — sînt adînc mișcată, sînt zguduită și fără asta de lucrurile pe care mi-am îngăduit să vi le înfățișez, abia pot să-mi stăpînesc lacrimile. Această vizită este incomparabil mai importantă și mai urgentă decît a mea, așa încît nici nu mai pot gîndi — considerînd poate că deocamdată consilierul cameral e ocupat cu madera — nici nu mă mai pot gîndi să vă rog să ascultați pînă la sfîrșit ce voiam să vă povestesc, înainte de-a lua cunoștință de vestea adusă de el. Nici prin gînd nu-mi trece, stimată doamnă, și vreau chiar să dovedesc asta prin dispariția mea...

— Rămîi, copila mea, spusese atunci Charlotte cu hotărîre, și te rog ia loc din nou ! Un roșu pastelat acoperise obrajii bătrînei doamne, în timp ce ochii albaștri și blajini îi scînteiau febril, ea stînd totuși dreaptă pe sofa și păstrîndu-și o ținută extraordinar de stăpînită și de calmă. Domnul care s-a anunțat, urmă ea, poate să mai aștepte puțin. Mă și ocup de el în timp ce te ascult pe dumneata, și sînt de altminteri obișnuită să fiu ordonată și consecventă în treburile mele. Te rog, continuă ! Vorbeai de un fiu care moștenește calitățile tatălui său și despre un echilibru plăcut...

— Exact ! își amintise domnișoara Schopenhauer și se așezase repede. Luați de exemplu o operă atît de minunată cum este romanul...

[1] In sensul de cea care răspîndește veștile (lat.).

Şi într-un tempo sporit, în cadenţă curgătoare şi cu o nemaipomenită elocvenţă, Adelmuse îşi dusese pînă la sfîrşit povestirea, şi chiar după ultimul cuvînt nu se opri decît o clipă, să respire. Apoi urmă, aproape fără pauză, doar schimbînd puţin tonul :

— Acestea sînt lucrurile pe care am vrut neapărat să vi le înfăţişez, scumpă doamnă, imediat ce-am aflat de sosirea dumneavoastră. Dorinţa de-a face asta a fost una cu dorinţa de-a vă vedea, de-a vă aduce omagiile mele, şi din pricina asta m-am făcut vinovată faţă de Line Egloffstein, ascunzîndu-i intenţiile mele şi excluzînd-o de la această vizită. Scumpă, venerată doamnă ! Minunea de care vorbeam sper că veţi izbuti dumneavoastră s-o faceţi. Dacă cerul, aşa cum am spus, va interveni în ultimul moment ca să împiedice o legătură a cărei absurditate şi primejdie îmi apasă sufletul — m-am gîndit că el se va sluji de domnia-voastră în acest scop şi că de-aceea poate v-a şi adus aici. Peste cîteva clipe îl veţi vedea pe fiu, peste cîteva ceasuri, aşa cum presupun, îl veţi vedea pe marele lui tată. Puteţi exercita o influenţă, puteţi să preveniţi o primejdie, chiar trebuie să faceţi asta ! Aţi putea să fiţi mama lui August — nu sînteţi, deoarece celebra istorie a vieţii dumneavoastră a decurs altfel, deoarece dumneavoastră aţi vrut să fie altfel şi aţi îndrumat-o pe altă cale. Raţiunea pură, simţul dumneavoastră sacru şi ferm pentru tot ce-i just şi adecvat, cu care aţi înfăptuit aceasta — întrebuinţaţi-le şi acum, şi porniţi la luptă ! Salvaţi-o pe Ottilie ! Ar putea să fie fiica dumneavoastră, parcă ar fi chiar, şi tocmai de aceea este ameninţată acum de o primejdie faţă de care dumneavoastră înşivă pe vremuri v-aţi împotrivit cu atîta chibzuinţă. Fiţi mama unei fiinţe care e imaginea dumneavoastră din tinereţe — pentru că asta este ea şi de-aceea e iubită de un fiu şi printr-un fiu. Ocrotiţi-o pe Ottilie, întemeindu-vă pe ceea ce aţi fost cîndva pentru acest tată, n-o lăsaţi să fie jertfa unei fascinaţii care pe mine mă înspăimîntă atît de tare ! Bărbatul urmat cu înţelepciune de dumneavoastră nu mai este, femeia care a fost mama lui August nu mai este nici ea. Sînteţi singură cu tatăl, cu acela care ar putea să fie fiul dumneavoastră şi cu fiinţa dulce care vă seamănă ca o fiică. Vorbele dumneavoastră sînt ca vorbele unei mame — rostiţi-le şi combateţi vorbele false şi fatale ! Vă rog, vă conjur să faceţi asta...

— Draga mea ! spuse Charlotte. Ce-mi ceri dumneata ? Cum vrei să mă amestec eu în toată treaba asta ? În timp ce ascultam cu sentimente şovăitoare, dar totodată cu cel mai mare interes, povestirea dumitale, nu mă gîndeam că de această povestire e legată o asemenea încredere, ca să nu zic o asemenea intenţie. Sînt foarte încurcată — nu atîta din cauza rugăminţii pe care mi-o faci, cît din cauza felului cum o motivezi. Mă amesteci în nişte relaţii care... Vrei ca eu, femeie bătrînă, să mă întorc la o imagine a mea însămi... Eşti, după cît înţeleg, de părere că o dată cu moartea doamnei consilier relaţiile mele cu marele om pe care nu l-am văzut o viaţă întreagă s-au schimbat — în sensul că aş avea acum drepturi materne asupra fiului său... Mărturiseşte că ai această concepţie absurdă şi înspăimîntătoare ! Ar putea crede cineva că eu am venit aici ca să... Probabil că te-am înţeles greşit. Scuză-mă ! Sînt obosită de impresiile şi de încordarea zilei de azi şi, după cum ştii, mă mai aşteaptă şi altele. Cu bine, copila mea, şi mulţumesc pentru deosebit de plăcuta dumitale comunicativitate. Faptul că-ţi spun acum să pleci nu înseamnă un refuz din partea mea, te rog să mă crezi. Atenţia cu care te-am ascultat poate fi o chezăşie că nu te-ai adresat unei fiinţe nepăsătoare. Poate că voi avea ocazia să dau un sfat, să ajut cu ceva... Înţelegi însă că, pînă nu cunosc mesajul pe care îl aştept, nu pot să ştiu dacă voi fi pusă în situaţia de a-ţi aduce un serviciu...

Fără să se ridice, zîmbind binevoitor, îi întinse mîna Adelei ; aceasta sărise în picioare ca să-şi facă reverenţa, după moda curţii. Capul bătrînei tremura deasupra creştetului fetei, care, tot atît de emoţionată ca şi ea, îi sărută cu veneraţie mîna. Apoi domnişoara Schopenhauer plecă. Charlotte, cu capul plecat, rămase cîteva minute singură în camera de primire, în acelaşi loc, pe sofa, pînă cînd Mager intră şi repetă :

— Domnul consilier cameral von Goethe.

August intră, îndreptîndu-şi către Charlotte ochii negri, apropiaţi de rădăcina nasului, strălucitori de curiozitate, dar cu un zîmbet sfios. Şi ea îl privi cu o insistenţă pe care încerca s-o tempereze cu un zîmbet. Inima îi bătea, să se spargă — faptul acesta împreună cu fierbinţeala obrajilor, datorată, poate, unei prea mari oboseli, era fără îndoială ridicol, dar totodată poate şi încîntător pentru un observator mai afabil. Cu siguranţă că o şcolăriţă de şaizeci şi trei

de ani, ca ea, nu mai exista. August avea douăzeci şi şapte — cu patru ani mai mult decît cel de-odinioară — şi bătrîna doamnă avea impresia nelămurită că de la vara aceea de-atunci nu trecuseră decît cei patru ani cu care tînărul de-aici era mai mare decît Goethe de pe vremuri. Ridicol iarăşi — fiindcă trecuseră patruzeci şi patru. Un timp enorm, toată viaţa, o viaţă lungă, uniformă, şi totuşi atît de agitată şi de bogată — bogată, adică bogată în copii, cu unsprezece sarcini obositoare, unsprezece lehuzii şi unsprezece alăptări, dintre care două rămăseseră fără folos, fiindcă pruncii, prea gingaşi, a trebuit să fie daţi înapoi ţărînei. La asta se adăuga viaţa din ultimii şaisprezece ani, de cînd a rămas singură, văduvă şi matroană, veştejindu-se cu demnitate, singură, fără soţul ei şi tatăl atîtor copii, care i-o luase înainte şi plecase în moarte, lăsînd gol locul de lîngă dînsa — o viaţă acum mai indolentă, care nu mai era solicitată de treburi şi de naşteri, cu un prezent mai puternic decît trecutul, cu o realitate ce ar fi putut întrece chiar şi ideea posibilului, astfel încît acum era mult mai mult loc şi mai multă forţă stimulantă a închipuirii decît pe vremea naşterilor, pentru amintiri, pentru toţi acei neîmpliniţi, „dacă totuşi" ai vieţii, pentru conştiinţa celeilalte demnităţi a ei, a celei extraburgheze, spirituale, a demnităţii care nu era nici cotidiană, nici maternă, ci era legendă şi căpătase în mintea oamenilor un rol tot mai mare cu cît trecuse timpul...

Ah, vremea — şi noi, copiii ei ! Ne-am veştejit înlăuntrul vremii şi am coborît, dar viaţa şi tinereţea au rămas mereu sus, deasupra, şi viaţa a fost mereu tînără, şi tinereţea a fost cu noi şi lîngă noi cei ofiliţi : am mers împreună cu ea în aceeaşi vreme care mai era încă vremea noastră şi vremea ei, am mai putut s-o privim, să-i sărutăm fruntea netedă, ei, care e imaginea tinereţii noastre, născută din noi... Cel care se afla în faţa bătrînei doamne nu era născut din ea, dar ar fi putut să fie, iată ceva la care se putea gîndi în voie, acum, cînd dispăruseră orice piedici, acum, cînd nu era gol numai locul de lîngă dînsa, ci şi locul de lîngă tatăl lui August, tînărul de odinioară. Se uita la el cu atenţie, la el, creaţia celeilalte, cercetîndu-l critic, dezaprobator, măsurîndu-l din ochi, şi se întreba dacă ea nu l-ar fi făcut mai bine. Oricum, domnişoara Vulpius lucrase şi ea binişor. Era falnic, puteai spune că era chiar frumos. O fi semănînd cu Christiane ? Charlotte n-o văzuse niciodată pe amantă. Poate că tendinţa de îngrăşare venea de la dînsa — era prea

gras pentru vîrsta lui, deşi înălţimea compensa destul de bine cusurul acesta. Tată-său fusese mai zvelt pe vremea ei — vremea aceea dispărută astăzi, care îşi fasona şi îşi costuma altfel copiii, mai decent, cu părul răsucit în rulouri şi pudrat, împletit într-o coadă scurtă la ceafă şi legat cu o panglică, şi totodată mai liber, cu gîtul gol ieşind nestingherit din gulerul brodat al cămăşii — pe cînd la tînărul din faţa ei părul în bucle brune şi zburlite, nepudrat, în stare naturală, conform modei de după revoluţie[1], îi acoperea fruntea pînă la jumătate, şi de la tîmple se lăsa în jos, sub formă de favoriţi, pierzîndu-se în gulerul înalt al cămăşii, în care bărbia gingaşă şi tinerească se ascundea cu o solemnitate aproape ridicolă. Un aer cu adevărat mai solemn şi mai aşezat îi dădea tînărului cravata înaltă, ce umplea deschizătura gulerului. Redingota cafenie, larg deschisă la gît, după cum era moda, cu mînecile umflate la umeri — una era înfăşurată cu crep de doliu — strîngea corect trupul puţin cam prea gras. Elegant, cu coatele ridicate, August îşi ţinea în mînă jobenul, cu calota în jos. Şi totuşi, ceva contrasta cu această ţinută impecabilă, departe de orice imagine fantastică, şi te făcea parcă s-o uiţi, ceva nu tocmai potrivit, nu cu totul ireproşabil din punct de vedere burghez, deşi ceva foarte frumos; acel ceva erau ochii, galeşi şi melancolici, şi aproape că ai fi putut spune învăluiţi într-o nepermis de umedă strălucire. Erau ochii zeului Amor, care înmînase nişte versuri de felicitare ducesei de ziua ei, împotriva oricăror convenienţe, erau ochii unui copil al iubirii...

Negrul de funingine, moştenit aidoma, al acestor ochi puţin cam necuviincioşi şi aşezarea lor aproape de rădăcina nasului au fost — în cursul celor cîteva secunde în care tînărul a intrat, s-a înclinat şi s-a apropiat de dînsa — ceea ce a făcut-o să observe asemănarea dintre August şi tatăl lui. Era o asemănare recunoscută de toţi şi frapantă, dar greu de constatat în detalii: doamna consilier nu recunoştea nici fruntea mai îngustă, nici nasul mai puţin avîntat, nici gura mai mică şi mai feminină; era o asemănare purtată cu sfială, cam tristă, din cauză că se ştia inferioară şi parcă cerînd oarecum scuze că există, dar care nu se dezminţea totuşi în ţinuta corpului, în umerii teşiţi, în pieptul ieşit în afară, fie că asta era rezultatul unei imitaţii, fie că era ceva înnăscut. Charlotte era adînc mişcată. Încercarea, deviată şi

[1] Se referă la revoluţia franceză din 1789.

fără rezultatele așteptate, a vieții, încercare ce o vedea în fața ei, de-a se repeta și de-a deveni din nou prezent, de a se situa din nou în cursul superior al vremii — această încercare evocatoare de amintiri, care captiva doar prin faptul că semăna cu cea de odinioară numai în ce privește tinerețea existentă în prezent, o emoționă pe bătrînă atît de tare, încît, în timp ce fiul Christianei se apleca asupra mîinii sale — răspîndind un miros de vin și de colonie — răsuflarea ei se preschimbă o clipă într-un sughiț de plîns, repede înăbușit.

Totodată își aduse aminte că tinerețea, în înfățișarea ei actuală, face parte din nobilime.

— Domnule von Goethe, zise ea, fiți binevenit! Prețuiesc atenția dumneavoastră și mă bucur că atît de repede după sosirea mea la Weimar pot să fac cunoștință cu fiul unui drag prieten din tinerețe.

— Vă mulțumesc pentru buna primire, replică el, și o clipă dinții mici, albi și sănătoși se iviră într-un surîs convențional. Vin din partea tatălui meu. A primit cu plăcere biletul dumneavoastră și a preferat ca în loc să vă răspundă epistolar, să vă spună prin mine, doamnă consilier aulic, bine ați venit într-un oraș unde prezența dumneavoastră, cum zicea el, fără îndoială că va produce o mare înviorare.

Cu toată emoția și starea de agitație, ea rîse totuși.

— O, asta înseamnă să aștepte prea mult de la o femeie bătrînă și obosită! Și ce mai face veneratul nostru consilier intim? adăugă ea și arătă cu mîna unul dintre jilțurile pe care șezuseră ea și Riemer.

August îl luă și se așeză ceremonios în fața ei.

— Mulțumesc de întrebare, spuse tînărul. Destul de bine. Putem să fim mulțumiți. În general e bine. Motive de îngrijorare, sau mai bine zis motive de precauție, se ivesc mereu. Labilitatea și predispoziția la boală rămîn considerabile, și o viață regulată e mereu recomandabilă. Îmi îngădui și eu să întreb cum a călătorit doamna consilier aulic. Nu s-a întîmplat nimic pe drum? Și aici sînteți mulțumită cu locuința? Tatăl meu va afla asta cu plăcere. Am auzit că ați venit ca s-o vedeți pe sora dumneavoastră, doamna consilier cameral intim Ridel. Vizita aceasta va aduce o satisfacție adînc simțită într-o familie pe care superiorii o prețuiesc, iar subalternii în unanimitate o stimează. Mă mîndresc cu faptul că sînt cu domnul consilier Ridel — atît în

ce privește slujba, cît și personal — în relații de înțelegere deplină.

Charlotte se gîndea că expresiile lui erau bine cîntărite și nenaturale. Cuvintele „marea înviorare" fuseseră cam ciudate; „satisfacție adînc simțită" și „relațiile de înțelegere deplină" erau și ele cam ridicole. Acestea și altele la fel le-ar fi putut rosti Riemer, în gura tînărului însă sunau mult mai straniu, și chiar excentric, prin pedanteria lor. Charlotte simți de îndată că acesta e un fel premeditat de-a se exprima — probabil fără ca vorbitorul să-și dea seama că e afectat; bătrîna doamnă constată că August nu observase tresărirea involuntară a feței ei, fiindcă n-o pricepea și nu bănuia care este cauza. Totodată, doamna consilier nu se putea opri să nu compare solemnitatea și rigiditatea vorbelor tînărului cu ceea ce știa despre viața lui, cu cele aflate din gura mare și umedă pe care o ascultase vorbind adineauri. Se gîndea la înclinarea lui spre băutură, la soția husarului, se gîndea că fusese o dată dus la poliție, că Riemer fugise din pricina grosolăniei lui; trebuia de asemenea să cugete la situația lui în societate, precară și numai artificial asigurată, de cînd cu chestiunea voluntarilor, la reproșul de lașitate și de necavalerism, reproș înăbușit, dar ale cărui ponoase le purta mereu; și înainte de toate se gîndea la iubirea lui tulbure față de Ottilie, de „mica persoană", de delicata blondină, o iubire care acum, prin felul lui deosebit de-a se exprima, nu i se mai părea întemeiată pe contraste, ci era — socotea ea — în legătură, îndepărtată dar directă, tocmai cu acest fel de a se exprima, cu care se potrivea bine. În același timp însă, iubirea aceasta era în legătură și cu dînsa, cu bătrîna Charlotte, adică cu întreaga ei individualitate, mai cuprinzătoare și mai generală, și aceasta într-un fel foarte emoționant, care complica situația în asemenea chip, încît caracterul fiului și caracterul îndrăgostitului se amestecau, fiul rămînînd totuși fiu într-o mare măsură, în sensul că se purta ca și tatăl lui. „O, doamne!" își spuse Charlotte.. În această exclamație rugătoare, ea își exprima lăuntric emoția și tandrețea compătimitoare pe care i le stîrnea prezența tînărului, emoție și tandrețe în care cuprindea și ridicolul felului lui de-a vorbi.

Își aducea de altfel aminte și de însărcinarea ce-i fusese dată, de rugămintea ce-i fusese făcută de-a interveni pe cît posibil în anumite relații, de-a împiedica un anumit mers al lucrurilor — fie că ar convinge pe „mica persoană" să se

îndepărteze de August, fie că l-ar convinge pe acesta să se îndepărteze de „mica persoană". La drept vorbind, doamna consilier nici nu se simţea în stare să facă asta şi nici nu-i plăcea ; găsea că nu are nici un rost s-o vorbească pe „mica persoană" de rău ca s-o „salveze", de vreme ce menirea acesteia era tocmai s-o înlăture pe soţia husarului şi alte înclinaţii, aşa că ea, bătrîna Charlotte, se simţea, în vederea acestui scop, solidară cu Ottilie.

— Îmi pare bine, domnule consilier, zise ea, că doi oameni atît de vrednici ca dumneavoastră şi cumnatul meu se apreciază unul pe altul. De altminteri, n-aud asta acum întîia oară. Epistolar (ea repetă, fără să vrea şi aproape ca şi cum ar fi vrut să-l ia peste picior, una dintre curiozităţile felului lui de-a vorbi), epistolar aflasem de la soră-mea. Daţi-mi voie să vă felicit cu ocazia asta pentru avansarea dobîndită de curînd în calitate de curtean şi de om de afaceri.

— Mulţumesc foarte mult.

— Acestea sînt favoruri binemeritate, urmă ea. Se vorbeşte în chip elogios de seriozitatea, de punctualitatea dumneavoastră în serviciul domnitorului şi al ţării. La vîrsta dumneavoastră tînără, dacă-mi pot permite s-o spun, sînteţi împovărat cu o mulţime de treburi. Ştiu de asemenea că, pe lîngă alte ocupaţii, lucraţi în chip foarte lăudabil şi pe lîngă tatăl dumneavoastră.

— Trebuie să ne bucurăm, replică el, că există încă posibilitatea de-a lucra pe lîngă el. De cînd cu boala lui din 1801 şi cea din 1805, nu mai e de loc de la sine înţeles să spunem că e printre noi. Eram încă foarte tînăr şi prima, şi a doua oară, dar îmi aduc bine aminte de spaima ce ne-a cuprins pe toţi. Prima oară, erizipelul l-a dus la un pas de mormînt. Era complicat cu o tuse cumplită, care nu-l lăsa să şadă în pat, fiindcă dacă şedea culcat se sufoca. Dacă stătea în picioare suporta mai bine tusea. De la asta a rămas multă vreme cu o mare slăbiciune nervoasă. După aceea, acum unsprezece ani, a avut o pleurezie, care ne-a făcut vreo cîteva săptămîni să pierdem speranţa că va scăpa cu viaţă. L-a tratat doctorul Stark din Jena. După ce criza a trecut, convalescenţa a fost înceată şi şovăitoare şi a ţinut cîteva luni. Doctorul Stark a propus o călătorie în Italia. Tata însă a spus că la vîrsta lui nu se mai poate hotărî să întreprindă aşa ceva. Avea atunci cincizeci şi şase de ani.

— Asta înseamnă să renunţi prea devreme.

— Aşa zic şi eu. Am impresia că a renunţat şi la Italia lui renană [1], unde s-a simţit totuşi atît de bine acum doi ani şi acum un an. Aţi auzit de accidentul pe care l-a avut ?

— Nu, nu ! Dar ce i s-a întîmplat ?

— O, nimic rău ! Astă-vară, după moartea mamei...

— Dragă domnule consilier, îl întrerupse ea, speriată din nou, pînă acum — nu-mi dau nici eu singură seama de ce — am întîrziat să vă exprim condoleanţele mele cele mai sincere pentru această pierdere grea şi de neînlocuit. Ca veche prietenă, iau parte din toată inima...

Tînărul îi aruncă o privire repede şi sfioasă din ochii lui întunecaţi şi galeşi, lăsîndu-şi-i apoi în jos şi murmurînd :

— Mulţumesc, mulţumesc.

Păstrară apoi, în semn de doliu, cîteva clipe de tăcere.

— Dar cel puţin, zise ea apoi, această grea lovitură n-a atins prea grav nepreţuita sănătate a scumpului nostru consilier intim...

— În ultimele zile ale bolii mamei, a fost şi el bolnav, răspunse August. Cînd veştile despre boala ei au devenit alarmante, s-a întors repede de la Jena, unde se dusese să lucreze, dar în ziua cînd ea a murit, febra l-a silit să stea în pat. Mama a murit de nişte convulsii, sau în convulsii, o moarte foarte grea. Nici pe mine nu m-au lăsat să intru, şi cînd şi-a dat sufletul nu era nici o prietenă lîngă dînsa ! Şi soţia lui Riemer, şi soţia lui Engels, şi soţia lui Vulpius plecaseră. Era ceva imposibil de suportat. Au fost aduse două infirmiere, şi în braţele lor a murit. Era ceva, dacă pot să spun, ca o naştere îngrozitor de grea, ca un avort sau ca naşterea unui copil mort. Aşa am avut impresia. Poate că aceste convulsii m-au făcut să văd lucrurile într-o asemenea lumină ; fireşte că a contribuit la impresia aceasta şi faptul că am fost în chip discret îndepărtat. Şi desigur că tata cu atît mai mult trebuia să fie ţinut deoparte, el care, cu nervii lui sensibili, e silit să evite orice privelişte tristă şi tulburătoare, şi asta chiar dacă n-ar fi fost bolnav în ziua aceea. Şi cînd era Schiller în agonie a stat în pat. Aşa e firea lui, evită moartea şi înmormîntările — eu văd în asta un amestec de predestinare şi de premeditare. Ştiţi că înaintea lui i-au murit de mici patru fraţi şi surori ? El trăieşte — putem spune că trăieşte în cel mai înalt grad ; dar de cînd era tînăr a fost de multe ori pe pragul morţii, momentan şi temporar. Prin „temporar“

[1] Se referă la regiunea dintre Rin şi Main, străbătută de Munţii Taunus, unde se află oraşele Frankfurt şi Wiesbaden, vizitate de Goethe.

înţeleg epoca lui Werther... Se opri, gîndindu-se o clipă, încurcat, apoi adăugă : Vreau să vorbesc în primul rînd de bolile fizice, hemoragia din tinereţe, bolile grave de la cincizeci de ani şi pe lîngă asta atacurile de gută şi colicile renale, din cauza cărora a trebuit încă de multă vreme să se ducă la băi în Boemia, şi pe urmă perioadele în care fără vreun rău palpabil a fost într-o asemenea stare, încît toată lumea se aştepta din clipă în clipă să se prăpădească. Acum unsprezece ani, toţi erau îngrijoraţi din cauza lui — şi a murit Schiller. Mama era plină de viaţă înfloritoare pe lîngă el, bolnăviciosul, şi totuşi, ea a murit, şi el trăieşte. Trăieşte şi rezistă oricărei primejdii, şi de multe ori mă gîndesc că are să trăiască mai mult decît noi toţi. Nu vrea să ştie de moarte, o ignorează, o trece cu vederea şi nu vorbeşte de ea. Sînt convins că dacă voi muri înaintea lui — şi asta se poate foarte uşor întîmpla — ce-i tinereţea mea pe lîngă bătrîneţea lui ? — eu sînt numai un produs al firii sale, întîmplător şi înzestrat cu puţină forţă — dacă mor înaintea lui, nici de moartea mea n-are să vorbească, n-are s-o ia în seamă şi n-are să pomenească niciodată de ea. Aşa are să facă, îl cunosc eu. Tata întreţine, ca să zic aşa, o prietenie primejdioasă cu viaţa, şi din cauza asta, desigur, evită cu atîta grijă imaginile macabre, agoniile şi înmormîntările. Niciodată nu s-a putut duce la o înmormîntare şi n-a vrut să vadă în sicriu nici pe Herder, nici pe Wieland, n-a vrut s-o vadă nici pe biata noastră ducesă Amalia [1], la care totuşi ţinea atît de mult. Acum trei ani, la funerariile lui Wieland, la Osmannstaedt, eu am avut cinstea să-l reprezint.

— Hm ! făcu bătrîna doamnă, simţind o nemulţumire de natură spirituală, în care aproape era o omenească împotrivire. În albumul meu, zise ea, după ce clipi de cîteva ori din ochi, am transcris un pasaj, pe lîngă multe altele care îmi sînt dragi. Pasajul sună : „De cînd oare ţi se pare înspăimîntătoare moartea, cu ale cărei schimbătoare imagini tu vieţuiai liniştit ca şi cu celelalte figuri ale lumii obişnuite ?“ E din *Egmont* [2].

— Da, *Egmont*, spuse el.

Apoi privi în jos, dar îşi ridică îndată ochii, ca să se uite lung şi cercetător la Charlotte, după care şi-i aplecă din nou. Abia după aceea bătrîna doamnă se gîndi că tînărul Goethe voise să-i stîrnească sentimentele împotriva cărora ea se lupta şi că îi aruncase privirea aceea repede ca să se asigure

[1] Anna Amalia, ducesă de Saxa-Weimar (1739—1807), mama ducelui Carl August.
[2] Citat din *Egmont* (Actul V, scena 2).

că a izbutit. Pe urmă, vru parcă să-şi schimbe intenţia, să domolească şi să îndrepte efectul vorbelor lui, fiindcă spuse :

— Fireşte, tata a văzut-o pe mama moartă şi s-a despărţit de dînsa cu o emoţie adîncă. Există şi o poezie pe care a compus-o la moartea ei — a dictat-o la cîteva ceasuri după aceea, din nefericire nu mie, ci valetului, eu fiind ocupat în altă parte ; sînt numai patru versuri, dar foarte expresive : „Încerci, o ! soare, zadarnic / Să ieşi dintre nourii grei. / Un singur bun am în viaţă : / Să plîng pierderea ei."

— Hm ! făcu din nou doamna consilier şi dădu din cap aprobator, cu o înduioşare oarecum şovăielnică.

În realitate însă îşi spuse că, pe de o parte, poezia era cam banală, iar pe de alta — exagerată. Şi pe lîngă asta i se trezi din nou bănuiala — citind destul de bine în privirile lui — că tînărul Goethe chiar voise să provoace o asemenea judecată : evident, nu pentru ca ea s-o exprime, ci numai ca s-o gîndească şi să şi-o citească unul altuia în ochi. De aceea, se uită în jos şi mormăi cîteva cuvinte vag elogioase.

— Aşa este, nu ? zise August, deşi nu-i înţelesese vorbele ; şi urmă : E un lucru foarte important că această poezie există, mă bucur nespus de mult şi am răspîndit în societate mai multe copii. Societatea are să vadă — desigur cu ciudă, dar poate că totuşi, în sfîrşit, va afla acum, spre ruşinea ei, cît de mult ţinea tata la mama, fără îndoială păstrîndu-şi libertatea şi izolarea, căci trebuia bineînţeles să şi le salveze — şi cu cîtă emoţie îi cinsteşte amintirea, amintirea unei femei faţă de care această societate a arătat întotdeauna ură şi răutate, clevetind-o. Şi de ce ? întrebă el cu aprindere. Pentru că, pe vremea cînd era sănătoasă, se distra şi ea puţin, îi plăcea dansul şi bea bucuros un păhărel, stînd de vorbă cu prieteni şi veselindu-se. Grozav motiv ! Pe tata, îl amuza, şi de multe ori făcea haz cu mine de voioşia cam prea viguroasă a mamei ; a şi scris o dată nişte versuri despre asta, cum împrejurul ei se aduna mereu o ceată veselă, era ceva spus cu voie bună şi chiar aprobator, că doar şi el avea viaţa lui şi era mereu plecat, la Jena şi pe la băi, mai mult plecat decît acasă. Se întîmpla uneori că la Crăciun, cînd e şi ziua mea de naştere, rămînea să lucreze în castelul de la Jena şi ne trimitea numai cadouri. Cum se îngrijea mama de el, de sănătatea lui, fie că era aproape, fie că era departe, şi cum ducea ea toată gospodăria în spate şi îl ferea de tot ce-ar fi putut să-l tulbure de la lucrul lui dificil, fără să pretindă însă că-l

pricepe — şi parcă alţii-l pricep ? — dar faţă de care avea cel mai mare respect — toate acestea tata le ştia foarte bine şi îi era recunoscător, şi societatea noastră ar fi trebuit să-i fie recunoscătoare, dacă ar fi avut şi ea într-adevăr respect faţă de opera lui, dar tocmai asta nu are, cu sufletul ei mărunt. De-aceea toată vremea a criticat-o cu răutate pe mama şi a scornit pe seama ei tot felul de clevetiri, fiindcă nu era eterată şi nu arăta ca o silfidă, ci era grasă, cu obrajii roşii, şi nu ştia franţuzeşte. Tot ce se spunea era numai din invidie şi nimic altceva, invidie, pentru că avusese norocul — nici ea nu ştia cum — să ajungă geniul domestic şi soţia marelui scriitor şi a omului sus-pus. Invidia, numai invidia. Şi de aceea mă bucur atît de mult că avem poezia asta despre moartea mamei, pentru că lumea are să se supere şi mai tare, fiindcă poezia e frumoasă şi de-o mare însemnătate, izbucni el furios, cu pumnii încleştaţi, cu ochii tulburi, cu vinele umflate la tîmple.

Charlotte îşi dădu seama că are în faţa ei un tînăr irascibil şi înclinat spre excese.

— Dragă domnule consilier, spuse ea aplecîndu-se către dînsul, luîndu-i pumnul strîns care îi tremura pe genunchi şi desfăcîndu-i uşor degetele, dragă domnule consilier, am aceleaşi sentimente ca şi dumneavoastră, şi cu atît mai mult cu cît mă bucur în inima mea că ţineţi atît de mult la scumpa dumneavoastră mamă şi nu vă mulţumiţi să ţineţi, cu o explicabilă mîndrie, numai la marele dumneavoastră părinte. Nu-i lucru greu să fii un bun fiu faţă de un tată ca al dumneavoastră. Dar faptul că dumneavoastră, cavalereşte şi faţă de o lume întreagă, veneraţi amintirea unei mame care era făcută mai mult după măsura noastră, a tuturora, acest fapt îl preţuiesc foarte mult la domnia-voastră, fiindcă mamă sînt şi eu şi aş putea, ca vîrstă, să vă fiu mamă. Cît despre invidie ! O, doamne, sînt exact de-aceeaşi părere cu dumneavoastră. Am dispreţuit-o întotdeauna şi m-am ferit de ea cît am putut — şi mărturisesc că nu mi-a fost greu. Să fii invidios pe soarta altuia — ce prostie ! Parcă n-am avea de suferit toţi deopotrivă soarta omenească şi parcă n-ar fi o eroare şi o amăgire să invidiezi destinul altuia ! Invidia e un sentiment penibil şi păcătos. Trebuie să fim făurarii cinstiţi ai propriului nostru destin şi să nu ne secătuim uitîndu-ne chiorîş la ce fac alţii.

August își trase înapoi mîna cu degetele desfăcute, zîmbi mișcat și se aplecă ușor în semn de mulțumire pentru serviciul matern pe care i-l făcuse Charlotte.

— Aveți dreptate, doamnă consilier, zise el. Mama a suferit destul. Să doarmă în pace! Dar nu numai de dragul ei sînt mîhnit. Sînt mîhnit și de dragul tatei. Acum toate au trecut, așa cum trece viața, și toate ajung să se liniștească. Scandalul se află acum îngropat. Dar ce scandal a fost pe vremuri și a continuat să rămînă pentru toți păzitorii convenienței, pentru toți fariseii și păstrătorii eticii, și ce l-au mai criticat pe tata și l-au tot hărțuit cu morala, pentru că a îndrăznit să iasă din făgașul obișnuit, să înfrunte cadrul ei, și a luat la el o fată simplă, din popor, și a trăit cu dînsa sub ochii lor! Cum m-au făcut și pe mine să simt asta, ori de cîte ori au avut ocazia, și s-au uitat la mine chiorîș, batjocoritor, dînd din umeri cu compătimire și dojană, la mine, care îmi datoram existența acelei libertăți ce și-o luase tata! Ca și cum un om ca el n-ar avea dreptul să trăiască după legea lui și după principiul clasic al autonomiei morale... Ei însă nu voiau să-i încuviințeze asta, ei, patrioții creștini și oamenii luminați, și se lamentau că e un conflict între geniu și moralitate, dar nu se gîndeau că legea frumosului liber și autonom e o chestiune de viață, și nu de artă, și trăncăneau într-una că e o nepotrivire și un exemplu rău. Fleacuri! Și cu geniul, și cu poetul, parcă s-au purtat altfel decît cu omul? Ferească dumnezeu! Ziceau că *Wilhelm Meister* e un loc de perdiție, *Elegiile romane* [1] — o mocirlă de morală relaxată, iar *Zeul și baiadera* [2] și *Logodnica din Corint* [3] — literatură priapică — nu-i de mirare că pînă și *Suferințele tînărului Werther* au fost taxate de imoralism corupător...

— Cum asta, domnule consilier, au îndrăznit să spună?...

— Au îndrăznit, doamnă consilier aulic, au îndrăznit. Și pe urmă, cu *Afinitățile elective* oare n-au îndrăznit să facă tot așa și au spus că e o operă imorală? Nu cunoașteți bine oamenii dacă vă închipuiți că nu îndrăznesc lucruri de felul acesta. Și măcar dacă ar fi niște oameni neînsemnați și nătărăi. Aș, de unde! Toți cei care erau împotriva clasicismului

[1] Ciclul de poezii *Elegiile romane* a fost scris în 1790; în ele Goethe cînta dragostea pentru Christiane Vulpius.

[2], [3] Balade de Goethe publicate în 1798.

şi împotriva autonomiei estetice [1], şi Klopstock [2], şi Herder, şi Bürger [3], şi Stolberg [4], şi Nicolai [5], şi alţii care or mai fi fost, toţi s-au repezit asupra tatei, asupra vieţii şi a operei lui, şi s-au uitat chiorîş la mama, din cauză că tata trăia cu dînsa după legea lui proprie. Şi nu numai Herder, vechiul lui prieten, preşedintele consistoriului, a făcut aşa, deşi el m-a confirmat, dar chiar şi Schiller, care totuşi a publicat *Xeniile* [6] împreună cu tata, chiar şi el — ştiu asta foarte bine — a făcut mutre în privinţa mamei şi l-a mustrat pe tata din cauza ei — desigur, pentru că nu luase şi el pe o fată de nobil ca Schiller, ci se coborîse sub rangul lui. Sub rangul lui! Ca şi cum un om ca tata ar avea un rang, el, care e unic! Spiritualiceşte, un om ca el trebuie în orice caz să se coboare sub rangul lui — de ce atunci să nu facă asta şi în ce priveşte relaţiile sociale? Şi doar Schiller a fost cel dintîi care a afirmat că nobleţea de merit e mai presus decît nobleţea din naştere şi chiar s-a arătat în chestiunea asta mai zelos decît tata. Atunci, de ce a strîmbat din nas în privinţa mamei, care şi-a cîştigat un titlu de nobleţe de merit prin grija ei faţă de prosperitatea tatei?

— Dragă domnule consilier, spuse Charlotte, sînt omeneşte cu totul alături de dumneavoastră, deşi trebuie să mărturisesc că nu ştiu ce este autonomia estetică şi mă tem, printr-o pripită aprobare a tuturor acestor lucruri pe care nu le înţeleg bine, să nu intru în conflict cu nişte oameni atît de vrednici ca Herder, Klopstock şi Bürger, sau chiar cu morala şi cu patriotismul. Asta n-aş vrea. Mă gîndesc însă că această prudenţă nu mă poate opri să fiu alături de dumneavoastră împotriva tuturor acelora care îl atacă pe scumpul

---

[1] Teorie filozofică idealistă ce purcede din estetica lui Kant, conform căreia valorile estetice trebuie considerate în sine, despărţite de orice implicaţii sociale, etice, psihologice etc.

[2] Friedrich Gottlieb Klopstock (1724—1803), poet german, autor de ode şi al epopeii *Messiada*.

[3] Gottfried August Bürger (1747—1794), poet liric, autor de balade. A prelucrat celebra poveste populară despre *Isprăvile baronului von Münchhausen*.

[4] Friedrich Leopold zu Stolberg (1750—1819), poet german, prieten cu Goethe din perioada *Sturm und Drang*.

[5] Christoph Friedrich Nicolai (1733—1811), librar din Berlin, scriitor raţionalist; a avut unele controverse cu Goethe.

[6] Ciclu de epigrame, publicat de Goethe împreună cu Schiller în 1796, în care în versuri spiritual-ironice cei doi poeţi îşi expuneau părerile asupra unor opere literare germane din epoca respectivă.

nostru consilier intim şi vor să-i ştirbească gloria de mare poet al patriei noastre.

Tînărul Goethe nu fusese atent la ce spusese doamna consilier. Ochii lui negri, care îşi pierduseră frumuseţea şi blîndeţea din pricina valului de mînie care îi făcea să iasă din orbite, se roteau într-una.

— Şi doar totul a fost pînă la urmă normalizat foarte frumos şi demn, urmă el cu glas sugrumat. Tata s-a cununat cu mama şi a făcut-o soţie legitimă, iar eu încă înainte de asta fusesem recunoscut, printr-un rescript al ducelui, ca fiu legitim al tatei, cu titlul lui de nobleţe de merit. Dar tocmai asta caracterizează pe nobilii din naştere : li-i ciudă pe nobilii de merit, şi de aceea un filfizon de cavalerist şi-a putut permite ca la prima ocazie să fie obraznic cu mine şi să facă aluzii la mama, numai fiindcă eu, din pură convingere şi în deplin acord cu tata, n-am vrut să mă duc pe front împotriva marelui monarh al Europei. Pentru o mojicie ca asta, pe care şi-a permis-o pe temeiul originii, şi al naturii, şi al sîngelui albastru, la adresa nobleţei geniului, arestul e o pedeapsă prea blîndă. Ar trebui dat pe mîna călăului, a temnicerului, să fie însemnat cu fierul roşu...

Era purpuriu la faţă, şi de mînie bătea în genunchi cu pumnul strîns.

— Scumpe domnule consilier, spuse Charlotte cu glas domol ca şi adineauri, şi se aplecă spre el, dar se dădu iar puţin înapoi, pentru că o izbi în faţă mirosul de vin şi de colonie, care parcă se făcuse mai tare de cînd August se mîniase. Aşteptă pînă cînd tremurul pumnului se linişti, şi puse uşor pe el mîna cu degetele ce-i ieşeau din mitene. De ce vă supăraţi aşa ? Nici nu ştiu de cine vorbiţi şi parcă am impresia că alunecăm în ciudăţenii şi în gînduri negre. Ne-am abătut din drum. Adică de fapt dumneavoastră v-aţi abătut. Eu am rămas tot la accidentul pe care l-ar fi suferit, după cum aţi amintit, scumpul nostru consilier intim — sau din care a scăpat, parcă aşa am înţeles, că dacă n-aş fi înţeles că a scăpat, insistam de la început să-mi spuneţi. Ce-a fost ?

Oaspetele respiră de cîteva ori adînc şi îi mulţumi cu un zîmbet pentru bunătatea ce i-o arăta.

— Cu accidentul ? întrebă el. O, nimic, puteţi fi liniştită. Un simplu accident de călătorie. Lucrurile s-au întîmplat aşa : Astă-vară, tata nu prea ştia unde să plece. De băile din Boemia s-a cam plictisit, ultima oară a fost în 1813, în anul acela nenorocit, la Töplitz, şi de-atunci nu s-a mai dus acolo

— şi e păcat, deoarece cura de ape acasă n-o poate înlocui pe cea de la sursă, şi apele de la Berka şi de la Tennstädt nu sînt tot aşa bune. Probabil că pentru reumatismul de la braţ Carlsbad ar fi mai bun decît pucioasa de la Tennstädt, pe care a folosit-o acum, de curînd. Dar la Carlsbad, în 1812, Sprudelul [1] zice el că nu i-ar fi făcut bine, fiindcă a avut acolo o criză de rinichi, colici renale, cum nu mai avusese de mult, şi nu i-a mai plăcut localitatea. A descoperit Wiesbadenul : în vara lui 1814 s-a dus prin părţile Rinului, Mainului şi Neckarului, călătoria i-a reuşit de minune şi l-a înviorat, peste toate aşteptările. Cu ocazia asta a fost şi în oraşul lui natal, unde nu mai fusese de multă vreme.

— Da, ştiu, dădu din cap Charlotte. Ce păcat că nu mai trăia scumpa şi neuitata sa mamă, buna noastră doamnă consilier ! Ştiu de asemenea că *Frankfurter Oberpostamtszeitung* a publicat un articol frumos în cinstea celebrului fiu al oraşului.

— Da. Asta s-a întîmplat cînd s-a întors cu Zelter şi cu consilierul Cramer de la Wiesbaden, unde a petrecut foarte bine. Fusese la Capela Sfîntului Rochus, pentru care, cînd s-a întors acasă, a făcut o schiţă de tablou pentru altar : Sfîntul Rochus ca tînăr pelerin, plecînd de la castelul părintesc şi împărţindu-şi copiilor averea şi aurul. E ceva foarte delicat şi plăcut la vedere. Tabloul l-au pictat profesorul Meyer şi prietena noastră Luise Seidler din Jena.

— O pictoriţă de profesie ?

— Da. Prietenă cu familia Frommann [2], Frommann librarul, şi foarte bună prietenă cu Minna Herzlieb [3].

— Un nume drăgălaş. Dar nu-mi daţi nici o lămurire. Cine e Minna Herzlieb ?

— A, da, scuzaţi. E fiica adoptivă a soţilor Frommann, pe care tata îi vedea des în vremea cînd scria *Afinităţile elective*.

— Într-adevăr, zise Charlotte, acum mi-aduc aminte că am mai auzit numele acesta. *Afinităţile elective !* O lucrare plină de observaţii delicate. E păcat că nu s-a bucurat de succesul mondial pe care l-a avut *Suferinţele tînărului Werther*. Dar nu vreau să vă întrerup. Cum a mai fost călătoria aceea ?

---

[1] Izvor de apă minerală, din localitatea Carlsbad (astăzi Karlovy Vary în Cehoslovacia).

[2] Karl Friedrich Frommann (1765—1837), făcea parte dintr-o veche familie de librari şi tipografi. A fost prieten cu Goethe.

[3] Minna Herzlieb (1789—1865), fiica adoptivă a librarului Frommann, în casa căruia Goethe a cunoscut-o. I-a servit drept model pentru Ottilie din romanul *Afinităţile elective* şi i-a inspirat cîteva sonete.

— Foarte plăcută şi foarte veselă, aşa cum am mai spus. Tatei i-a adus o adevărată întinerire, ceea ce parcă a presimţit cînd a pornit la drum. A stat cîteva zile la Winkel pe Rin, la Franz Brentano...

— Da, ştiu, un fiu vitreg al Maximilianei. Unul dintre cei cinci băieţi ai lui Peter Brentano-bătrînul, din prima lui căsătorie. Cunosc povestea. Se zice că Maximiliane avea nişte ochi negri, nemaipomenit de frumoşi. Se simţea cam singură, săraca, în casa veche şi spaţioasă a soţului ei, care era negustor. Mă bucur că Franz, fiul Maximilianei, e în relaţii mai bune cu Goethe decît era soţul ei pe vremuri.

— Da, tot atît de bune ca şi acelea cu sora lui, Bettina [1], care stă la Frankfurt şi care a adus mari servicii tatei pentru memoriile sale, culegînd de la bunică-mea tot felul de amănunte din tinereţea lui şi notîndu-le pentru dînsul. E o consolare să vezi că totuşi mulţi oameni eminenţi din noua generaţie au moştenit dragostea şi respectul faţă de el, cu toate transformările ciudate ce s-au petrecut în felul lor de-a simţi şi gîndi.

Bătrîna doamnă zîmbi auzind cît de distant îşi judecă propria generaţie ; dar el nu observă, şi continuă :

— Cînd s-a dus a doua oară la Frankfurt, a stat la familia Schlosser — la o soră a lui Georg [2], soţul sărmanei mele mătuşi Cornelia ; această soră are doi fii, pe Fritz şi pe Christian, băieţi de treabă şi simpatici, dar care sînt nişte exemple bune pentru observaţia mea de adineauri : potriviţi cu absurda epocă de astăzi şi iremediabil romantici — ar fi în stare să reînvie evul mediu, ca şi cum n-ar fi existat renaşterea ; Christian chiar a şi trecut la catolicism, şi în curînd probabil că are să treacă şi Fritz cu nevastă-sa. Totuşi, slăbiciunile la modă astăzi n-au ştirbit cu nimic dragostea şi admiraţia lor faţă de tata şi poate că tocmai aci e motivul pentru care şi el e binevoitor cu dînşii şi i-a plăcut şederea printre cucernicii aceştia.

— O minte ca a lui poate să înţeleagă orice fel de-a simţi şi de-a gîndi, dacă este adînc omenesc.

— Perfect adevărat, replică August înclinîndu-se. Şi adăugă : Cred însă că i-a plăcut şi mai mult cînd a plecat

[1] Elisabeth von Arnim (cunoscută sub numele de Bettina Brentano) (1785—1859), literată germană, soră a poetului Clemens Brentano şi soţia poetului Achim von Arnim ; a întreţinut legături de prietenie cu marii scriitori germani ai epocii, şi îndeosebi cu Goethe.

[2] Johann Georg Schlosser (1739—1799), scriitor şi jurist german ; prieten din tinereţe cu Goethe, s-a căsătorit în 1773 cu sora poetului, Cornelia (1750—1777).

de-acolo şi s-a stabilit la Gerbermühle, vila familiei Willemer, în apropiere de Frankfurt, pe malul Mainului, în sus.

— O, da ! Acolo s-au dus fiii mei să-l vadă, astfel că a făcut în sfîrşit cunoştinţă cu dînşii, arătîndu-le multă bunăvoinţă.

— Cred. Prima oară a sosit acolo la 14 septembrie, şi a mai venit o dată — peste o lună, cînd s-a întors de la Heidelberg. În acest scurt interval avusese loc căsătoria consilierului intim Willemer cu Marianne Jung, fiica lui adoptivă.

— Asta seamănă a roman.

— Cam aşa ceva a şi fost. Willemer, văduv şi tată a două fetiţe, om excelent, economist, pedagog, gînditor politic şi filantrop, şi pe lîngă asta poet, chiar şi amic al muzei teatrului, luase de suflet, cu vreo zece ani în urmă, pe Marianne, de loc din Linz, care de mică apăruse pe scenă în roluri de copil ; o adoptase ca s-o scoată din viaţa primejdioasă a culiselor. A fost o acţiune filantropică. În casă la Willemer, împreună cu fetele lui, copila aceasta cu păr negru, care avea pe-atunci şaisprezece ani, şi-a desăvîrşit educaţia, dezvoltîndu-se foarte frumos. Cînta de minune, ştia să organizeze şi să conducă o serată cu graţie şi energie, şi iată că — încetul cu încetul — filantropul şi pedagogul nostru s-a transformat pe nesimţite în îndrăgostit.

— Lucru foarte omenesc. Una nu exclude pe cealaltă.

— Sigur că nu. Totuşi, situaţia din familie era cam dificilă, şi cine ştie cît s-ar mai fi prelungit dacă nu intervenea tata cu influenţa lui, datorită căreia, desigur, atunci cînd el s-a întors, pe la începutul lui octombrie, de la Heidelberg, tatăl adoptiv, cam pe nepusă masă, făcuse — numai cu cîteva zile înainte — din fiica adoptivă soţia lui.

Charlotte se uita la tînărul Goethe cu ochi mari, şi el la dînsa tot aşa. Pe faţa obosită şi înfierbîntată a bătrînei doamne apăru o uşoară grimasă de dureroasă incertitudine cînd spuse :

— Parcă aţi lăsa să se înţeleagă că această schimbare a situaţiei a fost ca un fel de deziluzie pentru tatăl dumneavoastră.

— Nu, de loc ! zise August surprins. Dimpotrivă, abia acum, pe temeiul unor relaţii limpezite, purificate şi normalizate, el s-a putut bucura în voie de acele frumoase locuri. Era acolo o verandă magnifică, o grădină cu copaci umbroşi, o pădurice în apropiere, o vedere minunată către apă şi munţi

şi mai presus de toate o primire prietenească şi caldă. Rar a fost tata atît de fericit. Cîteva luni după aceea, el vorbea cu entuziasm de serile blînde şi pline de miresme, cînd Mainul îşi mîna valurile înroşite de amurg, şi tînăra gazdă cînta cîntecele lui : *Mignon, Lidul lunii, Baiadera.* Vă puteţi de asemenea imagina mulţumirea soţului proaspăt căsătorit privind prietenia de care se bucura tînăra lui soţie, descoperită şi dăruită de el societăţii ; privea toate acestea, după cît îmi închipui, cu o mîndrie care, fără normalizarea şi aşezarea pe temei sigur a relaţiilor dintre ei, n-ar fi fost posibilă. Tata vorbea cu bucurie mai ales de seara zilei de 18 octombrie, cînd împreună cu familia Willemer a privit din foişorul casei focurile aprinse pe creste, cu prilejul împlinirii unui an de la bătălia de la Leipzig.

— Bucuria aceasta, zise Charlotte, contrazice, iubite domnule consilier, tot ce-au găsit unii şi alţii de cuviinţă să-mi spună despre lipsa de patriotism a tatălui dumneavoastră. La aniversarea aceea nu bănuia nimeni că peste cîteva luni Napoleon are să fugă de pe insula Elba şi are să arunce iar lumea în vîltoare.

— Tocmai acest fapt era cît pe-aci să răstoarne planurile tatei pentru vara anului următor, începînd cu August. Toată iarna nu s-a gîndit la altceva şi n-a vorbit de altceva decît cum are să se mai ducă o dată prin locurile acelea, care îi plăcuseră atît de mult. Toţi de altfel erau de părere că Wiesbaden îi priieşte mai bine decît Carlsbad. De mult nu mai petrecuse o iarnă atît de bună la Weimar. Dacă lăsăm deoparte o lună de zile în care l-a cam necăjit un catar destul de puternic, tot timpul s-a simţit minunat şi întinerit, desigur şi din pricină că de mai multă vreme, din anul de jale 1813, i se deschisese un nou cîmp de studiu şi de activitate literară, şi anume poezia orientală, cea persană îndeosebi, în care după felul lui rodnic şi constructiv a pătruns tot mai adînc, aşa încît în cartoanele lui s-au adunat de-atunci încoace o sumedenie de maxime şi de cîntece de un gust cu totul remarcabil, aşa cum n-a mai creat pînă acuma, printre ele fiind numeroase care apar ca scrise de un poet oriental, Hatem, şi închinate unei frumoase, numită Zuleica.

— O veste bună, domnule consilier ! Prietenii literaturii vor saluta-o cu bucurie şi cu admiraţie faţă de o perseverenţă şi de o putere de înnoire a forţelor creatoare ce poate fi considerată drept un adevărat dar al cerului. O femeie, o mamă are toate motivele să vadă cu invidie — sau poate mai curînd

cu admirație — această dăinuire, această trăinicie a bărbăției, această putere de rezistență pe care o are rodnicia spiritului față de rodnicia trupească a femeii. Mă gîndesc că sînt nu mai puțin de douăzeci și cinci de ani de cînd am dat viață ultimului meu copil (lui Fritzchen, cel de-al optulea fecior pe care l-am avut) !

— Tata mi-a spus, zise August, că numele poetului vesel și iubitor de vin sub a cărui mască a compus el aceste cîntece — Hatem — înseamnă „cel care și dăruiește și ia din belșug". Și dumneavoastră, doamnă consilier, dacă pot să-mi permit să spun asta, ați fost darnică din belșug.

— E multă, dureros de multă vreme de-atunci, spuse ea. Dar continuați. Zeul războiului a vrut cumva să încurce socotelile lui Hatem ?

— A fost învins și alungat, replică August. A fost învins de alt zeu, așa încît după o mică alarmă totul a mers iarăși foarte bine. Pe la sfîrșitul lui mai anul trecut, tata a plecat la Wiesbaden, și în timp ce și-a făcut acolo cura, pînă în iulie, furtuna războiului s-a potolit — indiferent cum, dar s-a potolit. Și el, după ce orizontul politic s-a limpezit, a putut să-și petreacă în liniște restul verii pe malul Rinului.

— Pe malul Mainului ?

— Pe al Rinului și al Mainului. A fost la castelul Nassau oaspetele ministrului von Stein [1], apoi a plecat cu acesta la Köln, să studieze domul [2], a cărui desăvîrșire l-a preocupat în ultimul timp. Pe urmă s-a întors prin Bonn și Coblenz, orașul domnului Görres [3] și al publicației sale *Rheinischer Merkur* [4], prin care propaga proiectele constituționale ale lui Stein. O călătorie foarte plăcută ; a și descris-o de altfel. Că s-o fi împăcat în chip deosebit cu proiectele lui Stein, asta m-ar mira mai mult decît interesul lui pentru terminarea domului, interes pe care s-au priceput unii și alții să i-l insufle. Dispoziția lui excelentă în tot acest interval o pun mai degrabă pe socoteala vremii frumoase și a bucuriei ce-o simțea în fața unui peisaj agreabil. A mai fost o dată la Wiesbaden, a fost și la Mainz, și în sfîrșit, în august, a poposit din

[1] Karl vom und zum Stein (1757—1831), om de stat prusian cu vederi înaintate ; castelul său era situat în Nassau pe rîul Lahn, un afluent al Rinului.

[2] Domul din Köln, cel mai de seamă monument al goticului german, a fost construit cu întreruperi din 1248 pînă în 1880.

[3] Joseph Görres (1776—1848), publicist german care și-a început activitatea ca admirator al revoluției franceze și a eșuat ca romantic reacționar.

[4] A început să apară în ianuarie 1814, ducînd o campanie furibundă împotriva lui Napoleon. În 1816 a fost interzis de guvernul prusian.

nou la Frankfurt, reluîndu-şi în vila lui Willemer o reşedinţă plăcută, în condiţii acum de multă vreme normalizate în chip fericit. A stat acolo cinci săptămîni, şi — întocmai aşa cum prevăzuse — s-a bucurat în cel mai înalt grad de aceeaşi ospitalitate generoasă ca şi în anul precedent. August e luna în care s-a născut ; poate că există o legătură între om şi anotimpul în care a venit pe lume, şi reîntoarcerea periodică a datei naşterii îl înviorează. Nu pot să nu mă gîndesc însă şi la faptul că tot în august e şi ziua naşterii împăratului Napoleon, care pînă acum de curînd era cu atîta fast sărbătorită în Germania, şi nu pot să nu mă minunez, mai bine zis să mă bucur, văzînd cît de avantajaţi sînt eroii spiritului faţă de eroii acţiunii. Sîngeroasa tragedie de la Waterloo, tatei îi netezise drumul către plăcuta Gerbermühle, iar cel care discutase cu dînsul la Erfurt şedea înlănţuit pe o stîncă în mijlocul mării, în timp ce lui o soartă fericită îi dădea prilej să guste clipe de încîntare.

— E drept să fie aşa, zise Charlotte, scumpul nostru Goethe n-a adus oamenilor decît bine şi bucurie, pe cînd acel cuceritor al lumii i-a biciuit.

— Totuşi, replică August, dîndu-şi capul pe spate, nu mă va face nimeni să spun că tata nu-i şi el un cuceritor şi un stăpînitor.

— Nici nu vrea nimeni să spună asta, zise ea, şi nimeni nu-i contestă acest lucru. Numai că aici e ca şi în istoria romană, unde ştim că au fost şi împăraţi buni, şi împăraţi răi. Tatăl dumneavoastră, scumpe prietene, e un împărat bun şi blînd, celălalt, dimpotrivă, e un împărat crud şi ridicat din iad. Asta se vede şi din destinele lor deosebite, aşa cum foarte bine aţi arătat. Aşadar, Goethe a stat cinci săptămîni în casa însurăţeilor ?

— Da, pînă în septembrie, cînd s-a dus la Carlsruhe, cu însărcinare din partea ducelui de a vizita celebrul cabinet geologic de-acolo. Se aştepta s-o întîlnească la Carlsruhe pe doamna von Türkheim, adică Lili Schönemann din Frankfurt, care venea de multe ori din Alsacia să-şi vadă neamurile.

— Cum, s-a întîlnit după atîta vreme cu fosta lui logodnică ?

— Nu, baroana n-a venit. Poate că o fi fost bolnavă, şi de asta n-a venit. Între noi fie spus, are oftică.

— Biata Lili ! zise Charlotte. Din legătura asta n-a prea ieşit mare lucru. Cîteva liduri, dar o operă care să mişte omenirea întreagă, nu.

— De boala asta, își completă domnul von Goethe observația de adineauri, a murit și biata Brion, Friederike aceea de la Sesenheim, care zăcea de trei ani îngropată în Baden, nu departe de locul unde se afla atunci tata. A avut o viață tristă ; acuma la urmă se aciuase pe lîngă cumnatu-său, pastorul Marx. Mă întreb dacă tata s-a gîndit că e înmormîntată în apropiere și dacă a fost ispitit să se ducă la mormîntul ei ; n-am putut să-l întreb, dar nu cred că i-a trecut prin minte, deoarece în memoriile lui spune că amintirea zilei despărțirii, înainte de ultimul adio, i s-a șters din minte, fiindcă era prea dureroasă.

— Îmi pare rău de femeia asta, spuse doamna consilier ; i-a lipsit curajul de-a se mărgini la o fericire simplă și de-a iubi într-un bărbat de la țară, cinstit și de treabă, pe tatăl copiilor ei. Să trăiești cu amintirile, asta e o treabă bună pentru bătrîneți, în amurgul vieții, cînd ai isprăvit ce-ai avut de făcut. Dar să începi cu asta din tinerețe, înseamnă să mori cu zile.

— Puteți să fiți sigură, replică August, că tot ce spuneți despre curaj este exact ceea ce gîndește și tata. El remarcă în privința asta că în tinerețe ne vindecăm repede de răni și de boli, așadar și de sentimentul vinovăției și de amintirea dureroasă, care e tot un fel de boală. El recomandă ca leacuri bune pentru asta exercițiile corporale, călăria, scrima și patinajul, socotind că toate aduc o înviorare. Dar cel mai fericit mijloc ca să scape cineva de necazuri și să ajungă să-și despovăreze sufletul este desigur talentul literar, spovedania poetică, în care amintirea se spiritualizează, se dezrobește și se transpune în general omenesc, devenind o operă durabilă și admirată de toată lumea.

Tînărul își sprijinise unele de altele cele zece vîrfuri ale degetelor, și în timp ce vorbea, ținîndu-și coatele ridicate, își mișca mașinal încolo și-ncoace în fața pieptului palmele lipite în acest fel între ele. Zîmbetul silit al gurii contrasta cu cutele dintre sprîncene, deasupra cărora fruntea se umpluse de pete roșii.

— Ciudat lucru și amintirea ! urmă el. M-am gîndit de multe ori, fiindcă faptul de-a sta în apropierea unui om ca tata îți dă prilej să te gîndești la o mulțime de lucruri — și potrivite, și nepotrivite. Amintirea joacă negreșit un rol important în opera și în viața poetului, care sînt atît de unite între ele, încît, literalmente, nu ai nevoie să menționezi decît una — poți să vorbești foarte bine de operă ca viață, și de

viaţă ca operă. Amintirea nu determină şi caracterizează numai opera şi nu apare ca idee fixă, în repetate rînduri, numai în *Faust*, în cele două Marii, cea din *Götz* şi cea din *Clavigo*, şi în figurile proaste pe care le fac iubiţii lor. Amintirea, dacă văd eu bine, este şi o idee fixă a vieţii, şi ea revine mereu ; obiectul ei, ca de exemplu resemnarea, renunţarea dureroasă sau ceea ce poetul în mărturisirile lui spune cu reproş că este ingratitudine şi chiar trădare, toate acestea formează ceva iniţial, decisiv şi determinant, devine chiar, dacă pot să spun astfel, un motiv general şi un model caracteristic de viaţă, şi orice renunţare ulterioară şi resemnare sînt numai urmarea acestei stări de lucruri, este o amintire. O, am reflectat de multe ori la asta, şi sufletul meu se dilata de spaimă — sînt spaime de acestea care dilată sufletul — cînd mă gîndeam că poetul mare e un stăpînitor, a cărui soartă, ale cărui hotărîri în ce priveşte opera şi viaţa trec dincolo de persoana lui şi determină cultura, caracterul, viitorul naţiunii. Întotdeauna m-a impresionat în chip penibil şi totodată măreţ tabloul pe care toţi îl ştim şi nu-l putem uita, deşi n-am fost de faţă, ci numai doi oameni l-au alcătuit, mînaţi de fatalitate. Tînărul călare, gata să plece, şi fata care îl iubeşte din tot sufletul şi de care demonul lui îi porunceşte să se despartă — de pe cal, întinde fetei din popor mîna, şi ochii ei sînt plini de lacrimi. Înţelesul acestor lacrimi, doamnă, cu oricîtă lărgime de spirit ai privi lucrurile, mă înduioşează şi nu-mi iese din minte.

— În ce mă priveşte, replică Charlotte, eu îmi spun cu oarecare necaz că fiinţa cea bună, fata din popor, ar fi fost vrednică de iubitul acesta numai dacă ar fi avut curajul să-şi croiască după plecarea lui o viaţă a ei, sănătoasă şi dreaptă, în loc să se lase pradă lucrului celui mai groaznic care există pe lume, şi anume veştejirii. Dragă prietene, veştejirea este tot ce poate fi mai îngrozitor. Să mulţumească lui dumnezeu acela care ştie să se ferească de asta, şi dacă o judecată morală nu-i cumva o prezumţie, atunci trebuie numaidecît să mustrăm pe cel care se lasă pradă veştejirii. V-am auzit vorbind de renunţare — fata aceea care acum e moartă n-a ştiut să renunţe într-adevăr ; pentru ea renunţarea a însemnat veştejire, şi nimic altceva.

— Amîndouă, spuse tînărul Goethe îndepărtîndu-şi unele de altele vîrfurile degetelor şi pe urmă lipindu-şi-le iar, amîndouă noţiunile sînt foarte apropiate una de alta şi e foarte greu să le ţii separate, atît în viaţa, cît, şi în opera

cuiva. M-am gîndit şi la asta de multe ori, mai cu seamă atunci cînd înţelesul acelor lacrimi îmi dilata pînă la spaimă sufletul — mă gîndeam, nu ştiu dacă voi izbuti să exprim ce vreau să spun, mă gîndeam la realitatea pe care o cunoaştem aşa cum a devenit mai tîrziu, şi la posibilul pe care nu-l cunoaştem şi pe care putem numai să-l presupunem — şi asta cu o mîhnire pe care, uneori, dintr-un covîrşitor respect faţă de realitate, o ascundem de ceilalţi şi o cufundăm în adîncul inimii. În fond, ce înseamnă posibilul faţă de realitate şi cine va îndrăzni să susţină posibilul, cînd, făcînd asta, e în primejdie să ştirbească respectul faţă de realitate ? Şi totuşi, adesea mi se pare că este aici un soi de nedreptate, explicabil prin faptul — o, da, aici se poate foarte bine vorbi de fapte ! — că realul ocupă locul în întregime şi atrage toată admiraţia, în timp ce posibilul, neînfăptuindu-se, este numai o umbră şi o presupunere, un „dacă totuşi", şi atît ! Cum să nu te temi că printr-un asemenea „dacă totuşi" ştirbeşti respectul faţă de realitate, respect ce, ca atare, se întemeiază în bună parte pe părerea că orice operă şi orice viaţă este prin fire un produs al renunţării ? ! Dar că posibilul există, fie chiar numai ca un fapt al presupunerii şi al dorinţei noastre, ca un „dacă totuşi" şi ca un conţinut a ceea ce ar fi putut să fie — acesta este semnul veştejirii.

— Sînt şi rămîn, zise Charlotte dînd din cap în semn că nu era de acord, partizană a curajului şi sînt de părere că trebuie să ne ţinem zdravăn de realitate şi să lăsăm posibilul deoparte.

— Cum am onoarea să stau aici împreună cu dumneavoastră, replică tînărul, îmi vine greu să cred că n-aţi avut şi dumneavoastră vreodată această dorinţă de-a căuta posibilul. Mie mi se pare că dorinţa aceasta e foarte comprehensibilă, deoarece tocmai măreţia realităţii şi a înfăptuirii ne îndeamnă să ne gîndim şi să facem speculaţii mintale cu privire la acel posibil închircit şi veştejit. Realitatea oferă lucruri mari ; fireşte, în cazul unor asemenea potenţe, nici n-ar putea să fie altfel, aşa că lucrurile au mers în orice caz. Au mers chiar minunat de bine, şi din renunţare şi infidelitate s-a putut înfăptui ceva. Totuşi, cineva se poate întreba — şi are dreptul să se întrebe, ţinînd seama de importanţa unei opere şi a unei vieţi pentru viaţa şi viitorul tuturor — aşadar, cineva se poate întreba ce s-ar fi întîmplat şi dacă nu cumva poate am fi fost cu toţii mai fericiţi în cazul cînd ideea renunţării n-ar fi fost hotărîtoare, şi tabloul

acela al despărţirii n-ar fi existat — el întinzînd mîna de pe cal — şi neuitatele lacrimi de adio. Şi de asta şi numai în legătură cu asta m-am întrebat dacă tata, la Carlsruhe, s-a gîndit la mormîntul încă proaspăt, din apropierea locului unde se afla.

— Trebuie, răspunse Charlotte, să preţuim nobleţea de caracter care preferă realului posibilul, oricîte avantaje ar avea realul faţă de posibil — şi chiar tocmai din cauza asta îl şi preferă. În acest caz însă, trebuie să lăsăm deoparte o întrebare : care din două are întîietatea morală : curajul, sau nobleţea de caracter ? Am putea foarte uşor să comitem o nedreptate, deoarece nobleţea de caracter este într-adevăr captivantă, dar în schimb curajul reprezintă o treaptă morală mai înaltă. Dar ce m-am apucat să vorbesc ? Mi-a venit aşa, deodată. De fapt, noi femeile atîta avem de făcut : să ne minunăm de cîte pot să treacă prin capul unui bărbat. Ca vîrstă, dumneavoastră aţi putea să fiţi fiul meu, şi o mamă bravă nu-şi lasă niciodată copilul să se zbată cu o treabă anevoioasă. De aici elocvenţa mea, care nu se potriveşte cu rezerva şi moderaţia ce se cuvine să le aibă o femeie.' Ce-ar fi acuma să lăsăm posibilul să doarmă în pace în mormîntul lui şi să ne întoarcem la realitate, adică la călătoria plăcută a tatălui dumneavoastră pe malurile Rinului şi ale Mainului ? Mai spuneţi ceva despre Gerbermühle ; acolo a făcut cunoştinţă Goethe cu doi dintre copiii mei.

— Din nefericire, nu ştiu nimic despre această întîlnire, replică August. Ştiu însă că şederea acolo — lucru foarte rar în viaţă — a fost o repetare desăvîrşită, chiar o sporire a satisfacţiei pe care tata o avusese prima oară — datorită îndeosebi manierelor excelente ale amfitrioanei şi ospitalităţii desăvîrşite a stăpînului casei, totul pe fondul unor relaţii perfect normalizate. Rîul scînteia din nou în amurgul plin de miresme, şi drăgălaşa Marianne cînta la piano-forte lidurile tatei. De data asta însă, în asemenea seri, el nu era numai cel care culege, ci şi acela care dăruieşte din belşug. Nu se lăsa rugat, ba chiar singur se oferea să citească din tezaurul mereu sporit al cîntecelor către Zuleica, pe care Hatem le închina acelei roze a Orientului, şi cei doi soţi preţuiau cum se cuvine aceasta. Tînăra gazdă, nefăcînd parte dintre femeile care numai se minunează de cîte trec prin capul unui bărbat ca acesta, nu s-a mulţumit nici ea numai să culeagă, ci a mers cu receptivitatea pînă acolo încît a început să dea replica în numele Zuleicăi la acele pasionate

cuvinte şi să fie la înălţimea lor, iar soţul ei asculta cu cea mai ospitalieră bunăvoinţă dialogul poetic.

— E cu siguranţă un om foarte cumsecade, spuse Charlotte, şi plin de înţelegere faţă de avantajele şi de drepturile realului. Toate acestea, însă, mie mi se par o bună ilustrare pentru ceea ce aţi spus despre amintire, despre tendinţa ei de-a se repeta. Ei, şi după aceea ? Cele cinci săptămîni au luat, bineînţeles, sfîrşit, şi celebrul musafir a plecat ?

— Da, după o seară de rămas bun la lumina lunii, o seară plină de cîntec şi prelungită atît de mult, încît la urmă chiar tînăra gazdă a încheiat-o cu un adio cam intempestiv. Dar dorinţa repetării a izbutit şi aici să se îndeplinească, deoarece la Heidelberg, unde tata s-a dus după aceea, s-au mai întîlnit o dată. În chip surprinzător, soţii Willemer se aflau şi ei acolo, şi a mai fost astfel o seară de adio, ultima cu adevărat, pe lună plină, o seară în care Marianne, spre plăcuta surprindere a soţului ca şi a prietenului, a dat la iveală o poezie de răspuns atît de frumoasă, încît ar fi putut să fie scrisă de tata. Trebuie să ne gîndim bine dacă e necesar într-adevăr să atribuim realului avantaje sigure şi drepturi superioare poeziei. Lidurile pe care tot atunci, la Heidelberg, şi după aceea, tata le-a compus pentru divanul lui persan nu sînt oare culmea cea mai înaltă a realului şi chiar tot ce poate poate fi mai real ? Am privilegiul de-a le cunoaşte şi de-a fi în posesia cîtorva dintre ele mai înainte de orice om pe lume. Scumpă doamnă, sînt minunate, nemaipomenite, nespus de interesante. Asemenea lucruri n-au mai fost scrise niciodată. Îl recunoşti în întregime pe tata, dar sub o latură cu totul nouă, pe care nimeni n-ar fi ghicit-o. E o latură ascunsă, misterioasă, dar imediat trebuie să adaug că e totodată copilăreşte de clară. Este — ca să zic aşa — partea ezoterică a naturii. Reprezintă tot ce e mai personal, dar avînd însuşirile boltei înstelate, aşa încît cosmosul capătă chip omenesc, şi eul priveşte cu ochi la stele. Cine ar putea exprima aceasta ? Mereu îmi vin în minte două versuri ale uneia dintre aceste poezii — ascultaţi. Şi recită cu voce şovăitoare şi parcă înăbuşită de teamă :

Gravul munţilor perete
Ruşinat de zorii tăi...

Ce spuneţi de asta ? întrebă el, cu glasul încă plin de teamă. Să nu spuneţi nimic pînă nu adaug ceva : cu „perete"

rimează numele lui — adică de fapt în poezie stă scris Hatem, dar de după masca rimei false răsună tainic şi poznaş rima plină de personalitate : „Înc-o dată simte Hatem“ — Ce părere aveţi ? Este emoţionantă această măreţie solemn conştientă de sine însăşi, pe care tinereţea o sărută şi o face să pălească. Şi repetă versurile. Ce dulceaţă, dumnezeule ! Şi ce maiestate ! exclamă el.

Şi aplecîndu-se, tînărul Goethe îşi cuprinse fruntea cu mîna, răscolindu-şi părul cu degetele.

— Nu e nici o îndoială, spuse Charlotte cu reţinere, deoarece acest gest pasionat era şi mai respingător decît mînia lui de adineauri, nu e nici o îndoială că toată lumea va împărtăşi admiraţia domniei-voastre atunci cînd această culegere va fi publicată. Desigur însă că nişte poezii ca acestea, fie ele cît de pline de haz, n-au să poată avea niciodată efectul pe care l-a avut în lumea întreagă romanul înaripat al tinereţii lui. Regretabil sau nu, asta este. Şi cu repetările cum a mai fost ? Uite că v-aţi stricat frizura. Vă dau pieptenele meu, dacă vreţi. Dar, cum văd, tot cu degetele cu care aţi deranjat-o puteţi s-o aranjaţi din nou. Şi spuneţi, s-a isprăvit atunci cu repetările ?

— Trebuia să se sfîrşească, răspunse August. Astă-vară, după moartea mamei, tata nu ştia unde să se ducă pentru cură. La Wiesbaden ? La Töplitz ? La Carlsbad ? Toţi vedeau că îl trage inima către apus, către Rin, şi parcă ar fi aşteptat un semn de la divinitatea binevoitoare care data trecută paralizase demonul războiului, ca să-şi urmeze pornirea. Şi prilejul a venit. Prietenul lui, Zelter cel atît de plăcut la vorbă, a plecat la Wiesbaden şi l-a sfătuit şi pe el să vină acolo. Tata n-a vrut să dea urmare sfatului, adică să-i dea urmare în întregime. „Fie şi la Rin, a spus el, dar nu la Wiesbaden, ci la Baden-Baden, unde ajungi trecînd prin Würzburg şi nu prin Frankfurt.“ Bineînţeles că nu trebuia să treacă deocamdată prin Frankfurt, dar putea să ajungă mai tîrziu la Frankfurt. Aşadar, tata a plecat la 20 iulie. A luat cu el ca tovarăş de călătorie pe Meyer, profesorul de istoria artei, care strălucea de bucurie şi se împăuna grozav că-l însoţeşte pe tata. Şi deodată, ce întîmplare ! Oare divinitatea aceea atît de binevoitoare s-a supărat brusc şi s-a purtat ca o piază-rea ? Două ceasuri după plecarea din Weimar, trăsura se răstoarnă...

— O, doamne !

— ...Şi cei doi călători se rostogolesc unul peste altul pe şoseaua aleasă cu atîta stăpînire de sine, şi Meyer se răneşte la nas, şi sîngele începe să curgă. Totuşi, nu la el mă gîndesc, asta a fost pedeapsa pentru îngîmfarea lui. Dar e umilitor să-ţi închipui, deşi situaţia e în acelaşi timp şi de un comic penibil, cum măreţia aceasta solemn conştientă de sine însăşi, care e obişnuită de multă vreme să se mişte numai cu chibzuită măsură, se opinteşte să iasă dintr-un şanţ, cu gulerul desfăcut şi cu hainele murdare de noroi.

Charlotte repetă :

— Ah ! Doamne !

— N-a fost nimic, spuse August. Necazul acesta sau mai degrabă festa asta s-a isprăvit cu bine. Tata, care a scăpat fără nici o zgîrietură, i-a împrumutat lui Meyer batista, apoi l-a adus înapoi la Weimar şi a renunţat la călătorie — nu numai pentru vara asta, fiindcă se pare că, după acest semn al fatalităţii, a renunţat la Rin pentru totdeauna : aşa cel puţin mi-a spus.

— Şi culegerea de liduri ?

— Nu mai are nevoie de nici un îndemn de la Rin ! Ea creşte şi progresează, devenind ceva nemaipomenit de frumos chiar şi fără acest îndemn, ba poate chiar mai bine decît cu el — lucru pe care desigur că divinitatea favorabilă şi totodată demonică îl ştia. Poate că ea a vrut să demonstreze că anumite lucruri sînt permise şi justificate numai ca mijloace în vederea atingerii unui scop.

— Ca mijloace în vederea atingerii unui scop ! repetă după el Charlotte. Nu pot să aud asta fără să mă întristez ! Într-o vorbă ca asta cinstirea este amestecată cu înjosirea în aşa fel, încît nimeni nu le mai poate deosebi şi nimeni nu mai ştie ce atitudine să ia faţă de un asemenea lucru.

— Şi totuşi, replică August, în anturajul unui stăpînitor, fie că e un împărat bun, fie că e un împărat rău, sînt multe lucruri pe care eşti nevoit să le aşezi în această categorie ambiguă.

— Bine, zise ea. Numai că le poţi privi într-un fel sau altul ; depinde de punctul de vedere. Şi un mijloc hotărît şi curajos va şti să-şi facă un scop din el însuşi. Dar cît sînteţi de invidiat, dragă domnule consilier, adăugă ea, că puteţi cunoaşte acel tezaur de liduri minunate înainte de-a fi publicat ! Iată într-adevăr un privilegiu ameţitor. Tatăl dumneavoastră vă încredinţează, după cum văd, multe secrete.

— Cam aşa s-ar părea, răspunse el rîzînd uşor şi arătîndu-şi cu acest prilej dinţii mărunţi şi albi. Alde Riemer şi Meyer îşi închipuie că sînt grozavi şi se laudă că ştiu o mulţime de lucruri în calitatea lor de secretari şi amici, dar un fiu e cu totul altceva decît asemenea auxiliari ocazionali — un fiu este prin fire şi prin situaţia sa chemat să fie ajutor şi reprezentant. Un fiu, cînd s-a făcut mare, are o mulţime de atribuţii, tot felul de negocieri şi griji de-ale gospodăriei, de care trebuie ferită demnitatea geniului şi-a vîrstei. Sînt tot felul de treburi, socoteli curente ale întreţinerii casei, contactul cu furnizorii, locţiitor la vizitele ce trebuie făcute sau primite şi alte obligaţii şi îndatoriri — de exemplu înmormîntările. Şi pe urmă oficiul de custode al colecţiilor meticulos aranjate şi mereu sporite, în primul rînd cabinetul nostru mineralogic şi numismatic, apoi gemele şi gravurile, şi cîteodată un salt la repezeală la vreo carieră de piatră unde s-a descoperit un cvarţ rar sau vreo fosilă. Sînt momente în care nu-ţi mai vezi capul de treburi. Aţi aflat poate ceva despre cum merg lucrurile la direcţia teatrului nostru ? Acum trebuie să-l reprezint şi acolo.

— Să-l reprezinţi ? repetă ea aproape speriată.

— Da. Lucrurile stau astfel : tata are rang de ministru cu vechimea cea mai mare, dar de multă vreme, chiar deatunci de cînd s-a întors din Italia [1], nu mai conduce nici un departament. Se mai ocupă cu oarecare regularitate numai de chestiunile privitoare la Universitatea din Jena, dar chiar şi titlul şi îndatoririle de efor îl obosesc. De fapt, pînă acum de curînd numai de două lucruri se interesa mai deaproape şi în chip constant : direcţia teatrului curţii şi supravegherea instituţiilor de artă şi ştiinţă, adică bibliotecile, şcolile de desen, grădina botanică, observatorul astronomic şi cabinetele de ştiinţe naturale. Acestea sînt instituţii care au fost fondate şi susţinute de duce, şi tata insistă mereu asupra deosebirii şi a separaţiei lor de proprietatea statului. Teoretic, el refuză să dea socoteală despre activitatea lor altcuiva decît suveranului şi numai faţă de acesta se consideră dependent, aşa că, după cum vedeţi, funcţia lui de inspector general este într-o oarecare măsură o rămăşiţă a trecutului ; în felul acesta, el ia atitudine împotriva noului stat constituţional [2], de care nu vrea să ştie nimic — şi întrebuinţez cu circum-

[1] Goethe s-a întors din călătoria în Italia la 18 iunie 1788.

[2] În anul 1816, ducatul de Saxa-Weimar-Eisenach a dobîndit o constituţie.

specție această expresie. Pur și simplu, îl ignorează. Nu știu dacă înțelegeți ce vreau să spun.

— Înțeleg foarte bine. A rămas credincios vechii stări de lucruri. E în firea și în obiceiul lui să considere serviciul față de duce ca un serviciu de la persoană la persoană.

— Foarte adevărat. Și găsesc că asta îl prinde admirabil. Ce mă neliniștește puțin — o să vă miraţi desigur că vă fac o asemenea mărturisire — este lumina care, în ce privește aceste treburi, cade asupra mea, ajutorul său prin naștere. Trebuie să fac multe drumuri și să îndeplinesc multe misiuni în numele lui, să mă duc călare la Jena cînd se construiește pe-acolo ceva, să ascult cererile profesorilor și altele la fel. Nu sînt prea tînăr pentru asta, am douăzeci și șapte de ani, o vîrstă matură. Sînt însă prea tînăr pentru spiritul în care se săvîrșesc toate acestea. Vă rog să mă înțelegeți bine — mi-e teamă uneori să nu cadă asupră-mi o lumină proastă din cauza contribuției mele la o supraveghere de modă veche, ce nu se moștenește cu plăcere, deoarece această moștenire îl face pe moștenitor să pară în chip neplăcut în opoziție cu spiritul cel nou în care este condus statul...

— Sînteți prea scrupulos, dragă domnule consilier. Aș vrea să văd cine ar putea nutri gînduri insidioase în fața unor servicii atît de firești. Și acum așadar îl veți reprezenta și în conducerea teatrului ?

— Da. Mijlocirea mea aici este chiar foarte necesară. Nici nu vă puteți închipui cîte necazuri a avut tata întotdeauna cu această funcție în aparență atît de plăcută. Ai de-a face cu prostia și cu aroganța actorilor, a autorilor și aș putea să adaug și a publicului. Apoi trebuie să ții seama de toanele și de pretențiile persoanelor de la curte și cîteodată — ce e și mai rău — ale acelora care aparțin și teatrului, și curții — mă gîndesc, să-mi fie cu iertare, la frumoasa Jagemann, doamna von Heigendorf, a cărei influență pe lîngă duce a întrecut de multe ori influența tatei. Cu un cuvînt, sînt situații complicate. Și pe urmă tata, trebuie spus, n-a fost niciodată un om prea statornic — în nici o privință, așadar nici în ce privește teatrul. În fiecare an, în timpul stagiunii, pleca pe mai multe săptămîni, în călătorii, pe la băi, și nu se interesa de loc de instituția respectivă. A avut și are mereu față de această instituție o atitudine schimbătoare, cînd interes, cînd indiferență, cînd pasiune, cînd dispreț. Nu e om de teatru, vă rog să mă credeți — cine îl cunoaște știe și înțelege că nu se potrivește de fel cu lumea actorilor ; ca

să vieţuieşti şi să te înţelegi cu ei, trebuie — chiar dacă eşti cu mult mai presus decît dînşii — să ai ceva din firea şi din sîngele lor, ceea ce tata, tocmai că nu are absolut de loc. Dar destul cu asta! Nu-mi place să vorbesc despre acest lucru şi nici chiar să mă gîndesc. Cu mama era altceva, ea le cunoştea tonul, avea prieteni şi prietene printre dînşii; i-am cunoscut şi eu, încă de cînd eram mic. Mama şi cu mine eram parapetul dintre el şi trupă, făceam legătura şi mijloceam. Dar foarte curînd şi-a mai luat ca ajutor şi locţiitor pe un funcţionar de la mareşalatul curţii, pe consilierul Kirms [1] şi după aceea amîndoi au mai luat şi pe alte persoane pe lîngă dînşii, ca să fie şi mai acoperiţi, şi au instituit un colegiu administrativ, care acuma a devenit o direcţie administrativă a teatrului curţii. În afară de tata fac parte Kirms, consilierul Kruse şi contele Edling.

— Contele Edling nu e însurat cu o prinţesă din Moldova?

— O, după cum văd, sînteţi foarte bine informată. Să mă credeţi însă că tata de multe ori le stă în drum celorlalţi trei. E cam ridicol s-o spun — dar aceştia se află sub apăsarea unei autorităţi, cu care pînă la urmă s-au obişnuit, mai ales după ce şi-au dat seama că această autoritate e în fond prea bună ca să se exercite. El singur dă a înţelege că e prea bătrîn pentru îndeletnicirea aceasta. Ar vrea chiar să scape — nevoia de libertate şi gustul lui pentru viaţa privată au fost întotdeauna mai puternice — şi totuşi, nu se poate despărţi de ocupaţia asta. De-aceea s-a ivit ideea de-a mă introduce şi pe mine în conducerea teatrului. Iniţiativa a pornit de la duce. „Adă-l şi pe August, bătrîne, i-a spus ducele, prin el ai să fii şi tu acolo, şi aşa ai să ai linişte."

— Ducele îi spune „bătrîne"?

— Da, aşa îi spune.

— Şi Goethe cum îi spune?

— Îi spune „înălţimea-voastră" şi „al alteţii-voastre preasupus slujitor". N-ar avea nevoie să vorbească aşa, şi ducele chiar rîde de el uneori din cauza asta. Îmi vine în minte, printr-o asociaţie de idei cam nepotrivită, ştiu asta, ceva care poate că vă interesează: mama îi zicea tatei „dumneata", el însă îi spunea „tu".

[1] Franz Kirms (1750—1826), consilier al curţii de la Weimar; a colaborat cu Goethe la conducerea teatrului.

O clipă, Charlotte nu vorbi nimic. Apoi rosti :

— N-aş vrea ca din cauza acestui amănunt curios — fiindcă e curios, deşi înduioşător şi în fond foarte explicabil — n-aş vrea, cum zic, să uit să vă felicit pentru numirea ca locţiitor.

— Situaţia mea, remarcă el, va fi cam delicată. Deosebirea de vîrstă dintre mine şi ceilalţi domni din direcţie e considerabilă. Şi eu trebuie să reprezint faţă de dumnealor acea autoritate care ştie foarte bine să se manifeste.

— Sînt convinsă că tactul şi obişnuinţa pe care o aveţi cu lumea vă vor ajuta să ajungeţi stăpîn pe situaţie.

— Sînteţi foarte amabilă. Dar nu vă plictisesc cumva cu înşirarea îndatoririlor mele ?

— N-ascult nimic cu mai multă plăcere.

— Trebuie să întreţin şi multă corespondenţă, aceea care e mai prejos de demnitatea lui : de exemplu, lupta contra retipăririlor neautorizate care fac concurenţă ediţiei noastre complete în douăzeci de volume [1] ; pe urmă, tocmai acum tata ar vrea să scape în chip onorabil de taxele ce le-ar avea de plătit dacă, renunţînd la cetăţenia frankfurteză, şi-ar aduce la Weimar un capital moştenit de la bunica în nişte proprietăţi funciare, pentru care trebuie să plătească impozit la Frankfurt. La dracu ! Ar trebui să i se reţină aproape trei mii de guldeni [2], şi de aceea el solicită acum de la municipalitate să-l scutească de taxe, mai ales că în memoriile lui a vorbit de Frankfurt atît de frumos. E drept că vrea să renunţe la cetăţenia frankfurteză, dar întotdeauna, şi chiar acum de curînd, şi-a proslăvit şi şi-a cinstit oraşul natal. Bineînţeles că personal nu poate să facă vreo aluzie şi să insiste asupra acestui lucru, şi de-aceea mă lasă pe mine să tratez, eu port toată corespondenţa, şi o port cu răbdare şi dîrzenie şi am destule necazuri cu problema aceasta. Ce credeţi că mi se răspunde, mie, deci lui, pentru că eu pe el îl reprezint ? Municipalitatea ne răspunde că scutirea de taxe ar fi egală cu o jefuire a celorlalţi cetăţeni ai Frankfurtului ! Ce ziceţi de asta ? Nu-i oare o caricatură a echităţii ? Îmi pare bine că nu trebuie să întreprind aceste negocieri verbal ; nu mi-aş putea păstra calmul şi politeţea faţă de asemenea răspunsuri. Chestiunea însă este dusă mai departe, aşa că vom trăi şi vom vedea cine are dreptate. Cu dîrzenie şi cu răbdare, eu am să-mi repet cererea, şi pînă la urmă vom căpăta

[1] Ediţia Cotta.

[2] Monedă la început de aur, apoi de argint, care a circulat în ţările germanice.

şi exclusivitatea de-a tipări, şi scutirea de taxe, nu mă las pînă nu izbutesc. Venitul tatei nu-i corespunzător cu geniul său. Nu se poate spune că e mic, fireşte că nu. Cotta plăteşte 16.000 de taleri pentru ediţia de opere complete, bun, asta e convenabil. Totuşi, o situaţie, o glorie ca a tatei ar trebui să se realizeze cu totul altfel, iar o omenire atît de mărinimos copleşită de daruri ar trebui să se arate tributară faţă de acela care i-a făcut darurile, şi omul cel mai mare ar trebui să fie şi cel mai bogat. În Anglia...

— Ca femeie practică şi ca mamă cu experienţă îndelungată, nu pot decît să vă laud zelul, dragă domnule consilier. Să ne gîndim însă că dacă ar fi să stabilim într-adevăr un raport între darurile geniului şi răsplata materială — ceea ce nu este cazul — atunci frumoasa expresie despre omenirea copleşită de daruri n-ar mai fi la locul ei.

— Recunosc că e o nepotrivire între cele două domenii. Lumii nu-i place să vadă că oamenii mari sînt la fel cu toţi muritorii şi cere de la geniu să aibă faţă de avantajele materiale o atitudine nobilă şi indiferentă. Dar omenirea mi se pare neghioabă în veneraţia ei egoistă. Eu, ca să zic aşa, de mic copil am trăit printre personalităţi proeminente şi am văzut că o asemenea atitudine nu aparţine de loc geniului — dimpotrivă : un spirit înaripat are şi un simţ înaripat al afacerilor, şi mintea lui Schiller era plină mereu de speculaţii pecuniare, ceea ce nu se întîmplă cu tata, poate pentru că spiritul lui nu este atît de înaripat şi totodată pentru că nu are atîta nevoie de asta. Totuşi, cînd *Hermann şi Dorothea* a cunoscut un atît de mare succes popular, i-a spus lui Schiller că ar trebui scrisă o piesă de teatru în felul acesta plăcut, o piesă care ar triumfa pe toate scenele şi ar aduce o mulţime de parale, şi asta fără ca autorul s-o ia prea mult în serios.

— Să n-o ia prea mult în serios ?

— Nu. Schiller a şi început imediat să schiţeze o asemenea piesă, şi tata l-a secondat cu mult zel. Dar n-a ieşit nimic.

— Poate tocmai din cauză că n-au luat lucrul în serios.

— Poate. În orice caz, eu am trecut de curînd pe curat o scrisoare către Cotta, în care îi spune să se folosească de conjunctura actuală cu prilejul redresării patriei şi să facă o cît mai mare publicitate în jurul unui poem ca *Hermann şi Dorothea*, care se armonizează atît de bine cu împrejurările de astăzi.

— O scrisoare a lui Goethe? Charlotte tăcu o clipă. Apoi rosti cu înţeles: Vedem din asta cît de falsă e părerea că el e străin de spiritul epocii.

— Ah, spiritul epocii! replică August cu dispreţ. Tata nu e nici străin de el, dar nu e nici partizanul şi sclavul lui. E deasupra lui şi se uită de sus la el, şi de-aceea poate uneori să-l considere chiar dintr-un punct de vedere mercantil. De multă vreme s-a înălţat din temporal, din individual şi din naţional în eternul omenesc şi în ceea ce e general valabil — lucru pe care oameni ca Herder, Klopstock şi Bürger n-au putut să-l facă. Să nu poţi s-o faci nu-i atît de rău cum este să-ţi închipui că eşti mai înaintat decît toţi şi că eşti dincolo de ceea ce este valabil mai presus de timp. Aşa sînt acuma romanticii noştri, neocreştinii şi exaltaţii neopatrioţi, care cred că au ajuns mai departe decît tata şi că reprezintă tot ce e mai nou în domeniul spiritului, pe care tata, chipurile, nu l-ar mai pricepe! Şi sînt destui măgari în rîndurile publicului care cred asta. Dar se poate oare ceva mai penibil decît spiritul epocii care îşi închipuie că a întrecut eternul şi clasicul? Totuşi, tata, în ascuns, le arată el lor, puteţi fi sigură, loveşte în ei în taină, deşi se preface că habar n-are de insultele lor. Desigur, e prea înţelept şi prea distins ca să se vîre în polemici literare. Dar în taină şi pentru viitor, el îşi ia revanşa — nu numai faţă de adversari şi de spiritul epocii, dar chiar şi faţă de propria lui distincţie. Vedeţi dumneavoastră, tata n-a putut niciodată să răstoarne lucrurile cu fundul în sus şi să zăpăcească „pe oamenii cei mulţi şi de treabă", cum singur spune cu bunăvoinţă. Într-ascuns însă, a fost întotdeauna altfel, n-a fost marele om plin de cuviinţă pe care-l cunoaşte lumea — nici cuminte, nici gata de a face concesii, ci nemaipomenit de liber şi de îndrăzneţ. Trebuie să vă spun un lucru: lumea vede în el pe ministru, pe curtean, şi în realitate dînsul este îndrăzneala personificată — şi cum ar putea fi altfel? Ar fi dat oare la iveală pe *Werther*, pe *Tasso*, pe *Meister* şi atîtea lucruri noi şi nebănuite, dacă nu i-ar fi plăcut riscul şi n-ar fi avut dragostea şi forţa îndrăznelii, în care l-am auzit adeseori spunînd că stă ceea ce se numeşte talent? Întotdeauna a avut o arhivă secretă de producţii ciudate: mai demult a avut acolo începuturile lui *Faust*, şi *Nunta măscăriciului*[1], şi *Jidovul ră-*

[1] *Nunta măscăriciului* a fost scrisă în 1775, după o idee luată din teatrul popular italian.

tăcitor [1], dar nici acuma nu lipsesc mostre valpurgice, îndrăzneţe şi indecente în multe privinţe, aşa de exemplu un poem intitulat *Jurnalul*, scris după model italian, tare nostim cu amestecul lui de morală erotică şi — iertaţi-mi expresia — de obscenitate. Toate acestea le păstrez cu grijă, posteritatea poate să aibă toată încrederea că nu le las să se piardă — de altfel, numai pe mine trebuie să se bizuie, pentru că pe tata nu te poţi bizui de loc în privinţa asta. Felul uşuratic în care se poartă cu manuscrisele lui e condamnabil, parcă n-ar avea nimic împotrivă ca ele să se piardă; le lasă la voia întîmplării, şi dacă n-aş interveni eu ar trimite singurul exemplar pe care-l are la Stuttgart [2]. Aşa că trebuie să am grijă să păstrez tot ce nu e publicat, ce nu e publicabil, creaţiile libere şi ascunse, adevărurile despre dragii lui germani, polemicile, diatribele contra duşmanilor în domeniul spiritului şi contra neghiobiei în politică, în religie, în artă...

— Un fiu bun şi fidel, spuse Charlotte. Mă bucur că v-am cunoscut, dragă August — am chiar mai multe motive decît îmi dădeam seama. Ca mamă, ca femeie bătrînă, sînt emoţionată în chipul cel mai plăcut cînd văd devotamentul acesta adînc al unui tînăr faţă de părintele său, acest sprijin neclintit ce i-l dă împotriva lipsei de respect care e în firea tineretului. Pentru asta nu puteţi avea decît laude şi mulţumiri...

— Nu le merit, replică August. Ce alt ajutor pot să dau tatei? Eu sînt un om obişnuit, înclinat către lucruri practice şi nici pe departe atît de învăţat şi de plin de spirit ca să pot sta de vorbă cu el. De fapt, nici nu prea stăm mult împreună. Să-i fiu devotat şi să-i apăr interesele e foarte puţinul pe care pot să-l fac şi mă simt stingherit cînd sînt lăudat pentru asta. Şi doamna von Schiller e întotdeauna bună şi amabilă cu mine, fiindcă în literatură am aceleaşi păreri ca şi ea — ca şi cum asta ar fi un merit, ca şi cum n-ar fi o chestiune de mîndrie personală fidelitatea mea faţă de Schiller şi de Goethe, în timp ce alţi tineri sînt admiratorii noilor mode.

— Am auzit şi eu, dar foarte puţin, despre modele acestea, zise Charlotte, şi cred că vîrsta mă împiedică să pricep ceva din ele. Se pare că sînt acuma pictori bigoţi şi scriitori ciudaţi — în sfîrşit, eu nu-i cunosc şi nu-mi pare rău, deoarece sînt sigură că lucrările lor nu sînt atît de bune cum

[1] *Jidovul rătăcitor* este un poem neterminat, început în 1774.

[2] Acolo se tipărea ediţia Cotta.

erau acelea din tinereţea mea şi care au cucerit lumea. Se zice că aceste lucrări n-ar avea nevoie să le ajungă pe cele vechi ca să le întreacă, într-un anume sens — vreau să fiu bine înţeleasă, eu nu fac paradoxe, vreau numai să spun că întrecerea asta înseamnă că toate lucrurile noi au de partea lor epoca şi prezentul, ale căror expresii chiar sînt, aşa încît le merg la inimă tinerilor de astăzi şi îi fericesc. Şi la urma urmei, importantă este fericirea.

— E important de asemeni unde găseşti fericirea. Unii o caută şi o găsesc numai în mîndrie, în onoare şi în datorie.

— Bun, excelent. Şi totuşi, experienţa m-a învăţat că o viaţă închinată datoriei şi pusă în slujba altora provoacă oarecare amărăciune şi te face să fii mai puţin afabil. De doamna von Schiller te leagă, după cum văd, multă prietenie şi încredere.

— N-aş vrea să mă făIesc cu atitudinea sa binevoitoare, pe care n-o datoresc calităţilor, ci părerilor mele.

— O, acestea merg foarte bine împreună. Îmi pare rău că altcineva vă ţine loc de mamă, lucru la care rîvneam şi eu puţin. Iertaţi-mă dacă totuşi nu-mi pot înăbuşi cu totul solicitudinea maternă şi vă întreb : Aveţi printre persoanele de care, ca vîrstă, sînteţi mai apropiat decît de văduva lui Schiller, prieteni şi confidenţi ?

Spunînd acestea, se aplecă înspre el. August se uită la dînsa cu o privire în care se amesteca recunoştinţa cu sfiala. Era o privire galeşă, tulbure, tristă.

— În privinţa asta, lucrurile n-au mers niciodată atît de uşor cum s-ar cuveni, răspunse tînărul. Am mai spus că printre cei de o generaţie cu mine apar tot felul de păreri şi tendinţe care se opun unei bune înţelegeri şi ar provoca necontenit certuri între mine şi ei, dacă nu mi-aş impune să stau departe de dînşii. Vremurile actuale cred că merită să aibă ca motto maxima latină referitoare la învingători, care plac zeilor, şi învinşi, care plac lui Caton [1]. Nu tăgăduiesc că nutresc de mult cea mai adîncă simpatie pentru versul acesta — din cauza seninătăţii cu care în el natura îşi salvează demnitatea faţă de hotărîrile destinului orb. Acesta e lucrul cel mai rar pe lume ; lucrul obişnuit e o neruşinată infidelitate faţă de *causa victa* [2] şi o capitulare în faţa succesului, capitu-

[1] E vorba de un vers de poetul latin Lucanus (39—65) din *Pharsalia : Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni* (Învingătorul a plăcut zeilor, dar învinsul — lui Caton), care se referă la Caton, rămas fidel lui Pompei, învins de Cezar.

[2] Cauza pierdută (lat.).

lare care mă amărăşte mai mult decît orice pe lume. Ah, oamenii ! Cît dispreţ ne-a insuflat epoca noastră faţă de slugărnicia sufletelor lor ! Acum trei ani, în 1813, vara, după ce îl convinsesem pe tata să se ducă la Töplitz, eram la Dresda, ocupată pe-atunci de francezi. Locuitorii oraşului sărbătoreau ziua lui Napoleon cu iluminaţii şi focuri de artificii. Nu trecuse mult de cînd, în aprilie, aclamaseră pe regele Prusiei şi pe împăratul Rusiei, tot cu iluminaţii şi cu fete îmbrăcate în alb. Dar acuma vîntul se schimbase iar, şi bătea în altă parte... E penibil. Cum poate un tînăr să-şi mai păstreze credinţa în omenire, după ce a văzut trădarea suveranilor germani şi trădarea iluştrilor mareşali francezi care în împrejurări grele şi-au părăsit împăratul...

— Dar trebuie oare să vă supăraţi, dragul meu, de ceva care nu poate să fie altfel decît este, şi să nu mai credeţi în omenire cînd vedeţi că oamenii se poartă ca nişte oameni — mai ales faţă de un neom şi de un monstru ? Fidelitatea e bună, desigur, şi să te dai după succes nu-i frumos. Un om ca Bonaparte se ridică şi cade o dată cu succesul. Dumneavoastră sînteţi foarte tînăr, totuşi eu v-aş dori, ca o mamă, să luaţi exemplu de la atitudinea marelui dumneavoastră părinte, care atunci, la Rin sau la Main, s-a bucurat atît de mult văzînd focurile în amintirea bătăliei de la Leipzig şi a socotit că e foarte natural ca tot ce iese cutezător din abis să se întoarcă iar în abis.

— Da, dar n-a vrut ca eu să plec pe front împotriva omului din abis. Şi daţi-mi voie să adaug că prin aceasta el mi-a făcut o mare onoare părintească ; fiindcă tineretul care se grăbea să se ducă la război şi era potrivit pentru asemenea treabă, eu îl cunosc şi îl dispreţuiesc adînc — toţi aceşti găgăuţi din liga prusiană a virtuţii, aceşti măgari exaltaţi, aceşti nătărăi cu sclivisita lor vitejie de duzină, al căror jargon trivial de corporaţie studenţească nu pot să-l aud fără să mă cutremur de mînie...

— Dragul meu, nu mă amestec în chestiunile politice ale vremii noastre. Totuşi, daţi-mi voie să vă spun că vorbele dumneavoastră mă întristează într-o privinţă. Poate că ar trebui să mă bucur, cum face scumpa doamnă von Schiller, că sînteţi alături de noi bătrînii, totuşi mă mîhniţi şi mă speriaţi chiar, cînd văd cum urîcioasa de politică vă izolează şi vă desparte de cei de-o vîrstă cu dumneavoastră, de generaţia dumneavoastră.

— Totuşi, replică August, politica nu e de loc ceva izolat, ci are sute de legături cu viaţa, formînd astfel un tot inseparabil, în care sînt cuprinse ideile, credinţele şi tendinţele. Politica e în orice : în morală, în estetică, în ceea ce este spiritualitate şi filozofie numai aparentă ; şi fericite sînt vremurile în care ea, neconştientă de sine, e în stare de neprihănire înlănţuită, vremurile în care nimic şi nimeni în afară de adepţii ei înverşunaţi nu-i vorbeşte limba. În asemenea perioade aşa-zis nepolitice — le-aş spune mai bine perioade de latenţă politică — există posibilitatea de-a uita şi de-a admira frumosul în chip liber şi neatîrnat de politică, deşi frumosul corespunde şi atunci politicii, dar în mod tacit. Din nefericire, nu ne este dat să trăim într-o astfel de vreme blîndă şi tolerantă. Vremea noastră are o lumină tăioasă, de-o nemiloasă limpezime, şi din cauza asta, în orice lucru, în orice acţiune umană, în orice frumuseţe apare şi devine manifestă politica inerentă. Sînt cel din urmă care voi tăgădui că de aici se iscă multe dureri, multe pierderi şi multe despărţiri amare.

— Ceea ce înseamnă că aţi cunoscut şi dumneavoastră asemenea amărăciuni ?

— Da, sigur, răspunse tînărul Goethe după o clipă de tăcere, uitîndu-se la vîrful botinelor.

— N-aţi vrea să-mi spuneţi şi mie, ca un fiu mamei lui ?

— Bunăvoinţa dumneavoastră, zise el, m-a şi făcut să vorbesc de lucruri generale ; de ce să nu adaug şi lucruri mai deosebite ? Am cunoscut un tînăr, cu cîţiva ani mai mare decît mine, pe care aş fi vrut să mi-l fac prieten. Îl cheamă Arnim, Achim von Arnim [1], din nobilimea prusiană, foarte frumos la înfăţişare ; chipul lui cavaleresc şi plăcut, strălucind de entuziasm, mi-a pătruns de la început în suflet şi mi-a rămas acolo, deşi mă întîlneam cu el numai din cînd în cînd şi la mari intervale. Eram încă un băieţandru cînd l-am văzut întîia oară. Asta a fost la Göttingen [2], unde mă dusesem cu

[1] Achim von Arnim (1781—1831), scriitor romantic german, reprezentant de frunte al grupului romantic de la Heidelberg, grup care promova idei retrograde, căutînd să reînvie trecutul medieval, exaltînd catolicismul şi proslăvind vechile monumente gotice. Prin culegerea de poezii populare intitulată *Băiatul cu cornul fermecat* (apărută între 1806 şi 1808), întocmită împreună cu cumnatul său, scriitorul Clemens Brentano (1778—1842), Arnim îndemna la trezirea conştiinţei naţionale a germanilor. Prin opera sa, însă, a contribuit la idealizarea feudalismului prusian şi a concepţiilor sale reacţionare.

[2] La Göttingen, oraş în Saxonia inferioară, se află o vestită universitate întemeiată în 1737. În acest oraş a luat naştere, în 1772, gruparea poeţilor din curentul *Sturm und Drang* (Voss, Hölty, Stolberg etc.), denumită *Hainbund*, care manifesta puternice tendinţe patriotice.

tata şi unde Arnim, care era student pe-atunci, în seara zilei cînd am sosit ne-a întîmpinat pe stradă cu un *vivat* în cinstea tatei. Apariţia lui ne-a făcut o impresie puternică şi extrem de agreabilă, şi eu, care aveam pe-atunci doisprezece ani, nu l-am uitat şi îl aveam mereu înaintea ochilor şi cînd visam, şi cînd eram treaz.

Patru ani după aceea, a venit la Weimar. Se făcuse cunoscut în domeniul poeziei. Lua parte la mişcarea romantic-vechi-germană, cu un entuziasm plin de duh, sau mai bine zis cu mult sentiment, dar şi cu mult spirit. Alcătuise la Heidelberg, împreună cu Clemens Brentano, colecţia aceea de poezii populare numită *Băiatul cu cornul fermecat* şi o publicase, lucrare pe care vremea noastră a primit-o cu emoţie şi recunoştinţă — că doar era o compilaţie datorată chiar tendinţelor acestei vremi. Autorul a venit în vizită la noi, şi tata l-a felicitat cu multă căldură pentru această contribuţie fermecătoare a lui şi a tovarăşului său, şi Arnim şi cu mine ne-am împrietenit. Au fost cîteva săptămîni minunate. Niciodată nu m-am simţit mai fericit că sînt fiul tatei decît atunci, de dragul lui Arnim, pentru că asta compensa dezavantajul meu faţă de el în ce priveşte vîrsta, cultura şi meritul şi îl făcea să-mi acorde atenţie, consideraţie şi prietenie. Era iarnă. Iscusit în toate exerciţiile fizice, superior şi în asta tinerilor de azi, într-unul singur, spre marea mea bucurie, puteam să-i dau eu lecţii : nu ştia să patineze, aşa că l-am învăţat. Acele clipe de mişcare vioaie, cînd mă arătam şi eu superior într-un domeniu faţă de omul pe care îl admiram şi puteam să-l corectez cînd greşea au fost cele mai fericite din viaţa mea — şi spun cinstit că nu aştept de la viaţă altele mai fericite de-acum înainte.

Au mai trecut trei ani pînă să mă întîlnesc iar cu Arnim — la Heidelberg, unde în 1808 m-am dus să studiez dreptul, cu recomandaţii pentru mai multe familii cu vază şi cu renume intelectual, în primul rînd aceea a vestitului Johann Heinrich Voss [1], homeridul, cu care tata era prieten încă de la Jena şi al cărui fiu, Heinrich [2], luase locul domnului Riemer la noi, ca preceptor. Trebuie să spun că Voss — tînărul nu-mi era prea drag ; devotamentul şi divinizarea pe care le arăta tatei mi-l făceau mai mult antipatic decît simpatic. Era o fire totodată plicticoasă şi entuziastă (amestecul acesta se întîlneşte uneori),

[1] Johann Heinrich Voss (1751—1826), scriitor şi filolog german, gînditor cu concepţii înaintate, adversar al romanticilor. A tradus din Homer, Virgiliu, Horaţiu etc.

[2] Heinrich Voss (1779—1822), filolog german ; între 1804 şi 1806, profesor la liceul din Weimar.

şi o boală a buzelor, care încă de pe vremea cînd l-am cunoscut la Heidelberg îl împiedica să-şi ţină cursurile la Universitate, nu-l făcea tocmai atrăgător. În tatăl lui, director al şcolii din Eutin [1] şi autor al *Luisei*, apărea altă îmbinare în ce priveşte caracterul : îmbinarea dintre idilic şi polemic. Fire blajină şi cazanieră, prosperînd sub îngrijirea unei soţii şi gospodine excelente, el era în viaţa publică, în ştiinţă şi în literatură, un luptător dîrz, căruia îi plăceau nemaipomenit polemica, disputa, articolele violente, şi mereu se războia, plin de-o voioasă şi tinerească mînie, cu ideile şi tendinţele potrivnice unui protestantism luminat şi a unei omenii pătrunse de claritate antică, aşa cum o concepea el. Aşadar, familia Voss, prietenă cu familia mea, mi-a fost în Heidelberg o a doua familie, iar eu ei — un al doilea fiu.

Aşa se face că n-am fost cuprins numai de-o spaimă plină de bucurie, ci m-am simţit totodată stingherit şi încurcat atunci cînd, nu mult după sosirea mea, m-am izbit pe stradă, mai să ne luăm în braţe, de omul pe care-l admirasem în adolescenţă, de tovarăşul cu care petrecusem o iarnă atît de plăcută. Ar fi trebuit să fiu pregătit pentru această întîlnire şi să mă fi gîndit la ea, deoarece ştiam că Arnim se află la Heidelberg şi că scoate aici *Zeitung für Einsiedler* [2], o publicaţie retrogradă şi ingenios visătoare, vocea noii generaţii romantice. Cercetîndu-mă bine a trebuit să-mi mărturisesc că acesta chiar fusese şi gîndul meu ascuns atunci cînd se luase hotărîrea să-mi încep studenţia la Heidelberg. Văzîndu-mi acum prietenul în faţa mea, eram şi fericit şi foarte încurcat, şi cred că schimbam feţe-feţe — cînd palid, cînd roşu. Îmi veniră deodată în minte toată vrajba şi toată gîlceava sectară dintre generaţiile acelei epoci. Ştiam ce gîndesc Voss şi ai lui despre cultul cucernic, cu tendinţă de înfrumuseţare a trecutului german şi creştin, cult al cărui reprezentant tot mai activ era Arnim. Îmi dădeam seama totodată că apusese vremea copilăriei fără griji, cînd puteam să mă strecor cu nevinovăţie printre taberele duşmane între ele, aşa că sinceritatea cu care omul acela, mai chipeş şi cu înfăţişare mai cavalerească decît oricînd, reînnoda cunoştinţa cu mine, mă bucura, dar tot atît de tare mă şi stinghera. M-a luat de braţ şi m-a dus cu el la Zimmer librarul, unde prînzea. Dar deşi la început am avut ce să vorbesc cu el, dîndu-i veşti despre Bettina Brentano, pe care o văzusem de

[1] Localitate în nordul Germaniei.

[2] A apărut la Heidelberg în 1808, promovînd romantismul şi gustul pentru poezia populară.

curînd la Frankfurt, la bunică-mea, după ce am isprăvit cu asta, conversaţia a început să se poticnească, şi eu sufeream grozav, căci îi dădeam probabil impresia că sînt de o stupiditate nepotrivită unui tînăr, impresie care, spre disperarea mea, chiar şi începu să se arate în privirile lui, făcîndu-l să clatine din cap fără să vrea.

În strîngerea de mînă cu care m-am despărţit de dînsul am încercat să strecor ceva din această disperare şi din această dorinţă de a-i arăta toată tandreţea ce o simţise faţă de el inima mea de adolescent. Acasă la Voss însă, şi chiar în aceeaşi seară, n-am avut încotro, şi a trebuit să vorbesc de întîlnirea mea, dar am găsit situaţia mai rea decît mi-o închipuisem. Voss-bătrînul tocmai era pe punctul de-a trage sabia împotriva acestui „băieţoi", cum zicea el, a acestui „corupător al tineretului, un obscurantist, care înfrumuseţează în chip fals evul mediu", şi voia să-l atace într-un pamflet care — aşa spera el — avea să-i zădărnicească lui Arnim şederea şi influenţa la Heidelberg. Ura lui faţă de activitatea perfid-jucăuşă şi ispititor-antagonistă a literaţilor romantici izbucni în cuvinte violente. Spunea că sînt nişte şarlatani fără un adevărat simţ istoric, fără o conştiinţă filozofică şi de-o pietate mincinoasă, deoarece textele vechi pe care le scot la iveală, ei le falsifică în chip neruşinat, sub pretextul că le înnoiesc. Zadarnic opinam eu că tata totuşi a primit foarte favorabil *Cornul fermecat!* Voss mi-a răspuns că tata e binevoitor de obicei, dar în afară de asta el preţuieşte folclorul şi producţiile naţionale în cu totul alt spirit decît acei poetaştri germanizanţi. De altfel, vechiul său prieten şi protector, a mai spus Voss, are exact aceleaşi păreri ca şi el despre aceşti patrioţi cucernici şi neocatolici, a căror proslăvire a trecutului nu-i altceva decît o ponegrire vicleană a prezentului, iar veneraţia lor faţă de Goethe e cu totul impură, deoarece are drept ţintă numai să-l exploateze şi să-l înhame la scopurile lor. În sfîrşit, a mai adăugat că dacă ţin la prietenia lui părintească, la dragostea şi la grija lui faţă de mine, atunci să nu mă mai întîlnesc cu Arnim şi să nu mai vorbesc cu el niciodată.

Ce să vă mai spun ? Aveam de ales între acest om vrednic, vechi prieten al familiei noastre, care îmi oferise un adăpost printre străini, şi mulţumirea incertă a unei prietenii oprite. M-am resemnat. Am scris lui Arnim că poziţia pe care originea şi convingerile mele îmi impun s-o iau în luptele şi dezbinările prezentului mă obligă să nu mă mai întîlnesc cu dînsul. Lacrima care a udat hîrtia acestei scrisori era o

lacrimă de adolescent, şi ea mi-a dovedit că prietenia la care renunţam acum aparţinea unei epoci pentru care eu eram prea bătrîn. Am căutat după aceea, şi am găsit o compensaţie în legătura frăţească cu Heinrich Voss cel tînăr, căruia i-am trecut cu vederea felul plicticos de a fi şi meteahna pe care o avea la buze, gîndindu-mă că admiraţia lui faţă de tata e curată şi lipsită de orice prefăcătorie.

Charlotte crezu de cuviinţă că e bine să mulţumească povestitorului pentru această spovedanie şi să-l asigure că ia parte şi ea la încercarea pe care el o înfruntase, ca să zicem aşa, ca un bărbat.

— Ca un bărbat, repetă ea. Îmtîmplarea pe care mi-aţi povestit-o e cu adevărat bărbătească, o întîmplare dintr-o lume virilă, adică dintr-o lume a principiilor şi a neînduplecării, faţă de care întotdeauna noi femeile sîntem pline de respect şi tandreţe şi clătinăm din cap zîmbind. Noi sîntem fiice ale naturii şi ale toleranţei în comparaţie cu voi, care sînteţi aprigi şi dîrji şi din cauza asta desigur că ne socotiţi uneori drept nişte făpturi oarecum demonice. Dar oare nu cumva o bună parte din atracţia pe care noi, bietele femei, o exercităm asupra voastră se explică prin faptul că datorită nouă puteţi da o clipă uitării principialul ? Cînd vă sîntem pe plac, severitatea voastră principială mai închide puţin ochii şi se mai domoleşte un pic, şi istoria sensibilităţii ne arată că vechi certuri dintre familii, discordii din cauza unor probleme de onoare şi antagonisme din pricina unor deosebiri de opinii şi altele de acelaşi fel nu împiedică de loc ca între copiii unor familii învrăjbite de multă vreme să ia naştere legături sentimentale pasionate, şi uneori piedicile întăresc şi mai mult apropierea inimilor şi îi îndeamnă pe îndrăgostiţi să dea cu tifla obstacolelor şi să-şi vadă de drumul lor.

— Prin asta tocmai se deosebeşte iubirea de prietenie, zise August.

— Desigur. Şi acum să vă întreb ceva... E o întrebare ca din partea unei mame. Mi-aţi vorbit despre o prietenie pe care aţi rupt-o. Dar de iubit n-aţi iubit niciodată ?

August se uită în jos, apoi îşi ridică privirile spre dînsa.

— Iubesc şi acum, spuse el cu glas scăzut.

Charlotte tăcu o clipă, şi faţa ei exprima emoţie.

— Încrederea pe care mi-o arătaţi, zise bătrîna doamnă, mă mişcă tot atît de mult ca şi ceea ce îmi spuneţi. Mi-aţi vorbit deschis, vă vorbesc şi eu deschis. Am să vă mărturisesc de ce m-am hotărît să vă întreb asta. August, mi-aţi povestit

lucruri din viaţa dumneavoastră, din viaţa dumneavoastră de fiu al unui om mare, viaţă atît de vrednică de laudă, atît de privilegiată şi atît de plină de devotament — mi-aţi spus cum ajutaţi cu credinţă pe marele şi iubitul dumneavoastră părinte, cum faceţi drumuri pentru el, îi păziţi scrierile, şi cum serviţi de parapet între dînsul şi lumea afacerilor. Nu trebuie să credeţi că nu ştiu şi eu ce înseamnă sacrificiu şi renunţare şi că nu pot să preţuiesc aşa cum se cuvine, din punct de vedere moral, o viaţă ca asta, de abnegaţie şi de servicii făcute cu dragoste. Şi totuşi, trebuie să recunosc că sentimentele cu care am ascultat ce-aţi spus au fost cam tulburi. S-au strecurat în ele o îngrijorare, o neliniştе şi o nemulţumire, o împotrivire ce se iveşte atunci cînd dai de ceva nu întru totul firesc şi după rînduielile divine. Eu cred că dumnezeu nu ne-a creat, nu ne-a dat viaţa ca să ne îndepărtăm de ea şi să ne topim în altă viaţă, fie ea cît de scumpă şi de superioară. Noi trebuie să ne ducem fiecare propria noastră viaţă — fără egoism şi fără să-i socotim pe ceilalţi numai ca nişte mijloace, dar totodată fără să ne tăgăduim cu totul pe noi înşine, să ducem o viaţă de sine stătătoare şi potrivită firii noastre, cu un echilibru raţional între îndatoririle faţă de alţii şi îndatoririle faţă de noi. N-am oare dreptate ? Sufletul nostru nu poate suporta — nici chiar mărinimia şi indulgenţa noastră nu pot suporta să trăim numai pentru alţii. Ca să spun drept, aş fi fost mai mulţumită dacă aş fi putut desprinde din cele ce mi-aţi povestit oarecare semne de emancipare şi de neatîrnare faţă de casa părintească, aşa cum s-ar cuveni să fie la vîrsta dumneavoastră. Ar trebui să vă întemeiaţi o familie, o gospodărie proprie, August.

— Da, chiar vreau să mă căsătoresc, zise tînărul von Goethe înclinîndu-se.

— Minunat ! exclamă Charlotte. Aşadar, am în faţa mea un logodnic ?

— Asta e poate prea mult spus. În orice caz, nu-i nimic oficial încă.

— Oricum, eu mă bucur foarte mult — şi cred că n-o să vă supăraţi dacă profit de ocazie şi vă felicit de pe acum. Aş putea să ştiu cine este aleasa ?

— O domnişoară von Pogwisch.

— Cum e numele de botez ?

— Ottilie.

— Ce amuzant ! Ca în roman. Şi eu sînt mătuşa Charlotte.

— O, nu mătuşă ; ar putea să fie fiica dumneavoastră, replică August în timp ce se uita la ea nu ţintă, ci cu o privire stinsă.

Charlotte tresări şi se înroşi.

— Fiica mea... Ce idee ! bolborosi ea, cuprinsă de un sentiment de teamă, ca la o poveste cu stafii, auzind din nou acest cuvînt şi văzînd iar privirea care îl însoţea şi care dădea impresia că acel cuvînt răsărise din adîncuri, fără voie şi în neştire.

— Da, desigur, spuse el cu tărie şi cu o expresie mai veselă. Nu glumesc, sau în orice caz glumesc foarte puţin şi de altminteri nu vorbesc de asemănare, care desigur că ar fi şi ea misterioasă ; vorbesc de înrudire, şi asta se întîmplă în lume de milioane de ori. Dumneavoastră, doamnă consilier, sînteţi dintre acele persoane asupra cărora anii nu au prea multă putere, care de-a lungul vremii se schimbă foarte puţin sau mai bine zis în a căror maturitate se distinge foarte limpede chipul lor din tinereţe. N-am îndrăzneala să vă spun că păreţi o fată tînără, dar nu-i nevoie să fie cineva vizionar ca să observe foarte uşor îndărătul gravităţii vîrstei pe fata tînără, aproape pe şcolăriţa care aţi fost odinioară, şi tot ce vreau să spun eu este că această fată ar putea să fie sora Ottiliei, fapt de unde se poate deduce cu siguranţă matematică, sau mai bine zis fapt care coincide cu ce-am afirmat adineauri, şi anume că ea ar putea să fie fiica dumneavoastră. Ce înseamnă asemănarea ? Eu nu afirm că este o potrivire de detalii, afirm că este o înrudire de soră în întreaga înfăţişare, o identitate a tipului, acest ceva care e tot ce poate fi mai departe de caracterul junonic, ceva uşor, plăcut, tandru şi gingaş — asta numesc eu o înrudire de soră şi de fiică.

Să fi fost oare o imitaţie, o molipsire ? Căci Charlotte se uită la tînărul Goethe cu o privire fixă şi puţin stinsă, asemănătoare aceleia pe care i-o hărăzise el adineauri.

— Von Pogwisch... von Pogwisch, repetă ea maşinal. Şi deodată îi veni în minte că ar fi bine să pară că s-a gîndit la caracterul şi la originea acestui nume. Din nobilimea prusiană, nobilime de spadă, familie de militari, nu ? întrebă ea. Legătura aceasta va fi prin urmare ca între liră şi spadă [1]. Stimez foarte mult spiritul militar prusian. Cînd zic spirit înţeleg sentimente, educaţie, simţ al onoarei, iubire de patrie. Datorăm

[1] Aluzie la volumul de versuri al lui Theodor Körner *Liră şi spadă* (1814), care cuprinde poezii patriotice din timpul războaielor de eliberare a Germaniei.

acestor însuşiri scăparea noastră din jugul străinilor. Aşadar, în acest spirit, în această tradiţie a fost crescută logodnica dumneavoastră — dacă îmi îngădui să-i dau acest nume. Mă gîndesc că, astfel stînd lucrurile, ea nu este tocmai o admiratoare a Confederaţiei renane şi o partizană a lui Bonaparte.

— Aceste chestiuni, replică August evaziv, au fost depăşite şi rezolvate de mersul istoriei.

— Slavă domnului ! zise ea. Şi logodna aceasta se bucură de ocrotirea, de încuviinţarea paternă a lui Goethe ?

— Pe deplin. El e de părere că deschide cele mai frumoase perspective.

— Dar cu asta are să vă piardă — sau are să piardă mult din dumneavoastră. Amintiţi-vă că eu singură v-am sfătuit să vă întemeiaţi o familie ! Dar dacă mă gîndesc la vechiul meu prieten din tinereţe, la scumpul nostru consilier intim, îmi dau seama că va pierde pe ajutorul lui fidel, pe excelentul lui om de afaceri, atunci cînd veţi pleca de lîngă dînsul.

— Nici vorbă de aşa ceva, replică August, şi puteţi fi liniştită că nimic nu se va schimba în dezavantajul tatei. El nu numai că nu-şi va pierde fiul, dar va căpăta o fiică. De pe-acum s-a stabilit că noi vom locui în camerele de oaspeţi de la etajul al doilea — nişte încăperi foarte drăguţe, care dau la stradă. Domeniul Ottiliei se înţelege însă că nu se va mărgini la ele ; ea se va ocupa şi de odăile de primire de jos, ca stăpînă a casei. Şi faptul că în casă va fi iarăşi o mînă de femeie şi că gospodăria va avea din nou o stăpînă nu e desigur ultimul motiv pentru care căsătoria mea este primită cu bucurie.

— Înţeleg, şi mă mir singură cum mi se tot schimbă sentimentele. Adineauri mă îngrijora tatăl, şi acuma mă îngrijorează iar fiul. Dorinţa mea în ce-l priveşte pe acesta se realizează într-un fel care mărturisesc că seamănă cu o deziluzie, cu o neîmplinire — şi tocmai din pricină că de realizarea ei se leagă ceva în favoarea tatălui. Nu sînt sigură dacă am înţeles bine : aleasa dumneavoastră şi-a dat şi ea cuvîntul ?

— Cazul nostru este unul dintre acelea în care nu mai e nevoie de cuvinte.

— Nu mai e nevoie ? Cuvinte... cuvinte... Devalorizaţi, dragul meu, un lucru solemn, spunîndu-l astfel la plural. Cuvîntul, dragă prietene, e altceva decît cuvintele, el trebuie rostit după o matură chibzuinţă, după o grijulie zăbavă. Cine se leagă pe viaţă trebuie să se gîndească bine. Dumneavoastră iubiţi, mi-aţi mărturisit asta mie, femeie bătrînă, care aş putea

să vă fiu mamă, şi am fost adînc mişcată de ce mi-aţi spus. Că sînteţi iubit şi dumneavoastră — de asta nu mă îndoiesc. Meritele înnăscute pe care le aveţi sînt, cred eu, cea mai sigură garanţie pentru aceasta. Ce mă întreb însă cu un fel de gelozie de mamă este dacă ea vă iubeşte cu adevărat şi numai pentru calităţile dumneavoastră proprii, cu totul şi cu totul numai pentru dumneavoastră înşivă. Cînd eram tînără m-am transpus de multe ori cu spaimă în sufletul fetelor bogate, care sînt din cauza asta foarte căutate şi cerute de mulţi în căsătorie, şi care sînt în situaţia fericită de-a putea dintre atîţia pretendenţi să aleagă pe cine le place, dar totodată nu pot fi niciodată sigure dacă omagiile ce li se aduc sînt adresate lor înseşi, sau averii lor. Presupuneţi un defect fizic oarecare, strabism, un picior mai scurt, o mică diformitate, şi vă veţi da seama de tragediile ce se desfăşoară în sufletul unei făpturi atît de năpăstuite — tragedii ale şovăielii între dorinţa de-a crede şi îndoiala care le roade. Mă înfioram cînd mă gîndeam că asemenea fiinţe ajung cu siguranţă să considere averea lor ca pe o calitate personală şi să-şi spună cu vanitate: „Chiar dacă el iubeşte numai banii mei, aceştia oricum sînt ai mei şi nedespărţiţi de mine şi intervin în favoarea piciorului meu strîmb, aşa că mă iubeşte, cu toate că şchiopătez...“ Ah, scuzaţi-mă, dar această dilemă închipuită şi de neconceput este o veche idee fixă, ceva la care mă gîndeam mereu cu groază şi cu milă pe vremea cînd eram fată, şi uite, chiar azi, cînd îmi amintesc, pierd şirul şi vorbesc numai despre asta — dar acuma mi-am adus aminte, dragă August, pentru că dumneavoastră, am impresia, sînteţi ca tînărul bogat care are norocul să poată alege dintre fetele ţării pe-aceea care-i place, dar are în acelaşi timp toate temeiurile să se întrebe din ce motive este el ales: de dragul lui, sau de dragul unor calităţi adăugate dinafară şi care nu sînt propriu-zis ale lui? Această „mică persoană“... iertaţi-mi epitetul acesta nonşalant, mi-a fost inspirat de descrierea amănunţită şi expresivă a fetei, aşa cum mi-aţi făcut-o chiar dumneavoastră, şi asta mă îndeamnă să-i zic „mică persoană“, iar faptul că aţi stabilit între figura ei şi-a mea o legătură de fiică sau de soră îmi dă dreptul să vorbesc mai liber, ca şi cum aş vorbi despre mine... Scuzaţi-mă, văd că nu mai ştiu bine ce spun. Ziua de azi mi-a adus atîtea emoţii adînci — nici nu-mi amintesc să mai fi avut o zi la fel. Dar vreau să-mi duc pînă la capăt ideea. Această „mică persoană“ — Ottilie — vă iubeşte ea aşa cum sînteţi, independent de situaţia dumneavoastră, ori iubeşte situaţia de fiu

al unui om celebru, aşadar iubeşte de fapt pe tată, nu pe fiu ? Lucrul acesta trebuie cercetat cu grijă înainte de-a vă lega ! Eu, care aş putea să vă fiu mamă, am dreptul — e de datoria mea să vă arăt cît de delicată e situaţia. După descrierea pe care aţi făcut-o, aş putea să fiu şi mama Ottiliei, şi dacă în ochii lui Goethe această logodnă deschide cele mai frumoase perspective, aşa cum aţi spus sau cum a spus chiar el, asta poate se datoreşte faptului că eu, mica persoană de altădată, i-am plăcut, şi tocmai de-aceea aş putea să vă fiu mamă, şi ce trebuie acuma văzut cu atenţie este dacă Ottilie vă iubeşte într-adevăr pe dumneavoastră, sau dacă nu cumva sînteţi şi aici tot reprezentantul şi omul de afaceri al tatălui dumneavoastră. Faptul că v-a fost drag cavalerul Arnim şi aţi fi vrut să-i fiţi prieten, dacă ar fi fost după cum vă cerea inima, era ceva care vă privea personal şi privea generaţia dumneavoastră, dar chestiunea de acum poate că ne priveşte numai pe noi bătrînii. De-aici îngrijorarea mea. Să nu credeţi că nu înţeleg ce plăcută ar fi o legătură prin care tinerii, ca să zic aşa, ar înfăptui ceea ce bătrînii n-au izbutit şi au pierdut prilejul să înfăptuiască. Şi pe urmă trebuie să vă mai amintesc din nou în chip hotărît că partea cea mai gravă a problemei stă în faptul că e vorba aici, oarecum, aproape ca de frate şi soră... Deodată, bătrîna doamnă îşi duse la ochi mîna cu mitene croşetate. Nu, zise ea, iertaţi-mă, dragul meu, dar — cum am mai spus — acum nu mai sînt cu totul sigură pe vorbele, ba chiar nici pe gîndurile mele. Trebuie să mă scuzaţi, sînt femeie bătrînă, şi, cum am mai amintit, o zi ca asta, plină de atîtea exigenţe, n-am avut în viaţa mea. Simt o adevărată ameţeală...

La aceste vorbe, August, care în ultima parte a convorbirii şezuse foarte drept, chiar ţeapăn pe jilţ, se ridică repede.

— O, doamne ! exclamă tînărul, eu sînt de vină — v-am obosit, e de neiertat ce-am făcut ! Am vorbit despre tata — e singura mea scuză, fiindcă subiectul acesta, deşi nu poţi niciodată să-l epuizezi, nu-l părăseşti uşor... Acum mă retrag ; apoi continuă repede, lovindu-se cu dosul palmei peste frunte : aproape că era să plec fără să mă achit de o însărcinare care e singura mea justificare de-a vă fi deranjat. Se reculese şi spuse domol, aplecîndu-se uşor : Am onoarea de-a transmite doamnei consilier aulic un salut de bun venit din partea tatălui meu şi totodată regretul lui că nu poate să se întîlnească imediat cu dumneavoastră. Se simte puţin stingherit în mişcările sale, din cauza unui reumatism la braţul stîng. Va fi însă

foarte onorat şi foarte bucuros dacă doamna consilier aulic va binevoi să vină vinerea aceasta, aşadar peste trei zile, la un prînz intim la dînsul, pe la două şi jumătate, împreună cu familia Ridel.

În vremea asta, Charlotte se ridicase şi ea, clătinîndu-se uşor.

— Foarte bucuros, răspunse doamna consilier, bineînţeles dacă rudele mele vor putea să vină în ziua aceea.

— Îmi daţi voie să mă retrag, zise August, înclinîndu-se şi aşteptînd ca ea să-i dea mîna.

Charlotte se îndreptă, şovăind puţin, către oaspete, îi cuprinse în mîini capul împodobit cu favoriţi şi cu părul zburlit şi îl sărută uşor pe frunte, ceea ce, cum sta el puţin aplecat, nu era greu s-o facă.

— Cu bine, Goethe, zise ea. Dacă am vorbit vrute şi nevrute, uitaţi ce-am spus, sînt cam ostenită. Mai înainte au fost pe la mine Rose Cuzzle, şi domnul Riemer, şi domnişoara Schopenhauer, şi pe lîngă asta mai e şi Mager chelnerul şi publicul din Weimar. Şi totul a fost foarte, foarte interesant. Duceţi-vă, dragul meu ; peste trei zile vin la masă — cum să nu vin ? Doar şi el a fost de-atîtea ori la noi acasă, la Wetzlar, şi a mîncat lapte covăsit. Şi voi tinerii dacă vă iubiţi, luaţi-vă, faceţi asta de dragul lui, şi fiţi fericiţi în odăile voastre de la etaj ! N-am nici un drept să vă spun să n-o faceţi. Dumnezeu cu tine, Goethe, dumnezeu cu tine, copilul meu !

CAPITOLUL AL ŞAPTELEA

O ! A dispărut ! Luminoasa figură din adîncuri piere deodată, repede, ca la semnul unui demon poznaş şi alunecos, se topeşte în neant, iar eu mă ridic deasupra ! Plăcut a fost ! Şi-acum, ce se întîmplă ? De unde ai ajuns iar la tine ? Jena ? Berka ? Tennstädt ? Nu, e cuvertura de mătase tighelită, de la Weimar, tapetele odăii de-acasă, mînerul clopoţelului... A, ce-i asta, gata de luptă ? În toată măreţia ? Bravo, bătrîne ! Deci, vajnice moşneag, să nu te tulburi... Şi de ce să mă minunez ? Ce picioare splendide ! Zeiţa îşi apăsa sînii zvelţi de umărul vînătorului chipeş — bărbia i se lipea de gîtul lui şi de obrazul încălzit de somn, mînuţa-i ambrozică strîngea uşor de încheietura mîinii braţul lui voinic, cu care mai tîrziu avea s-o cuprindă, iar cu năsucul şi cu gura îi căuta răsuflarea buzelor visător întredeschise. Mai la o parte, Amor, copilul, pe jumătate mîniat, pe jumătate triumfător, îşi vîntura arcul strigînd : „Oho !“ şi „Stai !“, iar în dreapta, cîinii de vînătoare se uitau cu agerime şi săreau. Ce bucurie simţi în faţa unei compoziţii atît de minunate ! Dar unde ai văzut-o ? Unde ? A, da ! l'Orbetto, Turchi [1] în Galeria din Dresda, Venus şi Adonis. Mi se pare că au de gînd să restaureze Galeria din Dresda. Atenţie, băieţi ! Să nu se întîmple o nenorocire dacă vă pripiţi şi chemaţi nişte cîrpaci ! De cîrpaci nu ducem lipsă — dracu să-i ia ! Habar n-au de pondere şi de trăinicie şi tratează orice lucru cu uşurinţă ! Să nu vă zgîrciţi, că nu iese nimic. Ar trebui să vă spun despre Academia de restauraţii din

[1] Alessandro Turchi zis Alessandro Veronese Orbetto (1582—1648), pictor italian, cunoscut îndeosebi pentru tablourile reprezentînd scene mitologice şi biblice.

Veneţia, un director şi doisprezece profesori, care se închideau într-o mînăstire şi lucrau acolo, o treabă migăloasă, tot ce poate fi mai precar. Venus şi Adonis... Ar fi de făcut şi un *Amor şi Psyche,* chiar de mult trebuia făcut, îmi aduc aminte de asta ba unii, ba alţii, dar de unde timp şi pentru aşa ceva ? Eu zic să cercetezi din nou cu atenţie gravura lui Dorigny [1], cu Psyche, din Sala galbenă, să-ţi împrospătezi amintirea şi pe urmă să mai amîi puţin. Să aştepţi şi să amîi e bine, e din ce în ce mai bine : nimeni nu poate să-ţi fure ce ai tu mai ascuns şi mai propriu : nimeni nu te întrece, chiar dacă face şi el acelaşi lucru.

Ce-i la urma urmei materialul ? Materialul e la îndemîna oricui. Luaţi-l, băieţi, n-am nevoie să vi-l dăruiesc eu aşa cum l-am dăruit pe Tell lui Schiller, să facă din el teatrul lui generos şi răzvrătit, păstrîndu-mi pentru teatrul meu realitatea indulgentă, ironia şi epicul, demosul herculean, indiferent faţă de problemele guvernării, precum şi pe tiranul agreabil care glumeşte cu femeile din popor. Aşteptaţi, şi veţi vedea că tot am să scriu asta, şi hexametrul are să fie aici mai matur şi mai potrivit cu limba decît în *Reinecke* [2] şi în *Hermann* [3]. Creştere, creştere. Cîtă vreme creşti şi îţi întinzi coroana eşti tînăr, şi acuma pe treapta noastră actuală, cu această întindere admirabilă a fiinţei noastre, trebuie să ne apucăm de *Amor şi Psyche :* înalta capacitate a vîrstei, plină de experienţă, înviorate amîndouă de sărutarea tinereţii, pot să dea tot ce-i mai gingaş şi mai minunat. Nimeni nu bănuieşte ce lucru frumos poate să iasă pînă cînd nu va apărea. În stanţe, poate ? Dar nu poţi să le faci pe toate, cu atîtea treburi pe cap, şi multe trebuie să piară. Aş pune rămăşag că şi *Cantata Reformei* [4] are să rămînă de căruţă. Tunete pe Sinai... Mireasma dimineţii în singurătatea imensă, asta îmi reuşeşte, fără-ndoială. La cornul păstorilor şi la acela al războinicilor ar putea să ajute *Pandora* [5]. Sulamita [6], iubita,

[1] Nicolas Dorigny (1657—1746), desenator şi gravor francez, cunoscut prin gravurile sale după cartoanele lui Raffael.

[2] Se referă la prelucrarea în versuri făcută de Goethe în 1794 după romanul satiric medieval intitulat *Reinecke Fuchs.*

[3] Se referă la epopeea burgheză *Hermann şi Dorothea* (1797).

[4] Goethe urma să scrie o *Cantată în cinstea Zilei Reformei,* zi prin care se sărbătoreşte în ţările protestante data de 31 octombrie 1517, cînd Luther şi-a făcut publice tezele împotriva vînzării de indulgenţe practicată de biserica catolică. Cantata n-a fost terminată.

[5] Poemul dramatic *Pandora,* rămas neterminat, a fost scrisă între 1807 şi 1808.

[6] Personaj biblic, mireasa din *Cîntarea cîntărilor* lui Solomon.

în depărtare... „Unică mi-i mulţumirea ce mi-o dă iubirea lui.“ Asta mi-ar plăcea. Dar principalul rămîne. El şi învăţătura înaltă, spiritualul, mereu neînţeles de popor, părăsirea, suferinţa sufletească, cel mai mare chin — şi totodată ceva care să consoleze şi să reconforteze. Să se vadă că bătrînul păgîn se pricepe în creştinism mai bine decît toţi. Da, dar cine face muzica ? Cine mă îndeamnă la lucru, cine pricepe lucrul şi îl laudă încă înainte de-a fi gata ? Luaţi aminte că — neconsolat cum sînt — n-am să mai am nici un chef, şi atunci să vedem cum o să mai sărbătoriţi cu demnitate Ziua Reformei ! O, dac-ar fi aici el, acela care de-atîta timp — sînt zece ani de-atunci [1] — a plecat de lîngă noi ! Dac-ar mai fi aici să îndemne, să stăruie, să mă aţîţe — spiritualiceşte ! Pe *Demetrius* [2] n-a trebuit oare să-l las deoparte, din pricina dificultăţilor pe care mi le-aţi făcut cînd am vrut să-l termin şi să-l trimit pentru a fi reprezentat pe toate scenele la comemorarea morţii lui ? Voi sînteţi vinovaţi, cu încăpăţînarea voastră stupidă, că m-am supărat şi am renunţat, şi El mi-a murit a doua oară, şi de data asta chiar pentru totdeauna, fiindcă n-am mai putut să-i continui existenţa pe temeiul unei exacte cunoaşteri. Ce nefericit am fost ! Mai nefericit decît poate să fie cineva din vina altora. Te-a înşelat oare entuziasmul ? Era ceva în adîncul inimii tale care respingea propria-ţi dorinţă şi propriul tău proiect ? N-ai luat cumva piedicile exterioare drept pretext şi ai făcut pe mîniosul în cort ? [3] Dacă aş fi murit înaintea lui, el ar fi fost în stare să termine *Faust*. Dar pentru dumnezeu ! Ar fi fost nevoie de dispoziţii testamentare ! Oricum, a fost şi rămîne o mare amărăciune, o renunţare păcătoasă şi o înfrîngere care te îngreţoşează. Şi după astea toate, prietenul răbdător, ruşinat, s-a dus să se odihnească.

Cît e ceasul ? M-am trezit noaptea ? Nu, din grădină s-aude zgomot prin obloane. Trebuie să fie şapte, sau pe-aproape, după cum cere regula şi planul, şi nu un demon a făcut să piară tabloul cel frumos, ci numai voinţa mea de-a mă trezi la şapte, chemîndu-mă la lucru — voinţa mea

[1] În paginile ce urmează se referă la Friedrich Schiller care murise în 1805.

[2] Plănuită timp de cincisprezece ani, drama *Demetrius* de Schiller a rămas neterminată.

[3] Se referă la Aiax, unul dintre eroii *Iliadei* lui Homer, care a avut un acces de mînie în faţa zidurilor Troiei, atunci cînd armele lui Achile, căzut pe cîmpul de luptă, au fost date lui Ulisse şi nu lui.

rămasă trează şi de veghe acolo jos, în valea cea roditoare, la fel cu cîinele de vînătoare care se uită cu ochii mari, plini de o distantă înţelegere, la Venus îndrăgostită. Atentie, să ştii că e în carne şi oase cîinele lui Gotthardus, care fura pîine de la masa stăpînă-su şi o ducea Sfîntului Rochus. Astăzi trebuie să introduc zicalele tărăneşti în descrierea sărbătorii Sfîntului Rochus. Unde e carnetul ? În sertarul din stînga biroului. „Aprilie fără ploaie, / Ţăranului nu-i place, / Cînd pitulicea cîntă / Pîn' nu-nverzeşte via" — o poezie. Şi ficatul de ştiucă. Asta-i cercetarea măruntaielor de către haruspici [1]. Ah, poporul ! Element al naturii, nutritivă vale a inconştientului şi a întineririi ! Ce bine e cu el, la sărbători, la tir, sau ca atunci în Bingen [2], la masa aceea lungă, cu umbrar, la un urcior de vin, în mirosul de grăsime prăjită, de pîine proaspătă şi de cîrnaţi fripţi pe jăratic ! Cum au fugărit şi au ucis bursucul fără milă, la o sărbătoare creştină ! Omul nu poate rămîne multă vreme înăuntrul conştientului, trebuie din cînd în cînd să se refugieze în inconştient, pentru că acolo trăieşte rădăcina lui. Maximă. Despre asta răposatul nu ştia nimic şi nici nu voia să ştie — el, bolnavul mîndru, aristocratul spiritului şi al conştientului, marele şi emoţionantul nebun al libertăţii, el, pe care — destul de absurd — lumea îl considera drept un om al poporului (iar pe mine — drept un servitor distins), el, care nu pricepea nimic în ce priveşte poporul şi nici în ce-i priveşte pe germani — şi chiar de-aceea mi-a fost drag, pentru că, desigur, cu germanii nu-i de trăit — nici în izbîndă, nici în înfrîngere — nu ! El, cu o puritate maladivă, stătea departe de ei, incapabil să se coboare, capabil mai degrabă să ridice pe cei mărunţi lîngă el şi să şi-i apropie, să-i înalţe în spirit cu braţe de mîntuitor. Da, avea foarte mult din Acela pe care îl cunosc bine şi vreau să-l arăt în *Cantată* — şi totuşi, avea aerul să fie om de acţiune, inventiv — copilăroasă superioritate ! Copilăroasă ? Nu, nu era copilăros de fel, era bărbat, chiar exagerat pînă la nefiresc, pentru că tot ce e numai bărbăţie, numai spirit, numai libertate, numai voinţă, e nefiresc ; la femei, de exemplu, nu se pricepea de fel ;

[1] Preoţi romani, care pretindeau că pot prezice viitorul cercetînd măruntaiele animalelor aduse ca jertfă.

[2] Goethe a vizitat, în timpul călătoriilor întreprinse în 1815 şi 1816 în regiunea Rinului şi a Mainului, localitatea Bingen, unde se află cîteva monumente de artă gotică. Drept urmare a acestei vizite, a scris bucata în proză de o mare valoare artistică *Sărbătoarea Sfintului Rochus la Bingen.*

femeile lui sînt ridicole — şi pe lîngă asta, voluptatea considerată ca o cruzime excitantă ! Groaznic, groaznic şi insuportabil ! Şi în toate acestea — un talent, o îndrăzneală înaripată, o ştiinţă a binelui, mult superioară gloatei şi slugoilor de tot felul. Singurul care mi-a fost deopotrivă, singurul înrudit cu mine, un om ca el nu mai găsesc niciodată. Gust în lipsă de gust, siguranţă în frumos, prezenţă dîrză a tuturor capacităţilor, facilitate şi îndemînare în vorbire, nemaipomenit de independent în orice împrejurare, de dragul libertăţii — pricepînd totul numai dintr-o aluzie şi răspunzînd cu inteligenţă, readucîndu-te în tine însuţi, ajutîndu-te să te cunoşti, mereu comparîndu-se, afirmîndu-se critic, destul de incomod : spiritul speculativ şi spiritul intuitiv, dacă sînt geniale amîndouă, ştiu, ştiu dinainte tot ce le trebuie şi se preîntîmpină unul pe altul... Fapt este că chiar un om nefiresc, un om care nu-i decît bărbat, poate să fie un geniu, şi el chiar şi este, şi locul lui e lîngă mine... Desigur că asta şi voia, să ajungă sus, la aceeaşi înălţime, şi voia în primul rînd să scape de sărăcie şi să poată scrie o dramă pe an. Un arivist dezagreabil şi diplomat. Mi-a plăcut oare vreodată ? Niciodată. Nu-mi plăcea nici umbletul de cocostîrc, nici părul roşcat, nici pistruii, nici obrajii maladivi, nici spinarea încovoiată, nici nasul coroiat şi mereu gutunărit. Ochii însă n-am să-i uit cît am să trăiesc, adînc-albaştri, blînzi şi dîrzi, ochii mîntuitorului... Cristos şi totodată speculant. N-aveam încredere în el. Am observat îndată că vrea să mă exploateze. Mi-a scris o scrisoare foarte dibace ca să i-l dau pe *Meister* la revista lui, la *Die Horen* [1], pe care o şi fondase cu gîndul ăsta, tocmai cînd eu, mirosind ce se pregăteşte, mă înţelesesem în taină cu Unger [2] în această privinţă. Pe urmă a insistat să-i dau pe *Faust* tot pentru *Die Horen* şi pentru Cotta ; foarte rău — pentru că numai el singur dintre toţi înţelegea ce înseamnă stilul obiectiv de după călătoria în Italia, că eram altul acuma şi că lutul se uscase. Incomod, incomod. Toată vremea pe capul meu şi mă tot grăbea, fiindcă n-avea timp. Şi totuşi, numai timpul făureşte ce trebuie.

Trebuie neapărat să ai timp. Timpul este harul care te ajută, fără eroism şi binevoitor, numai să-l respecţi şi să-l umpli cu hărnicie ; el lucrează pe nesimţite şi stîrneşte in-

[1] Schiller a editat între 1795 şi 1797, la Stuttgart, revista *Die Horen*, cea mai importantă publicaţie a perioadei clasicismului.

[2] Johann Friedrich Unger (1753—1804), editor din Berlin.

tervenţia demonică... Aştept, şi timpul mă-nconjoară. Dar dacă el ar mai fi, ar lucra şi timpul mai repede. Da, da... fiindcă oare cu cine mai pot eu vorbi despre *Faust* de cînd omul acesta s-a dus ? Cunoştea toate greutăţile, imposibilul, dar şi toate mijloacele şi toate căile — nemaipomenit de plin de duh, de-o mare toleranţă şi libertate a spiritului, plin de înţelegere faţă de hazul enorm şi de emanciparea din gravitatea nepoetică, fiindcă după apariţia Elenei m-a încurajat spunîndu-mi că din distilarea fantomalului şi a grotescului la un loc cu frumosul grecesc şi cu tragedia, din amestecul de puritate şi de bizarerie aventuroasă ar putea să iasă un tragelaph [1] poetic care n-ar fi chiar de lepădat. Pe Elena a mai apucat s-o vadă, i-a auzit primele trimetre [2] şi şi-a rostit impresia adîncă şi măreaţă pe care i-a făcut-o ; asta îmi dă curaj. A cunoscut-o cum a cunoscut-o Chiron [3] cel fără de astîmpăr, pe care tocmai vreau să-l întreb despre dînsa. A zîmbit cînd a văzut ce bine am izbutit eu să insuflu spiritul antic fiecărui cuvînt... „Multe-am trăit eu, deşi la tîmple / Părul îmi flutură tinereşte ! / Din vălmăşagul şi straşnicul vuiet / Pe care oştenii îl fac năvălind, / Eu auzeam cum zeii dau strigăt / Cumplit şi cum glasul de-aramă / Al vrajbei răsună din zori pînă-n zori / La ziduri !“ [4] El atunci a zîmbit şi a dat din cap, zicînd : „Excelent !“ S-a hotărît, nu mai am nici o grijă, aşa va rămîne cum este, o dată ce el a spus că e excelent — şi a zîmbit, aşa că a trebuit şi eu să zîmbesc, şi lectura s-a prefăcut în zîmbet. Nu, nici aici n-a fost german, cînd a zîmbit la ceva excelent. Nici un german nu face asta. Germanii se uită mînioşi la ceva de soiul acesta, neştiind că de fapt cultura e parodie — iubire şi parodie... A dat din cap şi a zîmbit şi atunci cînd corul i-a spus lui Phoebus „cunoscătorul“. „Totuşi, apare mereu ; căci ce e urît el nu vede, / Aşa cum ochiul lui sfînt nu vede ce-i umbra.“ I-a plăcut asta, s-a recunoscut aici pe el însuşi, şi-a dat seama că la el am făcut aluzie ! Dar după aceea a adus obiecţii şi a criticat, spunînd că nu e adevărat că sfiala şi pudoarea nu merg niciodată mînă în mînă pe acelaşi drum : frumuseţea e pudică şi se ruşinează. Eu am spus : „De ce să

[1] Animal fabulos, de origine orientală, pomenit în legendele vechii Grecii, al cărui nume Goethe şi Schiller în scrisorile dintre ei îl foloseau ca să desemneze opere literare lipsite de unitate şi de armonie, monstruozităţi literare.

[2] Măsură prozodică elină.

[3] Personaj mitologic. Era considerat cel mai înţelept dintre centauri şi a fost educatorul multor eroi mitologici. Apare şi în *Partea a doua* din *Faust*.

[4] Citat din *Partea a doua* din *Faust* (Actul III, scena 1).

se ruşineze ?“ El mi-a răspuns : „Fiindcă ştie că faţă de spiritualul pe care ea îl reprezintă stîrneşte dorinţa“. „Bine, am obiectat eu, atunci dorinţa n-are decît să fie pudică şi să se ruşineze ; dar n-o face probabil din cauză că ea reprezintă nevoia de spiritual.“ Schiller a rîs cu mine împreună. Acuma nimeni nu mai rîde împreună cu mine. M-a lăsat aici convins că ştiu drumul prin hăţiş şi că voi găsi mijlocul să leg laolaltă materialul pe care îl cere o lucrare ca asta. El a văzut tot. A văzut că Faust trebuie împins în viaţa activă — mai uşor de spus decît de făcut — dar să nu credeţi, dragii mei, că pentru mine asta e ceva nou... Am ştiut-o de cînd, încă tulbure şi copilăreşte-vag, l-am pus să tălmăcească din *Biblia* lui Luther, şi în loc de „cuvînt“, „gînd“ şi „putere“ să zică „faptă“ [1].

Dunque ! Dunque ! [2] Azi ce facem ? „La muncă veselă porneşte ! / Să te înalţi din nou spre fapte. / După umbra dulce-a tihnei, / În vîltoarea vieţii iarăşi, / Să fii dîrz la datorie. / O, deplină bucurie ! / Cling-clang ! [3] asta e din „micul Faust“ — flautul magic — acolo unde homunculus şi fiul sînt unul şi acelaşi în cutiuţa luminoasă... Ce se-ntîmplă oare, ce am de făcut astăzi ? O ! Avizul în scandalul cu *Isis* [4], afurisită calamitate, trebuie să-l dau, mi-l cere alteţea-sa. Cum uiţi de toate-acolo-n adîncime ! Începe iar tevatura cotidiană, toate fleacurile — a ! da, şi bruionul pentru poezia de ziua naşterii excelenţei-sale von Voigt — o, doamne ! trebuie s-o compun şi s-o scriu pe curat, la douăzeci şi şapte e aniversarea, şi încă n-am făcut mare lucru, numai cîteva versuri, din care unul e bun : „Că poate să destăinuie natura !“ Ăsta e bun, se ascultă cu plăcere, e de mine, poate să ducă-n spate toată umplutura, fiindcă bineînţeles are să fie o umplutură iscusită, ca atîtea altele, totul e ca „talentul poetic“ să se exprime în chip sociabil, asta se şi aşteaptă de la el. Ah, talentul poetic, dracu să-l ia ! Lumea crede că asta înseamnă talentul poetic. Ca şi cum cineva, după ce a scris *Werther* la douăzeci şi patru de ani, a trăit încă patruzeci şi patru fără să se înalţe şi să treacă dincolo de poezie ! Ca şi cum am mai fi pe vremea cînd calibrul meu se mulţumea numai

[1] Citat din *Partea întîi* din *Faust* (Monologul din cabinetul de lucru).

[2] Şi-atunci ! Şi-atunci ! (Ital.).

[3] Citat din *Partea a doua* din *Faust* (Actul II).

[4] Lorenz Oken (1779—1851), naturalist şi filozof, a editat revista *Isis* (1817—1848). A fost profesor la Universitatea din Jena, dar din pricina articolelor politice publicate în *Isis*, a trebuit să-şi dea demisia.

cu poezia ! Cizmarule, rămîi la meşteşugul tău. Da, dacă ai fi cizmar... Zic unii şi alţii că în felul acesta ajungi infidel faţă de poezie şi te risipeşti în diletantism. Dar ce ştiţi voi, poate că poezia este diletantism şi ocupaţia serioasă se află în altă parte, de exemplu în universal ! Vorbe goale ! Vorbe goale ! Nu ştiu nătărăii că un mare poet e mai întîi *mare*, şi după aceea poet, şi că e absolut egal dacă el face poezii ori dacă dă bătăliile pe care le-a dat acela care la Erfurt m-a privit cu gura zîmbitoare şi cu ochi întunecaţi şi a spus în urma mea, tare, înadins ca eu să-l aud : „Iată un om", şi nu „Iată un poet". Proştii însă cred că poţi să fii mare cînd faci *Divanul* [1], iar cînd e vorba de *Teoria culorilor* [2] nu mai eşti mare...

Drace, ce-i asta ? Un fapt petrecut ieri iese iar la suprafaţă. Opusculul belferului contra teoriei culorilor, Pfaff [3] îl cheamă pe prostul acela şi are neruşinarea să-mi trimită contestaţiile lui la mine acasă. Indiscreţie şi lipsă de tact nemţească ; eu aş spune că asemenea oameni trebuie alungaţi din societate. Şi adică de ce să nu-mi terfelească cercetările ştiinţifice, dacă mi-au terfelit poezia cu murdăria lor ? Au tot comparat *Ifigenia* mea cu a lui Euripide [4], pînă au făcut din ea o vechitură, pe Tasso mi l-au pocit, şi pe Eugenia [5] au urîţit-o cu flecărelile lor despre „netezimea şi răceala ei ca de marmură", şi Schiller a spus aşa, şi Herder, şi guraliva aceea de Staël [6] — ca să nu mai vorbesc de ticăloşia pe şleau. Dyck se numeşte ticăloşia mîzgălitoare de hîrtie. E umilitor că-i ştiu numele şi mă gîndesc la el. Peste cincisprezece ani nimeni n-are să-şi mai amintească de el, eu însă trebuie să-l ştiu, pentru că trăim amîndoi în aceeaşi vreme... Aşa e dacă fiecare are voie să judece ! Ar trebui interzis asta. După părerea mea, e o chestie de poliţie, ca şi *Isis* a lui Oken. Judecă în felul acesta, şi mai vor apoi de la mine să fiu pentru dietă, pentru dreptul

[1] Se referă la *Divanul apusean-răsăritean.*

[2] Goethe şi-a publicat principala lui lucrare ştiinţifică despre *Teoria culorilor* în 1810, constituind prin ea teoria newtoniană. Teoria lui Goethe a fost respinsă de fizicienii vremii.

[3] Christian Heinrich Pfaff (1772—1832), fizician şi chimist, profesor la Universitatea din Paris, adversar al teoriilor ştiinţifice ale lui Goethe.

[4] Goethe reia în tragedia sa *Ifigenia în Taurida*, vechiul mit folosit de poetul tragic grec Euripide, dar la Goethe ideea esenţială este triumful renunţării.

[5] Eugenia este personajul principal din drama *Fiica naturală* de Goethe, scrisă în 1803.

[6] Germaine de Staël-Holstein (1766—1817), scriitoare franceză, adversară a lui Napoleon.

de vot, pentru libertatea presei, pentru *Nemesis* [1] a lui Luden şi foile volante ale studenţilor patrioţi şi pentru *Prietenul poporului* a lui Wieland-*filius* [2]. Oroare, oroare ! Mulţimea trebuie să aprobe, numai atunci e respectabilă, să judece nu e rostul ei. Rostul ei este să scrie după dictare şi să facă secretariat. Mai ales să facă secretariat. Cine m-a pus să le scot la iveală şi să le dau pe mîna publicului ? Nu poate să-ţi placă decît numai ce păstrezi asupra ta şi pentru tine ; ce e discutat şi terfelit de toată lumea nu mai e bun de nimic. Aş fi dat o urmare minunată Eugeniei [3], dar n-am mai vrut să vă fac un bine, oricît mi-ar fi plăcut asta. Pe oamenii aceştia nici să-i amuzi nu poţi, fiindcă nu sînt în stare să facă haz de nimic. Un neam morocănos, care nu ştie de glumă şi nu ştie să trăiască. Nu ştie că nu se poate hălădui fără un pic de bonomie şi de indulgenţă, fără să închizi un ochi şi să laşi lucrurile în voia lor. Ce-i toată activitatea omenească, fapta şi poezia, fără iubirea care o ajută şi fără entuziasmul părtinitor care o îndeamnă să producă ? Un excrement. Dar ei, mă rog, se răţoiesc parcă ar fi gata să atingă absolutul şi ar avea în buzunar un document care le consfinţeşte acest drept. Afurisiţi care îţi strică cheful. Omul cu cît e mai prost, cu atîta e mai acru. Şi totuşi, nu te poţi opri şi iar vii şi le dai lucrări de-ale tale, gîndind că „poate n-au să displacă".

Îmi stric buna dispoziţie de dimineaţă cu gînduri de-acestea corosive şi cicălîtoare. Ia să vedem cum stăm. Ce-i cu braţul ? Mă doare tare cînd îl ridic. Cînd mă culc mă gîndesc întotdeauna că peste noapte are să-mi mai treacă, dar degeaba, somnul nu mai are putere să vindece, ca altădată, nu-i nimic de făcut. Şi exema de la şold ? Şi ea se anunţă cu un respectuos bună dimineaţa. Nici pielea, nici încheieturile nu mai merg cum trebuie. Ah, aş vrea să fiu iar la Tennstädt în baia de pucioasă. Altădată tînjeam după Italia, acuma după apă fierbinte, care să-mi mlădieze mădularele înţepenite ; aşa ne modifică vîrsta dorinţele şi ne distruge. Omul trebuie să ajungă iarăşi la ruină. Şi totuşi, cu ruina asta şi cu vîrsta se întîmplă un lucru mare, un lucru minunat, o născocire plăcută a bunătăţii eterne, şi anume că omul se împacă bine

[1] Revistă liberală cu conţinut istoric-politic, apărută între 1814 şi 1818, editată de Heinrich Luden.

[2] Ludwig Wieland (1777—1819), scriitor german, fiul marelui scriitor iluminist Christoph Martin Wieland.

[3] Goethe intenţiona să scrie o trilogie despre revoluţia franceză din 1789, dar n-a realizat decît drama *Fiica naturală*.

cu stările lui şi că aceste stări îl transformă în aşa fel încît e de acord cu ele, potrivindu-se bine împreună. Îmbătrîneşti, şi bătrîneţea te face să priveşti cu îngăduinţă, dar şi cu dispreţ tineretul palavragiu. Ai vrea să fii iar tînăr şi palavragiu ? Palavragiul a scris *Werther*, cu o ridicolă sprinteneală, şi desigur că pentru vîrsta lui a fost ceva. Dar important este să trăieşti şi să îmbătrîneşti, iar cînd ai ajuns aici, cîntăreţul de odinioară a murit. Orice eroism stă în rezistenţă, în voinţa de-a trăi şi de-a nu muri, asta e tot, şi a fi mare e o problemă de vîrstă. Un tînăr poate să fie un geniu, dar nu mare. Mărimea stă în puterea, în ponderea durabilă şi în spiritul bătrîneţii. Putere şi spirit, aceasta e bătrîneţea şi aceasta e mărimea — şi iubirea în primul rînd ! Ce-i dragostea tinereţii pe lîngă puternica dragoste spirituală a bătrîneţii ? Iubirea tinereţii e o petrecere gălăgioasă în comparaţie cu măgulirea îmbătătoare ce o simte tinereţea cînd grandioasa bătrîneţe o alege cu dragoste şi o înalţă, ornîndu-i gingăşia cu o sensibilitate pătrunsă de spirit ; ce-i dragostea tinerească pe lîngă fericirea de care, sigură pe durată, străluceşte bătrîneţea măreaţă cînd tinereţea o iubeşte ?

Mulţumesc ţie, bunătate eternă ! Totul devine mereu mai frumos, mai important, mai puternic şi mai sărbătoresc. Şi aşa, de aci înainte !

Asta zic şi eu că e refacere ! Dacă nu izbuteşte s-o facă somnul, izbuteşte gîndul. Aşadar, să-l sunăm pe Carl să vină cu cafeaua. Pînă cînd nu te încălzeşti şi nu te înviorezi, nu poţi să evaluezi ziua care începe şi nu poţi să spui ce ai să faci. Adineauri aproape aş fi zis că-mi vine să trag chiulul, să stau în pat şi să las toate baltă. Asta-i din cauza lui Pfaff şi din cauză că nu vor ca numele meu să figureze în istoria fizicii. Dar am trecut repede peste asta, şi cafeaua are să mă învioreze de-a binelea... În fiecare dimineaţă cînd sun mă gîndesc că mînerul poleit al clopoţelului nu se potriveşte aici de loc. E un obiect de podoabă care ar fi mai nimerit la uşa din faţă, pe unde intră musafirii, şi nu aici, în chilioara spiritului, în locul rezervat somnului şi în bîrlogul grijii. Bine-am făcut că am aranjat aici odăiţele astea, domeniu liniştit, sobru şi grav. Şi pentru dînsa a fost bine : a văzut că partea din dos a casei nu e un *retiro* [1] numai pentru ea şi ai ei, ci şi pentru mine. Cînd a fost asta ?... Ia să vedem... În vara lui '94, doi ani după ce ne-am mutat iar în casa ce-mi

[1] Refugiu (span.).

fusese acum dăruită şi refăcută. Pe vremea contribuţiilor la optică — o, *mille excuses*[1], domnilor din breaslă — adică de fapt numai la cromatică, dar cum să se încumete cineva care nu se pricepe în măsurători să se ocupe de optică şi să îndrăznească să-l contrazică pe Newton[2], falsificatorul, insidiosul, maestrul minciunilor, apărătorul doctrinelor greşite, calomniatorul lumii cereşti, care pretindea că puritatea se formează numai din neguri, şi lumina din elemente toate mai întunecate decît ea ! Un neghiob, un profesor de erori şi un ins care întunecă lumea ! Trebuie fără încetare urmărit şi criticat ! Cînd am înţeles ce rol are mediul opac şi că transparenţa însăşi e un mediu opac de gradul întîi şi am descoperit că şi culoarea e o lumină temperată, atunci, gata, am ştiut teoria culorilor pe degete, piatra de temelie a fost pusă, şi nici spectrul nu-mi mai dădea bătaie de cap. Ca şi cum prisma n-ar fi un mediu opac ! Mai ţii minte cum ai descoperit asta în odaia proaspăt văruită cînd peretele, contrar teoriei, a rămas alb ca întotdeauna şi cum afară cerul cenuşiu-deschis nu avea nici urmă de culoare, şi numai acolo unde opacul era în contact cu lumina se năştea culoarea, aşa încît crucea ferestrei era foarte colorată ? Atunci l-am prins pe şarlatan şi mi-am spus pentru prima oară : Teoria e falsă ! Şi mi-a săltat inima de bucurie, ca atunci cînd, în chip clar şi incontestabil, ca şi cum aş fi ştiut totul mai dinainte în înţelegere cu natura, am arătat că în maxilarul uman există osul intermaxilar de care sînt prinşi dinţii incizivi. N-au vrut să admită asta şi tot aşa nu vor să admită acum problema cu culorile. Fericite, penibile şi amare vremuri ! Desigur că prin atîtea cereri şi reclamaţii te făceai cam nesuferit. Bine, dar cu intermaxilarul şi cu metamorfoza plantelor nu dovedişeşi oare că natura îţi îngăduia să arunci o privire în atelierul ei ? Da, dar ei nu voiau să creadă că te pricepi în probleme de felul acesta, strîmbau din nas, dădeau din umeri, se supărau. Le încurcai socotelile. Şi-ai să le încurci mereu. Toţi îţi trimit salutări şi te urăsc de moarte. Numai prinţii s-au purtat altfel. N-am să uit niciodată cum au respectat şi au favorizat ei noua mea pasiune. Alteţa-sa ducele, bun ca totdeauna, imediat mi-a pus la dispoziţie spaţiu şi mi-a dat răgaz să-mi dezvolt părerile. Cei doi de la

[1] Mii de scuze (franc.).

[2] Goethe a încercat să combată teoriile lui Newton din domeniul opticii.

Gotha, Ernst [1] şi August [2] — unul mi-a dat voie să experimentez în laboratorul lui de fizică, celălalt mi-a comandat în Anglia prismele acelea frumoase, acromatice. Numai prinţii. Belferii m-au respins ca pe un cîrpaci şi cîrciogar, dar prinţul primat [3] de la Erfurt a urmărit toate experienţele mele cu cea mai binevoitoare curiozitate şi mi-a onorat studiul pe care i l-am trimis, cu observaţii marginale scrise cu mîna lui. Asta e din cauză că prinţii au înţelegere pentru diletantism. Diletantismul e nobil, şi cine e distins e diletant. Şi dimpotrivă, vulgar e tot ce-i breaslă, specializare şi profesionism. Diletantism! Burghezi cu minte strîmtă! Aţi bănuit voi vreodată că diletantismul e îndeaproape înrudit cu demonicul şi cu geniul, pentru că e neatîrnat şi făcut să vadă un lucru cu ochi limpezi, să vadă obiectul în toată puritatea lui, aşa cum este şi nu aşa cum vrea tradiţia să fie văzut şi cum îl vede mulţimea, care despre lucruri — şi fizice şi morale — are întotdeauna numai o imagine de a doua mînă? Pentru că eu am trecut de la poezie la artă şi de la artă la ştiinţă şi m-am ocupat de arhitectură, sculptură şi pictură, ca şi de mineralogie, botanică şi geologie, trebuie numaidecît să fiu diletant. Puţin îmi pasă de părerea voastră. Cînd eram tînăr, cercetînd catedrala din Strassbourg mi-am dat seama că turnul era croit să aibă o fleşă în cinci colţuri, şi planul catedralei a confirmat presupunerea mea [4]. Şi nu pot oare să observ şi în natură lucruri care se confirmă mai tîrziu? Pentru că de fapt există un singur mare Tot, şi unitatea n-o percepe decît acela care ştie unde s-o găsească, şi natura se destăinuie numai aceluia care este el însuşi o natură...

Prinţii şi Schiller. Şi el era nobil, din cap pînă-n picioare, deşi ţinea cu libertatea şi avea naturaleţea geniului şi cu toate că avea faţă de natură o condamnabilă trufie. Da, el mi-a luat partea şi a crezut în mine, încurajîndu-mă ca întotdeauna cu reflecţiile lui, şi cînd i-am trimis prima schiţă pentru istoria teoriei culorilor, el a şi văzut în această teorie, cu o adîncă înţelegere, simbolul unei istorii a ştiinţelor, romanul gîndirii umane, care avea să se înfăptuiască peste optsprezece ani. Da, da, el a văzut şi a priceput bine. Fiindcă avea rang, ochi, avînt. Dac-ar mai fi aici şi acuma, m-ar

[1], [2] Se referă la ducii Ernst şi August de Saxa-Coburg-Gotha.

[3] Se referă la Karl von Dalberg (1744—1817), care în timpul Confederaţiei renane a fost prinţ primat, adică primul dintre arhiepiscopii germani.

[4] Încă în 1778, Goethe a scris o carte despre arhitectura germană, unde sînt explicate caracteristicile arhitecturale ale catedralei din Strassbourg.

determina să scriu cosmosul, istoria generală a naturii, pe care ar trebui s-o scriu, fiindcă de mult mă gîndesc la ea, de cînd mă ocup cu geologia. Cine ar putea s-o facă afară de mine? Asta spun despre orice, dar nu pot să realizez totul — în condiţiile acestea, care îmi alcătuiesc existenţa şi totodată mi-o răpesc. Timp, timp, dă-mi timp, mamă natură, şi fac totul. Cînd eram tînăr cineva mi-a spus: „Te porţi aşa, ca şi cum ar trebui să trăim o sută douăzeci de ani." Dă-mi, mărinimoasă natură, dă-mi numai puţinul acesta din timpul pe care îl ai la îndemînă, puternico! Şi voi lua asupră-mi lucrul tuturor celorlalţi, lucrul pe care vrei să-l vezi făcut şi pe care eu îl înfăptuiesc cel mai bine...

De douăzeci şi doi de ani stau în odăile acestea, şi nimic nu s-a schimbat în ele, doar canapeaua am scos-o din camera de lucru, fiindcă aveam nevoie de scrinuri pentru manuscrisele tot mai numeroase, şi s-a mai adăugat şi fotoliul acesta de lîngă pat, dăruit de doamna von Egloffstein. Asta-i toată schimbarea. Dar în vremea asta ce nu s-a întîmplat aici, cîtă muncă, naştere şi trudă! Dumnezeu a dat omului în dar osteneala. Te-ai străduit în chip cinstit: ce-o fi, ştie dumnezeu. Vremea însă, vremea a trecut! Mi se-nfierbîntă inima cînd mă gîndesc cum a trecut! Douăzeci şi doi de ani — tot am făcut ceva de-atunci încoace, dar cînd te gîndeşti, e-aproape o viaţă de om. Ţine-n loc timpul! Supraveghează-l, fiecare ceas, fiecare minut! Dacă nu bagi de seamă, a şi fugit, alunecînd ca o şopîrlă, amăgitor şi infidel, un spiriduş. Sfinţeşte fiecare clipă! Dă-i sfinţenie, însemnătate, pondere prin conştiinţă, prin împlinire sinceră şi demnă! Ţine contabilitatea zilei şi dă socoteală de cum ai întrebuinţat-o, de fiecare întrebuinţare a ei. *Le temps est le seul dont l'avarice soit louable.* [1] În privinţa aceasta, ajută muzica. Dar e şi primejdioasă pentru limpezimea spiritului. Şi totodată un mijloc fermecat cu care să ţii în loc timpul, să-l întinzi, să-i dai o deosebită însemnătate. Cum cînta fata aceea *Zeul şi baiadera!* Nu trebuia să cînte, e chiar povestea ei. Cînd a cîntat *Cunoşti tu ţara?* mi-au dat lacrimile, i-au dat şi ei, drăguţei multiubite, pe care am gătit-o cu turban şi şal — şedeam amîndoi printre prieteni, cu ochi strălucind de lacrimi. Comoara aceea plină de înţelepciune mi-a spus cu glasul cu care cîntase: „Ce încet trece timpul cu muzica; ea îngrămădeşte într-un interval scurt o sumedenie de întîm-

[1] Numai în ce priveşte timpul, zgîrcenia este lăudabilă (franc.).

plări şi de lucruri trăite, aşa că, ascultînd, ni se pare că s-a scurs multă vreme. Ce e distracţia, ce e plictiseala?" Am lăudat-o pentru observaţia ei şi i-am dat dreptate. Ea a adăugat: „Iubirea şi cu muzica sînt distracţie şi veşnicie", inepţii de-acestea. Eu am citit *Cel care doarme mult, Dansul morţilor,* pe urmă *Numai inima durează;* pe urmă *Nu vreau să te pierd în veci;* şi după aceea *Spune şoapta ce-i, stăpînă?* şi în sfîrşit: *Cu aripi de auroră, am zburat spre gura ta...* [1] Se făcuse tîrziu, era lună plină. Albert [2] a adormit, a adormit şi Willemer [3] cu mîinile împreunate pe pîntece, am rîs de el — om de treabă. Era unu după miezul nopţii cînd ne-am despărţit. Mă simţeam atît de vesel, încît am ţinut numaidecît să-i arăt lui Boisserée [4] pe balconul meu, cu lumînarea, experienţa cu umbrele colorate. Am observat că ea ne asculta de la fereastră. „Ai făgăduit că vii / Cînd se-nalţă luna plină..." Putea să mai întîrzie cîteva clipe... *Avanti!* [5]

— Bună dimineaţa, excelenţă!

— Da, hm! Bună dimineaţa. Pune-aici. O dimineaţă bună şi ţie, Carl!

— Vă mulţumesc, excelenţă. La mine nu-i atît de important. Dumneavoastră, excelenţă, aţi dormit bine?

— Binişor, binişor. Ce curios, cînd ai intrat m-am gîndit iar, dintr-o veche obişnuinţă, că tu eşti Stadelmann, celălalt Carl, care a fost multă vreme la mine şi de la care ai moştenit numele. Trebuie să ţi se pară ciudat s-auzi că ţi se spune Carl, cînd pe tine — mi-aduc aminte — te cheamă de fapt Ferdinand.

— Mie nu mi se mai pare, excelenţă. Noi ăştia sîntem obişnuiţi. Odată m-a chemat Fritz. Şi o bucată de vreme — chiar Battista.

— *Accidente!* [6] Asta zic şi eu că e o viaţă agitată! Battista copist? Dar numele de Carl să-l păstrezi. Îi faci cinste, ai un scris curat şi frumos.

---

[1] Toate poeziile citate fac parte din ciclul *Divanul apusean-răsăritean.*

[2] Se referă la Albert, logodnicul Lottei din *Suferinţele tînărului Werther.*

[3] Se referă la Johann Jakob Willemer, soţul Mariannei, pe care Goethe a cîntat-o în *Divanul apusean-răsăritean.*

[4] Sulpiz Boisserée (1783—1854), împreună cu fratele său Melchior Boisserée (1786—1851), colecţionari de artă şi cercetători ai vechii arte gotice, admirată de romanticii germani.

[5] Înainte! (ital.)

[6] Ei, al naibii! (ital.)

— Mulţumesc din tot sufletul, excelenţă. La dispoziţia dumneavoastră, ca de obicei. Poate că excelenţa-voastră doreşte să dicteze ceva stînd încă în pat ?

— Nu prea ştiu. Stai să beau cafeaua. Mai întîi deschide obloanele, să vedem cum arată ziua de astăzi. O nouă zi. N-am dormit prea mult ?

— De loc, excelenţă. Abia cîteva minute după şapte.

— A, va să zică tot au trecut cîteva ? Asta-i din cauză că am mai zăbovit în pat şi m-am tot gîndit... Carl !

— Da, excelenţă !

— Mai avem din biscuiţii de la Offenbach o provizie suficientă ?

— Da, excelenţă, dar ce înţelege excelenţa-voastră prin „suficientă" ? Suficientă pe cîtă vreme ? Pe vreo cîteva zile mai avem.

— Ai dreptate, nu m-am exprimat eu cum trebuie. Accentul însă era pe „provizie". „Cîteva zile" — asta nu-i provizie.

— Chiar nici nu este, excelenţă. Sau este o provizie aproape epuizată.

— Aşa, vezi ? Cu alte cuvinte, ca să fie o provizie nu e destul.

— Exact, excelenţă. Excelenţa-voastră ştie mai bine decît oricine.

— Da, sau, în sfîrşit, cam aşa este de cele mai multe ori. Dar să ştii că o provizie care e pe sfîrşite şi căreia ai început să-i dai de fund e ceva înspăimîntător, nu trebuie să ajungi niciodată la asta. Trebuie să ai grijă să nu se isprăvească şi să fie întotdeauna din belşug. Grija asta e necesară pretutindeni.

— Excelenţa-voastră a rostit un mare adevăr.

— Mă bucur că sîntem de-aceeaşi părere. Aşadar, trebuie să scriem doamnei Schlosser la Frankfurt să ne trimită biscuiţi, o ladă mare, căci eu nu plătesc taxe. Să nu uiţi să-mi aduci aminte de scrisoarea asta foarte importantă. Îmi plac foarte mult biscuiţii aceştia de la Offenbach. E chiar singurul lucru care-mi place la ora actuală. Să ştii că biscuiţii proaspeţi plac bătrînilor, pentru că sînt bine copţi şi, deşi uscaţi, sînt fărîmicioşi şi se mestecă lesne, şi aşa ai iluzia că poţi mesteca uşor lucruri tari, ca în tinereţe.

— Dumneavoastră, excelenţă, n-aveţi nevoie de asemenea iluzii. Dacă e cineva care are de unde culege din belşug, apoi daţi-mi voie să vă spun că dumneavoastră sînteţi.

— Da, spui tu aşa... A, bine-ai făcut, să intre aer curat, aerul dimineţii, blînd şi feciorelnic, care te învăluie atît de plăcut şi de prietenos. Dumnezeiesc lucru e de fiecare dată întinerirea asta a lumii, la sfîrşitul nopţii, — şi pentru bătrîni, şi pentru tineri. Se spune mereu că tinereţea trage la tinereţe, dar natura tînără trage tot atît de bine şi la bătrîneţe, şi spune bătrîneţii : „Bucură-te, sînt a ta — şi a ta mai mult decît a tinereţii. Pentru că tinereţea nu are înţelegere deplină faţă de natură, numai bătrîneţea înţelege bine natura". Ar fi groaznic de altfel dacă numai bătrîneţea ar trage la bătrîneţe. Bătrîneţea să stea unde este, să stea deoparte... Cum e vremea afară ? Cam acoperită ?

— Da, cam acoperită, excelenţă. Soarele nu se vede, şi numai ici şi colo se zăreşte cîte un petic albastru.

— Ia stai puţin. Du-te şi te uită la barometrul şi la termometrul de-afară, de la fereastră. Dar uită-te bine.

— Imediat, excelenţă. Barometrul e la 722 de milimetri, excelenţă, şi temperatura afară e de 13 grade Réaumur.

— Ia uite ! Atunci pot foarte bine să-mi închipui cum e troposfera. Şi vînticelul care vine pe fereastră e şi el cam răcoros, aduce umezeală mi se pare, cred că e vest-sud-vest, şi braţul îşi spune şi el cuvîntul în privinţa asta. Densitatea norilor — cinci sau şase, în zori ceaţa desigur era cît pe-aci să se prefacă-n ploaie, dar acum vîntul s-a înteţit, cum se vede şi după nori, care vin destul de repede de la nord-vest, ca şi aseară, şi îndată au să se destrame, vîntul îi alungă sigur. Sînt cumuluşi lunguieţi în regiunile inferioare, nu ? Iar mai sus sînt ciruşi subţiri, parcă ar fi întinşi cu mătura, şi printre ei se mai zăreşte un petic senin — cam aşa este, nu ?

— Chiar aşa, excelenţă. Sus sînt nişte şuviţe întocmai ca nişte urme de mătură.

— Presupun că sus vîntul bate de la est, şi chiar dacă mai jos bate de la vest, şi cumuluşii se risipesc treptat pe măsură ce înaintează, şi în locul lor apar ciruşi frumoşi, rînduri-rînduri. S-ar putea ca la amiază să se însenineze, dar după masă are să se înnoureze iar. E o vreme schimbătoare, nesigură, cu tendinţe contradictorii... Trebuie să învăţ temeinic cum să judec forma norilor după starea barometrului. Mai demult nimeni nu se interesa de mişcările norilor în regiunile superioare ale atmosferei ; acum însă, un om învăţat a scris o carte întreagă despre asta şi a stabilit o întreagă nomenclatură — am contribuit şi eu puţin la ea : de exemplu *paries* [1], peretele de nori,

[1] Zid, perete (lat.).

eu l-am inventat, aşa putem să dăm un nume nestatorniciei şi să-i spunem din ce clasă şi specie face parte. Acesta e privilegiul omului pe pămînt : să spună lucrurilor pe nume şi să le strîngă într-un sistem. Atunci, ca să zic aşa, lucrurile îşi pleacă ochii în faţa lui cînd le strigă. Numele înseamnă putere.

— Să nu scriu asta, excelenţă ? Sau poate că aţi spus domnului doctor Riemer să-şi noteze.

— Nu trebuie notat chiar tot.

— Dar nici nu trebuie să lăsăm ceva deoparte, excelenţă, oricît de multe ar fi. Cartea despre nori o văd aici. Nemaipomenit de cîte lucruri vă puteţi ocupa, excelenţă ! Domeniul care vă interesează poate fi numit universal.

— Ia ascultă, de unde iei tu expresiile astea ?

— Dacă aşa este, excelenţă ! Vreţi să văd ce face omida ? Omida aceea cu culori frumoase ? Să văd dacă mănîncă ?

— Nu mai mănîncă, a mîncat destul cînd era afară şi după aceea sub observaţie, aici la mine. A şi început să-şi întocmească gogoaşa, uită-te dacă vrei, şi ai să vezi cum iese dintr-o ghindură sucul din care îşi face învelişul ; în curînd are să se înfăşoare complet şi are să devină crisalidă, şi sînt curios să constat dacă metamorfoza va avea loc şi va ieşi din ea fluturele ca să-şi trăiască scurta şi fragila lui existenţă pentru care s-a pregătit mîncînd atît de mult cînd a fost vierme.

— Da, excelenţă, acestea sînt minunile naturii. Şi acuma ce facem cu dictatul ?

— A, da, avem ceva. Trebuie să fac alteţii-sale regale marelui duce raportul despre blestemata aceea de revistă. Fii bun şi ia asta de aici şi dă-mi carnetul cu însemnări şi creionul, le-am pregătit de ieri.

— Poftim, excelenţă. Ca să vă spun adevărul, domnul secretar John e şi el aici şi întreabă dacă nu aveţi să-i daţi ceva de lucru. Eu însă tare m-aş bucura dacă mi-aţi îngădui să rămîn şi să-mi dictaţi mie raportul. Pentru domnul secretar al bibliotecii o să mai aveţi dumneavoastră de lucru după ce vă sculaţi...

— Bine, rămîi şi pregăteşte-te de scris. Mi se pare că John vine întotdeauna prea devreme — deşi de multe ori vine prea tîrziu. Are să intre după aceea...

— Vă mulţumesc din tot sufletul, excelenţă.

Un om tare plăcut, cu o figură suportabilă şi îndemînatic în serviciile pe care le aduce persoanei mele. Iar linguşirea nu vine din calcul — sau vine numai în parte —, ci dintr-un devotament sincer, amestecat cu oarecare vanitate, şi dintr-o

nevoie firească de dragoste. Un suflet tandru, bun şi simţitor, care are ce are cu femeile. Mi se pare că de cînd s-a întors de la Tennstädt s-a umplut de vreo boală şi se doftoriceşte singur. Dacă-i aşa cum bănuiesc, atunci nu mai pot să-l ţin. Trebuie să vorbesc cu el sau să-l pun pe August să vorbească — nu, nu pe August, pe Rehbein, medicul curţii. Tînărul întîlneşte la bordel pe fata pe care a iubit-o şi care l-a subjugat, chinuindu-l în toate felurile, şi el îşi ia acum revanşa. Un subiect nostim. S-ar putea scoate din asta un lucru puternic şi emoţionant, într-o formă execelentă. Ah, ce lucruri viguroase şi admirabile s-ar putea face dacă am trăi într-o societate liberă şi inteligentă ! Ce încătuşată este arta şi ce îngrădită de oprelişti stupide e îndrăzneala ei firească ! Dar iarăşi poate că asta e şi spre binele ei, pentru că e mai misterioasă şi mai puternică, mai temută şi mai iubită atunci cînd nu umblă goală, ci drapată cu iscusinţă şi numai din cînd în cînd îşi arată o clipă temeritatea ei înnăscută, speriindu-i pe oameni şi fermecîndu-i. Cruzimea este un ingredient principal al iubirii şi cam egal împărţit între sexe : cruzimea voluptăţii, cruzimea ingratitudinii, a nesimţirii, a subjugării şi a maltratărilor. De altminteri la fel şi bucuria de-a suferi şi de-a îndura cruzimea. Şi mai sînt vreo cinci-şase ciudăţenii de acestea — dacă sînt într-adevăr ciudăţenii — dar asta poate să fie o prejudecată morală, care într-o combinaţie chimică, fără să mai fie nevoie de altceva, constituie iubirea. Iubirea ar fi alcătuită din asemenea perhorescibilităţi [1], lumina cea mai curată ar fi formată numai din obscurităţi ce nu pot fi mărturisite. *Nil luce obscurius* ? [2] Să aibă oare dreptate Newton ? În sfîrşit, cum o fi, cum n-o fi, romanul gîndirii europene de-aici a luat naştere.

Totuşi, nu se poate spune că lumina a cauzat atîta rătăcire, atîta dezordine, atîtea încurcături şi atîta compromitere a respectabilului cum cauzează mereu şi pretutindeni iubirea. Dubla familie a lui Carl August, copiii... [3] Acest Oken l-a atacat pe duce în ce priveşte treburile statului, dar va ezita oare, dacă va fi aţîţat, să-l atace şi cu privire la viaţa lui de familie ? Trebuie să i se spună asta prinţului fără înconjur, ca să se convingă că singurul lucru rezonabil şi singurul remediu este suprimarea revistei, aşadar extirparea chirurgicală

[1] Grozăvii.

[2] Nimic nu este mai obscur decît lumina (lat.).

[3] Se referă la legătura ducelui Carl August cu actriţa şi cîntăreaţa Caroline Jagemann.

şi nu avertismentul, ameninţarea sau chiar asmuţirea procurorului general împotriva catilinarului [1] obraznic, ca să-l dea în judecată, aşa cum ar vrea stimatul preşedinte al organului executiv. Bieţii de ei, vor să se ia la ceartă cu spiritul ! Mai bine s-ar lăsa păgubaşi. Habar n-au. Acela şi în vorbă e tot atît de dibaci şi de neruşinat ca şi în scris, şi dacă se prezintă la judecată are să le dea nişte replici pe care n-au să fie în stare să le pareze, şi atunci ce au să facă ? Din două una : ori au să-l vîre la răcoare, ori au să-l lase să plece triumfător. Şi pe urmă, e un lucru necuviincios şi insuportabil să admonestezi un scriitor aşa cum iei la refec pe un băiat de şcoală. Statului nu-i foloseşte asta, iar culturii îi aduce chiar pagube. Omul e deştept şi merituos ; dacă se apucă să submineze statul, atunci, poftim, să i se ia din mînă unealta stricătoare, şi gata, dar fără ameninţări, şi astfel să aibă răgazul să se reculeagă, şi pe viitor să fie mai modest. Ameninţaţi-l pe harap că dacă nu se face alb îl pedepsiţi ! Şi de unde să existe stăpînire de sine şi modestie acolo unde totul încurajează îndărătnicia şi obrăznicia ? ! Chiar dacă nu va fi atît de violent ca pînă acum, cu siguranţă că va începe cu ironia, şi atunci n-o să-i mai puteţi răspunde absolut nimic. Voi nu cunoaşteţi expedientele inteligenţei. Cu jumătăţi de măsură îl siliţi numai să devină şi mai rafinat, ceea ce e bine pentru el, dar în nici un caz pentru voi. Ce autoritate de stat e în stare să-i descopere tertipurile şi să-i dezlege şaradele şi logogrifele şi să facă pe Oedipul [2] faţă de un asemenea Sfinx ? Nici să nu încerce, că se dă de ruşine.

Şi acuzarea publică ! Pentru care motiv vor să-l aducă în faţa sanhedrinului [3] ? Înaltă trădare, zic ei. Dar unde vedeţi aici vreo înaltă trădare ? Se poate numi înaltă trădare o acţiune publică a unui om ? Puneţi puţintică ordine în mintea voastră înainte de-a porni în numele ordinii împotriva unui destructor deştept ! El vă tipăreşte imediat acuzarea, o adnotează şi declară că va dovedi adevărul celor scrise şi deplina lor exactitate, pînă-n cele mai mici amănunte, iar pentru declararea adevărului nimeni nu poate fi pedepsit. Şi unde-i oare tribunalul înaintea căruia, în aceste vremuri de

[1] De la conspiraţiile catilinare, puse la cale de Lucius Sergius Catilina (108—62 î.e.n.), împotriva republicii romane, pentru a prelua puterea.

[2] Personaj din mitologia elină, care ar fi eliberat oraşul Teba din Grecia antică, după ce a dezlegat ghicitorile puse de Sfinx.

[3] Tribunalul suprem la vechii iudei ; prin extensie, grup de oameni care formează un cerc închis, cu pretenţia de a da, într-un anumit domeniu, sentinţe nediscutabile.

vrajbă, veţi putea intenta un asemenea proces ? Oare în facultăţi şi în dicasterii [1] nu sînt oameni cu idei revoluţionare ca şi inculpatul ? Vreţi cumva să ajungeţi să-l vedeţi achitat şi plecînd de la judecată încărcat de elogii ? Frumos ar mai fi ca un prinţ suveran să aducă probleme personale în faţa unei curţi judiciare zguduită de pasiunile vremii şi s-o lase să hotărască aşa cum vrea ! Asta nu este o chestiune judiciară şi nici nu trebuie să devină. E necesar să se lucreze poliţieneşte, pe ascuns şi fără aţîţarea opiniei publice. Redactorul trebuie ignorat, numai tipograful trebuie chemat şi avertizat că dacă mai tipăreşte foaia va fi arestat. Răul să fie extirpat pe tăcute — şi fără nici o răzbunare. Ei vorbesc de răzbunare personală şi nu văd ce groaznic lucru e să faci o asemenea mărturisire ! Vreţi ca sub falsul motiv al menţinerii ordinii să sporiţi oroarea acestor vremuri şi să invitaţi grosolănia să-şi facă de cap ? Cine vă garantează că stupiditatea asmuţită nu se va repezi cu bîta şi nu va maltrata în chip detestabil pe un om care merită să joace în ştiinţă un rol strălucit ? Bine că dumnezeu are grijă, şi noroc de raportul meu cu argumente tari !

— Eşti gata, Carl ?

— Gata, excelenţă.

— „Am socotit întotdeauna că este datoria mea de căpetenie aducerea la îndeplinire, după puterile mele, a ordinelor alteţii-voastre regale..."

— Poate ceva mai încet, excelenţă, dacă-mi daţi voie !

— Abreviază şi tu cum poţi, că dacă nu, îl chem pe John !

. . . . . .

— Şi aşa mai departe. „Al alteţii-voastre regale preaplecat şi supus slujitor." E gata deocamdată. A fost subliniat tot ce-am notat. Copiază totul, provizoriu, pe curat. Nu-i încă pe de-a-ntregul finisat, e încă prea expresiv şi nu-i nici compus chiar aşa cum trebuie. Cînd am totul scris în faţa mea, atunci mai ordonez materialul şi mai atenuez pe ici, pe colo. Scrie citeţ ; dacă poţi, chiar înainte de masă. Acum am să mă scol. Scrisori deocamdată nu mai dictez, nu. Asta mi-a luat prea mult timp şi mai am încă o mulţime de lucruri de făcut în dimineaţa asta. *Une mer à boire* [2] — din care totuşi într-o zi nu poţi să iei decît doar cîteva înghiţituri. La amiază îmi trebuie trăsura, auzi tu, să spui la grajd. Nimbuşi n-au

[1] Tribunalul bisericesc, care judecă de obicei procesele de divorţ.

[2] O mare de băut (franc.).

să se formeze. astăzi nu plouă. Mă duc în parc, să văd construcţiile cele noi, cu domnul ordonator al construcţiilor Coudray ; poate că vine şi la masă, poate că vine şi domnul von Ziegesar. Ce-avem ?

— Friptură de gîscă şi budincă, excelenţă.

— Să umpleţi bine cu castane gîsca. Asta satură.

— Am să comunic, excelenţă.

S-ar putea să vină cu noi şi vreun profesor sau doi de la şcoala de desen. O parte a şcolii se mută de pe Esplanadă în pavilionul de vînătoare. Trebuie să inspectez acolo. Pune-mi halatul aici, pe fotoliu. Te sun eu cînd să vii să-mi faci părul. Du-te. Şi, Carl ! Pune să mi se pregătească gustarea înainte de zece, sau în orice caz nu mai tîrziu de zece ! Vreau potîrniche rece şi un pahar de maderă. Nu te simţi om întreg pînă nu iei ceva care să te învioreze. Cafeaua de dimineaţă e mai mult pentru cap, dar pentru inimă e în primul rînd madera.

— Sigur, excelenţă, şi pentru poezie e nevoie de amîndouă.

— Şterge-o !

...Sfîntă apă, rece şi curată, nu mai puţin sfîntă cu prozaica ta limpezime decît focul solar şi adînc delectabil al vinului ! Slavă apei ! Slavă focului ! Slavă inimii viguroase şi sincere, slavă deci ingenuităţii care cu fiecare zi întîmpină din nou ca pe o minunată aventură tot ce e proaspăt, curat, primordial, fondul originar al unei rafinări pe-ndelete şi puţin cîte puţin folosite ! Slavă rafinării în care ingenuitatea se integrează ! Numai ea e cultura, numai ea este mare. Peştii mişună-n apă, păsări se-nalţă spre cer — frumos spus ! Am dat cuvîntului „se-nalţă spre cer“ un înţeles solemn şi cuprinzător. Se tot vorbeşte în poezia de astăzi de ochi care se-nalţă spre cer. Din această expresie de exaltare tîmpă, cu duioşii cucernice, eu am făcut dintr-o dată un cuvînt plin de vigoare, de măreţie şi de voioşie, care evocă un spectacol vast şi viu. Asta ar putea servi la definiţia gîndirii poetice... „Apa să curgă-n voie ! Trainic fie pămîntul ! Suflă vînt luminos. Foc să ţîşnească-n sus !...“ Proslăvirea elementelor apare chiar şi în *Pandora*, de-aceea i-am spus joc festiv. Am să reiau asta, cu spor şi înălţare, în a doua noapte a Walpurgiei [1]... Viaţa este spor şi înălţare, lucrul trăit e fără putere, trebuie să-l mai trăieşti o dată, sporit, în gînd. „Proslăvite fiţi voi patru, Elemente ale Firii !“ Acesta trebuie să fie finalul corului, în

[1] Scenă din *Partea a doua* a lui *Faust* (Actul II, scena 3).

baletul mitologic-biologic, în drama satirică a naturii. Voie bună, voie bună... cel mai adînc şi mai însemnat efect al artei este sentimentul graţiosului. În nici un caz sublimul încruntat care, oricît ar fi de strălucit şi de scînteietor, e numai un produs, tragic epuizat, al moralei. Gîndirea profundă trebuie să fie zîmbitoare... Ea trebuie să circule neobservată şi să se reveleze numai iniţiaţilor — aşa cere ezoterismul artei. Poporului imagini colorate, şi îndărătul acestora — taine cunoscătorilor. Tu, dragul meu, erai un democrat şi credeai că trebuie să oferi mulţimii lucruri înalte — mărinimos şi plat. Dar mulţimea şi cultura nu merg de loc împreună. Cultura înseamnă societate aleasă, oameni care se înţeleg discret, cu un surîs, cînd e vorba de lucruri înalte. Şi surîsul augurilor se potriveşte cu ştrengăria parodistă a artei, care dă cele mai impertinente lucruri într-o formă gravă, iar lucrurile grave într-un ton glumeţ...

Buretele ăsta îl am de mult — comod exemplar de animalitate fixată în adîncuri, în taletica [1] umiditate originară. Pînă la om mai e mult. În ce fund de mare te-ai format şi ai crescut, ciudat eşafodaj de viaţă, din care sufletul firav a zburat ? Poate în Marea Egee ? Ai avut şi tu un locşor în tronul de scoici irizate al Afroditei [2] ? Cu ochi orbeşte năpădiţi de apa pe care-o storc din porii tăi, văd alaiul lui Neptun [3], vălmăşagul de hipocampi şi balauri, de graţii ale mării, nereide şi tritoni sunînd din corn şi însoţind carul Galateei [4] prin împărăţia valurilor... Bun obicei storsul buretelui, la ceafă : îţi înviorează tot trupul, cît timp poţi suporta şuvoiul rece, înfiorător şi plăcut, fără să-ţi pierzi răsuflarea ; dacă braţul la care ai dureri nevralgice ţi-ar permite, te-ai îmbăia în rîu fără nici o ezitare, ca atunci cînd, zvăpăiat şi nebunatic, ai ieşit din apă noaptea cu părul ud şi desfăcut, speriind în chip fantastic pe trecătorii întîrziaţi. Zeii cei veşnici dau tot acelora care li-s dragi... Mult a trecut de la noaptea cu lună cînd, ieşind din apă, cu trupul înviorat de-o limpede beţie, ai aruncat în văzduhul de-argint vorbe entuziaste ! Uite şi-acum : apa rece pe spinare ţi-a adus aminte de Galateea. Inspiraţie, idee subită, gînd dăruit de o stimulare fizică, de-o aţîţare sănătoasă, efect al sîngelui ce curge zglobiu prin vine, anteică atingere cu elementul şi cu natura. Spiritul — un produs al vieţii — care abia în el trăieşte cu adevărat. Fiecare

[1] De la Thales, filozof ionian (secolul al VI-lea î.e.n.) după a cărui concepţie totul s-a născut din apă. Apare în *Partea a doua* a lui *Faust*.

[2], [3], [4] Personaje mitologice care apar în *Partea a doua* a lui *Faust*.

se sprijină pe celălalt. Trăiesc unul din altul. Nu e nimic dacă gîndul, plin de bucuria vieţii, se crede el însuşi mai mult decît este — ce-i important aici, este că bucuria şi mulţumirea de tine însuţi face din gînd poezie. Desigur, pe lîngă bucurie trebuie să existe şi grija, grija de ceea ce este bun şi drept. Că doar gîndirea întruchipează şi necazul vieţii. Aşadar, ce-i drept şi bun e odrasla necazului şi-a bucuriei. Am de la mamă voioşia... Tot ce-i grav provine din moarte, înseamnă respect faţă de moarte. Dar groaza de moarte este descurajarea ideii — pentru că viaţa se dă bătută. Toţi ne prăbuşim în deznădejde. Slavă deci şi deznădejdii ! Ea va fi ultimul tău gînd. Chiar ultimul, pe veşnicie ? Ar însemna evlavie să crezi că în neagra renunţare a spiritului părăsit de viaţă va străluci cîndva raza de bucurie a unei vieţi mai înalte.

Nu se preface spiritul în pulbere... Credinţa şi evlavia mi-ar plăcea dacă n-ar fi credincioşii. Bine-ar fi să fie aşa, şi ar fi bine şi pentru respectul plin de speranţă şi de încredere faţă de mister, dacă nu s-ar găsi atîţia proşti înfumuraţi care să facă din evlavie şi din credinţă o tendinţă şi un curent arogant al epocii actuale, un obraznic atu al tinereţii — o nouă cucernicie, o nouă credinţă, un nou creştinism — şi dacă n-ar fi amestecat acestea toate cu făţărnicie, cu vorbărie patriotardă, şi mormăială duşmănos bigotă, făcînd o concepţie de viaţă pentru băieţoi sinistri... Desigur, pe vremuri, la Strassbourg, eram şi noi, cu Herder, aroganţi faţă de concepţiile învechite, atunci cînd cîntai pe Erwin [1] şi catedrala lui şi nu voiai să te laşi înduioşat de doctrina bleagă a dulcegăriei. Şi îţi păstrai neatins simţul primordialului şi al caracteristicului. Asta le-ar fi celor de astăzi foarte pe plac, le-ar conveni grozav cuvioşilor gotici, dar tocmai din cauza asta n-ai mai pus lucrurile de-atunci în ediţia completă, şi de-abia acum, de curînd, Sulpiz Boisserée, amic bun, şi credincios, şi priceput, te-a făcut să-ţi revizuieşti părerile şi să nu te mai tăgăduieşti pe tine însuţi. Astfel, datorită lui ai reluat legătura cu vechiul nou, cu propria ta tinereţe. Mulţumeşte bunăvoinţei de sus, înnăscutei ocrotiri, că ceea ce ţi se părea penibil şi ameninţător te-a întîmpinat într-o ipostază delicată şi sinceră, cu o figură cuviincioasă şi respectuoasă, în persoana acestui tînăr entuziast şi adînc cunoscător al caracterului popular, religios şi vrednic, al arhitecturii, al picturii vechi germane ; el ţi-a deschis ochii ca să poţi vedea

[1] Erwin din Steinbach (m. 1318), meşter arhitect, a început să construiască în 1284 catedrala din Strassbourg.

multe lucruri pe care nu voiai să le vezi, să cunoşti pe van Eyck [1] şi pe cei dintre el şi Dürer [2] şi arta bizantino-renană [3]. Cu vîrsta, tu te îndepărtaseşi de tineretul care vrea să-i înlăture pe bătrîni, făcuseşi asta ca să te poţi menţine şi să te aperi de impresii noi şi stingheritoare, şi iată că deodată, atunci la Heidelberg, acasă la Boisserée, ţi s-a deschis o lume nouă de culori şi de figuri care te-au scos din vechiul făgaş al concepţiilor şi sentimentelor tale — tinereţea în bătrîneţe, bătrîneţea în tinereţe — şi vezi acum ce lucru bun se arată a fi capitularea atunci cînd e cucerire, şi supunerea atunci cînd îţi dăruie libertatea, pentru că ea se iscă din libertate. Am spus asta lui Sulpiz. I-am mulţumit că a venit, cu adîncă şi modestă amiciţie, să mă cîştige — să mă înhame bineînţeles, asta vor toţi — la proiectul lui cu terminarea domului din Köln. Şi-a dat toată osteneala ca să mă facă să văd invenţia originală şi patriotică a vechii arhitecturi germane şi să-mi arate că goticul a fost mai mult decît rezultatul decăderii arhitecturii greceşti şi romane.

Aici, figuri groteşti, iscate
De triste minţi întunecate,
Trec drept înalte frumuseţi.

Totuşi, tînărul acesta îşi susţine cauza cu atîta îndemînare şi cu atîta pricepere, în chip atît de hotărît şi atît de plăcut totodată, cu diplomaţie, dar şi cu francheţe, încît mi-a fost de la-nceput simpatic şi simpatică mi-a devenit şi cauza lui. Minunat lucru cînd omul are o cauză pe care o apără ! Asta îl face şi pe el frumos şi îi face frumoasă şi cauza. Chiar cînd e grotescă. Îmi vine să rîd şi acum cînd mi-aduc aminte cum, la prima vizită, în 1811, stăteam aici şi cercetam amîndoi, aplecaţi peste masă, gravurile lui de artă renană, planurile catedralelor din Strassbourg şi din Köln şi ilustraţiile lui Cornelius [4] la *Faust* şi cum ne-a surprins Meyer în această dubioasă ocupaţie. A intrat, s-a uitat pe masă, şi eu am spus : „Uite, Meyer, vremea de altădată e iarăşi vie în faţa noastră !“ El nu-şi putea crede ochilor că mă interesez de asemenea lucruri. A început să mormăie şi să murmure că tînărul Cornelius a

[1] Jan van Eyck (aprox. 1386—1441), pictor din Ţările de Jos, cel mai de seamă reprezentant al artei vechi neerlandeze.

[2] Albrecht Dürer (1471—1528), mare pictor şi grafician german.

[3] În arhitectură şi sculptură, îmbinare între goticul primitiv şi stilul bizantin (romanic).

[4] Peter Cornelius a făcut ilustraţiile la *Faust* între 1811—1816.

luat cu evlavie din stilul vechi german numai defecte, şi s-a uitat la mine uimit văzînd că nu iau în seamă vorbele lui, că îmi place scena din pivniţa lui Auerbach [1] şi sînt de părere că gestul cu care Faust oferă fetei braţul e un lucru izbutit. Meyer a fost uluit cu totul, aproape i s-a tăiat respiraţia de mirare cînd a văzut că eu nu zvîrl jos de pe masă această barbarie arhitectonică creştină, ci, dimpotrivă, sînt de părere că schiţele turnurilor sînt uimitoare şi admir măreţia coloanelor. A încercat s-o întoarcă, a mîrîit, a dat din cap, s-a uitat la schiţe, apoi la mine, a cedat un pic, făcînd pe Polonius — *It is back'd like a camel* [2] — un discipol părăsit şi trădat. Se poate oare ceva mai comic decît trădarea faţă de discipoli? Poate fi o mulţumire mai hoţească decît aceea de-a scăpa de ei, de-a nu te lăsa ţinut în loc de dînşii, de a-ţi bate joc de ei — poate fi ceva mai de haz decît gurile lor căscate atunci cînd te învingi pe tine însuţi şi îţi cîştigi libertatea? Libertatea asta e drept că poate să fie rău înţeleasă, să pară că te împinge pe un drum greşit, şi cuvioşii cred că te-ai dat de partea lor, pe cînd de fapt tu vrei numai să te lămureşti şi rîzi de absurdităţile pe care le descoperi. Nebuniile sînt interesante şi trebuie să le cunoşti. L-am întrebat pe Sulpiz cum stau lucrurile cu protestanţii care au trecut acum de curînd la catolicism şi i-am spus că aş vrea să ştiu ce i-a determinat să apuce pe drumul acesta. El e de părere că la asta a contribuit mult Herder şi lucrarea lui despre filozofia istoriei umanităţii, dar totodată a contribuit şi epoca actuală, curentul istoric universal. Vreau să cunosc şi eu aceste lucruri, în privinţa asta avem ceva comun; şi la nebuni găseşti întotdeauna ceva comun, atîta numai, că ia o înfăţişare deosebită şi dă rezultate deosebite. Curentul istoric universal — tronuri cad, imperii tremură — în asta mă pricep şi eu, asta s-a întîmplat, dacă nu mă înşel, şi în viaţa mea — cu singura deosebire, că unul cu ocazia asta capătă un spirit milenar şi tinde spre colosal şi imens, iar altul se face catolic. Spiritul milenar e înfrăţit bineînţeles şi cu tradiţia, dacă ştii să înţelegi tradiţia aşa cum trebuie. Nebunii însă vor să sprijine tradiţia cu erudiţie şi cu istorie — ca şi cum asta n-ar fi împotriva oricărei tradiţii! Tradiţia o accepţi şi pe urmă îi atribui un anumit caracter, sau n-o accepţi de loc, şi atunci eşti un burtăverde critic, şi atît. Totuşi, protestanţii (i-am spus eu lui

[1] Scenă din *Partea întîi* din *Faust*.

[2] E făcut ca o cămilă: replică a lui Polonius în *Hamlet* (Actul III, scena 2).

Sulpiz) umplu vidul şi vor să facă din asta un misticism — pentru că aşa este : cînd ceva trebuie să se ivească neapărat şi nu poate fi săvîrşit, asta înseamnă misticism. Ce oameni absurzi ! Nu pricep cum s-a născut slujba bisericească şi se poartă aşa, ca şi cum asta s-ar face bătînd din palme. Cine rîde de acest lucru e mai credincios şi mai cucernic decît ei. Acum însă au să creadă cu toţii că eşti credincios şi cuvios în felul lor. Au să ia în braţe cărticica ta de călătorii pe Rin şi Main în care vorbeşti de dezvoltarea artei în vremurile negre [1], şi recolta ta au s-o treiere repede, ca să se împăuneze pe urmă, plini de entuziasm patriotic, cu paiele rămase. Treaba lor, habar n-au ce înseamnă libertatea. Să-ţi dai existenţa ca să exişti e un truc la care trebuie să te pricepi. Pentru asta trebuie mai mult decît „caracter" : trebuie spirit şi darul înnoirii vieţii prin spirit. Animalul are o existenţă scurtă ; omul poate să-şi repete stările, tinereţea în bătrîneţe, bătrîneţea în tinereţe ; lui îi este dat să mai trăiască ce-a trăit o dată, sporit în spirit, el are darul întineririi superioare, atunci cînd îşi învinge teama de tinereţe, neputinţa şi lipsa de iubire, cercul magic, inaccesibil morţii...

Toate mi le-a adus Sulpiz, cu amabilitate şi cu plenitudine, gîndindu-se desigur să mă înhame — nu ştia însă ce-mi aducea şi nici n-ar fi putut să mi le aducă dacă lampa n-ar fi fost în aşteptarea flăcării care a aprins-o, dacă n-aş fi fost pregătit pentru o intervenţie cu care au început atîtea lucruri şi care m-a îndrumat mai mult decît cărticica vechi-germană. A venit la mine în 1811, şi de-atunci încoace, an cu an, a apărut şi traducerea lui Hammer [2] cu prefaţa despre cel din Şiraz, a venit darul entuziasmului, recunoaşterea ca într-o oglindă, visul voios-mistic al metempsihozei, învăluit în spiritul milenar pe care îl insufla acel Timur [3] al Mediteranei, puternicul şi cruntul meu prieten ; a venit atunci adîncirea în tinereţea umanităţii — vastă credinţa, îngust gîndul — călătoria rodnică înapoi pînă la patriarhi şi pe urmă cealaltă călătorie, la locul de naştere [4], făcută cu presimţirea unei iubiri ce-avea să vină — şi a venit Marianne. El însă n-are nevoie să ştie

[1] Se referă la scrierea lui Goethe intitulată *Despre artă şi antichitate în ţinutul Rinului şi al Mainului.*

[2] Joseph von Hammer-Purgstall (1774—1856), orientalist austriac ; a tradus în 1812 *Divanul* poetului persan Hafiz care a trăit la Şiraz (aprox. 1320—1389). Goethe s-a inspirat din această lucrare pentru *Divanul apusean-răsăritean.*

[3] Se referă la Napoleon I, comparîndu-l cu Timur sau Tamerlan (1336—1405), hanul mongolilor care a cotropit numeroase ţări.

[4] Goethe a călătorit la Frankfurt, locul lui de naştere, în 1815 şi 1816.

cum s-au înlănțuit toate, nu-i spune cum a început povestea o dată cu sosirea lui acum cinci ani, nici n-ar fi adevărat, și-ar închipui lucruri care nu sînt, el a fost numai un instrument, înhămat el însuși, el, care voia cu tot respectul să mă înhame pe mine. O dată mi-a spus că vrea să învețe de la mine să scrie, ca să-și poată propaga mai bine ideile, și și-a pus în cap să stea o iarnă la Weimar ca să deprindă scrisul de la mine, și eu să-i dau sfaturi cum s-o facă. Nu, dragul meu, i-am spus, am acum destulă bătaie de cap cu păgînii mei, eu, care sînt tot un păgîn. N-ai trage prea multe foloase, fiindcă nu m-ai avea decît pe mine, și asta ar fi prea puțin, eu neputînd să mă ocup tot timpul de dumneata. A fost o vorbă rostită cu dragoste. I-am mai spus multe de acestea. I-am lăudat descrierile și i-am spus : Sînt bune și așa cum trebuie, pentru că au tonul cuvenit și întotdeauna tonul e principalul. N-aș putea să le fac nici pe jumătate atît de bune, fiindcă eu n-am credință. Și i-am citit din *Călătoria în Italia* [1] pasajul unde ridic în slăvi pe Palladio [2] și afurisesc pe nemți cu clima și cu arhitectura lor. Săracul, i-au dat lacrimile, și i-am promis imediat că am să scot pasajul cu injurii, ca să vadă ce om de treabă sînt. Tot ca să-i fac pe plac, am scos din *Divan* diatriba împotriva crucii ; crucea de chihlimbar, nebunia nord-vestică. I se păruse prea amară și prea aspră și m-a rugat s-o las deoparte. Am spus : „Bine, o las, dar numai de hatîrul dumitale..." Am s-o dau lui fecioru-meu, ca atîtea altele pe care i le-am dat și care jigneau lumea. El le păstrează cu pietate, așa că i le dau, îi fac plăcere, și asta e un bun exepedient, între distrugere și jignire... Dar și ținea la mine — era foarte fericit cînd vedea că mă interesez de hîrțoagele lui cuvioase și mă iubea nu numai pentru că mă interesau ideile lui, nu, ci de dragul meu. Un auditor *comme il faut* [3] — ce mult i-a plăcut bucata cu noaptea cea mai scurtă sau aceea cu Aurora îndrăgostită de Hesperus [4], pe care i le-am citit, în timpul călătoriei la Neckarelz [5], într-o odaie în care era frig. Un suflet excelent ! Mi-a spus lucruri frumoase, instructive, despre înrudirea dintre *Divan* și *Faust*, și mi-a fost un tovarăș bun de drum, căruia i-am povestit o mulțime de întîmplări, în trăsură și pe la popasuri. Mai ții

[1] Scriere în proză de Goethe, apărută în 1816—1817.

[2] Andrea Palladio (1508—1580), arhitect italian care a căutat să reînnoiască stilul arhitectonic al antichității romane.

[3] Cum se cuvine (franc.).

[4] Denumire a luceafărului de seară.

[5] Localitate în apropiere de Heidelberg.

minte drumul de la Frankfurt la Heidelberg ? La ceasul cînd răsăreau stelele i-ai vorbit de Ottilie, cît ţi-a fost de dragă şi cum ai suferit din pricina ei, vorbeai în şoaptă, tainic, înfiorat de frig, de emoţie şi de somnolenţă... Cred că s-a temut... Frumos drum de la Neckarelz în sus, printre stînci calcaroase, pe unde am găsit fosile şi amoniţi ! Oberschaflenz-Buchen [1]... La amiază am nimerit la Hardtheim [2] în grădina hotelului. Acolo era o chelneriţă tînără, care mi-a plăcut cu ochii ei galeşi şi în privinţa căreia am demonstrat că tinereţea şi Eros fac frumuseţea, pentru că fata nu era drăguţă, dar arhiatractivă, şi a devenit şi mai atractivă prin mîndria puţin ruşinată şi puţin ironică ce a cuprins-o cînd a observat că vorbesc despre ea, aşa cum şi trebuia să observe, şi a remarcat şi Sulpiz, fiindcă eu vorbeam tocmai pentru ca ea să-şi dea seama că vorbesc de dînsa — dar a păstrat tot timpul o atitudine model în asemenea împrejurări : nici stingherită, dar nici necuviincioasă — asta e politeţea catolică — şi a fost foarte veselă şi binevoitoare cînd i-am dat o sărutare — o sărutare pe buze.

Zmeură la soare. Miros cald de fructe, nu-ncape îndoială. Fac dulceaţă în casă ? Nu-i acum timpul. Îl aveam în nări. Plăcut, minunat, mirosul de zmeură, mustind sub uscăciunea catifelată, cald de focul vieţii, ca nişte buze de femeie. Dacă tot ce-i mai bun în viaţă e iubirea, tot ce-i mai bun în iubire e sărutul — poezia iubirii, pecetea dragostei, senzual-platonică, mijlocul tainei între începutul spiritual şi sfîrşitul carnal, dulce înfăptuire, desăvîrşită în sfere mai înalte decît este acesta şi cu organele mai pure ale răsuflării şi ale vorbirii — spiritual, pentru că e încă individual şi foarte distinctiv — îi ţii în mîini capul dat pe spate, privirea ei zîmbitoare printre gene se topeşte în privirea ta, şi sărutul tău spune : Te iubesc şi numai la tine mi-i gîndul tu, unică şi minunată în lumea întreagă ! Procreaţia, anonim-făptuitoare, în fond fără alegere, e acoperită de întunecime. Sărutul e fericire, procreaţia e voluptate. Dumnezeu a dat-o şi viermelui. Ai viermuit şi tu zdravăn pe vremuri, dar principalul pentru tine este mai degrabă fericirea şi sărutul — fugarnică atingere a avîntului conştient cu frumuseţea repede trecătoare. Aici este şi deosebirea dintre artă şi viaţă, fiindcă plenitudinea vieţii, a umanităţii, procrearea nu e treaba poeziei, sărutarea spi-

[1] Localitate în ţinutul Mainz, cu o biserică în stil gotic-tîrziu.

[2] Localitate în apropiere de Buchen, unde se află un castel datînd din secolul al XV-lea.

rituală pe buzele de zmeură ale lumii... Jocul buzelor Lottei cu canarul, pasărea care își lipea drăgălaș pliscul de buzele suave și pe urmă zbura de la gura ei la gura mea, un joc groaznic și totodată de-o înduioșătoare nevinovăție. Dar totul e bine lucrat... Plin de talent — tinerelul acela cunoștea bine arta cum cunoștea și dragostea, și cînd iubea făcea tot artă — sturlubatic, dar gata de pe-atunci să sacrifice artei iubirea, viața și umanitatea! „Dragii mei, vă mîniați voi, dar n-am încotro, s-a făcut, l-am dat la tîrgul de la Leipzig [1], iertați-mă dacă puteți. Trebuie, iubiților, să vă rămîn dator și vouă, și copiilor voștri pentru clipele grele pe care le-ați trăit din cauza purtării mele... Sau cum vreți să-i spuneți. Dar ia stați puțin !..." Ce-am scris atunci a fost pe vremea tinereții zvăpăiate, demult. Și mi-am amintit scrisoarea, cînd am luat iar în mînă astă-primăvară prima ediție și după atîta amar de vreme am recitit toată povestea asta aiurită. N-a fost o întîmplare, trebuia să fie așa, lectura aceasta e o ultimă verigă a șirului de întîmplări care a început cu vizita lui Boisserée, face parte din faza ce revine periodic, faza de înnoire a vieții, sporită în spirit, înaltă solemnitate a reluării... De altfel, totul strălucit lucrat, bravo ție, tinere, excelentă țesătură sufletească belșugul de motivări psihologice! Reușită scena cu nebunul care caută flori toamna! Nostim cum Lotte se gîndește rînd pe rînd la prietenele ei ca să aleagă una pentru Werther, dar la fiecare descoperă cîte ceva care nu-i place și nu găsește nici una căreia să i-l lase. Asta ar putea să figureze și în *Afinitățile elective*. Sînt de mirare atîta îndemînare și atîta iscusință alături de-atîta sentimentalism și de răsturnarea aceasta a îngrădirilor individuale, a zidurilor de temniță ale existenței umane. E explicabil de ce a prins atît de bine, și cel care a scris asta nu era un cîrpaci. Numai acela știe ce înseamnă ușurință în expunere, care se ostenește s-o capete și izbutește. Lucrarea e ușoară și limpede datorită formei epistolare, datorită momentanului, a permanentei reluări și reașezări a subiectului — un sistem general de raporturi între unități lirice. Talent înseamnă să dai acestor socoteli greutate — și de asemenea să te pricepi să le exprimi ușor. Cu *Divanul* este exact același lucru — curios cum mereu e același lucru. *Divanul* și *Faust*, e adevărat, dar *Divanul* și *Werther* sînt și mai mult frați, mai bine spus: e același lucru pe trepte deosebite,

[1] Se referă la romanul epistolar *Suferințele tînărului Werther* tipărit prima oară la Leipzig.

înălţare, limpezită reluare a vieţii. De-ar putea să meargă aşa la nesfîrşit, înălţîndu-se în veşnicie, mereu ispăşind şi mereu cîştigînd !... De sărutări se vorbeşte din belşug şi în cîntecul de demult, şi în cîntecul cel nou. Lotte la clavir, cu buzele ei, care niciodată nu fuseseră mai fermecătoare decît atunci, cînd parcă se deschideau dornice să soarbă sunetele dulci — nu era oare încă de pe atunci Marianne, sau mai bine zis : Marianne nu era tot Lotte atunci cînd cînta lidul lui Mignon, şi Albert era şi el acolo, somnoros şi îngăduitor ? De data asta a fost ca un ceremonial, o repetare a unui străvechi obicei, o îndeplinire solemnă şi o comemorare atemporală — mai puţină viaţă decît prima oară şi totodată mai multă viaţă spiritualizată... Acuma cred că vremea a trecut, şi această întrupare n-am s-o mai văd niciodată. Aş vrea totuşi, pentru că dacă aş spune că nu mai e nevoie, ar însemna să renunţ aşteptînd răbdător o nouă înnoire. Să rămînem aşa ! Iubita revine mereu ca s-o săruţi, mereu tînără (desigur, e cam neplăcut să te gîndeşti că ea, cu figura supusă timpului, bătrînă, mai trăieşte pe undeva — dar nu trăieşte atît de frumos şi de bine cum trăieşte *Werther* alături de *Divan*).

Divanul însă e mai izbutit, mai maturizat chiar şi înălţat, ieşit din patologic ; amîndoi au devenit acum modele, ridicate în sfere înalte. Te cuprinde mirarea cînd te gîndeşti ce motive a găsit tinerelul de-atunci. Răzvrătirea împotriva societăţii, ura împotriva nobililor, indignarea burgheză — cine te-a pus, nătîngule, să vîri toate acestea, un fitil politic care face să scadă valoarea lucrării ? Împăratul avea dreptate cînd spunea mustrător : „De ce-ai făcut asta ?“ Noroc numai că nu s-a observat, a mers împreună cu toate exaltările pasionale ale cărţii, considerîndu-se că acest aspect nu avea drept scop un efect imediat. Prostii tinereşti şi pe lîngă asta subiectiv neadevărate. Atitudinea mea faţă de păturile de sus era foarte favorabilă — trebuie să dictez neapărat pentru partea a patra a Vieţii mele [1] că datorită lui Götz [2], indiferent de faptul că erau încălcate acolo unele obişnuinţe ale literaturii de pînă atunci, eu am avut faţă de pătura superioară o atitudine chiar excelentă... Unde mi-e halatul ? Îl sun pe Carl, să-mi frizeze părul. *The readiness is all* [3] — poate că vine vreo vizită. Plăcută e flanela asta moale, o simt cînd îmi împreunez mîinile la

[1], [2] În *Poezie şi adevăr*, vol. II, E.S.P.L.A., 1955, pag. 275.

[3] Totul e să fii pregătit (engl.).

spate. Cînd mă aflam pe malul Rinului la Brentano, la Winkel [1] sau pe terasă la Willemer, la Gerbermühle, mă plimbam în halat. Nimeni nu îndrăznea să-mi vorbească, de teamă să nu-mi tulbure gîndurile, deşi de multe ori nu mă gîndeam la nimic. E foarte plăcut să fii bătrîn şi mare: respectul e necesar. Halatul moale m-a însoţit pretutindeni — casnică obişnuinţă pe care o iei cu tine în călătorie ca să-ţi aperi propriul tău eu şi să înfrunţi străinătatea! La fel ca şi paharul de argint pe care îl iau cu mine oriunde mă duc, şi-mi iau şi vinul cu care-s obişnuit, ca să nu-mi lipsească nicăieri şi să nu fie mai puternică decît mine şi decît obişnuinţa mea străinătatea, care în alte privinţe e instructivă şi plăcută. Ţii la obiceiurile tale, stărui în tine însuţi — şi dacă vreunul te critică şi spune că asta e anchilozare, critica e fără rost, fiindcă nu-i nici o contradicţie între persistenţă, tendinţa către unitatea vieţii, conservarea eului şi înnoire, întinerire: *all' incontro* [2], aceasta nu există decît în unitate, în cercul care se încheie, semnul ce alungă moartea... „Fă-mă frumos, Figaro, Battista, sau cum te mai cheamă! Fă-mi părul. De bărbierit m-am bărbierit singur — tu cînd ajungi la buze îl prinzi pe om de nas, obicei ţărănesc, nu pot să sufăr — ştii povestea cu studentul poznaş care s-a lăudat faţă de colegi că are să-l apuce de nas pe un domn bătrîn şi nobil; s-a angajat ca bărbier la el, şi în felul acesta a putut să-l tragă de nas faţă de mai multă lume; de supărare, pe domnul cel bătrîn l-a lovit damblaua, şi farsorul a fost provocat la duel de fiul celui mort, alegîndu-se cu un beteşug pe toată viaţa.

— Nu cunosc povestea, excelenţă. Depinde de spiritul şi sentimentul cu care îl apuci pe cineva de nas, şi excelenţa-voastră puteţi fi sigur că...

— Bun, bun, dar prefer să fac asta cu mîna mea. De altfel, mie nici nu prea îmi creşte cine ştie ce barba de la o zi la alta. Ia vezi de păr, vreau să mi-l pudrezi, şi poţi să-l faci puţin şi cu drotul pe ici, pe colo; te simţi alt om cînd ţi-ai pieptănat părul de pe frunte si de pe tîmple şi l-ai fixat bine; atunci fregata e gata de luptă, şi capul ţi-e limpede, fiindcă între păr şi creier există o legătură, un creier nepieptănat nu face mare lucru. Cel mai bine era pe vremuri, cu catogan [3] şi cu părul strîns în pungă, la ceafă,

[1] Localitate în apropiere de Wiesbaden (vestul Germaniei).
[2] Dimpotrivă (ital.).
[3] Panglică cu care se lega părul la ceafă.

tu nu ştii de asta, eşti din epoca frizurii *à la* Titus [1], eu însă vin de departe, am străbătut mai multe epoci, am fost şi pe vremea pletelor şi a cîrlionţilor — cînd mă gîndesc, parc-aş fi jidovul rătăcitor care merge prin vremuri mereu acelaşi, în timp ce, fără să observe, obiceiurile şi îmbrăcămintea lui se schimbă.

— Excelenţei-voastre cred că-i stătea bine în hainele brodate de pe timpuri, cu coadă şi cu păru-n rulouri la tîmple.

— Să ştii un lucru : era o vreme plăcută, şi bine închegată, şi nebuniile de pe-atunci, făcute în taină, erau mai interesante decît sînt cele de astăzi. Libertatea nu e nimic dacă nu-i totodată şi eliberare. Şi să nu credeţi voi că atunci nu exista nici un drept al omului. Stăpîni şi slugi existau, desigur, dar acestea erau stări sociale, lăsate de dumnezeu, avînd fiecare demnitatea ei, şi stăpînul avea stimă faţă de ceea ce se deosebea de el, faţă de starea slujitorilor. Mai cu seamă că pe vremea aceea era şi mai răspîndită concepţia că fiecare om — fie nobil, fie mărunt — trebuie să plătească partea lui de necazuri omeneşti.

— De, excelenţă, eu nu prea ştiu, dar cred că tot noi cei mărunţi aveam mai mult de plătit şi cred de asemenea că nu era chiar aşa în ce priveşte stima celor de sus faţă de cei de jos.

— Poate că ai dreptate. Cum vrei să discut cu tine ? Eu, stăpînul tău, sînt acuma în mîna ta, cu pieptenele şi cu drotul fierbinte poţi să mă ciupeşti şi să mă arzi dacă mă împotrivesc, de aceea tac cuminte din gură.

— Ce păr fin aveţi, excelenţă !

— Adică rar vrei să spui.

— Aş, nu ! Abia deasupra frunţii începe puţin să se rărească. Vreau să spun că firul e fin, e moale ca mătasea, cum n-au de obicei bărbaţii.

— Bine că e şi aşa. Sînt şi eu cum m-a lăsat dumnezeu. Destul de indiferent spus ? Destul de nepărtinitor faţă de propriile mele însuşiri ? Frizerii sînt linguşitori, şi omul capătă apucăturile profesiunii pe care o exercită. Vrea să-mi măgulească vanitatea. Nu se gîndeşte, desigur, că şi vanitatea are felurite forme şi felurite impulsuri, că poate fi ocupaţie gravă, autocontemplare meditativă, îndîrjire autobiografică, curiozitate insistentă faţă de conformaţia fiinţei tale fizice şi etice, faţă de căile întortocheate şi de ascunsele strădanii ale naturii

[1] Pieptănătură cu părul tăiat scurt, introdusă de actorul francez Talma în 1791, pînă atunci bărbaţii purtînd păr lung.

ce au avut drept rezultat ființa care ești și pe care lumea o privește uimită — prin urmare nu se gîndește că vorbe măgulitoare ca ale lui, cu privire la conformația mea, nu au un efect superficial de stimulare a eului, așa cum crede el, ci sînt un îndemn tulburător către revelarea unor grave și prielnice mistere. Sînt așa cum m-a făcut natura. Punct. Sînt așa cum sînt și, potrivit cu vorba care spune că pe neștiute ajungi cît mai departe, trăiesc și eu la întîmplare. Așa e bine. Dar toată această stăruitoare activitate autobiografică? Nu se prea potrivește cu principiul rostit adineauri. Și chiar dacă fac asta în aparență numai în scop didactic, ca să cercetez cum se formează geniul (ceea ce este de asemeni vanitate, vanitatea științifică), totuși, în fond mă mînă curiozitatea de-a vedea materialul din care se formează, ființa însăși așa cum se dezvoltă ca produs al vieții. Dacă gînditorii meditează asupra gîndirii, de ce n-ar medita lucrătorul asupra lui însuși ca lucrător, cînd de aci iese o lucrare și cînd orice lucrare este numai o adîncire superior de vanitoasă în acest fenomen întruchipat de lucrător — așadar — o lucrare egocentrică?... Păr foarte fin. Uite, mîna pe care o țin acum pe genunchi, înfășurat cum sînt în halatul de baie... Nu se potrivește de loc cu părul fin, nu-i o lăbuță nobilă, mică și delicat spiritualizată, e o mînă lată și zdravănă, mînă de meșteșugar, lăsată moștenire de cîteva generații de potcovari și de măcelari[1]. Cîtă gingășie și vrednicie, cîtă fragilitate și cît caracter, cîtă infirmitate și dîrzenie, nebunie și rațiune, și cîte imposibilități devenite faptă n-au trebuit să se îmbine întîmplător și în chip prielnic și să se amestece timp de mai multe secole, pentru ca la sfîrșit să apară fenomenul talentului? La sfîrșit. Abia un șir de întîmplări rele sau bune produc în cele din urmă spaima sau bucuria lumii. Semizeul și monstrul — nu i-am gîndit eu oare împreună atunci cînd am scris *Ifigenia*, n-am luat pe unul drept celălalt și n-am știut eu oare că nu se poate bucurie în care să nu intre puțină spaimă și nu se poate semizeu care să nu fie și puțin monstruos? Rău și bine — ce știe natura de asta, ea, care nici de boală și de sănătate nu prea are habar, și din boală face bucurie și viață?! Natură! Tu mai întîi mi-ai fost dată prin mine însumi — te cunosc în străfundurile tale prin mine însumi. Tu m-ai învățat că după o existență îndelungată, un neam, înainte de-a se stinge, dă la iveală un individ care întrunește în el

[1] Bunicul lui Goethe — Friedrich Georg Goethe — a fost croitor și apoi măcelar, iar străbunicul său, Hans Christian Goethe, a fost fierar.

însușirile tuturor strămoșilor lui și îmbină toate aptitudinile care fuseseră pînă acum împrăștiate și izolate și le exprimă în chip desăvîrșit. Totul acum e formulat mai limpede, observat cu mai multă grijă didactică, pentru ca oamenii să poată lua mai bine cunoștință — știința naturii, scoasă cu chibzuială din propria ta ființă nesigură. Egocentric !... Nu poate fi egocentric un om care știe că el este un țel al naturii, un rezumat, o desăvîrșire, o apoteoză, un rezultat ultim și suprem, pentru a cărui înfăptuire natura a lucrat cu cea mai mare migală ! Dar oare toată această crescătorie în clocitoare burgheză, această încrucișare și împreunare de neamuri de-a lungul secolelor, cînd vreo calfă din provincia vecină se însura, după obicei, cu fata patronului, sau cînd fata unui lacheu de la curte se împreuna cu vreun topograf sau cu vreun administrator cu carte — a fost oare tot acest talmeș-balmeș de neamuri diferite atît de prielnic și atît de binecuvîntat de soartă ? Lumea va considera că a fost într-adevăr așa, fiindcă eu sînt rezultatul, în aptitudini primejdioase dar dominate, folosite, transfigurate, îmblînzite de forțe de caracter luate din altă parte și care îndrumează și împing aceste aptitudini spre îndeletniciri superioare. Eu — un exemplar artistic rezultat din echilibrarea unei nevoi precis măsurate, un accident fericit al naturii, cumpănit cu strictețe, un dans printre ascuțișuri de săbii cu salturi de la dificultate și iubire, la facilitate, un rezultat la limita posibilităților, egal cu geniul — fiindcă geniul e întotdeauna un fenomen la limita extremă a posibilităților. Toți stimează opera, cînd e mare — dar viața n-o stimează nimeni. Vă spun doar atît : să facă și altul la fel, dar să bage de seamă să nu-și rupă gîtul.

Ce-a fost aversiunea ta față de căsătorie, sentimentul prohibitiv că e o absurditate legătura burgheză după modelul străbunilor, experimentare fără rost și fără țel ? Fiu-meu, rod al unui act subsidiar și liber, dezaprobă concubinajul libertin — fiu-meu e un surplus, un epilog, parcă nu știu ? Natura se dezinteresează — și eu mă apuc de treabă ca și cum aș mai putea prin el să iau încă o dată totul de la capăt ; acuma am să-l împerechez cu „mica persoană", fiindcă e de soiul acelora de care am fugit eu, altoiesc neamul nostru cu sînge prusian, pentru ca epilogul să aibă deznodămînt, în urma căruia natura, căscînd și dînd din umeri, se duce acasă. Știu asta foarte bine. Dar a ști bine ceva e una, și sentimentul pe care îl ai e alta. Și sentimentul vrea să-și afirme drepturile

quand même [1] — chiar şi faţă de ştiinţa rece. În primul rînd, casa are să capete un aspect impunător şi prietenos, are s-o conducă o Lili cu care bătrînul va glumi galant, şi, cu voia lui dumnezeu, au să vină şi nepoţi, nepoţi cu bucle, nepoţi fantomatici, cu germenul nimicului în inimă — şi am să-i iubesc, fără să cred şi fără să sper în ei, numai de dragul sentimentului.

Cornelia, sora mea, eul meu secund, feminin, era fără credinţă, fără iubire şi fără speranţă şi nu era făcută să fie femeie. Aversiunea ei faţă de soţ nu era oare, în sens fizic, asemenea fugii tale de căsătorie ? Fiinţă ce nu poate fi definită, amar de străină pe pămînt, neînţeleasă de nimeni şi nici de ea însăşi, aspră stareţă, a murit din facere, prima şi ultima ei lehuzie, nefirească şi de care îi era scîrbă. A fost singura, împreună cu tine, care a trăit, spre nenorocul ei, dintre şase copii cîţi aţi fost. Unde sînt ceilalţi, fetiţa aceea frumoasă, băieţaşul acela ciudat şi dîrz care a fost fratele tău ? De mult plecaţi, dispăruţi repede şi fără să plîngă nimeni după ei, pe cît îmi aduc aminte. Fraţi văzuţi parcă în vis, aproape că nici nu mai ştiu cum arătau la faţă, pe trei sferturi uitaţi. Aleşi, voi să plecaţi, eu să rămîn, mi-aţi luat-o înainte — şi n-aţi pierdut prea mult. Trăiesc în locul vostru, pe seama voastră, duc greul pentru şase deodată. Sînt eu oare atît de egoist, atît de flămînd de viaţă, încît v-am luat tîlhăreşte ce v-ar fi putut face să trăiţi ? Există de multe ori o vină mai profundă şi mai ascunsă decît aceea cu care în chip conştient şi empiric ne încărcăm. Ori poate că rămînerea în viaţă numai a unui individ însemnat şi moartea celorlalţi provine din faptul că tata era de două ori mai în vîrstă decît mama ? Pereche binecuvîntată, cu harul de-a dărui lumii un geniu. Nefericită pereche ! Mama, fire veselă, şi-a prăpădit cei mai frumoşi ani ca soră de caritate a unui tiran decrepit. Cornelia îl ura — poate numai pentru că o adusese pe lume ; dar şi fără asta, omul acela posac, cam tembel, incapabil să exercite vreo profesie, pedant plicticos şi singuratic, căruia cel mai mic curent îi stingherea orînduiala cu trudă căpătată, hipocondrul acela certăreţ nu era oare odios ? Ai multe de la el, statura şi multe apucături, pasiunea de colecţionar, formalismul şi *polipragmosyna* [2] — pedanteria lui transfigurată. Cu cît îmbătrîneşti, cu atîta iese la iveală în tine fantomalul bătrîn, şi tu îl recunoşti, şi te vezi pe tine în el, eşti în chip

[1] Cu orice preţ (franc.).

[2] Tendinţa de a se ocupa în chip gălăgios cu multe probleme deodată.

conştiincios şi cu îndărătnică fidelitate din nou el, modelul patern pe care îl stimăm. Simţire, simţire, cred în asta, şi asta şi vreau. Viaţa n-ar fi posibilă dacă n-am înfrumuseţa-o puţin şi n-am încălzi-o cu iluzia simţirii — dar imediat dedesubt e o răceală de gheaţă. Devii mare şi odios cînd proclami adevărul de gheaţă şi te împaci cu tine şi cu lumea datorită minciunilor mărinimoase şi pline de vioiciune ale simţirii. Tata era un om de onoare tenebros — ultimul copil al unor părinţi în vîrstă — şi avea un frate care era nebun de-a binelea şi a murit într-o stare de abrutizare, ca şi tata de altfel. Bunicului îi plăceau femeile — o, da, din cauza simţirii lui pline de vioiciune ; îl chema Textor [1]. Tatăl mamei, ca să fim drepţi, era un desfrînat, muieratic, prins şi făcut de ruşine de soţi mînioşi, dar şi un vizionar totodată — avea darul profeţiei. Straşnic amestec ! Probabil că a trebuit să-mi ucid fratele şi surorile pentru ca acest amestec să ia la mine forme mai plăcute, mai convenabile, atrăgătoare — dar şi în mine există destulă nebunie îndărătul strălucirii, şi dacă n-aş fi moştenit nevoia de ordine şi arta de-a păstra cu grijă — un întreg sistem de măsuri ocrotitoare — unde aş fi ajuns ? Nu pot să spun cît de mult urăsc nebunia, genialitatea şi semigenialitatea smintită şi chiar şi patosul, purtarea excentrică, cît de mult dispreţuiesc şi evit agitaţia zgomotoasă. Îndrăzneală — asta trebuie, dar cu calm, cu cuviinţă, cu ironie în limitele convenienţelor, asta vreau şi asta sînt. Era unul, cum îl chema, von Sonnenberg [2], căruia i se zicea cimbrul [3], descins din Klopstock, înverşunat şi exaltat, deşi în fond om de treabă. Preocuparea lui era un poem despre judecata din urmă, treabă de nebun, o nebunie fără politeţe, monstru apocaliptic, într-un stil dezmăţat şi violent. Îmi făcea rău cum mi-a făcut rău *Sărmanul Heinrich* [4]. În cele din urmă, geniul s-a aruncat pe fereastră. Drum bun ! Departe de mine aşa ceva !

Bun, m-a pregătit aşa cum se cuvine, elegant, cu demnitate, oarecum cam ca pe vremuri. Dacă vine careva în vizită, voi discuta despre lucruri indiferente, cu voce măsurată, pentru liniştea mea şi a lui, şi voi semăna a tot ce vrei, numai a geniu nu, fapt de care mediocritatea amabilă, pe jumătate speriată,

[1] Johann Wolfgang Textor (1696—1771), bunicul lui Goethe dinspre mamă ; a fost primar al oraşului liber Frankfurt pe Main.

[2] Franz von Sonnenberg (1779—1805), poet german, autorul epopeii *Donatoa*.

[3] De la cimbrii — popor germanic, care a trăit pe malurile Elbei.

[4] Legendă în versuri de poetul german Hartmann von Aue (aprox. 1165—1210).

pe jumătate înveselită, s-ar bucura desigur foarte tare. Au şi fără asta destul de vorbit despre mutra mea, despre frunte, despre ochii atît de bîrfiţi, pe care, după cum arată tablourile, îi am, ca şi forma capului, ca şi gura şi tenul mediteranean, de la bunică-mea după mamă, născută Lindheymer şi căsătorită Textor. Ce importanţă are învelişul nostru fizionomic ? Toate acestea existau şi acum o sută de ani şi nu exprimau atunci nimic altceva decît o fire femeiască solid şi iscusit alcătuită şi brună ca înfăţişare. Pe urmă, în mama n-au mai apărut, ea era din cu totul altă plasmă, şi acum şi-au găsit expresie în înfăţişarea mea — şi au căpătat o reprezentanţă spirituală, pe care mai de mult n-o avuseseră şi de care nici n-ar fi avut nevoie. Este oare vreo legătură necesară între fizicul şi moralul meu ? N-aş putea să am ochii pe care îi am fără ca ei să fie numaidecît ochii lui Goethe ? La Lindheymeri însă ţin ; ei sînt probabil tot ce-i mai solid şi mai bun în mine. Mă bucur cînd mă gîndesc că locul lor de baştină, de la care şi-au luat şi numele, e foarte aproape de valul roman [1], în Wettersenke, unde sîngele antic şi sîngele barbar s-au amestecat de multă vreme. De-aici vine şi de-aici ai tu culoarea feţei, ochii şi distanţarea de germani, dispreţul faţă de vulgaritatea lor, antipatia, nutrită de mii de rădăcini, faţă de acest popor afurisit din care ai luat fiinţă şi în pofida căruia trăieşti şi pentru cultivarea căruia eşti sortit să duci viaţa aceasta nemaipomenit de precară şi de penibilă, izolată nu numai prin rangul tău, dar şi prin instinctul lor, care-i sileşte să te recunoască, împotriva voinţei, pentru ca apoi să denatureze sensul vieţii tale — parcă nu ştiu eu că în fond nu mă puteţi suferi ?... Cum să-i împaci ? De multe ori aş vrea din toată inima să-i împac ! E o treabă care ar putea să meargă — şi a şi mers uneori, că doar ai şi tu destule trăsături din firea lor, fire saxonă, firea lui Luther, cu care te făleşti, dar pe care potrivit cu forma şi pecetea spiritului tău o prefaci în limpezime, graţie şi ironie. De aceea ei n-au încredere în germanismul tău, consideră că nu-l foloseşti cum trebuie, şi gloria ta ei o privesc cu ură şi ciudă. Neplăcută existenţă să fii în luptă şi în contradicţie cu un neam din care totuşi faci parte şi înlăuntrul căruia te mişti ! Aşa este, şi la urma urmei n-am ce să fac. Dar că ei urăsc claritatea nu-i lucru cuminte. Că nu ştiu ce farmec are adevărul e păcat ; că le place atît de mult aburul mistic, bîta şi orice exces violent e odios ; că se devotează şi jură

[1] Val ridicat de romani între Rin şi Dunăre, cu cetăţi de apărare împotriva popoarelor germanice.

credință oricărui nemernic exaltat care le trezește pornirile cele mai josnice, le încurajează defectele și îi învață să conceapă că naționalitatea înseamnă izolare și grosolănie ; că se socot grozavi și străluciți atunci cînd și-au pierdut orice demnitate și se uită urît la aceia în care străinătatea vede și stimează adevărata Germanie e un lucru infam. Nu vreau de loc să-i împac. Nu pot să mă sufere, foarte bine, nici eu nu pot să-i sufăr, așa că sîntem chit. Eu am germanismul meu, iar pe ei, cu filistinismul lor — că așa i se spune — să-i ia dracu. Își închipuie că ei sînt Germania. Nu-i adevărat, Germania sînt eu, și dacă Germania ar pieri, ar continua să dureze în mine. Puteți să vă zbateți cît vreți ca să mă înlăturați — chezășia voastră tot eu sînt. Adevărul este însă că eu sînt făcut pentru împăcare mult mai mult decît pentru tragedie. Oare toată purtarea mea nu e împăcare și cumpănire și tot ce fac eu nu este oare afirmare, aprobare, fructificare a cutărei sau cutărei teme, echilibru, acord ? Numai toate forțele unite fac lumea, și fiecare e importantă, fiecare e vrednică să se dezvolte, și fiecare aptitudine se desăvîrșește numai prin ea însăși. Individualitate și societate, conștiință și naivitate, romantism și destoinicie — toate acestea împreună să le accepți, să le cultivi, să le aduni într-un întreg, să le desăvîrșești și să-i umilești pe partizanii fiecărui principiu în parte, deoarece înfăptuiești deopotrivă toate principiile... Umanitatea ca universală ubicuitate — suprem și ademenitor exemplu de parodie a propriului eu, dominație mondială ca ironie și senină trădare a unui lucru față de altul — cu asta iată că tragedia e în tine, ea se petrece unde nu e încă măiestrie, unde încă nu există germanismul meu, care constă tocmai în această dominație și în această măiestrie — constă în chip reprezentativ, fiindcă germanism înseamnă libertate, cultură, multilateralitate și dragoste, și faptul că ei habar n-au de asta e lipsit de importanță. Tragedie între mine și acest popor ? Aș, ne sfădim noi, dar sus de tot ; într-un joc limpede și adînc, voi oficia o împăcare exemplară, voi împreuna simțirea magic rimată a Nordului neguros cu eternul spirit al azurului trimetric, spre zămislirea geniului. De ce deodată vorbele îmi cîntă ? Așa e cînd din inimă se-avîntă...

— Ați spus ceva, excelență ?

— Cum ? Nu. Am spus ceva ? Atunci, n-am vorbit cu tine. Am vorbit cu mine. Asta e bătrînețea : omul cînd îmbătrînește începe să stea de vorbă cu el însuși.

— Nu-i bătrîneţea, excelenţă, e vioiciunea gîndirii. Desigur că şi în tinereţe aţi vorbit cu dumneavoastră înşivă.

— Da, ai dreptate. Ba chiar asta mi se întîmpla mai des decît mi se întîmplă acuma. E cam extravagant să vorbeşti cu tine însuţi, şi tinereţea este extravagantă, aşa că se potriveşte, dar mai tîrziu nu mai merge. Mă gîndeam la tot felul de lucruri, mi se zbătea ceva în suflet, şi atunci m-am pomenit vorbind singur, şi a ieşit o poezie.

— Da, excelenţă, a fost ceea ce se numeşte — inspiraţia genială.

— Fie şi aşa. Aşa o numesc cei care n-o au. Şi, cum spuneam, o dată cu vîrsta, în locul extravaganţei vine premeditarea şi caracterul, şi ce creează acestea e mai preţios şi mai inteligibil... Ei, mă laşi acuma ? Trebuie să isprăvim odată. E frumos din partea ta că dai o importanţă capitală lucrului pe care-l faci, dar preparativele vieţii trebuie să fie într-un raport just cu viaţa.

— Ştiu, excelenţă. Dar trebuie ca totul să iasă cît mai frumos. Trebuie să ne dăm seama pe cine servim. Poftiţi oglinda.

— Frumos, frumos. Dă-mi apă de colonie să-mi pun pe batistă ! ! A, ce bine ! Plăcută şi înviorătoare invenţie, era şi pe vremea părului împletit, toată viaţa mea mi-a plăcut să miros a colonie. Şi împăratul Napoleon mirosea a colonie din cap pînă-n picioare — să sperăm că nici la Sfînta Elena nu duce lipsă. Să ştii că micile auxiliare şi binefaceri ale vieţii devin lucrul principal atunci cînd s-a isprăvit cu viaţa însăşi şi cu faptele de eroism. Ce om, ce om ! Acum au închis firea lui neînfrîntă departe, peste inaccesibile întinderi de mare, pentru ca să fie pace în lume şi să nu se mai teamă de el, şi noi aici să ne putem cultiva un pic în linişte... E drept şi asta, pentru că vremea războaielor şi a epopeilor a trecut, regii fug, burghezimea triumfează, vine acum un ev utilitar, aveţi să vedeţi, în care va fi vorba numai de bani şi de circulaţie, spirit, comerţ şi bunăstare, în care s-ar putea crede că însăşi natura a ajuns la vîrsta raţiunii şi a renunţat pe totdeauna la toate zguduirile smintite şi febrile, ca să fie asigurate pe vecie pacea şi prosperitatea. O idee foarte îmbucurătoare, n-am nimic împotrivă. Dar cînd te gîndeşti ce trebuie să simtă un asemenea element al naturii ale cărui forţe sînt înăbuşite în singurătate, în mijlocul unui pustiu de apă, un asemenea uriaş înlănţuit şi pus în imposibilitate de-a mai făptui ceva, această Etnă astupată în care e numai

clocot şi frămîntare, dar fără ca focul dinăuntru să mai poată găsi vreun drum pe unde să izbucnească — şi aici trebuie să-ţi spun că lava nimiceşte, dar slujeşte şi de îngrăşămînt — cînd te gîndeşti la toate acestea te cuprinde mîhnirea şi te simţi înclinat către compătimire, deşi compătimirea nu-i de loc admisibilă într-un asemenea caz. Totuşi, ar fi de dorit să aibă şi acolo colonie, aşa cum a fost deprins. Mă duc dincolo, Carl, spune domnului John că poate să vină.

...Elena, Sfînta Elena... Locul unde-i el acum poartă numele ei... numele celei pe care o caut, care e singura mea dorinţă, pe cît de frumoasă pe atît de ademenitoare, pe cît de dorită pe atît de frumoasă... Numele ei e al stîncii pe care e înlănţuitul Prometeu... Ea e a mea, numai a mea, şi nu a vieţii şi a vremii, deopotrivă fiică şi iubită, şi rîvna mea poetică numai datorită ei se aplică stăruitoare la această operă de-o viaţă întreagă, operă pe care n-o pot birui... Acelaşi nume... ciudat lucru e şi ţesătura vieţii şi a destinelor ! Iată locul meu de lucru, aerisit, unde mă aşez cu mintea matinal limpezită. Aici sînt subsidiarele, izvoarele ajutătoare, stimulentele, mijloacele cu care cucereşti lumi de învăţătură pentru scopuri productive. Ce interesantă e ştiinţa atunci cînd poate sprijini şi îmbogăţi o operă, hrănind totodată un joc ! Spiritul respinge tot ce nu e necesar. Desigur însă că, pe măsură ce îmbătrîneşti şi pe măsură ce te întinzi mai mult, pe-atîta se înmulţeşte şi ceea ce este necesar, şi în curînd, mergînd tot aşa, orice va deveni necesar. Lucrarea despre diformităţile vegetalelor şi despre bolile plantelor trebuie să continui s-o citesc, azi după amiază, dacă izbutesc, sau diseară ; formaţiile anormale şi monstruozităţile sînt foarte importante pentru un prieten al vieţii, patologicul te ajută poate cel mai mult să înţelegi ceea ce-i firesc, şi uneori ai impresia că boala dă cele mai dîrze şi mai adînci impulsuri pentru dezvoltarea vieţii... A, uite, te-aşteaptă multe lucruri dătătoare de bucurii de natură critică, *Corsarul* şi *Lara* de Byron, frumos şi viguros talent, trebuie să-l citesc, la fel şi cu Calderon în traducerea lui Gries [1], şi Rückstühl. *Despre limba germană* e un lucru interesant, şi hotărît trebuie să studiez mai departe *Technologia rhetorica* a lui Ernesti [2]. Asemenea lucrări duc la clarificarea conştiinţei şi aţîţă pofta. Biblioteca ducală aşteaptă cam de multă vreme toate cărţile

[1] Johann Diederich Gries (1775—1842), ale cărui traduceri din literatura universală sînt capodopere ale genului.

[2] Johann August Ernesti (1707—1781), specialist în filologie clasică şi teolog german.

acestea despre Orient. Termenele de restituire au trecut de mult. Dar nu le dau, nici una n-o dau, nu pot să mă lipsesc de materialul acesta atîta timp cît mă preocupă *Divanul* ; şi fac şi însemnări cu creionul, n-are să mîrîie nimeni. *Carmen panegyricum in laudem Muhammedis* [1]... Drace, poezia pentru aniversare ! Începutul : „Învăluit în aer pur de munte, / Pe culmea-mpăduritelor prăpăstii..." Asta e o apropiere cam arbitrară : pe culmea prăpăstiilor, dar trebuie s-o las, e o imagine îndrăzneaţă, n-au decît s-o înghită, că dacă nu, îi înghite prăpastia. „Gravul munţilor perete", era tot cam la fel. Aşa — apoi urmează grădina poeziei, cam nesigură, din cauză că Eros mai aruncă prin ea cîte-o săgeată, apoi în al treilea rînd societatea cultivată pe care zeul Marte o sfărîmă, şi în sfîrşit, o dată cu întoarcerea consolatoare a păcii, gîndul nostru se întoarce, de două ori se întoarce (să facem din necesitate o intenţie), către aşezările bătrîne — cu care rimează *rămîne*, şi repede după aceea şi mulţimea pe care unii vor s-o poarte *de-azi pe mîne* — foarte bine, după ce dictezi, te-apuci de lucru, şi în douăzeci de minute ai făcut toate strofele.

Materialul acesta brut n-a fost gîndit ca material brut, ci ca un lucru finit şi de sine stătător, ca scop în sine, şi nu ca să vină unul şi să stoarcă din el o sticluţă de esenţă de trandafir şi după aceea să-l arunce la gunoi. De unde îşi ia cineva impertinenţa de-a se socoti un zeu şi de-a crede că tot ce-i împrejurul lui e numai un material inform, din care el face absolut ce vrea — un univers radiant în universul naturii, care şi pe prietenii lui îi consideră numai ca o hîrtie bună de scris ? Ce-i asta, impertinenţă şi hibriditate ? Nu, e o formă de existenţă, dată de natură — aşa că trebuie s-o acceptaţi şi să vă bucuraţi de ea, pentru că vă aduce numai bucurie... *Călătoria la Şiraz* a lui Waring, foarte folositoare ; *Amintiri din Orient*, de Augusti, m-a ajutat mult ; *Magazinul asiatic* al lui Klaproth [2] ; *Izvoarele pentru cunoaşterea Orientului*, prelucrate de o societate de amatori — izvoare bogate într-adevăr pentru nişte amatori destoinici. Trebuie să mai văd o dată şirurile duble ale şeicului Gelaledin Rumi [3], de asemeni şi pleiadele strălucitoare de pe cerul

[1] Poezii panegirice întru slava lui Mohamed (lat.).

[2] Heinrich Julius Klaproth (1783—1835), orientalist german ; a început să publice în 1802 *Magazinul asiatic*.

[3] Gelaledin Rumi (1207—1272), mare poet persan, autorul unei culegeri de basme şi de pilde şi al unui ciclu de versuri lirice intitulat *Divanul*.

Arabiei [1], iar pentru note *Repertoriul literaturii biblice și orientale* are să-mi aducă servicii serioase. Iată și gramatica arabă. Trebuie să mai fac niște exerciții de scris ; asta intensifică luarea de contact. Luare de contact, profund cuvînt, foarte expresiv pentru felul nostru de-a lucra, pentru această sfredelitoare adîncire în sferă și în obiect, fără de care nu s-ar putea face nimic, această autoîngropare într-un domeniu pe care îl cercetezi cu persistență simpatică, ajungînd astfel un inițiat într-o lume pe care o cuprinzi cu dragoste și izbutind să-i vorbești cu ușurință limba, așa încît nimeni să nu mai poată deosebi amănuntul dobîndit prin studiu de elementul caracteristic găsit prin intuiție. Minunat lucru ! Au să se mire toți că cineva pentru o cărticică de poezii și de maxime a trebuit să se nutrească și să se ajute cu atîtea descrieri de călătorii și de moravuri. N-au să mai spună că e un lucru genial. În tinerețe, pe cînd Werther tocmai făcea furori, a fost unul — îl chema Bretschneider, un bădăran — care se îngrijea grozav de mine, să nu devin prea îngîmfat. Mi-a spus tot adevărul despre mine — sau ce credea el că-i adevărul. „Să nu-ți închipui, zicea, că dacă istorioara face atîta vîlvă e mare lucru de capul tău ! Crezi că nu știu ce-i cu tine ? Te cunosc eu ! Judeci mai întotdeauna greșit și știi singur că-ți trebuie mult pînă să înțelegi un lucru, ești de altfel destul de deștept ca să te grăbești să dai dreptate celor pe care-i vezi că se pricep mai bine și nu discuți cu ei, și nu vrei să-ți arăți slăbiciunea. Așa ești tu. Și ești nestatornic, nu te oprești la nici un sistem, ci sari de la o extremă la cealaltă și ai fi gata să devii tot atît de ușor și pietist [2] și liber-cugetător, fiindcă ești grozav de influențabil. Totodată însă, ai și o doză de orgoliu, nepermisă : pe toți cei dimprejurul tău îi socoți drept niște ființe slabe, deși tu ești cel mai slab dintre toți, fiindcă nici chiar pe cei puțini pe care îi crezi pricepuți nu-i poți judeca singur, ci trebuie și aici să te iei după părerea generală. Ascultă ce-ți spun eu. Oarecare capacitate ai, ce-i drept, un talent poetic care produce ceva numai atunci cînd ai purtat multă vreme în tine un material și l-ai prelucrat și ai adunat tot ce poate servi subiectului pe care vrei să-l tratezi — și abia atunci începe să meargă, abia atunci poate să iasă ceva. Dacă îți

[1] Se referă la cei șapte mari poeți ai Orientului arabo-persan : Firdussi, Rumi, Enveri, Hafiz, Geami, Nizami și Saadi.

[2] Doctrină religioasă protestantă, răspîndită în Germania, ai cărei adepți practică ascetismul.

vine în minte vreun subiect, îl tot întorci şi îl învîrţi, şi tot ce găseşti cauţi să pui în legătură cu bucata de lut pe care o modelezi, gîndindu-te numai şi numai la acest obiect. Asta e tot ce poţi să faci şi altceva nimic. Bagă de seamă să nu te ameţească popularitatea!" Parcă-l aud şi acuma, un maniac al adevărului, un caraghios al cunoaşterii, de loc răutăcios, suferea singur din cauza ascuţimii lui critice, măgarul — măgar priceput, măgar melancolic şi pătrunzător, nu cumva avea dreptate? N-avea de trei ori dreptate, sau mai degrabă de două ori şi jumătate, cînd îmi dădea peste nas vorbind de nestatornicie, de nehotărîre şi de geniul care ştie numai să culeagă, să recepteze şi să poarte multă vreme materialul nelucrat, să aleagă şi să folosească izvoare ajutătoare?! Ai fi putut tu să-ţi făureşti instrumentele de studiu dacă epoca noastră n-ar fi avut o slăbiciune pentru Orient şi n-ar fi avut interes pentru orientalism, înainte de-a fi venit tu? L-ai descoperit tu pe Hafiz? Hammer ţi l-a descoperit şi ţi l-a tradus; cînd l-ai citit — în anul campaniei din Rusia — ai fost emoţionat şi fermecat de o carte la modă, şi cum nu poţi citi nimic fără să fii determinat, fecundat şi transformat şi fără să guşti plăcerea de-a face şi tu la fel şi de-a crea pe temeiul celor trăite, ai început să scrii poezie persană şi cu silinţă lacomă să asimilezi tot ce-ţi trebuia pentru noua ta ocupaţie plăcută şi pentru noua ta mascaradă. Independenţă, aş vrea să ştiu ce înseamnă asta? „Original era, la fel / Cu-atîţia alţi nebuni ca el..." Cînd aveam douăzeci de ani mi-am părăsit aderenţii şi am rîs de grimasele de originalitate ale şcolii geniului[1]. Ştiam eu pentru ce. Pentru că originalitatea e ceva groaznic, o nebunie, artă fără opere, înfumurare nereceptivă, îngîmfare de fată bătrînă şi de burlac bătrîn, aiureală sterilă. Dispreţuiesc adînc toate aceste lucruri, pentru că eu vreau ceva productiv, ceva care ţine şi de bărbat şi de femeie, o procreaţie, o înaltă determinare personală. Nu degeaba semăn cu o bună gospodină! Sînt bunică-mea Lindheymer cea brună, sub chip de bărbat, sînt ţărînă şi germen, arta androgină, determinabilă prin orice, aşa încît materialul cules de mine şi prin mine determinat îmbogăţeşte lumea. Aşa ar trebui să judece germanii, prin asta sînt eu imaginea lor şi modelul lor. Primind de la lume şi dăruind lumii, cu inimile larg deschise oricărei admiraţii fructuoase, mari prin inteligenţă

[1] Se referă la curentul din literatura germană denumit *Sturm und Drang* sau epoca geniilor (1767—1787).

și iubire, prin capacitatea de a mijloci, prin spirit — căci capacitatea de a mijloci este spirit — așa ar trebui ei să fie, și aceasta este menirea lor, nu să se îndărătnicească a se considera o națiune originală, să se prostească în insipida autocontemplare și autoproslăvire, și prin prostie să domine lumea. Nefericit popor, n-are să-i meargă bine, fiindcă nu se va înțelege pe el însuși, și orice greșită înțelegere a propriei firi nu stîrnește numai rîsul, stîrnește ura lumii și te aruncă într-o mare primejdie. Vor fi loviți de soartă din pricină că au fost trădători față de ei înșiși și n-au vrut să fie ce sînt ; soarta are să-i împrăștie peste tot pămîntul, ca pe evrei — foarte drept, fiindcă cei mai buni dintre ei au trăit întotdeauna în exil ; împrăștiați fiind, vor dezvolta tot binele care sălășluiește în ei, spre mîntuirea națiunilor, și vor fi sarea pămîntului... Tușește ușor și bate. E astmaticul. Da, da, haide ! Intră, intră !

— Sluga dumneavoastră, domnule consilier intim.

— A ! Dumneata ești, John ? Bine-ai venit ! Ne-am sculat de dimineață astăzi.

— Da, excelența-voastră întotdeauna începe lucrul devreme.

— Nu, nu, de dumneata vorbesc. Astăzi te-ai sculat de dimineață.

— O, scuzați, nici nu mă gîndeam că ar putea fi vorba de mine.

— De ce ? O modestie prea mare te face să înțelegi greșit. Tovarășul de studii al fiului meu, destoinicul latinist și jurist, caligraful fluent, să nu merite atenție ?

— Vă mulțumesc din suflet. Dar dacă-i așa, nu mă așteptam ca primul cuvînt al unei atît de venerate guri să fie un reproș. Căci nu pot să numesc altfel prețioasa observație că *astăzi* am venit devreme la lucru. Dacă starea pieptului meu și tusea, care nu mă lasă să adorm, mă fac să zăbovesc mai mult în pat, mă gîndeam totuși că pot fi sigur în ce privește înalta umanitate a domnului consilier intim... Și pe urmă, trebuie să constatăm că, deși am anunțat că sînt aici, au fost preferate serviciile lui Carl în ce privește dictarea de dimineață.

— Ei lasă, omule, nu te mai frămînta și tulbura degeaba de la ora asta. Insinuezi că vorbele mele sînt necruțătoare și totodată te superi că sînt cruțător în faptă. Am dictat din pat lui Carl fiindcă îl aveam atunci în preajma mea. A fost numai ceva oficial, pentru dumneata am ceva mult mai bun. Și

vorbele pe care le-am spus nu le-am spus cu gînd rău şi n-am vrut să te dojenesc. Cum să nu-mi dau seama de debilitatea dumitale şi să nu ţin seama de ea? Doar sîntem creştini. Ai crescut prea mult, eşti atît de lung, că trebuie să-mi ridic ochii ca să mă uit la dumneata; faptul că şezi multă vreme aplecat la masa de scris şi mai respiri şi cărţi prăfuite dăunează unor plămîni tineri, şi de aceea tuşeşti şi respiri greu. Asta e o boală a tinerilor, cu vîrsta o învingi. Şi eu am scuipat sînge cînd aveam douăzeci de ani, dar uite că şi acuma la bătrîneţe mă ţin încă bine pe picioare, şi ca să stau drept îmi duc mîinile la spate şi îmi trag umerii îndărăt, uite-aşa; dumneata însă stai cu umerii strînşi şi cu pieptul ghemuit, nu trebuie să te laşi aşa, ţi-o spun asta cu cea mai creştinească omenie. Trebuie să cauţi o contrapondere pentru praf, John, să mai ieşi din praf, afară la cîmp şi la pădure, sub cerul liber, să umbli pe jos şi călare, aşa am procedat şi eu, şi am scăpat. Omul e făcut să trăiască în aer liber, să simtă sub picioare pămîntul, pentru ca seva şi forţele lui să se poată urca în el, şi deasupra capului să-i zboare păsările cerului. Cultura şi îndeletnicirile spirituale sînt lucruri bune, lucruri mari, asta e indiscutabil. Totuşi, fără compensaţia anteică, pentru a-i spune aşa, ele îl ruinează pe om şi îi aduc boli cu care se mîndreşte şi ţine la ele ca la ceva demn de cinste şi chiar ca la ceva avantajos; căci boala are şi ea avantajele ei, este o scutire şi o eliberare, din milă creştină trebuie să-i ierţi multe, şi un om de felul acesta e pretenţios, mofturos la mîncare, pofticios, îi place băutura, îşi rîde de el însuşi mai mult decît de patronul lui. Lucrează rareori la timpul potrivit şi e sigur că cineva se gîndeşte bine pînă să-şi calce pe inimă şi să-l dojenească, de exemplu pentru că fiind slab de piept îşi mai strică plămînii şi cu tabacul, aşa încît fumul din odaia lui se întinde în toată casa şi supără pe cei care nu pot să-l sufere. Vorbesc de fumul de tutun, nu de dumneata, fiindcă ştiu că ţii la mine, că îţi sînt drag şi că eşti necăjit cînd mă ciorovăiesc cu dumneata.

— Foarte necăjit, domnule consilier intim! Sînt amărît, vă rog să mă credeţi. Aflu cu o adevărată spaimă că fumul pipei mele studioase, cu toate precauţiile pe care le iau, pătrunde prin crăpături. Doar ştiu aversiunea domnului consilier intim...

— Aversiune. Şi o aversiune este o meteahnă. Aduci vorba despre metehnele mele. Dar noi vorbim acum de-ale dumitale.

— Numai de-ale mele, multstimate domnule consilier intim. Nu tăgăduiesc nici una dintre ele şi nu am îndrăzneala să încerc a mi le scuza. Numai atîta vă rog să mă credeţi : dacă n-am putut încă să mi le stăpînesc n-a fost din cauză că boala mi-a servit de pretext pentru asta. N-am nici un motiv să fac aluzie la pieptul meu, dar am motive să dau cu pumnii în el... E un lucru pentru mine foarte grav, deşi excelenţa-voastră binevoieşte să facă haz de asta. Metehnele mele, pot chiar să spun viciile mele, sînt de neiertat ; dar nu mă las pradă lor din cauza suferinţelor mele fizice, ci din cauza tulburărilor sufleteşti. Aş îndrăzni să aduc aminte imensei cunoaşteri de oameni a binefăcătorului meu că purtarea şi punctualitatea în serviciu a unui tînăr pot să sufere atunci cînd trece printr-o criză sufletească, printr-o transformare a sentimentelor şi a convingerilor lui, transformare care se săvîrşeşte în el sub influenţa, aproape că aş putea să spun sub apăsarea unui mediu nou şi copleşitor de important, din care cauză el se întreabă uneori dacă e pe punctul de-a se pierde ori de-a se găsi pe el însuşi.

— Dragul meu, pînă acuma nu mi-ai spus şi nu mi-ai dat a înţelege nimic despre prefacerile grave care se petrec înlăuntrul dumitale. Bănuiesc în ce constau şi ce vrei să spui cu aluziile pe care le faci. Prietene John, am să-ţi vorbesc deschis. Eu n-am ştiut nimic despre zborul politic icarian şi despre pasiunile dumitale perfecţioniste ce le nutreai mai demult. Nu ajunsese la cunoştinţa mea că dumneata ai scris pamfletul acela îndrăzneţ şi antimonarhic în care se cerea să fie desfiinţată claca şi să se promulge o constituţie foarte radicală — dacă ştiam, cu toate că ai un scris frumos şi cunoştinţe serioase, desigur că nu te-aş fi luat în serviciul meu, fapt de care mulţi oameni vrednici şi făcînd parte din autorităţi superioare s-au mirat şi chiar mi l-au reproşat. Dacă am înţeles bine — şi în privinţa asta mi-a spus ceva şi fiu-meu — dumneata eşti acum pe cale de-a te smulge din acele fumuri, gata să scapi de rătăcirile dumitale revoluţionare şi să începi să ai în ce priveşte raţiunea de stat şi guvernămîntul păreri sănătoase şi temeinice. Eu cred numai că acest proces de clarificare şi de maturizare, de care trebuie să fii atît de mîndru încît să-l atribui dumitale însuţi, inteligenţei dumitale solide şi inimii dumitale, şi nu vreunei intenţionate

constrîngeri dinafară, cred că acest proces nu poate decît să slujească la limpezirea tulburării fizice şi a unei conduite dezordonate, deoarece el este evident un fenomen al vindecării şi poate avea pentru suflet şi pentru trup numai efecte salutare. Sufletul şi trupul sînt atît de strîns legate unul de altul şi au între ele atîtea relaţii, încît nici un efect nu se produce asupra unuia fără să se producă şi asupra celuilalt — fie în bine, fie în rău. Crezi dumneata că toanele şi excesele dumitale revoluţionare n-au avut nimic a face cu ceea ce am numit eu lipsă de compensaţie anteică pentru cultură şi spirit, lipsa unei vieţi sănătoase şi aerisite în sînul naturii, şi crezi oare că maladivitatea şi astmul dumitale nu sînt fiziceşte exact la fel cu fumurile acelea din domeniul sufletului ? Este unul şi acelaşi lucru. Mişcă-ţi şi aeriseşte-ţi trupul, mai lasă rachiul şi tutunul, şi atunci ai să nutreşti în creierul dumitale gîndurile care trebuie, prielnice ordinii şi autorităţii ; renunţă complet la funestul spirit de contradicţie, la nefireasca rîvnă de-a îmbunătăţi lumea, cultivă grădina însuşirilor dumitale, caută să te arăţi destoinic în condiţiile de viaţă existente, care sînt foarte bune, şi ai să vezi cum şi trupul dumitale are să se înzdrăvenească şi are să devină un solid receptacul de viaţă plăcută. Eu aşa te sfătuiesc, dacă vrei să mă asculţi.

— O, excelenţă, cum să nu vreau ? ! Cum să nu ascult, cu atenţia cea mai plină de recunoştinţă, un sfat pornit dintr-o adîncă experienţă, o îndrumare atît de înţeleaptă ?! Şi sînt convins că o dată cu trecerea timpului consolatoarele asigurări pe care mi-a fost îngăduit să le primesc se vor împlini cu prisosinţă. Trebuie să mărturisesc însă că tocmai acum, cînd în luminata atmosferă a acestei case transformarea gîndurilor şi părerilor mele se săvîrşesc critic şi trudnic — în epoca aceasta de tranziţie de la o concepţie la alta starea mea este bineînţeles încă destul de tulbure, încă n-am scăpat de chinurile despărţirii, aşa încît aş putea să pretind oarecare indulgenţă. Ce spun eu să pretind ? Ce pot eu să pretind ? Totuşi, îndrăznesc respectuos să-mi exprim speranţa în această indulgenţă. De acea transformare şi convertire este legată renunţarea la o sumedenie de speranţe şi credinţe mult mai mari, deşi nedezvoltate şi copilăreşti, şi care au adus cu ele dureri şi mînie, m-au pus în conflict cu viaţa reală, dar totodată mi-au mîngîiat sufletul, l-au sprijinit şi l-au pus de acord cu realităţi mai înalte. Să renunţi la credinţa exaltată într-o purificare revoluţionară a naţiunilor, într-o omenire

îndrumată către libertate şi dreptate, credinţa deci într-o domnie a fericirii şi a păcii pe pămînt, sub sceptrul raţiunii, să te trezeşti deodată faţă-n faţă cu adevărul, brutal oricît te-ar oţeli el, şi anume că întotdeauna vor exista forţe care se vor agita orbeşte fără să ţină seama de dreptate, instaurînd fără cruţare supremaţia uneia asupra celeilalte — nu e de loc uşor să te obişnuieşti cu toate acestea, şi ele te aruncă în contradicţii interioare amare şi cumplite. De aceea, cînd în asemenea împrejurări, într-o asemenea criză de creştere, tînărul caută înseninarea în sticla de rachiu sau îşi învăluie gîndurile ostenite în fum de tabac ca să şi le ogoiască — nu-i este oare îngăduit să se aştepte la oarecare indulgenţă din partea unor oameni superiori, a căror puternică autoritate contribuie la asemenea transformări ?

— Bun, bun, asta e retorică ! În dumneata s-a pierdut un avocat patetic şi astuţios — sau poate că nu s-a pierdut încă. Ştii să-ţi exprimi în chip interesant durerile, şi de aceea nu eşti numai orator, ci şi poet — deşi cu acest titlu nu se potriveşte pasiunea politicii. Să-ţi întrebuinţezi însă talentul înnăscut de orator, talent care te-a făcut să fii literat şi om al poporului, ca să mă pui pe mine într-o lumină urîtă şi să prezinţi lucrurile ca şi cum influenţa mea ţi-ar fi răpit credinţa în omenire şi te-ar fi aruncat, în ce priveşte viitorul ei, într-o cinică disperare — asta să ştii că nu e drept. Nu-ţi vreau eu oare binele, şi te superi pe mine cînd cu sfaturile mele am mai mult în vedere prosperitatea dumitale individuală decît pe aceea a omenirii ? Sînt eu în chestiunea asta un Timon [1] ? Nu mă înţelege greşit ! Socot că e posibil şi probabil ca secolul nostru al nouăsprezecelea să nu fie numai continuarea secolului trecut ; el pare sortit să fie începutul unei ere noi, în care ne vom putea bucura de spectacolul unei omeniri în progres şi în limpezire. Se mai poate vedea desigur că începe să se instaureze o cultură mijlocie, ca să nu zicem mediocră, printre ale cărei caracteristici este şi aceea că mulţi oameni se ocupă de conducere fără să se priceapă. Jos avem nebunia tinerilor care vor să ia parte la treburile înalte ale statului, iar sus — tendinţa, provenită din slăbiciune şi liberalitate exagerată, de-a face pretutindeni concesii mai mari decît trebuie. E necesar să ne dăm seama însă de dificultăţile şi primejdiile unui prea mare liberalism, care trezeşte cerinţele individului în asemenea măsură, încît la un moment dat

[1] Personaj ciudat, care a trăit la Atena la sfîrşitul secolului al V-lea î.e.n. ; a devenit prototipul mizantropului.

sînt atîtea dorinţe, că nu mai ştii pe care s-o împlineşti. Întotdeauna se va vedea că prin bunătate şi indulgenţă prea mare şi prin delicateţe morală nu poţi să conduci multă vreme de sus lucrurile, pentru că eşti nevoit să ţii în frîu şi în ordine o lume amestecată şi uneori rătăcită. E neapărat necesar să te menţii cu stricteţe în limitele legii. S-a început în vremea din urmă să se procedeze domol şi indulgent cu răufăcătorii în chestiuni de responsabilitate, acordîndu-se certificate şi expertize medicale care scuză pe criminal şi îl scapă de pedeapsa meritată. Trebuie caracter pentru ca într-o astfel de stare generală de moleşire să fii dîrz ; de aceea mi-a plăcut un tînăr medic care mi-a fost recomandat de curînd — Striegelmann îl cheamă — şi care în astfel de cazuri dovedeşte întotdeauna caracter, şi chiar deunăzi, cînd tribunalul era în dubiu dacă o femeie pruncucigaşă nu e cumva iresponsabilă, a dat un certificat cum că e perfect responsabilă de faptele ei.

— Cît de mult invidiez pe doctorul Striegelmann pentru elogiul ce i-l face excelenţa-voastră ! Mă voi gîndi la el, mă voi înălţa la tăria lui de caracter şi mă voi delecta oarecum. Da, mă voi delecta ! Ah, n-am spus totul protectorului meu atunci cînd am vorbit de dificultăţile prefacerii mele interioare. Simt nevoia să vă mărturisesc totul, ca unui părinte şi ca unui duhovnic. De transformarea părerilor mele, de noua mea poziţie faţă de ordine, conservare şi lege nu e legată numai durerea despărţirii de inconsistentele visuri, cărora trebuie să le spun adio, ci e legat şi altceva, e penibil s-o spun, o ambiţie necunoscută pînă acum, ameţitoare şi anxioasă, sub al cărei impuls de asemeni recurg la sticlă şi la pipă, pe de o parte ca să mi-o ameţesc, pe de altă parte însă ca să mă scufund cu ajutorul ei mai adînc şi mai pasionat în visurile noi în care se manifestă.

— Hm ! Ambiţie ? Şi ce fel de ambiţie ?

— Ambiţia aceasta îşi are originea în gîndul la avantajele pe care supunerea interioară faţă de putere şi de lege le are faţă de spiritul de contradicţie. Asta e mucenicie, însă faptul că aprobi puterea înseamnă că sufleteşte o şi slujeşti şi participi cu mintea la bucuria ei. Acestea sînt visurile noi care îmi înviorează inima şi care datorită procesului meu de maturizare au luat locul celor vechi. Şi tot prin faptul că afirmînd autoritatea o şi slujeşti spiritualiceşte, excelenţa-voastră va înţelege că tinereţea mea simte irezistibila nevoie de-a pune teoria în practică, şi cu asta ajung la rugămintea pe care

neașteptata convorbire particulară îmi oferă prilejul de mult rîvnit ca s-o exprim.

— Ce rugăminte ?

— Desigur, nici nu mai trebuie să vă spun cît de scumpe îmi sînt situația și ocupația mea actuală, pe care le datoresc cunoștinței din timpul studiilor cu fiul domniei-voastre, și cît de mult prețuiesc încurajarea pe care am căpătat-o în cei doi ani cît am stat în această casă scumpă mie și lumii întregi. Pe de altă parte însă, ar fi absurd să-mi închipui că sînt de neînlocuit, deoarece mă număr printre cei cîțiva care stau excelenței-voastre la dispoziție pentru lucrări ajutătoare, cum ar fi domnul consilier cameral însuși, domnul doctor Riemer, domnul secretar al bibliotecii Kräuter, precum și servitorul dumneavoastră. Pe lîngă asta, recunosc că în ultima vreme am dat prilej excelenței-voastre să nu fiți mulțumit de mine din cauza astmului și a încurcăturilor mele și în general nu am impresia că excelența-voastră pune mare preț pe prezența mea aici, lucru la care faptul că sînt exagerat de lung, că port ochelari și că sînt ciupit de vărsat contribuie într-o bună măsură.

— Ei nu, în privința asta...

— Ideea mea și dorința mea arzătoare sînt să trec din serviciul excelenței-voastre în serviciul statului, și anume într-un post care oferă noilor mele convingeri purificate un prilej de activitate deosebit de favorabil. La Dresda stă un prieten și protector al părinților mei, săraci dar vrednici, domnul căpitan Verlohren, care are relații personale cu unii șefi ai cenzurii prusiene. Dacă aș ruga respectuos pe excelența-voastră să scrie domnului căpitan Verlohren cîteva rînduri de recomandație pentru mine, vorbind favorabil de metamorfoza mea politico-etică, pentru ca astfel domnul căpitan Verlohren să mă ia cîtva timp pe lîngă dumnealui și la rîndul dumisale să mă recomande la locul cuvenit, în felul acesta s-ar împlini dorința arzătoare și urgentă de a-mi croi un drum pe treptele cenzurii. Consider că aș avea atunci față de domnul consilier o recunoștință pe care am avut-o de altminteri întotdeauna, dar de data asta ar fi într-adevăr eternă.

— Bine, John, asta se poate face. Scrisoarea la Dresda nu e lucru greu și m-aș bucura dacă aș putea să-i îndemn pe aceia care sînt puși să lucreze împotriva ilegalității să fie binevoitori cu dumneata, în ciuda greșelilor ce le-ai săvîrșit odinioară. Ce-mi spui de ambiția dumitale, care

e legată de schimbarea convingerilor, nu-mi prea place. Dar sînt obişnuit să nu-mi placă multe lucruri la dumneata, şi asta trebuie să te bucure, pentru că e un motiv ca să-ţi fiu de ajutor. Am să scriu — ia să vedem cum e mai bine — am să scriu că m-aş bucura foarte mult dacă s-ar da posibilitatea unui om capabil să-şi constate greşelile, să le evite şi să înceapă o activitate sănătoasă, şi aş dori ca această umană încercare să izbutească şi să dea şi altora îndemn şi curaj să facă la fel. E bine aşa ?

— Splendid, excelenţă ! Într-adevăr, sînt...

— Şi ce zici, n-ar fi acuma timpul să trecem de la treburile dumitale la ale mele ?

— O, excelenţă, e de neiertat...

— Uite, am aici poeziile din *Divan*, la care în ultimul timp am mai adăugat cîteva bucăţi, foarte potrivite. Am înlocuit cîteva şi le-am împărţit în mai multe cărţi — uite, *Cartea parabolelor*, *Cartea Zuleicăi*, *Cartea tavernelor*... Acum trebuie să dau ceva pentru *Calendarul femeii*... În fond, nu-mi place. Nu-mi place să scot pietrele din coroană şi să le învîrt între degete ca să le arăt. Şi pe urmă, nu ştiu dacă bucăţile izolate au să aibă vreo culoare. Preţios aici nu e fiecare bucată în parte, ci toate la un loc ; e o cupolă care se roteşte de jur împrejur, şi un planetarium ; şi pe lîngă asta, ezit să dau unui public neinformat fragmente din această lucrare fără note, fără comentariul didactic pe care îl pregătesc ca să iniţiez istoriceşte pe cititor în concepţiile, în moravurile şi în limbajul Orientului şi să-l fac capabil să guste cu profunzime şi nestingherit tot ce-i ofer. Pe de altă parte, nu trebuie să facem pe năzuroşii, şi dorinţa de-a ieşi la iveală cu micile noutăţi şi glume bine ticluite se asociază curiozităţii ce vine dinafară. Ce crezi că ar trebui să dau pentru calendar ?

— Poate asta, excelenţă : *Nimeni să nu ştie, numai înţeleptului să-i spui*... E atît de misterios !

— Nu, nu asta. Mi-ar părea tare rău. E un lucru plin de nuanţe, şi ar însemna să strici orzul pe gîşte. În carte poate să stea, dar în calendar nu. Sînt de părerea lui Hafiz, care şi el era convins că oamenilor numai atunci le place, cînd le cînţi ce pot ei să asculte cu uşurinţă, comod şi lesne ; în modul acesta poţi să le dai pe nesimţite şi lucruri mai dificile, şi mai puţin binevenite. Fără diplomaţie nu izbuteşti nici în artă. Doar e vorba de un calendar al femeii. *Poartă-te îngăduitor cu femeile*... Asta s-ar potrivi, dar nu

merge, din cauza coastei strîmbe [1]. „Vrei s-o îndrepţi, se rupe. O laşi aşa, se strîmbă şi mai tare." Asta e şi nediplomatic, şi numai în carte poţi s-o strecori. „Din condeiul meu acum / Curgă dulci cuvinte." Şi asta ar fi la fel. Şi ar mai fi lucruri vesele, cuminţi şi adînci, ca ăsta de aici: *Adam era un bulgăr de ţărînă,* şi acesta, poate cu picătura sfioasă căreia soarta îi dăruieşte puteri şi durată şi care ajunge perlă în coroana împăratului — şi acesta de anul trecut, *În paradis cu lună plină,* despre cele două mai plăcute gînduri ale lui dumnezeu. Ce zici?

— Foarte bun şi frumos, excelenţă. Poate că şi admirabilul *Nu vreau să te pierd niciodată,* sînt atît de frumoase versurile acestea: „Tinereţea mi-o împodobeşti / Cu o dragoste nemăsurată".

— Hm! Nu. Asta e vocea femeii. Presupun că femeile preferă să audă vocea bărbatului şi a poetului. Mai bine cea care e înaintea acesteia: „De găseşte-n fund cenuşă, / Spune: jertfă-i pentru mine".

— Foarte bine! Mărturisesc că mi-ar fi plăcut ca propunerea mea să fie primită. Dar aşa, trebuie să mă mulţumesc să-mi dau adeziunea cu bucurie. Aş vrea să mai spun că poezia *Soarele, Helios al grecilor* [2] mi se pare că ar trebui revizuită. Sînt cîteva rime cam slabe, care presupun o pronunţare regională.

— Ei, ce să-i faci, fiecare vorbeşte cum a învăţat în copilărie. Deocamdată lăsăm aşa. O să mai vedem. Şi acuma, dacă vrei, şezi jos, am să-ţi dictez ceva din viaţa mea.

— La dispoziţia dumneavoastră, excelenţă.

— Dragul meu, ridică-te iar de pe scaun. Te-ai aşezat pe pulpanele hainei. Dacă şezi aşa un ceas, haina va arăta groaznic, se boţeşte şi se strică, şi ai să spui după aceea că ai păţit asta fiind în serviciul meu. Te rog, lasă pulpanele să atîrne slobode de o parte şi de alta a scaunului.

— Vă mulţumesc din suflet pentru grija ce-mi arătaţi, excelenţă.

— Aşadar, putem să începem, sau mai bine zis să continuăm, pentru că începutul e mai greu.

[1] Se referă la legenda biblică despre crearea Evei, care ar fi fost făcută de dumnezeu dintr-o coastă ruptă din Adam.

[2] Toate titlurile de poezii şi versurile citate fac parte din *Divanul apusean-răsăritean.*

„Pe vremea aceea, atitudinea mea față de păturile de sus ale societății era foarte favorabilă. Chiar dacă în *Werther* neplăcerile la limita între două situații bine definite..."

. . . . . .

Îmi pare bine că sosirea gustării ne-a întrerupt și că a plecat. Nu pot să sufăr pe omul acesta, dumnezeu să mă ierte, dar nu există mod de gîndire de-al lui care să nu mă facă să-mi pierd răbdarea, și acesta nou e și mai dezastruos decît cel vechi. Mi-ar fi fost greu să-l suport astăzi dacă n-ar fi fost scrisoarea lui Hutten [1] către Pirkheimer [2], pe care o aveam printre hîrtii, și concepțiile sănătoase ale nobilimii noastre de-atunci și viața din Frankfurt de pe vremea aceea. Ia să luăm cu bucata de pasăre o sorbitură zdravănă din acest dar solar, să ne treacă gustul rău pe care ni l-a lăsat în suflet John ! Cine m-a pus să-i promit scrisoarea pentru Dresda ? Îmi pare rău că i-am făgăduit. Probabil că m-a încîntat gîndul s-o redactez — plăcerea de-a găsi expresii frumoase și întorsături potrivite e o primejdie, ne face foarte ușor să uităm conținutul real al cuvintelor, și te trezești formulînd dramatic păreri întocmai ca unul care la rigoare le-ar fi avut. Am aprobat ce spune ca să-i sprijin ambiția antipatică ? N-are importanță, are să ajungă un zelos al ordinii, un Torquemada [3] al legalității. Are să-i hărțuiască pe tinerii care visează și ei libertatea. A trebuit să-mi țin firea și să-l laud pentru convertirea lui, dar ce penibil lucru ! De ce sînt eu împotriva libertății presei ? Pentru că ea produce numai mediocritate. Legea care îngrădește e binefăcătoare, pentru că o opoziție care nu are limite devine plată. Îngrădirea însă o silește să fie inteligentă, și asta e un mare avantaj. Cine are dreptate întru totul e de multe ori grosolan și din topor. Un partid însă nu are pe de-a-ntregul dreptate — de aceea e partid. El are la îndemînă modul indirect, în care francezii sînt maeștri și modele, fiindcă germanii cred că nu-s destul de curajoși dacă nu-și spun pe față părerile. În felul acesta, nu izbutești să te exprimi indirect. Cultură, cultură ! Constrîngerea stimulează spiritul, atîta vreau să spun, și acest John e un dobitoc astmatic. Guvernamental sau opoziționist, tot un drac — și el își închipuie că e

[1] Ulrich von Hutten (1488—1523), umanist german, unul dintre cei mai de seamă luptători pentru reformă în Germania.

[2] Willibald Pirkheimer (1470—1530), umanist german, la început adept al reformei, dar ulterior se îndepărtează de ea.

[3] Tómas de Torquemada (1420—1498), călugăr dominican, mare inchizitor al Spaniei. Prin crimele lui sîngeroase s-a făcut urît de popor.

un eveniment grozav de emoţionant transformarea din sufletul lui tîmp...

Îmi dau tot mai mult seama că discuţia cu el a fost sîcîitoare şi odioasă. Mi-a stricat mîncarea cu găinaţ de Harpii [1]. Ce gîndeşte el despre mine ? Ce gîndeşte el că gîndesc eu ? Gîndeşte că acum el gîndeşte ca mine ? Măgar, măgar — dar de ce să mă supăr din cauza lui ? S-ar putea totuşi ca supărarea mea pe el să semene mai mult cu un necaz sau mai exact cu grija şi cu autoîntrebările care nu se referă de loc la ipochimenul acesta — se referă la lucrarea începută, şi cuprinde toate nuanţele îngrijorării şi ale îndoielii — să fie din pricină că opera este conştiinţa obiectivată ?... Plăcerea acţiunii, asta este. Acţiune frumoasă şi mare, asta este. (Ce-o fi gîndind el despre mine ?) Faust trebuie pus într-o existenţă activă, să ia parte la viaţa statului, la o viaţă folositoare oamenilor, năzuinţa lui, prin mijlocirea căreia el va fi mîntuit, trebuie să ia o mare formă politică [2]. Alt astmatic [3], dar om mare acela, a văzut asta şi mi-a spus, dar nu era nimic nou în ceea ce îmi spunea ; numai că el, aşa cum era, putea să vorbească, fiindcă pe el cuvîntul „politică“ nu-l făcea să se oţărască şi, rostindu-l, nu se strîmba parcă ar fi mîncat aguridă — nu, niciodată... Dar la urma urmei, de ce îl am pe Mefistofel ? El poate să compenseze faptul că-l pun pe Faust să tindă mai mult către gloria faptei decît către rezultatele ei. „Nu ţi-e ruşine glorie să ceri ?“ În sertar am însemnările, ia să vedem. „Mai este încă pe pămînt / Loc pentru fapte mari şi demne. / Spre ele-acuma să mă-ndemne / Sîrguitorul meu avînt !“ E bun „Sîrguitorul meu avînt“ ! E excelent — păcat că se referă la ceva neplăcut ! Totuşi, se poate şi trebuie chiar ca acest răzvrătit şi acest deziluzionat să treacă de la speculaţii metafizice la o activitate ideal-practică şi să urmeze temeinic şi gratis la şcoala umanităţii, avînd pe diavol de profesor. Ce era el şi ce eram eu atunci cînd stătea vîrît în vizuina lui şi lua filozoficeşte cu asalt cerul, şi pe urmă atunci cînd cu amorurile lui mărunte şi penibile ? Din abureala adolescenţei, din exaltarea superficială, poemul şi eroul se vor ridica în realitatea obiectivă, în universalism, în bărbăţie spirituală. Din bîrlogul savantului, din hruba meditaţiei sterile la curtea împăratului... Urînd îngrădirile, rîvnind imposibilul de natură

[1] În mitologia greacă, monştrii înaripaţi, cu chip de femeie şi cu trup de vultur, personificînd furtunile şi moartea.

[2] *Partea a doua* din *Faust*.

[3] Se referă la Friedrich Schiller.

superioară, neobositul căutător trebuie să se afirme şi aici. Şi acum mă întreb : cum se împacă universalismul şi mintea sănătoasă a omului matur cu vechea neînfrînare ? Idealism politic, planuri de fericire a lumii... Să fi rămas el oare un vajnic însetat de inaccesibil ? Bine spus ! Vajnic însetaţi, să notez asta, am s-o aşez la locul potrivit. E în asta o întreagă lume de realism aristocratic, şi nimic nu poate fi mai german decît faptul de-a corecta germanicul cu germanic... Aşadar, alianţa cu puterea pentru a putea în chip activ să instaureze pe pămînt o stare de lucruri mai bună, mai nobilă. Că nu izbuteşte, că domnitorul şi curtea cască de nu mai pot la cuvîntările lui şi dracul trebuie să intervină şi să salveze situaţia cu palavre impertinente, asta e sigur. Entuziastul politic este imediat redus la rangul de *maître de plaisir, physicien de la cour* [1] şi artificier magic. Mă bucur de carnaval. Se poate face de-aici o mascaradă bogată, cu figuri mitologice şi cu giumbuşlucuri spirituale, care în realitate, la ziua de naştere a alteţei-sale sau în prezenţa împăratului, ar fi cam scump plătite. Glumele acestea au un fond satiric amar. Mai înainte de asta însă, trebuie să lucreze cu seriozitate, pentru fericirea oamenilor, deci trebuie să găsesc vorbe adînci, pline de credinţă, scoase tot de-aici din inimă. Unde sînt ? „Ureche fină are omenirea : / O vorbă clară fapte mari stîrneşte. / Şi omu-şi cumpăneşte vrednic firea / Cînd îi vorbeşti adînc, prieteneşte." Îmi place. Dumnezeu însuşi, pozitivul, bunătatea creatoare, ar putea să răspundă aşa diavolului, în prolog. Şi eu ţin cu el, cu pozitivul ţin — n-am nenorocul să fiu în opoziţie. Şi nu-i numaidecît nevoie ca Mefisto să vorbească la curtea împăratului. Faust nu vrea ca el să intre în sala de audienţă. Nu permite ca în prezenţa maiestăţii-sale să se săvîrşească înşelătorii şi vicleşuguri în vorbe şi în fapte. Magia şi tertipurile diavoleşti trebuie să se dea la o parte din calea lui — şi aici, ca şi în ce-o priveşte pe Elena. Nici ei nu-i dă voie Persefona să vină iar pe pămînt decît cu condiţia ca totul să se întîmple numai cu mijloace omeneşti, pe faţă, şi iubitul să-i cîştige dragostea numai cu puterea şi pasiunea lui proprie. Remarcabilă corespondenţă ! Ştiu pe unul care ar avea grijă să fie îndeplinită clauza, dacă ar mai putea să aibă grijă de ceva... Şi totuşi, mai este o clauză, de care atîrnă totul, numai de ea depinde posibilitatea ca să se pună iar în mişcare materialul totodată tînăr şi bătrîn, şi anume uşurinţa concepţiei şi gluma absolută. Numai în joc şi în opera feerică e salvarea ; şi dacă mă gîndesc, giumbuş-

[1] Maestru de ceremonii, artificier al curţii (franc.).

lucurile pot să le isprăvesc de pe-acum. Şi ce-ai putea avea chiar dumneata, dragul meu, împotriva jocului şi a uşurinţei superioare, dumneata, care vorbeai de-atîtea ori de „gravitatea nepoetică", şi în scrisorile educative [1], autorizat de gînditorul dumitale, aproape că ai proslăvit jocul estetic, deşi în chip prea didactic ? E drept că e uşor, dar uşorul e greu de făcut. Şi acolo unde consideri uşurinţa cu gravitate e locul de asemeni să consideri gravitatea cu uşurinţă !

Dacă locul acela nu-i în poemul meu, atunci nu-i nicăieri. Noaptea Walpurgiei clasică... (mă îndepărtez cu gîndul de scena politică şi îmi dau seama că mă las bucuros dus în altă parte. Văd că în fond ar fi mai bine dacă aş elimina-o — mă gîndeam la asta şi cînd vorbeam cu măgarul astmatic, şi îmi era necaz din cauza asta — de altfel numai pentru că e păcat de versurile pe care le-am pomenit adineauri)... Şi ca să ne gîndim acum la ceva plăcut şi plin de speranţă, noaptea Walpurgiei clasică — ah, din asta vreau să fac o petrecere grandioasă, care să întrească într-adevăr cu mult mascarada de la curte — un joc plin de idei, de taine ale vieţii, de o explicaţie inteligent-visătoare, ovidiană, a dezvoltării umane, fără nici o solemnitate, stilistic limpede, uşor şi vesel, satiră menipee [2]. Avem oare un Lukian [3] în casă ? Da, alături, ştiu unde-i, subsidiu, am să-l recitesc. Ce fior în inimă la gîndul că în chip cu totul neaşteptat, printr-o născocire de vis, homunculus [4] îmi mai slujeşte încă la ceva — cine ar fi crezut că homunculus are să intre în legătură cu ea, frumuseţea supremă, o legătură zburdalnică şi vital mistică, şi că va servi la motivarea hazliu-ştiinţifică, neptunic-taletică, a apariţiei supremei frumuseţi omeneşti ? ! „Ultimul produs al naturii în continuă ascensiune este omul frumos." Winckelmann [5] ştia ce înseamnă frumuseţe şi umanism perceptibil prin simţuri. I-ar fi plăcut acest curaj de-a percepe preistoria biologică a frumosului în înfăţişarea lui ; i-ar fi plăcut ideea că forţa dragostei ajută

[1] Se referă din nou la Schiller şi la lucrarea sa *Scrisori despre educaţia estetică a omului* (1795), scrisă sub influenţa filozofiei kantiene.

[2] Pamflet politic francez, datînd din secolul al XVI-lea, amestec de proză şi de versuri, scris în gen de farsă.

[3] Lukian din Samosata (aprox. 125—192), retor şi filozof grec.

[4] *Homunculus* — în latină, omuleţ. În mitologia antică, omuleţ creat pe cale artificială. La Goethe se întîlneşte în *Partea a doua* din *Faust*.

[5] Johann Joachim Winckelmann (1717—1768), întemeietor al arheologiei clasice şi al istoriei artelor antice.

monada [1] să devină entelechie [2] şi că ea, începînd în ocean ca un cocoloş de mîzgă organică, trecînd de-a lungul a multor şi anonime ere ale vieţii, ajunge prin metamorfoză la cea mai înaltă întruchipare a frumuseţii. În dramă, lucrul cel mai inteligent este motivarea. Dumitale, dragul meu, nu-ţi plăcea, ziceai că nu e un lucru important şi socoteai că e o îndrăzneală s-o dispreţuieşti. Totuşi, după cum vezi, este un curaj al motivării care o apără de reproşul îngustimii. A fost vreodată apariţia vreunui personaj dramatic pregătită cu atîta grijă ? E şi de înţeles ; fiind vorba doar de frumuseţea însăşi, sînt necesare deci condiţii neobişnuite, şi acestea se găsesc, desigur. E de asemenea limpede că totul trebuie să fie numai indicat, să se dea a înţelege, nu să fie spus pe faţă. Trebuie ca totul să fie întemeiat pe humor mitologic, pe travestire ; insinuări de adîncă filozofie a naturii să contrazică aici forma uşor accesibilă, tot aşa cum grava splendoare a expunerii, împrumutată de la tragedie, din actul Elenei, contrazice satiric înşelătoria intrigantă. Parodie... la ea mă gîndesc îndeosebi. Trebuie multă chibzuială, multă meditaţie la mînuirea delicatelor fire ale vieţii, şi din toate meditaţiile care însoţesc arta, aceasta e cea mai plăcută şi mai gingaşă. Pioasă distrugere, zîmbitor adio... Consecinţe care conservă şi care sînt de pe acum glume şi invective. Tot ce e scump, sfînt, vechi, modelul suprem să-l aşezi pe o treaptă şi să-l reproduci în împrejurări care să-i dea pecetea parodiei, şi produsul rezultat să-l asimilezi cu fenomene tîrzii, de descompunere, aşa cum este comedia posteuripidiană... Curioasă existenţă şi asta : singur, neînţeles, fără tovarăşi şi rece, să cuprinzi personal şi pe socoteala ta, într-un popor încă necioplit, cultura lumii de la înflorirea care crede pînă la decadenţa care ştie.

Winckelmann... „Privind strict lucrurile, se poate spune că există numai o clipă în care omul frumos e frumos." Remarcabilă vorbă ! Surprindem în metafizic clipa frumosului atunci cînd, mult admirat şi mult hulit, apare în melancolica perfecţiune veşnicia clipei, pe care prietenul mort o diviniza dureros cu fiecare cuvînt. Scump, dureros de inteligent entuziast şi îndrăgostit, spiritualiceşte adîncit în concret ! Cunosc eu oare taina ta ? Demonul care inspiră toată ştiinţa ta, entuziasmul tău, astăzi nemărturisibil, care te lega de Helada ? Felul tău

[1] Termen (folosit în filozofia premarxistă) pentru a desemna cea mai simplă unitate indivizibilă.

[2] Termen în filozofia lui Aristotel, însemnînd scopul lăuntric care ar sta la baza dezvoltării materiei şi ar determina întregul proces al dezvoltării ei.

de-a gîndi se potriveşte de fapt bine numai cu virilul previril, cu momentul de frumuseţe al tînărului, moment ce numai marmura îl poate fixa. N-are importanţă, tu ai avut noroc că „omul" este masculin şi ai putut astfel să masculinizezi frumuseţea după voia inimii. Mie, frumuseţea mi-a apărut în chip de tinereţe, în chip de femeie... Dar nu chiar cu totul aşa, cunosc şi eu cărările tale ascunse, şi mă gîndesc cu plăcere la băiatul acela blond şi vioi care astă-vară ne-a servit în cîrciuma de la Geisberg, unde Boisserée era iar de faţă, cu catolică discreţie. Cîntă celorlalţi cît vrei, şi de cîrciumi nu vorbi !...

Dacă este ceva în lumea morală şi în lumea naturală în care gîndul să mi se fi adîncit cu plăcere şi teamă de-a lungul întregii mele vieţi, este ispita — ispita care te cuprinde şi te îndeamnă la faptă — dulce şi cumplită atingere, venită de sus, trimisă de zei : e păcatul, de care fără vină ne facem vinovaţi, vinovaţi ca mijloace ale lui şi ca victime ale lui totodată, fiindcă a rezista ispitei nu înseamnă a înceta de-a mai fi ispitit — e o încercare pe care n-o învinge nimeni, fiindcă e dulce şi rămîne, ca încercare, de netrecut. Aşa vor zeii : să ne ducă în dulce ispită, să ne facă s-o îndurăm şi apoi s-o îndepărteze de noi, drept paradigmă [1] a oricărei ispite şi a oricărei vini, căci ispita este în sine o vină. N-am auzit niciodată de vreo crimă pe care n-aş fi putut s-o săvîrşesc... Cînd nu săvîrşeşti o faptă înseamnă că te sustragi judecătorului de pe pămînt, dar nu celui-de-sus, pentru că în inima ta ai săvîrşit-o... Ispita în care te duce sexul din care faci parte ar putea fi socotită ca un fenomen de răzbunare şi de pedeapsă pentru o ispită pe care tu însuţi ţi-o stîrneşti — nebunia lui Narcis e o ispită eternă pricinuită de propria ta imagine reflectată. Răzbunarea însoţeşte întotdeauna ispita, încercarea prin care nu treci din cauză că te stăpîneşti — aşa a vrut Brahma [2]. De aici voluptatea, spaima, la care mă gîndesc în legătură cu ispita. De aici groaza productivă pe care mi-o insuflă poemul de mult visat [3], mereu amînat, şi încă amînabil, cu soţia lui Brahma, zeiţaparia, în care vreau să proslăvesc ispita şi s-o înfăţişez cu înfiorare — faptul că îl păstrez şi îl amîn mereu, şi îl las zeci de ani să se dezvolte ascuns în mine, dovedeşte cît e de important. Nu pot să-l las, îl nutresc pînă la hipermaturizare, îl

[1] Exemplu, model, pildă.

[2] Zeitate principală în religia hinduistă, considerată drept creator al lumii.

[3] Se referă la poemul *Paria* de Goethe. Subiectul a fost luat după o legendă populară indiană. Thomas Mann a folosit aceeaşi legendă în nuvela *Capetele schimbate*.

port în mine prin toate vîrstele vieţii — şi poate tînăra concepţie va ieşi odată la iveală, ca un produs tîrziu şi încărcat de mister, dar limpezit, condensat de trecerea vremii, extrem de lapidar ; ca pe o lamă de Damasc făcută din sîrmă de oţel, aşa îl văd.

Ştiu foarte bine izvorul acestei idei care mi-a venit acum nu mai ţin minte cîţi ani, ca şi *Zeul şi baiadera :* e *Călătoria în Indiile de Est şi în China* [1], tradusă în germană, productiva hîrţoagă, trebuie să mai strălucească de mucegai pe undeva, printre vechi ciuveie literare. Nu mai ştiu cum erau înfăţişate acolo toate acestea, dar ştiu cum s-a dezvoltat în mine cu un scop adînc spiritual — imaginea femeii cu suflet curat şi nobil, care se duce în fiecare zi la rîu să ia apă proaspătă şi nu are nevoie pentru aceasta nici de urcior, nici de găleată, fiindcă în mîinile ei cucernice apa se preface în chip minunat, într-un glob de cristal. Îmi place acest glob minunat, pe care femeia cu sufletul neprihănit îl aduce în fiecare zi acasă, palpabil şi curat simbol al purităţii şi al clarităţii, al nevinovăţiei de netăgăduit şi al faptelor pe care ea le poate săvîrşi. În mîinile poetului, apa se bolteşte... Da, voi lucra ca pe un glob de cristal poemul ispitei, căci poetul, multispititul, ispititor de mult ispititul, mai poate face asta, mai are încă darul care este semnul purităţii. Femeia, nu. Cînd apa îi arată ca-n oglindă chipul tînărului ceresc şi cînd ea se pierde în contemplare, apariţia dumnezeiască şi unică îi tulbură-n adîncuri viaţa ! Apa nu mai vrea să prindă formă în mîinile ei, şi ea se întoarce acasă poticnindu-se, soţul ei, brahmanul, observă totul, răzbunarea, răzbunarea îl cuprinde, ia pe aleasa zeului, pe vinovata fără vină, şi o tîrăşte la locul jertfei, îi taie capul cu care ea a văzut frumuseţea eternă, dar fiul ameninţă pe răzbunător că aşa cum văduva urmează pe soţ pe rug, el o va urma sub tăişul paloşului pe maică-sa. Nu, nu, ea n-a fost vinovată. Pe tăişul paloşului sîngele nu se încheagă, ci curge ca dintr-o rană proaspătă. Repede ! Fugi şi lipeşte iar capul de trunchi, rosteşte rugăciunea care trebuie, binecuvîntează cu paloşul, şi capul se va prinde iar de trup. Ajunge la locul cel groaznic. Aici, două corpuri puse cruce — nobilul trup al mamei şi trupul unei ucigaşe din neamul paria. Fiul, de grăbit ce-i, nu bagă bine de seamă. Capul mamei, el îl pune pe trupul nelegiuitei, îl tămăduieşte cu paloşul judecăţii şi se ridică în picioare o uriaşă, o zeiţă — zeiţa impurităţii. Scrie asta ! Rotunjeşte asta

[1] Se referă la traducerea germană a cărţii *Călătorie în Indiile de Est şi China* a naturalistului şi exploratorului francez Pierre Sonnerat (1745—1814).

într-o lucrare cu vorbe trainice şi mlădioase, cu forţa concentrată a unui resort. Tot ce poate fi mai important ! Ea a devenit zeiţă, dar printre zei voinţa ei va fi înţeleaptă şi purtarea ei violentă. În faţa ochilor curatei, chipul ispitei, frumosul chip al tînărului zeu, pluteşte cu gingăşie cerească ; dar dacă ispita se coboară în inima impurei, stîrneşte acolo pofta fără frîu, turbată şi destrăbălată. Veşnic durează ispita. Veşnic va reveni dumnezeiasca apariţie tulburătoare care a atins-o în treacăt, mereu înălţîndu-se, mereu coborîndu-se, întunecîndu-se şi luminîndu-se iar — aşa a vrut Brahma. În faţa lui Brahma stă groaznica făptură, îl sfătuieşte prieteneşte sau îl dojeneşte cu mînie izvorîtă din inima ei tulburată şi încărcată de mister, şi oricărei fiinţe care suferă, ea îi este de folos, aducîndu-i milostivirea celui-de-sus.

Mă gîndesc că Brahma se teme de femeie, pentru că şi eu mă tem — mă tem de prezenţa ei prietenoasă-mînioasă, de înţeleapta ei voinţă şi de puterea ei violentă, cum mă tem de conştiinţă, şi de aceea mă tem şi de poemul acesta, îl tot amîn de-a lungul a zeci şi zeci de ani, ştiind bine că odată şi odată va trebui să-l fac. Acuma trebuie să mîntuiesc poezia pentru aniversare, să pun la punct *Călătoria în Italia.* Totuşi, am să profit de răgazul pe care îl am acum, singur la masa de scris, şi de căldura binefăcătoare a maderei şi am să lucrez puţin — un lucru ciudat şi tainic. Poetul cu mîini curate...

. . . . . .

. . . . . .

— Cine-i ?

— Bună ziua, tată.

— A, tu eşti, August ? Bine-ai venit !

— Te deranjez ? Sper că nu. Ai strîns repede ce-aveai în faţă.

— Ce-nseamnă deranjare, dragul meu ? Deranjare e tot ce se-ntîmplă. Întrebarea este numai dacă-i plăcută sau neplăcută.

— Tocmai asta e întrebarea şi acum. Şi nu ştiu ce să spun, fiindcă nu trebuie s-o pun cu privire la mine, ci la ce aduc. Dacă nu era asta, n-aş fi intrat la o vreme atît de nepotrivită.

— Îmi pare bine că te văd, orice-ai aduce. Dar ce aduci ?

— Acuma, că tot am venit, mai întîi vreau să ştiu : ai dormit bine ?

— Mulţumesc, mă simt odihnit.

— Gustarea ţi-a plăcut ?

— Foarte mult. Întrebi ca Rehbein.

— Întreb în numele lumii întregi. Şi iartă-mă că te mai întreb : la ce lucrezi acuma ? La memorii ?

— Nu chiar. Deşi tot memorii sînt. Dar tu ce aduci ? Trebuie să-ţi trag cu cleştele răspunsul ?

— A venit o vizită, tată. Vizită de departe şi din vremea de altădată. A tras la Elefant. Am auzit de ea chiar pînă a nu primi scrisorica. E agitaţie mare în oraş. O veche cunoştinţă.

— Cunoştinţă ? Veche ? Spune de-a dreptul.

— Uite scrisoarea.

— „Weimar, 22... să revăd un chip... ajuns atît de însemnat... născută... Hm ! Hm ! Hm ! Curios ! Iată într-adevăr o întîmplare curioasă. Tu ce spui ? Dar acuma să lăsăm asta, am şi eu ceva pentru tine, ceva de care ai să te minunezi şi pentru care ai să mă feliciţi. Fii atent !... Uite, îţi place ?

— A !

— Te miri, nu ? Şi chiar ai şi de ce să te miri. E ceva într-adevăr uimitor, un lucru luminos, vrednic de admirat. L-am căpătat în dar de la Frankfurt, pentru colecţia mea. Mi-au mai sosit şi nişte minerale din Westerwald [1] şi de la Rin. Acesta însă e cel mai frumos. Ce zici tu că este ?

— Un cristal...

— Da, bineînţeles ! E un hialit, un opal transparent, un exemplar magnific — şi ca mărime, şi ca limpezime. Ai mai văzut unul asemănător ? Nu mă mai satur privindu-l şi mă tot gîndesc. Asta e lumină, asta e poezie, claritate. E o operă de artă, sau mai bine zis o operă şi o creaţie revelatoare a naturii, a cosmosului, a spaţiului spiritual, care îşi proiectează aici geometria eternă şi îi dă contur şi consistenţă. Uite cît de precise sînt muchiile şi suprafeţele lucioase — peste tot numai muchii precise şi suprafeţe lucioase, eu numesc asta o structură continuă ideală. Obiectul acesta are doar o singură formă şi o înfăţişare, care străbate din adîncuri, care se manifestă dinăuntru în afară şi se repetă mereu, îi stabileşte axele, scheletul cristalului, şi asta tocmai determină transparenţa, afinitatea unei asemenea întrupări cu lumina şi cu privirea ! Dacă vrei să-mi afli părerea, eu aşa zic, că acea colosală şi tainică geometrie de muchii şi de suprafeţe a piramidelor egiptene avea şi ea acest sens ascuns : raportul cu lumina, cu soarele ; piramidele sînt semne solare, cristale uriaşe, imensă imitaţie a creaţiei spiritual cosmic, făcută de mîna omenească.

[1] Munţi în ţinutul Rinului, bogaţi în bazalt.

— Asta-i foarte interesant, tată.

— Şi mai este ceva. Cristalul acesta e în legătură şi cu durata, cu timpul, cu moartea şi cu eternitatea, deoarece ne dăm seama că durata în sine este o falsă victorie asupra timpului şi a morţii, ea fiind existenţă moartă ; şi chiar de la început nu mai e devenire, pentru că la ea moartea vine o dată cu naşterea. Piramidele cristaline durează în timp, lasă în urmă mileniile, dar nu au nici viaţă, nici simţire, sînt veşnicia noastră, n-au biografie. Şi important este biografia, şi biografia celor desăvîrşiţi de timpuriu e săracă. Vezi tu, un asemenea *sal,* o sare, cum numeau alchimiştii toate cristalele, inclusiv fulgii de zăpadă (în cazul nostru nu-i vorba de nici o sare, e acid silicic), un *sal* ca acesta are numai o clipă de devenire şi de dezvoltare, clipa în care lamelele de cristal se desprind din plasma maternă şi constituie punctul de amplasare pentru depozitarea altor lamele, din care corpul geometric creşte mai repede sau mai încet şi capătă dimensiuni mai mari sau mai mici, dar asta nu e important, pentru că cea mai mică din aceste figuri este tot atît de perfectă ca şi cea mai mare, şi istoria vieţii ei s-a încheiat o dată cu naşterea lamelei, şi acum durează în timp ca piramidele, poate chiar milioane de ani, dar timpul nu este în ea, e în afara ei, adică : ea nu îmbătrîneşte, ceea ce n-ar fi rău, dar e o existenţă moartă, şi lipsa de viaţă vine din faptul că în acest cristal nu se distruge nimic, dar nici nu se mai formează nimic. Cu alte cuvinte, nu e organic. Germenii infimi de cristal nu sînt geometrici, n-au muchii şi suprafeţe, ci sînt rotunzi şi seamănă cu germenii organici. Dar nu este decît o asemănare exterioară, deoarece cristalul este pe de-a-ntregul numai structură chiar de la început, şi structura e limpede, transparentă şi plăcută la vedere ; are totuşi un dezavantaj, pentru că ea este moartă sau duce la moarte — fapt care la un cristal se întîmplă o dată cu naşterea. N-ar fi nicicînd moarte, ci numai tinereţe eternă, dacă întotdeauna cumpăna ar sta între structură şi descompunere, între construire şi distrugere. Dar cumpăna nu stă aşa, fiindcă de la început în organic covîrşeşte şi structurarea, şi de aceea ne cristalizăm şi durăm în timp asemenea piramidelor. Şi e o durată pustie, o supravieţuire în timpul istoriei, fără timp interior, fără biografie. Animalele, şi ele durează aşa, atunci cînd sînt definitiv structurate şi crescute pe deplin — atunci nutriţia şi propagarea se repetă în chip mecanic, mereu la fel, ca depunerea cristalelor — şi tot timpul cît trăiesc, ele sînt ajunse la ţel. Şi

animalele mor tinere — probabil de plictiseală. Structura definitivă şi faptul ajungerii la ţel nu rezistă, sînt prea plicticoase. Pustie şi plicticoasă e orice existenţă care stă în timp, în loc de-a purta în ea timpul şi în loc de a-şi crea singură timpul, un timp care nu merge către un ţel, ci se întoarce în cerc, în el însuşi, mereu la ţel şi mereu la început — o existenţă deci care ar lucra şi s-ar dezvolta în sine şi pentru sine, aşa încît devenire şi fire, trecut şi prezent ar fi unul şi acelaşi lucru, şi atunci ar rezulta o durată care ar fi totodată creştere, înălţare şi perfecţiune. Şi aşa mai departe. Ia asta drept observaţie marginală la această limpede figură şi scuză-mi expunerea didactică. Cum stăm cu cositul ierbii în parc ?

— E gata, tată. Dar nu m-am putut înţelege cu ţăranul. Nu vrea să plătească, fiindcă spune că el cu cositul şi cu transportul s-a achitat, ba chiar că ar trebui să-i mai plătim noi lui. Dar nu-l las aşa, fii pe pace, are să-ţi plătească iarba, că dacă nu, îl dau în judecată !

— Bun. Ai dreptate. Nu trebuie să-l laşi. *À corsaire, corsaire et demi* [1]. Ai scris la Frankfurt în privinţa taxelor ?

— *De facto* [2], încă nu, tată. Mi-i capul plin de proiecte. dar ezit încă să le aştern pe hîrtie. Trebuie să fac o scrisoare bine chibzuită, prin care să respingem argumentul prostesc că ar fi în dauna celorlalţi cetăţeni. Trebuie procedat cu demnitate şi cu ironie ca să-i silim să-şi dea seama şi să accepte. Nu trebuie lucrat în grabă...

— Ai dreptate, şi eu am amînat. Trebuie să aşteptăm momentul favorabil. Nu mi-i teamă că n-o să capăt scutirea. Ar trebui să scriu personal şi direct, dar asta n-o pot face, nu vreau să fiu amestecat în chestiunea aceasta.

— Nu, în nici un caz, tată ! În treburi de astea ai nevoie de acoperire, de un paravan. E o înaltă necesitate, pentru a cărei îndeplinire am cinstea să fi fost născut. Dar ce scrie doamna consilier aulic ?

— Şi la curte ce mai este ?

— A, e multă bătaie de cap cu balul şi cu cadrilul, pe care şi azi după amiază trebuie iar să-l repetăm. Nu s-a luat încă o hotărîre clară în ce priveşte costumele cu care trebuie să apărem şi să producem efect abia cînd se va dansa poloneza. Tocmai despre asta nu s-a hotărît ce are să fie : o mas-

[1] La un hoţ, un hoţ şi jumătate (franc.).
[2] De fapt (lat.).

caradă *ad libitum* [1], sau organizată pe o idee anumită ? Deocamdată, desigur că şi din cauza posibilităţii de-a dispune de materialul necesar, dorinţele sînt foarte individuale. Ducele insistă să reprezinte pe un sălbatic, Staff vrea să apară ca turc, Marschall — ca ţăran francez, Stein — ca savoyard, doamna Schumann ţine numaidecît să se îmbrace în costum grecesc, şi doamna Rentschin vrea să se travestească în tînără grădinăriţă.

— Asta-i culmea ridicolului ! Rentschin tînără grădinăriţă ! S-ar cuveni să se gîndească ce vîrstă are. Nu trebuie lăsată. Matroană romană, asta e tot ce i se poate permite. Că ducele vrea să se travestească în sălbatic, ştim noi ce urmăreşte cu asta. S-ar apuca să facă glume cu grădinăriţa pocită, şi cine ştie ce scandal ar mai ieşi de aici. Serios, August, să ştii că-mi vine să mă ocup eu de toată treaba asta, sau măcar de poloneză, care după părerea mea n-ar trebui să fie amestecată şi arbitrară, ci să fie adusă la acelaşi numitor, sau măcar să dovedească oarecare ordine, slobodă şi chibzuită. Ca în poezia persană, aşa e pretutindeni, numai predominarea unei conduceri de sus, pe scurt : ceea ce noi germanii numim „spirit“ dă rezultate satisfăcătoare. Eu m-aş gîndi la o mascaradă al cărei ordonator aş putea să fiu şi la care aş fi şi crainic [2], pentru că totul ar trebui să fie însoţit de scurte cuvîntări cu tîlc şi de muzică de mandoline, ghitare şi teorbe [3]. Grădinăriţe — bun, ar putea să fie cîteva grădinăriţe florentine drăguţe şi să ofere în boschete verzi flori artificiale viu colorate. Pe lîngă ele ar trebui să fie şi grădinari oacheşi, care să aducă poame în coşuri, şi lumea să se bucure din belşug de toate roadele anului, boboci, frunze, flori şi fructe. Nu numai atît, ar mai trebui să se amestece printre fetele frumoase şi cîţiva pescari şi păsărari cu năvoduri, undiţe şi capcane, şi s-ar isca un joc de-a prinsul între ei şi fete, de toată nostimada, joc care ar putea să fie întrerupt de un cortegiu de tăietori de lemne neciopliţi, al căror rol ar fi să reprezinte cu fineţe indispensabila grosolănie. Pe urmă crainicul ar evoca mitologia greacă şi ar urma mai întîi graţiile vestind gingăşie, şi imediat după ele — Parcele [4] gînditoare, Atropos, Klotho şi Lachesis. cu furca, foarfecile şi depănătoarea, şi n-ar lipsi nici Furiile [5],

[1] La alegere (lat.).

[2] Goethe dezvoltă aici în toate amănuntele scena care mai tîrziu şi-a găsit întruchiparea în *Partea a doua* a lui *Faust* (Act I, scena 3).

[3] Instrument muzical asemănător cu lăuta.

[4] Personaje mitologice care torceau, depănau şi rupeau firul vieţii omului.

[5] Personaje mitologice, numite şi Erinii, întrupînd remuşcarea şi răzbunarea divină.

care însă, ţine minte, nu trebuie să se înfăţişeze fioroase şi respingătoare, ci trebuie să fie nişte femei tinere, un pic şerpoaice şi răutăcioase. Şi după aceea ar mai veni, tîrîndu-se greoi, un colos viu, acoperit cu covoare şi cu un turn în spate, un elefant veritabil, pe-al cărui gît să şadă o femeie graţioasă cu o vargă în mînă, iar sus la meterezele turnului — o zeiţă...

— Da, tată, dar de unde să luăm elefantul, şi cum am putea în palat...

— Lasă, nu încurca lucrurile ! Se poate găsi ceva, se poate face dintr-un material oarecare, cu trompă şi colţi, chiar foarte fantastic şi aşezat pe roate. Zeiţa înaripată care ar şedea sus ar fi Victoria, stăpîna tuturor activităţilor. Pe de lături ar păşi în lanţuri două femei cu nobil chip, şi crainicul *ex officio* [1] ar vorbi despre însemnătatea lor, fiindcă una e Frica, şi cealaltă — Speranţa, şi în lanţuri le-a pus Înţelepciunea, care ar trebui să le denunţe publicului ca pe nişte duşmance aprige ale omenirii.

— Cum, şi Speranţa ?

— Neapărat. Ar trebui denunţată cel puţin tot atît cît şi Frica. Gîndeşte-te în ce chip dulceag şi moleşitor dă ea oamenilor iluzia şi le şopteşte că ar putea să trăiască fără griji, după plac şi că sigur trebuie să se afle undeva o stare de lucruri mai bună. Pe zeiţa Victoriei începe s-o împroaşte Thersites [2] cu vorbele lui înveninate şi scîrboase, ca să-i micşoreze meritele — dar crainicul nu poate răbda asta, şi-i trage cîteva nemernicului cu bastonul ; pipernicitul ticălos se ghemuieşte la pămînt şi se preface într-un bulgăr, şi din bulgăr iese deodată un ou, care se umflă şi se sparge, dînd drumul unei perechi odioase — o viperă şi un liliac ; vipera se tîrăşte în pulbere, iar liliacul negru zboară în tavan...

— Bine, tată, dar cum să facem asta, cu oul care se sparge, cu vipera şi cu liliacul ?

— Ei, cu puţină tragere de inimă şi cu interes pentru spectacolele ingenioase, s-ar putea face. Şi minunăţiile n-ar trebui să se oprească aici. Ar trebui să urmeze o caleaşcă cu patru cai, mînată de un băiat frumos, şi în caleaşcă să şadă un rege cu faţa de lună plină şi cu turban pe cap, şi tot crainicul i-ar prezenta pe amîndoi, solemn ca la curte : luna plină ar fi re-

[1] Din oficiu (lat.).

[2] Personaj din *Iliada* care rîdea de eroii ahei în faţa Troiei. La Goethe, în *Partea a doua* a lui *Faust*, personajul devine Zoilo-Tersit, Zoilo fiind un gramatician grec din secolul al III-lea î.e.n., detractor al lui Homer.

gele Plutus [1], bogăția. Dar în vizitiul cel tînăr și frumos, cu giuvaieruri strălucitoare în părul lui negru, vor recunoaște toți Poezia, cu principala ei calitate : aceea a risipei mărinimoase, care înfrumusețează petrecerile și ospețele lui Plutus ; băiatul doar pocnește din degete, și deodată începe să curgă din mîinile lui și să se împrăștie în toate părțile broșe de aur, coliere de perle, piepteni, coroniță, și inele cu pietre scumpe, la care mulțimea se și repede, ca să le prindă și să le culeagă.

— Ar fi cam greu, tată, să-mprăștii atîtea giuvaericale și coliere de perle !

— Ar putea să fie și tinichele poleite și lucruri fără valoare. Pe mine mă interesează numai să stabilesc o relație alegorică între Poezia darnică și risipitoare și Bogăție ; n-avem decît să ne aducem aminte de Veneția, unde arta înflorea ca o lalea, nutrită din terenul bogat al profitului comercial. Plutus cu turban ar trebui să spună către băiatul cel frumos : „Dragul meu, îmi placi și îmi ești drag !"

— Asta în nici un caz n-ar trebui să spună, tată. Ar fi...

— Ar mai fi de dorit să se aranjeze în așa fel încît să apară cîte o flăcăruie pe capul unuia sau altuia, care ar fi socotită ca trimisă de băiatul cel frumos drept cel mai ales dar al lui ; flăcărui ale spiritului, care pe unele capete să se oprească, pe lîngă altele să treacă fără a zăbovi, luminînd o clipă și dispărînd apoi, rareori zăbovind mai mult, cel mai adesea însă stingîndu-se cu tristețe, repede. În felul acesta am avea și pe tată, și pe fiu, și sfîntul duh.

— Nu, asta chiar n-ar putea să meargă absolut de loc, tată, fără să mai vorbim și de imposibilitatea tehnică. Curtea s-ar tulbura. Ar fi ceva împotriva credinței și o blasfemie evidentă.

— De ce ? Cum poți să spui că asemenea omagii și ingenioase aluzii sînt blasfemii ? Religia și tezaurul ei de reprezentări sînt un ingredient al culturii, de care trebuie să te folosești cu voie bună și adîncime pentru ca o spiritualitate generală s-o faci vizibilă și palpabilă într-o imagine plăcută și familiară.

— Dar nu-i nicidecum un ingredient obișnuit, tată. Asta poate să fie religia după concepția ta, dar nu după concepția celor care au să ia parte la serbare și nici după concepția curții, sau cel puțin după concepția de azi a curții. Orașul se ia după curte, e drept, dar și curtea după oraș, și tocmai acuma, cînd

[1] În mitologia greacă, zeul bogăției.

în rîndurile tineretului şi în societate religia este iarăşi la mare cinste...

— Bine, atunci gata, îmi strîng şi îmi împachetez iar la loc micul meu teatru, cu flăcăruile de spirt cu tot, şi vă spun ca Fariseii lui Iuda : „Voi veţi vedea". Ar mai fi trebuit să urmeze şi alte lucruri plăcute, , cortegiul lui Pan [1], ceata zburdalnică a faunilor [2] cu urechi ascuţite şi a satirilor [3] cu picioare subţiri, şi gnomii [4] prietenoşi, şi nimfele [5], şi vrăjitorii din Harz [6], dar le pun acuma la păstrare, să văd dacă nu le pot întrebuinţa în altă parte, unde să nu mai am de-a face cu obiecţiile voastre la modă acuma, pentru că, dacă nu înţelegeţi de glumă, nu sînt de loc omul vostru... Dar de unde am pornit ?

— Am pornit de la scrisorica pe care am adus-o şi despre care ar trebui să vorbim şi să hotărîm ceva. Ce scrie doamna consilier aulic Kestner ?

— Da, da, scrisorica. Mi-ai adus *un billet doux* [7]. Ce scrie ? Am scris şi eu ceva, citeşte mai întîi asta, un *momentino* [8], uite-aici, e pentru *Divan*.

— „Sînt proaste gîştele ? Nicicum ! / Din leneşa lor turmă / Văd una că se-opreşte-n drum / Şi-mi face semn din urmă." Da, da, foarte nostim, tată, foarte plăcut — sau neplăcut, cum vrei s-o iei, dar ca răspuns la scrisoare nu merge.

— Nu ? Eu credeam că da. Atunci, trebuie să găsim alt răspuns, unul care să fie prozaic, zic eu — cel obişnuit pentru distinşii pelerini la Weimar : o invitaţie la dejun.

— Da, neapărat. Scrisorica e foarte bine scrisă.

— Da, foarte. Trebuie să-şi fi bătut mult capul.

— Cînd cineva îţi scrie, îşi chibzuieşte bine cuvintele.

— Un sentiment incomod.

— Asta e constrîngerea culturii, constrîngere pe care tu o impui oamenilor.

— Şi cînd am să mor, au să spună toţi uf ! şi au să înceapă să se exprime ca nişte porci.

— Din păcate, cred că aşa are să fie.

— De ce din păcate ? Lasă-i să fie aşa cum li-i firea. Eu nu-i asupresc de loc cu plăcere.

---

[1]—[5] Personaje mitologice, care apar în amintita scenă din *Partea a doua* a lui *Faust*.

[6] De Muntele Harz din centrul Germaniei, sînt legate legendele despre noaptea Walpurgiei. Goethe le dă întruchipare poetică în *Partea întîi* din *Faust*.

[7] Un bilet de dragoste (franc.).

[8] O clipă (ital.).

— Dar cine vorbește de asuprire ? Și cine vorbește de moarte ? Ai să ne fii încă multă vreme stăpînitor, spre binele și frumusețea vieții.

— Crezi ? Uite, azi nu mă simt de loc foarte bine. Mă doare brațul și m-a plictisit iar astmaticul, așa că am dictat supărat, ceea ce va avea sigur o repercusiune asupra sistemului nervos.

— Asta înseamnă că nu vrei să te duci să vizitezi pe semnatara scrisorii ; și ai vrea să amîni și hotărîrea pe care trebuie s-o iei cu privire la scrisoare.

— Asta înseamnă, asta înseamnă ! Ai un fel de-a trage concluzii nu prea delicat. Tu concluziile le smulgi, pur și simplu.

— Iartă-mă, bîjbîi prin întuneric ca să-ți dibuiesc sentimentele și dorințele.

— Și eu fac la fel. Și în întuneric dai uneori de fantome. Cînd trecutul și cu prezentul se confundă, lucru pe care viața mea a fost întotdeauna dispusă să-l facă, prezentul capătă lesne un caracter fantomal. Asta e foarte frumos în poezie, dar în viață pricinuiește aprehensiuni... Zici că s-a stîrnit rumoare în oraș ?

— Chiar multă, tată. Cum vrei să nu se stîrnească ? S-a strîns lumea în fața hotelului. Vor să vadă pe eroina *Suferințelor tînărului Werther*. Poliția de-abia poate să mențină ordinea.

— Niște nebuni ! Totuși, cultura e la un nivel nemaipomenit de înalt în Germania dacă un fapt ca acesta face atîta vîlvă și stîrnește atîta curiozitate. *Pénible*, fiule ! Un lucru într-adevăr *pénible*, groaznic. Trecutul se aliază cu nebunia împotriva mea, ca să provoace tulburări și dezordine. Oare de ce nu s-o fi răzgîndit bătrîna, ca să mă scutească de toate acestea ?

— Mă întrebi prea multe, tată. După cum am văzut, vizita doamnei consilier aulic e pe deplin justificată. A vrut să-și vadă neamurile, familia Ridel...

— Da, da, firește, să-i vadă — mînată de-o anumită lăcomie. Ar vrea să guste și ea din glorie, dar nu știe cît de penibil se amestecă gloria cu faima proastă. Poftim, acuma lumea dă năvală să vadă ce-i. Ce-au să mai vorbească și ce-au să mai rîdă în societate, ce-au să mai întindă gîtul, ce-au să mai șușotească și au să facă și cu ochiul... În sfîrșit, trebuie din toate puterile să evităm și să împiedicăm asta, trebuie să luăm o atitudine prudentă și hotărîtă, ca să înfrî-

năm lucrurile. Dăm o masă în cerc intim, cu rudele ei, şi atît. Încolo, ne ţinem departe şi nu oferim prilej lumii să-şi satisfacă pofta de senzaţional.

— Cînd să aibă loc, tată ?

— Peste cîteva zile. În curînd şi o dată pentru totdeauna, păstrînd măsura şi distanţa necesare. Pe de o parte trebuie să avem timp să chibzuim bine situaţia şi să ne obişnuim cu ea, şi pe de altă parte să nu amînăm prea mult şi să scăpăm de-o grijă. Deocamdată, oricum, bucătăreasa şi cu fata-n casă sînt ocupate cu spălatul rufelor.

— Poimîine vor fi toate călcate şi puse în dulap.

— Bun ; atunci, să fie peste trei zile.

— Pe cine invităm ?

— Pe cei mai apropiaţi — cu un mic adaos de persoane mai puţin apropiate. O intimitate uşor lărgită este în acest caz recomandabilă. Aşadar : mama şi fiica împreună cu cumnatul şi cumnata ; Meyer şi Riemer cu doamnele ; Coudray sau Rehbein în orice caz ; consilierul financiar aulic Kirms cu soţia. Şi mai cine încă ?

— Unchiul Vulpius ?

— Respins. Nu judeci bine !

— Mătuşa Charlotte ?

— Charlotte ? Cine, von Stein ? Ai şi tu nişte idei ! Două Charlotte e cam prea mult. Doar am spus : prudenţă, chibzuială. Dacă vine, avem o situaţie foarte încordată. Dacă refuză, atunci iar dăm prilej de vorbă în oraş.

— Şi de prin vecini, domnul Stephan Schütze ?

— Da, invită-l şi pe scriitor. A sosit curînd de la Freiburg domnul consilier Werner [1], geologul. Am putea să-l invităm, vreau să stau de vorbă cu el.

— Aşa... sîntem şaisprezece.

— Poate că unii n-au să vină.

— Nici o grijă, tată, vin toţi. Ce ţinută ?

— De gală ! Domnilor li se recomandă fracul, cu decoraţii.

— Cum poruncşti ! Societatea celor invitaţi are un caracter amical, dar numărul lor justifică oarecare protocol. Şi e şi o atenţie faţă de cei veniţi dinafară.

— Aşa cred şi eu.

[1] Gottlieb Abraham Werner (1750—1817), profesor de mineralogie şi minerit la Freiburg, localitate în sud-vestul Germaniei.

— Şi aşa o să avem şi satisfacţia să te mai vedem o dată cu Şoimul alb [1] — era să zic cu Lîna de aur [2].

— Ar fi fost un lapsus ciudat şi foarte măgulitor pentru recenta podoabă a pieptului nostru.

— Totuşi, era cît pe-aci să spun aşa — probabil pentru că întîlnirea asta îmi apare ca o tardivă scenă din *Egmont*. Pe vremea Wetzlarului încă nu aveai costum de curte, ca să te poţi arăta cu el acestei Klärchen [3].

— Eşti bine dispus. Dar buna dispoziţie nu-ţi îmbunătăţeşte gustul.

— Un gust suprarafinat indică o dispoziţie proastă.

— Mai avem treabă amîndoi în dimineaţa asta.

— Prima treabă pe care ai avea-o tu ar fi să scrii un bileţel de răspuns.

— Nu, te duci tu şi vorbeşti. E şi mai puţin, şi mai mult. Îi prezinţi complimentele mele şi salutul meu de bun sosit. Va fi o mare cinste pentru mine dacă primeşte invitaţia la masă.

— O mare cinste va fi pentru mine să te reprezint. Am avut rar ocazii atît de însemnate cum e aceasta. Numai înmormîntarea lui Wieland aş putea s-o iau ca termen de comparaţie.

— Ne vedem la masă.

---

[1] Ordin instituit de ducii de Saxa-Weimar.

[2] Unul dintre cele mai vechi şi mai importante ordine cavalereşti, instituit în 1429 de către Filip al III-lea de Burgundia, preluat apoi prin casa de Habsburg de către Spania şi Austria. Egmont, eroul principal din drama lui Goethe cu acelaşi nume, este cavaler al ordinului Lîna de aur.

[3] Personaj feminin principal din drama *Egmont*.

CAPITOLUL AL OPTULEA

Charlottei Kestner nu-i fusese greu să explice şi să-şi facă iertată întîrzierea într-adevăr foarte mare cu care în ziua de 22 sosise pe Esplanadă la familia Ridel. O dată ajunsă acolo şi după ce îmbrăţişă în sfîrşit pe sora ei cea mai mică, lîngă care sta soţul acesteia, privindu-le emoţionat, bătrîna doamnă fusese scutită de-a povesti cu de-amănuntul întîmplările ce îi răpiseră toată dimineaţa şi chiar o parte din după-amiază. Abia în zilele următoare reveni, din cînd în cînd şi ocazional, la convorbirile pe care le avusese, fie răspunzînd la întrebări, fie căutînd să se informeze. Chiar de invitaţia pentru a treia zi, adusă de ultimul musafir de la Elefant, ea îşi aminti de-abia peste cîteva ceasuri, cu un „A, da, exact!" cerînd, nu fără oarecare insistenţă, aprobarea rudelor pentru scrisorica pe care la sosire o trimisese la locuinţa celebră.

— M-am gîndit, poate chiar din primul moment, la tine, spuse ea cumnatului ei. Nu văd de ce n-aş relua o cunoştinţă, fie cît de veche, dacă pot cu asta să fiu de ajutor unor rude dragi.

Şi consilierul financiar, care aspira la postul de director al finanţelor ducale, îndeosebi pentru că prin numirea aceasta leafa, care de la pierderile din vremea ocupaţiei franceze fusese singurul lui venit, ar fi sporit considerabil, surîse recunoscător. De fapt n-ar fi fost prima oară cînd prietenul din tinereţe al cumnatei lui s-ar fi arătat favorabil carierei sale. Goethe îl aprecia. Procurase tînărului din Hamburg, care fusese preceptor în casa unui conte, postul de pedagog al prinţului moştenitor de Saxa-Weimar, post ocupat timp de cîţiva ani. La sindrofiile doamnei Schopenhauer, domnul Ridel se întîlnise de multe ori cu Goethe, dar nu fusese la el acasă niciodată, şi

acum era mai mult decît bucuros că venirea Charlottei îi da prilejul s-o facă.

Despre dejunul acesta, la care Ridel primise chiar în seara acelei zile o invitaţie scrisă, nu mai pomeniră în zilele următoare decît în treacăt şi cu oarecare grabă de-a schimba vorba, ca şi cum toţi din familie nici nu s-ar mai fi gîndit la asta. Faptul că fuseseră invitaţi numai soţii Ridel, nu şi fiicele lor, arăta, ca şi indicaţia că fracul e de rigoare, că prînzul va avea mai mult decît un caracter familiar, ceea ce fu remarcat de cîteva ori, ca din întîmplare, în timp ce se vorbea de alte lucruri, pentru ca, după o scurtă pauză, în care fiecare parcă s-ar fi întrebat în tăcere dacă să se bucure sau nu de această constatare, să schimbe obiectul discuţiei.

După o despărţire îndelungată, peste care scrisori dintr-o parte şi din alta aruncaseră punţi precare, cele două surori aveau o sumedenie de lucruri de spus, de cercetat şi de amintit. Fură trecute în revistă destinele şi situaţiile copiilor, fraţilor şi surorilor şi ale copiilor acestora. De unii dintre cei a căror imagine — cu Lotte împărţindu-le felii de pîine — intrase în literatură şi devenise obiectul atenţiei unanime nu mai puteau acum decît să-şi aducă aminte cu jale. Patru surori erau în eternitate, în primul rînd cea mai mare, Friederike, măritată cu consilierul aulic Dietz, care lăsase cinci băieţi, toţi cu situaţii frumoase în justiţie şi în administraţie. Numai a patra soră, Sophie, rămăsese nemăritată şi murise cu opt ani în urmă, în casa fratelui ei Georg, minunat bărbat, al cărui nume Charlotte, împlinind anumite dorinţe, îl dăduse băiatului ei cel mai mare. După ce se însurase cu o fată bogată din Hanovra, Georg luase locul tatălui său, bătrînul Buff, la moartea acestuia, ca administrator la Wetzlar, spre mulţumirea lui şi a tuturora.

Partea bărbătească a acelui grup, devenit acum model literar, se arătase mai trainică şi mai rezistentă decît cea feminină, excepţie făcînd cele două doamne în vîrstă care şedeau acum în odaia Amaliei Ridel şi, aplecate fiecare asupra unui lucru de mînă, vorbeau de tot ce fusese odată şi de tot ce era în prezent. Hans, cel mai mare dintre fraţi, acela care fusese pe vremuri în atît de bune relaţii cu domnul doctor Goethe şi care cînd apăruse *Werther* sărise în sus de bucurie, avea, ca director al finanţelor la contele de Solms-Rödelheim [1], o activitate importantă şi bine retribuită ; al doilea frate, Wilhelm, era avocat, iar alt frate, Fritz, era căpitan în armata

[1] Familie de nobili din Hessa.

olandeză. Şi cîte n-au vorbit amîndouă, tot împungînd şi pocnind cu andrelele de lemn ; despre fetele Brandt, Annchen şi Dorthel, cea cu statură de junonă ! Mai ştia ceva de ele ? Da, întîmplător. Dorthel, cea cu ochii negri, nu se măritase cu consilierul aulic Cella, de-al cărui fel compasat, de-a face curte cercul vesel de pe vremuri rîdea grozav, mai ales unul dintre ei, un practicant la tribunal, fără treabă şi care nici el nu fusese nesimţitor faţă de ochii cei negri ; Dorthel se măritase cu un doctor în medicină Hessler, pe care însă moartea i-l răpise de timpuriu, aşa că acuma conducea de multă vreme gospodăria unui frate al ei, în Bamberg. Annchen se numea de treizeci şi cinci de ani doamna consilier Wesner. O a treia prietenă, Thekla, dusese, ca soţie a lui Wilhelm Buff, avocatul, o viaţă mulţumitoare.

Vorbiră aşa şi despre cei vii, şi despre cei morţi. Dar Charlotte se însufleţi cu adevărat — rozul de pastel care o întinerea şi îi şedea atît de bine i se ivi pe obraji, în timp ce, sprijinindu-şi cu demnitate bărbia, îşi stăpînea tremurul continuu al capului — abia atunci cînd începură să discute despre copiii ei, despre fiii ei, oameni acum trecuţi de patruzeci de ani, bine chivernisiţi în viaţă, ca Theodor de exemplu, profesorul de medicină, şi August, consilierul de legaţie. Vizita acestora doi la prietenul din tinereţe al mamei lor, la Gerbermühle, fu amintită din nou — după cum, de altfel, numele omului ilustru care locuia în apropiere şi a cărui existenţă, deşi ajunsă foarte sus, rămăsese totuşi legată din vremea tinereţii de acest cerc de vieţi şi destine, se furişa mereu, numai pe jumătate ocolit, în convorbirea dintre cele două surori. Charlotte îşi aduse aminte, între altele, de o călătorie de la Hanovra la Wetzlar făcută cu aproape patruzeci de ani în urmă, împreună cu Kestner, şi în care vizitaseră la Frankfurt pe mama prietenului plecat. Îşi plăcuseră atît de mult unii altora, tînăra pereche şi doamna consilier, încît aceasta mai tîrziu se oferise să fie naşă fetiţei celei mai mici a Kestnerilor. Acela care, după cum singur spusese, ar fi vrut să le boteze toţi copiii se afla pe atunci la Roma, şi mamă-sa, care tocmai primise de la el cîteva rînduri neaşteptate cu privire la şederea lui acolo, le vorbise îndelung şi cu nespusă mîndrie despre extraordinarul ei fiu — lucru pe care Lotte îl păstrase de atunci mereu în amintire, şi acum îl repeta doamnei Ridel. „Cît de rodnică şi aducătoare de mari foloase, spunea bătrîna doamnă Goethe, trebuie să fie o asemenea călătorie pentru un om ca el, care cuprinde cu privirea de vultur tot ce-i bun şi măreţ, şi folositoare nu numai pentru

el, ci pentru toţi cei care au norocul să facă parte din cercul lui de activitate!" Da, fusese dat acestei mame să spună cu glas tare şi pe faţă că-s fericiţi cei ce fac parte din cercul în care trăieşte fiul ei. Şi repetase vorbele unei prietene, doamna von Klettenberg [1], acum răposată: „Wolfgang al dumitale dacă se duce numai pînă la Mainz aduce de-acolo mai mult decît aduc cei care se întorc de la Paris şi de la Londra." I-a promis în scrisoare, zicea mama fericită, că vine s-o vadă la întoarcere. Atunci are să-i povestească totul cu de-amănuntul; ea să poftească pe prieteni şi pe cunoscuţi şi să-i ospăteze straşnic — să fie din belşug vînat, friptură, păsări, cîtă frunză şi iarbă... Probabil că n-a fost nimic din toate acestea, presupuse Amalia Ridel, şi atunci sora ei, care mai auzise aprecieri de felul acesta, aduse iar vorba despre fiii ei, găsind din nou prilejul să-i laude cu oarecare mîndrie de mamă pentru afecţiunea lor, ce le fusese bine sădită în suflet, şi pentru cuvenitele vizite pe care i le fac cu regularitate.

Îşi dădu seama că o cam plictiseşte pe soră-sa tot vorbindu-i despre asta. Şi cum trebuia, fireşte, discutată şi problema toaletei pentru dejunul anunţat, Charlotte destăinui doamnei Ridel între patru ochi gluma pe care o plănuia, ideea hazlie şi cu tîlc de-a se îmbrăca cu rochia de bal identică celei de la Volperstshausen, cu funda roză păstrată de-atunci. De fapt lucrurile s-au petrecut astfel: întîi a întrebat-o ea pe soră-sa cum are de gînd să se îmbrace, şi pe urmă, cînd aceasta, la rîndul său, a întrebat-o, Charlotte s-a învăluit într-o tăcere şovăitoare, zîmbind parcă ruşinată; apoi, înroşindu-se, a dat la iveală intenţia ei plină de amintiri literare şi personale. De altfel, bătrîna doamnă preîntîmpinase părerea soră-si şi oarecum i-o insuflase prin faptul că-i ceruse mai dinainte dezaprobarea faţă de atitudinea rece şi critică pe care Lottchen cea tînără o avusese faţă de ideea ei. Prin urmare, nu mai însemna mare lucru faptul că Amalia după toate acestea spuse că ideea e foarte bună — dar cu o expresie a feţei ce nu se prea potrivea cu această părere şi adăugînd ca o consolare că în cazul cînd stăpînul casei nu va observa aluzia, sigur că vreunul dintre ai lui are să observe şi are să-l facă atent. Apoi nu mai pomeni nimic de treaba aceasta.

Atîta se poate spune despre ce-au vorbit cele două surori, iarăşi împreună după atîta vreme. E sigur că aceste prime

[1] Susanne Katharine von Klettenberg (1723—1774), prietenă cu mama lui Goethe; a avut influenţă asupra ideilor religioase ale poetului şi i-a slujit drept model pentru unul din personajele din *Wilhelm Meister*.

zile ale şederii Charlottei Buff la Weimar au fost limitate numai la familie. Societatea curioasă trebui să mai aştepte. Publicul o văzu făcînd mici plimbări cu sora ei prin oraşul cu aspect rustic şi prin parc, la Tempelherrenhaus [1], la Lauterquelle [2] şi la Klause [3], şi o mai văzu şi seara, cînd, după ce camerista venea s-o ia, se întorcea de pe Esplanadă, cu fiică-sa şi uneori şi cu Ridel, la hotelul din piaţă ; mulţi o recunoşteau — nu atîta după figură, cît după cei care o însoţeau, iar bătrîna doamnă, privind întotdeauna drept înainte cu ochii ei albaştri, blînzi şi distinşi, putea totuşi să-şi dea seama cum oameni care tocmai trecuseră pe lîngă ea, se opreau, ridicînd deodată din sprîncene ; sau zîmbind şi hîrşîind pe caldarîm cu picioarele se întorceau să se uite după dînsa. Felul ei demn şi amabil, puţintel maiestuos, de-a răspunde la saluturile adresate rudelor sale, cunoscute în oraş, cuprinzînd-o şi pe ea printre ele, fu remarcat de toată lumea.

Şi iată că sosi, pomenită numai cu reţinere şi mai degrabă aşteptată într-o tăcere plină de adîncă încordare, amiaza sau după-amiaza simandicoasei invitaţii. În faţa casei aştepta o trăsură de piaţă, pe care Ridel o tocmise, pe de o parte din consideraţie faţă de toaleta doamnelor şi faţă de propria sa încălţăminte — fiindcă acest faimos 25 septembrie era cam ploios — şi pe de altă parte din respectul ce-l aveau toţi faţă de-o ocazie ca asta. Familia, după ce înainte de amiază nu făcuse prea multă cinste unei gustări reci, se urcă pe la două şi jumătate în trăsură, sub ochii a vreo şase-şapte tîrgoveţi curioşi, care se adunaseră ca la o nuntă sau ca la o înmormîntare împrejurul trăsurii şi aflaseră de la birjar locul unde trebuie să meargă. În asemenea ocazii, admiraţia manifestată de gură-cască pentru participanţii la ceremonii îmbrăcaţi în ţinută de gală e concomitentă cu invidia acestora din urmă faţă de privitorii care, în haine de toate zilele, stau la largul lor şi fără grijă deoparte şi chiar se bucură de situaţia lor, astfel încît la unii dispreţul este amestecat cu sentimentul exprimat prin „Ce bine-i de voi !“, iar la ceilalţi stima este amestecată cu bucuria răutăcioasă de a-i vedea pe cei dintîi stingheriţi.

Charlotte şi cu soră-sa luară loc în fundul trăsurii, iar domnul Ridel, cu pălăria de mătase pe genunchi, în frac cu umerii bombaţi, aşa cum cerea moda, şi cu cravată albă şi trei decoraţii pe piept, se aşeză alături de nepoată-sa pe bancheta destul de tare din faţă. În scurta plimbare cu trăsura de-a lun-

[1] Clădire în stil gotic, în parcul din Weimar.

[2], [3] Locuri situate de asemenea în parcul din Weimar.

gul Esplanadei, apoi pe Frauenthorstrasse, pînă la Frauenplan, nu scoaseră un cuvînt. În asemenea împrejurări, pe drum se obişnuieşte o anumită economisire a vioiciunii personale, o pregătire interioară, oarecum în culise, pentru activitatea ce urmează s-o depui în societatea către care te îndrepţi. De data asta existau motive speciale pentru ca starea sufletească să fie încărcată de gînduri şi chiar neplăcută.

Ridel cu soţia lui respectau tăcerea Charlottei. Patruzeci şi patru de ani ! Luau parte la sentimentele ei cu simpatie, îi făceau din cînd în cînd un semn din cap zîmbind şi o mîngîiau uşor pe genunchi, ceea ce dădea prilej doamnei Kestner să transforme într-un răspuns prietenesc — şi totodată să justifice o înduioşătoare dovadă de bătrîneţe — tremurul capului, inegal ca intensitate : uneori imperceptibil, alteori foarte vizibil.

Pe urmă, se uitau pe furiş la nepoata lor, a căror distanţare faţă de aceste treburi era vădită şi mergea chiar pînă la dezaprobare. Lottchen cea tînără, datorită vieţii sale grave, virtuoase şi gata de jertfă, era o persoană demnă de respect, a cărei mulţumire sau nemulţumire atîrna greu ; aşa şi acuma, muţenia ei plină de dispreţ era hotărîtoare pentru tăcerea generală. Toţi ştiau că severitatea ei se datoreşte mai ales toaletei mamei, plină de aluzii şi ascunsă acum de un şal negru. Cel mai bine o ştia Charlotte, şi aprobarea, nerepetată, a surorii ei nu putuse s-o liniştească pe deplin în privinţa bunei calităţi a glumei pe care o pusese la cale. Între timp, îi pierise de vreo cîteva ori cheful s-o mai facă şi stăruise totuşi, din încăpăţînare, pentru că nu voia să renunţe la o hotărîre o dată luată. Şi apoi, pentru liniştea ei îi mai slujea şi faptul că nu avusese nevoie de cine ştie ce pregătiri, deoarece se ştia că albul este culoarea preferată a îmbrăcămintei sale, culoare deci asupra căreia avea un drept. Farsa de şcolăriţă pusă la cale consta doar în acele funde roze, şi mai ales în cea de la piept, care lipsea, şi cum şedea acum în trăsură, cu părul cărunt, pieptănat în sus, prins într-o reţea de voal şi atîrnînd în bucle rotunde pe gît, gîndul acestei glume, în care se amesteca şi oarecare invidie faţă de îmbrăcămintea inexpresivă a fiicei, făcea să-i bată inima de-o mare bucurie, plină de aşteptare.

Trecură printr-o piaţă cu contururi neregulate, provincială ca aspect, pe-al cărei caldarîm colţuros roatele duruiră, apoi pe o străduţă, şi ajunseră în faţa casei cu faţadă lungă, cu cele două aripi trase puţin îndărăt, pe dinaintea căreia Charlotte cu Amalia Ridel mai trecuseră de cîteva ori : parter, etaj şi

ferestre de mansardă în acoperişul nu prea înalt, de o parte şi de alta porţi vopsite în galben, iar la mijloc cîteva trepte joase, care duceau la intrarea principală. În timp ce familia Ridel cobora din trăsură, mai sosiră în faţa treptelor cîţiva musafiri, care, veniţi pe jos din mai multe direcţii, se întîlniseră aici, şi acum se salutau. Doi domni de vîrstă mijlocie, cu joben şi pardesiu cu pelerină — pe unul Charlotte îl recunoscu ca fiind Riemer — strîngeau mîna unui al treilea, mai tînăr, şi care, fără pardesiu, numai în frac şi doar cu o umbrelă în mînă, părea să fi venit de prin vecini. Acesta era domnul Stephan Schütze, „excelentul nostru beletrist şi editor de almanahuri", cum află Charlotte cînd cei sosiţi pe jos se îndreptară către cei veniţi cu trăsura şi cînd avu loc, cu multă politeţe şi fluturare de jobene, o voioasă întîmpinare, cu prezentările de rigoare. Riemer protestă glumeţ şi cu cuvinte solemne cînd cineva voi să-l prezinte Charlottei şi dădu expresie convingerii că doamna consilier aulic îşi va aduce aminte desigur de un prieten vechi de trei zile, apoi mîngîie părinteşte mîna Lottei cea tînără. Tot aşa făcu şi cel care îl însoţea, un bărbat de vreo cincizeci de ani, uşor adus de spate, cu trăsături blajine şi părul cărunt, lung ca o coamă, ieşindu-i de sub pălărie. Era nici mai mult, nici mai puţin, decît consilierul aulic Meyer, profesorul de istoria artei. Şi el, şi Riemer veniseră direct de la slujbă ; doamnele lor aveau să vină singure.

— Să sperăm, zise Meyer în timp ce intrau în casă, vorbind cu cadenţa chibzuită a patriei sale [1], în care se amesteca un ton vechi german cu accente uşor franceze, să sperăm că vom avea şansa ca maestrul nostru să fie în bune şi vesele condiţiuni, şi nu taciturn şi obosit, pentru a fi scutiţi de sentimentul neplăcut că-l plictisim.

Spuse asta domol şi răspicat, întorcîndu-se către Charlotte, dar desigur fără să-şi dea seama cît de puţin încurajatoare erau aceste cuvinte ale unui intim pentru un nou-venit. Bătrîna doamnă nu se putu opri să răspundă :

— Îl cunosc pe stăpînul acestei case de mai multă vreme decît dumneavoastră, domnule profesor, şi am oarecare experienţă în ce priveşte nestatornicia firii lui de poet.

— Cunoştinţa mai recentă e oricum mai autentică, zise el fără să se tulbure, cu aceeaşi rostire domoală şi răspicată.

[1] Hans Heinrich Meyer era originar din Elveţia.

Charlotte nu-i mai ascultă spusele. Era impresionată de nobleţea vestibulului în care intraseră, de balustradele late de marmură, de treptele suind într-o splendidă încetineală, de ornamentaţia antică răspîndită pretutindeni cu o desăvîrşită măsură. Pe palierul de la mijloc al scării, acolo unde în firide albe se aflau reproduceri în bronz după graţioase modele greceşti şi unde, în faţă, pe un postament de marmură, un ogar, tot de bronz, stătea cu gîtul întors într-o atitudine excelent prinsă, August von Goethe cu slujitorul alături aştepta pe oaspeţi ; foarte arătos, în ciuda feţei cam puhave, cu părul frizat în bucle, cu cărare, în frac cu decoraţii, cu cravată de mătase şi vestă de damasc, conducea pe fiecare cîteva trepte în sus către salonul de primire, dar trebuia să se întoarcă repede, ca să întîmpine pe alţii care soseau.

Slujitorul, îmbrăcat ca un valet de casă mare, foarte demn, deşi încă tînăr, în livrea albastră cu nasturi auriţi şi vestă cu dungi galbene, conduse mai departe pe Charlotte cu fiică-sa, pe soţii Ridel şi pe cei trei prieteni ai casei şi îi ajută să se dezbrace. Capătul de sus al scării făcea aceeaşi impresie de nobilă splendoare artistică. Un grup pe care Charlotte se obişnuise să-l numească „Somnul şi moartea", înfăţişînd doi tineri, unul dintre ei cu braţul pe umărul celuilalt, se detaşa mai întunecat, dar strălucitor, pe fondul clar al peretelui, lîngă uşa salonului, care avea pe pervazul de sus un basorelief alb, şi pe prag un *salve* incrustat în podea cu smalţ albastru. „A ! bine, îşi spuse Charlotte, înviorată, urare de bun sosit. Nici vorbă de taciturn şi ostenit. Dar ştiu că s-a ajuns băiatul ! La Wetzlar, pe Kornmarkt, locuia mai modest. Avea pe perete silueta mea decupată, dăruită din bunătate, prietenie şi compătimire, pe care dimineaţa şi seara o saluta cu ochii şi cu buzele, aşa cum scrie în carte. Am eu oare un drept deosebit să-mi atribui mie acest *salve*, ori nu am ?

Intră în salon cu soră-sa alături şi cam speriată, fiindcă valetul anunţa cu glas tare numele celor care îşi făceau apariţia şi deci şi pe al ei : doamna consilier aulic Kestner, lucru neobişnuit pentru ea. În salonul de primire, destul de elegant, unde se afla un clavir şi care prin uşi fără canaturi oferea perspectiva mai multor odăi, şi totodată, cu proporţiile lui reduse în comparaţie cu vestibulul, deziluziona puţin, mai erau cîţiva musafiri, doi domni şi o doamnă, care stăteau în preajma unui bust al Junonei ; ei îşi întrerupseră vorba ca să se uite la persoanele anunţate, sau mai degrabă la una dintre ele, după cum ştia prea bine aceasta, şi, cu gesturi pline de atenţie se

pregăteau acum pentru a fi prezentate. Cum însă în aceeaşi clipă valetul în livrea anunţă numele altor cîtorva oaspeţi, al domnului consilier financiar aulic Kirms şi al soţiei sale, care intrară împreună cu fiul casei şi fură urmaţi imediat de doamnele Meyer şi Riemer, astfel încît, aşa cum se întîmplă în cercuri intime şi cînd toţi locuiesc aproape, invitaţii se aflară aproape în acelaşi timp adunaţi laolaltă, prezentarea musafirilor fu generală. Charlotte făcu, prin domnul Riemer şi domnul August von Goethe, cunoştinţă cu toţi deodată, cu cei numiţi mai înainte, precum şi cu soţii Kirms, cu domnul ordonator general al construcţiilor Coudray cu soţia, cu domnul consilier al minelor Werner din Freiburg, care locuia la Hotelul Prinţul de coroană, şi cu doamnele Riemer şi Meyer.

Charlotte ştia la ce curiozitate, probabil nu lipsită de răutate, se expune, cel puţin din partea femeilor, şi întîmpină această curiozitate cu o demnitate pe care trebuia să şi-o impună, şi din pricină că era nevoită să-şi stăpînească tremurul capului, mult mai accentuat datorită împrejurărilor. Această slăbiciune, observată de toţi cu sentimente felurite, contrasta ciudat cu înfăţişarea ei tinerească, aşa cum stătea în rochia albă cu falduri largi şi lungă pînă la glezne, strînsă la piept cu o agrafă şi garnisită cu funde roze, în picioare cu ghete cu nasturi şi tocuri înalte, cu părul cărunt înălţat drept în sus deasupra frunţii netede, cu faţa desigur iremediabil îmbătrînită, cu obraji care începeau să atîrne, cu gura gingaşă zîmbind strengăreşte, cu nasul un pic înroşit şi cu ochii de nu-mă-uita plini de o dulce şi uşor ostenită distincţie... Îi fură prezentaţi toţi invitaţii, care o asigurau că sînt încîntaţi s-o primească în oraşul lor şi foarte onoraţi că pot să asiste la o revedere atît de interesantă şi de importantă.

Lîngă ea stătea, scufundîndu-se din cînd în cînd într-o reverenţă, conştiinţa ei critică — dacă putem s-o numim astfel pe Lottchen cea tînără — într-adevăr cea mai tînără din toată societatea, alcătuită numai din persoane mai în vîrstă, deoarece chiar Schütze, scriitorul, trebuie să fi avut peste patruzeci de ani. Cea care purta de grijă fratelui Karl avea o înfăţişare aspră, cu părul ei lins, cu cărare la mijloc şi tras peste urechi, şi cu rochia ei albastră-închis, fără garnitură, terminată la gît cu un guler rotund şi scrobit, aproape la fel ca un predicator în amvon. Surîdea reprobativ şi se încrunta la complimentele ce i se făceau şi ei, dar mai cu seamă maică-si, socotindu-le drept nişte necuviinţe provocătoare. Pe lîngă asta mai suferea — şi nu fără repercusiuni asupra Charlottei,

care însă cu vitejie nu voia să se lase influenţată — suferea din pricina îmbrăcămintei tinereşti a mamei, ce consta nu atîta în rochia ei albă, putînd să treacă la nevoie drept o culoare şi o predilecţie obişnuite, cît în afurisitele acelea de funde roze. Sufletul ei era sfîşiat de dorinţa ca oamenii să priceapă tîlcul acestei găteli nepotrivite, ca să nu li se pară scandaloasă, şi era sfîşiată şi de teama că ei ar putea să priceapă — doamne fereşte ! — acest tîlc.

Într-un cuvînt, necazul lipsit de umor al tinerei Lottchen cînd se gîndea la toată treaba asta era vecin cu disperarea, iar Charlotte, sensibilă şi plină de aprehensiune şi ea, se vedea nevoită să aibă aceeaşi impresie, izbutind cu mare greutate să-şi păstreze încrederea în buna calitate a glumei sale pline de melancolie. De altfel, în cercul acesta nici o femeie n-ar fi avut prea multe motive să-şi chinuiască conştiinţa din cauza ciudăţeniei toaletei şi să se teamă că va fi acuzată de excentricitate. În îmbrăcămintea doamnelor era o trăsătură de libertate estetică, chiar de teatralism, spre deosebire de înfăţişarea oficială a domnilor, care — toţi, afară de Schütze — aveau la butonieră o distincţie, medalii, barete, cruciuliţe. Numai doamna consilier financiar aulic Kirms făcea excepţie : ca soţie de foarte înalt demnitar, se simţea desigur obligată să păstreze o severă decenţă a aspectului exterior, şi totuşi nu puteai să treci cu vederea aripile colosale ale bonetei sale de mătase, care atingeau fantasticul. Doamna Riemer însă — orfana pe care învăţatul o luase de-aici din casă — precum şi doamna consilier Meyer, născută von Koppelfeld, aveau în îmbrăcămintea lor o notă de artă şi de îndrăzneală personală : prima în stilul unei anumite melancolii intelectuale, cu un guler de dantelă îngălbenită pe catifeaua neagră a rochiei, cu faţa de culoarea fildeşului, cu profil vulturesc şi ochii cu priviri sumbru-spirituale, totul încadrat de un păr ce atîrna întunecos, presărat cu şuviţe albe, şi cu o buclă răsucită ce-i umbrea fruntea, cea de-a doua, doamna Meyer, stilizată în chip de Ifigenie mai mult decît matură, cu o semilună la centura aşezată chiar sub sînii lăsaţi slobozi, cu o rochie de culoarea lămîii, cu falduri clasice şi tivită după moda antică, şi cu mîneci scurte, cu un voal lung, de culoare închisă, prins pe cap şi căzîndu-i în valuri pe spate, şi — ca singur element modernizant — mănuşi lungi.

Doamna Coudray, soţia ordonatorului general al construcţiilor, se remarca atît prin rochia ei foarte înfoiată, cît şi printr-o pălărie largă, umbroasă, înfăşurată cu voal, după mo-

delul lansat de Corona Schröter [1], actriţa. Cu marginea răsfrîntă la ceafă, pălăria îi acoperea părul cîrlionţat. Chiar şi Amalia Ridel, care aducea pufţintel cu o raţă în profil, îşi dăduse — cu nişte complicate horbote la mîneci şi cu o îngustă bordură de puf de lebădă la umeri — o înfăţişare de un pitoresc ciudat. Printre aceste figuri, Charlotte era în fond cea mai lipsită de pretenţii — şi totuşi, cu naivitatea ei bătrînă şi cu ţinuta ei demnă, întreruptă de tremurul capului, cea mai emoţionant-frapantă şi mai interesantă dintre toate, provocînd sau rîsul batjocoritor, sau meditaţia — aşa cum, necăjită, Lottchen se temea : rîsul batjocoritor. Lottchen era convinsă cu amărăciune că, după ce au fost prezentaţi unii altora şi mica societate s-a împrăştiat prin salon în grupuri izolate, doamnele din Weimar au avut multe răutăţi de vorbit.

August arătă mamei şi fiicei tabloul de deasupra sofalei, dînd şi mai tare la o parte perdelele de mătase verde care îl acopereau. Era o copie după aşa-numita „Nuntă aldobrandină“ [2]. A lucrat-o, spunea el, profesorul Meyer, pe vremuri. Cum Meyer se apropie în clipa asta, August se îndepărtă, pentru a se ocupa de ceilalţi oaspeţi. Meyer, după ce îşi scosese jobenul, îşi pusese o tichie de catifea, care contrasta ciudat cu fracul şi îi dădea un aer de intimitate, aşa că, fără să vrea, Charlotte se uită la picioarele lui, să vadă dacă nu cumva e în papuci. Nu era aşa, cu toate că profesorul, cu botinele lui largi, umbla tîrîndu-şi picioarele de parcă chiar ar fi fost cu papuci. Îşi ţinea comod mîinile la spate şi cu capul uşor plecat într-o parte arăta prin atitudinea lui degajată că e un prieten intim al casei şi doreşte să insufle ceva din liniştea lui sufletească noilor-sosiţi atît de agitaţi şi să le dea curaj.

— Sîntem cu toţii în număr acuma, spuse el cu felul lui aşezat şi sacadat de-a vorbi, pe care şi-l păstrase de la Stäfa, de lîngă Zürich, de-a lungul multor ani de şedere la Roma şi la Weimar, şi care nu era însoţit de nici o mişcare a feţei, sîntem cu toţii în număr acuma şi putem să ne aşteptăm din clipă în clipă ca gazda noastră să ni se alăture. E foarte firesc ca musafirilor care vin pentru prima oară în casă clipele acestea ultime să li se pară puţin cam lungi, din pricina neliniştii ce le-o provoacă aşteptarea. De aceea, cred că le-ar

[1] Corona Schröter (1751—1802), cunoscută cîntăreaţă germană, artistă dramatică şi compozitoare, autoare de liduri, prietenă cu Goethe. Din anul 1778 a început să joace pe scena teatrului din Weimar, devenind favorita ducelui Carl August.

[2] Frescă antică, datînd din vremea împăratului August (sec. I î.c.n.), descoperită în anul 1606 la Roma, şi numită „Nunta aldobrandină“ după cardinalul Aldobrandini, în posesia căruia se afla. Din anul 1818 se află la Vatican.

fi plăcut ca mai întîi să se obişnuiască puţin cu locurile de-aici şi cu atmosfera lor. Îmi fac bucuros o datorie din faptul că pot să ofer sfaturile mele persoanelor în această situaţie pentru ca o *expérience*[1] de acest fel, atît de importantă, să li se înfăţişeze în condiţii mai uşoare şi mai plăcute. Accentuase cuvîntul francez pe prima silabă. Apoi, fără să-şi clintească faţa, urmă : Într-adevăr, întotdeauna cel mai bun lucru este să nu arăţi sau să arăţi cît mai puţin din încordarea de care eşti cuprins în chip inevitabil şi să-l întîmpini cît mai degajat, fără să dai semne de emoţie. Cu asta, situaţia devine în chip esenţial mai uşoară pentru amîndouă părţile — şi pentru maestru, şi pentru musafir. Cu sensibilitatea lui atît de receptivă, el simte cu anticipaţie neliniştea musafirului, şi această nelinişte i se comunică şi lui, se molipseşte ca să zic aşa de la distanţă, astfel încît şi el se află supus unei constrîngeri care e într-o situaţie de penibilă reciprocitate cu proasta dispoziţie a musafirului. Cel mai cuminte lucru e să te prezinţi întotdeauna în chipul cel mai natural şi, de exemplu, să nu crezi că trebuie imediat să vorbeşti cu el de lucruri înalte şi spirituale, sau cumva despre propriile tale lucrări. Nimic nu e mai nepotrivit. E recomandabil mai degrabă să vorbeşti despre lucruri simple şi concrete din propria ta experienţă, şi atunci el, care preferă înainte de orice umanul şi realul, se înviorează repede şi are posibilitatea să-şi dea la iveală în chip agreabil bunătatea şi interesul faţă de interlocutorul său. N-am nevoie să spun că prin asta nu mă gîndesc la vreo intimitate care să anihileze distanţa dintre el şi noi toţi, pentru că ştie să pună de îndată capăt unei astfel de situaţii, aşa cum arată multe asemenea exemple.

În tot timpul cît ţinu această cuvîntare, Charlotte se uită clipind des din ochi la învăţatul prieten credincios al casei, şi cînd acesta sfîrşi, nu prea ştiu ce să-i răspundă. Fără să vrea, se gîndi — şi se simţi foarte în măsură să-şi închipuie asta — cît de greu trebuie să-i fie unui străin care suferă de trac să se folosească de aceste îndemnuri la linişte pentru a-şi căpăta echilibrul sufletesc. Mai probabil ar fi, îşi zise ea, efectul contrar. Personal era jignită de amestecul indiscret în treburile altora, aflător la baza acestor prescripţii.

— Mulţumesc foarte mult, domnule consilier aulic, pentru indicaţiile dumneavoastră, rosti Charlotte, în sfîrşit. Desigur că mulţi v-au fost recunoscători pentru toate aceste sfa-

[1] Experienţă (franc.).

turi. Să nu uităm însă că în cazul meu e vorba de înnoirea unei cunoştinţe de patruzeci şi patru de ani.

— Un om, replică el sec, care în fiecare zi, chiar în fiecare ceas, e altul, se va fi schimbat desigur în patruzeci şi patru de ani. Ei, Carl, spuse el valetului, care se îndrepta către uşa unei camere alăturate, în ce dispoziţie e astăzi ?

— Jovială, domnule consilier aulic, răspunse tînărul.

Şi peste o clipă, stînd în pragul uşii, ale cărei canaturi — Charlotte nu mai văzuse un asemenea lucru pînă acum — se deschideau împingîndu-se de o parte şi de alta, anunţă fără multă solemnitate, chiar cu un ton de intimitate, coborînd glasul :

— Excelenţa-sa.

Meyer se îndreptă către ceilalţi musafiri, care încetaseră conversaţia în grupuri şi se strînseseră toţi la un loc, ţinîndu-se la oarecare distanţă de doamna Kestner şi de fiica ei. Goethe intră cu paşi deşi şi apăsaţi, cam sacadaţi, cu umerii traşi îndărăt, cu pîntecele împins puţin înainte, în frac cu două rînduri de nasturi şi cu ciorapi de mătase, cu cravată de batist alb, brodată, fixată cu un ac de ametist. Părul, buclat la tîmple, rărit deasupra frunţii înalte şi bombate, era uşor pudrat. Charlotte îl recunoscu şi nu-l recunoscu — emoţionată şi dintr-o pricină şi dintr-alta. Recunoscu în primul rînd şi de la prima vedere vasta deschidere, cu totul proprie a ochilor, care de fapt nu erau foarte mari, cu reflexe întunecate pe faţa mai mult oacheşă, ochiul drept fiind în chip vădit mai jos decît cel stîng — privirea lui naiv-cuprinzătoare accentuată în clipa aceea de sprîncenele foarte fin arcuite şi lăsate în jos către colţurile ochilor, care se ridicau întrebători, parcă ar fi spus : „Cine sînt oare oamenii aceştia ?“ — O, doamne, ce bine recunoştea ea ochii tînărului de pe vremuri, acum, după ce trecuse o viaţă întreagă ! — ochi care, exact spus, erau căprui, cam apropiaţi unul de altul, dar care de multe ori puteau fi socotiţi negri şi asta din pricină că la orice mişcare a sufletului — şi cînd nu era în mişcare sufletul lui ? — pupilele se măreau atît de tare încît negreala lor copleşea căpruiul irisului şi dădeau această impresie. Era el şi nu era el. Fruntea de stîncă n-o avusese altădată — desigur, înălţimea ei se datora faptului că deasupra se mai rărise puţin părul, care de altminteri era foarte frumos — fruntea aceasta era numai un produs al timpului care scoate la iveală orice, aşa cum am vrea să ne spunem ca să ne consolăm, dar fără ca asta să ne aducă vreo

mîngîiere ; căci timpul însemna aici viaţă, opera care hărţuise zeci de ani de-a rîndul steiul acesta de frunte, care modelase atît de adînc şi de grav aceste trăsături netede şi le brăzdase în chip emoţionant — timpul, vîrsta, erau aici mai mult decît întîmplare, dezgolire, istovire naturală, ce ar fi putut să te emoţioneze şi să te facă melancolic ; timpul şi vîrsta aici erau pline de sens, erau spirit, creaţie, istorie, şi întipăririle şi urmele lor, foarte departe de-a părea regretabile, făceau inima să bată de teamă şi de bucurie.

Goethe era pe-atunci de 67 de ani. Charlotte ar fi putut să spună că are noroc revăzîndu-l acum şi nu cu cincisprezece ani în urmă, la începutul secolului, cînd corpolenţa greoaie care se arăta încă din Italia ajunsese la maximum. Forma aceasta o părăsise acum de multă vreme. Cu toată rigiditatea umbletului, dar care şi ea amintea de multe trăsături caracteristice, cunoscute, picioarele se mişcau tinereşte sub stofa excepţional de fină şi de lucioasă a fracului negru. În ultimul deceniu, figura lui începuse să se apropie iar de aceea a tînărului de altădată. Charlotte sărise peste multe, mai ales în ce priveşte faţa lui, care era mai departe de faţa prietenului de la Wetzlar decît îi apărea acum, fiindcă trecuse prin stadii necunoscute ei. O dată fusese puhavă şi morocănoasă, cu obrajii căzuţi, aşa că i-ar fi fost mai greu prietenei din tinereţe să o recunoască decît îi era acum, în stadiul actual. Mai era pe faţa aceasta şi ceva jucat şi te întrebai la ce slujeşte, ceva ce apărea mai ales în mutra nevinovată pe care şi-o lua mirîndu-se fără motiv la vederea musafirilor care îl aşteptau. Totuşi s-ar fi zis că gura, foarte frumoasă, nici prea îngustă, nici prea mare, cu colţurile adîncite în obrajii modelaţi de vîrstă, suferea de-o expresivă mobilitate, de un surplus nervos de posibilităţi de excesivă, succedîndu-se repede şi tot atît de repede tăgăduindu-se una pe alta, şi că şovăia cu nesinceritate în alegerea uneia sau alteia. Se observa o contradicţie între demnitatea studiată şi gravitatea acestui chip şi o incertitudine copilărească, o anumită cochetărie şi ambiguitate care apăreau pe faţă cînd îşi apleca puţin capul într-o parte.

Cînd intrase, stăpînul casei îşi apucase cu mîna dreaptă braţul stîng — braţul reumatic. După cîţiva paşi îşi lăsă braţul, şi, oprindu-se, făcu o plecăciune amabil ceremonioasă către toţi, apoi se îndreptă spre cele două femei, care erau mai aproape de el decît ceilalţi. Glasul rămăsese neschimbat — glas sonor de bariton cu care tînărul subţirel vorbise şi ci-

tise — şi era foarte ciudat să-l auzi acum din nou din gura acestei făpturi îmbătrînite, mai monoton poate şi mai măsurat — deşi şi altădată avea în el ceva grav.

— Scumpele mele doamne, zise Goethe întinzînd fiecăreia cîte o mînă, Charlottei dreapta şi lui Lottchen stînga, apoi strîngîndu-le amîndouă mîinile în ale lui, iată că pot în sfîrşit să vă urez bun sosit la Weimar ! Aveţi în faţa dumneavoastră un om care a aşteptat multă vreme o asemenea clipă. Asta zic şi eu că este o surpriză minunată, care înviorează. Mă gîndesc ce tare s-au bucurat amicii noştri Ridel de această vizită dorită cu atîta dragoste ! Nici nu se poate spune cît de mult ştim noi să preţuim faptul că sosind în aceste locuri n-aţi trecut pe lîngă uşa noastră fără să vă opriţi.

Spusese „dorită cu atîta dragoste" şi datorită expresiei sfioase şi totodată voluptoase pe care o avusese gura lui surîzătoare rostind aceste cuvinte, delicata improvizaţie făcuse o impresie fermecătoare. Că această vrajă se îmbina cu diplomaţia, cu grija de a ocoli anumite lucruri chiar de la început — asta Charlotte văzu foarte bine ; se putea de altfel ghici uşor chiar din felul precaut şi socotit în care vorbea. Tot în sensul acesta se folosi de faptul că ea nu era singură, ci cu fiică-sa şi, cuprinzîndu-le amîndurora mîinile şi strîngîndu-le în ale sale, îşi ţinu cuvîntarea la plural. Chiar despre el însuşi nu vorbise la singular, ci spusese „noi", oarecum în numele tuturor celor din casă, şi înfăţişase lucrurile în sensul că musafirele ar fi putut trece pe lîngă „uşa noastră". Şi de altfel, „dorită cu atîta dragoste" fusese spus în legătură cu familia Ridel.

Ochii lui se plimbau, cu oarecare nestatornicie, de la mamă la fată, dar şi peste capul lor către fereastră. Charlotte nu avea impresia că o vede cu adevărat ; ce vedea însă cu siguranţă, era, după cît îşi dădu şi ea seama, cum tremura din cap, un tremur pe care acum nu şi-l mai putea opri de loc ; cînd observă aceasta, Goethe închise o clipă ochii cu o expresie gravă, de evitare, care aproape că atinse apatia, dar ieşi repede din tulburea retragere în sine şi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, reluă amabil legătura cu cei dimprejurul lui.

— Şi tinereţea, continuă el adresîndu-se de astă dată numai Lottei cea tînără, ne sosește acum ca o rază aurită de soare într-o casă întunecată...

Charlotte, care pînă acum spusese doar că e de la sine înţeles să nu treacă pe la uşa lui fără să se oprească, interveni cu prezentarea pe care trebuia s-o fi făcut pînă acum şi care era evident cerută prin aceste vorbe. Mărturisi că fusese principala ei dorinţă să i-o înfăţişeze pe fiică-sa, penultimul copil, venită din Alsacia să stea cîteva săptămîni la dînsa. Îi spunea lui Goethe „excelenţă", deşi cam repede şi îngăimat, şi el o lăsa, nu o ruga să i se adreseze altfel, poate şi din cauză că se uita cu atenţie la cea care-i fusese prezentată.

— Drăguţă, drăguţă, drăguţă, zise el. Ochii aceştia au făcut desigur pînă acuma multe victime.

Complimentul era atît de convenţional şi se potrivea atît de puţin cu cea care îl îngrijea pe fratele Carl, încît era aproape revoltător. Severa Lottchen îşi muşcă buzele cu un zîmbet necăjit şi dispreţuitor, ceea ce desigur că îl făcu să înceapă fraza următoare cu un „în orice caz".

— În orice caz, zise el, e frumos, foarte frumos că am în sfîrşit prilejul ca din grupul plăcut ale cărui siluete scumpul nostru răposat mi le-a trimis atunci, să pot vedea pe unul în natură. Dacă aştepţi, timpul te-ajută şi îţi aduce tot ce doreşti.

Asta semăna cu o concesie. Faptul că pomenise de siluete şi de Kestner însemna o abatere de la regula pe care Charlotte avusese impresia că şi-o impusese, şi desigur că a fost cam nedrept din partea ei să-i mai aducă aminte acuma că făcuse cunoştinţă cu doi dintre copiii ei, cu August şi cu Theodor, atunci cînd aceştia îşi luaseră îngăduinţa de a-l vizita la Gerbermühle. Poate că n-ar fi trebuit să pronunţe tocmai numele acelei vile, pentru că, după ce îl rosti, Goethe se uită o clipă la dînsa cu un fel de pierdere a cunoştinţei, prea puternică ca s-o poţi atribui numai amintirii acelei întîlniri.

— A, da, desigur, zise el. Cum am putut să uit asta? Iartă, te rog, fruntea asta bătrînă! Şi în loc de fruntea uitucă îşi atinse uşurel, cu mîna dreaptă, braţul stîng, aşa cum făcuse cînd intrase, ca să arate probabil că braţul e cam bolnav. Vrednici tineri! Ce mai fac? Bine, aşa mă gîndesc şi eu. E în firea lor să le meargă bine, o fire excelentă, moştenită de la părinţi. Şi doamnele au călătorit comod? mai întrebă el. Sper că da. Drumul de la Hildesheim prin Nordhausen şi Erfurt e bine întreţinut şi de preferat — cai buni de obicei, hoteluri bune şi nu prea scumpe, cred că n-aţi plătit mai mult de cincizeci de taleri.

Spunînd asta, dădu un sfîrşit acestei convorbiri izolate, se urni din loc şi conduse pe Charlotte şi pe fiică-sa către ceilalţi oaspeţi.

— Presupun, zise el, că excelentul nostru juvenil (asta însemna August) v-a dat prilejul să faceţi cunoştinţă cu cei de faţă, puţini la număr, dar dragi nouă. Aceste doamne deopotrivă de frumoase sînt prietenele dumneavoastră şi aceşti preavrednici domni adoratorii dumneavoastră...

Şi salută rînd pe rînd pe doamna Kirms cu boneta ei cu aripi, pe doamna consilier Coudray cu pălăria ei mare, pe spiritualizata Riemer, pe clasica Meyer şi pe Amalia Ridel, căreia chiar de cînd pomenise de „vizita dorită cu atîta dragoste" îi aruncase de departe o privire elocventă, apoi strînse domnilor mîna, cu atenţie deosebită pentru consilierul Werner, care nu era din oraş, om de vreo cincizeci de ani, îndesat, simpatic, cu ochi mici şi vioi, chelie şi păr alb buclat la ceafă, cu obrajii raşi înfundaţi tihnit în gulerul înalt, strîns în cravata albă, dar răsfrînt în faţă şi lăsînd slobodă bărbia. Goethe îl privi cu înţeles, dîndu-şi uşor capul pe spate şi aplecîndu-l într-o parte, cu o expresie de oboseală, de parc-ar fi spus, trecînd peste formele protocolare : „Să scăpăm o dată de fleacurile astea şi stăm de vorbă despre ceva ca lumea" — gest care stîrni pe faţa lui Meyer şi pe faţa lui Riemer o aprobare amabilă, mascînd în chip făţarnic gelozia — şi apoi, după ce isprăvi cu ceilalţi, se întoarse iar către geolog, în timp ce doamnele se îngrămădiră în jurul Charlottei şi o întrebară în şoaptă, acoperindu-şi faţa cu evantaiurile, dacă e de părere că Goethe s-a schimbat foarte mult.

Mai stătură cîtva timp în salonul de primire, împodobit cu clasicul bust uriaş al Junonei, cu tapete brodate, cu acuarele, gravuri şi picturi în ulei, cu scaune simple ca formă, înşirate simetric de-a lungul pereţilor, pînă lîngă uşile cu tocuri albe şi în faţa ferestrelor între care se aflau scrinuri cu colecţii, vopsite de asemeni în alb. Cu atîtea obiecte şi antichităţi expuse pretutindeni, cu cupe de calcedoniu [1] pe mesuţe de marmură, cu o victorie înaripată aşezată pe o măsuţă acoperită, în faţa sofalei de sub „Nunta aldobrandină", cu anticele figuri de zei, cu măştile şi cu faunii sub clopote de sticlă pe scrinuri cu sertare, încăperea asta făcea impresia că e o sală de muzeu. Charlotte nu-l slăbea din

[1] Varietate colorată şi translucidă de bioxid de siliciu natural, folosită la confecţionarea unor obiecte de artă.

ochi pe stăpînul casei, care cu picioarele răşchirate, ţinîndu-se drept, cu pieptul înainte, cu mîinile împreunate la spate, în haina lui lungă pe care decoraţia de argint sclipea la fiece mişcare, vorbea cînd cu unul cînd cu altul dintre bărbaţi, cu Werner, cu Kirms, cu Coudray, dar ei deocamdată nu i se adresă. Îi părea bine că-l poate privi pe furiş şi că nu trebuie să discute cu dînsul — ceea ce n-o împiedica să dorească însă cu nerăbdare să continue conversaţia cu el, conversaţie pe care o socotea ca absolut necesară ; dar totodată, observînd cum se purta cu ceilalţi, îi cam pierea pofta fiindcă vedea că domnilor care se bucurau de acest privilegiu nu le era tocmai la îndemînă.

Prietenul ei din tinereţe făcea o impresie foarte distinsă, asta era în afară de orice îndoială. Îmbrăcămintea lui, care altădată fusese peste măsură de căutată, era acum aleasă în aşa fel, încît să fie puţin în urma ultimei mode, atît cît trebuie pentru ca vechiul stil franconian să se poată armoniza cu rigiditatea atitudinii sale, fie că sta pe loc, fie că umbla, şi să dea o impresie de demnitate. Deşi felul lui de-a se înfăţişa era totodată impunător şi reţinut şi îşi purta sus frumoasa lui frunte, totuşi ţinuta demnă şi gravă nu părea prea fermă ; în faţa oricui s-ar fi aflat avea în atitudine ceva şovăitor, incomod, stingherit, ceva care pe cel ce observa acest amănunt îl tulbura, aşa cum tulbura pe toţi cei cu care stătea de vorbă, impunîndu-le o ciudată constrîngere. Cum oricine simte şi ştie că libertatea naturală şi o atitudine nemijlocit altruistă se bazează pe o realitate, constrîngerea aceasta dădea impresia unei lipse de interes faţă de oameni şi de lucruri şi îl făcea şi pe interlocutor să se detaşeze fără să vrea de obiectul în discuţie. Stăpînul casei avea obiceiul să se uite cu atenţie la cel cu care vorbea atîta timp cît acesta nu-l privea ; îndată însă ce interlocutorul îşi aţintea căutătura asupra lui, el îşi muta imediat ochii în altă parte şi uitîndu-se peste creştetul persoanei respective rătăcea cu privirile prin colţurile odăii.

Charlotte observă atitudinea lui cu pătrundere femeiască şi nu putem decît să repetăm ce-am spus, şi anume că faptul acesta o făcea pe de o parte să-i fie frică să înceapă iar a discuta cu prietenul de odinioară, iar pe de altă parte îi insufla imperioasa nevoie de-a vorbi din nou cu el. De altfel se putea foarte bine ca multe dintre ciudăţeniile purtării lui să se datorească faptului că era înainte de masă şi aşteptarea i se părea că durează prea mult. Ridicînd din sprîn-

cene se uită de cîteva ori întrebător la fiu-său, care avea, după toate aparenţele, atribuţiile unui mareşal domestic. În sfîrşit, valetul se apropie aducîndu-i vestea dorită, aşa că se întrerupse brusc din discuţie, anunţînd şi celorlalţi ceea ce îi spusese slujitorul.

— Iubiţi prieteni, sîntem poftiţi la masă, zise el.

Apoi se îndreptă către Lotte şi Lottchen, le luă de mînă cu un gest elegant, ca pentru un contradanţ, şi deschise drumul către încăperea de-alături, aşa numita Sală galbenă, unde se pusese în ziua aceea masa, întrucît sufrageria obişnuită ar fi fost neîncăpătoare pentru şaisprezece persoane.

Numele de „sală" era cam exagerat pentru încăperea în care intrară acum, totuşi era mai mare decît cea din care veniseră şi avea şi ea două capete colosale, un Antinous [1], melancolic din pricina frumuseţii, şi un Jupiter maiestuos. Un şir de gravuri colorate, cu subiecte mitologice, şi o copie după „Iubirea cerească" a lui Tizian [2] împodobeau pereţii. Şi de aici, prin uşi deschise, privirea pătrundea în alte odăi; foarte plăcută era mai ales o sală cu busturi ce dădea pe o verandă din care te coborai în grădină. Masa era pusă cu o eleganţă mai mult decît burgheză, cu o faţă de damasc fin, cu flori, sfeşnice de argint cu două braţe, porţelan aurit şi cîte trei pahare la fiecare tacîm. Servea tînărul în livrea şi o fată cu obrajii roşii de ţărăncuţă, cu boneţică, pieptar, mîneci albe, bufante şi o rochie groasă, lucrată în casă.

Goethe şedea la mijloc, pe una din laturile lungi ale mesei, între Charlotte şi sora ei, la dreapta celei dintîi fiind consilierul aulic Kirms, iar la stînga celei de-a doua profesorul Meyer, şi mai departe, în acelaşi rînd, doamna Meyer lîngă Kirms şi doamna Riemer lîngă Meyer. August, neputînd să îndeplinească în întregime principiul intercalării, din cauză că erau mai mulţi domni decît doamne, îl aşezase în faţa lui Goethe pe geolog şi trebuise să pună la dreapta acestuia pe Riemer şi alături de Riemer pe Lottchen, el însuşi încheind şirul în partea opusă. La stînga lui Werner, în faţa Charlottei şedea doamna Coudray avînd la stînga ei pe Ridel şi pe doamna Kirms. Domnul Stephan

[1] Tînăr grec de o mare frumuseţe, favorit al împăratului Adrian (secolul al II-lea e.n.).

[2] „Iubirea pămîntească şi iubirea cerească", este unul dintre cele mai cunoscute tablouri ale pictorului venetian Tizian Vecellio (1477—1576).

Schütze şi cu ordonatorul general al construcţiilor ocupau cele două capete ale mesei.

Supa, un bulion tare de carne, cu găluşti de măduvă, era pusă în farfurii cînd luară loc la masă. Stăpînul casei îşi rupse deasupra farfuriei pîinea, cu un gest care avea ceva hieratic. Cînd şedea arăta mult mai bine şi mai degajat decît atunci cînd stătea în picioare sau cînd umbla. În primul rînd, cînd şedea ai fi crezut că e mai înalt decît se dovedea a fi cînd stătea în picioare. Dar desigur că impresia de comoditate şi tihnă se datora situaţiei în care se afla acum, prezidînd masa, ospitalier şi patern ; vedeai că se simte în elementul lui. Cu sclipiri de haz în ochi, se uita de jur împrejur la oaspeţii care încă nu înfiripaseră discuţii şi, cum gestul ruperii pîinii fusese oarecum semnalul de începere a mesei, voi desigur să dea şi tonul conversaţiei astfel că rosti cu felul lui de-a vorbi aşezat, clar articulat şi bine ordonat, care era acela al unui german din sud, cultivat în Germania de nord :

— Să mulţumim cerului, iubiţi prieteni, pentru această voioasă reuniune, pe care ne-a hărăzit-o cu un prilej atît de plăcut şi de scump, şi să ne bucurăm de această modestă şi cu drag pregătită masă.

Şi luînd lingura începu să mănînce şi toţi făcură la fel, dar nu înainte de a se fi uitat unii la alţii, dînd din cap şi zîmbind extaziaţi, de frumuseţea acestei scurte cuvîntări, cu priviri ce spuneau : „Ce să-i faci ? Întotdeauna o nimereşte straşnic".

Charlotte şedea la masă învăluită în mirosul de colonie ce pornea de la vecinul ei din stînga, aducîndu-şi aminte fără să vrea de „mireasma îmbătătoare" după care, aşa cum spunea Riemer, se cunosc zeii. Într-o stare pe jumătate de visare, pe jumătate de trezie, i se părea că această adiere răcoritoare de colonie era prezenţa vie a acelui aşa-numit ozon divin. În timp ce simţul ei de gospodină constata că găluştile de măduvă erau într-adevăr cinstit pregătite, adică erau exemplar de moi şi fine ca substanţă, toată fiinţa ei era într-o încordare, într-o aşteptare ce se opunea anumitor rînduieli şi nu renunţa de loc la gîndul de-a le înfrînge. Cu speranţa aceasta, pe care i-ar fi fost greu s-o determine mai exact, Charlotte se simţea încurajată de atitudinea mai liberă şi mai plăcută a vecinului ei care prezida masa — dar şi stingherită de faptul că şedea lîngă el şi nu în faţa lui, ceea ce nu s-ar fi putut, desigur ; şi totuşi ce bine ar fi fost pentru străduinţele sale

lăuntrice dacă l-ar fi avut înaintea ei, ca să-l poată privi drept în ochi, şi cum s-ar fi îmbunătăţit perspectiva ca Goethe să-şi poată da seama de tîlcul îmbrăcămintei ei, îmbrăcăminte care era chiar mijlocul de expresie al acelor străduinţe. Îl vedea pe Werner cît de voios se uita şi cît de atent asculta cuvintele care porneau de lîngă dînsa şi ar fi vrut să fie în locul lui, ca să poată şi ea privi în faţă pe cel ce vorbea. Cel care prezida masa nu se întoarse în mod deosebit către dînsa, ci se adresă tuturor celor din preajmă, atunci cînd, după ce sorbi cîteva linguri de supă, apucă pe rînd cele două sticle de vin ce stăteau în faţa lui în nişte suporturi de argint (la cele două capete ale mesei erau de asemeni cîte două) şi le aplecă puţin ca să citească etichetele.

— Văd, zise el, că fiul meu a făcut lucrurile cum trebuie şi ne-a pus pe masă două vrednice cordialuri[1], unul băştinaş şi unul franţuzesc, care se pot lua la întrecere între ele. Ţinem la patriarhalul obicei de a ne turna singuri — e mai plăcut aşa decît să-ţi toarne duhuri slujitoare sau să-ţi dea vinul în pahar turnat gata de pe-o tavă purtată cu preţiozitate de jur-împrejurul mesei — lucru pe care nu pot să-l sufăr. Aşa cum facem noi, fiecare e slobod să-şi pună cît vrea şi va vedea după sticla din faţa lui pînă unde a ajuns. Ce ziceţi, doamnelor, şi dumneata dragă domnule consilier? Roşu sau alb? Aş zice să începem cu vinul de-acasă, iar pe cel franţuzesc să-l păstrăm la friptură, sau poate, ţinînd seama că el se încălzeşte mai repede, să-l încercăm mai întîi pe acesta? Eu aş opta pentru el — e un Lafite[2] de opt ani care îţi merge la inimă, şi, în ce mă priveşte, n-aş jura că n-am să mă întorc mai tîrziu tot la el; dar bineînţeles şi Piesportul[3] acesta auriu, de unsprezece ani, este destinat să trezească înclinări monogame, dacă ai stat o dată mai mult de vorbă cu dînsul. Germanii noştri sînt un popor afurisit, se poartă întotdeauna rău cu prorocii lor, ca şi evreii cu ai lor, dar vinurile nemţeşti sînt tot ce poate da dumnezeu mai bun.

Werner se mulţumi să rîdă, mirat totuşi. Kirms însă, un bărbat cu smocuri de păr cărunt pe capul lunguieţ şi cu pleoape groase, replică:

[1] Băutură întăritoare.
[2] Vin francez din regiunea Bordeaux.
[3] Vin german din regiunea Rinului.

— Excelenţa-voastră uită că păcătoşii de germani mai au un punct bun şi anume că v-au dat la iveală pe dumneavoastră.

Rîsetele aprobative, la care dădură semnalul Meyer la stînga şi Riemer în faţa lui, către dreapta, dovedi că trăgeau cu urechea la ce vorbea amfitrionul şi nu la ce spuneau vecinii lor de masă.

Goethe rîse şi el fără să deschidă gura, poate ca să nu i se vadă dinţii.

— Să zicem că ar fi şi acesta un punct bunişor, zise el.

Apoi o întrebă pe Charlotte ce doreşte să bea.

— Nu sînt obişnuită cu vinul, răspunse ea. Mi se urcă repede la cap şi numai din poliţeţe gust cîte puţin. Ce-aş vrea eu cred că se află acolo — şi arătă cu capul spre o sticlă de apă de pe masă. Ce apă este ?

— O, apa mea de Eger [1], răspunse Goethe. Înclinarea dumneavoastră vă sfătuieşte bine ; eu am întotdeauna apă de asta în casă, fiindcă dintre toate apele pămîntului, cu asta am făcut cele mai bune experienţe. Vă torn un pahar cu condiţia să gustaţi şi din acest spirit auriu — şi cu încă o condiţie, să nu amestecaţi sferele şi să nu puneţi apa în vin, ceea ce e un foarte urît obicei.

El se îngriji să toarne celor din preajma lui, în timp ce la un capăt al mesei făcea treaba aceasta August, iar la celălalt capăt Ridel. Între timp se schimbară farfuriile şi se servi o iahnie de peşte cu ciuperci în cochilii de scoici, pe care Charlotte, deşi nu avea poftă de mîncare, o socoti excepţional de gustoasă. Cu atenţia încordată să prindă tot ce se întîmpla, i se păru grozav de interesantă această înaltă calitate a bucătăriei şi o atribui faptului că stăpînul casei era desigur foarte pretenţios, mai cu seamă că, şi acum, şi mai tîrziu, ea observă cum August, cu ochii lui melancolici şi galeşi — ochii lui tată-său — dar mult mai puţin scînteietori, se uita întrebător şi aproape cu teamă la amfitrion, să vadă dacă îi place mîncarea. Din cochilii numai Goethe luă două, dar mîncă doar una, pe cealaltă lăsînd-o aproape neatinsă. Că la el ochii cereau mai mult decît stomacul se văzu şi după aceea, la muşchiul excelent, cu garnitură de legume, care fu servit de jur împrejurul mesei pe platouri lungi, şi din care el îşi luă atît de mult, încît lăsă aproape jumătate în farfurie. În schimb bea zdravăn vin, şi de

[1] Localitate în Boemia. În 1634, aci a fost ucis Wallenstein, conducătorul oştilor imperiale în războiul de treizeci de ani.

Rin şi de Bordeaux, şi de turnat îşi turna mai ales lui cu gesturi ceremonioase ca şi la ruperea pîinii. Sticla de Piesport se goli în curînd şi trebui să se aducă alta. Faţa lui oacheşă ajunse treptat, în timpul mesei, într-un contrast şi mai accentuat cu părul cărunt. Charlotte, cu atenţia încordată şi un pic tulburată, aşa cum stătuse tot timpul de altfel, se uita la mîna lui cînd turna în pahar ; cu unghii frumos formate, ea ieşea dintr-o manşetă de dantelă şi avea, deşi latră şi vînjoasă, ceva adînc spiritual, apucînd sticla cu o mişcare totodată energică şi graţioasă. Goethe îi turnă de mai multe ori apă de Eger şi începu să istorisească în felul lui aşezat, grav, fără monotonie, articulînd cuvintele foarte clar şi numai cîteodată eludînd după pronunţia provincială consoanele finale, cum făcuse prima dată cunoştinţă cu această apă salutară şi cum îşi aducea, prin aşa-numiţii cărăuşi de apă, o provizie în fiecare an, astfel că în ultima vreme, cînd nu se mai dusese la băi în Boemia, putuse să facă acasă o cură sistematică de apă minerală. Datorită desigur felului său de-a vorbi, neobişnuit de clar şi de precis, mişcîndu-şi buzele cu un uşor zîmbet foarte plăcut şi avînd totodată, fără să vrea, ceva pătrunzător şi dominator, datorită desigur acestui fapt, toţi mesenii îl ascultau, aşa încît în tot timpul prînzului convorbirile între ei au fost scurte şi sporadice, pentru că îndată ce Goethe începea să vorbească, atenţia generală se îndrepta către dînsul. Nu putea să împiedice asta ; doar numai atîta că uneori, cu accentuată discreţie, se apleca spre vreun vecin de masă şi vorbea în surdină cu el ; dar chiar şi atunci toţi tăceau şi trăgeau cu urechea.

Aşa a fost şi atunci cînd, după cuvintele bune pe care le rostise consilierul aulic Kirms în favoarea poporului german, Goethe începu să dea lămuriri Charlottei, ca să zicem aşa între patru ochi, cu privire la persoana şi la calităţile comeseanului ei din dreapta, spunînd că era un om cu mari merite în treburile statului şi un economist excelent, sufletul mareşalatului curţii, şi pe lîngă asta un prieten al muzelor şi un amator priceput în arta dramatică, nepreţuit membru al direcţiei teatrului ducal, înfiinţată în anul acela. Aveai aproape impresia că vrea s-o îndemne să stea de vorbă cu Kirms şi oarecum să o îndrepte în direcţia lui, dacă n-ar fi schimbat imediat subiectul întrebînd-o cum îi place teatrul şi exprimîndu-şi speranţa că se va folosi de şederea la Weimar ca să-şi facă o idee despre capacităţile

teatrului de aci. Îi puse la dispoziţie loja lui ori de cîte ori va dori să se folosească de ea. Charlotte îi mulţumi şi răspunse că fusese întotdeauna amatoare de spectacole, dar că în cercul ei lumea nu se prea interesa de aşa ceva, iar teatrul din Hanovra nu era atît de bun încît să trezească gustul pentru arta dramatică, de aceea ea, pe lîngă faptul că avea şi o mulţime de îndatoriri de îndeplinit, era cam străină de această plăcere; dar va fi foarte bucuroasă să vadă cum joacă celebra trupă din Weimar, instruită de dînsul.

În timp ce Charlotte spunea toate acestea, cu glas uşor scăzut, Goethe asculta, puţintel aplecat către farfuria ei, dînd din cap cu înţelegere; totodată spre ruşinea bătrînei doamne, el adună cu degetul inelar firimiturile şi cocoloaşele de pîine pe care dînsa le făcuse cufundată în gînduri, apoi le potrivi frumos într-o grămăjoară. Repetă invitaţia de a folosi loja lui, cu speranţa că împrejurările vor permite să-i arate un spectacol cu *Wallenstein* [1] care, cu Wolff [2] în rolul titular, era un lucru remarcabil şi impresionase pe mulţi străini. Apoi făcînd o dublă legătură, care şi pe el îl amuză, una cu piesa lui Schiller şi cealaltă cu apa minerală, îndreptă discuţia asupra vechiului castel de la Eger, din Boemia, în care fuseseră omorîţi cei mai de seamă partizani ai lui Wallenstein şi care ca lucrare arhitectonică îl interesa foarte mult. Începînd să povestească despre castel, n-avu nevoie decît să-şi întoarcă puţin capul de la farfuria Charlottei şi să nu mai vorbească în surdină, pentru ca imediat toţi mesenii să se uite la dînsul şi să-l asculte. Aşa-numitul Turn negru, zise el, văzut de pe vechiul pod mobil, e o lucrare straşnică, şi piatra din care e făcut provine probabil din Kammerberge [3]. Asta o spuse lui Werner geologul, făcîndu-i semn din cap, cu înţeles, ca între specialişti. Pietrele, explică el, sînt nemaipomenit de artistic cioplite şi potrivite aşa ca să poată rezista cît mai bine intemperiilor, astfel încît pe la colţuri aproape că au forma unor anumite cristale de feldspat. În legătură cu această înrudire în ce priveşte forma, vorbi apoi cu multă însufleţire şi cu ochi scînteietori despre o descoperire mineralogică pe care o făcuse într-o plimbare cu trăsura în Boemia, între Eger şi

[1] Se referă la trilogia *Wallenstein* de Schiller.

[2] Pius Alexander Wolff (1782—1828), cunoscut actor şi dramaturg german, prieten cu Goethe. Unul dintre cele mai bune creaţii ale sale a fost rolul lui Max Piccolomini din *Wallenstein*.

[3] Masiv muntos situat în pădurea Turingiei.

Liebenstein [1], unde îl atrăsese, nu numai castelul interesant, ci şi Plattenbergul [2] ce se ridica în faţa Kammerbergului şi era foarte instructiv din punct de vedere geologic.

Drumul într-acolo, povesti amfitrionul amănunţit şi cu multă voioşie, a fost primejdios de rău, cu hîrtoape pline de apă, care nu puteai să ştii cît sînt de adînci, şi însoţitorul lui, un funcţionar de prin partea locului, nu mai putea de teamă — chipurile să nu i se întîmple ceva tovarăşului de drum, în realitate de frică să nu păţească el ceva — astfel că toată vremea Goethe a fost nevoit să-l liniştească spunîndu-i că trebuie să aibă încredere în destoinicia vizitiului, atît de stăpîn pe meserie încît Napoleon, dacă l-ar fi cunoscut, desigur că l-ar fi luat imediat în serviciul său. Unde erau hîrtoapele mai mari, vizitiul o lua prudent prin mijlocul lor — cel mai bun mijloc ca să nu se răstoarne.

— Şi cum mergeam noi aşa, continuă el să povestească, la pas, fiindcă urcam acuma la deal, zăresc deodată ceva pe marginea drumului, ceva care m-a îndemnat să mă dau jos uşurel din trăsură şi să văd mai de-aproape ce este. Şi numai ce mă pomenesc strigînd : Ce cauţi aici ? Ce cauţi tu aici ? Fiindcă ce credeţi că-mi strălucea în faţă, din noroiul drumului ? Un cristal îngemănat de feldspat.

— A ! drace ! zise Werner.

Dar deşi probabil — Charlotte bănuia asta şi aproape spera — el era singurul de la masă care ştia ce este un cristal îngemănat de feldspat, toţi se arătară încîntaţi de întîlnirea povestitorului cu acel joc al naturii şi toţi erau sinceri fiindcă Goethe istorisise cu atîta vioiciune dramatică, şi mai ales acea exclamaţie de uimire şi de bucurie pe care o adresase cristalului : „Ce cauţi tu aici ?“ fusese atît de fermecătoare, de nouă şi de emoţionantă, dînd o impresie de basm în care un om — şi ce om ! — vorbeşte cu o piatră şi o tutuieşte, încît desigur că nu numai geologul a avut de ce să fie mulţumit. Charlotte, care observa cu aceeaşi atenţie şi pe povestitor şi pe ascultători, văzu dragoste şi bucurie pe feţele tuturora, de exemplu pe aceea a lui Riemer, amestecîndu-se în chip ciudat cu expresia de îmbufnare care nu-i dispărea niciodată ; zări dragoste şi bucurie şi pe faţa lui August, şi chiar pe faţa tinerei Lottchen ; dar mai ales pe chipul de obicei neclintit şi rece al lui Meyer, care acum se apleca pe dinaintea Amaliei Ridel către povestitor, ca

[1] Localitate balneară situată în pădurea Turingiei.
[2] Masiv muntos în pădurea Turingiei.

să-i soarbă cuvintele, Charlotte văzu o afecțiune atît de adîncă încît și ei, fără să știe cum, îi dădură lacrimile.

Îi părea bine că după scurta convorbire pe care o avusese cu ea, prietenul din tinerețe se adresa acum tuturor comesenilor — pe de o parte pentru că toți doreau acest lucru, iar pe de altă parte pentru că, după cum își spunea Charlotte fără înconjur, așa cerea „rînduiala" obișnuită aici. Și totuși nu era chip să respingă un sentiment caracteristic, s-ar putea spune de-o tonalitate mitică, față de această monologare patriarhală a stăpînului casei. Îi veni în minte o veche asociație de cuvinte, demult auzită, care i se impuse cu hotărîre. „«Cuvîntările la masă» ale lui Luther", se gîndi ea și își apără această impresie de orice nepotrivire fizionomică.

Mîncînd, bînd și turnînd în pahare, rezemîndu-se din cînd în cînd de speteaza scaunului și împreunîndu-și mîinile pe șervet, Goethe vorbea într-una, mai mult domol, cu voce adîncă și căutîndu-și conștiincios cuvintele, uneori însă mai slobod și mai repede, făcînd cu mîna gesturi de o mare ușurință și grație. Acestea îi aduceau aminte Charlottei că Goethe era obișnuit să dea actorilor îndrumări în ce privește gestul și frumoasa atitudine teatrală. Ochii lui, cu colțurile lăsate în jos, într-un fel ce-i era propriu, cuprindeau pe meseni cu strălucire și prietenie, în timp ce gura i se mișca — dar nu întotdeauna la fel de plăcut: buzele parcă se strîmbau uneori urît, sub imboldul unei constrîngeri penibil de observat și pe care nici nu ți-o puteai explica, astfel că plăcerea ce ți-o făcea felul lui de a vorbi se transforma în neliniște și compătimire. Dar trăsătura amintită dispărea repede și atunci mișcările acestei guri frumoase erau atît de plăcute, încît te minunai cît de exact și fără exagerare se potrivea epitetul homeric de „ambrozic", cu acea grație, chiar dacă acest epitet nu s-a aplicat niciodată realității.

Mai vorbi despre Boemia, despre Franzensbrunn, despre Eger și despre farmecul văii sale, descrise o sărbătoare religioasă a secerișului, la care fusese de față, procesiunea cu steaguri de toate culorile a vînătorilor, a breslelor și a întregii populații din partea locului, procesiune care, condusă de preoți în veșminte încărcate de podoabe și purtînd lucruri sfinte, a pornit de la catedrală și a înconjurat orașul. Apoi, cu glas scăzut, lăsîndu-și buzele în jos cu o expresie de îngrijorare, care totuși avea ceva epic-jucăuș, ca atunci cînd povestești copiilor lucruri înfiorătoare, vorbi despre o noapte sîngeroasă pe care a trăit-o acel remarcabil oraș într-un

veac de la sfîrşitul evului mediu, despre un progrom la care populaţia s-a lăsat mînată brusc şi parcă spasmodic şi despre care scriu vechile cronici. Pe vremea aceea locuiau în Eger mulţi fii ai lui Izrael, pe nişte uliţe care le fuseseră hotărîte şi unde era una din sinagogile lor cele mai vestite şi o şcoală înaltă a lor, singura din Germania. Un călugăr din tagma celor care umblă desculţi şi care avea desigur fatale daruri oratorice a venit la Eger şi a ţinut o predică în care a zugrăvit în chip impresionant patimile lui Cristos şi a înfăţişat cu indignare pe evrei ca aducători ai tuturor nenorocirilor. La auzul acestei predici, un om de arme, înclinat spre fapte şi aţîţat de predica monahului, a sărit în altar, a luat crucifixul şi strigînd: „Cine-i creştin să vină după mine!", a aruncat o scînteie în mulţimea uşor inflamabilă. Toţi l-au urmat; afară s-au mai luat după ei şi alţi oameni de tot felul şi a început în mahalaua evreiască o prădăciune şi un omor nemaipomenit: nenorociţii locuitori ai acelui cartier au fost tîrîţi pe o ulicioară între două străzi principale ale lor şi acolo au fost măcelăriţi în asemenea hal, încît din ulicioara aceea, care şi azi se numeşte Uliţa omorului, sîngele curgea ca un pîrîu. A scăpat de la moarte numai un singur evreu care s-a vîrît într-un horn şi a stat acolo ascuns. Cînd s-au liniştit lucrurile, oraşul, cu părere de rău după cele petrecute şi mai fiind şi mustrat de altfel destul de tare pentru acea întîmplare de către împăratul Carol al IV-lea [1] care domnea pe-atunci, l-a făcut pe evreul acela în chip solemn cetăţean al Egerului.

— Cetăţean al Egerului! exclamă povestitorul. Acum era cineva, şi cu asta, despăgubit în chip strălucit. Îşi pierduse probabil femeia şi copiii, toată averea, toţi prietenii şi toate rudele, toată comunitatea lui, fără să mai vorbim de faptul că stătuse cîteva ceasuri groaznice în horn, pe jumătate asfixiat. Acuma era sărac lipit pămîntului, dar era cetăţean al Egerului şi foarte mîndru de asta. Aşa sînt oamenii, nu-i cunoaşteţi! Săvîrşesc cu voluptate cele mai cumplite lucruri şi după ce se dezmeticesc îşi dau singuri prilejul să facă gesturi de căinţă şi de mare mărinimie cu care vor să-şi răscumpere fapta ruşinoasă — ceea ce e şi emoţionant, şi ridicol. În acţiuni colective nu poate să fie vorba de fapte, ci numai de întîmplări, aşa că asemenea izbucniri trebuie considerate mai degrabă ca nişte incalculabile fenomene ale

[1] Carol al IV-lea (1316—1378), împărat al Imperiului roman de naţiune germanică, a fost unul dintre oamenii luminaţi ai vremii sale.

naturii, care se nasc din starea sufletească a epocii, şi, desigur, chiar o intervenţie prea tîrzie a unei umanităţi mereu prezente, superioare şi corective este o binefacere : în cazul nostru existenţa majestăţii-sale imperiale, care, de bine de rău, salvează onoarea omenirii instituind o anchetă a acestui caz grav şi aplică în chip expres municipalităţii o amendă.

Cumplita întîmplare n-ar fi putut să fie comentată cu mai mult calm obiectiv şi cu mai multă răceală îngăduitoare decît o comentase el, şi acesta, se gîndi Charlotte, era cel mai nimerit şi mai suportabil mod de-a povesti asemenea lucruri la masă. Caracterul şi soarta evreilor mai formară cîtva timp încă obiectul atenţiei lui, făcînd tot felul de observaţii şi oarecum prelucrînd pe acelea aruncate întîmplător de unul sau de altul dintre meseni, de Kirms, de Coudray sau chiar şi de rezervatul Meyer. Vorbi cu calm distant şi o stimă uşor glumeaţă de particularităţile acelui popor remarcabil.

— Evreii, zise el, sînt patetici, dar nu sînt eroici. Vechimea rasei lor şi experienţa îi îndeamnă să fie înţelepţi şi sceptici, ceea ce este tocmai contrariul eroismului, şi într-adevăr în vorba evreului celui mai obişnuit există o anumită înţelepciune şi o anumită ironie — şi totodată o înclinare profundă către patos. Cuvîntul acesta însă trebuie luat aici într-un sens foarte precis şi anume în sensul de suferinţă, patosul iudaic este o emfază a suferinţei, care nouă ni se pare de multe ori grotescă şi chiar ciudată şi respingătoare — aşa cum de altfel în faţa stigmatizării şi afuriseniei divine un om vrednic nu-şi poate înăbuşi aversiunea şi chiar o ură firească. Un german e cuprins întotdeauna de un sentiment greu de definit, în care batjocura se îmbină cu o stimă ascunsă, cînd aude pe un boccegiu evreu dat afară din curte de servitori, strigînd cu braţele la cer : „Vai ! vai ! M-au dat afară slugile, m-au chinuit şi m-au bătut cu vergi !“ Autohtonul nostru mijlociu nu s-ar sluji în nici un caz de asemenea cuvinte viguroase, luate din vechiul şi înaltul tezaur al limbii, dar fiul Izraelului are legături imediate cu această sferă a patosului şi aplică fără nici o ezitare cuvintele ei la banala lui întîmplare.

Era foarte bine spus şi societatea făcu mare haz — după părerea Charlottei chiar prea mare — de tînguirile boccegiului, ale cărui intonaţii afectat pitoreşti, caracteristice popoarelor mediteraneene, amfitrionul le imitase la perfecţie, ajutîndu-se o clipă şi de mimică. Charlotte zîmbi şi ea, dar problema aceasta o interesa prea puţin, mintea ei fiind fră-

mîntată de atîtea alte gînduri, încît nu ajunse cu veselia decît doar la acest surîs cam silit. Nuanța de devoțiune și servilitate în rîsul aprobativ al mesenilor îi insufla dispreț și necaz pentru că se referea la prietenul ei din tinerețe, dar totodată, și tocmai din cauza asta, se simțea personal măgulită. Firește, aveau de ce să fie mișcați de prietenia cu care le dăruia, nu întotdeauna fără trudă — se vedea asta după gura lui — atîtea din comorile sale. Îndărătul tuturor lucrurilor pe care le spunea stătea marea operă a vieții lui ; ea dădea vorbelor sale o rezonanță care justifica reacția de recunoștință disproporționată provocată de aceste vorbe. În afară de asta, ciudat era și faptul că, în cazul lui, spiritualul se amesteca în chip neobișnuit cu oficialul, și chiar într-un mod pe care, din respect, nu-l mai distingeai ; poetul mare era într-o privință — și chiar poate că în toate privințele — și un domn mare, și această a doua însușire nu apărea drept ceva deosebit de geniul său, ci ca o expresie lumesc-reprezentativă a lui. Titlul de excelență pe care-l purta și care-i ținea pe oameni la distanță, silindu-i să vorbească ceremonios, avusese la origină tot atît de puțin de-a face cu talentul lui de poet cum avea și decorația de pe piept : erau atribute ale favoritului și ale ministrului ; dar aceste distincții căpătaseră și ele sensul măreției sale spirituale, în așa fel încît păreau acum că aparțin acesteia și sînt de-o origine mai profundă. „E foarte posibil, se gîndea Charlotte, ca toate acestea să i se pară așa și lui însuși."

Se gîndea necontenit la toate acestea, dar șovăind și întrebîndu-se dacă merită să se gîndească. În rîsul servil al celorlalți se simțea desigur și satisfacția că această personalitate rezultă din îmbinarea spiritualului și a terestrului, mîndria de-a vedea acest lucru, precum și un entuziasm supus și smerit, ceea ce, dintr-un anumit punct de vedere, Charlottei i se părea că nu era nici bun, nici drept, că era chiar, într-o oarecare măsură, revoltător. (Dacă la o cercetare mai atentă s-ar fi putut găsi că această mîndrie și acest entuziasm nu erau decît expresia unei lingușiri servile, atunci șovăitoarea ei meditație, însoțită de oarecare mîhnire, s-ar fi dovedit îndreptățită.) Se gîndea că li-i ușor oamenilor să se închine în fața spiritului atunci cînd, cu decorații și titluri, locuind într-o casă plină de obiecte de artă, cu scară de onoare, el se înfățișează ca un bătrîn elegant, cu ochi scînteietori, cu părul ca al lui Jupiter de colo și vorbind cu o gură ambrozică. „Spiritul, se gîndi ea, ar trebui să fie sărac, urît

şi lipsit de onoruri pămînteşti pentru a pune la încercare capacitatea oamenilor de a-l stima şi cinsti." Se uită la Riemer pentru că îi răsună în minte o vorbă de-a lui care îi rămăsese în ureche : „Asta nu-i creştineşte". Da, într-adevăr, nu era creştineşte de loc. Nu voia să judece şi nici nu i-ar fi plăcut să fie de acord cu vreuna din mutrele îmbufnate pe care omul acesta supărăcios le alătura osanalelor aduse stăpînului şi maestrului său. Totuşi se uita acum la el şi îl vedea cum rîde cu devotament, dar vedea totodată cum între ochii lui osteniţi şi mari ca nişte ochi de bou se adîncea o cută de îngîndurare, de împotrivire, de supărare, într-un cuvînt : de îmbufnare... Privirea blîndă, dar adînc cercetătoare a bătrînei doamne alunecă peste două scaune, prin faţa lui Lottchen, şi se opri la August, fiul adumbrit şi dat la o parte, care purta ruşinea de-a nu fi plecat pe front ca voluntar şi avea acum să se însoare cu „mica persoană". Se mai uitase la el în timpul mesei. Atunci cînd tatăl lui vorbise despre vizitiul cel dibaci care izbutise să conducă trăsura fără s-o răstoarne pe drumul cu hîrtoape, ea îşi îndreptase privirile către August, fiindcă îşi adusese aminte de felul cum îi povestise acesta întîmplarea cu călătoria întreruptă din pricina accidentului ce-l avuseseră prietenul ei din tinereţe şi Meyer, răsturnarea în şanţul drumului a marelui om, solemn-conştient de măreţia lui. Şi deodată, tot uitîndu-se cînd la discipol cînd la fiu, o cuprinse o bănuială, o teamă, care era în legătură nu numai cu aceştia doi, ci cu toţi cei de la masă : i se păru o clipă că zgomotul rîsului unanim voia să acopere şi să ascundă altceva, ceva cu atît mai neplăcut cu cît era parcă o ameninţare personală, o ameninţare îndreptată împotriva ei înseşi şi care totodată cuprindea parcă şi invitaţia de-a lua parte şi ea la aceasta.

Dar slavă domnului, era numai o impresie fără sens, căreia nici nu puteai măcar să-i dai un nume. Dragoste, numai dragoste se desluşea în rîsul acela ce se-ntindea de jur împrejurul mesei şi strălucea în ochii aţintiţi la buzele prietenului care rostea vorbe plăcute şi chibzuite. Toţi aşteptau să mai spună ceva şi aşteptarea le era răsplătită. Patriarhalele cuvîntări la masă ale lui Luther curgeau acum în chip de snoave şi spirituale consideraţii, deocamdată tot pe tema evreului — cu o echitate superioară de care toţi puteau fi siguri că ar fi aplicat municipalităţii din Eger o amendă corectivă. Goethe lăudă calităţile înalte şi deosebite ale acestei seminţii remarcabile, simţul ei muzical şi capacitatea

ei în domeniul medicinii — medicii evrei şi arabi se bucuraseră în tot veacul de mijloc de încrederea lumii întregi. Poporul acesta, spunea el, are legături serioase şi cu literatura, asemănător în privinţa asta cu francezii. Să ne gîndim numai că evreii obişnuiţi au de multe ori în scris un stil mai curat şi mai precis decît germanii neaoşi, care, spre deosebire de popoarele meridionale, nu manifestă nici un respect faţă de stil şi de obicei nu se îngrijesc să scrie frumos. Evreii sînt poporul cărţii, ceea ce arată că însuşirile omeneşti şi convingerile etice sînt doar nişte forme secularizate ale spiritului religios. Religiozitatea evreilor este însă în chip caracteristic pentru dînşii plină de îndatoriri terestre şi legată deci de lumea de-aici, şi tocmai înclinarea şi însuşirea lor de-a da treburilor pămînteşti dinamismul spiritului religios ne face să tragem concluzia că ei sînt meniţi să mai aibă o parte importantă la dezvoltarea viitoare a lumii pămînteşti. Considerînd însemnata contribuţie pe care au adus-o ei eticii umane, este foarte curioasă şi greu de explicat antipatia străveche pe care o au popoarele faţă de tipul iudaic, antipatie care în orice moment e gata să izbucnească într-o ură activă, cum arată din belşug tulburările de pe vremuri, din Eger. Această antipatie, în care stima sporeşte aversiunea, se poate compara foarte bine cu altă antipatie şi anume cu aceea faţă de germani, al căror rol fatal şi a căror situaţie internă şi externă printre celelalte popoare are o ciudată înrudire cu aceea a evreilor. N-ar vrea să insiste prea mult, adăugă el, şi nici n-ar vrea să-şi aprindă paie-n cap, dar trebuie să spună că uneori îl cuprinde o frică grozavă gîndindu-se că odată s-ar putea ca ura latentă a lumii întregi împotriva celeilalte sări a pămîntului, a germanismului, să se dezlănţuie într-o răzvrătire istorică, faţă de care acea noapte a omorului din evul mediu ar fi doar o prefigurare miniaturală... Dar nu-i nevoie acuma să-şi bată cineva capul cu griji şi nelinişti de felul acesta şi să i se treacă şi lui cu vederea că s-a apucat să facă asemenea comparaţii riscate şi asemenea apropieri. Sînt, de altfel, unele şi mai surprinzătoare. În biblioteca ducală se află un vechi glob pămîntesc care poartă, în scurte însemnări, caracterizări de multe ori frapante ale diverselor popoare; despre Germania, de exemplu, se spune aşa: „Germanii sînt un popor care are mare asemănare cu chinezii". E foarte nostim asta şi se potriveşte straşnic cînd te gîndeşti la dragostea de titluri şi de onoruri a germanilor şi la respectul lor înnăscut faţă de

învăţătură. Bineînţeles că asemenea definiţii de psihologie naţională au întotdeauna ceva aproximativ şi comparaţia se poate potrivi tot atît de bine, şi chiar mai bine, francezilor, a căror autosuficienţă culturală şi al căror spirit mandarin de verificare riguroasă se aseamănă foarte mult cu al chinezilor. Pe lîngă asta sînt democraţi şi înrudiţi cu chinezii şi în această privinţă, deşi nu-i ajung din urmă în ce priveşte radicalismul principiilor democratice. Compatrioţii lui Confucius doar au bine întipărită în conştiinţă zicala că „un om mare e o nenorocire publică".

Auzindu-l, toţi izbucniră într-un hohot de rîs, mai puternic decît cel de adineauri. Cuvintele acestea în gura lui Goethe stîrniră o adevărată furtună de veselie. Mesenii se răsturnară pe scaune, se aplecară peste masă, bătură chiar în masă cu palma — atît de scandalizaţi de acest nonsens principial, încît îşi ieşiseră din fire, plini de dorinţa de-a dovedi amfitrionului cît de mult preţuiesc faptul că nu se dase în lături să le spună el însuşi aceste vorbe şi totodată să-i arate că ei le consideră drept o absurditate enormă şi jignitoare. Numai Charlotte stătea dreaptă, încremenită, gata parcă de apărare, cu ochii de nu-mă-uita cumplit de măriţi. O treceau fiorii. Se făcuse palidă şi un tremur dureros la colţurile gurii era tot ce se putea lua drept o participare a ei la veselia generală. Prin faţa ochilor îi juca o viziune fantastică : printre turnuri cu acoperişuri înalte şi cu clopoţei mişuna un popor străvechi şi ciudat, groaznic de înţelept, oameni cu părul împletit în cozi, cu pălării ţuguiate şi haine pestriţe, care săreau de pe un picior pe altul, ridicau rînd pe rînd arătătorul subţire al mîinii stîngi şi al mîinii drepte, cu unghii lungi, şi rosteau într-o limbă ţîrîită adevăruri extreme şi ucigător de revoltătoare. Dar în timp ce avea această vedenie, spaima de adineauri o înfioră din nou : s-ar putea ca rîsul zgomotos al mesenilor să ascundă ceva rău, ceva care ar izbucni la un moment dat, şi de exemplu unul ar sări în picioare, ar răsturna masa şi ar striga : „Chinezii au dreptate !"

Se vedea cît era de nervoasă. O asemenea nervozitate se iscă întotdeauna, este în atmosferă, şi o anumită tensiune anxioasă provocată de aşteptarea unui eveniment ce-ar putea să se întîmple planează în aer întotdeauna atunci cînd oamenii se împart în două categorii, de o parte unul şi de partea cealaltă mulţi, ori de cîte ori un individ unic se detaşează dintr-o mulţime de oameni şi stă faţă-n faţă cu

această mulțime, indiferent în ce raport anume și în ce sens. Și cu toate că vechiul cunoscut al Charlottei ședea în rînd cu toți ceilalți la masă, totuși, din cauză că numai el vorbea și ceilalți alcătuiau publicul, se crease și aici această situație niciodată pe deplin liniștitoare, dar care tocmai de aceea era plină de farmec. Omul unic privea cu ochii lui mari, negri și scînteietori de-a lungul mesei, la izbucnirea de veselie pe care o stîrnise citatul său, și fața lui, atitudinea lui aveau acum din nou expresia aceea de naiv-nesinceră uimire, jucată, cu care intrase în cameră. Buzele „ambrozice" se mișcau, pregătindu-se să înceapă din nou să vorbească. Cînd fu iar liniște, spuse :

— O vorbă ca asta este desigur o proastă dovadă în ce privește înțelepciunea globului nostru. Cu antiindividualismul unor asemenea afirmații se termină și înrudirea dintre chinezi și germani. Nouă germanilor ne este scump individul — cu drept cuvînt, fiindcă numai în el sîntem noi mari. Dar faptul acesta, mult mai accentuat decît la alte națiuni, dă relațiilor dintre individ și colectivitate, cu toate posibilitățile de expansiune oferite individului, un caracter tulburător și penibil. A fost fără îndoială mai mult decît o întîmplare că firescul *taedium vitae* [1] al vîrstei a luat la Frederic al II-lea [2] forma acestei afirmații : „M-am săturat de domnit peste sclavi".

Charlotte nu îndrăzni să se uite în jurul ei. Ar fi constatat numai clătinări contemplative din cap, și ici și colo cîte un rîset aprobator și față de această afirmație, dar închipuirea ei aţîţată îi spunea că pe sub pleoapele lăsate se strecurau către cel care vorbea priviri răutăcioase și se temea ca nu cumva să le observe. O stare de absență, o cufundare în meditații dureroase îi despărți cîtva timp conștiința de conversația din jurul ei și o împiedică să urmărească asociațiile acesteia. N-ar fi putut spune cum de ajunseseră să discute despre cutare sau cutare lucru, chiar atunci cînd asculta. Era cît pe-aci să-i scape și o nouă dovadă de atenție din partea amfitrionului. Îi spunea să ia măcar „un minimum" (așa zicea) din compot și ea luă, aproape în neștire. Pe urmă îl auzi vorbind de probleme privitoare la teoria luminii, referindu-se la niște pahare de cristal de Carlsbad, pe care zicea că o să le arate după-masă și a căror pictură își schimba culoarea după felul cum lăsai să cadă lumina

[1] Silă de viață (lat.).

[2] Se referă la Frederic al II-lea (1712—1786), rege al Prusiei.

asupra lor. Mai spuse în legătură cu asta şi ceva dispreţuitor, chiar insultător, împotriva teoriilor lui Newton, vorbi cu haz de raza de soare care intră printr-o crăpătură a oblonului şi cade pe o prismă de sticlă şi povesti cum a păstrat ca amintire a primelor lui cercetări în acest domeniu o hîrtiuţă pe care făcuse nişte însemnări. Foaia e puţin pătată, a plouat pe ea, la asediul Mainzului [1], într-un cort prin care pătrundea apa. Are, spunea el, multă pietate faţă de asemenea mici relicve şi amintiri ale trecutului şi le păstrează cu grijă : cu vremea se adună multe asemenea mărunţişuri semnificative, drept sediment al unei vieţi mai lungi. La vorbele acestea inima Charlottei începu să bată mai tare sub rochia ei albă, căreia îi lipsea o fundă ; se gîndi că ar fi trebuit să prindă repede ocazia şi să întrebe şi de alte crîmpeie din acest sediment al vieţii. Totuşi, îşi dădu seama că ar fi fost imposibil, renunţă şi pierdu din nou firul conversaţiei.

Cînd după friptură se schimbară farfuriile pentru dulciuri, se trezi ascultînd o povestire despre care nu ştia cum venise pe tapet şi pe care amfitrionul o rostea cu mare căldură : era povestea unei cariere artistice interesante şi fermecătoare din punct de vedere moral. Era vorba de o cîntăreaţă italiană care se hotărîse să cînte în public numai ca să vină în ajutor tatălui ei, un încasator de la muntele de pietate din Roma, ajuns în mizerie din pricina slăbiciunii lui de caracter. Talentul admirabil al fetei a fost descoperit cu prilejul unui concert de amatori. Directorul unei companii teatrale a angajat-o imediat şi atît de mare a fost admiraţia pe care a stîrnit-o, încît la prima ei apariţie la Florenţa un entuziast al muzicii a plătit pentru bilet în loc de un scudo [2] o sută de ţechini [3]. Din acest cîştig neprevăzut ea a trimis o bună parte părinţilor. De-acum încolo drumul ei a mers tot în ascensiune, a adunat averi peste averi, grija ei cea mai mare fiind mereu să-şi înconjoare acasă părinţii cu toate binefacerile vieţii — şi în legătură cu asta trebuie să ne închipuim mulţumirea amestecată cu oarecare stingherealâ a tatălui care se ruşina văzîndu-se întrecut de energia şi de dragostea unei odrasle strălucite. Dar existenţa aceasta mai avea să sufere schimbări. Un bancher bogat din Viena s-a

[1] Goethe a luat parte la asediul oraşului Mainz din 1792, pe care l-a descris în lucrarea *Asediul Mainzului*.

[2] Veche monedă de argint sau de aur care a circulat în unele ţări din Europa apuseană.

[3] Veche monedă de aur, arabă şi italiană.

îndrăgostit de cîntăreață și i-a cerut mîna. Ea a spus adio gloriei, s-a măritat cu el și acum corabia fericirii părea să fi ajuns la un port sigur și minunat. Bancherul însă a dat faliment, și a murit sărac. Și iată că, după cîțiva ani de belșug și bogăție, soția lui, care nu mai e tînără, revine pe scenă. O așteaptă cel mai mare triumf al vieții ei. Publicul îi salută reapariția și noile sale creații cu entuziaste omagii care abia acum o fac să înțeleagă ce a părăsit și totodată ce a răpit oamenilor cînd a socotit căsătoria cu acel Cresus[1] drept încununarea carierei sale. Această sărbătorită revenire după episodul de strălucire burgheză a fost cea mai fericită zi a vieții sale și abia atunci a devenit într-adevăr artistă cu trup și suflet. Dar n-a mai trăit decît vreo cîțiva ani.

Vorbitorul adăugă acestei povestiri cîteva observații cu privire la neglijența, la nepăsarea și la inconștiența acestei ciudate persoane față de vocația ei artistică, vrînd în chip vădit să trezească, cu gesturi corespunzătoare, sprintene și suverane, bunăvoința auditorilor pentru acest soi de nepăsare. Ce ființă stranie! Desigur că, deși atît de bine dotată, n-a considerat niciodată arta ei, și chiar arta în general, drept ceva serios și grav. Numai ca să-și poată ajuta tatăl s-a hotărît să-și pună în practică talentul, căruia pînă atunci nu-i acordase importanță, nici ea nici alții, și să-l folosească în chip durabil pentru dragostea ei filială. E de remarcat ușurința cu care, la prima ocazie prozaică, dar favorabilă, bineînțeles spre necazul impresarilor, a părăsit o carieră glorioasă, retrăgîndu-se în viața privată. Și totul ne face să credem că în palatul ei din Viena n-a plîns de dorul ceasurilor de studiu și s-a lipsit foarte ușor de mirosul de praf al culiselor și de buchetele aduse ca prinos pentru ruladele și stacatele ei. Dar cînd asprul joc al vieții i-a cerut-o, ea a revenit fără întîrziere pe scenă. Și e destul de impresionant faptul că femeia aceasta, după ce și-a dat seama, în urma manifestărilor publicului, că arta, căreia niciodată nu-i acordase mare importanță și o socotise mai mult sau mai puțin ca un mijloc în vederea unui scop anumit, fusese totuși întotdeauna și în chip hotărît adevărata și adînca ei menire, n-a mai trăit mult, ci a murit puțină vreme după întoarcerea ei triumfală pe tărîmurile artei. Probabil că această revelație a vieții, descoperirea tîrzie că ea este menită unei existențe de adevărată identificare cu frumosul, nu i s-a potrivit — existența

[1] Cresus (sec. al VI-lea î.e.n.), ultimul rege al Lidiei, în Asia Mică, vestit pentru bogățiile sale.

de conştientă preotească a frumosului nu i-a priit, n-a fost posibilă. Pe el, cel care povesteşte, l-a interesat întotdeauna tragicul netragic al relaţiilor dintre omul dotat şi artă, relaţii în care modestia şi superioritatea sînt greu de deosebit, şi mult ar fi dorit s-o fi cunoscut şi el pe doamna aceea.

Auditorii dădură semne că şi ei ar fi vrut s-o cunoască. Pe biata Charlotte însă nu asta o interesa. Era ceva care o îndurera şi o neliniştea în povestea auzită sau poate în comentariul ce o însoţise. Sperase că, spre mulţumirea sufletească a ei şi a povestitorului, el va scoate la iveală frumuseţea morală a acestui exemplu de devotament filial. Vorbitorul însă dăduse conţinutului sentimental şi plăcut o întorsătură care deziluziona, transpunînd totul în domeniul foarte interesant al psihologiei şi aprobînd oareoum puţina preţuire pe care geniul o acordă artei sale, aşa cum rezulta din acea veche întîmplare — iarăşi un fapt care pe Charlotte o înfiora şi o înspăimînta, atît în ce o privea pe ea, dar şi în ce-l privea pe Goethe. Şi se adînci din nou în gînduri.

Prăjitura era o cremă de zmeură, foarte aromată, ornamentată cu frişcă şi însoţită de biscuiţi proaspeţi. Se servi şampanie, pe care valetul o turnă din sticla învelită într-un şervet, şi Goethe care făcuse cinste din belşug şi celorlalte vinuri, bău repede, una după alta, ca un însetat, două cupe; cum goli o dată paharul îl şi întinse peste umăr valetului să-i toarne iar. Aducîndu-şi aminte de ceva plăcut, cum se văzu mai tîrziu, după ce stătu cîteva minute privind pieziş în gol cu ochii lui apropiaţi unul de altul, în timp ce Meyer se uita la el cu dragoste tăcută, iar ceilalţi cu un zîmbet de aşteptare, amfitrionul se aplecă peste masă către consilierul Werner, geologul, anunţîndu-l că vrea să-i povestească ceva.

— A! trebuie numaidecît să vă povestesc ceva! zise el şi adăugă că cei mai mulţi dintre oaspeţii de faţă îşi aduc desigur aminte de întîmplarea hazlie, dar străinii fără îndoială că n-o cunosc şi e atît de nostimă încît merită să fie spusă şi reamintită.

Povesti apoi, cu o expresie a feţei care arăta cît de mult îi plăcea subiectul, cum cu vreo treisprezece ani în urmă avusese loc o expoziţie a Asociaţiei prietenilor artei din Weimar, la care s-au primit lucrări şi dinafară. Unul dintre cele mai frumoase obiecte ale acestei expoziţii era o copie într-adevăr foarte reuşită a capului zeiţei Charitas[1] de Leonardo da Vinci.

[1] Zeiţa milosteniei, la romani.

— Ştiţi, Charitas care se află în Galeria din Cassel [1], şi cunoaşteţi şi copia, a făcut-o domnul Riepenhausen [2], un talent remarcabil care aici, la noi, a realizat lucrări excepţional de delicate şi vrednice de toată lauda. Capul zeiţei era reprodus în culori de acuarelă care păstrau tonul estompat al culorilor originalului ; şi privirea galeşă a ochilor, înclinarea graţioasă şi parcă rugătoare a capului, mai ales tristeţea dulce a gurii, totul era perfect imitat. Tabloul făcea o impresie excelentă.

Expoziţia noastră a fost deschisă mai tîrziu decît în alţi ani, iar succesul ei în rîndurile publicului ne-a făcut s-o prelungim mai mult decît de obicei. Vremea se răcise, în sală era cam frig şi din economie nu se făcea foc decît cu puţin înaintea orelor de vizitare. Se încasa o taxă de intrare foarte mică, taxă mai ales pentru străini ; cei din oraş aveau cîte un abonament care le permitea să intre în expoziţie şi la alte ore decît acelea cînd era deschisă pentru public — aşadar şi în timpul cînd sălile nu erau încălzite.

Şi acuma vine întîmplarea pe care vreau să v-o povestesc. Într-o bună zi sîntem chemaţi rîzînd în sala unde era tabloul cu capul zeiţei Charitas şi constatăm cu ochii noştri un fenomen tainic şi fermecător : Pe gura figurii pictate, adică de fapt pe sticla cu care era acoperită, în dreptul gurii, vedem întipărit foarte clar facsimilul bine conturat al unui sărut depus de nişte buze agreabile pe frumoasa imagine.

Vă închipuiţi cum ne-am amuzat. Şi vă închipuiţi desigur vesela minuţiozitate criminologică depusă pentru cercetarea cazului şi cum am ajuns pe ascuns la identitatea făptuitorului. Era tînăr — asta se putea presupune de la început — de altfel trăsăturile întipărite pe sticlă constituiau o dovadă. Trebuie să fi fost singur — faţă de lume n-ar fi făcut asta. Era, tot atît de sigur, cineva din oraş, care avea abonament şi care săvîrşise fapta-i plină de ardoare devreme, cînd sălile nu erau încălzite. Atinsese sticla cu răsuflarea lui şi îşi întipărise sărutul pe propria lui răsuflare, care, îngheţînd, se consolidase imediat. Lucrul acesta l-au aflat numai cîţiva, dar n-a fost greu să se descopere cine fusese în ziua aceea singur în sălile neîncălzite. Bănuiala, transformată apoi în certitudine, s-a fixat asupra unui tînăr, pe care n-am să-l numesc şi nici măcar n-am să-l descriu, şi care n-a ştiut

[1] La Cassel, oraş în Hessa-Nassau, se află o galerie de tablouri care posedă picturi de Rembrandt, Rubens, Tizian etc.

[2] Franz Riepenhausen (1786—1831) şi Johannes Riepenhausen (1789—1860), pictori, desenatori şi gravori germani.

niciodată că i s-a dat de urmă, dar buzele lui — ce-i drept vrednice să fie sărutate — noi, iniţiaţii, am avut de multe ori după aceea prilejul să le salutăm amical.

Povestirea se sfîrşi aici şi desigur că nu numai geologul, ci toţi cei de faţă o ascultaseră cu uimire şi plăcere. Charlotte se înroşise foarte tare. Toată faţa i se învăpăiase, chiar şi fruntea, pînă la rădăcina părului cărunt şi pieptănat în sus, aşa cum de altfel se întîmpla întotdeauna cu tenul ei delicat; iar albastrul ochilor părea acum ciudat de deschis şi ieşea şi mai mult la iveală din pricina roşeţii. Îşi întorsese faţa de la povestitor, stătea acum chiar cu spatele la el, răsucită către celălalt vecin de masă, consilierul Kirms, şi era gata-gata să se refugieze la pieptul lui, lucru pe care consilierul însă, prins cu totul de povestire, nu-l observă. Bietei femei îi era o teamă cumplită ca nu cumva amfitrionul să se apuce a explica îngheţarea acestui sărut tainic dat neantului şi să cerceteze însuşirile lui din punctul de vedere al fizicii, şi într-adevăr că n-a lipsit un comentar atunci cînd veselia s-a potolit; atîta numai că ţinea mai mult de domeniul filozofiei frumosului decît, să zicem, de al termicei. Amfitrionul vorbi despre vrăbiile care ciuguleau cireşele lui Apelles [1] şi despre efectul ofensator pe care arta, fenomenul cel mai deosebit şi tocmai din cauza asta cel mai fermecător dintre toate fenomenele, poate să-l producă asupra raţiunii — nu numai în sensul iluzionării — fiindcă arta nu e de loc o iluzie — ci în chip mai adînc şi anume prin apartenenţa sa şi la sfera cerească şi la sfera terestră, pentru că ea, fiind totodată spirituală şi materială sau, ca să ne exprimăm în termeni platonicieni, şi divină şi vizibilă, lucrează pentru spirit prin mijlocirea simţurilor. De aici acea dorinţă specifică şi adînc nuanţată sufleteşte pe care o stîrneşte frumosul şi care şi-a găsit în fapta intimă a acelui tînăr prieten al artei expresia ei — expresia ei născută din căldură şi răceală. Ce ne face aici să rîdem este absurditatea actului săvîrşit pe ascuns. Te cuprinde un fel de durere comică gîndindu-te ce a putut să simtă acel căzut în ispită atunci cînd buzele lui au atins sticla netedă şi rece. Dar cînd judeci bine, nu se poate închipui o imagine mai emoţionantă şi mai interesantă decît această materializare accidentală a unei iubiri fierbinţi înti-

[1] Apelles (sec. al IV-lea î.e.n.), cel mai cunoscut pictor al antichităţii. A trăit la curtea lui Alexandru cel Mare. Se spunea despre el că ar fi pictat atît de bine nişte cireşe, încît vrăbiile au început să le ciugulească.

părită pe materia rece şi incapabilă să dea replica. E într-adevăr ceva ca o glumă cosmică etc.

Cafeaua fu servită chiar la masă. Goethe nu bău, dar în loc de asta, la desert, care urmă după fructe, şi era alcătuit din tot felul de cofeturi, fursecuri, bomboane şi stafide, mai luă un păhărel de vin meridional numit *Tinto rosso* [1]. Apoi se ridică de la masă şi toţi trecură iar în odaia cu bustul Junonei, precum şi în camera de alături, care era ca un cabinet, şi căreia prietenii casei îi spuneau „camera lui Urbino" după un portret al unui duce de Urbino [2] de pe vremea renaşterii, atîrnat acolo, pe un perete. Ceasul care a urmat — de fapt numai vreo trei sferturi de ceas — a fost plicticos de-a binelea — dar într-un fel care o făcu pe Charlotte să se întrebe dacă nu cumva îi plăcea mai mult aşa, decît cu emoţiile şi cu strîngerile de inimă din timpul mesei. L-ar fi scutit foarte bine pe prietenul din tinereţe de strădaniile pe care credea că trebuie să le depună ca să aibă ceva de făcut. Se ocupa mai ales de oaspeţii străini şi de aceia care veneau întîia oară în casă la el, aşadar de Charlotte şi de familia ei, precum şi de consilierul Werner, şi mereu le spunea că vrea „să le arate ceva important". Luă de pe nişte etajere, cu mîna lui, dar şi cu ajutorul lui August şi al servitorului, mape groase cu gravuri, deschise copertele incomode în faţa doamnelor, care şedeau jos, şi a domnilor care stăteau în spatele lor, şi le arătă foaie cu foaie „curiozităţile" — aceasta era expresia lui pentru gravurile baroce. Dar zăbovea la cele de deasupra atît de mult, încît celelalte nu puteau fi văzute decît în treacăt. O „Bătălie a lui Constantin" pe foi mari căpătă cea mai amănunţită explicaţie. Arătînd cu degetul, scoase în evidenţă felul cum erau aşezate şi grupate figurile, cît de bine erau desenaţi oamenii şi caii şi cît talent şi cîtă pricepere trebuie ca să schiţezi şi apoi să lucrezi un asemenea tablou. Veni la rînd şi colecţia de monede, toate aranjate bucată cu bucată în lăzi, pe care puse acum să le aducă din odaia cu portretul. Colecţia era, dacă ştiai s-o cercetezi cum trebuie, într-adevăr surprinzător de completă şi de bogată : cuprindea monedele tuturor papilor din veacul al cincisprezecelea pînă în epoca prezentă, şi cel care o arăta observa, cu foarte multă dreptate, că studierea unei asemenea colecţii te ajută să înţelegi mai bine istoria artei. Ştia pe nume toţi gravorii ; dădu de asemeni informaţii despre eve-

[1] Vopsea roşie (ital.).

[2] Familie nobiliară din ducatul de Urbino, situat în Italia peninsulară.

nimentele istorice cu prilejul cărora au fost bătute medaliile şi strecură şi cîteva anecdote din viaţa oamenilor în cinstea cărora fuseseră emise.

Nu fură uitate nici pocalele de cristal de Carlsbad. Amfitrionul dădu ordin să fie aduse, şi într-adevăr cupele, cînd le mişcai încoace şi încolo la lumină, îşi schimbau culoarea, din galben în albastru şi din roşu în verde — un fenomen pe care Goethe îl explică mai amănunţit cu un mic aparat, adus de August, care aparat, după cît înţelese Charlotte, îl construise chiar Goethe. Era un cadru de lemn unde pe fond negru şi alb se aflau nişte bucăţele de sticlă slab colorată. Dacă le împingeai într-o parte şi într-alta reproduceai experimental fenomenul pocalelor.

Uneori, după ce dăduse explicaţiile trebuitoare şi prevedea că musafirii vor fi ocupaţi cîtva timp cu cercetarea materialului înfăţişat, Goethe se plimba încolo şi încoace prin cameră, cu mîinile la spate, trăgînd din timp în timp aerul în plămîni şi expirîndu-l apoi cu un sunet uşor, asemănător unui geamăt. Se oprea în cîte-un punct al odăii sau la intrarea în cabinetul de-alături şi stătea puţin de vorbă cu musafirii neocupaţi, cu aceia care cunoşteau mai de mult colecţiile. Charlottei i se păru un lucru interesant şi de neuitat convorbirea lui cu domnul Stephan Schütze, scriitorul. În timp ce şedea aplecată împreună cu soră-sa asupra aparatului optic şi împingea încoace şi încolo bucăţelele de sticlă, cei doi domni, bătrînul şi cu tînărul, stăteau nu departe de dînsa, aşa că, pe furiş, ea îşi împărţi atenţia între jocul culorilor şi această scenă. Schütze îşi scosese ochelarii şi, ţinîndu-i oarecum ascunşi, se uita cu ochii lui ieşiţi în afară, care erau obişnuiţi să se folosească de lentile şi fără ele arătau obosiţi, cu priviri tulburi şi nătînge, la chipul oacheş şi musculos, dar cu o expresie şovăitoare, din faţa lui. Cei doi autori vorbeau despre un *Almanah al iubirii şi al prieteniei*, pe care Schütze îl edita de mai mulţi ani şi despre care amfitrionul tocmai îl întrebase. Goethe lăudă nespus de mult almanahul, spuse că e alcătuit cu pricepere şi e foarte variat şi, stînd cu mîinile la spate, cu picioarele răşchirate şi trăgîndu-şi bărbia înapoi, declară că îl citeşte întotdeauna cu plăcere şi cu folos. Adăugă apoi că povestirile umoristice pe care Schütze le publica în almanah ar trebui să fie adunate în volum. Tînărul mărturisi că şi el s-a gîndit de multe ori la asta, dar stă la îndoială şi se întreabă dacă o asemenea culegere merită să apară. Dînd energic din cap, Goethe pro-

testă împotriva acestei îndoieli, dar nu-şi întemeie părerea pe valoarea povestirilor ci pe motive pur umane şi, ca să zicem aşa, canonice : e necesar să fie adunate, zicea el, fiindcă atunci cînd vine toamna vieţii, recolta trebuie strînsă în hambare, şi ce-a crescut împrăştiat trebuie pus la adăpost şi în siguranţă pentru că altfel pleci neîmpăcat şi viaţa ta n-a fost aşa cum se cuvine, n-a fost exemplară. E nevoie numai să se găsească un titlu potrivit. Şi ochii lui apropiaţi unul de altul rătăciră căutînd pe tavanul odăii — dar fără mult succes — aşa cum Charlotte, care asculta, bănuia de la început, avînd neîndoielnica impresie că el nu cunoştea cîtuşi de puţin povestirile acelea. Se văzu însă că domnul Schütze, cu toate ezitările sale, se gîndise la acest lucru, pentru că avea pregătit un titlu : *Ceasuri vesele* voia el să-şi intituleze, eventual, cartea. Goethe spuse că e minunat. N-ar fi găsit nici el un titlu mai bun. E clar, şi plăcut, şi nu fără o fină distincţie. Editorul are să-l aprecieze, iar publicul va fi atras de el, şi, lucrul principal, se potrivea de minune cu cartea. Aşa şi trebuie să fie. O carte bună se naşte cu titlu cu tot şi o dată ce nu mai există nici o grijă şi nici o îndoială în această privinţă, e cea mai bună dovadă de vigoarea şi de onestitatea ei lăuntrică.

— Scuză-mă, un moment ! zise Goethe văzînd că se apropia de ei Coudray, ordonatorul construcţiilor, şi se îndreptă către acesta.

Către Schütze, care îşi puse iar ochelarii, se grăbi să se îndrepte imediat Riemer, ca să-l întrebe ce-a vorbit maestrul cu dînsul.

Spre sfîrşitul reuniunii, amfitrionului îi veni deodată ideea să arate Charlottei siluetele decupate ale copiilor ei, pe care le primise odinioară în dar de la ea şi de la Kestner, tineri amîndoi pe vremea aceea. Lăsase gravurile, monedele şi jocurile de culori şi conducea acum prin odaie pe cele două doamne Kestner, pe Ridel şi soţia, ca să le arate cîteva curiozităţi din tezaurul său : figurile de zei cu clopotul de sticlă, un castel medieval cu cheie, care atîrna de pervazul ferestrei, un mic Napoleon de aur cu bicorn şi spadă, închis în vîrful terminat în formă de clopot al unui tub de barometru. Şi deodată îşi aduse aminte.

— A ! ştiu acuma, strigă el şi folosi imediat un limbaj mai familiar, acuma ştiu ce trebuie să mai vedeţi, copii ! Darul de pe vremuri, siluetele voastre şi ale faptelor voastre glorioase ! Aveţi să vedeţi cu cîtă grijă le-am păstrat de-a

lungul cîtorva zeci de ani şi le-am cinstit cum trebuie !... August, fii bun şi adă-mi mapa cu siluetele !

Şi în timp ce oaspeţii continuau să privească pe Napoleon închis atît de straniu, August aduse mapa şi, cum pe masa rotundă nu mai era loc, o puse pe pian, rugînd pe tatăl lui şi pe cei care-l însoţeau să vină acolo.

Cu mîna lui, Goethe desfăcu legăturile şi deschise mapa. Conţinutul era un vălmăşag de imagini documentare, îngălbenit şi pătat, şi de suveniruri, siluete decupate, poeme festive cu cerneala ştearsă, în chenare înflorite, şi desene de stînci, locuri felurite, maluri de rîuri şi tipuri de ciobani, pe care le făcuse personal în vechi călătorii, creionări sumare, ca să-şi ajute memoria. Bătrînul nu le mai ştia pe toate şi nu izbutea să găsească ce căuta.

— Ei al dracului, unde-o fi ?! exclamă el supărat, răsufîlînd şi mai repede, şi mai nervos.

Celorlalţi le părea rău că-şi dă atîta osteneală şi toţi spuneau mereu că sînt gata să renunţe. Doar nu-i nevoie să le vadă numaidecît ca să şi le amintească ; el le-a evocat atît de bine încît parcă le-ar avea în faţa lor. În sfîrşit, le descoperi chiar Charlotte şi le scoase la iveală.

— Le-am găsit, excelenţă ! strigă ea. Acestea sînt.

Şi în timp ce se uita la hîrtia cu profilurile lipite, cam uluit şi chiar neîncrezător, Goethe spuse cu un rest de supărare în glas :

— Vedeţi, dumneavoastră v-a fost dat să le găsiţi. Uite, sînteţi aici, frumos decupată, şi aici e răposatul secretar de arhivă şi cei cinci copii, cei mai mari. Frumoasa domnişoară care e acum cu noi încă nu se născuse. Pe care i-am cunoscut eu ? Pe aceştia doi ? Da, da, trece vremea şi copiii cresc.

Meyer şi Riemer, care intraseră în clipa aceea, făcură un semn discret, dar de toţi zărit, închizînd şi unul şi altul ochii şi dînd uşor din cap. Erau de părere că priviseră destul, şi oaspeţii fură de acord cînd ei îşi exprimară dorinţa de a-l cruţa pe maestru de o prea mare oboseală. În timp ce se pregăteau să-şi ia rămas bun, li se alăturară şi cei care stătuseră pînă atunci de vorbă în camera lui Urbino.

— Aşadar, copii, vreţi să mă părăsiţi toţi deodată ? întrebă stăpînul casei. Dacă vă cheamă în altă parte îndatoriri şi bucurii, nimeni nu vă poate dojeni. *Adieu, adieu.* Prietenul nostru Werner mai rămîne o clipă cu mine. Ne-am înţeles, nu, iubite Werner ? Am ceva interesant pentru domnia-ta, ceva care vine de departe şi de care noi, bătrîni

auguri, avem să ne bucurăm straşnic : fosile de melci de apă dulce, de la Libnitz [1]. Cu bine, stimată prietenă, spuse el Charlottei. Cred că Weimarul şi iubitele dumneavoastră rude au să vă înlănţuie cîteva săptămîni. Prea multă vreme ne-a ţinut viaţa departe unul de altul, aşa încît îi pot cere acuma să-mi îngăduie să vă mai văd de cîteva ori în răstimpul cît veţi şedea aici. Nu-i nevoie de nici o mulţumire. Ne revedem în curînd, stimată prietenă. *Adieu*, doamnelor ! *Adieu*, domnilor !

August conduse familia Ridel şi pe Charlotte cu fiică-sa pe scara cea frumoasă, pînă jos, la uşa principală, unde pe lîngă birja lui Ridel mai erau două, una pentru soţii Coudray şi alta pentru soţii Kirms. Ploua vîrtos. Musafirii, de la care îşi luaseră rămas bun, trecură pe lîngă ei salutînd.

— Prezenţa dumneavoastră l-a înviorat foarte mult pe tata, spuse August. A uitat că-l doare braţul.

— A fost fermecător, zise doamna Ridel, şi soţul ei îi aprobă energic spusele.

Charlotte adăugă :

— Dacă îl durea, atunci spiritul şi vioiciunea lui sînt cu atît mai de admirat. Mă şi ruşinez să spun şi îmi fac reproşuri că nu l-am întrebat de durerea lui. Ar fi trebuit să-i ofer din opodeldocul meu. Dar aşa e cînd te întîlneşti cu cineva după atîta amar de vreme, întotdeauna uiţi ceva.

— Orice aţi fi uitat veţi avea ocazia să vă aduceţi aminte şi să-i spuneţi, chiar dacă asta n-are să se întîmple atît de repede. Acuma, vreo cîteva zile, tata cred că are să se odihnească, aşa că n-are să se mai întîlnească deocamdată cu nimeni. Mai ales cînd trimite la curte scuze că nu se poate duce, desigur că nu poate să ia parte la alte reuniuni. Trebuie să ţinem neapărat seama de acest lucru.

— O, doamne, spuseră ei, dar asta se înţelege de la sine ! Încă o dată, salutările şi mulţumirile noastre.

Se suiră iar tuspatru în caleaşca lor înaltă şi se înapoiară acasă duruind pe străzile ude. Umflîndu-şi într-una nările, Lottchen cea tînără, dreaptă pe scăunelul din faţă, se uita ţintă în fundul trăsurii, la urechea mamă-si, a cărei rochie cu funde era din nou acoperită de o mantilă neagră.

— E un om mare şi un om bun, spuse Amalia Ridel.

Bărbatu-său confirmă şi el :

— Da, da, aşa este !

Charlotte se gîndea ori visa :

[1] Localitate balneo-climatică în Boemia.

„El e mare şi voi sînteţi buni. Dar şi eu sînt bună, din adîncul inimii bună, şi aşa vreau să rămîn. Numai oamenii buni ştiu să preţuiască tot ce e mare. Chinezii, care ţopăie şi ţîrîie în casele lor cu acoperişuri ţuguiate, sînt oameni proşti şi răi."

Apoi îi zise cu glas tare lui Ridel :

— Sînt foarte, foarte vinovată faţă de tine, cumnate, şi-ţi mărturisesc asta fără să-mi mai aduci aminte. Am spus adineauri că sînt lucruri care se uită, şi am ştiut bine ce spun şi la ce mă gîndeam, şi de aceea acuma mă întorc foarte deziluzionată acasă şi foarte nemulţumită de mine însămi. Într-adevăr, n-am izbutit nici la masă, nici după-masă să vorbesc cu Goethe de speranţele şi dorinţele tale şi să capăt de la el, aşa cum îmi propusesem, o promisiune în chestiunea asta. Nu ştiu cum s-a făcut şi ce s-a întîmplat, dar toată vremea n-a fost chip să găsesc prilejul potrivit. E şi nu e vina mea. Scuză-mă.

— Nu face nimic, dragă Lotte, replică Ridel ; fii liniştită în privinţa asta. Nu era nevoie să vorbeşti ; numai prin faptul că ai fost acolo şi am fost acolo şi noi, invitaţi la masă de excelenţa-sa, ne-ai fost de un mare folos şi cu siguranţă că asta are să aibă, într-un fel oarecare, un rezultat favorabil intereselor noastre.

CAPITOLUL AL NOUĂLEA

Charlotte a mai rămas pînă pe la mijlocul lui octombrie la Weimar şi a locuit tot timpul cu fiică-sa Lottchen la Hotelul Elefant, a cărui proprietară, doamna Elmenreich, parte din proprie sagacitate, parte din îndemnul stăruitor al factotumului ei, Mager, i-a făcut pentru cameră un preţ foarte convenabil. Nu ştim prea multe despre şederea acestei femei celebre în oraşul tot atît de celebru ; se pare că şederea la Weimar a avut — potrivit de altminteri cu vîrsta ei — un caracter de viaţă retrasă, totuşi nu cu totul inabordabilă, fiindcă deşi consacrată în cea mai mare parte neamurilor, avem indicii că în aceste săptămîni a fost invitată şi a primit cu plăcere să se ducă la cîteva sindrofii, unele mai mărunte, altele mai simandicoase, în diverse cercuri ale societăţii weimareze. Una din aceste sindrofii a avut loc, cum se şi cuvenea, la familia Ridel, şi după aceea în cercul lor de funcţionari au mai fost cîteva mici reuniuni de-acestea. Consilierul aulic Meyer şi soţia sa, născută von Koppenfeld, precum şi Coudray, ordonatorul construcţiilor, cu doamna, o avură ca oaspete pe prietena din tinereţe a lui Goethe. Ea a putut să fie văzută şi în societatea celor de la curte şi anume în casa contelui Edling, membru al Comitetului de direcţie al teatrului ducal, şi a frumoasei sale soţii, prinţesa Sturza din Moldova. Aceştia dădură pe la începutul lui octombrie în prezenţa ei o serată cu muzică şi recitări, şi probabil cu acest prilej a făcut cunoştinţă Charlotte cu doamna von Schiller, care într-o scrisoare către o prietenă din alt oraş dă o descriere simpatic-critică a doamnei Kestner şi a felului cum se înfăţişa. Această altă Charlotte pomeneşte acolo şi de doamna consilier Ridel cînd, vorbind de „nesta-

tornicia lucrurilor pe acest pămînt", spune cît de așezată și de matură apărea acum printre doamnele de-acolo „blondina obraznică" din roman.

În toate aceste ocazii Charlotte, se înțelege, a fost întîmpinată cu mult respect, și demnitatea prietenoasă cu care primea omagiile ce i se aduceau dovedi că în curînd acestea nu se mai adresară situației sale literare, ci persoanei și personalității sale umane, printre ale cărei însușiri o blîndă melancolie nu era desigur cea mai puțin atrăgătoare. Ea știu să respingă în chip hotărît și calm gesturi exaltate, provocate de apariția sa. Așa se spune, de exemplu, că atunci cînd într-o societate — probabil la contele Edling — o femeie entuziastă peste măsură se repezi la ea cu brațele întinse și strigă: „Lotte ! Lotte !" bătrîna doamnă, dîndu-se înapoi, o puse la locul ei pe exaltată, spunîndu-i cu pătrundere: „Liniștește-te, draga mea !" după care stătu de vorbă cu dînsa foarte amical despre lucruri obișnuite. Răutatea, bîrfeala și împunsăturile bineînțeles că n-au cruțat-o cu totul, dar au fost ținute în frîu de simpatia și de bunăvoința tuturor oamenilor cumsecade ; și chiar cînd mai tîrziu — de presupus că printr-o indiscreție a surorii ei Amalia — s-a răspîndit zvonul că bătrîna s-a dus la Goethe într-o toaletă care purta în ea aluzii lipsite de gust în legătură cu iubirea lui Werther, chiar și atunci poziția ei morală era atît de bine consolidată, încît clevetirea n-a mai putut avea vreun efect.

Pe prietenul de la Wetzlar nu l-a mai văzut în nici una din aceste ocazii. Se știa că, în primul rînd, îl incomoda durerea de la braț, iar în al doilea rînd tocmai acum era foarte ocupat cu revizuirea a două noi volume din ediția completă a operelor sale. Charlotte a pomenit de prînzul de la Goethe, mai sus schițat, fiului ei August, consilierul de legație, într-o scrisoare pe care o avem în fața noastră și despre care se poate spune că are un caracter foarte ocazional, dovedind prea puțină grijă de-a vedea clar lucrurile, ba chiar arătînd o grijă contrară. Scria :

„Despre întîlnirea cu omul cel vestit nu ți-am spus încă nimic. Multe, de altfel, nici nu am de spus. Atîta doar pot să afirm că am făcut o cunoștință nouă în persoana unui om bătrîn, care dacă n-aș ști că e Goethe, ba chiar tocmai din cauza asta, nu mi-a lăsat o impresie plăcută. Tu știi că nu așteptam mare lucru de la această revedere, sau mai degrabă de la această nouă cunoștință și de-aceea eram foarte liniștită.

El a făcut tot posibilul, în felul lui rigid de-a se purta, ca să fie afabil și prietenos față de mine. Și-a adus aminte de tine și de Theodor cu mult interes. A ta mamă Charlotte Kestner, născ. Buff."

O comparație a acestor rînduri cu biletul către Goethe reprodus la începutul povestirii noastre ne silește să observăm că primul își datorește forma unei mult mai îngrijite pregătiri interioare.

Dar și prietenul din tinerețe i-a scris o dată în acest răstimp și asta aproape spre surprinderea ei. Charlotte primi bilețelul lui în ziua de 9 octombrie, în camera ei de la Elefant, dis-de-dimineață pe cînd își făcea toaleta matinală. I-l aduse Mager, care după aceea nu se mai dădea dus să plece. Charlotte citi :

„*Stimată prietenă, dacă diseară vreți să vă folosiți de loja mea, trăsura va veni să vă ia. Nu aveți nevoie de bilete. Slujitorul meu vă va conduce. Iertați-mă că nu vin și eu și că nu m-am arătat încă pînă acuma, deși am fost de multe ori cu gîndul alături de dumneavoastră. Vă doresc din suflet numai bine. Goethe.*"

Iertarea cerută — pentru faptul că acela care-i scria n-avea s-o însoțească și nici pînă acum nu se arătase de loc — a fost acordată în chip tacit, deoarece Charlotte se folosi numai ea singură de invitația la teatru. Lottchen cea tînără nutrea față de darurile Thaliei o puritană aversiune, iar Amalia era poftită în seara aceea împreună cu bărbatu-său în altă parte. Echipajul lui Goethe, un landou comod, tapisat cu postav albastru și tras de doi cai murgi și frumoși, o duse așadar numai pe ea la teatru, și doamna consilier aulic de la Hanovra își petrecu acolo seara, foarte mult privită cu lornieta, foarte invidiată, dar șezînd, fără să i se tulbure atenția din cauza curiozității publicului, la locul de cinste, pe care, nu de mult, îl ocupase atît de des o femeie avînd o înfățișare cu totul alta, Christiane, *mamzela*. Charlotte rămase în lojă și în pauza cea mare.

Se dădea *Rosamunde* [1], tragedia istorică a lui Theodor Körner. Era o reprezentație îngrijită și frumos șlefuită, și Charlotte, cu o rochie albă ca întotdeauna, dar care de data asta era garnisită cu funde violete-închis, o urmări de la

[1] Tragedia *Rosamunde* de Theodor Körner a fost editată și reprezentată abia după moartea poetului pe cîmpul de luptă, în 1813.

început pînă la sfîrşit cu mare plăcere. O limbă curată, cugetări înalte, strigăte ale pasiunii încredinţate unor voci exersate, îi încîntară urechea, fiind totodată însoţite de gesturi potrivite cu noblеţe. Puncte culminante ale acţiunii, scene de agonie transfigurată în care omul pe pragul morţii, în chip ideal capabil să cuvînteze pînă în ultima clipă, vorbea în rime. Scene de acută cruzime, aşa cum îi place tragediei, şi un final consolator în care chiar personajul rău trebuie să constate că „Iadul e învins", totul era rînduit cu multă pricepere artistică. Parterul a plîns din belşug, şi chiar Charlottei i-au dat, de cîteva ori, lacrimile, cu toate că faţă de notoria tinereţe a autorului, ea îşi îngădui unele gînduri critice. Nu-i plăcea, de exemplu, că eroina, Rosamunde, într-o poezie pe care o recita solo se interpela mereu cu numele de Rosa. Pe urmă Charlotte ştia prea bine cum sînt copiii, ca să nu fie şocată de felul cum se purtau micuţii din această piesă. Li se pusese cuţitul în piept ca s-o silească pe mamă să bea otravă, şi după ce ea a făcut acest lucru, ei îi spuneau : „Ce palidă eşti, mamă ! Fii veselă ! Şi noi am vrea să fim veseli !" Şi zicînd asta arătau sicriul lîngă care se petrecea scena respectivă şi strigau : „Ia uite colo ce voios strălucesc lumînările !" Lumea la parter a plîns la aceste replici, dar Charlottei nu i-au mai dat lacrimile. „Copiii, se gîndea supărată, nu sînt chiar atît de proşti şi trebuie într-adevăr să fii un foarte june luptător al eliberării ca să-ţi închipui în felul acesta inocenţa lor."

Şi cugetările, cărora actorii le împrumutau vocile lor exersate şi autoritatea personalităţii lor iubite de public nu erau, după părerea ei, chiar toate la fel de bune şi de incontestabile ; i se păreau, deşi rostite cu căldură şi iscusinţă, lipsite de experienţă mai adîncă şi de cunoaşterea vieţii, lucruri care desigur că nu se puteau dobîndi atît de uşor la cîmp, într-o existenţă de cavalerist. Era în piesă o tiradă care nu-i mai ieşi din minte şi asupra căreia se opri în meditaţii critice, pînă cînd îşi dădu seama că nu mai fusese atentă la ce urmase şi pierduse şirul. Chiar după ce părăsi teatrul continuă să se gîndească la scena aceea, cu nemulţumire. În scena respectivă un personaj proslăvea curajul nebun şi îl considera drept o însuşire foarte înaltă ; o judecată mai coaptă însă dezaproba prea marea uşurinţă cu care oamenii se grăbesc să taxeze impertinenţa drept o calitate nobilă şi înaltă. E destul ca unul să aibă curajul să atace cu obrăznicie lucrurile sfinte şi toate valorile şi imediat e considerat drept erou,

lumea spune că e un om mare şi e aşezat printre aştrii istoriei. Dar nelegiuirea nu produce eroi, punea poetul pe alt personaj să spună. Graniţa dintre omenire şi iad e uşor de trecut ; e o ispravă care nu cere din partea cuiva decît ticăloşie. Cealaltă graniţă însă, cea care desparte omenirea de cer, nu poate fi trecută decît cu mare avînt sufletesc şi pe o cale curată. Asta era într-adevăr foarte frumos spus ; totuşi, singuraticei spectatoare din lojă i se părea că autorul, voluntar în războaiele de eliberare, alcătuieşte cu cele două graniţe ale lui o topografie morală greşită, care dovedeşte lipsă de experienţă. „Graniţa omenirii, se gîndea ea, e poate numai una singură, dincolo de care nu există nici cer nici iad, sau e şi cer şi iad deopotrivă, şi măreţia care trece peste această graniţă e tot numai una singură, astfel încît nelegiuirea şi puritatea se amestecă în ea într-un mod pe care războinica lipsă de experienţă a poetului îl cunoaşte tot atît de puţin, cum cunoaşte de puţin deşteptăciunea şi simţirea delicată a copiilor, care sînt chiar foarte mari." Poate că, totuşi, ştia şi autorul acest lucru, dar era de părere că în poezie trebuie să prezinţi pe copii ca pe nişte idioţi înduioşători şi să fixezi omenirii două graniţe deosebite. Era o lucrare plină de talent ; talentul poetului se pricepea să compună o piesă de teatru după regulile convenţionale şi unanim admise, dar graniţa omenirii el n-o depăşea în nici o direcţie, era lucru sigur. În orice caz, scriitorii din generaţia tînără, deşi foarte iscuşiţi, erau în fond cam găunoşi şi marii scriitori din generaţia mai veche nu prea aveau de ce să se teamă de dînşii.

Se mai împotrivea încă şi i se mai zbăteau în minte toate aceste obiecţii cînd, după ultima lăsare a cortinei, în mijlocul aplauzelor şi al zgomotului iscat de spectatorii care părăseau sala, valetul lui Goethe apăru din nou, şi, respectuos, îi puse mantila pe umeri.

— A fost foarte frumos, Carl, zise bătrîna doamnă (fiindcă el îi spusese că aşa îl cheamă). Mi-a plăcut foarte mult.

— Excelenţa-sa se va bucura foarte mult cînd va afla că v-a plăcut, răspunse valetul, şi vocea lui, primul sunet prozaic şi neritmic al cotidianului şi al realităţii pe care îl auzea după o zăbovire de cîteva ceasuri în sublim, o făcu să-şi dea seama că criticile ei aveau de scop în bună parte să atenueze starea de înstrăinare orgolioasă şi un pic melancolică în care foarte uşor ne transpune contactul cu frumosul. Îţi vine întotdeauna greu să te desparţi de frumos, dovadă încăpăţî-

natele aplauze ale publicului de la parter rămas pe loc, aplauze care nu exprimau atît mulţumirea faţă de actori, cît erau un mijloc cu ajutorul căruia spectatorii mai zăboveau puţin în sfera frumosului, înainte de-a lăsa mîinile în jos şi de-a se îmbarca în viaţa obişnuită. Şi Charlotte, în timp ce valetul aştepta, mai stătu cîteva minute la marginea lojei, după ce îşi pusese pălăria şi mantila, şi aplaudă cu mîinile îmbrăcate în mitenele ei de mătase. Apoi coborî scara în urma lui Carl care o luase înainte şi îşi pusese jobenul cu rozetă. Ochii ei, obosiţi de trecerea de la întuneric la lumină, dar scînteietori, nu se mai uitau drept înainte ci pieziş, şi în sus — semn că într-adevăr tragedia îi plăcuse chiar dacă fusese criticabilă în problema celor două graniţe.

Landoul cu poclitul ridicat şi cu două felinare de-o parte şi de alta a caprei înalte de pe care vizitiul o salută, sprijinindu-şi picioarele încălţate cu botfori de scîndura oblică din faţă, aştepta dinaintea portalului. Valetul o ajută pe Charlotte să se urce, îi puse cu grijă o cuvertură pe genunchi, apoi închise uşa trăsurii şi cu un salt se sui pe capră lîngă vizitiu. Acesta pocni din limbă, caii porniră şi trăsura se puse în mişcare.

Interiorul ei era comod — nu-i de mirare, servea la călătorii lungi, în Boemia, spre Rin şi spre Main. Postavul albastru-închis cu care era tapisată făcea o impresie de eleganţă şi de tihnă, într-un colţ era o lumînare într-o lampă de sticlă şi se găseau şi toate cele trebuincioase pentru scris : în partea în care se urcase Charlotte şi unde se şi aşezase, erau un bloc şi creioane într-o pungă de piele.

Şedea acum liniştită în colţul ei, cu mîinile încrucişate pe săculeţul de mînă. Pe ferestruicele peretelui care despărţea capra landoului de interiorul lui, pătrundea pînă la dînsa lumina împrăştiată şi tremurătoare a felinarelor şi la lumina asta Charlotte observă că bine făcuse luînd imediat loc în partea trăsurii pe unde se urcase, pentru că aici nu mai era atît de singură cum fusese în lojă. Lîngă dînsa şedea Goethe.

Nu se sperie. Nu se sperie cineva de asemenea lucruri. Se trase numai puţin ca să se aşeze mai bine în colţul ei, se uită la figura uşor şi pîlpîitor luminată a vecinului şi aşteptă.

Goethe purta o mantie largă cu guler înalt, căptuşit cu roşu, şi îşi ţinea pălăria pe genunchi. Ochii lui negri sub stînca frunţii şi sub părul jupiterian, care de data aceasta nu era pudrat şi apărea încă aproape tineresc şi castaniu, deşi

cam rar, ochii lui căutau larg deschişi la ea, cu o expresie şireată.

— Bună seara, draga mea, spuse el cu vocea cu care citise pe vremuri, logodnicei, din Ossian şi din Klopstock. Deşi n-am putut să fiu în seara aceasta alături de dumneavoastră şi nu m-am arătat nicăieri în timpul din urmă, n-am vrut totuşi să-mi refuz de-a vă însoţi pînă acasă după spectacol.

— E foarte frumos ce faceţi, excelenţă Goethe, replică ea, şi mă bucur mai cu seamă fiindcă din hotărîrea aceasta a dumneavoastră şi din surpriza pe care mi-aţi prilejuit-o se vede că există oarecare armonie între sufletele noastre, dacă poate fi vorba de aşa ceva între un om mare şi o femeie măruntă. După cum văd, şi dumneavoastră aţi fi socotit drept un lucru nesatisfăcător — nesatisfăcător pînă la tristeţe — dacă despărţirea noastră, deunăzi, după ce am privit lucruri atît de instructive, ar fi fost ultima şi n-am mai fi avut prilejul măcar al unei singure revederi, o revedere care eu aş fi cu totul de acord să fie ultima pe veşnicie, numai să poată da acestei poveşti o încheiere cît de cît împăciuitoare.

— Despărţirea, îl auzi Lotte spunînd, despărţirea e un capitol mare. Revederea, un capitol mic, fragmentar.

— Nu ştiu ce vrei să spui cu asta, Goethe, replică ea, şi nu ştiu cum s-o înţeleg, dar nu mă mir, şi nici tu nu trebuie să te miri, pentru că eu nu mă socot de loc mai prejos de doamna aceea cu care ai făcut poezii acum de curînd pe malurile Mainului, în lumina amurgului, şi despre care mi-a povestit bietul fecioru-tău că a intrat în cîntecele tale şi a scris versuri tot atît de bune ca şi acestea. Se poate, că doar e fată de actori şi are şi sînge aprins. Dar femeia e femeie şi dacă e vorba, apoi toate intrăm în inima bărbatului şi în cîntecele lui... Revederea capitol mic şi fragmentar ? În orice caz nici tu n-ai socotit-o chiar aşa de fragmentară încît să mă întorc în casa mea pustie de văduvă cu sentimentul unui eşec total.

— N-ai văzut-o pe sora ta după atîţia ani de despărţire ? Cum poţi atunci să spui despre călătoria ta că a fost un eşec total ?

— Ah ! nu rîde de mine, replică ea. Adevărul este că am luat-o pe soră-mea numai ca pretext ca să-mi îndeplinesc o dorinţă care de multă vreme nu mă lăsa în pace : să vin în oraşul tău, să te vizitez în domeniul măreţiei tale, cu care soarta mi-a împletit viaţa şi să găsesc un final acestei po-

veşti fragmentare, pentru liniştea apusului vieţii mele. Spune, vizita aceasta ţi s-a părut chiar atît de nepotrivită ? A fost într-adevăr o poznă nătîngă şi penibilă de şcolăriţă ?

— Să nu-i spunem aşa, răspunse el, deşi nu e bine desigur să stîrneşti curiozitatea, sentimentalitatea şi răutatea oamenilor. În ce vă priveşte pe dumneavoastră, scumpa mea, înţeleg foarte bine ce v-a îndemnat să faceţi această călătorie, şi venirea dumneavoastră nu mi s-a părut nepotrivită, cel puţin luată într-un sens mai profund ; trebuie chiar să spun că e nimerită şi plină de spirit, o dată ce spiritul este conducătorul suprem care în artă şi în viaţă potriveşte cu tîlc toate şi ne face să vedem în lumea viitorului numai travestirea unor raporturi mai înalte. În unitatea unei vieţi însemnate nu există întîmplare, şi nu degeaba mi-a căzut în mînă de curînd, astă-primăvară, cărticica noastră, *Werther*, pentru ca astfel prietenul dumneavoastră să se poată adînci în trecut, să poată trece apoi într-o epocă de înnoire şi de revenire, dominată negreşit de considerabile posibilităţi de-a înălţa în spirit pasiunea. Dacă prezentul apare uneori ca întinerirea trecutului, nu-i de mirare că în vălmăşagul fenomenelor vine să ne viziteze şi trecutul neîntinerit, care prezintă şterse aluzii şi dovedeşte în chip înduioşător prin tremurul său din cap că e supus vremii.

— Nu-i frumos din partea ta, Goethe, că scoţi la iveală această dovadă şi spunînd că e înduioşătoare nu înseamnă nimic, tu nefiind sensibil la duioşie, iar atunci cînd noi oamenii simpli zicem despre un lucru că e înduioşător, tu afirmi cu răceală că e interesant. Am văzut că mi-ai observat imediat slăbiciunea asta, care n-are nici o legătură cu starea generală destul de bună şi nici nu se datorează exclusiv trecerii timpului, ci mai mult amestecului pe care l-am avut cu viaţa ta, devenită acum peste măsură de mare, amestec pe care nu-l pot numi altfel decît aprehensiv şi tulburător. Ce nu ştiam însă era că ai observat şi ştersele aluzii ale îmbrăcămintei mele — dar e drept că tu remarci mai mult decît par să observe ochii tăi care nu privesc pe cineva în faţă şi trebuia în cele din urmă să observi, că doar de-aceea am şi pus la cale gluma, bizuindu-mă pe umorul tău, deşi acuma îmi dau seama că n-a fost tocmai atît de umoristic. Şi ca să mă întorc la efectele vremii asupra mea, dă-mi voie să-ţi spun că nu ai de loc motive, excelenţă, să vorbeşti despre asta, deoarece, indiferent de orice înnoire şi întinerire poetică, tu şi cînd stai pe loc şi cînd umbli eşti atît de ţeapăn că să fe-

rească dumnezeu, şi curtenia ta plină de gravitate are nevoie şi ea de opodeldoc.

— V-am supărat, scumpa mea, rosti el cu voce de bas domol, v-am supărat cu remarca mea fugitivă. Să nu uitaţi însă că mi-am permis-o în legătură cu justificarea vizitei dumneavoastră şi ca să explic de ce am spus că e bine şi cu tîlc să faceţi parte din cortegiul spiritelor.

— Ce curios, zise ea. August, logodnicul nedeclarat, mi-a spus că tu pe mamă-sa, *mamzela*, o tutuiai, iar ea îţi spunea dumneavoastră. Cu noi văd că e tocmai dimpotrivă.

— Chiar şi atunci, pe vremea ta, răspunse el, ne spuneam cînd tu cînd dumneavoastră, şi de altminteri distribuţia lui tu şi a lui dumneavoastră la un moment dat se întemeiază pe deosebirea dintre firile noastre.

— Foarte adevărat. Dar tu spui „pe vremea ta", cînd ar trebui să spui „pe vremea noastră", fiindcă a fost şi a ta. Dar acuma e iarăşi vremea ta, înnoită şi întinerită, în chip de prezent spiritual, pe cînd a mea a fost numai o dată. Şi de aceea nu mă jigneşte prea tare că îmi aduci aminte de mica mea meteahnă, care nu înseamnă nimic, şi care totuşi din păcate înseamnă că atunci a fost numai vremea mea.

— Scumpă prietenă, replică el, poate oare să vă preocupe figura dumneavoastră în timp şi să vă jignească o aluzie la ea, cînd soarta v-a ales dintre milioane de oameni şi v-a hărăzit veşnica tinereţe în poezie ? Cîntecul meu păstrează tot ce e trecător.

— Şi asta e adevărat, spuse ea, şi e un lucru de care sînt mulţumită, deşi am, săraca de mine, destule greutăţi şi emoţii din cauza lui. Şi vreau să adaug imediat ceea ce tu nu spui din curtoazie plină de gravitate şi anume că a fost o prostie să-mi împodobesc figura de azi cu emblemele trecutului, care aparţin figurii statornice din poemul tău. În fond, nici tu nu eşti atît de lipsit de gust încît să umbli cu frac albastru, vestă galbenă şi pantaloni galbeni cum umblau pe-atunci unii băieţi exaltaţi ; fracul tău e negru şi din cea mai fină stofă şi trebuie să spun că şi decoraţia de argint îţi stă foarte bine, ca Lîna de aur lui Egmont. Da, Egmont ! oftă ea. Egmont şi fata din popor. Bine-ai făcut, Goethe, că ai pus în poezie şi propria ta figură, ca să poţi acuma, în chip de excelenţă ţeapănă şi înconjurat de toate onorurile renunţării, să poţi binecuvînta supa slujitorilor tăi.

— După cum văd, rosti el după o pauză, adînc şi mişcat, prietena mea nu e supărată numai din cauză că am remar-

cat, în aparenţă cu nedelicateţe dar în fond cu dragoste, acel semn al trecerii vremii. Mînia ei, sau durerea ei care ia înfăţişarea mîniei, are un motiv mai îndreptăţit şi mai respectabil, şi de ce am aşteptat-o eu în trăsură dacă nu din nevoia pe care am simţit-o să îndur această mînie dureroasă, să recunosc justificarea şi respectabilitatea ei şi poate s-o domolesc rugîndu-mă de iertare ?

— O, doamne, zise ea speriată, de ce spune asta excelenţa-voastră ? N-am vrut acest lucru şi mă înroşesc auzindu-l, cum m-am înroşit la întîmplarea pe care aţi povestit-o în timp ce s-a servit crema de zmeură. Să vă iert pentru că am de ce să fiu mîndră şi fericită ? Unde e omul care se poate compara cu prietenul meu ? Toată lumea îl venerează, şi posteritatea va vorbi de el mereu cu veneraţie.

— Nici umilinţa şi nici inocenţa, replică el, n-ar şterge cruzimea refuzului acestei rugăminţi. Spunînd că n-ai de iertat nimic înseamnă că nu vrei să te împaci cu cineva a cărui soartă a fost, poate, să fie mereu împovărat de o vină nevinovată. Acolo unde există nevoia iertării, modestia nu trebuie să refuze iertarea. Ar trebui atunci să nu cunoască ascunsul chin sufletesc, clocotitorul sentiment care cuprinde pe un om cînd un reproş îndreptăţit îl loveşte deodată în penumbra unei adînci încrederi în el însuşi, aşa încît seamănă cu un morman de scoici arse în foc ce se întrebuinţează pe alocurea la construcţii, în loc de var.

— Prietene, zise ea, ar fi groaznic dacă grija de mine însămi m-ar face chiar numai o clipă să-ţi tulbur încrederea în tine, care e atît de importantă pentru lumea întreagă. Presupun însă că această ardere în foc se referă în primul rînd la cea dintîi, aceea cu prilejul căreia a luat fiinţă renunţarea şi s-a pregătit repetarea : fata aceea din popor căreia i-ai întins mîna de pe cal, gata de plecare. Despre mine lumea află din carte că te-ai despărţit mai liniştit, şi cu un sentiment de vinovăţie mai mic decît faţă de dînsa. Sărmana, zace-acuma în mormînt, pe undeva prin Baden ! Drept să spun, nu mi-e tare milă de ea, pentru că nu s-a împotrivit cum trebuia şi s-a lăsat singură să veştejească şi să piară ; şi asta nu e bine, omul trebuie să-şi facă din el însuşi un scop hotărît, chiar dacă e de fapt un mijloc şi nu un scop. Iată, ea zace acolo în Baden, în timp ce altele după o viaţă sporniică, văduve acuma, se bucură de o situaţie demnă şi frumoasă, şi chiar dacă tremură puţintel din cap, mai mult de emoţie, asta nu are nici o importanţă. Eu de altfel am avut

şi cel mai mare succes — ca eroină evidentă şi recunoscută de toţi a nemuritoarei tale cărticele, neîndoielnică şi incontestabilă pînă în cele mai mici amănunte cu toată mica încurcătură în ce priveşte ochii cei negri, şi chiar chinezii, oricît de ciudate ar fi părerile lor în alte privinţe, mă pictează cu mîini tremurătoare pe pocale, alături de Werther — pe mine mă pictează şi nu pe alta. La asta ţin şi nu-mi pasă de loc că cea din mormînt a fost poate şi ea în joc şi că de la dînsa a început şi că s-ar putea ca ea să-ţi fi deschis prima oară inima pentru dragostea lui Werther. Asta nimeni nu ştie şi în faţa lumii sînt numai eu, cu chipul şi cu viaţa mea de-atunci. Mă tem numai de un lucru, ca nu cumva într-o bună zi să iasă la iveală şi lumea să afle că ea e a ta în Cîmpiile Elizee cum Laura e a lui Petrarca, şi atunci pe mine au să mă răstoarne şi au să mă alunge şi au să smulgă icoana mea din domul omenirii. E singurul lucru care mă nelinişteşte uneori pînă la lacrimi.

— Gelozie ? întrebă el zîmbind. Laura e oare singurul nume care trebuie să răsune de pe toate buzele gingaşe ? Geloasă pe cine ? Pe sora ta, pe reflexul tău, pe un alt eu al tău ? Cînd norul formîndu-se îşi schimbă înfăţişarea, nu-i oare tot acelaşi nor ? Şi dumnezeu cu sutele-i de nume, nu e tot unul singur ? Şi voi la fel ! Viaţa aceasta e numai schimbare a formei, unitate în multiplicitate, durată în schimbare. Şi tu, şi ea, şi voi toate sînteţi numai una în dragostea mea şi în vinovăţia mea. De asta ai venit, ca să te asiguri că aşa este ?

— Nu, Goethe, spuse ea. Am venit să caut posibilul, posibilul ale cărui dezavantaje faţă de real sînt atît de evidente şi care sub forma celor două întrebări : „dar dacă ?“ şi „cum adică ?“, ce rămîn mereu legate de el, merită interesul nostru. Nu eşti şi tu de-aceeaşi părere, prietene vechi, şi nu te întrebi şi tu cîteodată, în mijlocul onorurilor cu care te înconjoară realitatea, ce-ar fi fost dacă ar fi fost altfel ? Realitatea e opera renunţării, ştiu foarte bine, dar este totodată şi opera închircirii, fiindcă renunţarea şi cu închircirea stau foarte aproape una de alta, şi orice realitate şi orice operă este numai posibilul închircit. E groaznic lucru închircirea, să ştii, şi noi aceştia mărunţii trebuie să o evităm şi să ne împotrivim ei din toate puterile, chiar dacă ne tremură capul din cauza sforţării, fiindcă altfel în curînd nu mai rămîne nimic din noi decît un mormînt în Baden. Cu tine a fost altceva, tu aveai ceva de pierdut. Realitatea ta are alt aspect

— nu un aspect de renunţare şi de infidelitate, ci de împlinire şi înaltă fidelitate, e o realitate impunătoare în faţa căreia nimeni nu îndrăzneşte să mai întrebe despre vreun posibil oarecare. Mă-nchin cu tot respectul.

— Faptul că eşti împletită în această ţesătură, draga mea, îţi dă curajul să exprimi într-un chip foarte nostim constatarea ce-o faci.

— Măcar atîta vreau şi eu să am din faptul că şi destinul meu e împletit aici, să pot vorbi cu tine pe faţă şi să aduc elogii mai intime decît mulţimea. Dar trebuie să-ţi mai spun ceva, Goethe : nu m-am simţit chiar atît de bine şi de comod în realitatea ta, în casa ta artistică şi în cercul vieţii tale, ba chiar trebuie să-ţi mărturisesc că era mai degrabă ceva apăsător şi aprehensiv, şi asta fiindcă în preajma ta prea miroase totul a jertfă — nu vreau să spun a tămîie, că tămîia îmi place, şi Ifigeniei îi place să aprindă tămîie pentru Diana sciţilor [1], dar cînd e vorba de jertfe omeneşti ea se împotriveşte cu blîndeţe ; din nefericire, ce se întîmplă în cercul tău cam seamănă a jertfe omeneşti, parcă ar fi un cîmp de luptă sau ca în ţara unui împărat rău. Toţi aceşti Riemer care mormăie şi sînt îmbufnaţi şi a căror onoare bărbătească stă în colivie, şi bietul fiu-tău cu cele şaptesprezece pahare de şampanie ale lui şi acea „mică persoană" care o să se mărite cu el la Anul Nou şi în camerele de la etaj are să zboare ca musculiţa la flacără, fără să mai vorbim de atîtea Marii Beaumarchais [2] care n-au ştiut să se ţină bine cum m-am ţinut eu şi pe care oftica le-a dus în mormînt — ce sînt aceste toate dacă nu nişte jertfe aduse măreţiei tale ? Ah ! e minunat să aduci jertfe, şi totuşi amar lucru e să fii jertfă !

Lumini şovăielnice jucau pîlpîitoare pe figura omului cu mantie de lîngă dînsa. El spuse :

— Draga mea, dă-mi voie să-ţi răspund cu sinceritate, acum la despărţire, şi ca să ne împăcăm. Vorbeşti de jertfe, dar în privinţa asta e ceva misterios şi unitar, aşa cum este şi în ce priveşte lumea, viaţa, persoana şi opera, şi totul este

[1] În tragedia *Ifigenia în Taurida*, Goethe reia legenda mitologică, folosită şi de Euripide, despre Ifigenia, preoteasă a zeiţei Artemis, care ajunge în Taurida, ţinut în jurul Mării Negre, locuit de sciţi.

[2] Marie de Beaumarchais, eroina dramei *Clavigo* de Goethe, era sora celebrului scriitor francez Pierre de Beaumarchais şi urma să se mărite cu Jose Clavigo y Fajardo (1726—1806), literat şi naturalist spaniol. Acesta însă, după ce o ceruse în căsătorie, a refuzat s-o mai ia de soţie. Beaumarchais veştejeşte purtarea lui în piesa *Eugénie* şi în *Memoriile* sale, de unde a luat de altfel şi Goethe subiectul dramei *Clavigo*.

prefacere continuă. Întîi s-au adus jertfe zeilor, şi după aceea jertfa a devenit zeul. Ai întrebuinţat o comparaţie care mi-i dragă şi apropiată mai mult decît oricare alta : comparaţia cu musculiţa şi flacăra care ademeneşte şi omoară. Tu zici că eu sînt flacăra către care fluturele se năpusteşte dornic, foarte bine, dar sînt totodată şi lumînarea care în prefacerile şi în schimbările lucrurilor se consumă arzînd şi îşi jertfeşte trupul pentru ca lumina să se răspîndească, şi sînt şi fluturele ameţit care crede în flacără — imaginea oricărei jertfe a vieţii şi a trupului în scopul transformării spirituale. Draga mea de odinioară cu suflet de copil, jertfa sînt eu în primul rînd — şi sînt totodată cel care aduce jertfa. Odinioară am ars pentru tine şi ard şi-acum ca spirit şi lumină. Află că metamorfoza e tot ce-i mai adînc şi mai scump în prietenul tău, e marea lui speranţă şi-adînca lui dorinţă — joc al prefacerilor, chip schimbător, în care moşneagul devine tînăr şi tînărul devine adolescent, chip omenesc, pur şi simplu, în care trăsăturile vîrstelor se schimbă, tinereţea iese în chip magic din bătrîneţe ; de-aceea mi-a plăcut, mi-a plăcut, n-ai nici o grijă, că te-ai gîndit să vii la mine împodobindu-ţi vîrsta cu semnele tinereţii. Asta înseamnă unitate, iubito, continua trecere din una în alta, autoschimbare, transformarea lucrurilor, unitate este şi felul cum viaţa ia cînd o înfăţişare materială, cînd una morală, şi cum trecutul se transformă în prezent, acesta se răsfrînge în trecut sau prefigurează viitorul, de care şi trecutul şi prezentul sînt spiritualiceşte pline. Postsimţire, presimţire — simţirea e totul. Să deschidem larg ochii şi să îmbrăţişăm cu privirea unitatea lumii — să-i deschidem larg, cu seninătate şi cu pricepere. Doreşti ispăşire ? O văd cum vine şi mă-ntîmpină călare, în haină cenuşie. Şi atunci va suna iar ceasul lui Werther şi al lui Tasso, aşa cum miezul nopţii sună la fel cu amiaza, şi „aşa cum un zeu mi-a hărăzit să spun ce sufăr“ [1] — acest început şi acest sfîrşit îmi va rămîne. Şi-atunci, părăsirea va fi tot despărţire pentru totdeauna, lupta simţirii cu moartea şi ceas al groaznicelor dureri, dureri care vin înaintea morţii şi care sînt faptul morţii fără a fi încă moartea. Moartea, ultimul zbor în flăcări — în Unicul-Tot, ce poate să fie altceva decît iar transformare ? În inima mea odihnită, odihniţi-vă şi voi, scumpe imagini — şi ce bucurie va fi atunci cînd ne vom trezi cîndva iar împreună !

[1] Citat din drama *Torquato Tasso* de Goethe (Actul I, tabloul 5).

Glasul de demult cunoscut se stinse.

— Pace bătrîneţei tale, mai şopti el.

Trăsura se opri. Luminile ei păreau că strălucesc laolaltă cu cele două felinare aprinse de o parte şi de alta a intrării Hotelului Elefant. Între cele două felinare, Mager care, stînd cu mîinile la spate, tocmai cercetase cerul acestei nopţi de toamnă, cu stele lucind prin ceaţă, se repezi acum cu pantofii lui uşori de casă pe scară în jos ca să ajungă înaintea valetului şi să deschidă portiera trăsurii. Fireşte nu alergă prea tare, ci ca un om care nu-i prea obişnuit să fugă, demn, fluturîndu-şi pulpanele hainei şi ridicînd la înălţimea umărului mîinile cu degetele elegant alăturate.

— Doamnă consilier, spuse el, fiţi binevenită, ca întotdeauna ! Sper că doamna consilier a petrecut o seară înălţătoare în templul muzelor ! Permiteţi să vă ofer braţul ca să vă sprijiniţi ? O, doamnă consilier, trebuie să spun că să ajuţi pe Lotte să se coboare din trăsura lui Goethe, e un eveniment — cum să-l numesc oare ? E ceva demn de a fi scris.

CUPRINS

	Pag.
Capitolul întîi	7
Capitolul al doilea	24
Capitolul al treilea	38
Capitolul al patrulea	99
Capitolul al cincilea	118
Capitolul al şaselea	171
Capitolul al şaptelea	221
Capitolul al optulea	291
Capitolul al nouălea	335

Redactor responsabil : Suzy Hirsch
Tehnoredactor : Aurica Ionescu

Dat la cules 15.10.1963. Bun de tipar 11.01.1964. Apărut 1964. Tiraj 50.180. Broşate 45.090 legate 1/1 5090. Hîrtie scris tip II a satinat de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 22,65. Coli tipar 22. A. T. 11.763. C. Z. pentru bibliotecile mari 83. C.Z. pentru bibliotecile mici 83—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 30.871 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii". Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — R.P.R.